

Robert Bacalja

Nikola Benčić

Hiža rasipana po svitu

IZBOR GRADIŠĆANSKOHRVATSKE PROZE

Naslov „Hiža rasipana po svitu” je po pripovitki Ignaca Horvata, objelodanjena 1973. ljeta o sudbini jedne maloborištofske obitelji, ka se rasipa na sve strani svita, ujedno vjerna „slika današnjice”.

Željezno – Zadar, 2023.

Izdavač:

Hrvatski kulturni i dokumentarni centar (hkdc),
7000 Eisenstadt/Željezno, Marktstraße 3, hkdc@croates.at

Koordinatorica: Edith Mühlgaszner

Sastavljači: Robert Bacalja, Nikola Bencsics

Urednik: Nikola Bencsics

Lektura i korektura: Ivan Rotter (grad.-hrv. tekst), Eda Šarić (hrv. knjiž. tekst)

Recenzenti: Tihomil Maštrović, Stjepan Blažetin

Layout by Grafik&Design Anton Schlögl, Trausdorf/Trajštof

© 2023 by hkdc

ISBN XXXXXXXXXXXXXXX

*Podupirano od Saveznoga kancelarstva sredstvi za podupiranje narodnih grup
Gefördert vom Bundeskanzleramt aus Mitteln der Volksgruppenförderung*

Ovom zbirkom iz naše prozne književnosti zaokružujemo pismenu tradiciju gradišćanskih Hrvatov i ujedno pokazujemo i na razvitak te književne vrste. Po teoretični pregledi o književnosti u 1. knjigi *Hrvatska rič gradišćanskih Hrvatov* (2019.) ove serije slijedio je u daljnjem praktičan prikaz, najprije jezika u 2. knjigi *Po našu, ozvučena čitanka* (2020., 2022.), *Po našu, rječnik i glosar* (2023.) i predstavljanje bogatstva pjesništva u 3. sv. *Zlata riba, gradišćansko-hrvatska poezija za dicu i mladinu* (2021.) i sada se zaključuje sveskom proze u *Hiža rasipana po svitu*. Naslov knjige je simboličan za našu narodnu situaciju i preuzet od našega velikoga proznoga pisca, štoričara Ignaca Horvata po kratkoj noveli iz ljeta 1974., u koj prikazuje jednu familiju, ka se je rašicala po životni okolnosti na sve strani svita, kot i naš mali gradišćanski, ali istotako i matični hrvatski narod. Već Fran Kurelac u svojem putopisu 1871. po zapadnougarski, danas gradišćanski Hrvati, u „jačke“ ima definiciju: „i vas u čudu nad mojim onudaj raztresenim rodom“ (XII). Ne samo ljudi nego i ono što su napisali, svejedno da li su jačke, proza ili igrokazi je rašicano, „raztreseno“ po knjiga, novina, rukopisi, po zaprti ladica i shranjeni polica, što se je u ovoj zbirki donekle za reprezentaciju prikupilo i prikazalo i čim se pokazuju skrite djundje naše literature.

Poznato je, da se prozna literatura pri nas počela razvijati prilično kasno, tokom 19. st. i da se je prevadjalo iz tuđjih jezikov. Glavni nositelj ove vrste književnosti je nastao i ostao sve do danas kalendar i stoprv po Prvom svitskom boju su počela izdavanja posebnih knjig pojedinih autorov. Danas nam stoju druge tehničke mogućnosti na raspolaganje. Izgleda sve je usko povezano sa štitelji i kulturom čitanja, s ljudi kim je to i duhovna hrana, ar imaju knjigu, danas dokumenat kot samostalno ostvarenje rijetkih naših autorov proze i naš kalendar, nekadašnji najprošireniji medij našega literarnoga svita. Tim si cijeni svoju rič, kulturnu sredinu, akoprem ona stoji na jako uskom polju.

Ova zbirka tekstov pokazuje na liniju kojom je išla naša proza, ka je izrasla iz vjerskih sridnjovjekovnih legendov, prikazov našega uz selo i seljačku kulturu vezan život, sve do promjenov i iskanja novih životnih formov u industrijskom društvu, do otudjenja od staroga, ubičajenoga.

Željimo svim korisnikom i čitateljem nove, „bolje“ životne forme, ke nam ali ne olakšavaju društvene i narodne probleme. I naši su autori išli putem toga razvitka i pokušavali prikazati nam na razumljiv način naše društvo i naše društvene promjene i prekide i tako nastali vjerni književni dokumenat našega života.

Zahvljujemo autorom sveska za poticaj na ovu tematiku dijalektološkoga projekta i za opširno djelo sakupljanja i priredjivanja tekstov. Velika hvala nadalje i lektoru, ki je velikom točnošću pregledao tekste i podatke.

Ovom za sada zadnjom knjigom u okviru dijalektološkoga projekta gradišćanskih Hrvatov izražujemo diboko priznanje i veliku zahvalnost svim sudionikom, ki su ispitivali govornike,

informantom, osobam, ke su prepisale snimke, znanstvenikom i stručnjakom iz Hrvatske i Gradišća, ki su na različan način garantirali kvalitet izdanj.

Sveznomu kancelarstvu zahvaljujemo za pineznu potporu djela i publiciranja i tim za omogućenje ostvarenja projekta u ovom opsegu.

HKDC je ustrajno podupirao i pratio djelo kroz 11 ljet dugo. Željimo svim korisnikom i čitateljem ovih knjig nove spoznaje o bogatstvu našega jezika i uvid u široku površinu jezičnoga stvaranja našega gradišćanskohrvatskoga naroda.

Martin Ivancsics

izdavaatelj, predsjednik hkdc-a

Edith Mühlgaszner

koordinatrica projekta

Robert Bacalja

Hiža rasipana po svitu

(Izbor gradišćansko-hrvatske proze)

Prvi prozni sačuvani tekstovi na današnjem prostoru Gradišća sežu daleko u prošlost. U tom smislu valja uputiti na Konzulovu *Postillu* (premda je riječ o prijevodu njemačkog teologa Johannesu Brentiusu) koja je u dva sveska tiskana „1568. u Regensburgu za Hrvate u zapadnoj Mađarskoj i Donjoj Austriji.“¹ U literaturi nalazimo kako tijekom protureformacije nemamo nekih manje znatnih književnih tragova i to Benčić tumači još snažnim vezama s matičnom domovinom odakle su stizale nekim slučajem knjige za crkvene potrebe, no s barokom dolazi do pravog procvata vjerske književnosti. (Usp. Benčić, 1995: 250–253) Posebno se navodi knjiga Lovre Bogovića *Hisa zlata* iz 1754. Taj je molitvenik koji je pisan u „skladu sa štovanjem Majke Božje, što je kod Hrvata bilo vrlo prošireno od njihovog pokrštavanja (...) u nepromijenjenom obliku izdao više od trideset puta Jožef Fitzko (...)“²

Uz vjersku književnost u 19. stoljeću razvija se i pučka književnost, koja se žanrovski proširuje pa se izdvajaju poezija i pripovijesti. U 19. stoljeću se javljaju i pisci svjetovne književnosti koji su uglavnom učitelji i jedan činovnik grada Ugarskog Starog Grada/Magyaróvár Mate Drobilić koji na sajmovima širi hrvatsku trivijalnu književnost. To su učitelji od Mate Ginzlera, Grge Gusića, Mihovila Nakovića do File Sedenika i tako su nastale zamjetne stranice svjetovne književnosti, i to uglavnom poezije. Na području „pobožne književnosti“ ističe se ponajprije već spomenuti Jožef Fitzko: „Njegovi su molitvenici obrade klasičnih molitvenika kasnog baroka, npr. ‘Nova hisza zlata’ iz 1829. i ‘Novo marianszko czvetye’ iz 1837. čime su Hrvatima pružene prikladne knjige za novo vrijeme. Tome možemo pridružiti njegove znamenite knjige, koje se danas već ubrajaju u književne raritete i koje su u narodu poznate samo kao knjige ‘prisičkog farnika’ kao ‘Kratok pregled sztaroga zakona’, nakon čega su ubrzo slijedile povijesti Novog zavjeta. Njegova je opsežna knjiga ‘Razlaganye velikog katekismusa’.“³

Također su se istražili i rukopisi te kalendarsko štivo čitavog 19. stoljeća i kasnija kalendarska izdanja do naših dana. Osobito u 19. stoljeću jačaju veze sa starom domovinom. Napose se ističu hrvatski filolozi i folkloristi Stanko Vraz, Ivan Kukuljević Sakcinski, Fran Kurelac i Franjo Ksaver Kuhač. Upravo na tim predispozicijama, jačanja veza s domovinom, razvija se i Mate Karall na razmeđu 19. u 20. stoljeće kao domoljub, župnik i prozni pisac. U tom smislu valja gledati i na njegovu knjižnicu kao poticajni prostor kulture i odgoja u narodnom duhu. Samom Karallu to je bio, kako se navodi u literaturi, također poticaj da se i sam prihvati pisanja u zrelijim godinama, i to *Crticama iz seoskog žitka* u *Kalendaru Sv. Familije*. (Usp. Lukežić, 1995: 156) Književna povijest njegovu je prvu crticu „Spomeni se da svetke svetiš“ iz 1903. okarakterizirala kao poučnu. (Usp. Lukežić, 1995: 157) Struktura

1 Nikola Benčić, *Pismo i književnost*, u: *Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata* (ur. Ivan Kampuš), Zagreb Globus, 1995., 250.

2 Nikola Benčić, nav. dj., 253.

3 Nikola Benčić, nav. dj., 257.

pripovijedanja podsjeća nas na moralističku priču Christoph Schmidta i Franza Hoffmanna, koji su i u Hrvatskoj imali zavidnu recepciju u 19. stoljeću, odnosno na strukturu čudoredne pripovijetke. Tako snažno započinje svjetovna proza temeljena na vjerskom poučnom štivu što ga imamo od Fitzka naovamo. Konačno, prema inventaru knjižnice Mate Karalla (I.) koji navodi Martin Meršić stariji, njemu je redovito stizao iz Hrvatske i dječji časopis *Bršljan*. U tom vidokrugu možemo interpretirati i Karallov prvijenac. Naime, uvodno se prikazuje sklad nedjeljnog odlaska na misu, i bogati i siromašni žele slušati nedjeljnu Božju riječ. Karall daje primjer i onog siromašnog seljaka kojem i čizme zijevaju od siromaštva, koji ide čizmaru da mu ih popravi kako bi onda pošao u crkvu. Prikazan je sklad pune crkve koju napose s veseljem gleda učitelj koji započinje misu orguljanjem i pjesmom puka. S blagoslovom svi nakon mise idu kućama. U skladu s rečenom strukturom čudoredne pripovijetke Karall bira događaj, i to daje primjer iz jednog sela u kojem čovjek nije htio otići u crkvu, nego je ostao u krčmi piti. Kad je misa završila, i on je otišao doma kao i oni što su bili u crkvi. Uhvatio se nekog posla pripiti i tu je nastradao, zatekla ga je strašna kazna jer su ga zgnječila kola: „Na pol mrtvoga, ranjenoga su u hižu donesli, onde posadili. Strašan je bio, pun krvi (...)“⁴

Ocem novije gradišćanskohrvatske proze možemo zasigurno nazvati Ignaca Horvata iza kojeg ne zaostaje nešto stariji Ivan Blažević. Svi su se oni nekako oslanjali na vrlo poznate mađarske popularne pisce kratke proze krajem 19. stoljeća, kao što su Géza Gárdonyi i Vas Gereben (hrv. podrijetlo Radaković). Treba istaknuti da se žanrovski pisci opredjeljuju za crticu (štoricu) i novelu, kako ističe Lukežić, „štorica najviše podsjeća na kratku priču (short story, Kurzgeschichte). Ona se razvila iz srodnih usmenoknjiževnih oblika. Novela pak svoje korijene ima u pučkoj književnoj tradiciji (*pripetenja*).“⁵ Horvat se oglašava prvom samostalnom zbirkom proze *Veliki i mali* u vlastitoj nakladi u Beču 1927., koja sadržava trideset tri crtice i novele koje se tematski naslanjaju na ambijent sela, odnosno riječ je o prozi koja se osvrće na „život našeg sela, a osebujno život naših starih.“⁶ To je i prva knjiga proze gradišćanskih Hrvata i to ističe u uvodu Lovre Karall: „Nam gradišćanskim Hrvatima je ova knjiga prva knjiga svoje vrste i služi kot dokaz našeg jezičnog bogatstva.“⁷ I kao da nagovještava, gotovo proročanskim riječima, put najplodnijeg i najuspješnijeg hrvatskog proznog pisca u Gradišću u toj njegovoj prvoj objavi: „Sam on more tako pisati, ki je duševno potpuno jedan sa svojim narodom, iz koga je izniknuo, i ki se čuti jedno s njim u radosti i tugi.“⁸ Ovaj žanrovski pomak gradišćanskohrvatske dionice hrvatske književnosti donio je toliko optimizma da Karall najavljuje i novo žanrovsko proširenje: „Čekamo još na veće, čekamo na roman našeg gradišćanskoga hrvatskoga naroda, koga će nam najbolje napisati naš Ignac Horvath.“⁹ što je i ostvario romanom *Iz naše stare gore* 1947.

4 Mate Karall, Spomeni se da svetke svetiš!, u: *Crtice iz seoskoga žitka*, Eisenstadt/ Željezo, Hrvatsko štamparsko društvo, 2000., 17.

5 Irvin Lukežić, *Proza u gradišćanskim Hrvatima* (doktorska radnja), Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1995., 123.

6 Horvat prema Stojević, u: Stojević, Milorad, *Ignac Horvat*, Libellus, Crkvenica, 1994., 21.

7 Lovre Karall, Predgovor, u: Ignac Horvath, *Veliki i mali – Crtice i slike*, Beč, Vlačša naklada, 1927., I.

8 L. Karall, isto.

9 L. Karall, nav. dj., II.

Sagledamo li književno-povijesne ocjene, onda je Karall mnoge stvari anticipirao jer Stojević ističe da Horvatovi tekstovi iz prvog dijela knjige „kao i neke proze iz ostalih dvaju dijelova knjige, zapravo sadržavaju životni, kulturno-društveni književni Horvatov literarni program: osvijestiti svoj narod, upozoriti na uzroke, pružiti rješenja ili ih sugerirati.“¹⁰ I tu se taj analitički duh Horvatov prelio u mnoge opuse do naših dana. U tom kontekstu valja sagledati mnoge tekstove, bilo da je riječ o kratkim tekstovima, pripovijestima, ili pokušajima romana ili romanima. U tome je interpretativni ključ gradišćanskohrvatske proze kojim se koriste Ivan Blažević, Petar Jandrišević, Ivan Jagšić, Fridrik Bintinger, Adalbert Bela Schreiner, Augustin Blazović do recentnih objava Doroteje Zeichmann i Ane Schoretits. Nigdje kao u proznih pisaca ne zrcali se povijest, društveni aspekt i sve ono što je zaokupljalo hrvatski narod u Gradišću u posljednjih sto i nešto godina. Od Prvog svjetskog rata, prilika između dvaju svjetskih ratova, uspona nacizma, prilika i katastrofe Drugog svjetskog rata do problema koji su mučili hrvatski narod u poraću: odnarođivanje, doba industrijalizacije i napretka Austrije te odlazak u gradove gdje se gubio hrvatski identitet, napose kod mladih. Sve to nalazimo u pisaca tijekom 20. stoljeća, a sve se isto tako prelijeva i u 21. stoljeće. Upravo nam je cilj izborom koji nosi naslov *Hiža rasipana po svitu* istaknuti sve promjene, iskušenja i iskorake koje je hrvatski narod u Gradišću prolazio od svojeg doseljenja u novu domovinu do naših dana. Nigdje kao u gradišćanskohrvatskoj prozi ne ogledaju se povijesne mijene i sudbina pojedinca i čitavog naroda, stoga je cilj u izdvojenim proznim tekstovima na to upozoriti. *Hižu rasipanu po svitu* donosimo i kao povijesni dokument jednog vremena i ljudi.

---

10 Milorad Stojević, *Ignac Horvat*, Libellus, Crkivenica, 1994., 60.

Nikola Benčić

Povidaj nam nešto!

Ne moremo kot u drugi veliki književnosti točno ustanoviti, kada se je počela razvijati med zapadnougarski, danas G/gradišćanski Hrvati, mala ili kratka prozna književna forma. Po svemu je usmena, tj. štoričarska forma stajala na početku¹, ka se ali pismeno nije zabilježila nego usmeno širila a zato vrimenom i izgubila ili pozabila. O takovoj bogatoj usmenoj tradiciji nam svidocu neki rijetki sakupljači i zakašnjeni fonosnimatelji ili diplomatska i doktorska djela s primjerodavnimi tekstovni uzorki². Nimamo, ili onda nek u rijetki slučaji primjere starije svitske kratke proze³, ako pak da, onda su to u prvom redu prijevodi i iz drugih literaturu⁴. Stoprv u drugoj polovici 19. st. se u kalendarskoj literaturi pojavu, štentajući kratki prozni teksti⁵. Prave izvorne tekste počne pak donášati kalendar „Kalendar Svete Familije“ u uredništvu Mate Meršića Miloradića, i drugi kalendari⁶.

Miloradićev stari prezeš iz Fileža je dao svoje opise o našoj stvarnosti, u ki se ali nije mogao odlipiti od dugoljetne prakse odgojiteljskoga usmirenja. Takova je bila praksa i nije imala nikakove veze i zgleđanja na literarnu, morebit umjetničku nastrojenost susjednih (ugarskih, austrijskih, hrvatskih) narodov. U tom Mate Karal vjerno slijedi ondašnju ugarsku, austrijsku ili sridnjoeuropsku, popularno vjersku literaturu. Čisto literarni, mogli bi skoro reći prikazi naših ljudi počinju po Prvom svitskom boju od Ivana Blaževića, Petra Jandriševića, Ignaca Horvata, Ivana Jagšića i dr.

Kratka sadržajna i formalna crtica, zbita, istovrimeno šaljiva, hamišna je najbolje odgovarao našoj gradišćanskohrvatskoj životnoj stvarnosti. Širilo se je to u kalendari, ar su oni bili najprošireniji medij u društvu, što se uz ostalo i stvarno čitalo na dugi jesenski i zimski večeri, skupno u hrvatski stani.

Istina je da se prozno djelo gh. nije podvrglo znanstvenoj analizi i opširnijem prikazu zvana djela Irvina Lukežića 1997.⁷ U austrijskom književnopovijesnom prikazivanju se lapidarno ustanovilo da GH nimaju opširne, velike prozne prikaze i tradiciju⁸, zbog čega nimaju takovoga ugleda u Austriji kot koruški Slovenci⁹. Oni da se ograniču samo na kratke prozne narodne prikaze, možda do jedne kakve-takve novelističke opširnosti. U velikom to i odgovara lite-

1 Balint Vujkov, *Cvjetovi mečave*. Hrvatske narodne pripovijetke iz Mađarske, Rumunjske, Austrije i Čehoslovačke, Zagreb 1971.

2 Gerhard Neweklowsky, *Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete*, Wien 1978, 284–316; Helene Koschat, *Die čakavske Mundart von Baumgarten im Burgenland*, Wien 1978, 158–182; Siegfried Tornov, *Die Herkunft der kroatischen Vlahen des südlichen Burgenlandes*, Berlin 1971, 131–169.

3 *Novi horvacki kalendar*,... Soproni 1806, 31f.

4 Mate Drobilich (1808. – 1891.)

5 *Knjižnica za seljačke ljude*, ur. Mihovil Naković, Nežider 1892., 2 sv.

6 Katarina Zvonarich, *Die Kalenderliteratur der burgenländischen Kroaten von 1806 bis 2012 / Kalendari Gradišćanskih Hrvatov od 1806. do 2012.*, Trajštof/Trausdorf 2013.

7 Irvin Lukežić, *Proza u gradišćanskim Hrvata*, Rijeka/Željezno 1997.

8 Peter Paul Wipplinger, *Minderheitenliteratur*, Die österreichische Literatur der Volksgruppen, <http://ejournal.thing.at/LitPrim/wipp/mindlit.html> i u brojni doprinosi po austrijski printmedija.

9 Felix Oliver Kohl, Erwin Köstler, Andreas Leben, Dominik Srienc, *Überregional, mehrsprachig, vernetzt: Die Literatur der Kärntner SlowenInnen im Wandel*, Praesens Verlag 2021.

rarnoj stvarnosti naše manjine. Na početku ali svakako stoji narodna predaja, ka se je tretirala od generacije na generaciju bez toga da bi se bila zabilježila, ona je bila živa stvarnost svaki dašnjega žitka a to nam svidoču uzorne iznimke iz prikupljenoga materijala Balinta Vujkova, sakupljača narodnoga povidanja, skoro pozabljenoga bogatstva poslije DSB. Što je nadopunila Elisabeta Brandner Palković¹⁰. Uz to usmeno narodno bogatstvo je katolička vjerska literatura širila i udomaćila proznu formu, najprije u svoji prodika odlikovanjem uzorne fabule po sv. pismu a potom u pismenoj formi u obliku razmišljanja, uzornoga predočivanja biblijskih prilikov za svakidani život. Najglasoviti med njimi je bio Eberhard Marija Kragel sa svojim djelom poznat u narodu kot „četiri posljednja“¹¹. Takva se je nabožna proza, po europskom tendencioznom katoličkom uzoru tretirala još i sredinom 19. st. od Tomaša Jordana¹².

Sigurno to nije književnost po strogoj književnoznanstvenoj običajnoj normi, nego se prilagodi duhovnom svitu manjine zvana matične zemlje. Pa je možda zbog toga Miroslav Krleža procijenio gh. literano djelovanje kao neknjiževno¹³. Nikada se med GH nije peljala diskusija o književnoj normi u literaturi nego pisalo za životne potreboće svakidašnjega prostoga života, što se pak i prihvaćalo u narodu svejedno kako nisko, trivijalno, prosto ono bilo. Sam Ignac Horvat je u jednoj raspravi ustanovio: stil je on *ki najveć odgovara osebnomu, vlašćemu duhu hrvatskoga človika ili naroda*¹⁴.

Što su bitne teme manjinskoga života? Životni prostor i ljudi, ki živu u njem sa svimi svojimi vrlinama i falingami, tako kot je u životu. Ljubav prema rodnoj grudi, kulturi, jeziku i narodu. To je za GH široki prostor zemljodjelstva, ar gradske/varoške kulture nisu imali. To je obitelj, život u selu sa svojimi bogatimi i živimi društvenimi fazetami, vrlinama, falingami, na prvom mjestu legendarna pobožnost sve do danas, ponos/gizdost na svoju narodnost, sredina u koj su u suživotu s drugimi narodnosti, na rubu sa Židovi i Cigani, iskrivljenimi, dolimetani, pošpotanimi stranami, selo onako kot se živi u tom ambijentu, na koga varošćani prezirno doligledaju. I ta dilema: selo i varoš dostane opširno polje predstavljanja, obdjelivanja u literaturi. Pak raspadanje agrarne društvene sredine od druge polovice 19. st., ka je prouzrokovala masovno odlivanje ljudstva u industrijalizirana središća, i prik morja, u prvom redu u sjevernu Ameriku.

Nadalje pak slijedu teme ovoga prostora, početo od skromnoga Mate Karalla, koga gledamo za začetnika gh. kratke proze, ki u duhu tradicionalne prodike seljačkoga društva zabavlja i podučava, gaji ljubav prema svojem narodu, kulturi i jeziku. To je svit ondašnjega katoličanskoga orbita, ki je bio med GH jako pregnantan. Pak kataklizme PSB, minjanje društvene paradigme od uhodanoga ugarskoga na nepoznato, distancirano austronimško, prikazom životnoga puta junaka Antona Glavanića jednoga Blaževića i autobiografskimi prikazi

10 Elisabet Brandner-Palković, *Povidajke davnih vrimen*, Pinkovac 2014.

11 Eberhard Maria Kragel, *Csetvero-versztni duhovni persztan*,..., Soproni 1763.

12 Thomas Jordan, *Kerschanzko Katolicsanzki nauk*,..., Soproni 1857.

13 Robert Hajszan, *Ignac Horvat*, Pinkovac 1979, 101.

14 Ignac Horvat, *O stilu i slaganju rečenic*, Hrvatke novine 1940/11, 2.

Petra Jandriševića, ki nije predstavljao samo svoje selo u najprisnijoj stvarnosti, nego i nje- mu i narodu tuđji daleki svit na rubu balkanskoga poluotoka kot i nepoznatu vjeru, običaje, životnu formu stranoga, tuđjega muslimanskoga svita. Med dvimi boji pak sveobuhvatni pri- kazi društvenoga života med novimi okolnosti od Ignaca Horvata u šalnem, humorističnom, ublaženom tonu, ki temeljitije, ali jako šematizirano i tendenciozno predstavlja u svrhu svoje narodnosti svit manjine. I dojde DSB sa svimi svojimi izopačenimi, tragičnimi, do tada u tom seljačkom svitu nepoznatimi i neshvatljivimi problemi s doživljaji iz bojnoga polja i zarobljeničtva, morebit najpregnantnijimi prikazi jednoga Fridrika Bintingera ili Martina Jordanića, kot i stvarnimi doživljaji od Bela Schreiner a i memoarski kot i od Mate Semelikera ili drugi prinosi. Pokusi povijesnoga spominjanja na daleku prošlost od Augustina Blazovića i najgoruće teme novoga društva u sukobu sela i varoša, u kom more izgubiti samo selo. Ne falu ni krizne teme hištva, stanje žene u novom ravnopravnom, egaliziranom društvu, pak duševni poremećaji što znači živiti u tuđjini, napustiti domaće gnjazdo, grčevito čuvati svoje i tako polako pozabiti porijeklo, otudjiti se i nostalgčno se spominjati njega. Uzgred imamo sudbinu komunističkoga društvenoga razaranja u Madjarskoj i Slovačkoj s katakliz- mom raspršenja jedne hrvatske narodne skupine u Moravskoj. Sve točno zrcalu događaje manjinskoga žitota! Puno je štoričarskoga, zabavnoga, banalnoga, skrojeno na potriboće i prihvatljivost toga maloga hrvatskoga društva po različni regija sridnjoeuropskoga prostora. I uvijek upozorenje: čuvaj si svoje!

Ne more se zatajati velika pristranost, zato i neka vrsta udaljenosti od triznoga prikaza i tre- tiranja u matičnom narodu. Čudakrat bliže trivijalnoj literaturi susjednih narodov, daleko udaljeno od sadržaja i stila matičnoga naroda i vrhunske književnosti. Veliki je jednostavni, prosti društveni angažman, regionalizam i zato za širju čitalaču publiku nerazumljiv. Pretirana čutljivost društva, u kom svaki svakoga poznaje i ne more se sakriti iza fasade velike književ- ne zidi, na ku se pozivaju povjesničari i teoretičari književnosti.

Uvelikom starija razvojna linija je usko vezana uz vjersko-crikvene sadržajne i formalne stra- ni sve do najnovijega vrimenta, dokle ne projde po DSB u nove dimenzije društva, jezika i kulture u čemu se osamostali i porine na rub književnosti u koj će joj ostati duha/vonj regio- nalnosti svenek na peti.

Danas imamo sve manje i kraće prozne prikaze u gh književnoj sceni. Čudno je, da su težišće prikazivanja preuzeli gradišćanski pisci nimškoga jezika, kot su to Theodora Bauer, Helmut Stefan Milletich, Michaela Frühstück¹⁵ i neki dr.

---

15 Theodora Bauer, *Chicago*, 2017; Helmut Stefan Milletich, *1921. Familientreffen. Die Deutsch-Westungarn werden Burgen- länder*, Wien 2021; Michaela Frühstück, *Teta Jelka überfährt ein Huhn/Hendl*, 2012., *Miss Karlovits überfährt den PO*, 2019.

Narodne povidajke

Tri bele vile

(Kemlja)

Jive je zagnau vole, kad ji je zagnau velje i zaspau.

Kad je zaspau doletile tri bele vile, te tri bele vile su bile tri bele žene. Kot perva vila je bila Jivina majka, druga vila je bila Jivina sestra, a treta je bila Jivina nevjesta. Doletile i onda veli majka:

– Zbodimo mi Jivi oči, ter mu verzimo černe terjunke*.

Onda je majka zimala oči, sestra je metala terjunke, a nevjesta se jako plakala.

Seda opet majka rekla:

– Znamo mu serce, ter mu verzimo pretežak kamen.

Ko majka je zimala serce, sestra je metala kamen, a nevjesta se jako plakala. Seda je nevjesta se plakala pa se Jive zbudiju, ter veli nevjesta:

– Jive, ča ćeš ti majki naručit?

A Jive veli:

– Ja ću majki naručit kloktru* cipali na ku ju budu vrazi palili.

– A ča ćeš sestri naručit?

– Sestri naručam dva konjske repe na ki ju budu konji terzali.

– A ča ćeš meni naručit?

– Tebi naručam ta lipi zeljeni grad ča ni biu nigdar šetani, da se ti budeš veselila do tvoje smerti.

***kloktru**, kloftra = cjepaline, lomača
terjunke, trjanka, trnula = trnjava, plod trnjine

Konjac, ja sam ti otac

(Klimpuh)

Jednuč je došau ovde k nam jedan Štajerac, kot je bilo pod jesen, pa je na dvoru ležalo buč. No, sad on ni poznau ča je to tr je pitau toga hrvatskoga gospodara:

– Ča je ovo?!

Ta tetac mu je rekau da su ovo konjska jaja.

– Kako to konjska jaja?! – pita Štajerac.

A ta tetac veli:

– Ako na ovom jaji sidiš tako dej* četnajst dan kot će se z ,voga jaja konjac zlieć.

No, Štajer si je misliu: ne bi bilo čemerno ovakovo jaje imat tr si je kaniu jedno kupit. Ali Hrvat mu je rekau:

– Ti si to ne mariš kupit, zaman ću ti je dat.

Stim je Štajerac prošao domom. On je biu na njegovom brižiću, tr priemda* mu je žena ur jako zdivala, jur prik četrnajst dan na jaj sidiu, ali konjac se ni zlegau. No, na to se pa na koncu rasrdiu i sam Štajerac, tr je va jadi gurnuo z nogu buču, a ta se valjala po brižiću doli i se dovaljala do jenoga grma, a s toga se grma najednuč zdupnuo* zec, tr je počeu po brigu doli bižat. Štajerac ča je nek mogau ko za njim i počeu mu dovikovat:

– Hodi, moj konjac, ja sam ti otac!

*dej, dar = barem
priemda = premda, iako
zdupnuo, zdupnuti se = skočiti (se)

Fratorac

(Frakanava)

No poslušajte, ovde su povidali, va ovom brigu ednoč su bili fratri i tote je edno mjesto ko se i denas oš zove Fratorac. A onda su oti fratori skrsnuli i na to je mjesto došau edan posjednik. Ota je biu velik jagr*, ali va crikvu ni j' išau i njegova žena i nigdo od njegove familije. I kreza to su ga onda ljudi oduravali.

I po oton je rečeno bilo da mu je umrlo edno dite i je došau po les njegov sluga, poslali su po duhovnika da dojde na pokop. Kad se je ljudstvo skupa spravilo da bude pokoj je duhovnik rad zis sveton vodon les poškropit i ni mogau ruke zdignut. Onda je on zapovidau da se mora les otprit. Kad su les otprli zaoblčili su nutri kucka.

I po oton se je ljudstvo tako izneverilo da ga je proklelo, si su tako na njega zdivali. I pooton je vreda i on umru i žena ga je mrtvoga ostavila i od onoga časa je tilo biti va brigi čuti ovo vikanje:

– To-to-tou! To-to-tou!

Ar tako je on tiu njegove kucke vikat.

Eli je to bila istina eli nije bila, ja sam to čula povidat, mer ne nek ja neg i oni drugi ljudi.

*jagr, jagar = lovac

Zač Frakanava nosi đime Tukavci

(Frakanava)

Ki se ni trsiu poslušat ne zna povidat. Ja znan, ar ja se ne dan od nigdora prodat, a jako rado san tila poslušat. Dok je človik mlad je zjalav*, ne zanima se za nikarkove okolnosti, a kad je stajiji onda mu dojde va glavu.

Povidali su drugi stariji ljudi da su došli tri Jelačićevi soljdati u Frakanavski malin kot su oni bili Hrváčani je ni malinarica dobro razumila i poslala je slugu va selo po ljude, ar je mislila da ovi Hrváčani kanidu malinarove ubit. Sluga je prošal po muže va Kut*. Muži iz Kuta su došli i ubili su s'e tri Jelačićeve soljdate.

Kad su drugi soljdati došli nisu i' našli i kad su pitali kade su onda su doznali da su je ubili. Sudstvo otprimilo onda te muže i je je odsudilo na kaštigu. I pooton kad su te muže otprimili ostali su Jelačićevi soljdati u Frakanavi i od onoga časa nosi đime Frakanava tako zvano Tukavci, ar su oni ove soljdate potukli.

Edan od oti muži postaviu je na kraj sela križ zis rassetin Bogon na kom stoji napisano: Jezuš, sin Davidov, smiluj mi se. Ki križ je denas oš za vidit na kraj sela Frakanave.

*Kut= dio sela
zjalav = glup, bedast

Sveti Ibasnet

(Vorištan)

Naši Hrvati nisu perlje razumili nimški. Med Holovajnu pak med Proderštofom stoji jedan pilj na laptnom* putu. Jednuć su šli hodočasniki na shodišće, a kod toga pilja je stal jedan muž. Hodočasniki su kanili naklonit toga sveca, ali nisu znali ki svetac je. I su pitali toga muža ča je ovo za sveca. A ta muž je bil Nimac i je rekal:

– I' was net! (Njemački, na dijalektu: Ne znam!)

Forbeter* je rekal na to:

– Aha, ča pitamo?! Znal sam ja, đia, to je sveti Ibasnet! Onda ćemo molit svetomu Ibasnetu na valu i diku.

*forbeter, nim. = predmolitelj
laptnom, lapat = oranica, njiva

Mrtav dragi na bielom konju

(Vulkaprodrštof)

Bila je jedna divovjka, umrl joj je nje dragi. Ona se je saku noć plakala za njim i senek zdvajala da bi došau. Jednu noć potuca gdo pod oblokom. I ona otpre oblok i vani stoji nje dragi na bielom konju i pita ju je li grie zi š njim. I ona se upravi i sjede š njim na konja. I jašu daleko krez cielu noć i dojdu do jednoga cimitora. Onda postanu i idu nuter. Do jednoga groba su došli ki je biu otprt. I stane on nutr i veli njoj da i ona za njim dojde, ali ona se je ubojala, zgovarala se je da će se raspraviti*.

Počela se je raspravljat, jedno za drugom je svlikla kikljaču*, kazetlj*, šnicku*, košulju*, pa je gola stala. Imala je na glavi splitače i počela je razvezivat i kad je kose rasplela onda je zazvonilo dvanajst, polnoća i grob se je zapru.

Ta nje dragi iz groba van je rekao:

– Srića tvoja, ar bi te biu ,vako raskinu, razdrapau kot ovo s'e tvoje dugovanje ča si pohitala va grob.

Divojki bilo je zima, zizdrila* je i srani se va jedan kut na crikvenom dvori. I jutro kad je zvonar došau zvonit se je prestrašiu kad ju vidiu. Pita je odakleg je došla i ona mu se povi i tako su došli na to, da je ona jako-jako zdaleke, iz druge zemlje došla.

To je meni naša mati povidala.

*grie, gre, greti = ići

kazetlj = bluza

kikljaču, kikljača = suknja

košulju, košulja = ženska košulja

raspravit, raspraviti (se) = svući (se), odložiti

šnicku, šnicka = podsuknja

zizdrila, zizdriti = drhtati, trepetati

Kako je nastao Štikapron

(Štikapron)

Kad je moja staramati oš divojka bila ko su tili na zdencu sidit, tr junaki jačit s divojkama, pak onda se jednoč oko polnoći zasvitilo, tr je doletio zmaj, tr zaru i zasmrdilo je, tr su morali od toga zdenca pobignut.

Od toga vrimena voda va našem selu nastala je vonjava, zato su prlje naše selo po ugrsku imenovali Vonjavi zdenac, a po hrvatsku Štikapron.

Dorkina kapelica

(Štikapron)

Kad su Turki bili pri nas su se ljudi posranjali*, a jedna ženska imenom Dorka se je sranila pod most. A kad su Turki pak krez selo išli, jahali, jedan Turak je rekao svom konju na kome je jahao:

– Hodmo, Dora!

Dorka je mislila da je nju ki zvao i je vandošla. Ka' je vandošla onda je Turak zieo sobom na konja i otprimio va Tursko. Onda je pak bila deset liet va Turskom, pa je s Turskoga ušla, tr su sis kucki iskali po rogozi, po močvara, po loza, svadie, ali je ona srićno domom došla puna pinez ki je zašito va kikljača*. I onda dala postaviti na turam naše crikve svetu Mariju ka va Tursko gledala. I dandenas stoji na tom mjesti jedan mali pilj ki gleda tamo kuda je perlje bilo Tursko.

Pa je dala zgraditi maljuknu kapelicu i to je bila nje kapelica.

*posranjali, poshranjati se = skriti se

*kikljača = suknja

Kako je zniknulo selo Dubravka

(Dubrava)

Kod oš dica smo bili, kad smo pri pjeći sidavali su ti stari naši povidali pripomjenke kako su došli simo Horvati ča su se ovden sranili, kako je selo naše zniknulo.

Ovden je bila velika guora hrastova aj su došli – ale sad ne znam odakle – naši Horvati, pilari, aj su pilili aj su si neg takove bude djelali. Oni su ugibali pred tureckim natlakom*, su bili utečenci. Najprv su se sranili va guštje. Oš se to mesto zovje Vazmene Dražice. To se ime netje zimrit nigda. Kad su ur čuda lijet bili pa je se to rozmnožilo su ostali. To selo je zigirilo pak su muorali naspēt budovat*.

Oni su najprv zikričili tu guoru, su si postavili drivene hiže, a takuonak su se usadlili. Slovenski se hrast veli dub, a pak je bila hrastova guora je selo naše dobilo ime Dubrava.

Ale Turac je naspēt cjez našu krajinu huodil. Ja velim kod je to bilo. Bil je život jako bidan. Naši su naspēt* va guori nuoćivali, neg pečene erteplje* brali. Turecki vojaci su se zjeli, lebo* sedam lijet ništ ni urodilo, pak su naši oslici priliježali na hrbat aj su simo muorali donijest se zi druge krajine. Jako su se natrapili, ale nisu imali straha, muži aj žene su djelali proti Turkom.

Tako jednuč va Dubravi žena ča je bila najvrlija spekla hlib a Turac je prišal pjeći se grijat. On je imal sablju, a ona nože tegnula, je Turkom glavu otsikla. Kad su to vidili naši, tegnuli sablje pak je prokleti Turac prošal zi naše krajine. Ale dok je Turac bil od maljučka naši nisu ništ dobro skusili.

* **erteplje**, erdeple, nim. Erdapfel = krumpir
lebo = jer
naspēt, slo. = najzad
naspēt budovat = na novo izgraditi
natlakom, natlaka = napad, pritisak

Oganj paklenski

Pokihdob da smo jur tri paklenske muke razložili, kot su: vekovečna škurina, vekovečno plakanje, javkanje ter zubih-škripanje, vekovečni glad i žaja, jur seda hoćemo z-pomoćum Božjum u četertu paklensku muku obilnije istolnačiti ter bolje razvagati. Ova Muka je *Oganj paklenski*, od koga pridući sudac *Kristus Jezus* pri *Markusu* veli: da se nigdar neće ugasiti, nego sagdar proklete mučiti. Ova strašna muka nam se takaj va već prilikah obznanjuje; kot *Prvič* krez kukolje, ko na snope skupa vežu, da se pak va oganj hiti, tako i prokleti kod one občinske žetve ote na kupe va vekovečni plamen zahićeni biti. *Drugoč* se najper donaša pod spodobum suhe, nerodne ter nehasnovite rozgve, ka drugo ni, nego da va oganj hićena pogori; i prokleti akoprem su na život tersu Kristusu stali, vinder pokihdob da nednoga sada dobrih del nisu nosili ote hrana paklenskoga ognja biti. *Tretič* se ova muka najper donaša va spodobi od usahunutoga driva, ko dobroga sada ne nosi, od ovoga Kristus pri *Mattaeusu* veli: *sako drivo, ko ne nosi dober sad, oće se posić, ter va oganj verć*. I prokleti akoprem su va vertu prave, istinske svete Matere Crikve stali i rasli, vinder pokihdob da nisu va njem sade dobrih del prinesli, jesu na poslidnje va paklensku ognjenu peč odsudjeni postali, kot ovo na poslidnji sudnji dan z-ovum sentencium oće potverdjeno biti, ku će serditi sudac zverhu skvareni triskati: *Odhajte od mene vi prokleti va oganj vekovećni, ki je vragu pripravan ter Angjelom njigovim*.

Oćemo pak znati: kako velika, oštra, i strašna je ova Muka? smimo neg pomisliti: da, kot *Cicero* med lipo govoreći najizgovorniji govori, oganj ni drugo, nego *suppliciorum ultimum*, poslidnja, i zato najgorja kaštiga; Bar je hudodelnik kulik tulik, bar ča to velikoga zakrivil, ili jače kaštigan jur nemore biti, neg ako se živ na prah zažge. Sami nećlovićji kervoloki, ter kervi-želni poganinski kralji, akoprem su su svoju ljutost nategnuli, ili ni strašnije ni boleznijivije muke nisu izmisliti mogli, odlak da su okolu Kristusevi Vitezov oganj naložili, i nje tako dugo polahko pekli, doklje nisu smert obladali, ter vrimenitu muku z-vekovećnim veseljem premnili. Ali i ova akoprem oštra muka bi se još terpiti mogla, akobi va pakli drugaći od našega zemalskoga oganj ne bil. Polig nauka svetoga *Augustina* stanovito je: da je naš Elementarski oganj proti paklenskomu ognju neg jedna hlad(n)a rosa; ar paklenski oganj je orudje ostre pravice Božje, z-kim pravićni Bog oće zloćinitelje ovoga svita na se veke prez sake milošće i miloserdnosti mučiti.

Oćemo još bolje oštroću paklenskoga ognja razumiti, tako je nego triba: da ga z-našim na jednu vagu položimo, i z-takovim načinom oćemo zveršenu razlućnost jednoga od drugoga spoznati. Naš oganj je neg Elementarski ter Materialski oganj, i neg ono žge ter troši, ča telo ima, zato duha mučiti nemore, prig toga jesu naturalaska dugovanja, ka ognju njihovu ljutost na maljahan čas zeti moru, tako: da se ga ćlovik prez boli i kvara dotaknuti more, i va njem jedno malo ruku deržati, ali ča je već, i zube taknuti; Ali paklenski oganj tuliku moć va sebi zderžava, da i dušu, ka je čist duh, mučiti more, nedno dugovanje još se ni našlo, nedno vraćtvo još se ni zmislilo, i nedan koren ali zelišće* još ni zraslo, i neće na veke zrasti, kobi njemu neg na jedan hip oštroću, moć ali vrućinu zelo, i to pravo; ar oganj paklenski je oružje

Božje pravice, s-kim se prokleti va pakli kaštiguju. Zato nas Kristus pri *Lukasu* verno opomina, govorec: *Ja vam oču pokazati, koga se imate bojati? onoga se bojite, ki pokihdob da umori, oblast ima va paklenski plamen poslati*. Ovoga ovoga se ima strašiti, kigoder neče kada va pakli na veke goriti.

Dalje se oštroča paklenskoga ognja iz našega more spoznati; ar naš zemalski oganj svitlost va sebi zderžava, i večkrat, strašljivim ljudem nočni strah propudi, zato je hasnovit i potriban Elemenat; Ali paklenski oganj nednu svitlost va sebi zderžava, nego samo gust ter čern dim na veču muku ter trapenje prokletih načinja; vidu nemer oni strahovite, mrazne obraze vragov, vidu svojih nesričnih tovaruhev nezgovorne muke, ali kakovo va tom veselje ali batrenje moru imati? stanovito manje: neg hudodelnik, kada svojega tovaruša silnu ter mučnu smert gledat mora.

Naš oganj mora hranu imati, bar je slama, drivo ali ča drugo, prez hrane on goriti nemore; velu nemer jedni Mudro-znanci: da se pod zemljum nahajaju vekovečni ognji, ki prez sake hrane goru, ali drugi to spametnije, i z-većim uzrokom taju. Ali neka saki od ovoga sudi ča i kako oče, samo od paklenskoga ognja stanovito je: da nednu materialsku hranu, nedno podžiganje i nedno napuhanje ne potribuje; ar njega napuhava ter požiga sama vekovečna pravična serditost Božja, a na mesto drivlja ter hrane jesu grihi, ki na veke odpuščani nete biti, nego te uvik on paklenski vrući plamen nalagati; Ovo drivlje jesu si prokleti sami va svojem življenju skupa nanosili, kot to njim sam Bog pri *Jeremiasu* Proroku oštro oponaša z-ovimi ričami: *Pokihdob da se je* (od vaši grihov) *oganj va mojoj serditosti važgal, oče zverhu vas goriti*. Spodobno i sveti Paval govori: ô Neverni grišnik! *ti si sam polig tverdnosti, ter nepokornoga serca tvoje-ga serdu dobivaš va dnevu serditosti*. Sveti Apoštol krez ove riči oče ovo razumiti, najmre: da si grišniki, ki do smerti tverdi ter nepokorni ostanu, sami sebi krez nožinu ter velikoću svojih grihov kup cipalin skupa nosu, na kom ote na se veke kot suha derva goriti.

Dalje: bar je naš zemalski oganj tako velik, ošter i ljut, ili se da ugasiti, kot se to vidi: Ako kadi oganj van dojde; pri takovoj nesriči najper se da zlamenje z-zvonom, larma se bije, po tom si na kupe bižu k-stanu, va kom je oganj van došal, jedni skale, drugi vodu prinašaju, drugi sopet krove rušu, da ljuti plamen dalje ne popade, ni jedan pri takovoj nesriči ne svečuje, si delaju, dokljegoder ljuti oganj do iskre ne ugasu; ter ako je pogor još tako strašan, vinder se z-gnojom ali mlikom utišiti more; Ali od paklenskoga ognja pisano stoji: *Non extinguitur*, da se neče nigdar ugasiti. Akobi va pakal celo Morje, i si sega svita potoki nuter curili, akobi se po sih Varoših i selih si zdenci zvadili, vinder paklenski ljuti oganj neče nigdar ugašen biti; bar bi prokleti tuliko suz stočili, dabi va pakli mesta ne imale, *non extinguitur*, još se neče ugasiti. Ove suze jesu kot olje, ko, kada se va oganj lije, njega ne ugasi, nego jače važge; one su kot voda, ka, ako se va neugašeno japno lije, ono ne razmerzli, nego je razvruća, ter kipiti načini. Poslidnjič naš zemaljski oganj človika vreda umori, sam dim njega večkrat zaguti; tako hudodelnik, ki se živ zažgati mora, od fertalja ure duglje živiti nemore. Ali paklenski oganj, akoprem je od našega jezero i jezero krat ljutij i oštrij, vinder ni jednoga zkvarenoga umorit, ali na lug spraviti nemore, ar prokleti i na sredini ognja manje neg ona jadovita stvar

salamandra zgoriti moru, zato na paklenski vrati pisano stoji: *semper mori, nunquam perire*. Ovde si mru, ali nednuč ne umru, nednuč živiti ne prestanu.

Ako je tomu tako, smim ja seda sakoga Kerščana z-*Izaišem* Prorokom pitati: *ki med vami oće prebivati z-vekovečnim plamenom?* Tužimo se: ako je leti prevruće, zato su oprav od košulje, bar smo doma ali vani na polji večkrat od vrućine kraj od nas odhitimo; je hiža preveć zaku-rena, tako se vrata i obloki odpru, je ki jiliš prevruć, tako ga pušemo, doklje se uhladi; upade nam ka kapljica španolskoga voska ali iskrica na ruku, ô kako z-njum od muke ne mahamo? seda pomisli duša Kerščanska! Ako te maljahna muka tako teško stoji, kako bi ti stoper bilo? akobi moral va krušnoj gorućoj peći celo leto, jedan misec ali neg jedan dan zapert ležati, ter nebi mogal umriti; o kako nezrečena muka bi to bila? Ali se ovo ništ ni proti paklenskomu ognju; veruj moj grišnik! da ti ja ovde ne libud* ča iz lašće moje glave zplitam, nego budi stanovit: da čistu Katoličansku istinu pišem, ku jesmo si za Katoličanske vere kotrig dužni držati najmre: da je pravični Bog sim nepokornim, ter od pravičnoga suda skvarenim oganj pripravil, ki ne samo telo, nego i dušu nemilo žge, mercvati ter neprestanoma muči, i da ov oganj sagdar na se veke oće goriti, ter nigdar se ugasiti.

***zelišće** = zelenje, trava
libud = štogod

Grof najde Genovefu

Sedam céli lét je minulo, da je Genovefa va pustini bivala, i od sega svita za mertvu deržana bila. Tri Kralji i Goščine od Grofa pripravne su se približavale. Da pozvani Gosti bólju goščinu najdu, odjahal je Gospodin Sigfrid sam na jóganje, zel je zi sóbum zvona drugi slug njegovi, i Goluša. Bižali su po lozi jedan simo, drugi tamo, saki je marljivo delal zviriné dog-nati. Na jednuč je Grof zaglédal jednu lipu jelénsku kravu, i potégnul* je za nju krez gušču i germnje na konji, i tako dugo nju proganjaj, dokljén se ni va jednu skalu dala, ka se je Grofu med gernjem i kaménjem odperla. Hitil je óči va nju, i zagledal uz zvirinu jednu golu Gospu stojéću. Prestrašil se je od serdca, i ni drugače mislil, neg da duha ali strašilo paklénsko vidi. Zato sej pozlamenoval zi svétim križem, i govori va strahu: „Ako si od Bóga ko stupi k-meni van i mi povi, do si.“ – Genovefa – ar njé jama biše – spoznala je Grofa na pervi pogléd i od-govori zi tresecím glasom: „Da, ja sam od Bóga, ja sam jedna nesrična gola Žena. Ako óćete da k-vam van stupim, tako hitite na me ruho, moju golicu zakriti!“ Grof zvikal je montl* z-téla, i hitil njéga va hutu. Nud sej umotala zi njoj hićenim suknom, i stupila je van zi skale; na njé strani segurna krava; Šmercenraih ravno onda zóči ni bil, nego on biše va lozi, zelinu i korénje iskati.

Grof se je čudil nad zmlédjénim, pred sobum stojéće Žene, propéлом i pita, do bi bila i od-kud? „Moj Gospodine“, odgovori Genovefa, „Ja sam siromaška Žena, rodjena iz Brabanta, zavolj nevolje sam simo potégnula, ar jesu méne nekrivu, z-Ditétom mojim usmertit kanili.“ Grof se je zderhnu, vinar pita dalje, kako dugo bi toga bilo i kako se je zgodalo? Genovefa segurno odgovori: „Ja bišem z-jednim plemenitim Gospodinom združena, ki suproti meni sumljast biše, zato je on méne svojemu Dvorniku prik dal, da méne zi Ditétom, kó sam mómu Gospodinu porodila, usmertit dá; slugi ada z-milošće ostavili jesu méne živiti, a sam njim obečala, da nigdar návidilo pred Gospodina stupiti, nego va ovoj lozi Bógu služiti ócu, i toga je jur sédam lét.“ Sigfrid strésal se je na sém téli, ar kip Genovefe va njegovom nuternjem spoznanju sej novit počinjal, vindar nju va zmlédnjenim propéлом poznati ni mogal. Zato nju dalje upita: „Ljubljena prételjica, prosim vas za vólju Bósju, povite meni, kako je vaše jime, i vašega Muža?“ odgovori turobno: „Moj Gospodin sej zval Sigfrid, a ja sirota se jimenujem Genovefa.“

Ovi nikuliko riči ubóle su Grofa, jače, neg kad stréla va njega udrila bila. Protégne se na kon-ju, i doli upadá, na zemlji ležéc dugo duška spustiti ni mogal. Kad bi bil zopet k-sebi dóšal dvignul je glavu, i na koléna ležéc reče: „Genovefa, ah Genovefa! Jeste vi to?“ „Da, ja sam sirota Genovefa!“ Grofu tékle su suze po lica, upal je na zemlju, i kod mertav ležéc dugo riči sprogovorit ni mogal. Po velikom plaču sprogovori još klečéc: „O da se Bóg va nebi smiluje! Va ovakovomu pogibélju vás najd moram! O ja Bóga zablživ zločinitelj, nisam vridan, da me zemlja nósi, ja sam zaslužan, da se odpré i méne dibina pakla goserkne! Ja sam samotan uzrok sé vaše nevolje, ja zali človik, ki je Ženu svoju nekrivičnu zavolj jedné, kanljive sumle um-orit zapovidal! Oprostite meni, ljubljéna Genovefa, ne zavolj mené, nego zavolj križevanoga

vólje, ki onde na vašoj skali stoji; neću se perljen od vaši nóg gori stati, dokljén milošće ne zadobijem.”

Grofovica suze zadržéca sprogovori: „Ne turobite se moj Gospodine Sigfrid, ne turobite se kruto! Ne krez vašu krivicu, nego po Bóšjoj urédbi sej zgodalo, da sam vavu pustinu odsudjena postala. Opraščavam ja vam od serdca, i jesam vam jur od počétka oprostila. – Miloserdni Gospodine neka nam grihe oprostí, i nas njega vridne učini.” Nato dala je Grofu njé ruku, i njéga gori podvignula. Nud je stal ovde turobni Grof, va zisušéni obraz njegove Gospé gledajuć; mislil, da mu oće serdce od pomilovanja i ljubavi puknut, kad je ljubljéno lice koje nigda na angjelski spódob bilo, nud kruto mersko uvénuto vidil, ćutil je odičeno, kodab svetícu nebesku pred sobum vidil. Akoprém bi ona njemu se prételjstvo skazala bila, vindar se nij ufal zi snju razgovarat. Zdihnul je diboko pak sprogovoril: „Kade je pak siročé Dite, kó jeste va uzi porodili? Ni več životi?“ – „Pravo da je veliko čudo od Bóga da još živi“, odgovori Genovefa, „ja sama nebi bila mogućna je odhraniti, ali Bóg mi je ovu kravu poslal, in ovó véro zvire je dvakrat va dani Dite pridajalo.”

***potegnul**, potegnuti = navaliti
montl, nim. = ogrtač, kaput

Spomeni se da svetke svetiš

Nedilja je! Na ta lipi dan je na selu sve drugačije neg je djelatnik. Na djelatnik jur rano jutro kola po selu škriplju, štropoću, na jedni se vozi suha, na drugi zelena krma, na treći opet ča drugo. Rano jutro muži, žene idu jedni gori drugi doli, pašću se ar djela je puno, nigdar mu ni kraja ni konca.

Dojde nedilja, na nju je sve drugačije. Sve do večera je tiho, mir božji vlada. Nit kol, nit človika nije na putu viditi. Neg divojke one pred hižom metu, da kad ljudi k maši budu išli, ne budu ih ogovarali da su lijene, pašću se, ar se moraju još i opraviti.

Najednoč zazvoni, prvi put k maši, glas zvona se razajde po svem selu, i po djelatniki nemer zvoni, ali človik bih rekao, da nedilju lipše, svečanije gluši zvon, kot da bi i on znao da je nedilja.

Kumaj odzvoni, ide sad s ovoga sad s onoga stana babica s molitvenimi knjigami i očenaši u ruka, ide k maši. O, i na djelatnik bi ona rado išla, ali onda sve na djelo projde, onda ona stan, dicu mora čuvati.

Danas je nedilja, danas more pojti. Po prvom zvonu jur ide, da se potuži Jezusu u sv. oltarskom sakramentu, da mu zbroji sve svoje tuge. A ima ih čuda, nima, veli, uredbe u stanu, ku bi morala imati, ovo ali ono dite nije kakovo bi moralo biti, pak i snaha je tako neokretna, i ona se na nju ukine, a nju to tako boli. Kad sve svoje tuge ovako zbroji, onda joj je laglje na srcu. Milostivi Jezuš, ki je tužne zvao da je obatri, je i nju obatrio.

Zvoni drugič. Sada dohadjaju i muži. Idu svi, ar dokljen naši muži nisu toliko u Austrijansko hodili, koliko danas hodu, nije bilo u selu človika, ki bi na nediljni dan prez maše ostao. Idu svi gospodari i težaki, svi na nediljnu opravn. Pravoda je viditi ovde i onde siromaha, ki ide u svakidANJI čizma, nima drugih, i ove u ki ga vidiš, su još jutro zivale. Ali to je ništ, zato on neće doma ostati, neg prošao je čizmaru da mu koč-toč zabode, da ne budu zivale. Učinio je to čizmar, i sad su bile cijele. Cijele su da, ali još su bijele. Kad je vas tajedan u nji ukapao, ovako ne more med ljude nediljni dan. Bijele su, da, ah zato on još neće danas prez maše ostati i da ne budu bijele, zame staru kefu, postrgne s njom po dnu kotla, pak po čizma. Glej! sad su ne nek cijele, nego i črne, sad jur more i on k maši. I ide, i dobro je tako, človiče, dojdj nek, miliji si ti Jezusu ako su i čizme pokrpene, ali duša vedra, čista, neg kad bi čizme svitile bile ali duša črna.

Na mušku i žensku stran su sad škamlji* puni, nek sredina crikve je još prazna, mladina vani blizu crikve kade stoji, ali na skupni zvon i ona nuter nahrupi. Na nju bi nemer imao tužbe, ali ništ neću reći nek to, da si molitvenih knjig doma tolikokrat ne zabi.

Mimo čuvarov i drobne dice sva općina je sada skupa. Kotno se dica oko oca spravu, tako je sada sva općina kot družina u hiži Oca svih, u hiži nebeskoga Oca spravna da ga hvali.

Sad se započinje sv. maša.

Poštovanoga školnika općine veseli, kad je crikva puna, vjerni jaču, a oni im orguladu. I ov put su dobre volje sjeli za orgule, i kad su im jur prsti dva-tri pute po tipka orgul protekli: pretisnu najednoč rukami i nogami na nje da su zastenjale, zaglušale na toliko, da je i staklo na obloku zazveketalo.

Orgule glušu, a nazočni mali i veliki svi skupa zajaču:

„Bože, ovde nut klečimo
Pred tvojim oltarom,
Srce k tebi podvižemo,
Miluj nas, s tim darom.
Dijeli, Svemoguć, milosti,
Milostivno dug oprosti,
Oborni k nam milo lice,
Ne glej na naše krivice.“

(Na kirije)

Malo kašnje pak jaču:

„Sad pogledjte Agnjaca,
Kako krv proljiva,
Kako zadnja kapljica
Se spod rebra scidja.
On je odnio grihote,
Splatilo je za nas dug,
Bogu je za sirote pomirnik,
Pomirnik postao slug.“

(Na Agnus Dei)

Kako to godi srcu! Zabljena je sva tuga, a mnogo je ih, ki su s njom na srcu crikvu došli, morebit crikvu iduć zdihavali: „Tuge, moje tuge, svaki dan su druge.“ Sad su zabljene. I skrb je zabljena! A mimo te dice najper nije ga ki je ne bi imao. Zabljena je na čas i ona, svi su rekli „srce Bogu podižemo“, s njim se nek duša sad bavi, a to joj tako godi.

Maša je van, svi su se svetom vodom pošćkropljeni domom vrnuli, svaki u svoj stan.

Ovako je bilo na Križe u jednom sridnje velikom hrvatskom selu, a bit će tomu kih pedeset ljet. Bilo je i onde sve veliko i malo u crikvi, orgule i jačku vjernih je jur zdaleka bilo čuti, ali pod mašom se je na krčmi nešto godalo, ča ću vam sad povidati. Dobroga farnika toga sela sam ja jur večkrat pohodio, i uvijek su me ljubeznim smiškom prijeli. Došao sam k njim i po tom svetku, ali nije ih doma bilo, kod betežnika su – veli mi službena, ali da ćedu vreda dojt. I došli su vreda, ali ov put ne smiškom, nego izrazom velike tuge na obrazu, i počeli mi povidati, da su bili kod človika nad kim se mora splaknuti ki ga nek vidi.

Čera na Križe, – velu farnik – su niki ki nisu mogli čekat do po vičernji jur pred prodikom na krčmu prošli, ali kot su skupni zvon čuli, stali se ter u crikvu prošli, mimo jednoga, ki je ostao.

Ov, moralo ga je samoga sebe sram biti, da je jedini u općini ki će samohotno mašu zamuditi, je pio ter pio. Na zadnje pak počeo i psovati. Sam je bio, nigdor ga nije razdražio, a on je ipak psovao, morao se je na se ljutiti, ter Boga psovao.

Ovako j' pod svom mašom išlo. Po maši je i on domom prošao, kanio je s pšenicom na trg, kola su jur pšenicom naložena u škadnju stala i da drugi dan rano jutro na trgu bude, spravio se j' na put valjek po objedu. Kad su konji napreženi bili, zlice i on na kola, ali nije sjeo, neg na vriće je pokleknuo. Zle volje je bio, ter nije rekao u ime Božje, neg srdito na konje viknuo.

Konji su naglo trgnuli, zano su kola kad su prvi kotači na prag ljese došli malo poskočila, kola su poskočila, nato se je človik kad je nek klečao na vrića, s kol zvrnuo, glavom doli, ali tako nesrićno, da mu je glava med podbojce ljese ter zadnju os došla, os mu je čeljust, to je dolnje zube, bradu ščenula, ne nek ščenula, nego i kost brade na trešćice smrvila.

Bilo sada plača, jauka po svem stanu, stekla se oko njega ne nek družina, nego i susjedi, znan-ci, ar glas nesriće se j' po selu rastekao. Na pol mrtvoga, ranjenoga su u hižu donesli, onde posadili. Strašan je bio, pun krvi, brada mu je doli na prsi visila, a očima zdvojno prevraćao, simo-tamo gledao, nije li ga, ki b' mu pomogao.

Nije ga bilo, zato su napregli pod druga kola, ter skokom vozili po liječnika u bližnjem selu. Došao je liječnik, ali kumaj zagledao ranjenoga valjek rekao, da on pomoći ne more nit nije ništ drugo učinio, neg da tužni človik tako strašan ne bude, svezao mu je rupcem bradu gori.

Liječnik nije znao pomoći, poslali su tako po človika, ki je po krajini zmaknute ruke, noge ravnao. Ov opet, kad je vidio da je brada ne nek zmaknuta nego kost sva zdrobljena, ter se već zarast ne more: zeo nož ter mu je dolnje zube, bradu odrizao.

Ranjeni je to sve mirno trpio, ništ se nije branio. Ča si je mislio, to nek višnji Bog zna, potužiti se nije mogao kad ni riči nije znao zreći. Ali da ga je ne nek rana, nego i srce bolilo, viditi je bilo, kad su suze, velike suze mu curile.

Drugi dan se j' družina domišljala da bi mogao i gladan bit, kanili su zano malo juhe u njega lijat. I te polaščine mu nisu mogli dati, nije mogao žrkati, kod prve kapljice ga j' jur davilo.

Po dvih ali trih dnevi – za gvišno ne znam – je došla željna smrt, ter ga je muke zbavila. Umro je od boli ali od glada.

Na zadnji počivak ga je čuda ljudi sprohodilo. Kaštiga Božja je to, je jedan drugomu prišap-tivao. Je li to kaštiga Božja bila zato, ča je pod mašom na krčmi bio, onde pio ter psovao – ne znam, ne sudimo! Ali toliko moremo reći. – Kad bi on bio kod maše na Križe kot su drugi bili, ter bi trizan bio na kola sjeo, ne bi mu se bila ta nesrića godala, zato ja nek opet velim: Spomeni se da svetke svetiš!

*škamlj, škamalj = klupa

Ivan Mandić polovnjak

Blizu kraja nikoga hrvatskoga sela stoji lipo pobiljena hiža. Ivana Mandića polovnjaka* hiža je to. Čista je svejednako, na to gleda valjana gospodarica toga stana Luca. Zano kad čuje, da joj se dica pred hižom igradu, dojde meda nje, digne ča je u ruki imala kad je buku čula, metlu ali kuhaču, ter im se zagrozi da joj! njemu, ki joj stijenu pošica, ali joj se blatnom loptom u nju zgodi. I kad bi se još to stalo, zame stari lonac s japnom, blato postrize, ter mrlju zabili. Zano joj je stijena uvijek lipa, uvijek bijela.

A kad bi na putna vrata stupili na dvor, presenećeni bi bili, kako je čist. Mogli bi svega obajti, herbudja*, ali koprive u nijednom kutu ne bi našli. Zano se i Ivanu Mandiću ne bi moglo godati, ča se je godalo Joži susjedu. Imao je ov kopriv na dvoru već neg povrća u vrtljaju a bile su guste, visoke, kot da b' mu ih gdo bio nasijao. Mrazan dvor je to bio, ta dvor Jože susjeda, ali da je on zato hajao.

Dojde jedne večeri domom, glava mu bila teža neg drugda, čemu se nij čuditi; kad je došao s krčme. Prlje neg legne, si je još blago hotio pogledati. Kad je pak po dvoru išao, mimo kopriv, tih njegovih kitic, potrkne se Jože ter upade kot je dužidak, a obrazom ravno u koprive. Glava je nemer teška bila, ali zano ga nije bilo triba nudjati da se stane, skočio se je on ter počeo te koprive psovati, a sebe ribati, ar pekle su ga oči, obraz a najveć nos. Njega si je najveć ribao, i onda još kad je pod dunjom bio, a čim već ribao, tim ga je već pekao.

Kad se je jutro sa susjedom stao, ov ga nikako smišno gleda, kot da ga ne bi poznao. Najednoč ali nek prasne, da od smiha ni govoriti ni mogao.

„Jože, Jože! ča to imaš na nosu“, je zaviknuo, ar mu je bio vas zatečen, črljen, ter mu je strčao, kot da bi si kakov tok na njega nataknuo bio. Siromah Jože je još i tako črljen bio od kopriv, sad se je još već začrljenio, kad nije znao ča će odgovoriti, ar da je nosom u kopriva rovaio, toga nije htio povidati, ter se j' počeo zgovarati, a zadivalo mu se je, kotno človiku, ki ne govori istinu.

„Škuro je bilo noćas“, veli, „kad sam domom išao, ter sam se u gacu pred hižom zabusnuo.“

A ja velim: kad ti Jože ne bi tako lijen bio, onda bi jur prlje motinku bio zeo, te tvoje koprive bio skopao, onda ti ni nos od njih ne bi bio zatekao, nit ti ne bi bilo triba lagati, nit ljudi, ki ti mimo hiže idu ne bi rekli: lijen človik mora ta Jože bit, kakov mu je dvor!

Kod Mandićevih nije toga bilo, po svem dvoru ne bi bio našao koprive, još ni na vrtu ne uzduž plotu. Ali ni drugoga smetlja nije bilo, pak je bilo viditi, da je sve na svojem mjestu. Dvor je širji, prik štale je lopa, a u njoj kola, plug, brana i vas orudalj seoskoga gospodara. Za lopom drvališće a i po njem nije viditi trešća, to sve Luca pobere ter požge, ar veli da su nas skupo ljetos nadilili s drvi. Za drvališćem pak stoper dohadja gomila.

Znam, da će biti gospodarov, ki ćedu reći da Mandić u tom nima pravo, da si je gomilu dalje od štale načinio, moja, će ki-ta reći, je pred štalom, nije mi, veli, gnjoja dalje nositi. Da, da,

bi nato Mandić rekao, tvoja gomila je pred štalom sred dvora, zano ti je i dvor tako mrazan kot da b' vas gomila bio. Pak to siromaško blago i tako dosta nesnage ima pod sobom, dosta velika vonjba je u štali, najmre kad je po pol dneva sva družina na polju, neka sada i gomilu za sobom bude imalo, kot će biti još gorje, a bome, vonjba škodi blagu, kot i škodi – Bog poštuj – človiku.

I gnjojice u Mandićevom dvoru nije bilo viditi.

Došao sam nedavno u selo u kom je čuda blata kad curi, zano su skroz po svem selu jarke skopali, da voda po njih otcura, i dobro je i pametno to. Ali ča nije lipo, je to, da je u jarki svejednako gnjojice. Ča je to, veli mi drug, ki je bio varošćan i malokrat na selo došao. No, hodi nek, reku, ćeš viditi da je to za črnilo.

Idući po selu došli smo do hiže, na ljesi joj je jedna daska nuter, druga van visila. Dalje smo došli do hiže, koj je ljesa na kamru bila naslonjena, opet dalje ni nije bilo ljese, a drugdi su bile otvorene. Ovako smo lipo mogli vidit kakovi su dvori. Oj! mrazni su to dvori, jedan mrazniji od drugoga. Driva, ko ti tako viši dvor, je malo kade bilo vidit. Gomile, čudakrat sred dvora, a ča je najmraznije je to, da je uz gomilu lokva puna gnjojice. Vrti ter dvori malo k selu visu, ter kad je godina, voda skoro sva u gomilu curi, ča je najbolje u njoj izmače, ispere ter gnjojica u lokvu dojde. Kad je pak lokva prepuna, onda se razlije ter curkom po dvoru u jarak curi.

Sad vidiš, velim ja drugu, zač je ta jarak tako črn.

Nije tomu dugo, da je kotarska oblast već gospodarov, pred kih hižom je tako črn curak našla, kaštigala. Neka se človik drugoga nesrići ne veseli, ali kad sam ja to čuo, nisam se mogao zdržati da ne bih bio rekao: pravo im se je stalo! Te lokve isparivadu, najmre kad sunce u nje upre, onda je tolika vonjba u takovom dvoru, da svaki, ki mu se more ugnuti, biži iz takovoga dvora.

Ja se ne morem dosta načuditi, da se još toliko gospodarov najde, ki zato ne hajadu, kot da ne bi znali, da gnjojica najbolje masti lapat, tamo neka dojde a ne u jarak, da truje zrak svemu selu.

Nije bilo na Mandićevom dvoru lokve, gomila je tako bila uložena, da voda iz vrta nije u nju curila, bila je uz nju mala jamica, ali kot je ča u nju nazviralo, valjek je zeo lopatu ter je gnjojicu na gomilu spujio.

Doživio sam ja ča još gorjega, čemu sam se ne nek ja čudio, nego čemu ćete se i vi čuditi.

Imao sam u drugom selu znanca, i kad sam prilikom u to selo došao, idem, reku k njemu. Našao sam ga na dvoru „Bog pri vas! Miho brate“, viknem mu, kad sam ga zagledao, a on pun veselja zame me za ruku, ter me pelja nutar, ali ne u prvu, neg u zadnju hižu. Otprio sam ja vrata, ali nisam znao ću li nutar stupiti ali ne, tako zadušljiv zrak je bio u toj hiži. Ne bi bio rad Mihe uvrediti, tako sam nutar stupio, ali nisam se mogao strpiti da mu ne velim, da oblok otpre, ar da je težak zrak u hiži. Kad pak nije išao, išao sam ja. Ali ča sam vidio? Gomilu, gomila

je bila pred obloki tisk uz striju, visoka skoro do obloka. Sad sam znao, zač je tako zadušljiv zrak u hiži. U njoj spi Miho, žena mu, sin, snaha i dvoje ali troje dice. Nije velika, niska je, nepopodjena, morete si misliti, kolika vonjba je u njoj. Volio bi ja u štali stanovati i spati, neg u takovoj hiži ar takova vonjba ne nek da je neugodna, nesnošljiva, nego jako i zdravlju škodljiva, škodi blagu i človiu. More človiu imat dobru hranu, dobru uredbu u svem, kade nije čistoga zraka, onde ne more bit ni pravoga zdravlja. Viditi je to na Mihi i družini mu, svi su blijedi, nikako ispani. Bog nas toga očuvaj, ali ako se u kom selu kakov beteg javi, smrt najveć ljudi iz takovih stanov pobere.

Čega pak človiu, ki toga nije još vidio, skoro ne b' mogao vjerovati, ima Miho i prvu hižu, ova je dost prostrana, dva obloki joj gledaju na put, a obločić na dvor. Pred njom stoju dvi gace. Ljeti daju ugodan hlad, a zimi krez golo kiće sunce upira na obloke. Ova hiža stoji cijelo ljeto zaman, prazna, rijetko kada će gdo u nju pogledati, dušalo je po plisi. Miho! Miho! sam si mislio, djelovan i pošten človiu si, ali i jako priprostan.

Miho je jako ljubezan bio, kot smo u hižu stupili, položio je kruh na stol, nudio me da sjedem, da će po vino poslati, a ja zahvalio sam mu se, mene je zahlipalo, ter sam se zgovorio da se moram popašćiti da u dobi domom dojdem. Ne! verujte ni najbolje vino mi ne bi slasno bilo u toj vonjbi, ter sam Mihi zbogom dao.

Vrnimo se opet Mandićevim.

Večer, subota je. Luca zove družinu na vičeru, danas kašnje neg druge dneve – kod Mandićevih je na subotni dan obično večer kašnje bila neg drugda, kad su onda ne nek blago spravili kot drugda, nego drugi dan na nedilju su za blago pripravili.

Nigdor još nije čuo, da bi u Mandićevom stanu nediljni ali svetačni dan trova bila zaškripala, nigdor nij vidio te dneve pred noćom Mandića pod vrtom kositi. Volio je on subotu večeras tri, četire vakle već pokositi, neg da bi morao to nedilju činiti, ar veli on, kad bi ljudi tako djelali, onda vreda ne bi bilo nedilje nit svetka.

Skupa je došla sva družina na Lucin poziv, bio je onde Ivan gospodar, Luca gospodarica, troja dica – pak jedan jur starji ditić imenom Jandre. Ivanov brat je bio, nije nikako za svit bio, nije hodio međ mladinu, nit se nije oženio. Hranu, opravu je imao kod Ivana, pak kad je dosigalo, dao mu je i na dva-tri decije po nedilje, čemu je Jandre jako veseo bio.

Darovala je Luca veliku zdjelu zakuhanoga pasulja*. Stali su se svi, oko stola poredili, ruke sklopili ter molili: „Blagoslovi Bože nas i ove tvoje dare itd.“ Juha je vreda bila ščrpana. Donesla je potom Luca opet veliku zdjelu punu krumpļjov; cio brižić, a lipi su bili, raspuknuti kotno kostanji. Veliki i mali su sada počeli biliti, i bilili da od svega kupa ništ nije preostalo do samih gulin. U Mandićevom stanu nije bilo toga, da bi se jedan drugomu ugibao bio, jedan od drugoga kraj gledao, mir je u njem vladao i ljubav, kako u kršćanskom stanu biti mora; zano kad su se navečerali, nisu se razašli, neg još duglje razgovarali. Kot se oni razgovaradu, čuje se iz puta jačka. Subota je bila, i ditići po selu gori doli iduć su si jačili:

Misec s neba škilji,
uvijek se nek smiši,
a ja junak uvijek veseo,
najradje si pjevam.

Da-da – veli Ivan, kad je jačku čuo, ti si uvijek veseo, uvijek pjevaš, a kad ljudi ugasu ter se na počivak dadu, onda ćeš kamo na kvar pojti. Jandre! veli, ćeš morat čuvati, da ne dojde ki tolovaj na vrt. No neka nek dojde, odgovori Jandre, bit će boja, već boja će si odnesti neg jabuk. Poj nek, veli Ivan, zami si kocanj ter lezi na vrtu, mer je noć lipa i nije hladno.

Išao je Jandre, zeo kocanj na ramen a iduć grozio, kako će se onoga nabiti, ki bi se segurao na njihov vrt stupiti.

Bilo je na vrti mnogo sadovnoga drvlja, a ne daleko od plotu je bila jabuka, pogačona, velika kotno hrast, a ovo ljeto puna jabuk. Pod njom je legao Jandre ter se kocanjem pokrio.

Jačka je jur zamuknula, žamor u selu sve manji bio i nazadnje velika tišina nastala. Jandre pod kocanjem je premišljavao, kako će nepozvane goste prijeti, ako bi došli. Najednoč se j' nek počeo posmihovati, moralo mu je da lipoga na pamet dojt. Pokrit ću se, veli sam sebi, prik glave, da budu štimali da nikoga nije pod kocanjem, pak kad jur blizu budu, onda ću se skočiti, kocanj raširiti, a oni prestrašeni u big ča god nek moru, a ja za njimi ter tuci, tuci koga nek dostigneš. Nasmijao se j' glasno, tako mu se j' vidilo, ča si je izmislio. Ali, veli, ni nimam, čim bi tukao. Prošao je tako u štalu ter si je donesao batinu, i kad je opet legao, batinu uza se položio, da mu bude pri ruki. No sad morete dojt, veli on sam sebi. I zaista došli su, jur zdaljega jim je čuo korake, a kad su k plotu došli, postali su ter počeli šaputati.

Misečina je bila ter su vidili kocanj pod jabukom, ali je li je gdo pod njim? Toliko su mogli znati, da ako je gdo, to ne more drugi biti nek Jandre.

Mi znamo da je Jandre. Čuo je on šaptanje pod plotom, pak da jur jedan ide. Na prsti je hodio i velike korake načinjao, kotno da ne b' rad, da bi se Jandre zbudio. Jur je nek korak od njega bio. Skočiti se j' kanio, da tolovaje prestraši, pak da počne tući. Ali jur je kasno bilo. Zgrabile su ga dvi ruke ter k zemlji pretisnule. Jandre j' valjek vidio, da ne ide nikako po njegovoj noti. Kanio si je kocanj s glave povličići, nije mu išlo. Upirao se je ča god je nek mogao, da bi si ga zdignuo. I to mu nije išlo, ruke, ke su ga držale, su bile čvrste kot da b' željezne bile. Počeo je na to donjim tijelom simo-tamo kretati, nogami ritati, ne bi li se ispod kocanja spružati mogao. I to mu nije islo, ruke tlačitelja su ga držale, da nit maknuti nije mogao tijelom. Vidio je sad Jandre, da se zaman muči, podao se je tako ter na miru ležao, bio je i tako vas potan od napora ter izmučen.

Sada je stoper čuo, kako nad njim tati jabuke trgaju. Oni trgaju a on čuvar ovde leži ter jim toga ne more prebrantiti! To je jur preveć bilo. Cigani, tolovaji, tati! je počeo iz svega guta vikati, ljudi hod'te, raubari. Nikogar nije bilo, ništ drugoga nije čuo Jandre nek smih tatov, ki su mu se pomuče smijali.

Čuo je potom, da dvimi po stablu ližu doli a jedan da je s dolnje kite skočio. Jandre ih nije strah bilo. Mogli su jur dalje biti, a tlačitelj je Jandru pustio, dvakrat trikrat skočio, ter je i on bio prik plota.

Prošli su tati, prošle s njimi jabuke, a Jandre je zeo kocanj na ramen ter prošao na steljicu svoju u štali. Dugo nije mogao zaspati, a kad je jutro na Zdravu Mariju zazvonilo leže je ostao. Drugda se je podvignuo ter sidje na steljici ali kleče pred njom je pozdravljao Majku Božju. Čuo je da ga na dvoru Ivan viče, nije se javio. Ivan je štimao, da kad se ne javlja, da mora još na vrtu biti, da j' zaspao. Prošao je tako na vrt. Jandru nije vidio, ali vidio, ča su tolovaji nočas počinili, nač su lipu njegovu jabuku spravili. Tužan je bio, jako tužan, ali zato nije psovao, nije mu bila pravica. Ali kade je Jandre? Prošao u štalu, povlikao po kocanju na steljici, onde ga ja našao. Malo kada mu je žalnu rič rekao, ali ov put se nije mogao zdržati. Zbrajati mu je počeo, da za ništ nije, da neka nek ide na vrt, će viditi ča su tolovaji onde počinili, da je on tomu kriv kad je zaspao.

A Jandre nek muči. Ivan veli da je zaspao, nije kriv, ali zato se još nije spričao, zgovarao, volio je on da ljudi budu štimali da je zaspao, neg da b' ziznali, ča se j' njemu godalo. Za vas svit ne bi toga povidao bio. I još se j' ziznalo. Nedilju po vičernji nije za drugo pominka bilo, neg zato, kako je Jandre nočas dobro čuvao. A gdo j' to povidao? Človik skoro ne b' mogao vjerovati, sami tolovaji su to povidali. Oni su morali ali jako zjalavi biti, da su nek za šalu držali tu njevu ciganiju, ali ništ srama nisu imali da su se s njom nanjedržali.

Da je smišnih ljudi na svitu! Kad bi ki izmed tih tolavajev vrt bio imao, kot je bio Mandićev, i kad bi bio jutro vidio, da se j' njemu to stalo, ča je on Mandićevim počinio, bi on bio i onda rekao, da je to nek šala?

Ne! Psovao bi bio, do dna pakla bi bio prokleo toga ki mu je ta kvar počinio, a kad ga je on drugomu počinio, to je nek šala. Zaista smišnih ljudi je na svitu!

Ovi ljudi, ovi tolovaji su čuda krivi, da je sada tako malo sadovnoga drivlja po naši seli.

Kad sam još maljan bio, onda je bilo drugačije, onda ako je gdo iz daleka naše selo vidio, bi bio mogao štimati da je to loza, ako ne bi bio vidio med zelenim kićem turma ter kapića ke hiže. Malo kade je bila hiža, pred kom ne bi stala hruška ali jabuka. Po dvori je bilo sadovnoga drivlja, a i po vrti puno ga. I mi smo imali takov vrt, sadje u njem je jedno prlje jedno kašnje zrejalo, tako da smo mi dica, početo od Lovrenče čer* u kasnu jesen sadja imali, ter kad smo k materi išli i ju prosili, ar prez dopusti nismo smili pojti. Majka, smimo li si jabuk ali hrušak, i kad su nato mat rekli: no pojte si nek, bilo je onda biga i sriće.

Toga danas nije. Drivlje od naših ocev posadjeno je usahnulo, ono pri nesrići ognja užgano se j' posiklo, a drugo se nije sadilo ter vrti stoju goli, pusti. A kako lako bi se mogli opet zasadići.

Svako selo ima svoj školski vrt, u njem puno cipov*, ki su dobrim, plemenitim sadom zacipljeni. Ovi cipi bi se morali u vrte presaditi, opet bi naša sela postala lipa, lozi spodobna, opet bi bilo veselja za dicu, pak sadje bi se i upineziti moglo. A da to nije, tomu su čuda krivi, ki po noći plinjiju, kot da b' sve njihovo bilo.

Većkrat mi se j' stalo, kad sam po selu išao da sam vidio človika, ki si je pred hižom gacu, kostanj ali drugo kakovo drvo zasadio. Kad sam mu pak rekao: susjed, ne bi li lipše bilo, kad bi ti jabuku ali hrušku posadio? Da, mi se je htilo odgovoriti, lipše i bolje bi bilo, ali, veli, kad ništ mira nima, dica bi se u sadje zgdajala, pak bi mi još i obloke zlomila. A ča se to udaranje na tudje sadje ne bi moglo zatrti?

A, nek lako, ću vam povidat, kako.

Jedini put za života sam bio pozvan pred sud, no nek za svidoka, i to pred sud, u kom tri suci sudu, ki su kakov veći zločin počini. Prlje neg je na nas red došao, dopeljali su četire dičake, mogli su kih četrnaest ljet stari bit. Bože moj! sam ja zazivao, kad sam je zagledao, ovako mladi, pak ste jur u kriminalu. Ča su nek zakrivili, sam u sebi ganjao, su li se morebit na nože skubli, ali su li važgali, da ovde stoju? Nij mi bilo triba dugo ganjati, ar stao se je javni od-vjetnik ter počeo štati: Ovi dičaki su optuženi, da su trimi prik plota u tudji vrt zlizli, onde na brajdi si tri ali četire grozdje otkinuli, ter jednoga četvrtomu dali, ki je vani ostao, itd.

Zaučudio sam se kad sam ga čuo, ar donle nisam znao, da suci za tako velik zločin držu to, ako si gdo na drugoga vrtu ča otkine. A vjerujte mi, tako je, sam ja sam to vidio i čuo.

I dobro je tako, ta mrazna ciganija po naši seli bi morala prestati, i prestala bi, kad bi svi to pravo hotili.

Ću vam povidat kako.

Ako na vrtu dičaka ulovite, on bud će proteći. No, neka nek biži, a vi projdite za njim u stan, povite njegovom ocu, da je sin počinio, iako ča u glavi ima, neće vam zamirati, ar će reći: ako mi je sada sin sadje krao, onda bi kašnje za drugo posegao a ja si ne bi rad Cigana othraniti, ter će zeti šibu, pak će toga maloga Cigana dobro išibati. To isto neka se njim i u školi učini, i onda već neće pojt na sadje.

Ali veliki! velite vi, veliki, oni se nek smiju človiku, ako je na ciganiji ulovi a oca se ne boju! Dobro, ako ti veliki tako malo poštenja imadu, da se nek smiju, kad bi je moralo sram biti, onda je nek uznanite, takov lakomnjak prez srama nije vridan milovanja. Ako ga uznanite, ste čuli da će mu se stati, u kriminal će dojt, iako tamo dojde, nije vam se triba bojati da će opet dojt na vaš sad.

Ovako bit će, da će ciganija prestati, ljudem će opet volja dojt sadovno drivlje saditi, opet ćedu naša sela lipa zelena postati, dica ćedu imati veselja, a i lipih pinez će za sad u selo dojt.

Naši ljudi rado znadu reći, kad jim gdo ča svituje, ča da j' njim triba nauka, da i tako znadu, kako moradu gospodariti. Nekate toga reći, kad ovo štete, ča sam vam povidao od kopriv po dvoru, od gnjoja, gnjojice i sadja, ar znajte, da i ja gospodarim, i Bogu budi hvala, kad bi mi lapte vidili, morali bi reći, da i ja znam, kako se gospodari.

Ako si, dobri človiče, ovo preštao, onda stupi na tvoj dvor, morebit je onde nesnage, mrazoće, ke do sada ni upamet nisi zeo kad si k njoj priviknut bio. Ako bi ti onda misao došla, da je,

ta človik, ki ovo piše, morao i mimo mojega stana projti, i u moj dvor je morao požmiriti, ar i moj je takov, kakove je popisao: onda tu nesnagu čim prlje kraj spravi, spravi si dvor tako, da kad ti prilikom opet mimo stana projdem, opet u tvoj dvor požmirim, ne budem već vidio črne lokve, črnoga curka, niti kopriv. Vjeruj mi, i tebi će se tvoj dom lipši viditi, lipši će biti zaistinu, lipši i zdraviji.

Ako ti pak, ali ki drugi, takaj ča dobroga ali još boljega znaš, nek piši kalendaru našem, da on to med ljude da, da naš kalendar ne nek zabavna, nego i poučna knjiga bude, pak neka ne bude hrvatskoga stana u kom ga ne bi bilo.

Prijatelj svoga roda i naroda sada na koncu još lipo pozdravlja Mandićeve – i Jandru – ter im od pravoga srca želji, da im Bog pomore, da je Bog usliši, da im Bog da dobre glase čuti. To isto želji i svim drugim Hrvatom, a osebujuj onim, ki su takovi kot Mandićev Ivan ter Luca.

*cipov, cip = cijepljena voćka

čer = čak

herbudja, hrbudje = korov

kocanj, kocin = vunen pokrivač

pasulja, pasulj = grah

polovnjak = vlasnik pola lena

Luca i Anka (odlomki iz novele)

Antonova

Bilo je oko Antonove, sinokoše su jur bile pokošene, sijeno jur napol suho da si jur iz daleka zadahnio gospodaru tako milu duhu sijena.

Po sinokoši su išle dvi divojke, svaka je imala grablje ter vile na rameni. Lipo je ležala ta sinokoša. Na livo je bila kako daleko je nek oko vidilo dobra orana zemlja. Po sredini se je vijugao potočić. Zviranjki su ga napajali, zano mu i voda bistra bila, zraki sunca u njoj odbijali se da nisi mogao u nju pogledati, toliko su se rasikovali. Na desnu je bio brig, nagao ali ne visok, i tako gusto obrašćen, da ako si po njem gori ili doli kanio, morao si si s rukami raskrečivati šiblje dibovine ter kiće grmlja ako si korak po najper ali po najzad htio. Ova guščara je puna ptičić bila, ke su rado čevrćale, ali danas su zamuknule, uvukle se u hlad kad je jako sparno bilo. Ni oblačića nije bilo na nebu viditi, ter sunce zrak zvručalo, da ti je pred očima od vrućine migetalo*. A divojke s grabljami ter vilami na rameni sve nek išle.

Čemo der se s njimi upoznati. Jednoj je bilo ime Luca, bila je sridnjega stasa, dugolastoga, jako običnoga obraza, a modri oči joj tako mirno gledali, iako je istina ča ljudi velu, najmre da su oči zrcalo duše, da je na nji viditi da u duši biva, onda je i srce Lucino mirno tucati moralo. A tako je i bilo, mira nje srca, nikakovo nenaredno poželjenje, nikakova strast nije pomutilo.

Oprava joj je bila prosta ali čista, mrlje na njoj nije bilo viditi. Ako bi se kada stalo bilo, da za drugi dan nije imala čiste halje, volila je kašnje spat i pojt, halju si oprati, na komini ju osušiti,

jutro se ranije stati ter si ju potiglali nek da ne bi zamazana med ljude došla. Da! Luca je do čistoće čuda držala, a najveći do čistoće srca. Čistoća divojačkoga srca je njoj već bilo, neg sve srebro i zlato svita. A ponašanja je tako lipoga bila, da i najveće klandre* sela njoj ne bi bile znale ča prišiti.

Družica Lucina Anka ona je tanka, visoka, črnooka divojka, s malim oblim obrazom, malim nosićem na njem. Na glavi je imala lip svilen rubac, a ispod njega su virili rudi črni vlasi, kot da bi im pod rupcem pretijesno bilo. Uz Lucu hodeći je ona već poskakivala neg koracala, viditi je bilo, da bi ona volila bila šterkati* se po lozi kot srna neg uz Lucu mirno koracati.

– Lip dan nam je Bog dao, je počela razgovor Luca, sijeno je napol suho, kad je sada obrnemo ter pretresemo, će moći pod večer u plasnice dojt, a zutra ako Bog da, pod krov.

– I ča se nek toliko staraš za sijeno, mer ti neće proteći! – marim ja ali zutra ali kašnje dojde pod krov, odgovori Anka.

– Ne, sad nimaš pravo, veli na to Luca, sijeno mora čim prije pod krov, da ne dojde morebit godina na nje ter je zmoči, ar onda ne bi bilo već tako kripno, blagu ne bi već tako dobro bilo, a znaš, da je blago bogatstvo gospodarovo. Najveć gospodarov je ki nek onda imadu pinez, kad ča blaga prodadu, urodja polja ona se u stanu potroši.

Znaš ti lipo govoriti Luca, veli na to Anka, pak jur sada puna skrbi, s tobom za ništ drugo nij pominka neg za skrb. Ja štimam dokle je človik mlad neka bude veseo, za gospodarstvo neka se staraju starji, ja držim s onim ditićem ki si rado jačio: „Neka se staraju, ki imadu dicu, a ja mlad junak nek jednu rožicu.“ Rožice meni nije triba, zano velim nek jednoga klinčaca. Nato se j' iz svega guta nasmijala, da joj je smih daleko bio čuti.

Obisna divojka je bila Anka, kad je znala da je lipa, ne nek lipa nego i bogata. Dobrih gospodarov je bilo u selu, ali nad Jandru Šimića, Ankinoga oca, ga nije bilo. Imao je lipo gospodarstvo, nakupovane zemlje, pune štale blaga, no imao je i pinez, a mimo Anke jedinoga sina, ki će se na stan oženiti, no a za Anku su štimali starji će se vreda najti muž. Hm! je znala pri takovoj priliki reći Mare, mat Ankina, bit će proscsev na svaki prst deset.

Anka je bila jedina kćer, bila je materino zlato. Mare mat je ovo svoje zlato mazila, sve mu propustila, svenek nek krez prste gledala. Na djelo je nije naprezala, iako se je Anka s dobre volje kakovoga djela započela, vreda joj se je zamirilo, započela opet ča drugoga, i ovako se j' stalo, da ako se j' vas dan vrtila, da još ništ nije upravila, ali zano je na večer još rekla, da kako se je danas utrudila, koliko se je nadjelala. Otac je tužan bio, kad je Anku pri djelu gledao.

– Mare, veli ženi, to djelo se meni ništ ne vidi, to nije djelati, to je prčkati, ki na seli živiti kani, on mora djelati, dobro znaš kad smo mi mladji bili, kako smo djelali.

Pravo je imao otac, ali ženi na nje zlato nigdor nije smio ča reći.

– Dost se nadjela siromaško dite, nek tebi je sve malo, jedinu kćer imaš, i tu bi si silnim djelom umorio, tako se j' na muža ukinula.

I gizdava je bila Anka. Kad je novinu vidila kod ke divojke, skoro plačući se j' materi potužila, da kako druge matere divojkam kupuju, a njoj da ništ nećedu, veli, a imala je pun ormar najlipše prateži! No ali zano ako ne prvu, drugu nedilju je imala Anka novinu.

Nije čudo, da se Anka sprokšila, kad su joj starji svejednako krez prste gledali, nazadnje jur još ni mat nije smila njoj ča reći. Ako se je i materi preveć vidilo, ča Anka djela ter bi ju opomenula bar kako lipo: onda je nos obisila, vrata zabuševala ter materi ni riči. A mat ne da bi ju ukarala, neg za njom, Anka moja, zbrajala, tako dugo gladila ter ugadjala, dokle god se ne bi udobrovoljila.

Ljetnu dob je na seli čuda djela, večera kasno, trudni ljudi po večeri rado ležedu. No, Anka se nije utrudila, ter kad su starji legli, ona biž na put pred hižu. Tamo su dohadjale družice Anki-ne, ne čuda bolje od nje. Tamo su dohadjali i stipnjaki, ke nije sram i onda bučiti ter stvarati po seli, kad su drugi poštenji ljudi jur na počivki bili. S ričom, pred Šimićevo se j' po večere spravljalo sve smetlje seoske mladine. Vidio sve to tužni otac Šimić, rado bi se bio stao, palicu zeo ter to razuzdano društvo pred hižom razignao, ali žena nije dala.

– Neka Jandre, je znala tolitu, kad se j' jur nadvizao da palicu zame, neka, mladi su, veli ona, neka se veselu.

Kad bi ka susjeda dobrohotno opomenula mater Maru, da se ljudi pominaju za Anku, da joj zamiraju zavolj nje ponašanja: onda Bože pomozu. Ča? – je mat izvan sebe od jada zaviknula, gdo more ča na moju Anku reći, ka je u selu kot je ona, nenavidnost, nazloba je kad gdo na nju ča veli, ništ drugo.

Kad su igrači u selu bili, Anka je prva bila kod njih, lipa je, zano je i svejednako napeljana bila, jedan je iz ruk nije pustio, jur je drugi za nju grabio. Uvijek vesela kod plesa, kot da bi ob pamet* bila došla, skakala do jutra. Prva je bila, a najvećkrat i zadnja, s divojačkoga poštenja, ko svakoj divojki, ka do sebe ča drži sveto mora biti, se j' Anka za toliko pozabila, da se j' k jutru domom dala sprohadjati. Uvijek vesela se j' i onda smijala, ali Andjeo, nije Čuvar, on se j' za njom plakao, plakao se j' nad Ankom, da je na toliko jur propala. Čvrtjala je, ali Andjeo Čuvar je daleko ostajao da joj pominka ne čuje.

Ako pak pitamo, gdo je kriv da je s Ankom tako daleko došlo, ko moramo reći: ona sama. Ali ne sama, kad bi pod druge ruke bila došla, bi i ona bila drugačija, ar nije bila zla. Nesriči nje je najveć kriva bila mat, ka si je zlato mazila, mazila i onda kad bi morala biti oštra. Anku bi dobro bila morala ukarati, ali i šibu zeti. No i dobri otac Šimić nije bio prez krivice. On je bio gospodar, gospodarova rič mora biti prva u stanu, gospodar će Bogu račun dati zato ako nije kršćanske uredbe u stanu, ne smi mučati ako vidi kakov nered. Šimić ga je vidio ter još mučao, a morao je jur u prodiki čuti, ča apoštol veli, najmre; ki se za svoje, a najmre za svoju družinu ne postara, on je vjeru zatajao i gorji od nevjernika. Zato i on nije bio prez krivice.

*kandre, kandra = blebetuša
migetalo, migetati = treptati

ob pamet dojtí = od vesele razudanosti gubiti pamet, poludjeti
šterkati se, nim. = okrijepiti

Pir

Ivan ter Luca su jur trikrat bili oglaseni, srijedu je imao biti pir. Nedilju po vičernji je išao vabac s rozmarinom za krljačom i s palicom u ruki pozivati na pir Škarićev. Došao je prvom rodjaku ter počeo: „Na pir Ivanov, koga je Bog pripravio, poziva poštovani Škarić sve domaće. Veliki i mali, stari i mladi svi neka dojdu.“

Pretpoložili su vapcu, potom mesa i vina, a on se nije dao nuditi, založio dobro, najio, s Bogom dao, ter prošao drugomu rodjaku. I onde je mesa i vina i ovde ga nudili, ali on već nije mogao, pojió dva ili tri založe, pak Bog plati, ali napit ću se još jednoč, veli, prošao i tretomu rodjaku došao. Znali su da će dojti. Zano su mu i ovde mesa pripravili. Vabac je je nikako tužno gledao, išlo mu je kotno dičaku na piru. Sve je oko njega bilo veselo, a on se j' u kutu plakao. Mati ga je spitkovala, da zač se plače. Ča mu je? On si je nek oči tro, ali na dugo ispitkovanje povidaó zač se plače. „Kad ne morem već jisti.“ Čuda je jur jio, već nije mogao, ovo mu je bila tuga.

Blizu je bila srijeda, dan prisege. Luca drugda tako skrbna, je tako zamišljena, nije bila za djelo. A tomu se nije čuditi kad je tako velik posao imala pred sobom. Priseć ću, je sama sebi govorila, i ča obećam, to ću do smrti morati držati. Do smrti, velika rič je to! Svaki dan je išla k maši, večeras je duglje molila neg drugda, a jutro srijedu se j' došla s Ivanom spovidati.

Po spovidi je još duglje u crikvi ostala, kad je jur sama bila u njoj, pokleknula pred oltarom, molila Jezusa u presvetom sakramentu da nju i Ivana blagoslovi.

Znala je da je pod kipom oštije nazoči, da ju vidi i čuje, zano mu se i pomolila. Kad si na zemlji bio – molila je – došao si na pir Kani. Srićni pirovnjaki su to bili, i su Te s očima vidili, srićni mladići, ki su Te pozvali, ar si je blagoslovio, i svemogući Tvoj blagoslov je učinio da im je hištvo srićno bilo. Sad si na nebesi, s očima Te nećemo gledati, ali Ti ćeš nas s višine neba viditi, ne nek vidit ćeš nas, i med nami ćeš biti ar si svagdir nazoči. Dojdi tako i ostani pri nas. Danas ću još priseći da Ivana do smrti neću ostaviti, i Tebi se zagovaram da se s Tebe pozabiti neću, vjerna ću ti do smrti biti, Jezus tebi živim itd.

Laglje joj je bilo na srcu kad se j' stala ter pašćila domom, kade su ju družice jur čekale da ju opravu. Zataknule su joj na njedra velik brk rozmarina. Nemer ga je Luca i vridna bila, nije se morala začrljeniti kad su joj ga tikale, ar ona će s čistim divojačkim srcem k oltaru stupiti.

Pod kasnom mašom je crikva puna bila ljudi, ar Škarićevo veselje je na glasu bilo, ali Luca nikogar nije vidila, tako je bila u molitvu zadubljena, da su joj dvakrat morali mahnuti neka poklekne pred oltar. Na pitanje duhovnoga je razumljivo odgovarala nek kad je ruku na propelo vrgla „i da ga ostavit neću u nijednoj nevolji i teškoći do moje i njegove smrti“ rekla, onda je zadrhtnula, blijeda postala, ar ča je rekla to joj je iz srca došlo.

Kod Lucinih nije bilo čuda priprave kad su nek najbližnje rodjake pozvali, ter dogovoreno bilo da će po objedu svi Škarićevim dojti, kade ćedu biti igrači. Kod njih je bila velika žurba. U krušnoj peći je velik oganj gorio, veža* je puna žen, jedne žulju perad, druge stružu prašćice, toga svega su rodjaki puno nanosili.

Došao je vrijeda mladoženja s dobrimi muži*, meso na kiseli je jur čekalo. Cigani su morali guslati a mladež se vrtila ter skakala i ovako je čas objeda došao. Kako je vabac pozvao, tako je i bilo, ki se morebit cijelo ljeto nisu stali, morebit i takov je ki bio, po koga su trikrat morali poslati doklje je došao, no, kad su skupa, onda nije već tešćanja*, zabljena je svaka srda, svi ćutu: svoji smo.

Posidali su se k stolu, spočetka nije bilo buke, svi nek jili ter pili, a Cigani guslali. Ali čim dalje tim je buka veća nastala, doprineslo je tomu i dobro vino. Škarić je velik lagav dao na čep vrći, i dva stolniki ki su vino donášali dost posla imali. Pirovnjakom su se počeli oči svititi, lica črljeniti, sve je bilo veselo, nek na kraju stola je sidio starac, ki je jako tužan bio, nedavno je sina zgubio ki je na koli zaspao, kad su se zvrnula poda nje došao, ter kad su ga ispod njih izvukli, mrtav bio.

Kad je človik dobre volje, onda rado i govori, tako je bilo i sada, ki su kod prvoga stola sidili, stao jedan za drugim ter su nazdravili novo prisežene. Stao se j⁴ nazadnje i starac ter veli:

„Svi smo skupa, rodbina moja, nek jednoga nije, koga bi rado vidio.“ Onda plaćućim glasom zazvao: „Sinko moj, išćem te svagdir, ali nigdir te ne najdem, gledam gori doli, ali nigdir te nije, prošao si, neću te već viditi.“ Onda je sjeo, lakte na stol naslonio, obraz sakrio rukami, a ispod ruk su mu velike suze kapale. Sve je zamuknulo, svi su starca milovanjem gledali, ali dobra volja je vreda zavladała i vladala do konca.

Po objedu su Ciganom dali jisti. Bio je med njimi jedan, komu je ime bilo Piki, črni, čupavi su mu bili vlasi, takova i brada a i obrva, a ispod njih je gledalo jedno črno oko, jedno, velim, ar drugo mu je bijelo, kot da bi iz najbjelijega papira kolce na njem imao prelipljeno, zano su mu i Piki sa srebrnim okom govorili. Nije morebit prvač bio, nek po debeli žica je odzad strgao, a zano još štimao da prez njega ne bi išlo.

Cigani su si zapalili kad su se najili, a Piki zeo si gusle, navijao žice, ter kad jur napete bile, postrgnuo s gusalcem (lunjkom) po debeli žica, da su gusle zabrundale. Takovoga glasa iz gusal još nisu čuli, ter su svi na Pikija pogledali, da ča mu je, a dvije mačke ke su se pod nogami potipale, big od straha, jedna na oblok a druga na vrata, odmah su bile na susjedljevom kapići, ali i onde ugledivale ne ide li za njimi Piki s guslami.

Bili su na piru i tri gospodari, ki su daleko u Hrvatskom tržili, došli od Varaždina do Zagreba, još i do Karlovca, ter tom prilikom se lipih hrvaćanskih jačak naučili. Jednu od tih jačak su si zjačili. Posadili Pikija još s dvimi Cigani na stol, a oni trimi jedan drugomu ruke oko vrata pred njimi postali ter iz svega grla zajačili:

Jevke peru na Muravi,
Tamo jašu svi husari.
Svaka j⁴ svoga spoznavala,
Nad njim se je splakivala.

Cigani otu istu notu zguslali, a tri veseljaki pred njimi po noti se ljuljali ter noge simo-tamo brcali te dalje jačili:

Ne plači se Jevka moja,
Budeš još ti ženka moja.
Lipa Jevka ne bud' tužna,
Budeš još ti moja ženka.

Kad bi znala ter bi znala
Da ću biti tvoja ženka:
Svilen rubac b' raskrojila
Ter bi konja pokrojila.

Onda naši veseljaki kot da bi njim od veselja koža pretijesna bila, počeli skakati s obadvimi nogami, nije bilo pivnice, ar bi ju bili prebili.

Bio je na piru i jedan gospod i tržac imenom Jože. Kade god je on bio, bilo je onde šale i smiha. Upleo si je iz domačega debeloga platna ručnik, visoko ga zdignuo ter sred hiže zaviknuo: „Vučega! Dičaki, vučega!“ Prik klupi, prik stola su na ov poziv doskakali ditići ter jedni mladi muži k Joži. Prvi ki je došao je Jožu za hlačnjak popao, drugi opet ovoga, svaki je svoga prednjaka za hlačnjak držao, ako ga pustio, ko je Jože njega s ručnikom briznuo, a toga su se svi bojali, ar je ručnik tvrd bio, a ruka Jožina čvrsta. Ovako se j' načinila dužička poredica.

Imala je vučja igra posebnu svoju notu, kad su ju Cigani guslali, ko su nek po tanki žica pilili, ter su gusle kotno cviljile. Gusle su sada zacviljile a poredica se j' ganula, ali ki u njoj bišu, nisu ravno koracali, neg stupali su kot da bi im noga, na ku su stajali, kraća bila od druge ter su se po noti simo-tamo ljuljali, a s nogami po podu brusali.

Kod prvoga stola je stao poštovani Otac duhovni, pred njim je Jože Prvač glavu nagnuo, ruku mu kušnuo, ter ga tako poštovao. Za njim su svi to isto učinili ar ki toga ne bi činio, ča je prvač Jože činio, toga je mogao s ručnikom, to pravo je imao prvač.

Gusle cvilju a poredica se nek dalje ljulja, stala je onde lipa mlada žena, ter igru gledala. Jože je išao kot da je ne vidi, kad ali k njoj dojde po licu ju pogladi. Ona se prestraši, začrljeni, zavriscne, ter biži k vratom, na nesriću je morala mimo sve poredice, svaki u njoj je ju morao pogladiti, ar se boji ručnika Jožinoga, a ona sirota si rubac na obraz povliče na toliko ju biše sram.

Poredica ide dalje ter dojde do Pikija. Jože prvač pred njim stane, zube zašpiči kot da bi mu u obraz rad pljunuti. Piki je svoje oko raskrečio, u Jožu gledao, nij znao pravo ča bi rad, neg kad je drugi došao i ov zube špičio, onda znao da ovde nije dobro. Hitro tako otpoloži gusle, biž van, s obadvimi rukami maše da se obrani, ar svi ki u poredici bišu na njega zube špiču. Na dvori si je u rukav obraz tro ter zaklinjao da gusle popasti već neće. Ako jim svi vrazi zagusladu, on ne! – veli. Dugo ga je Jože nagovarao da ide guslati, sve je zaman bilo, nek kad mu je rekao, da se čudi da tako spametan kot je Piki, ne vidi da je to nek šala bila kad su ga naslinili, pa ne zna li, da drugi prez njega ne bi znali guslati, nek onda se j' dao Piki utoliti.

Piki se j' na dvori tro, a u hiži su gusle cviljile, a poredica se po noti ljuljala. Svi su gledali ča će sad doйти, ča će si Jože zmisliti. A on kad je k obloku došao, na klup skočio, s klupi suk na oblok van skočio.

Ki je za njim bio, on je sada pravo morao hlačnjak pustiti, a Jože je pod oblokom jur na njega čekao, ter kot je doli doletio, udri po njem s ručnikom. To se j' stalo i svim drugim, ki su jedan za drugim iz obloka skočili ali doletili. A Jože je nek mlatio, zano i junakov nij bilo tribalo nagovarati da se postajadu, oni su poskakali, za hlačnjake loviti, te je poredica nek vreda gotova bila. Ljuljala se ona na putna i hižna vrata opet u hižu, onde se je Jože drugom igre, ke je pod oblokom tako nemilo zmlatio, na igri uljudno zahvalio ter je otpustio i poredica se j' razvalila. Vidio sam tu vučju igru, davno je to bilo i ponjeg već ne.

Po igri su se dari pobirali. Staćilo je po običaju po gredi bubao, zvao da idu s puta i kuta, s dari, a Luca se za stolom u kuti mudrila, pineze darovane u naručaj grnala.

Došle su potom divojke da Luci jaču, ona je nje smišeći gledala, kad su joj ali zajačile, da sad otpoloži zelen vijenac, koga je u svem svojem divojačtvu tako vridna bila, pak su njoj kotno s Bogom dale ove mile nje družice: onda je glavu obisila, kad su joj oči puni suz bili.

Cigani su sad zaguslali, mladina skakala a starci za stolom pili. Kad su mladinu gledali, moglo im je na pamet doйти, da su i oni nigda mladi bili, onda i oni ovako skakali. Najednoč se j' jedan izmed njih stao, Ej!, veli, star sam nemer ali žile su još zdrave, skočio se j' tako, zeo svoju staru oko pasa, ter juhuhu! – počeo se j' s njom obraćati ter umakati. Ali mar bi on koliko juhukao, po škornji udrity se još nij segurao ar si je mislio, da ako su i žiče zdrave ali noge su još nek slabe, ter bi se mogao po najzad prekobačiti. Kad su pak drugi za stolom vidili kako veseljaku starcu dobro ide, stali se i oni, prošli med mladinu ter i oni zezali.

Tako je išlo do jutra, sve je bilo veselo. Na hvalu sve rodbine budi rečeno: nij bilo ni jednoga pilca ki bi se bio užerao, u druge zdivao ter tako svim veselje bio kvario.

***dobrimi muži**, dobri muži, dobar muž = vjenčani kum, svjedok
teščanja, tešanje = prazan izgovor
veža = kuhinja

Još jedan pir

Tužna je bila Anka da je Ivan nije zeo, ali lakoumna divojka je nek vreda tugu zabila, ako me Ivan nije zeo, mer je još dosta drugih na redu. Istina, bilo ih je svenek ki su ju napeljivali, ali k jutru domom sprohadjali, ali kad su se ženili, ne po Anku neg po drugu prošli. Anka, su svi rekli: Anka je himbena, gizdava, trubava, tvrde glave divojka, s njom nigdor ne bi mogao u miru živiti. Djelu nikakovomu nije priviknula, za nikakovu skrb nije, s njom se ne bi dalo gospodariti. Anke se je svaki bojao. A tomu je sama kriva bila, ali i nje mat, ova još već neg kćer da po Anku nikogar nije bilo. Pravoda mat ne bi bila rada tomu kriva biti, sve je nek drugim krivicu davala. Neprijatelji su tomu krivi da se Anka ne more odati, je ona rekla, neprijatelji

ki ju ogovaraju ter joj razgovaraju, a to sve nenavidnost čini. Na zadnje si je jur svakoga za neprijatelja držala ki je Anku nek spomenuo, s pol selom je zavolj nje u srđi bila.

Ono ljeto, u kom se j' Luca odala, se j' još već družic Ankinih poodavalo, ona se nije. Drugo ljeto opet, a po Anku nikoga nije bilo. Treto ljeto su vršnjakinje Ankine sve bile poodavane, mimo jednih ke nisu bile za odaju, ali bio je kakov drugi uzrok. Za Anku nij bilo prosca, nij bilo kot joj je mati prije govorila, da će ih biti na svaki prst deset. A bilo bi moglo biti sve drugačije, kad bi mati bila spametnija ter se Anki, zlatu nje, ne bi bila dala sprokšiti se. Anka nije bila zla. Kad bi ju mat malo po malo djelu bila priviknula, ne bi joj se bila dala po noći stipati, ter dvoriti u škuru noć, a najmre toga grišnoga sprohadjanja od igrači, zavolj koga joj je selo zamiralo, ne bi bila trpila; ako bi se već bila postarala, da Anka manje bude pred zrcalom stala a već djelala, već se skrbila za dušu a manje za oholiju: onda bi Anka poštena, valjana divojka bila mogla bit, da joj u krajini ne bi bilo para, onda bi bilo na svaki prst deset proscsev, ali ovako nije bilo ni jednoga.

No nazadnje je još nek jedan došao i ta je udovac bio.

Tome Verčić je bio ta udovac ki je Anku zaprosio, nije bio nemer neobičan človik i gospodarstvo je bilo zaduženo. Na djelo nigdar nije bio prvi, a iz krčme zadnji, zano i dug ne da bi na manje bio došao neg već ter već ga je nastalo.

Oženio se je Verčić i ženinim dobrom duga isplatio, ali ne svega. Pri porodu mu je žena umrla, a za njom vreda i dite. Sad je bio udovac, sam u stanu s jednom jur starjom službenom. Pust mu je bio stan a njemu u njem neobično, išao je tako tamo kade mu je bilo kratko, na krčmu, nikogar nije bilo ki bi ga od nje bio odvrćao. Gospodarstvo mu je bilo zanemareno, djelo zaostavno, kad su drugi gospodari jur na polji bili, Verčićev konj je još svejednako pred krčmom stao ter na gospodara čekao, koga dugo nije bilo. Lapti su mu bili halugom obraščeni, malo na njih raslo, ali za toliko već su narasli dugi. Jur su pisanja dostigala, u ki su se Verčiću nagražali da ćedu mu se konj i kola prodati. Jur i na krčmu nije mogao, kad je po svi jur zadužen bio, ter mu prez pinez nigdir nisu hteli natočiti. Zdvojno je po stani pohadjao, ovako ne more već dugo biti ar će bubanj u stan dojt, a ja ću moć palicu u ruke zeti ter po svitu projti, si je govorio. Jedino jedno bi mu još moglo pomoći, veli sam sebi, kad bi si mogao zaručnju najti ka ča ima, ali kade je takova ka bi za me išla? Na pameti mu je bila Anka, da, veli, kad bi Anka htela sve bi bilo dobro! Anka mu već nije išla iz glave. Pojt ću, veli nazadnje, pojt ću da pitam ćedu li mi ju dat ali ne. Strah ga je bilo, ali sila kola tare, ter se j' nek otrpavio.

Pod nikakovom izlikom je tako k Ankinim došao. Oca je samoga u hiži našao, ter se j' s njim u razgovor dao.

– Človik ne bi vjerovao koliko nazlobe je med ljudi, je počeo Verčić, ča oni svega znadu na drugoga govoriti. Ovako govoru da toliko i toliko duga imam. A koliko je ih u selu ki ga ne bi imali, i ja ga imam ali ne toliko kot govoru. I to velu da sam pilac, a i to je laž. Idem na krčmu istina je, ali je jur dugo da je nisam ni vidio, a pijanoga me još nigdor nije vidio.

Za ovim predgovorom je stoper povidao zač je pravo došao. Sam ne morem ostati, moram se oženiti, povite mi susjed ne bi li Anke za me dali? Kad bi mi ju dali, duge bi si splatio, ter bi u selu malo boljih gospodarov bilo od mene, Anka se ne bi imala nigdar na me potužiti, ar bi ju na ruka nosio. Otac se j' presenetio, znaš Tome, odgovori mu, kćer odati je veliko djelo, moram se sa ženom prije dogovoriti, on ništ nije većega prez žene započeo.

Verčić je otišao, Anke mu nisu obećali ali nisu ga ni odbili, da ne more još biti, se j' batrilo. Otac je odmah ženi povidao zavolj čega je Verčić došao. Čudaputi si je ženu srditu vidio, ali tako srdita kot je sada bila, još ne.

Ča, veli ona, ta pilac, požeranac se j' poseguraio moju Anku za ženu zaprositi, nigdar dokljen ja budem živa se neće to stati! Ali čim dalje, tim manje je Verčiću zdivala, tim manje je tomu hištvu protivna bila, a to je sve ponašanje Ankino učinilo.

S Ankom jur nije bilo na zmaganje, nestrpljena je nastala, razdražljiva, tako da kad bi ju mat kako lipo opomenula da toga ne čini, ona bi se na nju ukinula, da i tako dosta neprijateljjev ima, a da sada i pred materom nima mira, da u ovom stanu već ne more biti, da će projti kamo, kade za nju nigdor ništ ne zna. Takove riči su starji čudaputi morali poslušati, jur je i dobromu ocu preveć bilo, ter je ženi, kad je Anka tako stvarala, rekao:

– Anki se doma već ne vidi, svenek se nagraža da će projti, dobro, veli on, neka ide. Ali kamo će? Nikogar nije po nju? Neka ide za Verčića.

Mat je nek mučala, nij već pogovarala, vidila je i ona da ovako ne more biti.

Mati se tako hištvu Anke s Verčićem nije opirala, sada je još pitanje bilo, ča će Anka reći, ona bi morala zaručnja biti, nje je zadnja rič.

Prilikom je Anka opet stvarala, karala si je starje, svi starji, veli, si oskrbu dicu a oni da jedinu kćer imadu, i te si ne znadu odati. Ove riči su mater bolile, ar gdo bi bio radje vidio prosca neg ona, ali zano još mirno veli:

– Nut, Anka ako ćeš se odati, mer bi sad bila prilika.

Anka, ka nije znala da se j' s Verčićem kuhalo, si je mater jako pogledala.

– A za koga? – pita sva presenećena.

– Za Verčića – odvratil mat puna straha, znajući da će vihor dojti.

– Za Verčića – zavrisione Anka – za Verčića, a to mi veli vlašća mat, živoj bi mi vrat odrizala!

Onda je zarula, nigdar neće bit, veli, da bi za Verčića išla.

Nigdar, je i mat rekla, a nazadnje je još i privoljila, tako i Anka, nigdar je zaviknula, a nazadje je rekla, kad nije drugačije, neka bude da bude, pojt ću za Verčića. Vidila je da nikogar nije po nju, čula je da po selu puno riči ima, da joj se rugaju, da je štimala da ćedu se za nju biti, a da sada nikogar nije i da neće bit. Ovakove riči su oholu divojku bolile, ter je u zdvojnosti materi rekla: na nesriću ste me rodili, neka bude tako, pojt ću za Verčića.

Verčić je dobio. Teško je išlo nemer, ali spunit će se ča si je tako željno željio. Anka će mu biti žena, i da to bude, ništ nije preostajalo neg da prisežu. Anka je željila, da kad jur mora biti da

bude čim prije, da riči u selu prestanu, igrači, veli, da ne bude, ar bi joj nek srce kidalo kad bi je čula. Pandiljak po nedilji, na ku su se treći put glasili je imalo biti poručenje.

Došao je pandiljak, dan poruke, dan za druge mladoženje tako radostan, a za Anku tužan. Oholija joj nije bila na misli, spravila se je kotno kad se j' po nedilje ter su ju crikvu peljali, ov put k crikvi je pravi križni put bio za nju, kad bi si oca ali mater na zadnji počivak bila sprohadjala, ne bi bila mogla tužnija biti neg je bila sada. Crikvi, kad je pred oltarom ruku morala zaručnjaku dati, je kraj gledala, kot da ne bi rada viditi komu ju daje. A kod prisege, kad je morala reć „i da njega neću ostaviti“ onda su ju suze poljale, i mnogim nazočnim, ki su ju gledali su suze na oči došle od milovanja, kad su vidili toliku tugu Ankinu.

U času objeda su pirovni gosti oko stola posidali, malo je ih bilo, ar su nek najbliži rođjaci bili pozvani. Pri objedu nije bilo čuti vesele riči, nigdor ne bi bio rekao da je ovo pirovni objed, svim pozvanim je na očima viditi, da bi volili doma biti neg na ovakovom piru, zano su se i vreda razišli. Pod večer se j' nešto mladine spravilo ter su Anku u stan Verčićev sprohodili. Svim putem ni riči nije rekla nek na putni vrati je posnažnici prišapnula: „Volila bi pod zemlju neg u Verčićev stan.“

Anka gospodarica

Kad bi se Anka bila znala zatajati, kad bi si bila znala srce kotno silovati, sve već i već ku dobru rič mužu dati, sve bi bilo moglo dobro biti, priviknula bi se bila stanu i mužu, kot se j' mnoga druga priviknula ku su nespametni starji na hištvo silovali. Ali Anka toga nije znala, bila je zlato materino, mogla je činiti ča je nek htela, ča god si je zaželjila sve joj se dalo, mati nek gladila da si zlata ne rastuži. S ričom, dala se j' Anki sprokšiti, takova je i ostala. Mužu ni dobre ni zle riči nije davala, ugibala mu se j' a kad je muž to vidio, prošao je na krčmu kamo je i tako rado hodio. A morebit bi ga Anka bila mogla od nje odlučiti.

Kad je Verčić Anku zaprosio, onda je rekao: Ako mi ju date, dug ću poplačati, i bit ću gospodar, da će malo boljih biti u selu. Zaista, dug je zvećega poplačao i kad bi bio srčeniji na djelo i Anka bi se bila za gospodarstvo skrbila, skupa složno bi bili djelali: dobro bi bili med susjedi prohadjali. Ali kad je on toliko na krčmi sidio, ona opet za nikakovo djelo nije bila, ko je sve propadalo, dug opet narastao i nek vreda pismo došlo u kom se Verčić opomenjuje da plati.

Anka je plaćuć to pismo ocu donesla, a dobri otac je dug splatio. Došla je ali vreda potom i opet takovo pismo donesla. Otac je neme i ov put platio, ali kad je pineze odbrajao, se j' za uhom posrbio, kotno človik komu ne ide sve po volji. A kad je i treći put došla, onda je zaviknuo, rasipat ćete me!

Ovakov je bio žitak Ankin i nadalje, jedino zaviće mimo Boga joj je bila mat. Kad joj je na sreci ča teško ležaIo, došla je k materi da se isplače, a mat s njom. Materino srce je puno lju-bavi, ono je kotno dibok zdenac ki se nigdar ne presuši. Ovo srce je bilo nje zaviće, na njem se j' isplakivala...

Nauk va pustini

Bilo je kasno na večer. Va močvarnoj pustini ruskoj pokrivala je gusta magla vsu krajinu.

Tada se dovezu jedna kola. Po konjih, hamih i kočišu bilo je poznati, da je on naseljen Nimac. Vetreni, dobro hranjeni konji bižali su lahko prez truda po smerznutom putu, a seljak dobro opravan, lulom va ustih, pucal je kada i kada lahko prik konjih. On se je zval Martin Baumgartner, i je nekoga stranskoga tergovca na jednu daljnu železnicu vozil. Jur proti večeru je isti tergovac va selo došal, i ovoga seljaka za vožnju najel.

Kad su se ovako po magli vozili, nastajala je škurina vse veća, a oni su se razgovarali med sobom; i akoprem je tergovac ruskoga naroda bil, vindar je govoril dobro nimški. Med drugim došli su na razgovor i od nimških naselnikov, ki su se pred nekim časom va ovu krajinu naselili.

Vi Nimci, veli smijuć tergovac, ste osobiti ljudi; vi se trapite na svitu, sijete pšenicu i drugo žito, a zaslužbu i hasan od vaše muke drugi zimlju.

More biti! reče seljak.

Zač se vi sami ne starate za teržtvom? Nijedna kokoš neće drugoj zernje iz zemlje izgresti! veli tergovac.

Mi i nismo kokoše, odverne mu vozač suho; pri tergovini se ne ide uvek po pravom putu i mnogo putih prez lažih i kanjbe nij nikakovoga dobitka, a većina naših ljudih ima dobro dušno spoznanje.

Dušno spoznanje! Ča je dušno spoznanje? veli posmišljivo tergovac; to je prazna rič. Oto vam neg vaši popi predstavljadu, a vi ste dosta bedavi k tomu, da to verujete.

Seljaku su se oči zaškurili, ar njemu ov razgovor nij bil povoljan.

Po kratkom času veli mirno: Ja nisam učen takove škole, da bi znal moje mišljenje tako povi-dati kot ćutim i verujem. Ali ja deržim dušno spoznanje za nutarnji glas, ki mi veli, ča je krivo, i ča je grih pred gospodinom Bogom.

Grih! to je opet jedna nimška novina! Poslušnite, moj dragi človik! griha takaj nij! Ako bi Bog na nebu bil, – bar ga još nigdor nij vidil – imal bi mnogo posla, kad bi na svakoga človika pazil, ča misli, govori i čini.

Čujuć to seljak, udri oštro po konjih, ki su kako lavi kola za sobom na brižak odvukli.

Zgora je utišil konje i lulu va žep taknul; kad je bil serdit, nij mogal pušiti.

Griha tako nij! veli seljak; vi to ne verujete!?

Ne, zaisto ne; odgovori tergovac razloživajuć, ja sam mnoge knjige štal, ruske, nimške i francozke, va kih je svitlo dokazano, da griha nij.

Seljak dal je konjem korakom pojti, a on je gledal zamišljen preda se.

Po kratkom času prekine trgovac mučanje i veli: Čim vi te stare ostanke ne budete verovali, bit ćete slobodan človik, i oslobodit ćete se od vse brige i škuroga mišljenja.

Griha ada nij? i dušnoga spoznanja ne? ni sudstva po ovom žitku nij? pita seljak.

Vsega toga nij! bil je odgovor. Vse to su neg fabule. Kraj s tom starinom! Ta ništa ne hasni, i neg škodi va vsakidanjem žitku pri teržtvu.

Seljak muči kratak čas, pak počne govoriti: Ja ću vam dokazati, da je grih i dušno spoznanje, i da je ne samo hasnovito, nego i neobhodno potribno, da to verujemo.

Ne, dragi moj človik! veli trgovac obestno smijuć, to mi ne morete dokazat. Ja sam već knjig štal, neg vlasih na glavi imate. Na tu veru me nećete doprimiti. Čim ćete mi dokazati, da je grih, i da nam hasni to verovati?

Ćemo vidit! odgovori seljak kratko. Potom muču obodva.

Jednu uru mogli su se dalje voziti. Krajina bila je samotna i pusta. Naokolo sama škurina, i nij bilo čuti nikakovoga glasa, zvana terkanja kol, i stupanja konjih.

Kako daleko imamo još do železnice? prekine trgovac tihoću.

Deset kilometer, odgovori seljak tihim glasom; a va celoj okolici niti jedna duša ne stanuje. Ovdje je ono mesto, kade su minuto leto dva gerčki trgovci imanje i žitak pogubili, a nedaleko – onde – je letos neki bogat Židov umoren i izplinjen postal.

Ovo čujeć, poljal je trgovca merzli pot. On poseže va nutarnji žep, ter ztegne iz njega revolver. Na jednoč se naš seljak naglo krene, i kako iznenada izbije mu laktom revolver iz ruke, da je va koš upal. Hitro poseže seljak po njega, i takne ga va svoj žep.

Prestrašeno i nimo ga je trgovac gledal. Ali kako lize njegov strah, kad on seljaku, ki je perlje miran bil, va njegov škuri obraz pogleda. Va istom hipcu su i kola stala. Seljak skoči iz kol i potegne prestrašenoga trgovca na tla.

Človik! ča kanite? Ste prez pameti? vikne trgovac sdvojno.

Tebe umoriti! odgovori seljak oštro. Iztegne iz škornje dužičak nož i upre ga proti persam trgovca. Poklekni i moli zadnji „Otče naš!“ Ovim nožem ću ti vrat odrizati.

Za ime Božje! Ste li mahneni? krikne trgovac, ki se je vsom svojom moćom branil. Ali seljak se nij zaman najjačim človikom va selu zval; va desnoj ruki držal je nož, a livom pritiskal je trgovca na tla, ki je sada spoznal, da je vsako branenje zaman.

Zemite si vse moje novce, neg žitak mi ostavite! zdihava trgovac sdvojno. – Ča sam vam učinil, da ćete me umoriti? Smilujte mi se zarad moje žene i ditce! Priseći ću vam, da vas neću nikada uvaditi. Zemite si vse ča imam, samo žitak mi ostavite. Smilujte mi se!

Ovako proseć, prekriži se večputih i zdihava: Pomozi mi, Bože moj!

Sada pusti seljak trgovca i veli mu mirnim glasom: Vi ste sada čisto va mojoj moći. Ne more vas oslobodit vaš pinez, ni revolver, vaša moć, ni razum. Ako vas sada va ovoj pustini umorim, ni peteh neće za vami kukuriknuti. Gdo će se starati, je li dojdete na železnicu? Ja sam po vsjoj krajini kot pošten človik poznat, i nigdor se neće domišljati, da sam to ja učinil. Glejte, kad bi ja tako bil, kot vi, prez dušnoga spoznanja, ja bi to učinil. Ali ja se bojim Boga, ki i va otajnom vidi, takaj i ovde va škuroj pustini. Moje dušno spoznanje mi veli, da to učinit ne smim; to bi bil grih pred Bogom. Kad se tako pred grihom i zbog njega božjega sudstva bojim, ostaviti ću vas va žitku.

Tergovac, ki je još vseneg na zemlji klečal, gledal je širokimi očima seljaka.

Vi ste se smijali sverhu toga, veli dalje seljak mirno, da mi prosti selski ljudi na grih i dušno spoznanje verujemo, i ste mislili, da vam ne morem dokazat, da je ta vera hasnovita. Neg ta čversta vera, ku sam se va mojoj mladosti naučil, vas je obranila od mojega noža. Je li tako griha i dušno spoznanje?

Bled i derhteć na vsem telu se je tergovac od tal podignul i rukom prik čela gladil, kako da bi htíl kakovu strašnu sanju prognati.

Je griha i dušnoga spoznanja? ponovi seljak svoje pitanje.

Za Boga, da! odgovori tergovac tiho.

Tako je; sad stanite na kola i moramo nagnati, da ov čas nadomestimo, i vi u dobi na železnici budete.

Pri ovih ričah takne nož va škornju, zname lulu iz žepa, napuni ju i zapali, skoči na kola i sede uz derhtećega trgovca. Sada udri po konjih, ki su sada tako bižali, kako da bi letili.

Nijedan od njih govoril ni riči, dokle nisu došli na svoj cilj. Onde takne tergovac seljaku 25 rubelov va šaku. Ali mirno i dostojno mu je seljak ta dar najzad dal.

Za tri rubele smo se pogodili, a već zeti neću.

Tako primite serdačnu hvalu za vaš nauk reče tergovac.

Nauk je bil dobar, neg vi ste oštar učitelj. Vas moj žitak neću pozabiti, kako sam k veri na grih i dušnoga spoznanja došal.

Nekate mi zameriti, gospodine! izpriča se seljak, drugačije vi ne bi verovali bili. Istina, nisam onakov učitelj, ki vse dobro razložiti i rztumačiti zna; ali vindar sam vam dal razumljivu i hasnovitu lekciju od griha i dušnoga spoznanja. – Oprostite mi, vam uzrokovan strah, i pomislite večputih na nauk va pustini. S Bogom! Željim srićno putovanje!

Krez Mariju mater našal

Va sjevernom dijelu Francuske je 1870. ljeta jedna udovica, imenom Rouquet, sa svojim tri ljeta starim sinom, Edgarom, živila. Vsakidanji kruh si je s vlašćimi rukami zasluževati morala. Jedan dan je maloga k peku po kruh poslala. Dugo ga nij bilo domom. Prošla je za njim k peku, ali on nij bio onde. Zaman je spitkovala, nigdor od njega ništ nij znao povidati. Skrsnuo je, kot kad bi ga bila zemlja požrknula. Doma je pak pred kipom Bl. Divice Marije na koljena upala, žuhko se je plakala i se Mariji tužila. Ona je nju tako vjerno poštovala, još je ju ovako velika tuga i nesrića dosegla. Neka se smiluje nje materinskomu srcu i joj dopelja najzadnje ljubljenoga sinka, nje ufanje i nje dojduću potporu pod starost! Isti dan je va seli i oganj zbuknuo, već hiž je pogorilo. I tomu nigdor nij znal uzroka. Zvana toga su isto vrime Francuzi s Nimci boj med sobom imali. Ovako se nij dalo dalje izvidjevati. Mati je dan za danom stugivala, ali sina nij najzad dostala. Čuda teških i žuhkih dankov je va svojem siromaštvu još doživila. Dvajset pet ljet je jur od toga časa minulo, ljudi su se s toga pripetenja jur čisto pozabali, ali materinskomu srcu ota diboka rana još nij bila zacilila. Kad bi nek bila za spravlje* znala, da je nje sin umro, kad bi bila pri njegovom grobu stati mogla, bi joj ča laglje bilo. Bi se s tim batrila*, da zna kade je, na dobrom mjestu, kod Boga i kod svojega vrloga pobožnoga oca! Ali ovako!... Čuda suz je ova dobra udovica od tih dvajset pet ljet va samoti pred Bogom i Bl. Divicom Marijom stočila.

Protuliće je bilo 1895. ljeto, majuš misec se je približavao. Jedan večer se nij mogla doma zdržati. Prošla je van k jednomu pilju* Bl. Divice blizu loze. Onde se je plakala, i svoju tugu Mariji pretpostavljala. Ako j* moguće, da bi ča od svojega zgubljenoga sina dočula. Nij upamet zela, da je med tim i jedan stari pobožan muž istim putem tamo došao, i nju poslušao. Zdrnula se je kad ga je zagledala.

Ne boj se, veli on, ja sam stari ribar. Ali ča te je ovako kasno simo dopeljalo? Aj znate! Danas sam opet već na mojega sina Edgara misliti morala. Nisam mogla doma ostati! Tako, zbog Edgara si simo k Mariji došla? Pravo imaš. Ufaj se da ćeš još kakov glas od njega dostati. Moli zaufano. Vidiš, marijanski misec će se začeti. I ja ću na tvoj naklon moliti. Ako j* dvajset pet ljet bilo zaman, morebit da dvajset šesto ljeto tvoja molitva uslišena postane. S ovim su pak obadva polako va selo najzad prošli. Majušku pobožnost je ona srčeno držala.

Trideset prvoga maja je od svoje stare prijateljice, Margarete Picard, ka je dvi ure daleko va jednom selu malu hižicu imala i onde življarija, jedno pismo dostala, va kom je njoj ona naznanila, da će ljetos jedna veća procesija Lourdes na shodišće pojti. I ona se kani toj procesiji pridružiti i poziva svoju prijateljicu, neka i ona s njom dojde.

Strošak je 50 frankov. Udovica Rouquet se je čudila ovomu pismu.

Lourdes pohoditi, to je i nje stara želja bila, ali odakle stroške zeti.

Kad je dalje premišljavala, ko joj se je i to čudno vidilo, da kad je cijel misec za svojega sina Edgara ofrovala*, da je ovo pismo zadnji dan ovoga miseca va nje ruke došlo.

Je li nij⁴ va tom ruka Božja? – dokonjala je pri sebi, da će pojti Lourdes. Bila je va tom selu jedna gospodja. Ona je velika poštovateljica Bl. Divice Marije bila. Toj je svoj nalog povidala. Pokidob je udovica Rouquet lipo šiti znala, joj je ota gospodja duglje zasluška dala, tako, da je za odredjeni čas 50 frankov skupa imala. Toliko pinez od smrti svojega pokojnoga muža još nigdar nij na svojem stolu imala. Veselo je pineze na farof odnesla, da je farnik pošalje reديلju shodišća. Za par dan su jur otputovali. Četrnajst dan je putovanje duralo, dokle je pak željeznica Lourdesi postala. Ne da se popisati, ča je udovica Rouquet ćutila, kad je na tu posvećenu zemlju stupila pak pred grotom* pokleknula. Ovo je tako to blagoslovno mjesto, kade se je Bl. Divica skazala i kade ponle tako obiljno svoje milošće dili. Je li će biti ona ovde uslišena? Je li će nje diboko naranjeno i tužno materinsko srce odavle kakovu polašćinu zadobiti?! Kako lipo i ugodno je ovde sve! Kako živa i srčena pobožnost shodnikov! Diboko, diboko je ona zdihavala, i još većom zaufalnošćom je svoj posao Bl. Divici Mariji preporučala. Nek jedno zlamenje, nek jedan glas od svojega zgubljenoga sina Edgarda! Skoro joj je srce od želje puknulo! Ljudi su se gibati začeli. Mjesto su načinjali, ar se je jedan mlad duhovnik k prodikaonici uz grotu približavao, da će skupaspravnim prodikovati. Tiho je postalo. Svi su na njega gledali. Pravo i lipo je Mariju, mater sina Božjega dićio. Hvalio joj je, da im je tu milošću doživiti dala, da su ovo s čudesami podičeno mjesto poiskati mogli. Ganuo je srca svojih poslušnikov i na mnogom obrazu su se suze svitile. Na koncu prodike je pak rekao: Oprostite mi, ljubljeni poslušniki, ako ovde onako ča upomenem, ča mi teško na srci leži! Vidite, ako je gdo, ki osebujno uzrok ima, Bl. Divici Mariji, kot majki se preporučiti, ko sam ja ta, ar sam moju mater va boju, 1870. ljeti kot tri ljet staro dite na svenek zgubio, sam od nje otkinut postao. Ne znam se spomenuti, kako se je to selo zvalo, i imena moje dobre majke ne znam. Zato sam jur zaman spitkovao. Ne morem je na ovom svitu najti. Ali željim si, da ju na drugom svitu kod Bl. Divice Marije najdem!

Poslušniki su tako čvrsto na prodiku pazili, da va toj velikoj množini ljudstva nisu upamet zeli, da se je ženi pred prodikom umlilo. Najbliže oko nje stojeći su ju dvorili, dokle je opet k sebi došla. Te riči prodikača, da je i on 1870. ljetu va tretom ljetu svoje starosti svojoj materi ukradjen postao, je ju diboko va srci zgrabilo. Bog svemogući, ako je on nje sin?! Kad je duhovnik iz prodikaonice dolidošao, se je trsila k njemu dospiti.

– Nek za par riči prosim, visokopoštovani gospodine – reče ona!

– Rado – veli on – s čim vam morem služiti?

– Na prodikaonici ste rekli, da su vas pred dvajset petimi ljeti od majke ukrali.

– Je, tako je!

– Vidite i ja sam isti čas jednoga sinka isto tako zgubila. Ne znate se na ništ iz svojega ditinstva spomenuti?

– Nek jako malo. To mi se čini, da su blizu onoga stana, kade smo stanovali, tri topoli, velika stabla, stali.

- Pak ča još znate? O povite mi!
- Da je isti čas va seli oganj zbusnuo!
- A pak kako vas je vaša mati zazivala?
- Edgar! – Nij‘ se mogla zdržati. Za vrat mu je spala i ponavljala:
- Hvala budi višnjemu Bogu i Bl. Divici Mariji, ar sam našla mojega sina!

Sve već ljudstva se je oko njih spravilo. Pokidob je ih još iz istoga sela onde bilo, su potvrdili riči udovice. Ovako su se mati i sin za 25 ljet Lourdesi skupa našli. Ljudstvo je, kot je to onde zakon, Magnificat pak zatim Te Deum jačiti začelo, da hvali Bogu i Bl. Divici Mariji na toj čudnovitoj milošći. Sin je pak materi povidao, da su ga Cigani sobom zeli.

Pet ljet su ga pri sebi držali. Ali onda im je protekao. Putem se je pak s jednim duhovnikom zastao, komu je povidao, zač je Ciganom protekao. Ov ga je k sebi zeo. Pokidob se je dobro učio, ga je za duhovnika odgojio. Sin je pak svoju majku sobom zeo tamo, kade je za duhovnoga pastira postavan bio. Za par ljet kašnje je va svojem vlašćem selu farnik nastao. Velu, da mu i mati još živi, i nje najugodnija zabav je svete očenaše moliti.

***batrila** (se), batriti = tješiti
grotom, grot = špilja, pećina
ofrovala, ofrovati = žrtvovati
pilju, pilj = stup sa slikom/kipom, kip sveca u polju
za spravlje = samo tek, jedino

Mi Hrvati

Nas Hrvate i danas još mnogi ne razumu pravo. Ide im s nami kao divojki iz sela u varoškom kazališću, ka se pri predstavljenju jedne drame najvoli smijati ravno onda, kada bi se plakati morala. Ne zna naime, ča je drama, ne pozna više poezije, ar je dosle vidila pak čula samo komedijaše u svojem selu na krčmi. Onde se zaista mora smijati najvećkrat ravno kod tragi-kuma.

I tako nam se smiju ili se srdju na nas. – Ne zato, ča bi imali uzroka na srdju ili smih, nego zato, kad nas ne poznaju, kad im je nepoznata cijela naša duša, nerazumljiv naš mentalitet, naša duševnost, ar su nas uvijek gledali nek izvana, ali u dušu nam pogledati još nisu znali. Vidu samo hrdjavu lupinju, ali ne poznaju slast zrna pod ovom korom. A svagde je važnije zrno od kore.

Istina, nisu ni svi ljudi ni narodi jednaki. Ima takovih, ki imaju u svoji žila nešto kao kiselo mluko, a drugi opet gorući oganj. Ako kiselo mluko dojde k ognju, onda iz njega nastane turov-sir. Ali oganj ne načini samo turov, nego on i žge i čisti, prema tomu, kako i kade pohasnuje gdo. Ako se pak gdo požge na ognju, nij onda oganj kriv nego on, ki nij znao baratati s njim, ki nij znao, da oganj nij za igru. U oganj se ne puše, kad je nešto takovoga blizu, ča bi se užgati i pogoriti moglo. Ako pak gdo s raspušćenimi vlasu puše u oganj, pak mu pogoru vlasu, gdo je onda kriv? Oganj?

Došli smo s juga, izmed brigov. Onde se u vrućini drobi kamen, kipi krv. Ali duša lize gori k Bogu. Onde je Bog bliže človiku nego u tustoj dolini, gde se ljudi stalno kupaju u medu i maslu. Onde zgora med brigi ima svaki toliko, koliko more odboriti suhoj, tvrdoj skali. Onde ne ide plug prik sto tustih oranic-jutar; onde se zemlja nosi čudaput na vlašćem hrptu na brig. Ov človik, ki potuljen* pod težinom košare mora gledati tu zemlju pod nogami, ov človik je ponizan. Ov človik, komu svaka huda* kiša-godina odnese ne samo urodju nego s urodjom skupa i zemlju, naučio se je – ako znamda i s puškom na ramenu i s nožem u pasu – pasti na koljena i moliti: „Oče naš, ki si na nebesi...“ Ov človik, ki nad sobom ništa nima nego nebo, a oko sebe samo kup gladne dice, ta zna svoje dvi tvrde šake sklopiti uz zdjelu mledne* juhe i moliti od srca: „Kruh naš svagdanji daj nam danas...“

Dica ovih očev smo mi. Iz ove zemlje smo izrasli; vlaga ove s potom poljivane zemlje skupila-spravila se je u naši žila. Ova krv pak ov pot, jedno pomišano s drugim, to smo mi Hrvati Gradišća.

Ki ovoga ne zna, ta nas ni nikad pravo upoznati neće. Tomu je to, ča je krv u nami, divljost, naša poniznost plašljivost, naša pobožnost bedavost i zaostavnost. Ov će nam se i nadalje smijati i se dalje srditi na nas, ar ne zna, ča je drama i tragedija, ar je uvijek vidio samo komediju.

Ali ki ima sve ovo pred očima, ki se trsi, da dablje i do dna pogleda u našu prošlost i dušu, ta će mnogo kod nas razumiti, ča mu je do sada bila ganjka, i on će se osvidočiti, da mnogo, ča

je dosle držao za protuslovlje, nij protuslovlje, nij skažljivost*, nego naravni tijek, naravna posljedica naše prošlosti i vlaga, duha naše hrvatske grude i hrvatske duše. On će onda znati i razlikovati med tim, koliko je u nami krvi, a koliko duha.

Da! Ta naša krv pak ta naš duh! Mnogoputa ubije jedno drugo; kao da stoji jedno prema drugomu kao oganj i voda, kao zgrabežljivi vuk i mirna ovca. A ipak nije tako! Ar se ovde ne preobrne niti oganj na vodu, a niti zgrabežljivi vuk na ovcu. Nego ognjena krv ohladi se malo u skrbi i trudu svakidanjega života, a ham na vratu pak kup dice u hiži daju vuku mirnost i poniznost ovce.

Zato dakle smo mi Hrvati ognjeni, a ipak mirni, veseli a ipak ozbiljni, razdražljivi a ipak ponizni i mirni.

I svakomu rado služimo, ki pošteno s nami misli i baraće.

***huda**, hudi = brzi
mledne, mledan = siromašan, mršav
potuljen = pokunjen, pritisnut
skažljivost = licemjerstvo, dvoličnost

Sličice iz Stinjakov

I. Mate i Mare

Ne zato velim „Mate i Mare“ da su dvimi, ili ča su bili muž pak žena, nego zato, kad Mate nigde i nikad nij bilo bez Mare, a Mare ne bez Mate, kako nima ni dima bez ognja i ognja bez dima. Ako si negde Maru susreo-sastao, znao si, da negde blizu mora biti i Mate. Ako ti je Mare ča rekla, znao si, da će ti to isto reći i Mate; ar Mate nije ništa činio i govorio bez Mare, kako ni Mare bez Mate. Ako je Mate rekao: To je zeleno, onda je to i Mari bilo zeleno. A ča je Mare držala črnim, to je bilo i Mati črno. Ča je dobro bilo Mati, uvijek je bilo dobro i Mari, a ča se je dopadalo Mari, dopadalo se je i Mati, a ča nij Mari išlo u glavu, to nije išlo ni Mati. Ako se je Mate srdio, srdila se je i Mare, ako se je pak Mare veselila, veselio se je i Mate. Ako je Mate rekao „da“, onda je i Mare rekla „da“, a bilo kako bilo. Ali ako je Mare rekla „ne“, onda je i Mate rekao „ne“.

Razumljivo, da je Mare uvijek znala, ča hoće Mate, a Mate ča hoće Mare. I nijedan nije nikad onako djelao, kako to drugomu ne bi bilo po volji. Ali čija je zapravo uvijek bila volja, ka se je uvijek spunila: Marina ili Matina? Odgovora ne znam ja, a niti gdo drugi. Ar kako smo vidili ili čuli, oni su uvijek iste volje i istoga mišljenja kao da su jedno tijelo i jedna duša.

1. U stanu

Mate pak Mare imali su po Mari pol stana s dvimi sobami: jedna soba gledala je na ulicu, druga na dvor. Ali stanovali nisu Mate pak Mare ovde, nego poprik ulice s jednim rođakom skupa, ki je sam imao kup dice. Ali Mate je imao svoj dio na ovoj sobi, zato je po pravu ovde

stanovao. Izgleda, da su ga u Marinom stanu poprik ulice jednoč zbantovali s nečim. A Matu s nečim zbantovati, to si je svaki prije morao dobro promisliti, ar Mate nije znao ništa pozabiti niti kroz sto ljet.

Kako je ta drugi človik, ki je s njimi stanovao, imao u sobi svoj stol, svoje klupe pak dvi postelje i jedan mašin, raspolagali su Mate i Mare samo s jednom ladicom, ar već u sobi nije imalo ni mjesta. Ova ladica je bila njihov stol, stolac i postelja. Na ovoj su sidili, jili i spavali. Mate pak Mare uzduž, a „Mali“ na križ pod njihovimi nogami. Ov „Mali“ je bio „Mali“ i onda još, kad je jur bio zrastao svomu ocu prik glave. Ali morao je ostati „Mali“, ar su im sva druga dica jur bila velika, kad su ovoga „Maloga“ dostali od Boga. Da li je Mate još za dobe opazio, da mu je njegov „Mali“ već davno bio zrastao prik glave, toga ne znam. Znam samo toliko, da je Mati njegov mali sin uvijek ostao „Mali“.

2. Kosci

Mate i Mare pokosili su skoro sve, ča je u selu bilo za kositi, ar moji stinjački tršci to nisu znali ili nisu htili. Obadva su bili i moji kosci, ako se Mate slučajno nije zbog nečesa zbantovao. U tom slučaju morale su mi sjenokoše pokositi druge žene. Ar ako je Mate bio zbantovan, onda se nij moglo s njim šegavo* pominati. Onda sam mu i ja „bilktri“* bio. U ovakovi prilika moralo se čekati, a to mnogoputa i vrlo dugo, najmanje do otave, dokle je zbantovanje minulo. Stoprv onda se je prijateljstvo moglo iznova začeti.

Cjenkivati-tržiti je kod Mate bilo zaman. Gdo se je počeo s njim pogadjati radi plaće, ta si je morao sjenokošu sam pokositi. Pak i kako si je gdo ovakovoga ča mogao dopustiti?! Gdo od gospodarov je naime znao, koliko puta se mora zamahnuti kosom na njegovoj sjenokoši, dokle je sva pokošena? Ili, koliko je bilo takovih, ki su znali, koliko vlaknjev* ima njihova sjenokoša?! Mate pak Mare su sve ovo znali, još i dobro. Zato su i znali, koliko se mora plaćati za ovu ili onu sjenokošu. Komu se je ova pravična plaća činila previsokom, ta je Matu uvrijedio-zbantovao, ar je to izgledalo, kao da si on više prosi nego mu pripada. A Mate je bio pošten i pravičan!

Kao prva kosila je, mislim, uvijek Mare. Ne znam, da li zato, kad je Matu htilo čudaputa srbiti odzad, da se je morao črapati i tako kadagod za korak zaostati, ili zato, da si Maru bude uvijek vidio pred sobom.

Mate je na vratu nosio na jednoj vrpčici i jednu fućkicu. Nekoliko puta sam ga pitao, čemu mu služi? Ali on mi je samo toliko rekao, da ju treba. Nač? To mi nije htio reći. A ja ga nisam htio već pitati, da ga na kakov način ne zbantujem.

Moje sjenokoše ležu uz potoke. A potočići tekli su simo-tamo kao kad kača* puzi. A mimo toga su ubrovi uz potoke bile jako zaraščene jalšami. Ovako je na sjenokoša bilo dosta mjest, gde se već nije moglo kositi jedan kosac za drugim. Nego na kraju je morao pojti samo po jedan kosac na to mjesto, da je pokosi.

Ravno pri jednoj ovakovoj prilici sam došao na sjenokošu. S briga sam već vidio, da u jednom ovakovom kutu kosi Mate, a u drugom Mare. Već s daleka sam čuo nekoliko puta pitati Matu:

- Mare!
- No ča je?
- Kade si?
- Ovo, ovo.

Za nekoliko hipac kasnije pita opet Mate:

- Mare, jesi li ovde?
- A kade bi bila?

Došao sam doli na sjenokošu i to u Marin kutljac. Mate me nije vidio. Opet počne:

- Mare! Kade si?
- Ovde. Kade bi drugačije bila?

Mare je opazila da sam se nasmijao. Mate opet počne:

- Mare! – I tako dalje.

Ali Mare mu sada već – mislim zbog mene – nije odgovorila. Mate je nanovo dva ili triputa zazvao: – Mare! Ali kad opet nije dostao odgovora, zaglušala je najednoč njegova fućkica:

- Kri-kri! Hr-hr!
- No, no, ovo sam! – javi se konačno Mare.
- Tote si, Mare? – zapita Mate.
- Da, da, Mate, ovde vam je vaša Mare. Ne bojte se, nij se zgubila.
- Nisam znao, da ste i vi ovde, gospodine!
- Onda sigurno ne bi biti fućkali, je li?

Sada sam znao, zač mu je ta fućkica visila na vratu. Njom je htio Mari fućkati, kad se u gori (šumi-lozi) jedan drugoga negde u gustom ili pri grabljanju iglic ili zbog šuškanja nastora nisu vidili, ili su bili pri kakovom drugom djelu, gde Mate Maru nije stalno mogao viditi. Onda je htio Mate zafućnuti, da mu se Mare ne bi kako zgubila.

3. Kod mlati

Zvali su Matu i k mlati, ar tako dobro kozlicu (kladnju, rakaš) urediti-spraviti nigdo nije znao kao on. I kod mene je on uvijek stao na kozlici.

Jedno ljeto smo imali pri mlati već ljudi, nego je bilo potrebno. Ali nijedan se nije usudio urediti kozlicu, poslali smo po Matu.

- A Maru ne tribate? – zapitao je službenku.
- Ne, čuda nas je, ter nima za sve dosta djela.
- Onda si i kozlicu sami redite, ar ja bez Mare ne idem. – Nij nam preostalo drugo, morali smo zeti i Maru.

Kod objeda Mate za cijeli svit ne bi bio drugamo sjeo nego uz Maru. A kod južine ili večere, ku su obično pojili u štaglju, nisu sjeli med druge mlace, nego negde na kraju na jedan snop.

Od kolača nisu nikad pojili cijeli svoj dio, nego uvijek su ča u krilo metnuli za „Maloga“ pak i za zutra. Kad su se ljudi po večeri htili dignuti, da idu domom, onda je htio Mate – ki je malo teže čuo – reći onako glasno, da smo svi čuli:

– Mare, reci im, da hvalimo.

Mare je vjerno htela reći:

– Sada hvalimo, gospodine!

Mate opet dalje:

– Reci, Mare, da ako ča tribali budu, neka nas opet zovu.

Mare je poslušno htela spuniti i ovu želju i reći:

– Gospodine, ako nas budete opet tribali, zovite nas.

Mare je vidila, kako teško se ljudi držu, da ne prasnu u smih, ali ipak je sve vjerno spunila, kako je Mate željio. Ali nije ni bilo muža, ki je svoju ženu tako poštovao kao Mate svoju Maru. Mare si je ovo poštovanje i zaslužila. Ar svaka druga bila bi prije svoga muža stoputa iskarala, da je bedak, nego da ju budu drugi ismihavali radi muža. Ali Mare se je činila, kao da ništa ne vidi niti ne čuje, i je uvijek vjerno ispunjavala, ča je Mate htio. Njoj je više valjala diboka Matina ljubav nego osmihavanje cijeloga sela zbog Mate.

4. Mate bez Mare

Konačno je i Mare morala ostaviti Matu. Ali ne onako, kako to čini druga žena, da si zame ladicu i projde, nego tako, da je morala još pred Matom umriti. Ali ne na Stinjaki je umrla nego zgora u Birtanskom Vrhu (Wörtherberg), gde su si od toga, ča su si bili kroz mnogo ljet prištedili od svojih tobrov* pak od toga, ča su na Stinjaki imali, kupili lipo gospodarstvo s velikim stanom.

Da imaju novac, to se je znalo, ali da su znali toliko otkinuti od zubi, da je dosigalo na lipo gospodarstvo – to nigdo nije znao. Ali opet ni to nije nigdo drugi zmogao izvan Mate, da si je išao pišice Sambotel po brus, po babicu*, po klepac i po kosu, a to zato, kad je sve ovo u varošu bilo za nekoliko krajcarov jeftinije-lakocjenije – a Mate je tvrdio da je i bolje – nego kod nas. Ali nigdor drugi ne bi bio išao po ovakove malenkosti u Sambotel, ar bi bio putem već potrošio i već potplatov poderao, nego je sve ovo dugovanje bilo vridno. Iako da si je to sve skupa najednoč kupio, a ne kako je Mate činio. Ali kod Mate se je i ovo isplaćalo, kad on putem ništa nije potrošio, izvan ča je „Malomu” negdje žemlju kupio. Mate si je svoj kruh iz doma sobom nosio, a vode je svagde našao bez plaće, a niti si nije porabio potlatov, ar je svakude išao bosonog, sam o kad je došao u varoš, obuo si je čizme. A to, ča mu se je kod ovih petov odbrusilo, samo će od sebe opet zrasti.

U crikvu je i nadalje išao doli na Stinjake, a i Maru je na Stinjaki dao pokopati, i to tako svečano, kako je to na selu samo moguće. On, za koga je jedan krajcar imao takovu vridnost, da je mnogoputa prošao 80 kilometrov pišice, sada nije žalio dukate, kad je Maru pokapao. Ar

to, da mu je Mare zato umrla, ča si je blazinom pokrio jabuke u komori, da mu se ne smrznu, pak mu se je smrzнула Mare, to ne morem vjerovati! Držim, da su si to samo izmislili zločestizli jeziki.

Gustoputa je došao k nam na Stinjake, osebujno na Marin grob. Posle Marine smrti izgledao je nekako kao jedan samac ili pustenik.

Kapu privezao si je vrpčicom pod laloke, da mu ju vjetar ne struni doli. Nosio je i nekakov dužičak kaput skoro do košćic. Oko pasa imao je svezano uže-konopac. Zač? Toga ne znam pravo. Ali ljudi su govorili, da pod ovim kaputom nosi Marine halje-kikljače, da si prištedi ki krajcar. Dužički kaput zakira kikljače, a kaput da ima zato užem čvrsto privezeno tijelu, da ga vjetar ne raspuše i da se ne vidu Marine halje. Da li je zaista bilo tako ili da li su ovo samo zločesti jeziki govorili, toga ne znam.

K nam na farof, u župni dom, htio je mnogoputa dojt i rado je imao, ako smo ga nečim ponudili. Ali kad je pred jilom na zvon molio, svakiput je htio i zemlju prekriziti i reći:

– To je za moju Maru.

Ako je i ure dugo kod nas prebavio, o ničem drugom nije htio govoriti nego o svojoj Mari.

* * *

Još danas ga vidim, kako me svaki dan čeka u Neudavi, da me od misijov sprohodi domom – i kako mi povida prodike i lipе pelde, ke je u svojem životu čuo od ovoga ili onoga duhovnika. Samo o jednom jedinom duhovniku nije nikad ništa povidao. Uzrok ćete odmah čuti. Pri misija je bio svaki dan uvijek prvi i poslidnji do noći, da ja, ki sam kod večere htio ostati, ne budem morao sam domom hoditi. Zaman sam mu govorio, neka ne čeka radi mene, ali on si svoje nije dao zeti. Uvijek je govorio:

– Ako vi, gospodine, morete do noći ovde biti zbog nas, onda i ja morem. Dosta ću se još naspāt.

Ipak mnogo spavati nije mogao, ar je bio u Neudavi jur kod otklipanja i zaklipanja crikve. Istina, da je kuharica htila i njemu dati jisti. Ali ne Mate je čekaο, nego kuharica ga je silila, da dojde nutar.

Svaki, ki je ovakovoga Matu poznao, bio je uvjeren, da je on i kao junak bio miran i tih dičak. Ali Mate nij bio uvijek ovako pitoma ovca. Bio je nekad i divljasto ždribe.

U farskoj kroniki zapišeno je čuda tužbov radi njega. Farnik si nije znao pomoći s njim! Medju drugim je i to učinio, da je u crikvu snosio sve škamlje* doli s kuruša. Zbog toga ga je dao farnik zatvoriti. Toga mu Mate nikad nije mogao pozabiti, ar Mate se je htio tim na svoj način samo našaliti. Još ni svoga prvoga sina si nije htio dati kod njega pokrstiti, nego ga je nosio od fare do fare. Kad su ga svi domom slali, morao je na kraju krstitke obaviti doma.

I evo, iz ovoga divljega ždribeta nastao je naš Mate, kako sam vam ga zgora opisao.

O ova kipuća hrvatska krv! Mnogoputa ne bi škodilo, da je malo hladnija!

II. Jedan drugi Mate

Prijatelj jev nije imao čuda, ar je bio preravan človik, ki svakomu reče istinu u lice. Gustoputa i mnogo oštrije, nego je bilo potribno.

Bilo je moje prvo protuliće na Stinjaki. Moralo se je polje urediti, a niti jedan jedini pomoćnik nije došao, da bi mi izvezio gnjoj i zemlju preorao. Mislio sam si: Ako jur prvo ljeto ide ovako s tobrom, kako će to biti kasnije?! Da se stalno hrvam s ljudi zbog tobra ili da ostanem bez urodje, nij mi bilo po volji. Tako sam zaključio u sebi, da ću pojti k biškupu i prositi ga za premješćenje, da ovako u miru projdem, kako sam došao.

Prošao sam na željezničku postaju. U Vrh me je slučajno susreo Mate.

– Kamo, kamo, gospodine, tako na nagli?

– Prik u Neudavu, Mate.

– Pak kamo dalje?

– U Körmend.

– Gospodine, vi idete još dalje od Körmenda. Ne idete li k biškupu u Sambotel, da nas ostavite?

– No kad ste jur uganjali, reći ću vam istinu. Da, idem k biškupu, da me kamo drugamo premjesti.

– Pak zač nas kanite ostavit?

– A zato, kad mi nigdo ne hoće polja obdjelat.

– Gospodine, krenite najzad. Zutra jutro kad se stanete, bit će gnjoj jur vani a i lapat uredjen. Kako ću to učinit, gospodine, to je moja briga. I znam, da će nauk, koga ću dat selu, već hasnit, nego je hasnila vaša prošnja.

Drugi dan u ranoj zori odzvanjalo je cijelo selo od pucanja bičev. Vrhovci su došli s koli, s plugi i sa zubatkami*. Ki su nek jednu kravu imali, spregli su ju s drugimi skupa, ali došli su i oni farniku polje urediti i selu posvidočiti, da sve ide, kad je dobre volje. Ki nisu imali blaga, došli su s vilami, da pomoru pri nakladanju i rasipanju. Ja se još nisam bio dignuo, kad su po dokonjanom poslu opet krenuli najzad na Vrh.

Nauk je hasnio, ako ne i kod svakoga potpuno. Ar ča si je Mate još izvan toga bio izmislio i ča meni nij rekao, to je ljudem drugu nedilju s riči pred crikvom razložio, ako i ne na njihovo osebužno veselje.

S mojimi susjedi skupa imao sam dva love. Ali morali smo imati i čuvara, da nam zvirokradljivci ne postriljaju sve živine pred nosom. Samo bilo je pitanje: Čim ga plaćati?

Dočuo sam, da se Mate rado školja s puškom pod hlačami po loza, mi velimo gora, i da je zbog ovoga jur imao mnogu neugodnost. Ali puške se ipak nij mogao ostaviti.

– Mate, imao bih se s vami ča pominat.

– Ča, gospodine?

– Mi bi tribali čuvara za zvirje u lozi. Ne bi nam vi koga znali, u koga bi se mogli zaufat i ki bi nam vjerno i marljivo čuvao naše revire, ako ne obadva, onda bar fraterskoga*? Ali plaćat ne moremo.

Mate me ju dugo i bez riči gledao.

– No, ča je, Mate, ne znate nikoga?

– Znao bih za jednoga, ali ne znam, da li bi ga zeli?

– Ako je pošten i se zaufat moremo u njega, da nam niti on, a niti drugi neće postriljat divljač, pak ako bi rado čuvao, zač ne?!

– Jedan zec vam se zgubit neće, to znam. Još i vrepca neće ukrast, i to znam. Da će rado u ljetu i zimi, po snigu i godini bit vani, i to znam. I plaće neće prosit. Ali pušku mora imat.

– To se po sebi razumi, ar palicom se neće moći kradljivcem suprotstavit. Pak gdo bi to bio, Mate?

– A ja, gospodine, ako imam vjere kod vas.

– Mislio sam na vas, Mate. Pušku ćete dostat, a na svaki veći god si smite i zeca ustriljit.

– Ja zeca? Ča bih ja s njim?

– Pojist, Mate.

– Ja zeca pojist? Ako mi sve Stinjake date, gospodine, ni onda ne!

– Ali Mate. Mate, ja sam vas držao za ravnoga človika. Ča se sada kratite? Znam ja, ča vam je u krvi! Ravno zato hoću da mi vi pazite na divljač.

– Da, priznajem, gospodine, da sam, kako to mi velimo „raubšicer“-zvirokradljivac. Ja bez puške bit ne morem, ja moram striljat, iako mi sve gospodarstvo projde. Dosta zecov sam jur postriljao, to je istina. I pred sud sam zbog toga jur morao pojt, Ali pojio, pojio još nisam ja nikakovoga zeca niti ku drugu divljinu.

– Pak čemu ste je onda striljali?

– Da je ustriljim, ali ne da je i pojim.

– Pak kamo ste je onda? Ste je negde ostavili?

– To ne, ali darovao sam je komu, od koga sam znao, da me neće prijavit.

I tako je bilo. Da sam si pet čuvarov najeo, ne bi bili reviri tako čuvani, kako ih je čuvao Mate.

– Ali, Mate, recite mi, kako morete revire čuvat pred tolikimi zvirokradljivci?

– Kako? Ja sve te dobrijake poznam još od prije, a i znam, kamo svaki postavi svoje kvake i lečke. No pak i oni poznaju mene i znadu, da ja, ako se zač, zamem, šale ne poznam. To sam im rekao i zato je mir.

– No pak, nij vas strah, ar ih je čuda?

– Strah? Ja ne poznam straha, a pak onda imam još i pušku u ruki! Ne, gospodine, strah me nij, a nima ni uzroka za to. Svi zvirokradljivci znadu predobro, ča znači puška u moji ruka.

Sigurno će si sada svaki misliti, da je Mate dan i noć striljao. Ne! Sada, kada je očito smio hoditi s puškom, sada mu nije išlo na striljanje. Suprotivno. Zecov mu je bilo žao. Ako je koč striljio, onda je ciljao samo na vrane i svrake. Sada je za čuda radje gledao zvirje, kako se mirno pase, nego da na nje strilja.

Ovakov je človik! Dokle nije smio, morao je striljati, a kad mu je bilo dopušćano, srce mu je omeknulo.

***babicu**, babica = stolćac za klepati kosu
bilktri biti = biti svejedno, neinteresantno
fraterskoga, fraterski revir = kod Ollersdorfa
kaća = zmija
šegavo, šegav = pametan
škamlje, škamalj = klupa
tobrov, tobar = nadnica, dnevni posao
vlaknjev, vakalj, vakao = otkos
zubatkami, zubatka = brana, drljaća

Žuža

Svaki u kraju je ju poznao.

Bila je manjega rasta, suha, a obraz joj je jur onda bio stegnut – ar je lip broj unukov imala – to znaći, da nij bila mlada. Onda pred tridesetimi ljeti, kad sam ovo pisao, bila je još starija. Samo teško, palicom, je još išla u crikvu. A danas je jur i ona na pokoju.

Krćmarica je bila. Dokle je bila mladja i je mogla, prodavala je kroz zimu jabuke negde u Slavoniji. Doma na krćmi su muži ostali. Ali Žuža nij bila s tim jako zadovoljna, kako su joj muži peljali krćmu. Tako je Žuža ostavila prodaju jabuk i ostala doma kod krćme i gospodarstva, osebito onda, kad joj je umro zet.

Muži joj naime nisu bili za krćmu. Muži, to je nje muž i zet, bili su obadva nešto prethi, premeke i jako malo su govorili. A krćmar mora mnogoputa biti ne samo jak, nego mora znati i mnogo govoriti. Ali Žuža! Ča je kod mužev manjkalo, tim je ona bila obiljno nadarena. Znala se je ona sa svakim našaliti, svakomu se militi, a isto tako je znala ljudem oprati glavu i bez sapuna. Na nje krćmi se je smilo piti, jisti – ako je čega bilo – veseliti i šaliti. Ali nij se smilo psovati, špotati ili drugaćije kako grišiti. Takovoga je Žuža odmah imala „u djelu“. A ako ga jezikom nij mogla spraviti na pravi put, onda ga je porinula kroz vrata van na ulicu. Ali u red ga je spravila.

Da se človik s njom pravda?! Gdo bi na takovu misao došao! Ar onda bi bio morao imati deset jezikov, da preoblada toga jednoga, naime Žužinoga. Pak ni tada ne bi bio ništa opravio, ar je Žuža imala ne samo dobar jezik nego i dobru glavu. Znala je ona, ako je moralo biti, još i Sveto pismo dobro pohasnovati.

Samo s nimškim jezikom je stala u velikom neprijateljstvu. Ovde ni nje jezik nije hotio onako, kako bi bio morao. Ali ipak je znala i Nimce u red spraviti: po hrvatsku, po nimško-hrvatsku

ili po hrvatsko-nimšku. Ali spravila u red i otpravila ih je. Ča se je za to marila Žuža, kako se je Schiller na ov nimški jezik obraćao u grobu ili se drugi od smiha morali držati za trbuhe! Ča je bilo triba, to si je i po nimšku opravila. Ako pak gdo nij svega najbolje razumio, i to nij bio Žužin nego njegov kvar. Ar Žuža nije poslovala tako, kako su ju Nimci slučajno razumili, nego tako, kako je ona mislila da je najbolje i kako bi to bila rekla, da je to po hrvatsku rekla, ar hrvatski je izvanredno dobro znala.

Ali gdo je Žužu dobro poznao, ta je pred nje „prodikom“ jur unapred znao, da li će mu se opet sunce s neba smijati ili će grmiti ili pucati. On je samo morao pogledati, gde Žuža ima svoje ruke. Ako si je uprla šake na kuke kao da bi htela tancati, onda je svaki znao, da se je nebo zaškurilo i da će dojt do grmljavine. A ako je pak šake na stol ili komu na ramen položila, onda nij bilo pogibelji, ar je Žuža bila pripravna, dati ljubezan i dobrohotan nauk. Učenik je pravoda morao biti poslušán, sposoban i pripravan na dobre nauke, ar su se Žužine šake znale lako doli pofuznuti sa stola ili ramena i na kuke. Onda je najednoč iz vedroga neba znalo vrlo grmiti. Kako su nje gosti ovo dobro znali, dogodilo se je kod Žuže maloputa ča osebitoga.

1. Žuža bi rado išla u Jeruzalem

Štajeri su se spravljali na narodno hodočašće u Svetu Zemlju. Dočula je za to i Žuža. Dojde k meni s riči:

- Gospodine, i ja bih rado išla u Jeruzalem.
- Kamo? U Jeruzalem? A u Betlehem pak u Nazaret ne?
- Da, i tamo.
- Pak ča bi vi onde, Žuže? Koliko ja znam, u Jeruzalemu ne idu krčme najbolje, ar mohamedanci ne piju vina.
- Ča se ja marim za to. Nij mi u glavi, da budem onde krčmarica.
- Nego da ča hoćete?
- Ča? Molit, a ča drugo.
- Pak to mora bit ravno u Jeruzalemu, Betlehemu i Nazaretu? Doma vam već nij dosta dobro?
- Ja i doma molim. A željila bih si prije nego umrem, da vidim sveta mjesta i da onde molim.
- To je sve lipo i dobro, Žuže. Ali kako mislite u Jeruzalem dojt, to nije kod Neudave!
- Znam ja, gospodine.
- A i čuda pinez stoji.
- I to znam. Pineze jur imam skupa,
- Pak kako vi znate, koliko pinez ćete tribat?
- Štala sam, ili bolje rečeno, preštali su mi drugi ljudi.
- Ča su vam preštali?
- Program shodišća u Svetu Zemlju. Štajeri ćedu tamo hodočastit. I ja bih išla s njimi.

- No pak?
- Prosilah bih vas, da mi pišete u Graz, da i mene sobom zamu.
- A komu da pišem?
- Tomu gospodinu misionarskomu superioru, ki je držao misije u Neudavi.
- Ča će znamda on to shodišće peljat?
- Ne on, nego gospodin biskup. Ali ta gospodin superior je jako dobar človik, on će pojt k biskupu za me prosit.
- Da li vam je to pisao ili obećao?
- To ne, ali mislim da hoće, kad je tako jako dobar.

Tako sam pisao surperioru lazaristov, da Žuži spunim želju. Vreda je i odgovor došao, da je bio kod kanonika, ki to shodišće redi, a ta da mu je rekao, da je čisto isključeno da Žuža dojde med njihove hodočasnike. Ne toliko zbog toga, da je to štajersko shodišće, nego već zbog toga, ča se je prik 300 Štajerov prik broja javilo.

Kad sam Žuži preštao odgovor, rekla je:

- Gospodine, pišite još jednoč, a sada tomu gospodinu, ki shodišće redi.
- Ne, Žuže, odgovor je tako svitao, da za vas nima mogućnosti da dojdete med hodočasnike.
- Pisanje bi mi ta gospodin jako zamirio.
- Onda ću ga ja sama prosit. Pojt ću u Graz.
- To morete, ali troške ćete si zaman načinit.

I odvezla se je u Graz.

Dugo je po varošu simo-tamo bludila i iskala toga duhovnika, ali nij ga mogla najti. Na sriću sastala je nekoga starijega duhovnika. Ovomu se je lipo poklonila i ga pitala, da li zna, gde ta kanonik – ili kako je ona rekla u svom nimško-hrvatskom jeziku „tumher“ (Domherr) stanuje, ki shodišće pripravlja. Duhovnik se je malo nasmijao pak rekao, da zna i da neka nek s njim ide. Jedno vrime je išla s njim od ulice do ulice, ali onda najjednoč već nij htela dalje.

- Pak zač niste hteli, Žuže? – pitao sam ju, kad mi je to povidala.
- Bojala sam se.
- Koga? Gospodina?

Žuža mi se je jednim prstom zagrozila.

- Rasrdit ću se na vas, gospodine, ako me dražite!
- Pak vi bi se znali na mene rasrdit?
- To ne, ali srdila bih se ipak.
- Tako koga ste se prestrašili?
- Nikoga. Nego toga sam se bojala, da će me tako dugo simo-tamo peljat, dokle ja lipo sve zakasnim. Ar gdo zna, kamo je sve pojt imao.

- No pak, ča je bilo dalje?
  - Rekla sam mu, neka mi da „atres“ toga gospodina.
  - Kako ste to rekli, Žuže? Vas je ča razumio?
  - Zač me ne bi bio razumlo? Rekla sam mu po nimšku. Naime: „Sog atres“, pak onda: „aufšraim“. Pak mi je lipo atres napisao, a ja sam policajce od ulice do ulice pitala, dokle nisam srićno došla tamo. Ali, gospodine, premislite si moj strah!
  - Opet? Pak zač?
  - Ča mislite, ki gospodin je pred manom stao?
  - Ne znam, Žuže.
  - Ta isti gospodin, koga sam na ulici ostavila. Jur sam mu srdito kanila reć, da zač mi nij napisao tumherov nego svoj atres. Ali sam se predomislila, da je ipak bolje prije pitati: „Bo is tumher?“
  - „Ovo, majkica“, rekao mi je po nimšku pak na sebe pokazao.
  - „Nit tu, ondare tumher, ki shodišće redi“, sam mu rekla.
  - „Ja je redim. Rekao sam vam, da idete s manom. Ali kad sam vidio, da vas je sram s manom pojti po ulici, dao sam vam atres.“
  - „Mene nij bilo sram s vami, ali bojala sam se, da ću s vami sve zakasnit.“
  - No pak. Žuže, ča ste opravili? – pitao sam konačno.
  - A zapisao me je. Ako gdo otpovi i se drugi Štajer ne javi, pisat će mi.
  - O Žuže, Zuže! Prik broja se je ih tristo javilo, a vi se još svenek ufate?
  - Da, gospodine, ja moram vidit Svetu Zemlju!
- Za nekoliko dan doteče Žuža sva zapuhana s kusićem papira u ruka:
- Gospodine, gospodine, idem u Jeruzatem. Ovo je telegram! Preštite si ga!
- I tako je bilo. Jedan hodočasnik, a i jedna gospa je teško obetežala. A kako u zadnjem hipcu nijedna višebrojna osoba nij htila već pojti, telegrafirali su Žuži, da ona dojde.
- Ali Žuže, imate vi sriću!
  - Je li? Već sriće nego pameti, rekli bi sada rado. Ali znate, gospodine, dost sam se namolila.
  - Pak kako vidim, dobro ste molili. A kada putujete?
  - Jur za jednu uru.
  - Jur za jednu uru? A kada ćete se pak spravit?
  - Spravna sam jur davno. Znala sam, da ćedu mi Bog pak sveta Marija Divica uslišit prošnju. Nek rekla vam ništa nisam, ar mi ionako ne bi bili vjerovali. Ali sada vidite, da je stara Žuža imala pravo.
- Tako je, Žuža. Održite si i nadalje svoje čvrsto ufanje!

2. Žuža na brodu

Za jednu uru kasnije je Žuža jur zaista bila spravna.

Oblikla si je svoje nove žute, išite čizme, crno pleće, pak osam do deset lipo nabranih halj (kikljačev), kako se to dostoji za ovako svetačan put pak med toliku gospodju. Zela si je sobom dobro nagnjeten cejgar-torbu pak kufar. Čim ih je napunila, ne znam, nego to znam, da je sve to nutri bilo, ča človik triba ili more tribati na ovako dalekom putu.

Da je Žuža bila središće svega hodočašća, mislim da nij triba posebno spomenuti. Gospe su ju simo-tamo obraćale, da si nabrane halje čim bolje pogledaju, a mužem su se osebito nove čizme dobro dopadale. Pitanjem nij bilo konca ni kraja. Čim već je Žuža odgovarala, za toliko već pitanj su imali, samo da ju čuju govoriti. Dugočasno joj tako nij bilo.

I na brodu je bilo isto. Svi putniki su nek Žužu iskali, osebujno u poteškoći.

Naime vožnja po morju ima ne samo svoju ugodnost nego i neugodnost, osebito kad je morje nemirno pak se brod simo-tamo ziblje i hita kao žena tijesto, ko misi.

Posljedice su ćutili i hodočasniki. Jedan za drugim je oblijedio i se počeo nagibati na ogradu i gledao je u vodu, da nakrmi ribe tim, ča je prije sam pojjio. S jednom ričju: Morsku nevolju su dostali, ako i ne svi najednoč. Ali dostali su ju svi, jedan jače, drugi manje. Ki je mogao za tim još jisti, ta je bio srićan, ar jila je bilo svake vrsti. Ali mnogi je dane dugo ležao i skoro sva čriva isповраćao, dokle je kako-tako malo došao u red, dokle se je malo oporavio. Samo Žuža se je držala hrabro. Iz nje niti najveći vikor nij znao iskinuti objeda.

Med hodočasniki se je mnogo govorilo o toj suhoj (mlednoj) „Ugrići“ – ovako su naime Žužu zvali med sobom. Neki su govorili, da joj vikor samo zato ne škodi, ča je tako jako suha, drugi opet su držali, da nešto k sebi zimlje, ar da su ju jur vidili, kako se koč-toč kraj obrne, glavu digne pak da pritom nešto blućka kao kad ki iz floše pije. Sigurnoga nigdo nije znao.

Ali kad je i biškup obolio, pitati su Žužu, da kako to dojde, da njoj ništa nije. Žuža je posegnula pod svoj „firtuk“, izvukla flošicu i smijuć rekla:

- Ovo, vidite? – Gospe su kraj pogledale, a muži su se počeli grohotno smijati od srca.
- Ne znam, zač su se smijali, no sigurno zbog flošice, kao da ča takovoga još nikad nisu vidili.
- Žuža, ja mislim da se nisu smijali zbog flošice nego zbog vašega žepa pod firtukom.

Odsada početo je Žuža morala batriti skoro svakoga zdvojnoga bolesnika, osebujno žene. Žuža je bila osvidočena, da je nje flošica svim pomogla, drugi opet su mislili, da su ih nje riči ozdravile. Kad sam kasnije morao biškupu povidati o Žuži, spomenuo sam i nje flošicu. No biškup je mislio, da je Žužino batrenje na nimškom jeziku isto toliko hasnilo kako i nje flošica.

Čim je Žuža napunila svoju flošicu, toga do danas ne znam. Da to nij bila voda, to je sigurno. Naredno je bilo kakovo žgano.

No bilo ča bilo, glavno da je pomoglo. A pomagala je Žuža svakomu rado. Ar ča bi i na tako dalekom putu bila mogla drugo djelati? Očenašev je jur bila toliko izmolila, da već nij znala pravo, za koga će još moliti. A da si ča gleda? Ča? Vodu ili ljude? Vode se je jur dosta nagledala, a ljude je volila da ne vidi. Ar čim su se dalje vozili, tim črniji nastali su ljudi. Svaki je tako očrnio, da je Žuža nehoteć morala pomisliti na vraga, da li je htela ili ne. Ar morali su svi ovi ljudi biti u nekakovom rodbinstvu s vragom, da su tako jako očrnili.

Ili su znamda od sunca dostali tako škuru kožu?

3. Žuža pak fratar

Hodočasnici su srićno stupili na tlo Svete Zemlje, a Žuža s njimi. Iz Jafe odvezli su se vlakom u Jeruzalem.

U Jeruzalemu ima čuda mjestov, ka su sveta svakomu pravovjerniku zbog Spasiteljevoga života, njegove gorke muke i njegove svete krvi. Prilike za moliti, gledati i viditi ima onde dosta. Hodočasnici si moraju dobro razdiliti svoje odmireno vrime, ako kanu svakamo dojtji, kamo vuče kršćane u Svetoj Zemlji.

Da svaki pojedini po mogućnosti sve vidi i razumi razlaganja peljača, ne idu svi skupa na jednoč na pojedina mjesta, nego se razdilju na manje grupe, pak dokle jedni ovo mjesto obišču, idu drugi na drugo sveto mjesto. Ovako se stalno minjaju.

Žuža je bila u onoj grupi, u koj se je nalazio sam biškup. Tako je sigurno i već vidila nego drugi, ar su biškupu pokazali mnogo čega, ča drugim nisu. Ali u crikvi sv. Groba nisu imali sriće. Ovde su naime to vrime bili Rusi na redu, ki naše hodočasnike nisu htili pustiti k svetomu Grobu. Ni biškupa ne. Zaman je bila svaka prošnja. Istočni redovniki ostali su tvrdi. Tako su se morali naši hodočasnici opet najzad vratiti u hospic, namjesto da kod svetoga Groba obavu svoju pobožnost.

Žuža se nij mogla obatriti. U Jeruzalemu biti, a stati pred vrata svetoga Groba, a ipak ga ne viditi! Niti moliti na njem moći! Ne! Ovo joj se je činilo kao zločesta sanja, s kom se ona nikako zadovoljiti nij mogla. Činilo joj se je, da ne more prije putovati najzad u domovinu, dokle nij pred ovim Grobom na obrazu ležala i Jezuša oplakivala. To mora biti, a bude kako bude!

U hospicu su svi ljudi spavali od velikoga truda. Samo jedna duša nij poznala sna ni truda, samo jedna je virostovala i plane kovala: naša Žuža.

Kad je nutri i vani sve bilo tiho, stala se je Žuža, prekrižila se, oblikla i bosa na prsti stupila k obloku, ogledala se, opet se prekrižila i na oblok van skočila.

Ali ča sada? Na ulici je, ali kamo i kuda? Jeruzalem sa svojimi starimi i tijesnimi ulicama je i po danu pravi labirint, u kom se bez peljača nikamo ne ide. A osobito sada u noći ne. Ako bi i znala po arapsku ili židovsku štati i ako bi i razumila ove jezike, ča bi sada to sve hasnilo, kad je škura noc?! A Žuža zna samo hrvatski. Glavu zbog toga ipak nij zgubila.

Istina, neko vrijeme je vani stala i se ogledivala, ali nek zato, da si sve dobro zapameti i pogleda, ča si je čera, kad su najzad išli, bila sve zabila u glavu kao znak za orijentaciju, da se putila bude.

Zela si je očenaše i začela je moliti, pak je išla, da najde crikvu sv. Groba. Bog joj je morao jako na pomoć biti, ar je srićno našla Grob Spasiteljjev. Ali kad je htela nutar, zastavio ju je kaludjer-redovnik i krajporinuo.

– Ali gospodine, lipo vas prosim, imajte pomilovanja s manom, pustite me nutar. Iz daleka pak teško sam došla u Jeruzalem. Stara sam jur, a sada neka idem opet domom, a da ne vidim svetoga Groba? Čete si to na srce zet, gospodine?

Fratar pravoslavni poslušna, poslušna: Ča je to za govor i jezik? Ruski ne govori, ali nešto spodobnoga je. Jezik je slavenski. To mu je bilo dosta. Nasmijao se je, zeo Žužu za ruku i otpeljao ju k svetomu Grobu. Sve joj je pokazao. Časa su imali, ar su bili sami. Bila je kasna, škura noć.

Ovako se je ugodalo Žuži, toj prostoj hrvatskoj seljakinji, da je mogla moliti pred svetim Grobom, ča niti biškupu nij bilo dano.

No izgleda, da Žuža o ovom svom noćnom pohodu svetoga Groba nije povidala pred hodočasnici. Barem nij biškop o ovom ništa znao, kad sam mu to nekom prilikom spomenuo. Ali posvidočio mi je, da mu kaludjeri kod svetoga Groba nisu dali moliti.

4. Žuža na oslici

Za Jeruzalemom došao je red, da si pogledaju i druga sveta mjesta kao ča su Betlehem, Nazaret i tako dalje. Poiskali su hodočasnici i Mrtvo morje, na čijem mjestu su nekada stali grišni varoši Sodoma pak Gomora.

K Mrtvom morju se dojde prik jedne pustine. I kako to vrijeme nisu putnike primili autobusi kako danas, jahalo se je na oslica. I za Žužu je stala pripravna jedna stara oslica.

Žene su dostale pred obraz kao rešetno velike kape s gustim šlarom. Kape su bile zbog jakoga sunca, a šlar, da im ne bude letio pijesak u obraz i oči.

Žuža se je kratila oslice i toga rešeta sa šlarom. Ali kad je uvidila, da si ima izibrati ili na oslicu sjesti ili doma ostati pak Mrtvoga morja ne viditi, privoljila je još kako-tako, da sjede na oslicu, ali kapu pak šlar je držala za nepotribno, ar da na glavi ionako ima svoj rubac. A nje obrazu niti sunce, niti prah, pijesak škoditi ne moru. Na sve ovo je ona od žetve pak mlati jur od davna naviknuta. Ar jače nego kod mlati ne more se ni u pustini prašiti, a ni sunce neće za čuda jače peći nego na Stinjaki za žetveno vrijeme.

Morebit da je Žuža imala pravo, ali peljač nikako nij htio privoljiti u nje želju, ar je i za nju bio odgovoran. Tako je na kraju i Žuža dostala kapu sa šlarom pak su ju lipo na oslicu posadili kako i sve druge žene.

Malo smišno je moralo biti gledati Žužu na oslici s nje stinjačkom nošnjom, s velikom kapom i šlarom na glavi, s nje kratkimi haljami pak čizmami!

S početka zabavljali su se hodočasnici podmuče sa Žužom, kad su neko vrime putovali kroz pustinu. Žuža nij nikomu nista zamirala, ar je i ona razumila šalu, ako nij bila predebela. A izvan toga je i sama znala, da mora u svojoj opravi biti vrlo smišna na oslici. Ali kad je sunce začelo sve jače žgati i peći, prohadjala je i ljudem sve jače volja na šalu. Ar zaista nij šala u takovoj vrućini jahati po žarkom pijesku, osobito ne za onoga, ki na ovo nij bio naučan.

Čim su dalje i duglje jahali, tim su se sve jače svi premješćavali, natezali i tako dalje. Osebito mnoga gospa je jur bila čisto zdvojnja. Samo Žuža je hrabro jahala kao kakov beduinac ili kapetan.

– Čujete, Ugrića, da i vi doma jašete? – sramežljivo su ju pitale neke gospe.

– Ne ja!

– Pak kako tako mirno sidite na oslici kao na jednom stolcu. Ne peče vas?

– Dosle još ne.

Ja sam to Žuži i vjerovao, kad mi je povidala, ar na deseti halja se sigurno mekše sidi, nego na jednoj ili dvi tih gospov. Ovako je Žuža opet pravo pogodila. I rekla je mnoga gospa:

– Mi se ovoj „Ugriću“ mnogokrat smijemo. Ali ona bi već uzroka imala, da nas osmihava.

Ali toga Žuža nije učinila. Bar ne očito. A ako se je kada i nasmijala u sebi, nutar nigdo ne vidi.

I ovako je srićno obavila sve veliko hodočašće i došla zdrava domom iz Svete Zemlje.

5. Žuža pak Bosanac

Jednoč mi se je Žuža jako tužila, da tako malo k njim dojdem.

– Ča bih ja, Žuže, kod vas? Vi znate, da ne pijem.

– Meni nij zbog pila, nego meni je da dojdete. Znae da vas uvijek rado vidim i da sam vesela, ako vas govorit čujem.

– Ali ča bi ljudi rekli, kad na krčmi ništa ne bih trošio? Na zadnje bi mislili, da si niti jedne kapljice ne frgunam*.

– Vi nećete zbog krčme dojt, nego zbog mene.

– No to bi bilo još lipše!

– Ali, gospodine, vi se svenek s manom šalite. Znae, da tako ča nigdo od vas niti od mene mislit neće.

– No dobro, Žuže, ću tako dojt, i to na kiselo mliko. Ćete mi ga dat?

– Ako hoćete i punu dižu.

– Toliko ne, ali jedno staklo puno.

Tako sam bio skoro svaki dan, osebujno u ljetno vrime, kod Žuže na mojem kiselom mliku. Kad tako jednoga dana stojim na pragu u razgovoru sa Žužom, dojde Bosanac u dvor pak veli:

– Gospodine pope! Kupi mi što!

Žuža se začrljeni, naglo se okrene, zgrabi metlu pak hoće Bosanca po glavi.

– Ća imate, Žuže?

– Ća niste ovoga ništvidnoga cundraša ćuli, da vam je „pop“ rekao, pak k tomu još i „ti“? U mojem stanu se usudjuje duhovnoga oca špotat?!

Siromah Bosanac je začudjeno gledao, ar nij razumio, ća se je ovo najednoć godalo.

– Ali Žuže, Žuže! Ov ćlovik me nij pošpotao!

– Kako nij? Ća to nij špotanje, kad se duhovnomu ocu veli „pop“? Ća ste vi pop?

– Kod nas pravoda ovo tako gluši kao špotanje, ali u njegovoj domovini ne. Onde velu svakomu duhovniku „pop“ kako i Ugri.

– Ali i „ti“ vam je rekao. Ća to nij zbantovanje?

– U njegovoj domovini ni to ne. Oni i kralju velu „ti“.

– A pak od kuda si, pak ća si? – zapita Žuža još uvijek s metlom u ruki.

– Bosanac sam.

– Ne Turak?

– Ne, ne! Hrvat sam iz Bosne.

– Hrvat? Pak ća za kapu imaš to na glavi, ako si Hrvat? Takovoga ća nek Turki nosu. Pak kakovu vjeru imaš?

– Katolićan sam, kao ti, ženo, pa kao ovo i ovaj vaš gospodin...

– Da ne rećeš opet „pop“, ar ću te po glavi! Ako si zaista katolićan pak Hrvat, onda moreš pojt nutar u krćmu. Ali to ti velim, da kod nas duhovnim ocem već ne budeš rekao „pop“, a još manje „ti“. A i kakovu krććansku kapu bi si mogao nasadit.

Ovakova je bila naša Žuža.

Oštar jezik, ali dobro srce. Znala je biti šalna, ali i jako ozbiljna i oštra, kako je to ravno potrebno i na svom mjestu bilo. Znala se je dobro oko gostov obraćati, ali znala je isto tako Bogu služiti.

Svakomu je davala svoje.

Nenadijan oganj donesao joj je veliku tugu. Ne samo da su joj dva stani pogoriri, nego i nje spominki iz Svete zemlje. Zbog stanov nij preveć stugivala, ali tim već zbog svojih spominkov. Stani se moru opet zgraditi, ali spominki su za sve čase zgubljeni. Danas ju još vidim, kako se je razveselila, kad sam joj vratio onu olivetansku kiticu, ku mi je bila iz Jeruzalema na spominak donesla.

* * *

Kako Žuža cijeli svoj život nikomu nij zamirala, ki nij imao zle volje, tako neka ni meni ne zamiri ovo pisanje, svejedno da li bude onda, kad ovo izajde, med živimi ili jur na pokoju.

Razumila je uvijek šalu, zato će ju sigurno i sada razumiti. Opisao sam ju ne radi osmihavanja, nego našoj mladoj generaciji na peldu, da bude vidila, kako se drži prava Hrvatica: vesela, šalna, svenek dobre volje, ali i ravna, pametna, poštena i pobožna.

Hrvati, ovakovi budte, onda ste pravi Hrvati!

*ne frgunam, fergunati = dopustiti si, nim. gönnen

Zač Cigan smi krasti?

Kad sam bio kapelan u Solunku (Stadtschlaining), preskrbljivala je jaja i pipliće za farof teta Marica, ar ona je najbolje znala, gde su za dostati najtušći pak najlakocjeniji piplići ter friška jaja.

Sastao sam ju jednoč na vrati, kad je opet imala pune ruke piplićev.

– No, teta Marica, vi se dobro skrbite za nas, da ne ogladimo! Ali, ne boju li se gospodarice, da ćete im jednoč s njevimi piplići projt do nikadvidjenja?

– Ne, gospodine kapelane. Gospodarice bolje poznaju tetu Maricu nego naš gospodin kapelan.

– No, no, teta! Nekate se zbog toga zbantovat. Ja vas nisam htio uvrijedit, nego čudim se, da imate kod ljudi toliko preštimanja.

– Zač ga ne bih imala? Ja sam cijeli svoj život uvijek bila poštena.

– Svi Cigani ovo ne bi mogli o sebi reć?

– No a necigani, gospodine, ča bi oni o sebi mogli reć?

– Teta Marica, u velikom morete još i pravo imat.

– Pak zač u velikom-zvećega? Ča vam se tako osebito jako ne dopada kod Ciganov, da tako malo do njih držite?

– Mnogo, teta Marica, a osebito to, da krađu.

- Glejte, gospodine, ni Cigani svi ne krađu. Ja na priliku još nikad u svojem životu nisam ča ukrala!
- Teta, ja vam to vjerujem. Ali koliko je ovakovih med vami?
- Ako i ne čuda, ali ima nas i ovakovih. No pak, ako i ki krađu, i ti nek to djelaju, ča im je slobodno.
- A ča im je slobodno, teta?
- A krast, gospodine.
- Krast je Ciganu slobodno? No, teta Marica, ovo danas po prvi put čujem.
- Po prvi put?
- Da, po prvi put.
- Onda vi ovoga do danas niste znali? A toliko ste se učili i toliko svega znate, a ravno ovoga ne znate?
- Ne znam, teta! Moji profesori me toga nisu učili.
- A ne bi bilo škodilo, da su vas i ovo naučili. Ali ako hoćete, gospodine, ja ću vas i to naučit.
- Hoćete li?
- Znam unapred, da neće bit pravo to, ča me budete učili, ali ne marim. Naučite me, da se i od vas česa naučim.
- Je li to i vi, gospodine, znate, da su Židovi našega dragoga Spasitelja na križ prebili?
- Kako ne bih znao! Kaže mi to svako propelo.
- Je li, ruku su mu svaku samu na križ prebili?
- Da.
- A noge samo jednim čavlom?
- Da, tako nam slikaju Rasketoga.
- Zač nisu i nogu svaku samu prebili kao i ruke?
- Toga ne znam, teta.
- No vidite, toga ne znate, a gospodin ste! A stara Ciganica, teta Marica, zna i to. Ću vam je tako povidat.
- Svakako mi to recite.
- No tako glejte, gospodine! Židovi su hteli i noge Spasiteljeve prebit svaku samu, ar su u košari bili četiri čavli. Ali kako je danas, tako je bilo i prije. Gde se ča dogodi, onde Cigan ne more faliti. I putem na brig Kalvarije zamišao se je med Židove jedan Cigan. Tako dugo se je

osmitao* oko te košare s čavli, dokle mu se nije ugodalo, da jedan čavao brzo takne u svoj žep pak neopaženo opet brzo proteče najzad u varoš. – Kad su pak Spasitelja hteli križevat, imali su u košari samo još tri čavle, tako su obadvi noge jednim čavlom morali prebit.

– No, teta, ovu povidajku sam jur čuo, samo da je onde govora o jednoj ptici, a ne o Ciganu.

– To, gospodine, ča ste vi čuli, to je lari-fari. Ptica tako velikoga čavla odnest ne bi mogla. Istina je to, ča sam vam ja rekla.

– No imajte pravo, teta. Ali ča ima ovo posla s tim, da Cigan krast smi?

– A dosta, gospodine. Takov čavao stoji pinez. A kako je Cigan zakrivio, da nisu mogli Spasitelju svaku nogu samu prebit i ga tako dva puta mučit, zato smi Cigan bez griha uvijek ukrast toliko vridnosti koliko je vridan jedan tako velik čavao. Sada sve znate, gospodine!

– Čuo sam to povidanje, teta, samo da nij istina.

– Vidite, gospodine, ovako nam siromašnim Ciganom uvijek ide. Nam nigdo ništa ne vjeruje, ni onda ne, ako svetu istinu govorimo. A ča sam vam ja sada povidala, ča to nije dosta sveto?

– Izgleda tako, ali sveto nij, kad nij istina.

– Morebit zato, ča je Ciganica to rekla?

– Ne zbog toga, nego zato, kad o ovom ništa ne piše u Svetom pismu ni drugde.

– Ovoga nima u Svetom pismu?

– Ne, teta Mare.

– No onda ni u Svetom pismu nima svega nutri.

– Svega pravoda ne, a osobito ne ovako čega, teta Mare.

*osmitao, osmitati se = okretati se

Iz Sandžaka

Kako su nam Turki sadili krumpire

Kod vojske bilo je tako: Človik dostane zapovid, da mora preuzeti ovu ili onu službu. Da li je pak o tom i ča razumio, to se nij pitalo. Befehl ist Befehl! Vojak mora sve znati i razumiti, a bar kamo ga postavu. Ovako sam i ja nastao agrarni referent-poljodjelski izvjestitelj zatim, kad su oficira ovoga referata otkomandirali nekamo drugamo.

Potužio sam se pukovniku, da ova služba nij za me, ar ja sam u civilu duhovnik, a ne poljodjeoski činovnik. Ja sam se učio bogoslovlje, a ne poljodjelstvo.

– Ali, ali, – veli mi pukovnik, – čemu toliko riči? Ja to sve dobro znam. I ja sam se učio vojničku znanost ter sada kao komandant moram sve znat i razumit. Ti imaš doma sigurno sam gospodarstvo, tako moraš ča razumit i o gospodarstvu. Sigurno znaš već nego on, ki je

doma bio advokat, financac ili kakov drugi gospodin negde u varošu, ki ne zna kukoricu razlikovat od pšenice! Pak ti ionako stalno putuješ, tako ćeš na jednom putu znat obaviti obadvi službe.

Zaman su mi bili svi izgovori. Morao sam preuzeti ov posao, ar Befehl je Befehl!

Prva dužnost mi je bila, da sam morao pojti kontrolirati, gdo od ljudi je zaista i posijao hajdu pak krumpire, ke su bili za sime dostali, a ne da su to pojili. Kako se je javilo, da su osobito u kotaru Sjenica Turki pojili sve, ča su dostali za sime, morao sam najprije kontrolirati ov kotar. Spravio sam se na put u Sjenicu. Putem sam si skoro izgledao oči, da vidim negde zasijanje hajde i sadjenje krumpirov pripravnu zemlju. Ali niti jednoga laptu nisam vidio zasadjeno s krumpiri, samo na jednom slogu se je zelenila hajda. Ali i ova je jur bila, prije nego je dostala treći listić, od vrućine čisto pregorena.

U Sjenici čekali su me jur financaci s iskazi, koliko simena je gdo dobio. Bilo je takovih, ki su dostali dva-tri cente krumpirov, ali i onakovih, kim su bili dodilili samo deset kilogramov.

Velim financem:

– Cijeli kotar ne moram kontrolirati. To će bit vaše djelo, ja ću si pogledati samo neke gospodare, a najprije ovoga agu ovo, ki je preuzeo tri cente. Peljajte me k njemu.

Došli smo do stana i tropali na ljesi dobro četvrt ure. U stanu smo čuli govor i bižanje, ali k vratom nije došao nigdo.

Velim jednomu financu:

– Znam, da si Turak kod svega da lazno, njemu nij nikad ča hitno, osebito kad vidi vojaka. Znam i to, da se prije mora sve ča je ženskoga spola sprimit u zaklon prije nego se otvoru vrata. Ali za ovo nij potribno četvrt ure.

– Sigurno mora ne samo žene nego i ča drugoga još skrit pred nami – odgovori jedan financac.

– Bilo kako bilo, ja nimam časa, da ovako dugo stojim pred jednom ljesom. Pojte zato k tomu drugomu agi, ki je dostao dva i pol cente, – naredim jednomu od financov, – da onde jur bude otvoreno, dokle mi ovde obavimo kontrolu. A vi pak, – rečem drugomu financu, – zamite pušku i udarite po ljesi, da Turak bude razumio, da nimam volje ovde stat do noći.

Financac je zgrabio pušku za civ i udario po ljesi, da je trešće nek frcalo oko nas. Nato se je Turak ipak popašćio i nam otvorio. Jedan financac je htio Turka zgrabiti zato, kad nam nij otvorio tako dugo. Ali ja sam ga porinuo na stran, ar sam znao, da bi Turak ovu našu nestrpljivost još manje razumio nego svoju lijenost. Rekao sam financu po madjarsku:

– Dajte mu mira, ar ćete sigurno znat, da se njemu ne žuri pri našem poslu, on ima časa.

– Znam to, gospodine, ar je jur poznam. Ali nisam znao, da i vi to znate. Nisam htio da bi mislili, da imamo pred ovimi ljudji tako malo ugleda.

– Poznam je, poznam, i to vrlo dobro. – Rečem ada Turku:

– No aga, došli smo pogledat, da li si posadio krumpire?

– Jesam, gospodine.

– Ipak. Kaži istinu, koliko krumpirov si pojió?

– Ništa, sve sam posadio.

– Dobro. Donesi najprije jednu motiku pak idemo na lapat, da vidimo, gde si ih posadio. Da li je polje daleko?

– Jok (ne), nij daleko, evo je.

Pokazao nam je rukom u vrtu jednu gredicu, na koj je stao kupac uz kupac.

– Ti si dobio tri cente krumpirov!

– Jesam, gospodine.

– Ali tri cente nisi mogao posaditi na ovoj jednoj gredici, ar tri centi su za jedan dunum (jutro) dosta! Ovde si mogao najviše upotribit jednu košaricu punu. Gde su ostali krumpiri? Priznaj, da si je pojió!

– Jok, nismo ih pojili, sve smo posadili.

– Izgleda da nas držiš za budala. Opomenjujem te, da će te svaka šala drago dojt. Dat ću iskopat ove krumpire, da budemo vidili, da li si je pojió.

– Izvolite, gospodine, – reče Turak i pruži mi motiku.

– Evo! – rečem i porinem financu motiku u ruku. – Pogledjmo tako, kako se posao zaista stoji. Iskopajte jedan kupčac, da vidimo, ča je nutri.

Financ zasiče motikom u jedan kupac i na prvi zasik izleti kih 14 krumpirov iz zemlje.

– Ča je ovo? – velimo u jedan glas financ i ja. – Pogledjte nek rukom dalje, da vidimo, kako je ov nesrićnjak posadio krumpire.

Financ skrbno razgrebe jedan takov kupčac i pred nami leži cijeli vijenac krumpirov. Bilo ih je blizu trideset. Pitam Turka:

– Ča ste ovako posadili sve krumpire?

– Jest, gospodine.

– Ali za volju Božju, gdo vas je učio da ovako sadite krumpire!

– Vaši vojniki su je ovako sadili.

Vrijeda sam razvezao ovu ganjku. Naime Turak nije vidio, kako su naši vojniki sadili krumpire, nego je vidio naše krumpire stoprv onda, kad su jur bili nagrnuti. Vidio je kupce stati i da iz svakoga kupca raste par stabljik (ar zemlja je ovde dobro rodeća, črna kao ugljen). Nij si znao sve to drugačije predstaviti, nego da se krumpiri kao vijenci poredu na zemlju, a onda se zvrhu tih vijencev nanosi zemlja na male kupčace.

– Čuješ, aga, jesu li i ostali ljudi ovako sadili krumpire?

– Jesu, gospodine.

– Aga, aga, ne preostaje drugo, nego da se svi krumpiri iz zemlje znamu i nanovo posadu.

Ali prije mora svaki za jedan cenat krumpirov izorat pol dunuma (jutra) zemlje. Ti moraš pripremit poldrug dunum.

– Poldrug dunum? – pita začudjeno aga.

– Da, poldrug dunum, ar krumpir se sadi ovako, kako će ti sada ov gospodin finanac pokazat. Financi su zvali dva sluge, ki su morali sve krumpire iz gredice opet pobrati u košaru. Kad je tako gredica bila prazna, posadio je finanac pred njihovimi očima krumpire na svu gredicu.

– Vidite, ovako se sadu krumpiri.

– Ali, molim te, gospodine – veli aga. Iz jednog humka (kupčaca), gde su vojaki posadili krumpir, raste mnogo stabljik. To znači, da su morali na jedno mjesto posaditi više krumpirov, a ne samo jednoga.

– Ne, nije tako. Vojnici su položili u svaku grabicu samo po jedan krumpir. Ali vaša zemlja je jako dobra, zato pogna svaki krumpir 6 do 7 stabljik nati, a kad se dobro zaraste, onda još više.

Razložio sam mojim Turkom, da kada i kako moraju okopati zemlju i krumpire nagnuti, kako ih moraju opet zneti iz zemlje itd.

Kad sam doma pukovniku povidao, ča sam sve doživio i iskusio i da su hajdu svu pojili, jako se je razljutio i rekao:

– Dat ću sve po redu zatvorit!

– Ne, gospodine pukovničel Ne nje dajte zatvorit, nego vašega prvašnjega referenta, ki je naredio ovu bedavost.

– Ča, kakova bedavost? Tebi je bedavost, ča smo dali ovu dobru ali za ništa korišćenu zemlju zasijati i zasadit?

– Ne, nije to bedavost, da se sije i sadi, nego to, da se je hajda posijala u tu suhu zemlju, ka kroz cijelo ljeto vidi kumaj kapljicu kiše, gde je još u maju mraza, a početkom augusta mraz jur ponovno požge sve. Bojim se, da će se smrznut i krumpir, ako nije kakova ranija sorta. – Kako sam kasnije vidio, popalio je mraz zaista jur početkom augusta sve polje. – Ili mislite, da ovi ljudi samo zato siju nek zob, kad tako rado trošu zobeni kruh? Ne. Sijali bi oni i ča drugo, ali u tom hladnom podneblju urodi samo zob, ali i ona nek samo koč-toč.

– Ča ovoga nij znao moj pametni referent?

– Kako vidim, ne.

– Srića njegova, da je prošao za dobe, ar bih ga sada bacio u uzu, kako si rekao. Ali čuješ, velečasni, da mi odsada već ne veliš, da ovoga ili toga ne razumiš! Sada si pokazao, da se u poljodjelstvu bolje putiš nego ta moj „stručni“ izvjestitelj.

– Gospodine pukovniče, kod nas doma bi svaki seljak svoga pastirića zignao k vragu, kad barem toliko ne bi razumio o poljodjelstvu. Tako i ja toliko znam o poljodjelstvu, koliko svaki naš pastir. Ova moja znanost ne dosiže visoko.

– Ali bilo je sve zaman. Mojemu pukovniku sam od sada početo, na moju najveću nesriću, bio ta „čarobni majstor“ ki sve razumi, ako to biti mora. Bar ka struka je zgubila svoga referenta, ja sam morao preuzeti njegove posle – iako samo na par dan.

Idemo iskati puža

Bilo je to za dva masece kasnije, u augustu. Dojde ordonanc u moju pisarnicu i javi:

– Velečasni, neka odmah dojdete k gospodinu pukovniku.

Pukovnik me je primio smijuć:

– No, velečasni, opet moraš dokazat tvoju znanost.

– Moju znanost? Kako i zač?

– Opet je jedan profesor ovde, mislim da je i on iz Beča, pak želji, da ga peljaš nekamo.

– Po ovoj strašnoj vrućini hoće pojt? No onda ćemo dojt kamo.

– Ča sve hasni! Gdo drugi bi ga peljao nego ti?

– Neka ga pelja, gdo hoće, ja ne! – rasrdio sam se. – Ča meni sputa idu bečanski profesori?

No pak ča hoće on ovde? Znamda i on lovit metulje*?

– Metulje ne, ali puže!

– E, nekate se šalit.

– Ne šalim se, velečasni. Čera je bio ovde kod mene i govorio mi o nekom izvanrednom pužu, ki živi u okolici Novoga Pazara, i koga on najt hoće.

– Pak mu niste znali po vojačku pravi odgovor dat? – rekao sam glasno, a u sebi sam si mislio: Drugda znaš to vrlo dobro.

– Budi miran, dao sam mu ga. Ali nato je izvukao iz žepa papire od generalnoga guvernera, na ki piše, da ga imam potpirat u svem. Tako ga moram potpirat, kako vidiš.

– Ali opet na moj račun.

– Ne morem ti pomoć, jedan od nas mora pojt s njim.

– Pak zač opet ravno ja?

– Kad ti sada kao sprohodnik profesorov imaš najveće iskušenje.

– Ča se šalite! Vi znate, kako me jadaju ovi puži i molji.

– Znam, znam, ali silovan sam, da opet mučim nek tebe.

– Pak kamo neka ga peljam?

– Najvolio bih, da ga otpeljaš u pakao. Ali tamo ti nećeš, zato ga peljaj, kamo hoćeš, samo pazi na to, da ne osramotiš mene i mi kod generala ne pripraviš kakovu neugodnost.

– To znači, puže ne moramo donest na svaki način domom?

– Ne, ali profesor mora dojt najzad, za njega sam odgovoran generalu.

Još nije bio pukovnik jako gotov, kad se na vrati začuje kucanje i profesor stupi u sobu.

– Gospodine profesore, evo je naš velečasni, ki zna najbolje, gde ima najveć žab, kač, pužev, metuljev, moljev itd. – veli pukovnik. – On će vas otpeljat na najbolje mjesto.

– Veselim se, velečasni (ali ja ne, mislio sam si), da imam sriću da vas upoznat smim. Moj put je jako važan za znanost. Govora je o jednom izvanrednom i jedinom pužu, ki živi na

japnenom kamenu, na kom, kako se zna, nima pužev. Ovde okolo Novoga Pazara mora bit njegov dom.

– Ali kade? Oko Novoga Pazara je velika krajina i čuda krajev na sve četire strani svita.

– Ravno to ne znam, to bi htio čut od vas.

– Od mene? Ja se nikad nisam interesirao za molje i puže, zato i zaista ne znam, gde se zadržavaju. Kad bi iskali divlje svinje ili vuke, znao bih vam odmah reć, kamo neka idete. Ali puži!... To nažalost ne znam.

– Čuješ, velečasni, – umiša se pukovnik u govor, – morebit kod zviranjka Raške, onde ima dosta japnenih skalina, školj i vode.

– Da, da, – potvrdi profesor veselo, – to će bit pravo mjesto. Prosim, velečasni, peljajte me tamo.

Poslao sam po Šandora, da usedla konje i pripravi sve, ča je potribno za put. Dojde Šandor i pita:

– Gospodine, koliko malih hoštijov ću pripravit, pak koliko vina? Ćemo dugo ostat?

– Dugo nećemo ostat. A hoštije i vino nisu potribne ovput. Samo za objed zami ča sobom.

– Onda ni oltara ne tribamo?

– Ne, Šandore, samo hranu pak pušku.

– Pak kamo putujemo?

– Kamo? Gori k zviranjku Raške pak po puže.

– Ča? K Raški gori pak po puže? Po kakove puže? Pak ča ćemo s puži?

– To ni ja ne znam. Pitaj ovo gospodina profesora, koga moramo sprohodit.

– Opet takovoga profesora?

Šandor je još htio ča reći, ali mahnuo sam mu, neka muči i neka projde, da sve pripravi: tri konje, hranu za trime pak pušku.

Za kratko vrime dojde Šandor najzad i javi, da je sve pripravno. Zvao sam profesora i ga htio dati posaditi na konja. Ali on se je branio rukami i nogami, da on još nikad nij sidio na konju, da ne zna jahati itd.

– Ćete se naučit, ni ja nisam znao – batrio sam ga. Ali to sam mu zašutio, da ni danas još ne znam dobro jahati, a kako ćutim, neću to nikada znati pravo.

Šandor se je htio nasmijati, ali ostrim pogledom sam mu rekao, da mu je joj, ako mi sada pred ovim človikom zame poštenje i ako uvadi, da sam se ja sam dosle još jako slabo naučio tu plemenitu meštiju. Šandor me je razumio, ali pukovnik malo da se nije glasno nasmijao. Dobro, da profesor od svega ovoga nije opazito ništa, ar su sada sve njegove misli bile kod konja, na koga mora sjesti, ako ne kani bižati za nami. A to sam mu ravno i kategorično rekao, da ja piše ne idem, a s koli se ne more gori na skaline.

Jahali smo dobro pol ure. Sunce je peklo kao da bi ravno nas ispražiti htilo. Profesor nij rekao niti jedne riči, samo si je brisao pot s čela.

- No, gospodine profesore, Vam ča fali?
  - Zač?
  - Kad ništ ne govorite.
  - Vruće mi je.
  - Sada jur? A ča ćete pak onda, kad med skaline dojdemo? Onda ne samo da peče sunce, nego vrućina fućka van iz skalina.
  - Fućka?
  - Bome fućka, i to onako, da človik misli, da ćedu mu se skuhat moždjani u glavi.
  - Ali Sandžak ne leži u Afriki?
  - I ja mistim, da je još u Europi, ali kad ćutim ovu vrućinu na koži, onda mi se uvijek čini, da su geografi, to je zemljopisci, mapu krivo načinili, ar vrućije niti u Afriki nij.
  - Je još daleko do zviranjka Raške? – zapita profesor.
  - Tri do četire ure, prema tomu, kako jahali budemo. Da čim prije dojdemo tamo, mogli bi koč-toč jahat i u galopu.
  - Nek to ne, prosim vas. Volim jahat pet uri dugo.
- Tako smo jahali dvi ure dugo. Profesor se je jur i dosad stalno premješčivao na sedlu simo-tamo. Ali kad smo med skaline došli, gde je sunce ne grijalo nego ravno peklo, počeo je jur zdvajati, pravoda ne glasno nego tiho, da ga ne bi čuli. No, mislio sam si, sada je dosta, da počnem svojim planom.
- No, gospodine profesore, sad ćemo malo odsjesti i napojit konje, ar sad ćemo jahat tamo, gde je vruće kao u kotlu. Da nam konji ne pospadaju, moraju dostat vode.
  - O, da, da, i ja sam žajan i trudan, i jur skoro na pol mrtav od ove strahovite vrućine, kakovo još doživio nikad nisam. Pak i znate, peče me po svem tijelu, ali osebito ovde. (I pokazao je na svoj donji dio, na kom človik obično sidi).
  - Ćemo i mi malo počinut, pak će opet lakše pojt. (Mislio sam si: No čekaj, stoprv kako će te peći, kad opet sjedeš na konja).
  - I ja se nadijam, da će pojt lakše – veli profesor.
  - Čujete, gospodine profesore! Kako veliki su ti puži? Ćemo je vidit zgora na skalina?
  - Kamo mislite, velečasni! Kako bi je vidit mogli, kad su samo kao lišnjak ili manji orih veliki?
  - A ja sam si mislio, da ako su ti puži tako glasoviti, da je vridno iz Beča dojt simo po nje, – da su najmanje tako veliki kao na priliku... No ča da velim, na priliku kao jež.
  - Pojte! Takovih pužev ima samo u morju. Ali vi mislite, da su glasoviti samo veliki puži?
- Jili smo malo, napili se friške vode i zapalili si cigarete, naime ja pak Šandor, ar profesor je rekao, da on još nikad nij pušio. Sada sam držao, da je zgodan čas za moj plan.
- Gospodine profesore! Ravno ste rekli, da su ti puži tako mali, da se s odzdola vidit ne moru.

- Tako je.
- Onda bi morali po nje na skaline?
- Na svaki način!
- Ali kade su vam spravi, kimi ćete plaznit po skalina gori?
- Zač plaznit i kako?
- Budući da sigurno ne znate letit, morate zlist* gori na skaline, ako hoćete ulovit puže.
- Ćemo pojt gori, ali ne plaznit.
- Pajt na stijenu gori? Kako si to vi mislite? Tamo se nek more dojt už, kvakami i lojtrami od už, gori se mora plaznit, ali nikako pajt. Ja pravoda kod vas ne vidim niti uža, niti kvake, niti lojtrov, niti svega drugoga ča tribamo.
- Ja ne znam plaznit po brigi, i da imam tucet už i sve drugo dugovanje – veli profesor zdvojno.
- A ja, gospodine profesore, još manje. Pak meni se i zasvićuje u višini, ja s vami nikako ne bih pajt mogao gori na skale.
- A ča ćemo onda?
- To ni ja ne znam.
- – –
- Čujete, ča je to bilo? – veli nenadjano profesor prestrašeno. – To je bilo kao da je gdo striljio?
- E, to je morao bit Šandor. Sigurno je opet negde koga komitadžija (srpskoga partizana) zagledao.
- Koga? Komitadžija? Ča ima ovde razbojnikov?
- Pak još i koliko! Gde u Srbiji nima komitadžijev?
- Onda je ovde putovat jako pogibeljno?
- Za vrime boja je svagde pogibeljno. Ćlovik se samo ne smi bojat pak mora znat dobro striljat. – Prosim vas, pripravite si vašu pušku, ar Ćlovik ne zna, da li nećedu ravno dojt ovuda.
- Ja nimam puške.
- No onda spuknite vaš revolver.
- Ni toga nimam.
- Onda vam je ovo moj. Ali skrbite, da dobro ciljate!
- Ja? Ja? Ja još nikada ovako čega nisam imao u ruki.
- No, a ja opet kao duhovnik ne smim striljat. Lipo ćemo izgledat, gospodine profesore, ako se Šandor vrijeda ne vrati.
- A zač mi niste to rekli u Pazaru, da je ovde zdola ovakov svit?
- Ja sam mislio, da su vam sve ovo dobro razložili u Beču, ili najmanje u Beogradu!
- Razgovarali smo me dost, ali o ovom mi nisu rekli ni riči. Šandor je došao najzad.

- Ča je to bilo, Šandore?
- Ništ. Dva komitadžije sam nagnao u big – reče Šandor tako ozbiljno, da nij čuda manjkalo, da mu još i ja vjerujem.
- Pak kamo su pobigli?
- K Raški.
- Kamo? K Raški? Tamo, kamo mi putujemo?
- Da.
- A ča ćemo sad? – pita profesor.
- Ča? Na konje ćemo sjest pak dalje jahat. Ar ča bi drugo mogli?
- Ja ne – usprotivi se profesor.
- No, a ča ćemo onda?
- A najzad u Pazar.
- A ča će bit s vašimi puži?
- Ja sam učinio, ča je bilo moguće. Ali toga nigdo od mene ne more potribovat, da se ovde zaklat dam!
- Pravo imate, gospodine profesore! Osebito zbog nekoliko pužev se ne bi splatilo, ovde zagrist u travu. Ali ča ćedu reć u Beogradu pak u Beču? Da ste se prestrašili dvih komitadžijev?
- Ne moram im sve povidat, morem i ča drugo reć.
- Pravo imate. Recite im, da niste imali uža niti ča drugoga potribnoga sobom, zato niste mogli gori na stijene.
- Na putu najzad je profesor mućao kao do sada. Ali najednoč se javi i zapita:
- Čujete, velečasni. Kako vi morete ovde putovat, kad striljit ne smite?
- Zato imam Šandora sobom.
- Ali čemu nosite onda revolver sobom?
- (Sada sam si jako željio, da bi se ipak pokazao kakov komitadži, da ne bih morao profesoru dat odgovor na pitanje.)
- No profesor se opet javi:
- Velečasni, ča me niste čuli?
- Ča, prosim!
- Nač vi revolver imate kod sebe, kad striljit ne smite?
- To ima dva uzroke. Prvič da njim strašim, ar komitadžiji ne znadu, da ja striljit ne smim, pak ga u velikoj sili predam Šandoru, da on strilja, ako da mu sfalu njegove kogule. No pak, ako si pak već nikako drugačije ne bih znao pomoć, a žitak bi mi bio u najvećoj pogibelji, onda bih ipak striljio.
- Ada ipak. A malo prije ste mi rekli, da to ne smite.

– Da. Ali ako striljim, onda moram odmah prekinut svoju duhovničku službu, dokle dostanem odvezanje od Svetoga Oca, ako sam naime trefio protivnika i krv proljao.

– Ali striljat ipak smite, iako samo u pogibelji?

– Da, samo u najvećoj pogibelji. Ali, gospodine profesore, vojnički duhovnik zbog pužev ne smi postaviti svoj život u pogibelj, ar u ovom slučaju mi Sveti Otac sigurno ne bi udilio odvezanje. Ako pak da, onda sigurno uz jako veliku pokoru.

Profesor je uvidio, da neće dobro pojt, ako ov razgavor dalje pelja, zato je zamuknuo opet. Namjesto govora je mućec stugivao i se simo-tamo premješćavao u sedlu, ar ga je moralo dobro peći.

Pod večer smo došli opet u Novi Pazar. Profesor je još tri-četire dane ostao kod nas, da se barem tako sabere, da opet mirno bude sidity mogao. Ali mene je pukovnik dobro ukarao, a Šandoru je rekao, da će ga dati zatvoriti na četrnaest dan ili da će ga poslati na front.

– A zač. Gospodine pukovniče, sve to? – pitao sam ga.

– A zato. Ako ov človik razglasi u Beogradu ili u Beču, da je okolica Novoga Pazara nagnj-tena s komitadžiji, onda ću ja izgledat lipo.

– Ne bojte se. Profesor ima dost uzrokov, da muči o komitadžiji.

– Ali kad bez pužev dojde domom, morat će se opravdat kako-tako, da zač je došao prazan?

– Sigurno. Ali ne zato, da zbog komitadžijev nij mogao lovit puže, nego zato, kad nij imao ničesa sobom za plaznjenje na brige, ovo hte mu vjerovat u Beogradu i u Beču. Ali ja vam moram priznat, da je ovo zadnji profesor bio, koga sam sprohadjao, gospodine pukovniče.

– Ne boj se. Ako još kada komu dojde na pamet, da dojde k nam ča iskat, ja ću ga sam otpravit domom.

Malo za tim premjestili su i mene u Beograd, zato ni ne znam, da li je još koč ki profesor došao i da li ga je pukovnik sam otpravio domom.

***metulje**, metulj = leptir

zlist, zlisti = popeti se

Lov na divlje svinje, za ke nigdo ne zna

Bilo je mnogo tužbe na vuke i divlje svinje. Svaki tajedan su došli dva ili tri Turki i Srbi na komandu s tužbom, da su im divlje svinje zničile svu urodju, a vuki sve blago. Govorili su o nekoliko volov i oko blizu sto ovac i koz kao škodi. Nismo im pravo vjerovali, ar smo sumnjili, da bi nek puške hteli imati i zato se toliko tužu. Ali kad tužbam nij bilo kraja ni konca, morao je pukovnik javiti posao u Beograd. Odanle je došla zapovid, da se vuki i divlje svinje postriljati moraju.

Moj prijatelj kapetan Aladàr Rhédey de genere (iz pokoljenja) Huba, veselio se je ovoj zapovidi jače, nego kad bi mu iz doma bili javili, da mu je žena dostala dvojke. Bio je lovac

dušom i tijelom kako i njegovi praoci, zbog kih je on morao biti činovnik u jednoj banki, ar je njegov djed zamienio 1000 jutar najbolje zemlje s toliko jutar rogoza, meziva*, trnul, borovice, trnja i nešto luga, a to zato, ča je na toj dobroj zemlji rodilo čuda pšenice, ali bilo je malo zvirja9za lov. A rogoz i lug je bio pun svakojakih ptic, zecov, jelenov, srm, divljih svinj i još mnogoga drugoga po želji lovca. Ali budući da se niti rogoz, niti mezivo, niti borovica nigde nij mogla prodati, bilo je imanje vrijeda „profučkano“, ter si je sada unuk morao perom u ruki zaslužavati svoj kruh. To je pravoda takovomu nemešu-plemiću od plemena Hube ravno tako teško moralo biti kako drugomu, kad mora kalati drva.

Ali sada je bio pun veselja, ar je pukovnik njemu predao da aranžira lov. Došao je u moju pisarnicu:

- Ti, velečasni, srijedu ćemo u lov.
- Ali ja ne.
- Da, i ti. Svaki, ki ima pušku.
- Ti znaš najbolje, ča si mi dao kao pušku. To nij puška nego kus driva pak kus željeza. Od dvih starih čripov si dao jednoga načinit, na kom se sve giblje. To nij puška.
- Lari, fari! Dojt ćeš, ar moraš. Zapovid je jur gotova, a i ti si imenovan u kompaniju.
- Dobro. Ali ča se sada u žetvi striljat more? Gavčice (Dohlen)? Ar zecov u svem Sandžaku već neće čuda bit.
- Bar ih je koliko, zeci nam ništ sputa ne idu.
- Onda ča ćemo striljat, pripelice? Tu ja ne znam ustriljit.
- Ah, ča pripelice. Na vuke pak na divlje svinje idemo!
- A kade ima takovih?
- Češ vidit. Ja ti sve ovo samo zato velim, da budeš unapred znao, pak da se pripraviš.

Ali prije nego je sva kompanija prošla u lov, htio se je kapetan ipak osvidočiti, gde se nalazu te divlje svinje, pak koliko ih je. Ja sam morao s njim pojti, ar nij znao hrvatski.

U Han Osanicu je dao zvati toga agu, na čijem polju činu divlje svinje najveći kvar, kako nam se je to javilo. Čekali smo dobru uru, dokle je aga došao, ali s velikim protestom. Veli mi kapetan:

- Reci mu, neka nas pelja tamo, gde su te svinje.

Rekao sam to agi. Ali on nas je prije dobro pogledao, a onda izustio:

- Ja da idem?
- Da, ti.
- Jok (ne)!
- Da rič „jok“ znači „ne“, „to je jur i kapetan znao, zato me je pitao:

– Zbog čega je rekao jok?

– On nas ne kani peljat.

– Ne kani? o ti paklenski sajavi* Turak... Kapetan se skoči da ga zgrabi, ali ja sam ga zastavio. Po mnogi pitanji se je konačno počeo aga zaklinjati, da on još nikad u životu nij vidio svinje, niti pitome niti divlje i da si nijedne viditi ne želji, kako to Koran zapovida. On i svaki drugi pravojerni muslimanac odurava svinje.

– Meni je svejedno, da li je odurava ili ne – reče kapetan.

– Zbog mene ne triba ni cijeli život jedne svinje pogledat. Ali sada nas mora otpeljat na svoje lapte, da budemo znali, gde su.

Konačno smo se ujedinali, da će nam poslati jednoga svoga srpskoga kmeta, ki će nas otpeljati tamo, ar Srbu je slobodno da vidi svinju.

Srb je došao i nas otpeljao u jedan srpski dvor. Ovde je sjeo na tratinu uz gospodara ovoga dvora i počeo izvidjevati, da gde ima njegov aga lapte, pak gde su svinje. Ali toga niti ta drugi Srb nij znao. Kad sam kapetanu razložio, o čem je med njimi govora, opet se je skočio i rekao:

– Reci tomu Srbu, neka čim prije skrsne, ar ću ga još dobro izbatinat. Svaki dan nam javljaju o kvaru, koga su počinile divlje svinje, a sada nigdo od njih zato ništa znat ne hoće. Hodi, ćemo si sami svu okolicu dobro pogledat da vidimo, ča je istina u ti svinja.

Hodili smo dosta dugo, ali nismo našli niti znaka od jedne jedine divlje svinje. Tako je nastala noć. Smjestili smo se na kraju jednoga luga (loze) i čekali dobro tri ure, ali ništa se nij kazalo. Kad smo bili jur dobro zbodjeni od komarov, reče mi kapetan:

– Hodi, najdimo si ugodno mjesto za spavanje.

Našli smo nekoliko plasnic sijena. Svaki smo u jednu plasnicu legli. Moj kapetan i dva naši ditići su vrijeda spavali čvrsto i diboko. Morebit da su i sanjali o divlji svinja. Samo ja nisam mogao zaspati, kad je u sijenu stalno nešto roštalo. Legao sam na hrbat, pak sam do jutra gledao i brojio zvijezde. Jutro sam rekao kapetanu:

– Tako se ćutim kao on, komu su kožu oderali. Svu noć nisam okom zažmao.

– A zač ne? Sijeno je tako ugodno dušalo.

– Dušalo je, to je istina. Ali i roštalo je ča u njem svu noć.

– Vidit je, da nisi lovac. Ar ravno nam su ovi glasi tako dragi kao majkina jačka u zipki ležećemu ditetu. Čim jače cvička, tim sladje mi spavamo.

– No onda nek spavaj pri ovakoj jački i muziki. Ali bez mene!

*meziva, mezivo = močvara
sajavi, sajav = čađav, garav

Zeleni kruh

Na ovom putu smo većputa sastali neku ženu s culom* na glavi. Iako da je ona išla pišice, pretekla nas je par puta, ar se nij držala puta kao mi s konji, nego je išla ravno prik brigov.

Na ovom putu smo vidili mnogo čega, ča je nam, ki prije Balkan nismo poznali, bilo jako novo. Ali jedan slučaj si nikako nismo znali razvezati. Naime čim bliže smo dohadjali Tutinu, tim već smo vidili oguljeno mladoga stabalja, bez kore. Da nije bilo rano protuliće i da smo negde vidili samo jednu jedinu jagodu, bio bih si mislio, da su to drivlje ogulili zbog kuzolov* za jagode. Ali jagode još niti cvale nisu. Ni Šandor nij znao na to odgovora.

Mogle su biti četire ure popodne, kad smo došli u jednu lipu dolinu. Šandor je mislio, da bi mogli počiniti i južinati ovde. Ja se nisam protivio niti jednomu niti drugomu, ar me je vrlo peklo, a i gladan sam bio. I ženu smo opet sastali, ka je isto tako sjela da počine i južina. Velim Šandoru, da bi bilo dobro, kad bi sjeli k toj ženi, morebit da ona zna, zač je tako oguljeno to mlado drivlje. – To smo i učinili.

Šandor je pometao naše jilo lipo na papir i počeli smo jisti. Ja domaću kobasicu, a Šandor moju domaću slaninu, ar je rekao, da ga ta zasiti bolje. I žena je jila. Ali ča? To ča je jila, imalo je zelenu farbu i jednu nepoznatu duhu.

Pitam ju:

– Ča to imaš, žena? Ili po njevu: Što to imaš, ženo?

Ona odgovori: – Hleb!

– Hleb (hlibac kruha)? – pitam začudjeno. – Ja još nikada nisam što čuo o zelenom kruhu. Kako jako miriše-duši! Daj mi malo kušat, a ja ću ti dat od našega.

– Oh, rado, gospodine, ali ti nećeš jesti hleba.

– Moguće. Ali kušao bih ga ipak rado.

No čim sam ta zeleni kruh zeo u usta, odmah sam ga ispljunuti morao. Jezik me je počeo neobično peći i gristi. Kruh je bio žukak, kiseo i imao svakojaku nemoguću slast i duhu, samo ne slast kruha. Najednoč sam ćutio, kako smrdi, a ličio i vukao se je kao kakov gust cipelarski „pop“. Pitam ženu:

– Čuješ, ženo, od čega je ovo strašno jelo?

Nasmijala se je i dogovorila:

– Eto vidiš to mlado stabalje, pak ovo – kaže na tratinu.

Bilo je viditi, da se je ovde izbadala trava.

Velim: – Vidim. Ti misliš, da je ta kruh s ove kore i trave?

– Da, od kore i trave.

– A zašto ne od brašna (muke)?

– Brašna nemamo. Brašna se samo toliko uzme da sve drži skupa, pak da hleb izvana zaličimo, ar bi nam se drugačije raspao.

- A što to nosiš u culu na glavi?
- Kukuruz – veli žena.
- A od kuda ga nosiš, pak što stoji?
- Iz Novoga Pazara. Dala sam za kukuruz jednu kozu.
- Jednu kozu? To je puno, ar ova kukorica neće imat već od četirih kilogramov.
- A izvan toga moram Turčinu odnest i još jednu mladu kozicu.
- Ali čuješ, ne bi bilo bolje, da ste pojeli tu kozu i kozicu sami?
- O Boga ti, gdo će da ji meso? Pak bez hleba?

Ov događaj neću nikad pozabiti. Koliko se mi tužimo zbog siromaštva. Koliko jaučemo, ča je u ovo bojno vreme zamišano u muku i kukorične muke. A sve to je za to, ča ne znamo zapravo, ča je siromaštvo, ča je ubošтво. I meni su se stoprv ovde na Balkanu otvorile pravo oči.

***culom**, culo = putni smotak

kuzolov, kuzol = posudica od kore za jagode

Fratrovac

1. Diboki put

Fratrovac se danas zove on mali brižić, ki leži med Prisikom i Frakanavom; tisk uz ravnicu Repca se mirno proteže kot strašan pastirski rog. Daleko zagleda po krasni, rodni dolina i tužno šušlja od velikih otajnosti, ke je sam vidio, gledao i preživio. Rado jaču jačkari, da loza govori, da loza šušlja. O da bi se narodio jačkar, ki bi razumio našega Fratrovca, ne bi mu sfalile jačke na naše najveće veselje, ar svako drivce, svaka kita zna ča, a sve skupa ne bi ni stalo u debele knjige. Ar je to stara pravica, da su se po veliki loza godala velika pripetenja, u veliki loza su bili shranjeni veliki kinči.

Čisto drugačiji je bio žitak, kad su se još velike loze protezale kot živo zeleno morje prik tijela zemljice, ki se je s lozami skrčio, zničio. Bila je i kod nas dost velika loza zato, da je gnjazdo mogla dati pravomu loznomu žitku, ki je sada ur pozabljen. Nek ki-ta veći lozni jačkar, ki je iz loze zrastao, koga je loza othranila slatkimi jagodami i tvrdimi lišanji pegazuša, zna još ča-to zviditi, zjačiti od toga staroga loznoga žitka. Loza je bila današnje prisičko polje i kad su prvi stanovnici nešo skrčili, presikli, su to mjesto zvali sića, presiča; od toga imena dohadja današnje ime: Prisika.

Od Plajgora još i mala dica znaju, da je na sredini svita, vindar ih je još malo i med velikimi, ki bi znali, ča to zlamenuje. Plajgorsko mučno, rebrasto polje je bila čista loza, nek mrvu je bilo svita, drugo sve loza, a na sredini ovoga svita je stalo to malo selo, u kom su još i morali potkovati svinje, tako oštre, grambave ceste imaju.

A isto tako i naše frakanavsko polje! Imena najbolje kažu: Lug, Lužić; Staro, Sridnje, Novo, kot se je loza po redu krčila, da i kruha urodi, ne nek panja. Ar i u toploj hiži se je nek onda dobro povaliti uz peć, kad trbuh ne krulji, a k tomu je potriban i kruh.

Zač se ta brižić, ustanak te velike loze zove Fratrovac, od ovoga vam sada kanim povidati.

Odakle pak moja znanost zvira, nekaté čuda zvidjati. To vam morem uvaditi, da nije iz šušljanja loze. To nek plemeniti jačkari razumu, meni je jezik loze težak. Čuda sam po Fratrovcu bludio, jagode brao, vrganje iskao, još se nisam mogao naučiti loznoga jezika. I iz kamenja, ko u Fratrovcu kod zdenčića kaže starinje stijene, nisam ja znao ništa preštati. Ar neki mudroznanci štu i iz kamenja, pak bolje nego mnogi iz knjig, premda na kamenji nije još ni slovice. Zato velu, da i nimo kamenje govori. Ali da je človik razumi – k tomu je čuda škol triba – a ja moram valovati, da je ih meni i dvanaest preveć bilo. Školski škamlji su mi se zamirili, pak velika mudrost nekih profesorov. Ovako mi ovo štati nije ni moguće!

No, nekamo dalje raskapati simo-tamo, ar ćemo nazadnje zabiti o čem je govor.

Po dugom razvlačenju smo tako došli do starih vrimen pak do stašno velike loze. U veliki loza, znamo, su živili razbojniki (raubari). Velike loze pak razbojniké nije mogao človik u stari dobri vrimeni razlučiti jedno od drugoga. Kad je negdo čuo od razbojnikov, mu je veljek

i strašna loza stala pred očima, ako je pak gdo od velike loze čuo, je veljek drhtao od straha i pred razbojnici. Ovo sve nam svidoču i naše starinje povidajke, ke si rado povidamo pri fuženju* ili obrizovanju.

Da su zaista vladali i razbojnici po naši loza, nam najsvitlije svidoči u lipom rodnom frakanavskom hataru takozvani Diboki put. Ov Diboki put se gor drugačije ne da razložiti! Da uz brige, ili med brigi stalni curki ili nagle godine po dugom času zdubu strašne dibine, to nije ništa zvanarednoga, znamo da i kapljica po dugom času pretuče i kamen. U hataru, ki je ravan i se duži kot stol, kot sijenom dobro nakladjena kola. Diboki put se ne more ovako razložiti. Zač bi onda nek jednom mjesti djelala voda? Po velikoj ravnici bi moralo biti već tako dibokih putov. Nije ih!

Znamo od starih kršćanov, da su u vrimenu progonstva pod zemljom imali svoja spravišća, cimitore i Božje službe. Pod zemlju su zdubli dužičke hodnike, ki se zovu: katakombe. Ovako su se morali shranjati pred moguću krvoločnu zemaljsku cesari.

Isto tako su djelali i razbojnici u loza. I oni su morali imati gvišno mjesto, kamo se shranu pred pravicom, kamo si vržu skupaznošene kinče. Zato su iskali i oni otajnu škurinu, zdubli pod zemlju dibine i živili u škurini škur, črn žitak!

Ovakovo mjesto je bilo negda i Diboki put! Razbojnikovo stanovanje, razbojnikove kamre. Kad se je loza skrčila, se je zarušio pokrov stanovanja i zivala je strašna dibina, ku su naši djedi za put pretukli i tako nastane put. Diboki put.

Vridno bi znam bilo mrvu i rovati u tom Dibokom putu. Ar ako je bilo ne nek stanje, nego i kamra za kinče, mislim, da bi se znamda lako i splatilo!

*fuženje = čehanje

2. Pustinac

Bar kamo projdeš po ovom velikom svitu široko i daleko, svagdir ćeš još, hvala Bogu, najti dobrih, jakih duš, ke u svakom človiku vidu svoga brata, ke se veselu s veselimi, ki batru tužne, podupiraju slabe, plačućim taru suze; jednom ričju nasljeđuju pravo Kristuša, stupaju po njegovi slijedi! A tako je bilo i u stari časi. Još znamda bolje nego u našem!

U starostarovitom času velu da je živio kod nas doma u Frakanavi jedan osebujno svet, po-božan muž. Imena mu nikarko nisam znao zgrepsti iz stare starine, da se za njega budemo još znali pominati, recimo, da je Anonim.

Naš Anonim su nosili za vratom velike očenaše pak i jedno veće propelo. Jedno drugo propelo u žepu jupe*. Ta križ, da je bio načinjen iz driva, ko je zraslo u Gecemanskom vrtu i znamda i vidilo Gospodina, kad je za nas točio krv. U križ je zažgano pet zvjezdice iz dragih djundjov, ke sa svojom svitlinom značu Spasiteljeve presvete rane. Tijelo na križu je pozlačeno srebro. Zaista jako lip križ, ki se čuva u našem selu još i danas. I ja sam imao tu sriću, da sam ga mogao viditi. Od ruk do ruk se je ostavljao, od poroda do poroda. Po času je dospio i boj, kada su postale vanstriljene dvi zvjezdice, ipak je opet domom dospio, kade se i danas čuva kot dragocjenost.

Anonim su sveto živili. U svakom činu su jako pazili, da se budu dopadali Bogu. Za najam su dostkrat na stran k maši išli, premda su ju i doma imali, ali oni su mislili, da ćedu se Bogu bolje dopadati ako svaki dan načinu manje shodišće. Grede* su molili očenaše. Svakidan sve tri krunice. Kad su po maši dostkrat trudni, polamani domom došli, su svoje ručenje samo za pokoru, za ljubav odnesli komu siromahu ili betežniku. Ovako su si oni grnali kinče, ke neće skončati hrdja, a niti potrošiti molj!

Ončas je još mimo popov malo gdo znao štati ili pisati, ne nek u selu nego i u varošu. Ali naš Anonim su i to znali! Njev brat, gospodin je je i to naučio i vlašćom rukom bratu napisao debele molitvene knjige. (Štampov još nije bilo!) I iz tih su jako rado molili. A te drage knjige su se zgubile. Kad su Anonim umrli, nikoga nije bilo u svem kraju, ki bi bio znao štati ter su se zakopale. U svem su ta človik živili krščanski. Svitska veselja, svitske želje im nisu palile srce! U svem su iskali čine tjelovne i dušne milosrdnosti, da si zaslužu kod Boga s čim već milosti. Sve selo je nje jako poštovalo zavolj njegova svetoga žitka.

Nisu bili bogati! Nekoliko laptičev, pak željarska hižica im je bilo sve bogatsvo i još su se jako bojali, kako hte oni od zemaljskoga bogatsva Bogu dati račun. Ovo je bilo njevo veliko trapljenje.

Pak je u ovom vrimenu sve već i već čemernih i tužnih glasov dohadjalo iz loznoga žitka. Razbojniki su i u našem kraju strašno djelali. Vrijeda odavle, vrijeda odanle je bilo čuti, da su zavolj himbene, svitske vridnosti ovde i onde ugasili žitak.

Ovo je našega Anonima jako bolilo. Da čemerni ljudi nimaju straha pred Bogom i njega tako diboko bantuju. Nek On sam je gospodin žitka i smrti, nek On nam more zeti žitak, koga nam ga je i dao. Pak ovo zle duše činu zavolj zemaljskoga, ništvidnoga dobra. Ovo je u našem Anonimu sve više i više zbudjalo oduravanje svitskoga bogatstva, i sve jače važigalo srčenu želju za pravim bogatsvom, koga nikarkova črna ruka ne more zeti.

Anonim su ur osamdeset ljet stari bili, kad im se je obrnulo srce čisto k Bogu, kad je njevo plemenito srce sve oduravalo ča je zemaljsko i nek Boga služiti hotilo u molitvi i pokori, daleko od svita, daleko od ljudi u samoći, u pustini, da je ništa ne bude bludilo. Otkinuli su se od sela, od familije (ne znam koga su još imali), od bogatstva (željarska hižica), ko im je tako tvrdo ležalo na srcu i na duši. Išli su si iskati pustinu i našli su ju, ne daleko od potoka, pod brižićem, ki se danas zove Fratrovac, u dibokoj tužnoj lozi.

U lozu je je zvala Božja volja, da kot svićnjak u loznoj škurini budu svitili škurim dušam po škuri puti. Ar Božja dobrota ne kani pogubiti ni nje, nek hoće da se obrnu i spasu.

Anonim su još dvadeset ljet živili u pustoj lozi, u svetom žitku. Pod jednim debelim hrastom su si napravili sami malu kućicu, a hranili su se žiljem i travom kot i drugi pustinci.

Od ovih dvadeset ljet nek to moremo reći: scurila su u svetosti i pokori!

*grede = putujući, hodajući
jupe, jupa = ogrtač, kabanica

3. Kloštar u lozi

Glas Anonimove smrti se je polako raširio po svoj krajini i svagdir su povidali kakovu drop-tinkicu o njegovom čudnom, svetom žitku. I ondašnja prisička Grofica je čula povidati od dobroga Anonima. A ča je čula, to ju je ganulo na razmišljanje, a osebjuno kad je čula, da Anonimov mledi obraz i modre usnice stoju na sladak smih, a tijelo bar jur kako dugo leži u kućici, duši kot majuško cvijeće. Ovoga skoro vjerovati nije htela i da se samo osvidoči, išla je sama pogledati. I našla je sve kot se je povidalo i čudila se je...

Tijelo je na tom mjestu i postalo pokopano, kade je dvadeset ljet služio Bogu.

A Grofica je po dugom razmišljanju i molitvi na tom istom mjestu dala nagraditi kapelicu na spominak našega pustinja pak na diku Božju.

I tekli su časi, o ki malo znamo, ar su se zgubili svi odnašnji spominki, i stala je kapelica zaostavna u samoći i miru u loznoj tišini.

Nek u teški dani je na pamet došla ta kapelica prisičkomu Grofiću, kad je drhtala Ugarska pred Tatarom. Prisički Grofi su imali plemenit grad za branjenje naše okolice! A ta veliki i jaki grad je stao, kade i danas još vidimo ruševine i ke danas hasnuje prisički Grof za žitnicu na gornjem kraju Prisike. Prisičani to danas zovu Granarje.

Kot velim u tom tužnom vrimeu je na pamet došla Grofu kapela i prije nego projde u grad, s vojaki poišće tu kapelicu i pobožno prosi pomoć. I sada se je i Grofu ganulo srce i obeća, da ako prez veće nesriće pobigne pogibelj, će iz kapelice dati uzidati kloštar i zastaviti fratre.

Prošlo je i to pogibeljno vrime i akoprem su popalili Tatari svu Ugarsku i skončali sve ča je nek bilo moguće, se je držao prisički grad. A Grof si je vrijeda spunio obećanje i uzidao kloštar u lozi pod brižićem, i fratrom je dao vas brižić s lozom, da si budu mogli kuriti u zimi, a dostajali su i hranu iz majera.

Od ovoga časa se ta brižić zove Fratrovac. A ta kloštar je bio vik trn u oči loznim razbojnikom naše krajine i nek to mu je bila srića, da je bio pod obrambom prisičkih Grofov, drugačije ne bi bio stao ni pol ljeta.

Kako je žitak fratrov tekao med mnogimi pogibelji, od toga znamda drugi put. Sada nek još o tom kako se je zničio ta kloštar.

Okolo 1532. ljeta su Turki išli protiv Beča i u ono vrime su popalili i našu šopronsku varmedju. Ono vrime je bilo vojevanje pod kisečkim gradom. Pod kisečkim gradom su saznali Turki i za prisički grad. Prisičke Grofe su nepripravne našli i čisto zničili... Odonda je Granarje tako potriskano.

A lozni razbojniko nisu već pravali. Kot su ovo dočuli su napravili, da od kloštra ne smi ostati kamen na kamenu.

Tako se je i godalo! Kamo su fratre, toga ja ne znam; neka židanska teta su mi povidali, kad sam si bio Fratrovac pogledati, a oni su si došli na zdenčić po fratorske vode, da su fratre

pohitali u zdenac, koga ostanak je još i danas ta zdenčić, ar oni su na dnu ur jednoč vidili lice nekoga fratra. Dugo vrimen su onu uru, kad su htili u noći moliti, iz zdenčića vandojti i okolo zdenčića pohadjajući moliti za razbojnike.

Božja ruka je pak još pokazala, da je ona jača od razbojnikov! Za kaštigu se je skrčila sva strašna loza, nek brižić, nek Fratrovac je ostao, Božju diku i moć kazajuć i kloštar se je zgradio od našega mjesta ča-to dalje na Božju diku, kade još i danas fratar diči Boga i pelja ovčice (danas se zove Borsmonostor/Klostermarienberg/Kloštar).

Anton Glavanić (odlomki iz novele)

1. Zlamenite krstitke

U jednom našem glasovitom hrvatskom selu je živio gospodar Vitalis Glavanić sa svojom ženom Rozalom. Šušljalo se je u selu, da ime Glavanić zato nosi familija, kad su to ljudi svoje volje, tvrdoga karaktera, ali na kratki i razumljivo rečeno: bučnjaki. A govorili su im i „Pinezićevi“, zato ča su polag sudbine ljudi imali pinez kot pliv. No, ali ne nek pinez. I lapat pod svakim oblakom. Blaga veljek malu črijedu. Konje ognjene kot pozoje. I veliko poštenje, to vidimo iz toga, da su odibrali gospodara Vitalisa i za općinskoga suca. Potpunomu blaženstvu je samo jedno manjkalo, i to glavno: dite u familiji. Jer familija prez dice je kot zvon prez glasa, je familija nekako pretiha i premrzla.

Tako je bilo i kod Pinezićevih. Ovo je bila ta hrdja njevoga blaženstva, ka je stalno žerala, ali prez toga, da bi se bili hižni drugi vadili, ili jedan drugomu krivicu davali – kot u mnogi familija. Kot vrli pobožni ljudi su mislili, da je to sudbina Božja za nje i su se podali u volju Božju. Čim su bili starji, s tim im se je jače potamnjevalo ufanje, kot plamen ognja pod pepelom u žeravki, dokle se i ta ne ugasi.

Ali ništa nije novoga na ovom svitu pod Božjom kapom, ku je potegnua Bog prik naše glave. Svit se obraća, i ča je jur kada bilo, to se opet povrne. Kot je Bog staromu Abrahamu, tako i staromu Vitalisu onda dao sina, kad već znam još ni čekaio nije na njega. Moremo si misliti, kako veliko veselje je ovo bilo za starje i kako velika novina za cijelu općinu.

– Rihtarovi su dičaka dostali! – se je povidalo od ust do ust. Ovo je bilo narodjenje, o kom su se pominali još i muži. No, sada si stare babe ne moraju glave trapiti i usta rabiti, komu će Pinezić ostaviti bogatsvo, to su mislili i ozbiljniji muži općine.

A stare babe su se skoro nenavidno pominale, kako srićan je ta dičakić, ki je spao u tako meko gnjazdo. Jer i teta gola nije pravična. U takovo mjesto bi ih mogla nanositi i tucet, još bi se laglje, nego onde, kade se kruh mora zaslužiti prostimi rukami.

A mlade majke s čuda dice su frgunale to veselje i Rozali, pak je i ona kćer majke Eve, neka se i na njoj ispunu riči Svetoga pisma: ti ćeš imati čuda boležljivosti s tvojom dicom. Neka i ona ne bude zvanuzeta od ove brige.

Ali svako čudo dura i na selu nek tri dni. U tri dni se dosta naklepeću sva usta. A sada su znatiželjne žene još nek čekale na krstítke. I ne zamañ, jer krstítke su postale zlamenite za sve selo.

Za krsnu kumu su srićni starji prosili tetu Anu, ženu staroga rihtara. Ona je prijela ovu lipu čast s veseljem, jer ovako je pak s prijateljstva postalo i milo rodbinstvo.

A kad su oca pitali, ča misli, kakovo ime ćedu dati dićaku, ki svetac neka mu bude krsni patron, je otac ravno odgovorio:

– Mi nećemo zbirati u imeni i sveci, nego kot potribuju duhovni otac, zeti ono ime, ko najbliže stoji narodjenju. Ja sam se narodio na dan svetoga Vitalisa, ter me je krstila moja mati tako. A ja sam srićan s mojim patronom. Tako si je ime sobom donesao i naš mali sin. On se je narodio na samu Antonovu, ter mu neka bude ime Anton. Sveti Anton, ki kot velik poštovatelj drži maloga Jezusa u narućju, nam je donesao ovoga miloga dićaka, on mu neka bude i krsni patron. On ga neka pelja k malomu Jezusu, da bude rastao u miloći Božjoj pred Bogom i pred ljudi. Da bude i on ljubio i nasljedovao maloga Jezusa.

Krst je bio nedilju po vićernji. A na krstítke je bila pozvana sva rodbina, svi prijatelji, sva inteligencija: gospodin, školnik, učitelji, notari i sva općinska prepostavnost. Pripravljalo se je kot na mali pir.

Stari farnik su nek jako teško privoljili. Oni su jako ljubili i u svem se skrbili za svoje ovćice. Bar u kom stanu je betežnik bio ili se je godala ka druga nesrića, svakamo su išli, da batru ili, ako je potribno bilo, i pomoru. Ali na pire ili takovoga ča nisu išli.

Oni su u tom imali svoje misli. Pred svim, ako nek boljim ljudem idu, ćedu jedni misliti, da su im siromahi prećemerni. Ako idu najsiromašnjim, ćedu vrijeđa krivo suditi ljudi, da još i najsiromašnjim idu pojisti to malo, da su si pripravili teškom mukom.

A u jednom većem selu pak gustokrat najprdojde takovih veselih prilik. A svezik nije ni lazno na to aldovati pol dana ili još i drugi dan. Jer od vina, od dima i larme, od dereznjenja mnogim ljudem šumi u glavi još i drugi dan i ne moru tako djelati glavom kot bi bilo potribno. Jer i farnik ima djela, koga ljudi ne vidu i ne znaju presuditi.

Zato nisu išli oni na ovakove gošćine. Svi ljudi su im s tim skazali poštenje, da su je pozvali, ali nigdor im nije za žao zeo, ako nisu došli.

Sada ali, kad se je takovoga ča dogodilo, ča znamda nek samo jednoč najprdojde i u žitku jednoga duhovnika, nisu hotili općinskomu sucu pokvariti veselje. I oni su diozeli na veselju familije i cijele općine.

Jer rihtar je hotio od veselja i hvale dobrom Bogu, da ov dan bude zlamenit cijeloj općini. Nije milovao stroškov i je u svi tri krćma zapovidao jiliše i piliše za sve siromahe općine i za svu dicu jiliše i svakarićku slatkariju. Da se znaju veseliti i spomenuti na krstítke maloga Antona. U krugu familije je bilo lipo i veselo. Ča si ćlovik nek zaželjiti more, svega je bilo naredjeno

i s ljubavlju pripoloženo. A to je svaki dobro znao i zato se je i svaki dobro ćutio. Pri stolu su se prvi stali stari gospodin, da čestitaju srićnomu ocu i majki:

– Pod starost vam je Bog dao ovoga maloga sinčića nečekano, dragi starji, kot patrijarku Abrahamu. Njegov sveti krst, to je primljenje u krilo svete Matere Crikve svećujemo sada. Bog je od Abrahama potribovao, da sina alduje Bogu. U duhovnom smiru ovo potribuje Bog od svih starji. On svoju dicu kroz starje pošalje na svit, da ju starji opet Njemu najzaddaju. Da ju tako odgojivaju i uču, da su dica Božja i tako živu, da opet dospenu k Bogu. Ovo je sveta dužnost svih kršćanskih starji. I ja znam, da ćedu se današnji srićni starji ovoga diteta trsiti i za ovo. I znam, da ćedu svoje dite ne nek s ričju, nego i s peldom i njevim pobožnim kršćanskim žitkom ojačati u ovom. Neka im sveti Anton, veliki ljubitelj maloga Jezusa i andjel čuvar ovoga diteta, budu moćni čuvari i pomoćnici ovoga diteta. Na ovo veselje i zdravlje starjih i ditela zdižem moje staklo.

Oca i majku su ove lipa riči duhovnoga oca ganule do suz. Nekolikimi prostimi riči su se zahvalili duhovnomu ocu, da su im skazali tu veliku ljubav i tako povećali njevo veselje. Zatim se je veselo razgovaralo društvo. Svaki je znao starjim ča miloga željiti i prorokovati od budućnosti diteta. Mladina je i zajačila ku veselu jačku. A školnik se pak opet stanu i javu na govor, ki i sam ima čuda dice. On pozdravi majku:

– Mala dica gazu majki po prsti – a velika po sreci, veli naša prilična rič. I ovu poslovicu si dobro zapametite, majka, jer vam morem valovati iz iskušnja, da je to prava Božja istina. Ova poslovica se ispuni svakomu ditetu. Kot dite raste, rastu i brige za nje, svejedno je li je jedino ili ih je već. Nek kade je ih već, onde je i već brige. Jer kade dite iz majkinoga stana projde, majka ne zna, kamo i med kakove ljude i prilike će zajti?! I kakove pogibelji će najti? I čim je dite dalje od majke, s tim jače ju trapi i – ne prez uzroka – briga za nje. Još iako je nek jedno, se ispuni nad njem Sveto pismo: imat ćeš mnogo boležljivosti s ditetom. Ovo se ne da obajti! Zet će ti škola, onda tovaruši, svit, vojska, a nazadnje žena i vlašća dica tvoje dite – i ćutit ćeš morati, da je tvoje dite sve manje i manje tvoje. Ove riči si dobro zapametite, i kad mene već ne bude, ćeš reći, pravo je imao školnik, ča mi je rekao na krstitka. A ja željim svejedno ovoj majki čuda, čuda veselja s nje ditetom i na ovo podižem na zdravlje svih moje stakalce.

Školnik si tukne s majkom i svimi nazočnimi majkami, kim su se na riči školnika u očima svitile suze i u svem su mu pravo davale. Cijelo veselo kolo je još dugo ostalo i veselo su se razgovarali, podnoć pak su se popali razajti gosti jedan za drugim. Rodbina je još dostala i za domaće pakete sobom, da svi budu dijela imali od zlamenitih krstitkov.

I u svi tri krčma je bilo veselo. Ljudi su jili i pili, i veselo jačili. I onde je bilo govoračev i govoračic, jer dobro vino razveže i najteže jezike. Hvalili i dičili su rihtarovu dobrotu, ki je mislio na siromahe i dicu u njegovom velikom veselju. I tako su ispraznili mnoga stakalca do dna na zdravlje starjih i diteta. Tako su postale zlamenite ove krstitke, da i mi moramo pitati sa Svetim pismom: ča će biti s ovoga diteta, komu narodjenju se veselu toliki?

2. Anton se daje zapiti med junaki

Siromašna Rozala, sama u velikom gospodarstvu sa slugama i tuđimi ljudi, je kot gladni za žalož kruha čekala na nje dičaka, da joj u gospodarstvu bude pomogao. Svoj, ki zna zač i komu se trudi je još nek drugačiji, nego i najbolji sluga, ki je još nek tuđji, ki konačno djela nek za plaću, i na drugo ne gleda, kad je sluga.

Anton se je zaspravlje morao popasti djelati učiti. A zaspravlje je bila nek majkina volja, a ne Antona. Mr se je malo i zapudjevaio u djelo ovde i onde, ali to je nek bio slamni posao, kot slamne kitice med rožami fine duhe. Njemu je već po glavi išla svakarička norija nego ozbiljno djelo, pak osebužno konji.

Voziti se na konji, na ždribići, ča još nije za njega, jer je bio premlad, to je najvolio činiti. Kad su pak došli seoskim trščem konji ili ždribići, onda ga još ni s lanci ne bi biti mogli privezati doma, a još manje i s najpotribnijim djelom.

On je silom hotio biti konjski tržac, pak se je hotio naučiti ovu meštriju ovako, da se je sve-nek potipao okolo konji, konjskih trščev i aldomašev*. On je morao čuti svaku hvalu i svako kudanje konji. Jer u konji, od grive i farbe početo do noge i kopitov, je čuda svega zakopano, ča daje ili zimlje konju vridnost.

Od jednoga vušivoga konja se znaju dotični muži ure dugo pominati i ga znaju već hvaliti nego jednu zaistinu lipu zaručnju, ali i već kudati neg bar ča na ovom svitu. I zato to nije laka meštrija.

Zato Anton nije zamudio nijedne prilike, da se zaistinu nauči tu meštriju od dotičnih. A imao je i ča narodjenoga u sebi od te meštrije, jer i njegovi stari starioci su bili jur glasoviti konjari i konjski tršci.

On je, ako je bilo potribno, i popeljavaio i naprezao konje, još i jahao, da je u konjskom svitu vrijeda nek dobro obljubljen postao i se je zaistinu čuda naučio. Jur nek kot mlad dečko je imao veliko poštenje u konjskom svitu.

A takovu dob je pak bilo većputi i svakaričkih govorov na krčma, ča nikarko nije bilo dobro za mladoga inuša. Majki se ovo nije dopadalo, jer se je bojala, da će se pokvariti. Ona mu je čuda lipoga i oštroga govorila, ali zaman, ova meštrija mu je bila u krvi. Čim je stariji nastajao, s tim je jače za njom išao.

Kad je iz škole vanstao, se je odselio na noćni kvartir u štalu na steljku uz sluge. To je bila čemerna pravica u selu, da su i najbogatiji sini, kade je bilo i u hiža dosta mjesta za junake, spali vani u štali, dokle se nisu oženili. I to se je veljek začelo čim je dičak iz škole vanstao.

Jako čemerna navada. Jur zavolj zdravlja volje ne bi to smili činiti, da jedno mlado tijelo, ko raste, komu je potriban zdrav i čist zrak, cijelu noć diše od blaga pohasnovan, pokvaren, vonjavi zrak.

Niti ta steljka, niti pratež, ka služi za pokrivalo, dostkrat kao znamda nek vonjavi kocinji*, s kimi se pokrivaju potni konji, nisu dosta čisti i dostojni, da se mlado tijelo, ko raste, s timi

pokriva. Pak sva oprava, sve tijelo dostane tu žuku štalnu duhu. Je to potrebno i dostojno kod ljudi, ki bi mogli dati svojemu tijelu zdravlje, čišći i dostojniji počivak?!

A s tim je pak i od strani starijih tomu mladomu človiiku za noćno vrime dana i potpuna sloboda. Slobodno stipanje* još jako mladih dićakov. Nigdor ne zna, nigdor ne pita, kada je domom došao k noći, ča je činio i kade je bio. U najpogibeljnijoj dobi človičanskoga žitka. Ovako ta mladi žitak vanpehnemo u pogibelj, da je pak to propast mnoge mlade duše.

I ovo nikarko nije služilo Antonu na hasan. Osebuino njemu ne, ki je i tako zvanaredno bio svoje volje. Pravoda, da je nastao pravi noćni stipač, prez toga da bi bila mati ča znala ili bila pitala. Ali i siromašna Rozala se ne more kriviti za to, to je jur bila takova zakorena čemerna navada, da ako bi ona bar ča bila činila, mali bućnjak ne bi bio popustio od toga.

Bome, čudaputi je Anton kot mlad dićak uštrimao* do polnoći i prik polnoći okolo krćmic i nutri bio, jer ončas i krćmari nisu nato tako oštro gledali, ki je kako star. Većputi se je i priko-redno napio, a sve ovo nije služilo Antonu na hasan. A dobra mati je bila u ovom poslu slipa i mlahava, da bi bila mogla zaspravlje ča učiniti.

Mr je i djelao u gospodarstvu, ali sve to nije bilo zaspravlje. Njegovoj neodvisnoj naturi je manjkala oštra očeva ruka, ka bi ga bila znamda s mudročću i svojom dobrom peldom znala peljati na pravi marljivi poljodjelski žitak. Majka je bila svemu tomu predobra i nek žena, ka mu nije imponirala u muškom poslu. A na krćma je našao dosta takovih muži, ki – ča pilo naliže – takaj nek po svojoj volji, na vlašći i familije kvar, piju, ne zgliedajući se na posljedice, ke iz ovoga dohadjaju. Ovo je sve služilo na to, da je naš Anton ostao nek pravi bućnjak.

Kad je Anton nastao šesnaest ljet star, se je po staroj navadi i on dao zapiti med junaki. Bilo je to na kiritof. Kot od najbogatijega junaka su prosili četrdeset litrov najboljega vina. Anton se nije ništa pogadjao. U junaštvo stupiti je njemu bilo i toliko vridno.

Zibrao si je po navadi i junačkoga kuma. Junački kum natoči sve kupice na stoli, pak je najprstupio i zakriknuo:

– Junačko kolo! Zapeljujem u naše pošteno kolo kot novoga junaka, mojega kumića! Primate ga u ljubavi i spite na njegovo junačstvo i zdravlje kupicu vina.

S tim je Antonu zlio punu kupicu vina med oči. Junaki su zakriknuli:

– Pijmo na njegovo zdravlje i na njegovo junačstvo! – Svi junaki s novim junakom tuknu: – Na zdravlje! – I s tim pune kupice vina do dna spiju i svaki junak novomu junaku ruku daje s pozdravom: – Zdravi bio med nami!

Junački kum mu sada naprikdaje ždral:

– Primi ždralovo pero, kot zlamenje junačkoga poštenja i pazi si na junačko poštenje kot na tvoju najlipšu diku. Da ždralom budeš mogao stati pred oltarom s tvojom zarućnjicom.

S tim je Antona za ruku zeo i otpeljao ga je uz sprohadjanje svih junakov u kolo, kade je veselo tancala mladina. Ako je junački kum znao, za kom divojkom novi junak poškiljuje,

mu ju je veljek napeljao na tanac. Ako nije znao, mu je napeljao divojčicu, za ku je najbolje mislio, da bi bila za njega.

Sve stare i mlade žene su znatiželjno gledale, ka će biti danas ta srićna divojka, ka će tancati s Pinezićevim Antonom prvi junački tanac. Jer Anton je bio junak s kim bi svaka rado bila išla.

Divojačko kolo je plaho stalo, sve divojke su se do ušes začrljenile i željno gledale na kuma, da njevo ime zakrikne:

– Anica Banković! – zagluši ime i nujno, črljena kot pantlik* ponizno stupi lipa mlada divojčica i Anton se začrljeni, ruku joj ponudi i se veljek veselo obrnu u kolo.

A žene su veljek nagnule glave doli, kot da bi je bio gdo pokosio kosom i začele su šušljati. Jedne su mislile, da mu još ni vlašća mati ne bi bila mogla povoljnije odibrati. Druge su ne-navidno šušljale, kamo bi ov svit došao, ako bi svenek najbogatiji junaki zimali najbogatije divojke. Ča će biti onda sa siromašnima. Ča one ne moru dojt do svoje sriće?! Ča Pinezić nima dosta, još bi i morao posegnuti za imanjem najbogatije divojke?!

Dokle su žene ovako kritizirale, su mladi veselo plesali. A Anica je po navadi Antonu kupila najdražu kiticu, ku neka bude nosio uz ždral. Anica je blaženo sačuvala spominak ovoga dana i si je sanjala nje lipe sanje.

Anton je bio ali junak, komu su konji i krčma već po glavi išli nego i najlipše divojčice. Veselo je tancao i s Anicom i s drugimi na prvi dan junačtva, i drugda pri tančeni zabava, ali nadalje se pak nije mario za divojke.

Znao je dobro mulatovati*, jačiti, na krčmi glasan biti, zapovidati Ciganom i plaćati kot kalvir. Koč još i po pravu ugarsku staklo u stijenu hititi, s jednom ričju zaistinu junak biti, ki imponira divojkam.

Jer mladost je slipa. Mnoge divojke nek poškiljuju u ovakove junake i nek od ovakovih ča držu. One prave, tihe, dobre, još ni upamet ne zamu junake. A onda, peljane ovakovom slipošču, se same dosta kaštigaju, kad dostanu pijanduru za muža, komu je prvi dom krčma. Komu bi bolje bilo, da se ne bi bio oženio, i ne bi učinio cijelu familiju nesrićnu. Tako je i Anton imao veliko poštenje pred ovako zaslipljenimi divojkami – a on je načinjao svakoj šalu i noriju, ali zaspravlje* s nijednom nije išao.

Kot junak je Anton uzrokovao majki dosta tuge i žalosti. Kot je rastao i stariji nastajao, se je doma i sve već ćutio za gospodara. To ne bi bilo čemerno, kad bi se bio kazao kot skrban gospodar. Ali suprotivno, on je bio lagak i rasprudan.

Jednoč je u Šoproni prodao konje skoro za tisući korun. Njegovi konji su bili ov put najdraži na sajmi. Kupac mu je zavdao dvisto korun.

Majka mu je doma dosta govorila: – Toni, pazi na pineze! Budi nek uz ujca, i neka pojti med konjske tršce. Ti još nisi tržac, da te kade ne splinju.

Ali od veselja, da su njegovi konji najdraži, si Toni nije mogao mjesta najti u koži i je nek iskao priliku da skrsne ujcu. Ča će on u štali domaću slaninu jisti s ujcom, kad dvisto korun ima u žepu kot gospodar najlipših konji u Šopronu?

I s tim fuć u Palatinovu krčmu, kade su doma bili veseli konjski tršci. Veselo je bilo. Cigan je ribao najlipše ugarske note, ke su otrple Antonu srce i mošnju. S krčme su išli još i u kavanu. Onda je bilo još veselije. Anton je uz Cigane mislio, da je njegov vas mili svit. A ča je bilo pak dalje i kako je opet dospio na svoj kvartir, na to se već Anton nije znao spomenuti.

Drugi dan jutro je nek to upametzao, da si već još ni ručenja ne more kupiti. U njegovi žepi nije bilo još ni jednoga hrdjavoga krajcara. Ali nije se ufao ništa povidati i ništa pitati. Još je bila velika srića, da mu je kupac dao nek dvisto korun zavdavka. I siromašna majka ga je doma zaman trapila za te pineze, on uz najbolju volju nije znao računa dati od njih.

A jednoč drugda je u susjedskom selu bio kiritof. A Anton, da će na svoji mladi konji voziti junake na tanac. Majka mu je zaman govorila, da to nije za mlade konje. Junaki ćedu i već piti, pak neće nigdor paziti na konje, i pregnat ćedu je, da bi moglo škoditi konjem.

Zaman je najprdonesla, kako si je njegov otac hakljiv bio na konje. Još iako je morao, kad je oganj bio, konje pod šprice napreć dati, ih nigdar nije nikomu u ruke dao, da ih ne pregnaju, nego je on sām išao i si pazio na drago blago.

Ali Antonu je mati zaman govorila. Ča je on hotio, to je moralo biti. K jutru je bila u selu velika larma i buka. Užerani junaki su se na jednom konju domom dovezli, jer jedan im se je putem zrušio i je na mjesti kraj bio.

Čuda bi se još dalo povidati od Antonovoga veseloga junačenja, ko je ali siromašnu majku stalo čuda suz i pinez. Majka je čudaputi suznimi očima rekla, da su gospodin školnik pravo imali kad su rekli: mala dica gazu majki po prsti – a velika po srci...

*aldomašev, aldomaš = likov
kocinji, kocinj = gunj
mulatovati = pijančiti, zabavljati se
pantlik, pantlika, nim. = traka
rasprudan = rasipan
stipanje = skitanje, potepanje
uštrimao, uštrimati = šuljati se, boraviti
zaspravlje = zaistinu, zaista

3. Anton služi za domovinu

Kad je Anton na početku oktobra zeo svoj mali driveni kofanac, na kom je bilo napisano: Anton Glavanić, Reg. 76, si nigdor ne bi bio mislio, da ta mali kofanac putuje na devet ljet i u četiri ljeta durajuć krvavi boj. Majka Rozala se je i tako jako plakala, jer na tri ljeta lučiti se od svojega diteta nije mali posao.

Ali znamda od svih, ki su na početku oktobra nutarišli, nijednoga nije tako teško spalo kot Antona. To se samo od sebe razumi. Na vojski nije svoje volje, nek zapovid, regula, disciplina, a sve to je bilo Antonovoj naturi suprotivno.

Ki ima jednu zvjezdicu na kolinaru*, toga isto tako morati poslušnuti kot generala sa zlatim kolinarom i črljenim štrafom na plundra, to mu nije išlo u glavu. Šoproni u kasara se je za misec dan jako tužio majki.

– Majka, kad ne bi mislio na to, da će i ovo imati konac, ne bi mogao zdurati. Ovde je človik nek mašin. Nek ono smi činiti, onako se gibati kot ga navijaju s ričju. Kot lutke na koncu. Još ni misliti ne smi drugačije, a manje činiti. Majka, ovo je za zdvojiti.

– Daj mira, sinko, svakim danom je manje – ga plaćući batri dobra majka.

Anton je bio dosta srčen, lipo je pisao, ali zavoľ svoje tvrde glave nije mogao na ništa dojtı. Još je nek koč kasno domom došao ili rekao prepostavnim ku tvrdju rič.

Iz Šoprona nije bilo daleko koč i domom skočiti. I mat je gušće išla u Šopron ter je polako svenek i drobnih bilo u mošnji, a onda se još lako vojuje. Ali kad su došli drugi regruti u Šopron, su jedan dio regimenta premjestili u Trebinje, u Hercegovinu. I Anton je morao pojtı, ča je i njemu teško palo, a majki razbilo srce.

Trebinje, varoši na medji Crne Gore i Dalmacije je bio mali novi svit za Antona. Varoš, jur već s turskim oblikom, svojimi mošeji, turskimi crikvami i turmi, na ki se je zgora okolo dalo pohadjati i je Turak njeve kričao svete ure, je ležao lipo u dolini, okrojen okolo od visokih, kamenitih, golih brigov.

Orijaški gorostasi: Golo brdo, Leotar, Kravica, Kastel nuovo, Visoka glavica, Kozmač i Hum su kot vijekom stari čuvari varoša čučali i napravili orijaški kotao, u kom je ležao. Ovo je bio ključ ove krajine. Iz trih varoških ljesov, ke su bile stalno čuvane od vojske, su peljali puti u Crnu Goru, u Dalmaciju i u Bosnu.

Na svakom brigu je bila vojačka zgradjevina opsjedjena od vojske. Anton je bio zgora na Visokoj glavici. O kad bi ti čuvari varoša znali govoriti, ča bi nam oni znali povidati od Avarov i Turkov, od krvavih bitkov, od hrabrih hrvatskih vitezov. Kako su Turki sto ljeta dugo trapili narod i poturčili naše siromašne brate.

Većina stanovništva je i danas turske vjere. Muži u črljeni fezi, kapica, a žene sa zakritimi obrazi. Imaju čuda kozov, onde ljudi nimaju čuda zemlje. Po kamenitoj krajini nek kade-tade na zavičnoj* strani briga je bila mala plećica rodovite zemlje, na koj je rodio ta glasoviti hercegovački duhan.

Na trgu se je prodavao za lakocjene pineze. Trg je imao tu glasovitost, da su nek muži prodavali i kupovali, kad su se žene malo po vani kazale sa zakritimi obrazi. I sve djelo su opravljali zvećine muži.

U varošu, ki je osebuľno živio od vojačtva, je bila krčma uz krčmu, kavana uz kavanu. Dobro dalmatinsko črljeno vino je bilo lakocjeno, a u kavana su po tursku znali kuhati finu kavu.

Anton je s njimi dobro znao divaniti po hrvatsku i svega nakupovati i za tovaruše, i tako je bio obljubljen u općinstvu. Antonu se je vrlo dopadao lip i čist hrvatski jezik. Velu, da i danas u Hercegovini najlipše govoru hrvatski.

Ovako je veselo vojevao Anton u Trebinji. Kad je scurilo teško čekano vrime i došao čas oslobodjenja, su bile takove okolnosti, da su stare rezerviste prisilili na daljnju službu. Ovo je bio nek početak dojučih velikih aldovov*.

Prvoga augustuša u polnoći je po naši seli zaglušao buganj. Ljudi su u nesvišču doliskakali iz postelj, na ulice vanbižali i čuli strašnu novinu: generalno mobiliziranje! Svi muži, ki su bili vojaki, imaju veljek svaki k svojemu regimentu „ajnrukat“.

Tužna noć je to bila. Mnoge majke i žene su se veljek zglasa splaknule na ulici. A muži i junaki su se spravili i prošli. Sela su se spraznila. Sve željeznice su nek primile vojake. Svi varoši su bili puni od junakov i muži, kočijov i konji. Kasare ih nisu mogle na jednoč prijeti. Muži i konji su dane dugo na ulica čekali i spali dokle su je po redu oblikli i dalje slali.

76. regimenat je u Ruskoj stao i je veljek na početku boja morao najzadržati strašnu rusku silu, da ne udre prik Karpatov u orsag*. Veljek na početku boja su bile kod Krasnika i Lublina krvave bitke. Cvijet regimenta, na tisuće mladoga žitka je ovde pokosila smrt.

I Anton je ovde vojevao, kot on sam povida:

– Jačuci smo marširali u Rusku. Mislili smo, da će to pojti tako do Petrograda, nigdir nikoga nismo vidili. Ali kad smo došli u krajine Krasnika i Lublina, ljudi dragi, su Rusi začeli mrviti* iz zemlje kot mrvunci, kot iz zemlje rasti, cijela loza vojske je stala pred nami. Oganj se je sipao na nas iz dvih strani kot iz pakla. Kot zeci, kad su u krugu i na nje striljaju, tako su kapali onde naši brati i jedan dio je mogao s bižanjem najzad, stalno pod ognjem, očuvati svoj žitak.

– Onde smo spoznali prvi put, ča su skopane grabe za človika, iz kih su Rusi vanpuzili kot mrvunci. Dokle budem živio, hvalit ću Bogu, da sam još mogao živ ujeti iz ovoga človičanskoga, strašnoga pakla.

– Gdo još nije bio u takovoj priliki ne zna, ča je to za ćut, kad človik vidi, kako uza njega ov ili on skupaspade i za pomoć kriči, a nikoga nije, ki bi mu mogao pomoći i kad človik ne zna, u kom hipcu će i njega zastignuti tako tužna smrt.

– Onda smo marširali koč najzad, koč najpr. Čudaputi dva, tri dni ništa nismo jili. Konzerve smo imali u tornistari, a ne smili ih otprijeti, jer se je moglo računati i na gorlje.

– U decembru 1915. ljeta smo bili u naši Karpati. Ležali smo pod jednim visokim brigom. Jedan večer dojde komandant i nas petime odredi u patrolju, zapovidom pogledati kako na drugu stran briga vanzgleđa, je li i kako onde leži neprijatelj.

– Veljek u noći smo se ganuli u brig gori u lozu. Škuro je bilo kot u žepu, da nismo vidili jedan drugoga. Lišće je od magle bilo mokro, da nije šušnjalo, pak smo jedan drugoga za ruku zeli i tako tiho puzili kot kača gori na brig.

– Kad odanle ništa nismo mogli viditi i čuti, smo se tako s briga polako doli pušćali. Čim smo došli niže na brigu, s tim je i loza nastajala slabija i rjedja. A jur se je malo začelo i daniti, a na našem putu su bili već nek veliki grmi. Jako polako i pazeći smo nek najprišli, jer smo zdola pod brigom zaoblčili tri sure rede, ča bi bili mogli biti vojački jarki. Kot smo polako najprišli, tanačili i gledali, nas najednoč pozdravi oganj.

– Mi, ča bi s okom mignuli, smo bili u grmi i smo se škuljali od jednoga grma do drugoga, da ne budu znali u kom smo. Ali nije bilo grma, u koga ne bi bili striljali. Kuglje su fućkale okolo nas. Kad se je razdanilo, već nismo mogli van iz grmov. Cijeli dan su nanovič i nanovič zeli grme pod oganj, a mi smo živili jedan cijeli dan u strahu, sada će nas trefiti kuglja. Kako strahovito dužičak zna biti takov dan. Nigdar ga zabit neću.

– I onda smo opet nek po škuri mogli najzad. Ovo su nek dvije epizode iz mojega doživljenja u boju, ki su mi dobro ostali u pameti. A Bože, koliko svega je preživio svaki vojak, ki je bio sva četiri ljeta na frontu. To se gor ne dâ povidati.

Anton je skrozprošao kroz veći dio Galicije i Poljske. Vidio je prilike ondašnjega žitka i tako je spoznao razliku med orsagi i narodi.

Kako su ljudi onde siromašni i zaostali u svem žitku. U mnogi krajina ljudi i živine skupa stanuju u driveni koliba. Ciglov i kamena si ne moru kupiti, a driva imaju dosta, ter si sami iz driva sklopu siromašne kuće. A uzato su pak u svem prosti i smirni. Siromašne familije imaju svoje ručne maline, u ki teg kako-tako polamlju i zviju i zadovoljno jidu črni kruh i pecivo.

I kako su srićni i smirni bili ljudi uz sve svoje siromaštvo, ako su nek mogli ostati na domaćoj grudi. Jer bilo je i čuda popaljenih i porušenih sel s od štukov prestriljenimi turmi i crikvami, ka su spadala u front i kazale su tužan kip bojne nevolje.

A siromašni ljudi, ki su zgubili i njevo siromaštvo, su bili prisiljeni ostaviti opustošenu domovinu s pekljarskom palicom* i kot bigunci bižati po svitu i trpiti prez krivice na ljeta duго zimu i glad, i ne imati mjesta, kamo bi si mogli nagnuti trudnu glavu. Čuo je plač i jaukanje tih siromašnih biguncev. Vidio je strahovitu muku ljudi i blaga. Kucka, ki je čuvao zaostavljen stan i poginuo od glada. Kozu, ka se je okolo pogorenoga stana pasla i iskala svoju pogorenu štalicu, dokle ju gladni vojnaci nisu oslobodili od tera žitka.

Vidio je brutalno nekrivo umaranja dice i žen. Mnogoputi su bili žepi puni pinez, a za pineze nije bilo ništa dostati. Pak za ta ništvridni pinez i prodati domovinu. Vidio je višati špione. Človičanske hijene – još „zraubati“ i mrtve. Sve da je nek zloga na svitu, pakao človiku na ovom svitu zlamenuje ta jedna rič: boj.

U morju ove zloće se je kazao pravi karakter svakoga človika kot u zrcalu. Anton je imao s tim već skusnosti, kad je sve razumio.

Sada je spoznao i veliku vridnost hrvatskoga jezika, s kim se je znao razumiti sa svimi Slaveni i kroz dugi čas, ča su u Poljskom bili, se je vrlo dobro naučio i poljski. A to je nastala njegova velika srića, jer kad su to vidili njegovi prepostavni su ga za vas čas, ča su još u Poljskoj bili, postavili za tumača.

Sada je dospio dalje najzad k zapovidničtvu, kade mu je kao tumač vrlo dobro išlo. A kad su spoznali njegovo lipo pisanje, njegovu dobrotu i poštenost su polako padale i zvjezdice na njegov kolinar.

Antonu je dobro išlo, a i ljudem je čuda dobra učinio ter je bio srićan, dokle na ruskom frontu nisu došla velika preminjenja.

Vrijeda potom, kad se je sve već širila ruska komunistička revolucija i je u Ruskoj front zgubljaos svoje važnosti, je Anton drugi put domom došao na „urlap“.

Vidio je i domaće bojne prilike i teškoće. Sve je moralo u boj. Pinezi, jer su je ljudi morali posuditi. Teg, koga su oštro rekvirirali. A ako si ljudi nisu otajno znali shraniti tega, samiliti ukradajućega, bi bili morali gladiti... K maši je nek najmanji zvon pozivao ljude, veći, još i šurle orguljov su prošle u boj.

Muži su manjkali i selo je bilo puno ruskih i srpskih ulovljenih. Sve je bilo jur trudno, nestrpljeno i svaki si je željio jur konac boja.

A ova nevolja je doma popadala i Antona. Brat Poli je takaj postao u ovom ljetu na vojsku pukan* i nek zavolj gospodarstva, kad u stanu nije bilo gospodara, je bio oslobođen. Ali i on nek od časa do časa, pak se je moralo nanovič prositi i svenek je bilo teže.

Anton bi sada rado bio vidio, da bi sada Poli išao na vojsku, a namjesto njega on ostao doma. I njemu se je jur zamirilo. I mu se je i moglo. Pak je to rekao i majki.

Majki je sada jako teško bilo. Ona bi bila najvolila imati obadvime doma. Ali Poli je manji i bolji, a Anton je jur naučan i ima zvijezde, će još laglje. I to je opet istina, da je Anton jur dugo na vojski. Pak se je i bojala, da se posao ne da tako brzo urediti, a nazadnje ćedu obadvimi morati projti, jer tako ča sada jako teško ide. I Poli je zadnji put, kad je prošnja bila nutardana, bio jur na putu u Šopron u kasare, nek u zadnjem hipcu je došlo oslobođenje, da je morala mati na kolci* poslati poslanika po Polija. Neka ne stupi u kasare, jer kad je jednoč jur nutri, onda je jako teško vandojti.

Ovakove misli su trapile majku i srce ju je bolilo za obadva sine, nije mogla spati, nije imala mira, nek zdihavala je i tiho ronila u otajnom žuke suze, čudaputi misleći na školnikove riči: mala dica gazu majki po prsti – a velika po srci. O kako tužna istina je to za

svaku dobru majku kad vidi svoju dīcu u skrbi i teškoća, a pomoći im ne more. Nije imala k tomu moći, da se u ovom poslu nač odluči.

Tako je ova želja trapila sve trime. Poli je bio mlad junak, on bi bio i prošao, ali zato mu nije bilo svejedno i je nek mućao. Pak je scurio i ov tužni čas „urlapa“, a Anton je tužno ako ne i srdom, ali s velikom tugom i težinom opet prošao na tešku službu za domovinu.

Za Antona su sada opet zaistinu došli teški časi. Njev bataljon je sada postao premješćen iz ruskoga na talijansko bojišće. U Talijanskom se je sada na sve kraje začela ofenziva i bile su strašne bitke.

Ovo bojišće s velikimi brigi i izmed brigov curećimi vodami je bilo čuda teže nego Ruska. I s hranjenjem vojske je ovde bilo čuda teže i slabije. Ovde su vojaki još već gladili.

Kumaj je Anton tamo došao, se je i na onom dijelu fronta za par tajedan začela ofenziva.

Antonova kompanija je ležala na Asiagovoj fronti. To je bila brižasta krajina. I oni su bili na jednom brižiću u lozi. A ravno prik na drugom je bio neprijatelj. Sve se je dobro pripravilo na jednu ofenzivu. Štuki su ruli cijeli dan, da se neprijatelj dalje najzadprogna, a drugi dan je bio plan napasti neprijatelja iz svih stran.

Kompanija je dostala zapovid, napasti neprijatelja i posjesti njegovo mjesto. Ali neka nam sada Anton sam povida, ča se je s njim godalo:

– Kad smo iz lozice, ka nam je davala vrlo branišće, vanstupili na čisto mjesto i smo malo najprišli, zagledam na neprijatetjskom brižiću jednoga Talijana, kot je najprskočio par korakov. Ja ga veljek u cilj zamem, ali u drugom hipcu jur zalomaće mašin pukša: ta, ta, ta...

– Ja se veljek hitim na zemlju, da me ne vidi i se kanim pružati po zemlji, kad – ta, ta, ta, ta – ćutim četire šuse* u moji križi, strahovito zajauknem i se već ne morem ganuti.

– Moj neprijatelj na me pusti cijelu žnuru patronov. Kuglje su kot tuća padale na sve strani okolo mene, okolo glave, pred nosom su orale zemlju i prašile mi u oči. Iako me nek jedna trefi u glavu, sam na mjestu mrtav.

– Strahoviti hipci su to bili, smrtno mrzli pot je poljao moje čelo i zdahnuo sam na smrt: Jezuš, smiluj se meni! Jer sam mislio, sada je moja skradnja ura, sada ne morem obajti smrti.

– Ovo je zaistinu bilo Božje čudo, da me od dvistopedeset kugljov, ke su u jednoj žnori mašin pukše, već nijedna nije zgodila, bar su poorale okolo mene svu zemlju. Majka Božja, koj sam svaki dan molio za pomoć i obrambu, me je zaistinu čudnovito obranila. Jer ovo je pravo Božje čudo. Kot kad bi Majka Božja bila držala na meni ruku.

– U svem mojem žitku nikada neću pozabiti ove pomoći Majke Božje.

– Kad je prestala mašin pukša i je jedan prijatelj čuo moje strahovito jaukanje, je dotekao i me zeo na hrbat i pod ognjem neprijatelja s manom bižao u lozicu, ali hvala Bogu, ništa nam se nije stalo i loza nas je pak pokrila i zela u obrambu.

Za ov čin su obadvimi dostali spoznanje viteštva, male srebrne medalije. Anton je sada imao jur tretu, ali polag njegovoga mišljenja ju ovput nije on, nego Majka Božja zaslužila i zato si je čvrsto najprzeo, kad domom dojde i u Koljnof na shodišće bude išao, će ju Majki Božjoj položiti na oltar. Kot spoznanje njegove velike zahvalnosti.

Anton je bio jako teško naranjen i imao je strašne muke i boli. Na „Hilfsplatzu“ su mu dali prvu pomoć, dobro zavijenje ranov i poslali su ga u bolnicu.

Ovako je dospio Beč u bolnicu. Ovde su jako gorkoteški tajedni čekali na njega. „Röntgen“ je pokazao četire kuglje u križi, ke su se ali dale odstraniti iz tijela kroz tešku operaciju.

Operacija je jako zmučila i oslabila betežnika, da je tribao najskrbnije podvaranje. Ali čudaputi je u žitku, da nesrića dojde duplasto. Tako i naš betežnik, kad je bio iz najveće pogibelji jur vani, najednoč dostane groznu zimljicu, da su doktori nek kretali ramena od presenećenja.

Vrijeda se je ali pokazalo, da ima tifus. Zato je premješćen u bolnicu za epidemije, dobavljive betege.

Teško naranjen i oslabljen, i tifus, su dva teški betegi, od kih bi jedan bio dosta. Kot oslabljen bi bio tribao moćnu hranu, a zavolj tifusa nije smio i ovo je doneslo komplikaciju. Anton je spao u veliku zimljicu i u nesvišće, da dane dugo nije znao za se. Padari* su jur zgubili sve ufanje i nek skrbnomu podvaranju koludric, ke su dan i noć stale uza njega i ga hranile mlikom, je bilo zahvaliti, da je mlada natura, ka se je smrćom borila, obladała smrt.

Ovako se je ta jaki junak, ki se doma još ni ugledao nije na mliko, sada spasio kroz mliko. Nek za osam dan je došao na toliko k sebi, da je prosio duhovnoga oca, ki su mu jur podilili i sveto uljemazanje, neka pišu domom majki.

Rozala mati je pismo glasno plačući štala i nije si znala najti mjesta, nek plakala se je i plakala.

A to, da je duhovnik pisao, da ga još ne more pogledati i da mu ništa jisti ne pošalju, jer jisti ne smi – je za jednu majku nerazumljivo! Tako da nek papir more na sebi trpiti, ali majkina ljubav toga ne more vjerovati.

Zač jedna majka ne bi mogla viditi svojega teško betežnoga sina? Ako je tako teško betežan, onda ga stoprv mora viditi! Pak kad mat ide k svojemu teško betežnomu ditetu u bolnicu, ko se je na bojišću dosta nagladilo, to ne more s praznimi rukami. Ako pak i jisti ne more, onda je ionako na zadnjem, onda ga mora viditi! I tako je majka odlučila, da će pojti čim prlje nek bude mogla.

Veljek se je pripravila. Začela je peći i sve rediti, da je nek najbolje imala i znała. Pipliće, telečega je dala donesti iz Šoprona, putor, jaja, kugljofe, drobno pecivo, sve ča si človik nek more zmisлити i zaželjiti i se je tako plačući ganula na pohodjenje svojega diteta.

Rozala je nek teško našla bolnicu vani na polji zvana varoša, ka se je jur i ovako lučila od varoša sa svojimi dobavljivimi betegi i baciluši i je još težim srcem stupila u bolnicu.

Ali ovde je našla tvrda vojačka srca, ka nisu razumila ljubavi jedne plačuće majke, ka ju vliče svojemu sinu. A majka opet nije razumila dobavljivost betegov i bacilušev i nije imala straha, bar su joj kako razlagali, da bi se mogła i ona dobiti i umriti.

Kad je jur ovako daleko došla, je na svaki način rada viditi svoje dite. Ali zaman joj je bilo, bar ča je činila. Bar se je kako ruke lamajući lipo molila, u tužno kraljevstvo bacilušev je bio put zaprt i vojačka regula nima srca.

Kad nije išlo, je kučeći i plačući otprla kofer i prosila, da bi bar majkine jiliše naprikdali sinu.

Kad su doktori, oficiri zagledali sadržaj kofera: bijeli kruh, kugljofe, piplice, pecivo... su kot na kakovo čudo gledali. Zapovidnik bolnice čudeći pita:

– Odakle ste vi, teta, došli?

– A s Ugarskoga!

– O blažena ugarska zemlja! A mi ovde ništa nimamo! Recite doma vašim ministarom, neka i nam ovakovoga ča pošalju.

U ovom času je bila Beči velika potriboća u hrani. Zato je bilo to veliko čudjenje. Nek kukorični kruh su jili, a i ta nije bio s čiste muke, a i toga nek malo, u porcija na čedula. Meso, muka, mast, cukor i sve se je davalo nek u mali porcija, na svaku dušu malo odredjeno, na čedula.

Tužno je zgedalo. Ljudi su se postavili jur u noći pred lodne*, da jutro, kad se otpre, ča dostanu. Čudaputi je človik stao skoro cijelu noć, a kad je na njega red došao, ništa nije dostao. Onda je bio trudan i gladan na djelo. Beč je morao na koncu boja glede hrane čuda trpiti.

Ali doktor je bio ljubazljiv k majki Rozali i zato ju miljano pita:

– Majka! Hoćete vi umoriti vaše dite s vašom ljubavlju?

Rozala je nek čudno i prestrašeno gledala na doktora.

– Povidat ću vam jednu peldu. Pred nekolikimi tajedni je isto tako došla jedna plačuća majka, kot ste vi, i je isto tako donesla nabit kufanac, kot ste vi, svakaričkimi dobrotami. Kad ih nije smila ostaviti sinu, je platila jednomu vojaku lipi pinez, da mu je kako-tako

nutarspravi, da se naji nje dite pošteno. Za osam dan je majka mogla dojt na pokop, a smrti nje diteta je bila sama kriva. U tifusu betežniki nek smiju mliko, meka jaja, kašu ili ča mekoga jisti, kad su čriva betežna. Kad vaš sin bude smio jisti otakove jiliše, kot ste mu je vi donesli, onda ću vam ga poslati domom, pak ga nek dobro spitajte, da bude jak i da bude opet mogao pojti braniti domovinu.

Rozala je ostavila jiliše za vojake, ki je smiju jisti i je još s težim srcem prošla iz bolnice, nego je simo došla. A to joj nikarko nije moglo pojti u glavu, da nije mogla viditi svojega diteta. To je nek vojački kapric.

Dugo je duralo, dokle je Anton mogao na noge stati. A kad je mogao, nije znao hoditi od slabosti. Na početku su ga morale peljati koludrice. Po času pak je polako k moći došao, da je malo mogao i na sunce van.

Onda je vidio, da je ta bolnica kot kakovo malo selo za se. Imala je cijele ulice s barakami. Sedamdeset i četire barake za svakaričke dobavljive betege na svitu. U svakoj baraki je bilo mjesta za pedeset betežnih.

I siromašne koludrice su imale tešku službu: podvarati teško naranjene i bolesne vojake. Sada u drugoj polovici boja je bilo čuda vojakov u suhoj nevolji, tuberkulozi. Glad, zima i štrapace boja su zasadili mnogomu viteškemu junaku klicu smrti u pluća.

Cijeli red od barakov je bio napravan najstrašnoj nevolji, za ove kašljajuće i krv brcajuće vojake. U 74. baraki su ležali najteži betežniki, ki se već nisu mogli gibati, ki su stalno kašljali i pljuvali krv do zadnje kapljice.

Neizgovorena teška duha je napunila baraku, da su siromašne koludrice morale paliti zrnca od borovičke jelve, da malo prebiju tu tešku duhu i budu mogle zdurati i sebe aldujuću tešku službu. Simo i za drage pineze ne bi bili mogli dostati podvarateljic, ča su činile one iz ljubavi Jezusu i vojakom prez plaće.

Ovo je bila najteža nevolja za podvaranje. Zavolj duhe i teškoga vanbranja. (I spisatelj ovih redi je imao priliku pojti služiti ovakovim betežnikom.) Ako je nek jedan ovakov betežnik kade ležao med drugimi, ga je uvadila jur teška duha. A kad su nek takovi sku-paležali...

Srce je moralo boliti človika, kad je te viteze, ki su toliko puti gledali smrti u oči, morao viditi ovako potrene na tijelu. I ovo su bile strašne posljedice boja.

A vesela mladost, ka svoje ne izgubi i u najtežem času, je znala još i s ovako tužnimi pri-likami načinjati šalu. Ončas su se električna kola broj 74 vozila u veliki centralni cimitor. Kad su primili koga iz 74. barake, iz ke nigdor nije živ vandošao, je bila sudbina gotova:

– Jur se vozi siromah u centralni cimitor. Srića je bila samo, da betežnik nije znao, ako bi bio znao, ne bi bio vjerovao.

Jer zaistinu dobar je Bog, ki je ove najsiromašnije betežnike napunio s tolikim batrenjem i ufanjem. U svakoj i najstrašnijoj je ih čuda prošlo, ali još je veći dio nek obladao nevolju. Ali ki je jednoč spao u ovu nevolju, za toga već nije zraslo travice vračtva na ovom svitu. A čim su bliže stali k smrti, s tim su već imali ufanja u žitak, do zadnjega hipca žitka. Dokle domaći iz bolnice nisu dostali črljenu harticu, ka im je donesla vist, da je dokonjao svoje vojevanje.

Pred svim je u bolnici vladala uredba i čistoća. Betežniki jedne vrsti su bili oštro lučeni od betežnikov druge vrsti i se nisu smili skupashadjati, da se jedan od drugoga ne dobavi nevolje.

Svi, ki su imali posla s betežniki, su morali jako paziti. U svakoj baraki je bio aparat za dezinficiranje, i prvo nego su ostavili baraku, su se morali dezinficirati, da se ne razvuču nevolje i se je ne dobavu nekrivi. Osebjuno oštro je u ovoj bolnici bilo zapovidano si pred jilom ruke oprati s lysolom, da baciluši s jilom ne dospenu u želudac.

Kako bi ovo morali i kod domaćih dobavljivih betegov nasljedovati u familija! Onda se ne bi tako lako jedan od drugoga dobavili nevolje. Kot nezdavno u našem selu, je jedno dite doneslo domom tifus u familiju. Od njega se je dobavio i otac i morali su projtii.

Kako dobro bi bilo, kad bi se podvarali bar onde, kade je moguće, betežniki od suhe nevolje ili druge dobavljive nevolje u posebnoj hiži, ne skupa u hiži s malom dicom, ka imaju slabu i ćutljivu naturu.

Pak vas špitalj se je nek liskao od čistoće. Čistoća je pol zdravlja, mati je zdravlja. Čistoćom se moćno branimo nevolje.

Pak je svaki betežnik nek dostajao onu hranu, ku mu je znašala nevolja. Koliko se i u ovom griši u naši familija, kad toga siromašnoga betežnika – s dobrom voljom – nadivaju svakaričkimi jiliši. Još i protiv prepovidi padara s tim spričanjem: ča človik slatko poji, to mu ne more škoditi. I doktor ne zna svega! Kripne hrane triba, da ozdravi! I čudaputi je pak to uzrok prerane smrti.

Dugo je duralo, dokle je Anton potpunoma ozdravio i u ovom času je čuda vidio i skusio.

Kad je maša bila u baraka, u tužnom kraljevstvu bacilušev, kade su betežniki bili čisto lučeni od svega vanjskoga svita, još i od svojih najmilijih, kako veliko veselje i batrenje im je zviralo iz Božje službe. Kako su vitezi sami načinjali i kinčili Božji oltar. Kako diboko je je ganulo od tih nekolikih riči duhovnika, ke je polag svetoga evandjelja sprogovorio u različni jeziki.

Po ovakovoj Božjoj službi je zdahnuo jedan vojak:

– O majka moja! Zač me nisi naučila moliti? Zač si mi zela batrenje, veselje i moć, ku si najdu drugi pri Bogu i molitvi? I ja ne morem živiti kot blago prez Boga.

Vidio je svetačno kršćenje ovoga vojaka i njegovo blaženstvo, ko si je zadobio kroz sveti krst. Svi tovaruši su se s njim veselili i ga nadarili s lipimi dari, da bude pametio, da je morao dojtj za njega veliki boj i da spozna veliku vridnost vjere i molitve.

***aldovov**, aldov, ug. = žrtva
kolci, kolce = bicikl
kolinaru, kolinar = ovratnik
lodne, lodna, nim. = trgovina
mrviti = izviriti, istupati
orsag, ug. = država, zemlja
padari, padar, nim. = liječnik
pekljarskom palicom, pekljarska palica = prosjački štap
pukan, pukati = odlučivati ždrijebom, ždrebati
šuse, šus, nim. = hitac, pucanj
zavičnoj strani, zavična strana = zavjetrina, zaštićena strana

Kako? Hrvatski ili nimški?

U Geci je bilo nekoliko teškoć; jedna zmed ovih je bila najveća i to, da je bilo dvoje fele* ljudi: Hrvatov i Nimac i tako i dva jeziki: hrvatski i nimški, kot je to još – hvala Bogu – i danas. Jedan tajedan se je va crikvi po hrvatsku obvršavalo, drugi po nimšku. Ovo je bil težak staliž za duhovnike; za učitelje ne, ar oni su si tako pomogli, da su nek čisto nimško podučavanje počeli a ništ hrvatskoga; doklje nij pak počel peteh kukurikat, kot na dvoru Pilatuša; onda se je pak i hrvatski jezik va jedan kutljac škole smil mrvu stisnut... Ali tomu još nij dugo.

Tako sam moral na veronauku školare prvo štat učit, ako sam hotil, da s katekizmuša ča budu razumili, bolje rečeno, da si ča preštat budu mogli. A ča bi i veronauk čuda hasnil bil, kad si ne bi bili kašnje znali štat va molitvenih knjiga? Medtim toga sam ali moral i nimške školare učit va istom razredu. I tako je išlo, kot je išlo; a ja sam pravici tako dal nje del, da Hrvate nisam zanemaryl; ti drugi su inako znali dobro po njevu štat! Ovako je bar materinski jezik još mrvu va školi živil, ako i nek gengavo*, a i čut narodna nij već drimala pod lugom. Uz vse ove teškoće mi se je još već bilo ugodalo, neg sam se ikada ufal va tako kratkom času.

Čuda dice je bilo; 8 razredov i te vse raziznat jedne od drugih, je truda potribovalo. Na dvoru pri odmoru, kad su školari skakali simo-tamo i se igrali, sam uvek spitkoyal učitelje, ki je ov školar, ki je on? Učiteljica Polocz mi je pak jedinstven odgovor dala:

– Vse, ča je zdravo, veliko, jako i feš, to su Hrvati! – je rekla.

Ona je rodom Ugrica bila i je kot objektivan sudac jako dobro istinu i našla i zgovorila. Kašnje sam i ja do te istine došal. Ar do najnovijega časa se Hrvati – ki su kot paori va jako velikoj većini bili – nisu mišali s timi drugimi; samo s okoličnimi hrvatskimi seli; a nimški paori se opet nisu htili mišat s njevim delaći i tako se to vse ženilo i udavalo u jako uskom okrugu, ter je razumljivo, da iz takovih rodbinskih vezov dohajajuće pokolenje nij moglo biti zdravo.

Jur je bilo da i 5 – 6 misec, da sam u Geci bil. Uvek sam na početku i na koncu veronauka sa školari po hrvatsku molil; vsejedno je li je bil hrvatski ili nimški tajedan. Jednoga dana velim va 7-mom razredu:

– Spravite se, molit čemo!

Navo se stane jedan školar Nimac – mislim, da mu je bilo Hans ime, i veli na moje: Molit čemo!

– Bitte deutsch!

– Was deutsch? – ga pitam ja začudjeno, ar sam jur znal odaklje puše vetar.

– Beten! – mi on odgovori i čeka, ča ću reć...

Sada sam dvi mogućnosti imal: Ili ću mu na kratki ča odrizat – ili ga mrvu podučit i pošpotat. Ovo zadnje mi se je bolje vidilo jur zbog Hrvatov!

– Hans! – mu velim. – Zač pak misliš, da po nimšku moramo danas molit? – ovo ga jako ljubezno pitam...

– Ar je sada nimški tajedan i va crikvi – odgovori on.

– Vrlo dobro! Pravo imaš Hans – mu velim. – A prošli tajedan je bil hrvatski, crikvi, bud je?

– Je, gospodine, katehet!

– Ali školi? – ga pitam...

– ?? – Hans muči.

– Kako je s vami prošli tajedan gospodin učitelj molil? – ga pitam dalje.

– Po nimšku – veli Hans.

– Se nij nijedan od Hrvatov stal onda, kot si se ti sada i nij nijedan prosil gospodina učitelja, da po hrvatsku molite?

– Ne prosim – veli Hans, – ar pravične ćuti dičak je bil – bud Hans, i Hrvati bi bili pravo imali, kad bi to bili prosili? – velim opet ja. –

– Je, prosim, – odgovori Hans, ali jur jako maloglasno...

– No vidiš Hans, nek mrvu pravični moramo bit! Hrvati su uškodjeni, a ne vi, i zato im moraš frgunat*, da dvaputa pri veronauku budu smili po hrvatsku molit... To je dost malo va jednom tajednu. A oni su inako prevrli, ar muču, zato – i se nasmišim – Hans drži usta!

...Va ime Oca i Sina... i se prekrižim... Nek ovako sam konac načinil debati, ka se je kanila jur va školi zleć... Ali jur grede domom, kad sam za njimi na oblok pogledal, sam vidil, da su se počeli rečat*; ar Hrvati su bili i va većini i jači!

Ov dan je petak bil i sam imal još jednu uru veronauka. Kad sam se dal u 12-ih domom, sam jur od škole vidil na nuglu gospodske krčme jato školarov stat. Kad su me zagledali, su se na dvojata razdilili; va prvom ih je bilo pet, a va drugom trimi. Dali su se mrvu dalje na cestu, i su se onde ukunjali*, kot ki nimaju dobro dušno spoznanje i ne znaju hte li huknut ili ostat. A oni su to na me čakali, da me na probu postavu! – Va prvom jatu je bil njev peljač Moser, a va drugom Vuketić; Moser je ministroval kot i Vuketić; neg ta Moser, akoprem je nek malen bil, komandu je on držal med njimi. Vuketić je jači, ali tihlji bil... Kad sam do prvoga – Moserovoga jata – došal, me skupno pozdravu ovi:

– Gelobt sei Jesus Christus! – Ali veljek i ti drugi:

– Pohvaljen budi Jezuš Kristuš!

– Na vse veke. Amen – im velim po hrvatsku i idem dalje putem kad najednoč čujem Vuketića:

– No Moser! Ki je dobil? Po hrvatsku nam je odgovoril...

Odmah mi je bila ganjka njegovoga ponašanja i ukunjanja razvezana! Vadjali su se bili, da kako ću im odzdravit... Hrvati su tako segurni bili, da hte oni dobit, da su još i Nimce najper-pustili. I nisu se vkanili... Hoteć-nehoteć, i sam ne znam kako, sam se i ja redil po onoj reguli, ka glasi: Krv očinska se ne da zatajat – a materinski jezik je – najmiliji...

***dvoje fele** = dvije vrste

frgunat, frgunati, nim. = dopustiti, priuštiti
gengavo, gıngavo = slabo
rečat, rečat i (se) = pravdati (se)
ukunjali, ukujati se = šetati se, tratiti vrijeme

Način i začín!

Va selu je uvek hiž, ke su glasovite. Jedna zbog ovoga, druga zbog onoga. I ta glas se jerba od kolena do kolena. Naciovi su bili glasoviti, da teta Kate najbolje kobasice zna načiniti va selu. I kod klanja su uvek preštımani bili gosti, ke su pozivali. To se zna, da su susede i kume i vse druge neg drhtale nato, da tu otajnu zvidu i da i one budu mogle s nanjedržanjem na stol postaviti prve kobasice gostom pri klanju. Za drage pineze bi si bile kupile tu otajnu Naciove kuhinje... Ali mar ča su pokusile, zaman im je bilo! Način kobasic je bio isti kot i kod njih.

Jednoga dneva pak, kad je njeva kuma bila kod njih po vičernji mrvu selu, je narizala to pitanje onako po žensku: Kot kad koga za nos popadu, ili od odzad posežu pod pazuhom...

– Aj kuma! – veli teti Kati. – Zopet je bio kod vas „sautonac“*! Ništ neg koljete!

– Ali i krmimo – veli teta Kate...

– Tr kako vam se je uslišilo?...

– Hvalim na pitanju; vrlo dobro,... Oš i Turki smu dojtı zıs bojem, masti nam neće zmanjkat...

– Pak imate blagoslov Boži... Mi smo letos nesrićni bili, to i unako znate... Jedna nam se je prežerela, ta druga ništ na se zimala, treta nij htıla žerat... Aj sada mi je došlo na misli... Su se zopet nažerali kod vas na sautonac zaman...?

– Kuma znate, kod nas gosti nek jıdu, žerat oš nednoga nisam vidıla...

– Ko ja to nisam tako mislıla! Neg, da jim se vrlo račılo...

– To je istina – veli teta Kate. Vsaka gazdarica je puna veselja, kad rajna* prazna postane...

– Tr joj diku po vsem selu i okolici raznosu gosti...

– No tako strašno to ni – će ponizno teta Kate.

– Bome da je! Štujurichtr* je ur takaj čuo od vaših kobasic i će kletu dojtı zıs farnikom... Da bi neg mogla znat, kako te kobasice to načınjate, – zdahne kuma i čeka, je li će ribica za uđicu zagrist...

– Kuma draga, ja vam drugače ne znam povidat, neg sam vam ur večputi... Način je ta isti, koga i vi poznate... Mr sam vidila kod vas a i vi ste kod nas, da tako isto načinjamo kobasice...

– Onda mora bit začin drugači – veli kuma...

– Začin? – se čudi teta Kate... Mrvu margarona, mrvu papra, paprike, soli, česnove vode daj od 20 česnoukov... i tako dalje... Drugoga začina ja ne poznam.

– To vse i ja učinim, pak oš niti zdaleka nisu tako dobre, kot vaše...

Kot vsaki put, tako je i ov put kuma zaman navrtovala tetu Katu, ziznala nij već, neg je jur od ditinstva znala... A bilo je ča va tom začinu... Čujte ada, ča je bilo! Da ziznate, morate s manom skupa Šopron na sajam... –

Šoproni na trgu se jur zadnja kola domom spravljaju! Sajmu je konac. Ali tako brzo ne dojdu k domi, kot to njeva skrb kaže... Va Bojsanskoj ulici je nikuliko krčmic. Nek niske su i male, ali ča za slast va sebi sranjaju, to nek upućeni znaju, drugi ne... Pred timi krčmicami stoju i ovde i onde kola... Gazde su za sigurno nutri... Većim delom su konjari... S voli si ne smu toliko lazno dat, ar će im se do domi zaškurit; i pišaki su se jur zdavno na put dali... Ovde i onde je još vidit nekoliko žen, ke još optiču, da po muče ki svilni facol* ili na pratež* kupu za kćere... Da one druge ne zvidu ter si isto kupu... Ali one imaju jur zasigurano mesto na kolô...

Va Bojsanskoj ulici pred jednom krčmicom takaj stoju konji pod kolô... Njev gazda je uprav došao, skoro ga nisu konji poznali: Podbrit si je dao i mustaće* i bradu... Kad je pak nutar krenuo va krčmicu, su klimali s glavami i filozofirali med sobom, kada će se dohitit, da je triba i domom... Od sajma dojdu dvi žene i stanu pred krčmom... Pokucuju nutar na oblok... Idu par korakov dalje... Opet se obrnu... Vidit je, da ne znaju, ča da učinu...

– Nu hodi, gremo dalje... veli mladja...

– Počekaj oš mrvu, nemr piše se dat oš uvek jimamo lazno... Culo imaju obadvi, to kaže, da su iz Hatcov. Ali i prez toga je oprava uvadja, da su Pandrofke... Kot lutke (gredlje) su spravne; a čizmice imaju, kot dica, male i šikane... Misliš, kad koraknu, da ne topaju po zemlji, neg da je zrak nosi...

– Mare – veli mladja – zamam ćemo čekat...

– Stoj neg Jeuka još mrvu... Ta je prez mustaći. To će bit Mrgarećanac... Dost bi nam bilo pomoreno, kad bi nas do Mrgarete sobom zeo... Uzlopi ćemo pak prenoćit...

– Ur bi bile kod Štanapriklja, kad bi se bile velje ganule... veli Jeuka...

– Kad se moreš vozit, ćeš radje piše pojť, – joj odbrusi Mare... Med tim se vrata krčme otpiraju...

– Ovo će bit – veli Jeuka... – Pitaj ga ko, je li će se Mrgaretu... Aš ćemo se oš načekat... Oš se ne namirava ganut... Poglej mu neg nos, kakovoga jima... I vomu je floška draža neg majka va stanu...

- Ako ga pitam, zato se neće veljen popašćit – veli Mare...
  - Bome ne? – veli Jeuka. – Pak ne poznaš Mrgareca... Kad čuje za dobitak, veljen je spravan...
  - Zato, ča nad nami dobene, mu se neće splatit jako pašćenje – se nasmije Mare...
  - Čes tihlje, ur je ovo kod kol, da te čuje!... Medčim se ovako prendaju*, pogleda si gospodar konje i se kani upet dat va krčmu, kad mu veli Mare: Bu hin? –
  - Noch Mrgaredn? – doda k tomu veljen Jeuka.
- Tetac Naci nek kimne z glavom. Ar prlje Uzlopa je Mrgareta.
- Lossnz unc mitfoan! – velu obadvi...
  - Obajô – veli tetac... Auffi! – i im s bičiščem pokaže na kola...
- Nisu bome lene, vreda su na kolô s culom skupa. Još im je i dobro došlo. Kot na mekom stolcu su sidile na culu... Platio je Naci va krčmi, ča je potrošio i dali su se k domi... Po varošu su mučale; kad su pak jur uz Miholjsku crikvu mimo bili, su se počele razgovarat... Jeuka je nukala Maru, da se poda va razgovor s Fettarom...
- Nudr mu reci ča... Ovo nij po človičju, kot nimi se ovden rekećemo.
  - Ča te j' skrb – veli Mare – Tomu to nij dugčas, vidiš kako cmoka tu vonjavu fajfu... Oš i spat će si ju zimat na stelju...
  - Sirota mu žena... Ali reci mu ur ča...
  - No va jime Bože... Znaš nimški i ja čuda već ne znam neg ti... Pak mi pomози, kad mi se zadene. Heanc fejda! Šeni cajt! – veli tomu najper...
  - Šeni – spusti on krez zube, prez da bi si fajfu z ust zneo...
  - Vrag ga j' stvorio, ali je kratak – veli Jeuka ...
  - Filji cajt pis Mrgaredn? – veli opet Mare.
  - Fülji! – veli on. Pak vikne na konje: Gjia! I ne spusti već ni riči, neg paše i gleda preda se...
  - No i on si riči špara kot Cigan vuši... – veli Mare k Jeuki... – Nudr pokaži, ča ti znaš; ja sam na dnu s mojim nimškim znanjem...
  - Neka me fencat*, kot da bi ja već znala... Aj meni poglej si nek to najpr...
  - Nazarenski Bog! – se začudi Mare... – Njev kučiš si je bio fajfu va žep, zneo si je črnkastu škrabljicu, otpro ju i si je burnuta* zeo ter ga je va nos pošmrncuo...
  - Rspeto drivo Kristuševo! – veli Mare, oš i šnopa* si ov človik!
  - Sirota mu žena, – govori Jeuka – pije, paše i šnopa... Ča će od njega nek jimat... –

- Oš nek tuć ju mora, pak će joj pojt, kot Rezi Kišinoj...
- Mare, b' ti se ne bi navidlo? Poglej ga, črn je pod nosom... Pak kiše kot nahladjen konj...
- No znaš, da bi mu prognala fajfu i to drugo vse... Ga j' stvorio kada...
- Prešacaj ga unako... Kuliko ur more jimat na hrptu?... – ju fenca Jeuka...
- Tebi neg norije gredu po glavi. Kad sam ga zagledala...
- Ko ti sej veljen navidio?! Mare! Mare! Pazi, dovica si! – se nasmije Jeuka... Da bi ga zela, kad bi bio za jimat?
- Nu mi poj! Da te sunem va rebra! Znaš ča j' to! Ovo šnoprsko kljuse pak ja zet... Zis tri metare dužičkim kolcem ga ne bi badnula...
- Tea šimpft, tea kaft, – se nasmije Jeuka...
- Gonc gvis – veli nato tetac Naci najpr. Pak mu se je morala mušica zaletit, kad je počeo jako kašljat...
- Oš i suhi beteg bojse jima... To b' bilo ča za muža – veli Mare ...
- Znaš kot dovica ne smiš hakljiva bit. Ali kaniš oš uvek zibirat? Poglej si ga... Biljača* mu stoji čega ni! A krljača? kot junaku...
- To sam ur i ja upamet zela... Biljača mu stoji po Uzlopsku, a krljača po Trajštofsku... A Mrgarečanac je...
- Ur ti se naviduje...
- Nu! Najpr mu ur dva zubi falu.
- Glej ti moje Mare! – veli Jeuka... – Tr si ur i to upamet zela... Pak si si ga dobro pogledala... Da ćeš se uza njega oš po nimšku naučit?
- Ne! Neg zato sam si ga pogledala, kad mi se poznat vidi, a ne znam, kade sam ga ur vidila... Naci si biljaču oš bolje na se potegne... Ar i protulični vetar je počeo puhati...
- Jugo puše – veli Jeuka – godinu ćemo dostat...
- Zbog mene! Kad nek Uzlopi budemo. Dalje ćemo pak ur lako dojt...
- Ali to, da dva zube najpr nima, nij tako strašna falinga... Bar neće tuliko „muštikljou"* na civi pogrist. Ti Mare, ja b' si rado svilan facou zaslužila... Ču ga pitat, je li bi te? –
- Stani ur nakraj jednuč s tim... Srića, da nas ne razumi, ar bi ga vreda na me nahusala...
- Fejda! – veli Jeuka...
- Jo! – joj se on odzove...
- Henjaj s tim Jeuka, ča te nij sram...?

- Šans vahairet? –
- Jo! – veli on...
- Kinda?...
- Nâ! – joj odgovori ...
- Frau leibm?
- Fieri tot, finfti leibt... – veli Naci, pak pljune s kol vrlo daleko, ča va grabu...
- Aj meni! Jeuka! Si čula toga razbojnika? Ur je četire žene kraj spravio ta višac, a na petu je pljunuo...
- Dobro, da sam tako spametno pitala... Ov bi te bio i zeo, pak bi te bio zadavio... No zis sviunim facolom je niš... A ur sam se vrlo veselila...
- Čemu neg? – veli Mare...
- Facolu pak piru... – se smije Jeuka...
- No za pironskoga deda bi oš bio... Za zaručnjaka nikarko ne! – veli Mare... – Naciju se je opet mušica va gut zaletila, da je morao kašljat... – Kad im je tako zaručanje zabignulo, su se počele za domaće... čas ženidbe je bio... ter su spolom na rešetu imale vse, ki su nek zdaleka još bili vridni, da je baraću... jur su bili kod Ecce Homo pilja va Cindrofskoj lozi... Zdaleka se je pod brigom Lajta svitljucala Belocrikaoska crikva; pod njom tisk Česanska, pred ovom Uzlopska, a s desna Mrgaretska...
- Vreda smo onde, – veli Jeuka – ča ćemo mu dat?
- Ja mislim jednu (korunu) obadvime...
- Za šnopanje mu neka bude dost od vsake jedan beli veliki (Siksi = 10 krajcarov).
- To mi se premalo vidi... – veli Mare.
- Bojse, da si se za spravje va njega zagledala?... Neka si pomore, ako si bude mogao, kad zis kou dolihuknemo... Glej nek, da šikano doli dojdeš zis kou, kad postane... Neg ne ostavi culo na kolô...
- A, ako za nami...?
- Čemo huknut va Mrgaretsku mlaku... Mi ćemo si lako krila (kikljače) zdignut, on si te suk-nene lače ne more tako hitro svlić... A doklje si je svliče, smo mi ur Uzlopi...
- Na! Napi se – veli Mare Jeuki.
- Čemo se ga za kuraž! – Istegne s cula rujčrku* Šopronskoga... Pocijale su Naciju za hrptom, da je ne čuje...
- Ču mu zanudit, – veli Mare. – Znaš, da mora čut, kot klokoće vino va floši...!

– Ali da! – veli Jeuka – Škrbau* je, šnopa, paše pak pominat se ni tiu... Znaš da je glu. Ni nas čuo, kad smo pocijale... Za takove ljude je mliko, a ne Šopronsko vince. – Jeuka se mije i dalje pocija...

– Nu neka mi se opit – veli Mare.

– Ča bi pak to tako velika griška bila? – Do Uzlopa ni već daleko, a onda ću se zispat...

Tako su se dovezle do Mrgaretskoga-Ruštanskoga puta... Ali tetac Naci ne krene nalivo k Mrgareti, neg na desno na spašišće... k mlaki...

– Ejha! Aufholjtn! – kriču va duetu obadvi...

– Djia – nuka Naci konje...

– Ejha! Ejha! – viču one... – Oštajgn! Oštajgn... – kriči Jeuka... – Vidiš, da je glu! Da sam jimala pravo... Ter ga trza od odzad za biljaču...

– Duršti – veli on, prez da b' se ogledao...

Nato mu Jeuka porine rujčrku i mu ponudja vino:

– To baj. Guidi!

– Heado! – veli i ur klokoće floša čega nij...

– Poglej toga pogana – veli Mare – je li će odahnut... Neg curi mu va grlo doli... oš i ne žrka... Zgrabi mu za flošu, ča ćemo mi do domi prez vina...?

– Daj mu mira, morebit, da mu se i floša va grlo sfakne, da se zadavi... – veli srdito Jeuka...

– Ah! – Vako si grlo popravi Naci i joj da najzad praznu flošu. So!

– Vrag mu je va sapi! – Spio ju j' ča do dna!

– Djia! – veli on konjem ter se da još dalje va mlaku. Jeuka ga opet zgrabi za rukav i mu va uho kriči:

– Aufholjtn! Aufholjtn!

– Russ a duršti! – veli on i bičiščem na konje pokaže. Jur su do pasa va vodi...

– Vino nam je spio, to ćemo mu zustegnut... Ne ćemo mu ništ platit veli Jeuka...

– Aljso obi! – veli Naci i si bičišće obrne...

– Je! – veli Mare – Dida misli, da smo divlje race... Va vodu ćemo doli, kad se njemu tako vidi... Prlje ćemo ga hitit nutr... Mr smo mu dost jake...

– Nix obi! – veli Jeuka...

– Obi, oda... – ter se zamahne s bičem... Ča su htile? Doli su va vodu. Čizme su im se velje zajale s vodom, kikljače* su si morale zdignut, a on hajde s culom na kolô...

One gazu van za njim i mu se grozu i viču –

– Tu hund! Gauna! Tu tajvlj!

– Zaman im je bilo vse... Pune čizme s vodom nisu mogle bižat za njim a on je vrlo pognao ter nutar v Mrgaretu...

– Naše culo jima ta kucak...

– Ništ se ne boj! K rihtru gremo nutr, ćemo vidit, je li se smu oš banditi delat, ča te... veli Jeuka.

– Pak si me kanila zis takovim ubaratat...

– Mr ti se je navidjau! – veli Jeuka... I tako su se prekarevale nutar va selo... do pol mokre...

Naci je usred sela, prlje neg se je krenuo Uzlop, video bohtara i mu je rekao, ako dvi žene budu spitkovale, da je neka nek Uzlop uputi na broj 102.

Dobre volje se je dovezao domom. Samo ženi Kati se je skoro umlilo kad ga je zagledala prez mustaći i brade!

– Kaj si tvoju bradu i mustaće ostavio? – ga pita.

– Šoproni – veli on...

– Nisi za poznat...

– To sam kanio i tako... A sada mati ne zdvajaj. Poj nutr brzo. Zakuri, vrzi te kobasice, ke oš jimamo, pak zakipljenoga vina... Pak dojdj na placu i čekaj doklje Mare i Jeuka zis Pandrofa simo dojdu... Zustavi je zis ričom, dokljen ja van dojdem...

Tako se je i stalo... Vreda su dobrencale* s Mrgarete pol mokre Uzlop...

– Odakljen žene? – pita teta Kate...

– Zis Šoprona... – veli Jeuka...

– Pak je tako curilo?... Skoro do pasa ste mokre...

– Je, tako naglo se je spravila vrime... – veli Mare...

– Za vrato veli gdo: – Kod Mrgaretske mlake.

– Gdo je to na dvoru – pita Jeuka tetu Katu.

– Moj muž – veli ona... A mi od toga vrimenta nismo ništ vidili i čuli...

– Bome ne? – se čudi Jeuka... a i zalisnulo se je par puti...

– I skoro udrilo – veli Naci za lesom polglasno... I dojde van na placu...

– Vraži kucak! Ovako ča si dopustit... počnu obadvi...

– Kaštiga je morala bit... A da je tako vanspala ste si same krive – veli Naci... – Vi ste mi spomenule bile mlaku... pak sam vas va nju zavezao... Ali hote nek nutr, da se steplite... Da suhi beteg dostanete, kot ga ja jimam, to ne kanim...

– Hote nutr – veli i teta Kate – znate ovomu ni dost spametan človik – i ga udri pu hrptu...

Uz zakipljeno im se je pak jezik razvezao. Naci im je pak zanudio kobasic...

– Ali petak je... – se spriča Jeuka... –

– Vi ste na putu... No pak i Šoproni ste svinjsko stegno, ko smite Uzlopi kobasice...

– No ukusit ćemo je – veli Mare... – I obadvi pograbu... Hižni se strogo držu posta... Ali te kobasice im se ne raču...

– Da je i ovdan kakova vragolija? – veli najednoč Mare... Ko ovo je strašno ljuto... Ste je znam nam napravili...?

– Vragolije ni, ali papar, paprika i margaron je nutri, koga si nam ti lani prodala Mare! – veli Naci.

– Od toga ne moru ovako ljute bit... – veli ona; ali jur joj nij svejedno...

– A bome od toga je to... Veli Naci... Va margaron si pelina zaburgala nutr, va papar praha, a va papriku samljene cigle...

– Ali ovako ča...! – protestira Mare.

– Nek daj mi zgovorit... Znaš 100 parićev sam ih bio načinjio, a kod svakoga sam te spominjao... Mariji Lovretanskoj te nisam preporučao, to si moreš mislit... Pak sam mislio i čekao, da ti to kako vrnem... Šoproni sam vas dvi zagledao. Znao sam, da konjara nij zis Uzlopa, ni zis Mrgarete. To drugo je bilo lako. Nek teško me je stalo, mustaće i bradu ofrovat... Ar bi me drugače bile spoznale...

– Uvako napasani bit, kot ste vi! To je mrvu preveć! – veli Mare.

– Preveć je bilo i pelina va margaronu... No zato se napite... Pak oš ča jimam za vas... – veli Naci.

– No šnopat si neću – veli Jeuka...

– I to je keralo k mesopustnomu dedu. To sam bio kupio za malinaricu, tr sam vas zis njim mrvu za norca... Si mogla vidit, kako sam kihao, kad šnopanja nisam naučan... Vaše culo vam kanim dat, kot ste je ostavile na kolô... Bar ste mi vrlo lipo binčale po nimšku. Zdivat se ne marite pojt učit, to vam dobro gre od ust – veli i se smije.

– Kad bi nam se bili uvadili, bi se ovo vse ne bi bilo dogodilo... – veli Mare:

– Je! Ali ja sam na vo šao... da vas sakorački dostanem va klišće... Nauk vam je bio dost, to si mislim...

– Bome! – veli Mare – Neću vam već pelina za margaron prodati...

– No pak je dobro... Po Vazmi ćemo pirovat. Onda ćemo vsega morat jimat za začin. Pak nek dojdite obadvi...

– Vi ćete najbolji bor od nas dostajati va selu...

– To mi se vidi! – veli Naci. Pak na pir ćemo se ja tr ti Mare upravit za... „pironske dede!“

Ovako je ne nek način neg i začin Naciovih kobasic bio najbolji...

*biljača = bijela košulja
burnuta = duhan za šmrkanje
dobrencale, dobrencati = dojti
facol = rubac
fencat, fencati = navijati
kikljače, kikljača = suknja
margaron, majoran = mažuran
mustaće, mustaći = brkovi
muštikljou, nim. = cigaretnik, muštikla
rajna, nim. = šerpa, padela
rujčrku, rujčurka = ručna boca
pratež = odijelo, ruho
prendaja, prendati se = prepirati se, svađati se
sautonac, sautanac, sautonc = svinjokolja
škrbau, ščrbav = nema zube, bezub
šnopa, šnopati = šmrkati duhan
Štujrichtr, nim. = nadležni sudac

S perom kroz selo i život (izbor)

Popiševanje ljudi

- Dobar večer, teta – stupi školnik pri popiševanju ljudi k jednoj samostalnoj staroj udovici.
- Bog daj, gospodine školniče – odgovori i sprogleda teta Bare iz jednog škurog kutljaca hiže. – No kako ste vi k meni dospili? Pak ča za pisanje imate to pod pazuhom? Znamda opet kakova nova plaća? Znate, ja nimam...
- Ništa se ne bojte plaće. Ja popišujem ljude.
- Ljude popišujete? Nač je pak dobro?
- Da vam to razložim, tribao bih dugo časa. Ali imate kakovo svitlilo?
- Da, veljek ću nažgat. Ja zvećega va škuri sidim, ar je petrulj jako drag, – tuži se starica i nažge lampuš.
- Tako ćemo početi. Kako se zovete?
- Aj Bože, sad mi još i imena ne znate, a svaki mili dan idem va crikvu. S odzad na tretom škamlju* sidim. Ali čujete, denas ste tako lipo jačili od muke Kristuševe. Kade nek zimljete te jačke?...
- Hm!... A kade ste se rodili?
- Kade? Va tom žutom stanu prik potoka. To je bio očev stan. Simo sam se nek odala.
- Pa kada ste se rodili? Koga ljeta, miseca?
- No ja mislim, bit ću ništo prik sedamdeset.
- Ne znate mi malo bliže povidati ljeta? – nasmiši se škonik.
- Bliže? Ne. Ali stojte, ovde va stolu moradu bit još jedne molitvene knjige moje matere... Bog im daj pokoj!... oni su si sve simo zapisali.
- Nato porine starica tablu starinjega stola i kaže jedne prašne, pokinute knjige.
- Poglejte je, ja već dobro ne vidim. Ovde, na ovoj strani, mora sve stat...
- Školnik polako šte grambava slova: Bare se je rodila 1842. ljeta 11. februara.
- Onda ste vi 81 ljeto stari – veli popisač.
- Mer će bit tako – odgovori ravnodušno teta Bare.
- A sad idemo dalje. Ča je vaš obiteljski staliž? To je, imate još muža? Ili ste udovica?
- Da, udovica. Jur da i dvajeset ljet. Mer ste ga mogli poznat mojega muža. Niste ga poznali? Pravoda, vi ste još mlad človik. Dobar, jako dobar je bio, siromah; nek jednu falingu je imao, da je rado pio. Onda je bio nagao. A i ja nisam mučala ter sam morala većputi i proteć pred njim. Ali zato... – htela ga je braniti i počela plakati.

– A kada ste se skupazeli? – presiče školnik.

– Ča? I to pitanje stoji nutri?

– Da.

– Znate, to vam ne znam ravno povidat. Ali ja sam bila da i dvajsetčetira ljeta stara, a on za dvi ljeta stariji. Pred Vazmi je bilo, pred Djurdjevom on dan, kad smo se poručili. Nek kumaj da smo bili skupa, kad je on morao va boj, va Talijansko, ali kamo to. Ča sam se onda naplakala...

– Poručila se 1866. ljeta 23. aprila – piše školnik.

– Pak se niste još jednoč udali, kad vam je umro prvi muž? – zapita posmihujuć popisač.

– Aj, – odgovori teta Bare – dost je bilo jednoč, a po drugi put neka me Bog zame.

Ovde je preskočio školnik s nekoliko pitanj, na ke je sam znao odgovor. Onda je pak dalje zvrtevao:

– Znate nimški?

– Da ča! Jedno ljeto sam služila Šoproni kod jednoga ponciktara*. Pak kada sam morala sve-nek pažonove* (fržonove) žgance jist, sam mu prošla.

– Ste išli i u školu? Znate pisati?

– Kako ne! Još se znam spomenut, kad sam va školu išla. Onde, kade je sad vaša zadnja hiža, stao je jedan dužičak stol. Pritom smo sidili i šlabikovali*: abu, bijelo... Stari Peković nas je učio. To j' bio človik! Kad...

– Mer sam čuo za njega. Ali imate kakovu falingu na tijelu?

– Mili Bože, još preveć! Noge me ostavljadu, ne vidim, ne čujem već dobro; a zube sam jur davno zgubila. Pak ča ćete još...

– Tako je, kad je človik star. Imate ča imanja?

– Ali ništ. Ča sam imala, razdilila sam sve med dicom. Nek ova kućica mi je ostala. Ali puna je mišov. Kade se nek zimlju!... Ču im morat zutra zaleć...

– Pak od čega živite?

– A ča mi mladi dadu, ki ovo najpr stoju. Mer on, moj sin, jako na me gleda. Ali ona je skupa. Koč-toč...

– No sad smo gotovi. Zbogom, teta – završi školnik ter stane. Vani pogleda na ure i maše s glavom:

– Pol drugu uru je duralo!

*pažonove, pažon = bob, grah
ponciktara, poncihter, nim. Bohnenzüchter = naziv za šopronske Nijemce
škamlju, škamalj = klupa
šlabikovali, škabikovati = učiti abecedu/slova

Veliki i mali (izbor)

Staro pokolenje

– No, ča si povidate? – pitam neki svetak odpodne muže, ki sidu pred hižom u hladu na jednom debelom panju. Pak se posadim meda nje.

– A ča ćemo si povidati! Mer znate: ovo i ono od minulih časov, ar ovi današnji i tako nisu ništa vridni – odgovori jedan, a drugi mu pravo davaju s glavom.

– Pak ovo sused File su nam ravno sada počeli povidati jednu staru povidajku. Bog zna, je li je istina, ili su si ju nek tako izmislili. No ter kako je bilo dalje, teče! Ali počnite bolje opet od kraja – podražuje neki mladji muž jednoga sedoga starca.

Tetac File ni ne mignu s očima, kotno kad ne bi bili čuli ovo pod podbadanje „dičakića”, nego si polako zapalu fajlu, ka im se je bila ugasila ovo jur po petiput, pak se k meni obrnu.

– Ste jur bili kada u Železnu? – pitaju važno.

– Bil sam. Jur večkrat.

– I u kaštelskom vrtu?

– Da, da.

– Onde, u tom vrtu – počnu pak polako – je spravil negdašnji knez Esterházy jednu veliku ljudsku zabavu. Kako se je zval ta človik po krsnom imenu, vam već ne bi znal povidati. Čekajte, mer će mi znam kašnje dojt na pamet. Ar bit će jur toga uko 60 let. Ja sam bil onda nek još mlad junak, u 16-om ili 17-om letu. Ali takove zabave nisam već vidil u mojem žitku, do danas ne. Pozvana su bila tamo vsa sela naše široke i daleke okolice, kade je god imal ov knez imanja. I dobrodilo se je ljudi, junakov, divojak, mužev i žen na tisuće. Bilo je onde Ugrov iz Esterháza i Endréda, Nimac iz Hijenckoga i Hrvatov od zdola i zgora Šoprona; vsi u svojoj narodnoj nošnji, kot nam je bilo zapovidano od kneza. Pak i stari, pokojni kralj, da je Ferenc Jožef je bil nazoči s kraljicom Elizabetom. Pravo, onda je bil još mlad, kot ovo Ive; ali ponle ga već i nisam vidil. No, vsaki narod je imal u vrtu svoje izmireno, zagradjeno mesto. Nasred ovih mestov stal je jedan visok bor, a na vrhuncu vsakoga bora visile su jedne čizme iz najbolje kože, srebrom podkovane, a na škornjah* nažnorane*. Žene ter divojke su vse zazirale kuharom, ki su pekli da i na trih krajih cele vole; ali mi, junaki smo samo na te čizme žmirali, kad je nazadnje gospodar, to je knez sam u kolobare stupil i sprogovoril, da, ki te čizme doli donese, onoga su. Da i dvajsetimi smo najednoč zaskočili na bor, ali i velje smo vsi doli pospadali kot mačke s nagle stene. Onda su nas u red postavili, neka jedan za drugim plaznimo. Ali kad bi bili vi to vidili, da smo se mi nasmijali! Ar bil je bor na glatko oklaštran i s nekakovim fuskim belim prahom debelo posipan. Človik je zaman po njem grbatal; kumaj je bil da i pedanj visoko od zemlje, se je doli pofuznul kot osa s glatkoga obloka. Nazadnje, kad smo prah jur čisto zgrbatali, se je ugodalo jednomu junaku – mislim, da je bil iz Otave –

čizme doli donesti. Bilo je veselja! Ali morete si misliti, kako smo mu bili mi drugi nenavidni. Ča štimate, takove čizme! Za tim bilo je još mnogo drugih, smišnih zabavljanjev. Po obedu pak – ne pametim već, ča vsega dobrog smo pri ovom pojili i popili – smo se na tanac uredili. Vsaki narod je imal svoje mužiakaše. Mi naše zibrane dudaše i guslače, Ugri Cigane, a Nimci trutare*. Pak smo se postavili, vsaki narod na se pod svojom sinbom* (lopom). Naše divojke su nek cvale u njihovih uplećah, no, a i med nami, junaki, ki smo bili u hrvatskih halja (špenzarih), bilo je nekoliko snažnih, sigurno! Onda su guslači zarizali* ter smo počeli tancati. A kralj i kraljica šetali su se s gospodom od kolobara do kolobara ter gledali tanac. Kad su do našega kola došli, smo se mi junaki i divojke vrlo skupazeli. Da i pol ure je stal kralj ovako pred nami i gledal od veselja zažarenim licem kot smo mi junaki skakali lako kot žbukte* u strašnu višinu ter se po škornjah šopali*, a naše divojke su nas za livu ruku nek brcale, kot kad bi bili iz zraka. Nazadnje su nas vsi vihorno obožali i nigdar ne ću zabiti, kako se je kralj obrnul k hižnomu gospodaru i glasno rekal, da su ga čuti mogli: „Ovi jaki ljudi s ovim srčenim tancom mi se najbolje vidu.“ Da, ovako je bilo jednoč. A sada – velu tetac File ter se obrnu k mladomu susedu Joži, ki im se pod mustaćih posmihuje – sada velu naši mladi, da nij bil lip ov tanac. Ali ja mislim, da je Ferenc Jožef, ako je bil i kralj, i od tanca ča razumil, ar bil je sam dobar tancoš.

S ovim zamuknu tetac File. Pak počnu drugi muži povidati od pojedinih vrlo ugodanih, razglašanih starih veseljev i hrvatskih navadov. Njihovi oči su se svitlili od dike i lipote starih hrvatskih časov, a hrvatske riči su im tekle iz ust čisto kot curi čista pšenica kroz retkosiju*. I ja sam se on večer naučil od njih mnogo lipih, jur skoro pozabljenih hrvatskih ričih.

***nažnorane**, žnora = vrpca, prepletene vrpcom
škornjah, škornje = sara
šopali, šopati = tući
retkosija = žlib
sinbom, sinjba, cimba = sjenica
trutare, trutari = puhači
zarizali, zarizati = početi svirati
žbukte, žbuhta = lopta

Kad se šjećem po selu...

Neki dan odpodne, ravno sam slatko drimal na divanu, sam od „Hrvatskih Novin“ dostal pismo, u kom je stalo sledeće: „Dragi prijatelj! Ča spiš?! Srdačno te pozdravlja Urednik. „Hm? – sam trgnul zaspano s rameni, i još jednoč: hm? Ali vred sam se razdramil, kad mi je došlo na pamet, da sam obećal gosp. uredniku za Novo Leto sto pretplatnikov, a najavil sam ih samo trinajst. I kot mi se je pamet vse jače vedrila, mi se je čelo vse jače oblačilo. „Kade ću nek u mojem selu još osamdesetsedam pretplatnikov zeti?“ – sam se pital s teškom skrbljum. Najradje bi se bil opet protegnul i dalje spal. Ali ovo oštro u oči metanje me je gnjavilo, kot tvrda podglavača. Postavil sam se pred oblok. Vani je fućkal zimski vetar, godina je šopatala po obloku. Dugo sam gledal tupo prez vsake misli vani sam čekal na nešto, ča nij htilo dojtj.”

Eh, – sam si mislil nazadnje – kad brig neće k Muhamedu, mora Muhamed na brig – veli jedna turska poslovice. Pojt ću sam po hižah, mer me ne ćedu pojisti.“

Zasukal sam si plundre*, palicu zel u ruku, 100 kusićev „Hrvatskih Novin“ pod pazuh, i sam se odpravil po selu. Ali uz krčmu grede sam se nutar ufrknul i sam hitro tri decije sfrknul*, da budem srčeniji u borbi proti „vetarnih malinov“. Zatim sam se velje krenul u prvi stan.

– Dobar večer teta Reza i tetac Ive!

– Bog daj. Ča ste nam donesli, gospodine? – me primu teta Reza s velikim veseljem.

Hrvatske Novine.

– Ča?...

– Hrvatske cajtunge!

– Tako? Ja rekoh... No, sedite se mrvu kod nas. Pak ćete naše letošnje vino kušati.

Jur su mi hitro otrli jedan stolac s kukljinom* (fertuhom) i zgrabili za prašno staklo na stoljači. Ja sam je zastavljal.

– Nekate se truditi. Nego odgovorite mi: ćete si je zeti?

– A ča stoju?

– Na četvrt leta samo 8 tisuć korun – odgovorim i špoljivo razvučem usta.

– Kako velite?

– Na fertl leta 8 tisuć.

– To je preveć! – se zaliknu.

– Preveć? – zakriknem još jače začudjeno.

– To je nek dva litare mlika!

– Da, ali jur tri misece ništ ne dojimo.

– Onda dajte šest jaj!

– Jur nam vsu zimu ništ ne nesu kokoše!

– Ali, – rekoh nazadnje s ljubezno smijućim obrazom – neka tetac prišporu vsaki četvrt leta dvakrat tri decije vina. Toliko su vam sigurno vridne Hrvatske Novine! – Nato zamuknu i na dug čas je vse tiho. Oni dva diboko premišljavajuć gledaju na tla i ja sam ih poznal, da bi me se najradje zbavili. Ali ja sam čvrsto kot zabit sidil na stolcu i sam s velikim zanimanjem brojil rožice na plafonu.

– No, ča si misliš, Ive, – pitaju nazadnje teta – ćemo si je zeti?

– Ča ja znam?

– Bi si je znam vindar zeti, ne?

– A zam si je, ako ćeš?

– Čemo si je sada zeti. Mer nam ne će škoditi...

– Ča ja marim – briznu s glavom tetac k teti.

– Pa kada se mora platiti? – pitaju čemerne volje.

– Najbolje bi bilo velje – odgovorim s najdragoljubljenijim licem.

– Hm! Imaš li ča drobnih, mati?

– Nimam. A ti?

– Ja još manje! – ter dugo fufljaju u žepu.

Sada opet nastane tiho. Ja čekam ter gladim mačku, ka mi se je sela na krilo.

– No poj poglej u prvu hižu, ako ča najdeš u ormaru – velu pak tetac. – – – .

– Ovo je još bilo nešto – dojdu najzad teta Reza, ter mi zbroju pineze u šaku.

– Zahvalim – velim. – S Bogom ostanite!

– S Bogom! – odgovoru kratko – pak gledaju za manom kot za fiškalom, ki im je svukal kožu.

A ja, kad sam jur zvana vrat, diboko zdahnem kot vojak, ki je istom izašal čitovat iz ognja. Ali ćutim, da mi srčenost sfaljuje. „Moram si pukšu opet nabit” – si mislim, ter se još jednoč obrnem na tri decije. Pak se za jednu lesu dalje odšećem.

– No, ča si kuhate? – pitam posmihovajuć, kad se kroz niska vrata poškuljim u kuhinju.

– A žgance toplim od podneva, – odgovoru teta Marta i si hitro otaru ruke, kad me prepoznaju.

– Zdravi bili! Kako je to, da ste nas došli pohoditi?

Donesal sam vam ča štati. Hrvatske Novine.

– Bože! Nekate me trapiti. Ča si mislite. Mi nimamo lazno! Ja moram vsenek bižati po stanu, a on je cel dan u lozi...

– Ali na večer! – im presićem.

– Aj, na večer se najradje ležemo, ar smo uvek jako trudni.

– Pak ča novine pišu je zvećega laž – zasiče u razgovor muž, ki nas je na striji* ćul i sada stupil u vežu.

Sada me počnu žena i muž na dva kraje stiskati. Dugo se pregovaramo, dokle im razvežem, da je velika razlika med jednimi i drugimi novinami; da mora i jedan seljak, ako je kako zvijan,

novine štati, ako kani korak držati s današnjim časom, i ne smi biti zadovoljan nek s tim, ča nedilju u krčmi čuje od opravnikov (agentov) židovskih novin.

– Mer imate skoro pravo – se podaju nazadnje. – Ali mi dva stari već ne vidimo štati, a očalji su danas jako dragi.

– Ali imate pun stan mladih ljudi. Ovi imaju sigurno dobre oči – pregovorim.

– Ali dajte mi mira! Ova omladina već nij kot smo mi jednoč bili. Najradje se neg stiplju na večer ter noriju načinjaju. Ali da vas ne zbantujemo, ćemo si, u ime božje, zeti te novine – odluču teta i s ovim me otpusti.

„Laglje je jednoga staglića uloviti na lepak” – sam si mislil, kad sam po dvoru van išal. „Ali ako se kola ne čedu od sebe gibati, se moraju vući” – sam sâm sebe nagovaral i jur sam na tretih vratih potucal! –

– Herrein! – gluši iznutra.

– Sam došal, da vas pitam, je li ćete na Hrvatske Novine pretplatiti.

– Kad bi bile nimške!... Ali mi ne znamo hrvatski štati – se zgovaraju ovde.

– Ako ne znate, se naučite! Kot ja znam, ste vi Hrvati – odgovorim jalno i oštro.

– Mer je tako. Ali ove novine ne pišu po našem jeziku.

– Istina je – velim, ar kad bi po vašu pisale, ko bi morala biti vsaka druga rič nimška. Ali nek naviknuti se morate na nje. Preštite si je vsaku nedilju i ćete je razumiti. Žalno bi bilo...

– No, dajte je – zamrnje nazadnje muž. Mer tu cenu je sam papir vridan. Pak da i vi budete imali ča gšefta!

– Lip „gšeft” – sam vani brundal preda se srdito. Radije bi išal snig razbrcivati ili vinograd kopati.

Med ovim se je i zaškurilo. Lampuš sam si nažgal i s lampušem iskal Hrvate. Išal sam iz jednoga stana u drugoga. Iz jednoga sam veselo, a iz drugoga tužno izašal. Bilo ih je, ki su me lakodušno otpravili, ali mnogi su nek po stolu tropili i rekli: „Mer smo Hrvati!” i rado su prijeli novine. I ovih bilo je već.

Kad sam na kraj sela došal s punom mošnjom i nabitom glavom, sam ovako u sebi mislil: „Prijatelji, delači hrvatske kulture, na ovom polju je još mnogo dela!”

***kukljinom**, kukljin = pregača
sfrknul, sfrknuti = popiti naglo
plundre = hlače
striji, striha = streha

Stari otac kot „Bog“

Božić se približava.

Sigurno, ali polako se je približaval, kot da bi se bil vozil na četirih gladnih gospodskih volih. Ovako se je naimre činilo nam, malim.

Ali vsejedno je došal očividuće od dana do dana bliže. A ti oči, ki su ovo najveć vidili, bili su oči naše majke. Mer su i rekli ocu: „Poznat je, da će bit Božić, ar su dica sada vsaki dan vrlja.“

I bilo je tako. Kot kad bi nas bili najednoč zminili. Nek ubijali smo se, kad je bilo triba u stanu ča upravit. A kad su nas htili poslat u prodavalnicu po sol i po petrulj, nisu morali majka s palicom pojt i po nas na potok na fuzajku, ar ča su se htili oni u kuhinji trikrat ufrknut*, a znali su se hitro ufrkivat, smo bili mi jur najzad. Još bolje rečeno, bili smo vsi tako vrli, da su još i naš oštri otac s dopadanjem gledali na nas „žlojsu“* ispod njihovih škurih obrvah. A kad je na Zdravu Mariju zvonilo, smo jur sidili vsi trimi u zadnjoj hiži za pećom na klupi ščučnuti u tihom, blaženom razgovoru od dođućega maloga Jezuš.

Kot velim, bili smo vsi jako blaženi, nek mene, ki sam bil najstariji u trojici, je htio večkrat daviti u gutu pri ovakovih večernjih razgovorih. A ovomu je bil kriv naš susedljev Matko. Ta Matko me je naimre neki dan odvukal za njihovo drivalo, pak se je raskoračil pred manom i špotljivo pital:

– Ter ti još vsenek veruješ, da mali Jezuš donese božićno drivo?

– A da gdo? – sam raskrečil oči presenećeno.

– Hahaha! Znaš, gdo je ta mali Jezuš? To nek koga-toga ubliču va šlare*. Pak nam velu, da je to mali Jezuš. Ali ja im već ništ ne verujem, od lani.

Ja sam nek stal zapanjen u zemlju kot ki je iz neba doli spal. I stoper po dužem času sam mogal k sebi dojt i teško izustiti:

– Gdo – ti – je – to – povidal? – Ar od ovoga je visilo sada vse.

– A nigdor. Ali ja znam! – se zastrči gizdavo Matko ter si bubne šakom po prsuh. Pak mi dojde čisto pod nos ter poviđa otajno šušljajući: „Znaš, lani, kad sam klečal pred malim Jezušem, sam mu pogledal na noge. Pak je imal čizme. A te čizme su bile naše Agnje. Da, naše Agnje; po velikoj krpi, ku joj je šujstar Bogorov vrgal, sam je poznal. A Bog iz neba ne nosi zakrpane čizme, znaš! Tako zjalav već nisam.“

Pak mi se je nasmijal dražljivo u obraz ter se je otpravil najper. A ja sam još ostal časak stojeć za drivalom pak sam se nek odrušil domom – kumaj sam našal prelaz prik našega plota – i bil sam vas dan jako tužan i nesrićan, kot ki je jil iz prepovidanoga driva znanja. Ali nek donle sam bil tužan, dokle na večer opet nisam zašal u društvo mojih mladjih sestric. Njihova velika vera u maloga Jezuš donesla je i moju veru najzad. Opet sam znal biti vesel. Nek koč-toč me je htilo nešto ubost u gutu. A to je bila klica dvojbe, ka je vsejedno ostala u meni.

Medtim toga je prispila ponoćna vrmena. Došal je Badnjak.

Po vičeri su nas majka zgrabili za ruke i otpeljali prik, k našoj ujni. Pak su skrsnuli zgovarajući se pred ujnomo, da se moraju paščiti pred maloga Jezušā, da mu pokažu put k nam. „Pravoda, pravoda, nek poj, ar bi mogal i zabludit ta mali Jezuš“ – su je rivali ujna na vrata van; ali opet, nisu se mogli dost načuditi, kako da kod nas nij bilo još maloga Jezušā. Ar nut, kod njih je jur bil, a susedi smo si. A ravno tolič, kot smo mi išli na lesu nutar, je moral on odzad van projti. Ovo je donesal. Ter su pokazali na tram. Onda je visila jelova kita, a na njoj da i tri jabuke pak nekoliko pozlaćenih orihov. Jo, – su nam velje razložili – kod starih ljudi nij tako darežljiv, kot kade su vrla dica. I počeli su nam povidali prelipe božične povidajke, da nam pokratu teško vrime čekanja i povekšaju našu veru, ča im se je i potpuno ugodalo, ar smo im nek žrkali riči i kumaj smo izdržali side za stolom.

Kašnje pak smo počeli molit iz molitvene knjige. Ja, kot jur školar drugoga razreda, sam najper molil litanije, a oni drugi su mi odgovarali. I jačili smo si. I kad bi nas bil gdo vidil u ovoj uri prave dičinje pobožnosti, bil bi rekal, da smo mi trimi kipara Rubensa „Jačeci andjeli“.

Polako bili smo jur izmolili vse litanije, ča god ih je nek u staroj „Hiži Zlatoj“, jur su bile i ujni sfaljivale povidajke, a naše matere još nij bilo po nas.

Ar med ovim došli su naši doma u veliku stisku. Za ovo sam, pravo, čul stoper kašnje.

Naša mati bili su naimre jur zdavno naredili božično drivo, samo „Boga“ nisu imali k njemu. A prez „Boga“ nij tako lipo i ganutljivo. Zaman su prošli gori po selu do desete hiže, nisu našli nijedne divojke doma, ar su u ovu dob vse služile u Beču.

– Sad druge pomoći nij – su rekli staromu ocu, – kad su došli najzad – nego da morate vi biti Bog!

– A naš stariotac – Bog im daj pokoj – znam sigurno, da se nisu dali dugo nagovorati, ako je valjalo, da nam dici pripravu kakovo veselje. Osebito on Božić su morali biti dobre volje, ar su si bili prviput ublikli jedan novi pleteni špenzar (sveter), koga su si bili nezdavno kupili na sajmu. No, ov špenzar pak novopodbriti obraz načinjali su je za deset let mladje, kot su im svaća pod večer rekli. A ta rič im se je dopadala, ako je velje bila nek „zbog zlike“ rečena. Ter su rado privoljili u ulogu „Boga“. I mati su je odmah ublikli u stare hičene šlare, a u usta zeli su si jedan orih, da im ne bude poznati glas, kad budu po bogovu govorili.

Sada su mati dotekli po nas, da hajdi, ar stoji mali Jezuš jur pod vratih: „No onda nek bižmo“ – su rekli ujna. I na mah smo klečali mi trimi mali pred „Bogom“ i jecali drhtećim glasom „Otac naš“. Kad se je najednoč ča strahovitoga zgodalo.

Kot je „Bog“ držal u ruki rasvićenu jelvu, pade jedna svića i ulovi mu šlar oko prsuh. U drugom hipcu goril je i sveter. I sada bi bili čuli, kako „Bog“ srdito zapsuje, kad na sriću ne bi bil imal ta orih u ustih i bili bi vidili kot kani hititi lipi „krispam“ nasred hiže, kad mu ga ne bi bili naša mati okretno zgrabili iz ruke i hitro obisili zvrhu stola za gredu.

Ovako se je odigrala ova tragedija za nas male još prilično. Ali Božić našega staroga oca bil je kruto pokvaren, čemu je bila uzrok jedna velika školja na novom špenzaru.

Ova školja je bila onda otrpla i moje oči.

*šlare, šlar = koprena, flor
ufruknut, ofrknuti se = okrenuti se
žlojsu, zlojsa = klatež, ništarija

Štefanićev gospodin (odlomki)

VIII.

Bilo je u augustu, na koncu djačkih praznika.

Djed, Štefac i njegov stariji brat Joško, okapali su zadnjiput vinograd.

Grozdje se na šiba već lipo plavilo i stariotac je poslovaio i babrao oko trsja tako brižno i tolikom ljubavlju, kao kad mati čisti i češlja svoje maljano dite. No ne samo zato, ča su ljetos visili grozdići tako gusti i tusti obilati obiljnu trgadbju i „mokru“, veselu zimu, – nego ča su bili djed i vinograd u „Sridnjoj gorici“ davni brati. Pravo ni on sam nije znao, da ki njegov pradjed je prvi zasadio ta vinograd, ali kad su ga bile, a to pred dvadeset ljeti zničile vuši, on je, djed, bio ta, ki ga je opet zagajio, niti ga kada zaostavio. Nego jedva da je prispio misec marc, a s njim prvo kap*, djed se svako ljeto odselio sa svim svojim vinogradarskim orudjem, lopatom, motikom i nožicama pak jednom „tablom“ slanine, hlipcem kruha, miškom za duhan i lulom, u vinograd. I onde, pod zavićem jednoga zapušćenoga pčelinjaka prebivao danom a kada i noćom, kao prorok Samuel u crikvi, te kopao, gnjojio, rizao i vezao trsje. I premda su se nekoč onako ravni i gizdavi križi djeda časom prignulli, a brze mu ruke nastale teške, joj bilo onomu, ki bi mu se zapaćao u trsje, ili mu samo htio pomoći, mimo u kopanju i okapanju.

Nekada je, kao maljani i bosonogi dićak, i Štefac rado sprohadjao djeda u vinograd, ili nosio za njim u „dvojki“* objed. Ali danas ga očividuće nisu veselili ni ti lipi, škurozeleni vinogradi ni zanimljivo društvo uvijek vedroga djeda, ar se je samo igrao motikom te samo strgao njom prokšivo po zemlji kao negladna dica po presuri i ujedno zaostajao za svojimi suradniki. A najednoč se je bio ufrknuo, da je neopaženo skrsnuti iz vinograda. No, kod je htio pogledati na djeda, bilo ga je sram. I opet je ostao.

U to je došao k njimi gornik*, tetac Šime. Njemu je, človiku bistroga oka i šaljivih rići, pravoda već zdaleka palo u oči ukunjanje* i leharenje djaka, te se sada, kad je dostignuo djelaće, upro na pušku i porugao:

– Hoho! A ča to imate med vami za tobraća?... Jednoga študenta... Glej, glej!... Ne b' si bio mislio... Ja sam se uvijek nadao, da će biti jednoč od njega farnik ili oficir... Pak poglejte ga!... Tako djela, kao da b' mu išlo za kruh!...

– Aj, tečko, nekate nam ga još jače znoriti. I tako smo go jedva spravili van, da nam malo pomore, odgovorio je Štefaćev brat Šimi.

Štefac nije spustio ni riči. Samo je muče zastenjao kot on, koga su pogodili u najbolnije mjesto i zasikao svojom motikom srdito u zemlju.

– No pak! Ča znam da nima pravo, kad se krati motike? – nastavljao je gornik Šime vragoljaste volje. – E, Štefac, ne b' se ja na tvom mjestu mučio i našuljio si ruke. Nego bih htio tu motiku k vragu, pa b' se legao kamo u hlad. Ili b' se išao u krčmu kegljati s gospodini... Bogme, ja!

– A pak sam se sada već i zasitio ovoga rovanja u blatu! Neka okapa on, koga je majka zato rodila! Ali ja neću djelati! I već nigda ne! – puknuo je dičak sada najednoč. Pak se kao zmahnut zgodio, ča god se mogao motikom u tla i pobignuo po vinogradu doli.

A za njim zaglušao po gori glasan i porugljiv grohot staroga gornika. – – –

Stoprv, kad je dospio iz vinograda van pod slivlje, palo je Štefacu u glavu, da zapravo nima pred kim da biži. Ter je postao i ogledao se na hip najzad.

I vidio je, kako stoji djed nasred vinograda i samo gleda i gleda za njim. Ali nije vidio, da su se svitlile vrlomu starcu u očima i dvi žalne, samilosne suze.

Pak se je dičak otpravio polako i muče* prema selu. U njem je još kipio bijes, a srce mu tuklo od uzrujanosti u prsi kao bat.

Ali jedva se odaljio nekoliko korakov od vinograda, u kom su se odzvanjale sada samo dvi motike, njegova srda se je namah rastalila, njegova se lica zažarila gorućim sramom, a noge mu nastale teške i preteške, kao da su obute u željezne čizme. I najednoč nije mogao više dalje te je sjeo uz stazu i smirao zabljenim pogledom gori u vinograd.

Ćutio je, i to mu je sada kao pelin zažukilo sline u gutu, da je bilo njegovo ponašanje, osobito radi djeda, ružno, nevridno i ditinjasto. Pak i vinograd?... Ča mu je vinograd zakrivio?

I bilo mu je, da je počinio nad vinogradom, u kom je prebavio negda s djedom toliko blaženih dankov, grozan zločin, i nukalo, vuklo ga, da se mora odmah povrnuti te pokleknuti na tu svetu, blagodarnu zemlju i poljubiti ju onde, gde ju je zgodio u čelo, a ona je – još sada mu gluši u ušima – onako jalno zajauknula. – –

– E, da! Da samo toga vražjega gornika ne bi bilo onde! – uzdahnuo je Štefac. Pak se je tužan i vas slomljen, kao da se luči na svevijeke od vinograda, doma i roda, dignuo iz trave...

A ipak! Nije imao stari gornik pravo?! – zasiklo mu opet kroz glavu. – Pravoda!... Ja hoću... Ja moram da budem gospodin!... Gospodiiiiin! – zaviknuo je glasno.

Pak je raskrio ruke u višak i smaknuo se po putu domom.

***dvojki** = dvojaka posuda/lončić
gornik = pudar
kap = okapanje
leharenje = oklijevanje
muče = šutke, tajno
tobrača, tobrač = dnevničar
ukunjanje = skunjivanje

IX.

Ovo ljeto nije ostao Štefac doma do kraja praznika, nego se dao, na turobno presenećenje svoje matere, još nekoliko dan prije u grad.

Ovdje su ga već čekali njegovi prijatelji ili sukrivci; dakako po redu svi veliki „dobrijaki“, no u općinskom prostodušni i vrli dičaki i dobri učenici, čiji je bio najveći grih, ča su strastveno ljubili nogomet i katkada, ali samo na velike gode, kao na imendan gospodina ravnatelja i glavara razreda, spušili negde pod grmom skupno jednu cigaretu.

– Ali recider Štefac, ča je s tobom? Ti nisi više on stari! – konstatirao je odmah po nekoliko dani njegov prijatelj Laci Vojnović.

A imao je Laci pravo. Ar su sada Štefacu bili njegovi negdašnji prijatelji nekako neugodni. Odvraćalo ga je njihova neugladjenost i ditijska naravnost. Niti mu se već dopadalo, da trči s njimi razvlasan i rastrzan po igrališću, nego se je počeo, ar su mu ljetos već i profesori govorili „vi“, mišati medju djake visokih razredov, medju poznate kicoše, ki su se volili na večer šetati po ulica i šetališći, ogledivati za lipimi varošćankami i zazirati kroz obloke u kavane. Ah, te kavane na glavnom trgu! Negda, a recimo još lani, htio se je Štefac još nekom naivnom bojažljivošću i praznovjerskim strahom obrnuti od njihovih oblokov, i prije bi bio hotio za-bluditi u ponoći u jednoj velikoj šumi, gdje ruju vuki i medvidi, nego bi se bio dao odvući u kavane. A sada bi ostajao, pun goruće želje, nekoč i po pol ure pred tim rajem gradskoga svita. Onda su ga nekoga večera otpeljali njegovi novi prijatelji u kazališće.

Do sada nije imao Štefac ni novca za kazališće, a ni pojma, ča skriva ta ogromni stan s golimi poganskimi božicami na čelu. Za toliko silnije je djelovao na dičaka ta prvi večer u kazališću, – igrali su upravo neku Kálmánovu operetu, – i savršio on duševni prevrat, ki je već ljeto dan potresivao dičakovu dušu.

Tamo na daska, otkrio i otkrio i očitovao se je pred Štefacom jedan sasvim drugi svit, ki nije imao ništa slično s tim, u kom je dosada živio i trpio, a najmanje s onim u njegovom rodnom selu. U ovom novom svitu bili su svi ljudi jednako lipi, bogati i jednako srićni. Oni su samo pjevali, plesali ter se dragali medju sobom; a griha u tom svitu kao da uopće nima...

Ta večer nije znao Štefac, kako je zapravo dospio domom u svoje noćišće. A sutradan se je jedva mogao opet sprijateljiti s običnim školskim životom. Niti je ostala ta prva od „tisuć i jedne noći“ u njem bez daljnje upliva.

Ar, iako je Štefac znao razlikovati medju kazališnom pozornicom i ulicom, medju operetom i istinskim životom, ipak je bio tvrdo uvjeren, da mora imati ta operetna igra negde u gradu, negde u svitu i svoju prispodobu ili nastavak. I našao ga, u tančeni dvorana, po krčma, pak opet u kazališću, ko je počeo odsle gusto ali otajno poiskovati ter se je uslijed toga natukao pri svojoj gospodarici i u dug. Još svoj študij bi bio zanemario, da nisu njegovi učitelji još u pravu dob opazili njegovo propadanje i ozbiljno ga opomenuli; a on je, hvala Bogu, imao još dosta duševne moći, da se povrne svojim knjigam.

Pravoda je i njegova silovitost i nedomišljenost u traženju raskoša i zabave časom nešto popustila i njegov je ukus nastao, biraniji i finiji, ali je ostalo u njegovu prsi čvrsto, neprominjena odluka, da postane pravim kulturnim človičkom i „comne il faut“ gospodinom po estetici Balzaca i Wildea, čiji romani su mu prezaran dospili u ruke. Zato je mnogo trpio pod svojim siromaštvom. I bilo je za njega prava muka, kad je morao svaki dan na očigled svojih poznančev, osobito onih ženskog svita, ići na sirotinjski kruh.

Medjutim je i gimnazija upravila u njegovoj duši svoju zadaću, ka joj je naminjena. Čim je Štefac dublje i dalje napredovao u svojem nauku te proširio svoje znanje, tim su se gušće zbudjale u njem svakakove mladenačke želje, ambicije. Počeo je i on sanjariti i graditi svoje grade. Samo, da ni jedan od tih gradov nije stajao na tijesnoj, uskoj medji svoga malog naroda, nego lizao prik njegovoga neba u prostranije daljine. Ar je Štefac u sebi vrijeda zahitio tu misao, da bude jednoč „narodni“ župnik ili učitelj, – a ništa drugo. U tom smislu je uplvisao na njega i bojni mentalitet, to je opće mišljenje, ko se je sada, – osobito u mladini, – kupalo u beskrajnom ugarskom rodoljublju i domoljublju.

Zato Štefac, to jest Pišta, – kako ga je morala odsada i njegova rodjena mati zvati, – malo po malo već nije znao, ča da piše domom svojim roditeljem. Zato im već uopće nije htio pisati. Samo kad mu tribalo novca. A tribalo mu sve više, tako da je bilo višeput doma u obitelji i prigovaranja zbog djaka. No, na praznike je ipak dohadjao još domom, premda si već nije znao predstaviti, da ča će – za volju Božju! – stvarati u tom seoskom gnjazdu kroz sva mila dva miseca.

Ali sada su strine i ujne zaman čekale raskritim krilom i novopečenimi sirom-savnicami svojega mladoga rodjaka, gospodina. Već ga nije mogla mati nagovoriti, da ih poišće. A kad bi se rijetkoput prošetao po selu i sastao s nekim svojim vršnjakom, negdašnjim suškolarom, Štefačeva su usta ostala nima. Ar nije već imao riči, kom bi se mogao porazgovoriti s prostim seoskim človičkom.

Tada su i ljudi zafrkali usnicami za njim, kad su ga htili vidili ići mimo uz hiže, a mladina mu se počela poluglasno rugati za hrptom:

– Ono, gizdavoga Štefaničevoga gospodina!... Hihih!...

Sve to je bila mati Roza već davno opazila. Ali nije se usudila za to svojemu sinu prigovoriti ni jednu žalbu; ar se bojala, da će biti Štefačev odgovor strašan i će joj samo probosti srce. Samo je molila, žgala svaki večer ulje pred Marijom i ufala se... Dokle god nisu počeli iz grada zvirati sve gušće i gušće glasi, kako vidjaju seoski tršci Pištu šetajući po skrajni ulica s nekom „spaćljivom frajličkom“.

Na to se je Roza ipak ganula. I poručila je odmah svomu sinu, da ostane sutra po školi doma. Ima se s njim nešto važno pominati. A drugi dan popodne je upravo zaletila u Štefačevu sobu.

– Gdje je moj sin!? – kriknula je zdvojnim glasom na hižnom pragu.

– A nij ga doma. Niti će ga biti, rekao mi je, ča do ponoći! – odgovorila je gospodarica i sama uvrijeđena zbog tako nevrjednoga ponašanja Rozinoga sina.

– Ah! – završila je Roza zdvojno. – Tako je sve istina!

I žvignula gornjim tijelom prik stola...

Kad se je po dugom vrimenu opet nekako teško podigla, izgledala je tako omamljena i blijeda, kao da se je upravo stala od lijesa umrloga joj sina. I samo se muče odvukla domom.

Doma ju je čekalo pismo:

Draga mati!

Prosim Vas, nekate mi zamiriti, da Vas nisam hotio doma dočekati. Ali bilo bi zaman. Ar ča Vi hoćete, toga ja nikako neću. Neću, da budem pop, a niti kakov drugi pastir ili palir medju prostaki... Samo Vas molim, da me ne zapustite, dok ne svršim svoje nauke. Morebit da budete ipak jednoč gizdavi na mene!

Kušuje Vam ruke

Vaš Pišta!

Ali Roza je samo nevjerojući zamahnula glavom i načinila u zraku drhtećom rukom križ prik svoga Štefaca.

X.

No otac Ive, ki je sada po svršenju boja dolazio iz tvornice domom, nije primio odluku svoga sina tragično, već sasvim ravnodušno. On si uopće nikad nije jako lamao glave, kakovim gospodinom, da postane Štefac, samo je grebao, rovao i mrcvario se za njega kao rob. To je ipak već od početka naglasivao pred ženom, da nije potribno da si svaki študenat na kraju obličie kutu*. A sada joj je rekao:

– Poj, neka toliko ucidati* zbog toga dičaka. I dosada nisu imali duhovniki mnogo dobra na svitu, a odsada ćedu ga imati još manje. Ja sam to sve vidio... Ter ćeš ti, s tvojim srcem, znamda još manje morati strpiti, ako ne bude duhovnik.

U tom mu je pak i Roza malo pravo davala. I malo po malo se počeo u nje duši opet oživiti Štefac, koga je od onoga groznoga popodneva oplakivala kao mrtvoga. No u to ipak nije mogla već vjerovati, da more biti dičak još kada srićan. On je, mislila je pri sebi, pred Bogom za sve vijeke zaigrao svoju sriću. Iako nije metala njegovomu daljnjemu školovanju nikakove zapreke, ali je odsle mučala sa svojimi savjetima-tanači i predala ga nekim tihim, turobnim pomilovanjem njegovoj volji i sudbini.

Štefacu je medjutim stalo najviše do toga, da samo ne izostanu novci iz doma i da svrši svoje škole.

Za ljetu dan je položio ispit zrelosti i dobio od svojih profesorov odličnu svidodžbu, kom je odmah hotio krenuti na sveučilišće.

Ali u to vrime ga je ulovio turoban poziv, da putuje domom, jer mu je otac naglo umro. — — —

Po pogrebu, kad su se bili rođjaki već razišli, mati je Roza prekrizila ruke nad starim hrastovim stolom, nagnula tužno glavu i stavila svojoj družini pitanje:

— Dica draga, ča ćemo sada započeti?

— A ča ćemo, majka! — odgovorio je najstariji, Joško. — Djelat ćemo kao i dosada. A vi ćete nam biti odsle majka i otac zajedno.

— Bog plati, sinak — zajecnula je Roza srdačno i toplo pak si otrla iz očiju dvi blažene suze. — — — Ali, — obrnula se tada polako i bojažljivo prema, drugomu sinu, — ti, Štefac?... Ča će s tobom biti?

— A ja ću se dalje učiti! — odlučno je odvratio sin.

— Još uvijek samo dalje učiti, sve dalje učiti! — tresla je mati turobno glavom. — Pak kako dugo će to još trajati?

— A tako da i četiri ili pet ljet...

— Ah, Bože moj, tako dugo znamda ja ni već živiti neću... A ipak, — dopusti mi, da te danas svejedno pitam, — ča za staliž si sebi odabrao ?

— A odvjetnik ili fiškal ću biti.

— Tako...

— Da, majko. Ali, — — — zadrgnulo se je Štefacu najednoč u gutu i hitio posramljen oči nakraj, — k tomu će bit triba, da mi vi i odsle pomažete iz doma...

— Čemo ti tako pomoći, u ime Božje! — uzdahnula je mati nesigurno po kratkoj šutnji.

— Majko, to ne ide! — trgnuo je sada Joško na stolcu.

— Pa zač ne bi išlo? — drzovito se okrenuo Štefac k njemu.

— A zato! — odgovorio je brat i pogledao mu ozbiljno u oči. — Ar prvič si ti, brate, svoj dio već davno potrošio. A drugič je naše malo gospodarstvo danas za dvi muške ruke nastalo slabije. Pak i ove divojke ne želju ostati za priranke*, nego ćedu se hotit danas-sutra i udati. A najdi mi jednoga, ako znaš, ki će ih i bez pinez!

— Ali prosim te, Joško, — molila se mati splašeno, — imaj preštimanja s njim... Neka tako svršši svoje škole... A mi ćemo se doma kako-tako.

— Ne, majka! — zamahnuo je glavom stariji; pak se dignuo od stola i jedva vladajući sa sobom pokazao prstom na brata. — On se je već dosta naučio. Još i previše. Naučio se je igrati gospodina i svoje, svoj rod prezirati. A sada neka se još i to nauči, kako da nam zjalavim seljakom kožu svliče?! — Onda prije idem iz ovoga stana.

I otišao je iz sobe.

Štefac, ki je poslušao ov gusti izlivak svoga brata samilosnim, podrugljivim smihljanjem i bez prigovora, sad se je nastavio i progovorio gizdavo, ali sa žukoću u glasu:

– Čujte dakle, mati!... Ja tako od danas ne tribam od vas ni krajcara. Postavit ću se sam na noge. Ali odsle pa i nij‘ ov stan već moj dom!...

– O, Gospodine Bože, zač i mene nisi odmah zeo iz ovoga svita? – zaplakala je Roza očajno i usipala se na klupi.

Tako ju je Štefac i ostavio.

Još ta isti dan otputovao je hitro najzad u grad i poduzeo odmah korake, da si osigura besplatno primanje u kakov djački zavod. Ali morao je vrijeda priznati, da je pripisivao do sada svojim gradskim vezom i po znanstvu više sklonosti i ljubavi prema svojoj osobi, nego li je tim dotičnim ikad bilo samo u peti. Neki su mu prvašnji prijatelji ili dobrovoljnici očito spomenjivali poznatu poslovicu o siromahu človiku, ki samo vodom kuha; neki je zavod tražio od njega još i dokaz plemstva. A mnoga vrata ostala su pred njim uopće zatvorena.

To ga je počelo užasno razočarati. I bludio je i bižao simo-tamo po gradu kao bigunac bez doma. Medjutim je, dakako, višeput mislio i na to, da će se vratiti barem župniku, Martinčiću, samo da je bio već davno prekinuo sa svojim dobročiniteljem svako dopisavanje i vezu te se već nije usudio preda njega molbom. A njegove ambicije gonile su ga neprestano kao mahnite furije.

Nazadnje je Štefac po dužoj mučnoj duševnoj borbi, neimajući ipak dosta samostalnosti i jake volje, da podnosi u kakovi ubogi sklonišći kroz četiri ljeta glad i zimu, krenuo običnim putem zustalih ili siromašnih študentov. Sredio se je pri nekoj gospoščini za odgojitelja. I kada bi si po jednom ljetu prištedio nešto novca, svršio je bilježnički tečaj.

I tako je nehoteć pao opet na domaću grudu. – – –

Medjutim se je bila nad Gradišćem izminila državna oblast. A Štefacu je bilo svejedno. On je kao pravi primjerak silovitoga laktšaštrebera i raznarodjenoga intelektualca služio vjerno staroga kao i novoga gospodara. Samo mu je tribalo, da se nauči novi državni jezik.

To mu je uspjelo, kad je spunio kao pisar okružnoga tajništva u nimškom K.-u tri ljeta.

***kutu**, kuta = svećeničko ruho
priranke, priranaka, prijesadnica = repa
ucidati, cviliti = cviljeti
zjalavim, zjalav = bedast

XI.

Jednu nedilju po večernji bilo je u Višnjacu u Buličevoj krčmi osobito živo i glasno.

Sve se je pominalo samo za budući izbor okružnoga tajnika ili „notera“ u Bijelom Kapiću, kamo je pripadao, kao filijalka i Višnjac.

– No, – otvorio je debatu debeljast seljak, zaštrcnuo si šešir-krljaču na šišanjak i podupro se laktom na stol, rado b' znao, ča za notarijuša ćemo se ovput dobaviti... I zato, ako ću polag dušnoga spoznanja reći, i ta, ki je nedavno prošao od nas, nij' bio čemeran človik. Ali sve je htio človiku ravno u zube reći. Ako ga pak nisi htio odmah razumiti ili se s njim predegivao*, onda te j' htio vrijeti i zahustiti ter poreketati van, – also marš iz konclaja!

– A čuješ, Pave, – odvratio mu je jedan drugi, – meni su takovi grubnjaki, ki se ravno vozu ter znaš na čem si s njimi, stoput draži, nego oni, ki imadu uvijek putnicu* masti za vratom i ti se miliju, ruke pred tobom riblju i namah sve obećaju. A ti zjalo (glupan) projdeš obatren i pun veselja i kupiš putem ženi još i pol kile kave; pak počneš, doma čekati. Čekaš misec dan, čekaš i tri, a posao ti samo spi i spi. Dokle god se po jednoč ne razljutiš ter ideš nada njih i počneš ,nako bečarski psovati pred njimi. Onda te odmah najavu zbog, – zbog čega to? – da, zbog „uvrijedjenja službenoga poštenja“. Pak se moreš i na svezadnje i deset šilingov zbaviti. A tvoj akt stoprv gnjije negdje u zdonjoj ladici.

– Tako je! – zamišao se ljuto jedan mladi u razgovor. – I ja volim one, ki se s mužem po mušku pominaju. Pak recimo ravno, da su naše naravi i bolje se slažu s nami.

– No, ča je moja stara, nju ćeš prije dostati kilom meda, nego dvimi vozi paprike, – pošali se stari čizmar, a grupa je prasnula u smih.

– E, ja bih samo rado znao, ča za notaruša ćemo dostati! – opet je progovorio prvašnji debeljan i pocicnuo medju nogami na tla. Pak je zgrabio lulu u obadvi šake i proširio se s lakti prik stola.

– A ča toliko gatate! – javio se je sada seoski kolar od drugoga stola, a da nije človik znao, da li govori ozbiljno ili se podruguje. – Pak ga imamo, ako vam je pravo! Ovo je velje jedan! Pokojnoga Ive Štefanića sin, Pišta, ki si sada tamo negde na Nimci rabi notke.

– A gle! Istina je! Seosko dite! Da nam ov prije nij došao na pamet! – odobrali su neki živahno i zabadali lulami jedan drugomu pod nos. Ali većina im je muži vihorno prigovarala i padali su od svih stran srditi uskliki:

– Ča!/? Toga gizdana! Onda bi si stoprv koga kupili! Prije jednoga dotečenoga iz Pemskoga!

I na hip nastane med stoli burna gužva, kao da je išlo svakomu za živu glavu. Medjutim, posao nije bio tako nevažan.

– A neka je, kakav je, ali Hrvat je! – čuo se je iz opće vike glas i udaranje po stolu mladoga gospodara Šime.

– Da, bome. Pak još i kakov Hrvat! – narugao mu se seoski stolar i otkrio sada svoju pravu ćud. – Otkad mu je majka dala načiniti dužičke hlače, sram ga je još i zazinuti po našu. A dosle je moguće pozabio i hrvatski Očenaš.

– Da ga samo po djačku zna do kraja! – dohitio se šaljivo stari čičmar, da to vruće pitanje razmlači i malo utiši uzburjane goste.

No, gospodar Šime se je dalje opirao, ali je sada nastavio nešto mirnije i povjerljivo:

– Zato j' ništa! – rekao je. – Ako i ne kani znati hrvatski. Ćemo ga potvoriti. Pak ćete viditi, kako će mu lipo polako opet dojt na pamet materinska rič. To će biti veselje, kad nam bude htio onako po hrvatsku razložiti te svakakove nimške spise, jednoč od poreznoga ureda, drugoč od kotarskoga poglavara, a tretič vrag zna odakle. Dosad sam morao s tim svačim samo simo-tamo bižati po selu, ko (kada) školniku, ko gospodinu farniku. A tako j' bilo i pod Ugri. I onda sam samo svaku drugu razumio.

– Pravo ima. Mi Hrvati smo uvijek bili sirote. Nas nigdo ne kani razumiti, a mi moramo svakoga, – tiho je šapnuo negdo u kutu.

– Ali ne zbog toga smo mi veliki siročaki na svitu, – progovorio je no ta proštimani starac Leonard, – ar hvala Bogu, prodat se zato ipak ne damo od Nimca, ni od Ugra, a obajt ćemo s našim jezikom i polovicu Europe. Ča se pa tih službenih pisam tiče, Šime, s timi dojdi k meni, kad ti opet ča doleti. Ću ti ih ja rastumačiti. Nego, muži, naše uboštvu je u tom, da smo mi ljudi-seljaki imali i imamo još danas puno pretpostavnih i puno činovnikov, ali malo pravih ocev. To je, da se ti naši činovniki na različni mjesti morebit bolje trsu, da nam svakomu ugodu polag zakona; pak da sve, ča nam ovako dadu, dohadja, – meni se tako čini, – uvijek iz erarskoga* magazina, a ne od njihovoga vlašćega človičtva, da ne velim od ljubavi. Zato, kad onako zajdeš kamo na vrata nutar, oni posluhnu tvoju povidajku, da, – ali ne uvijek do konca; pak ti brzo odrižu kus pravice i ti moreš opet projt. Ali kad ti je koč nekako jako teško oko srca i htio bi si je pred njimi malo sprazniti i zlakotiti, onda te samo udvorno odrivaju na vrata van... Ar pravoda, nimadu lazno... E, pak ti naši krvni peljači! – mahnuo je rukom starac.

– I oni su svakakove vrsti. Jedni živu med nami, kao da nisu med nami. A drugi opet... Ne ali, recimo, ča j' pravo, je ih još u lipom broju, ki nas i zbliza, od lica do lica ljubju.

– No ja sam samo za Štefanićevoga notaruša, ako do odibiranja dojde, – krenuo je Šime opet u prvašnju kolomiju.

– Ćekaj! Još je daleko do toga! – odgovarali su mu muži, ali ovput nešto pogodnije.

– A ča! – zahustio se je sada najednoč Štefačev stari stric Martin, ki je dosle samo poslušivao i mirao muče u svoje staklo.

– Vi ovde već da i uru dugo prodavate i kupujete mojega rodjaka, a niste se još ni pitali, je li ste ga i vridni, ha!

– Oho! Glejder ga! – vikali su muži grohotajuči.

– Da! – nastavio je stric sve ljutije. – Pak i to ste se zabili pitati, je li će vam hotit i dojt, ako si ga odiberete!... A pred manom neka nigdo ne povida, da kakov človik je Štefac. On je bio, – govorili su mi ne jednoč njegovi profesori, – najbolja glavica u cijeloj školi. Ste me razumili! I danas bi mu se vi, zivaki*, kao „milostivnomu gospodinu doktoru“ klanjali, da mu nij otac prezaran umro. Ali on će, – obećao mi je, kad sam bio nedavno pitati, a pitat sam ga kao rođjak ipak smio i bez vas, ne? – on će zato i simo dojt. Premda je samo teško privoljio, kad sam ga nagovarao – jer sam ga i nagovarao, i to ćete mi dopustiti, ha? – A ja mu i vjerujem. Ar kako ga zgora i zdola sve poštuje, mogao bi danas-sutra siditi i u drugačijoj notariji nego je naša sirotinja. Ali kad ga dostanete, – ako ga stoprv dostanete! – dobar vam stojim, da ćete imati notaruša, na kakovoga se još ni naši djedi ne moru spomenuti!

– E, Martine! – nasmijao se je krčmar huskajući ga ter ga dobrovoljno praknuo po ramenu. – Ti ne b' nikad vrepca ulovio, toliko bugnjuješ. Reci samo: koliko ćeš ga platiti, ako bude ta dičak kod nas notaruš?

– Platit? – zaštrcnuo se na hip Martin i razbuljio oči na krčmara. – A četvrt vidra od tvojega najboljega! – zaviknuo je pak i tropio šakom po stolu.

– Ako ćeš ga pol vidra platit, – pružio je krčmar Martinu ruku, – bit ću ti prvi korteš i do danas osam dan su svi purgari iz Višnjaca, a i iz Bijeloga Kapića u mojoj putnji! No?

– Ne marim! Neka tako bude! – pačnuo* je Martin krčmaru u šaku.

– Tako da, Martine! Sad si ubio vola! – zagaknuo je u jednom uglju Jure, stalni gost u Buličevoj krčmi. – A ča! – nastavio je svojim hrdjavim glasom i okružio skupinu muži. – Ja nisam purgar, ali pokažite mi brzo kade koga plundraša*, ja ću ga, bogme, za tri decije vina odibrati. Pak zač i ne? Plundre su plundre! E! – – –

*erarskoga, erarski = državna blaganja/magazin

pačnuo, pačnuti = udariti rukom

plundraša, plundraš; ki nosi gospodske plundre = hlače

pocicnuo, pocicnuti = pljunuti

predegivao, predegivati = prigovarati

putnicu, putnica = kabao, vjedro

šišanjak = tjeme

zjalavim, zjalav = bedast

zivaki, zivak = zijevalo

XII.

Štefac se po svojem odibranju mišanim čuvstvom sjeo u vlak. U njegovoj duši se još nije bila svršila ona borba ka se počela u njoj onda, kad se dao nagovoriti na ta korak. To je bila borba medju željom za boljom i samostalnom egzistencijom pak medju sramom, da uzima odsle svoj kruh iz onih ruk, kih se je bio nekada tako odlučno i tolikim prezirom odrekao. I sada, kad se je stisnuo u ugalj jednoga praznoga kupeja i promišljavao, jednoč je ova, a u drugom hipu ona ćut nadvladala u njem. Samo kad si je medjutim opet i opet jasno predstavio svoj položaj, morao je priznati, da njegovi izgledi nisu tako krasni. Ar, ako je zbog svoje djelotvornosti i

okretnosti imao „zgora” neki ugled, ipak nije bio toliko zaslipljen od svoje vlašće valjanosti, da ne bi znao, kako mu more milost njegovih pretpostavnih jednoga dana samo izmaknuti i da konačno svaki čovik sam kuje svoju sriću.

Zato se je dao dalje voziti.

Ali kad je na svojoj stanici istupio iz vlaka i zagledao onde jedna domaća kola s košem i nekim poznatim mu kočijašem, opet je na časak zaplasala u Štefacu ona prvašnja bojažljiva odvratnost prema svojem zatajenom rodjenom domu; i kad već nije mogao krenuti najzad, najradje bi se bio sam otpravio po jednoj stazici u selo. No njegov čovik ga je imao odmah za rukav.

– Ovo smo, mladi gospodine! Veselim se vašemu zdravlju! Sad samo za manom! – pozdravljao je Štefaca iskreno obradovan i peljao ga s poštovanjem k vozu. – No, da ste nam samo srićno došli. Pak da ste zdravi. Već vas nisam da i sto ljet vidio! No skoro. Ča ne?! – čavrljao je zgovorno i veselo i tresao mu medjutim ujedno ruku. Pak ga je zgrabio pod pazuh i pažljivo posadio na siromašno slamnato sidalo.

Kad su se potom kola ganula, u Štefaca se najednoč povrnula njegova obična bistrina i gospodska sigurnost. I dolazeći do sela bio je gotov sa svojom odlukom, da će postupati s ljudi kao bi i svaki drugi činovnik, to je pravićno ali nehajno i bez ogleđa na rod i znanstvo. A kad bi mu po nekom vrimenu uspjelo, da se čvrsto umjesti, naućit će sve po svojoj volji „tancati“.

Tim je odmah on dan i nastupio svoje mjesto u Bijelom Kapiću.

U selu, u kom se nije htilo kroz mnogo ljeta skoro ništa novo dogoditi, izvan ako se nij’ kada-tada župnik ili ki učitelj izminio, ili se ka nova hiža zgradila, djelovao je dolazak novoga tajnika domoroca nesvakidanjem senzacijom. Ljudi su svi, muži i žene, stajali pred putnim vratima, a mnogi su dizali i kape pred došljakom, ki je sada u svojem smišnom položaju, – već je čućao na dnu koša, jedva mogao očuvati svoju samosvisnu dostojanstvenost. Tako je morao biti prvi utisak, koga je dobio o svojoj novonajdenoj domovini za Štefaca ugodan.

No, on je ipak ostao vjeran svojem naminjenomu načelu i zahadjao s narodom jednako činovnićki. Samo, kad su mu potom počeli dohadjati u pisarnicu stari i mladi ter mu povidali svoje posle, teškoće i brige, ke su katkada nosile na sebi zlamenje prošlih ili budućih groznih obiteljskih nevolj i tragedijov, ili kad su se ovako po nekoliko miseci pootvarale pred Štefacom, jedno za drugim, rane i boli jednoga ljudstva, onda se je ipak malo po malo razmlačila njegova nećlovićja ledenost i podrhtala mu u duši neka dosad nima žica, žica sućuti. Ali po svojem vladanju i vanjšćini ostao je još kroz duglji čas u svojem društvenom okrugu kao i u svojem uredu lipi, duhoviti, ali gizdavi pozer* i kicoš, za kim su se divojke rado ogledivale, ali ga nisu volile.

Medjutim je mnogo uplivila na njega i njegova mati. Štefac se je bio, pravoda, vrijeda pomirio sa svojom familijom i kad sam nije gospodario, odšetao se svaku nedilju i svetak svojim u Višnjac i potrošio s njimi skupa objed a kad i kad i večeru, pak se opet povrnio na spavanje u Bijel Kapić.

Po objedu, kad se je već htela družina razići, i Štefac je sidio sam s materom pri stolu, mati mu je mnogoput miljano govorila:

– Sinak, neka biti tako hladan s ljudi. Glej, ov tajedan mi se j' opet tvoj ujac, Vide, tužio, da j' bio kod tebe, ali ti da si ga tako mrzlo otpravio, kao da b' se bio s njim prviput i zadnjiput vidio. Jedva, da si mu nazadnje ruku ponudio... A tako ča moram poslušati po redu i od drugih naših ljudi... Pak si čuo, da su te jednoglasno odibrali, i kad si došao meda njih, mislili su, da su dostali Boga u selo. To j' sve zbog toga, ar potle ljudi pametu, nismo još imali ovdje notaruša Hrvata... Zato su sada puni veselja, moraš ih samo razumiti. Zato ako te koč-toč i malo zabavu u poslu, ali ti se već za vrat višaju nego ti je ugodno, neka im zamiriti. Samo lipo se nu s njimi, ar se bojim, da ćeš si ih vrijeđa odvrnut od sebe.

– E, majka, – htio je Štefac na takovu tužbu svoje matere otresito odgovoriti, – ja odvisim i od jednoga drugoga gospodara. To je moja vlada. A ona ne želji, da poznavam razlike med človikom i človikom... Ali vi toga ne razumite.

– Razumim to ja dobro, dragi sinko! – znala ga je mati Roza žuko zavrnuti. – Ne nagovaram te – Bog očuvaj! – da se ne mariš za oblast, ali boli me ča vidim, da bi ti samo s gospodom držao. Da. Kao da ja, tvoja mati, nisam prosta žena, a tvoj pokojni otac nažuljeni seljak...

Ovakove riči i oni tihi uzdah, ki su ih sprohadjali i ke Štefac nije rado čuo, odbijali su se početkom od njega kao kaplja, ka škropne na tvrdu grudu pak se odmah razleti u zraku. Ali kako i kaplje, kad padaju gusto iz strihe, izdubu po času još i najprkosniju grudu te ju raskvasu i razmrvu, tako nije ostalo ni Štefačeva čud uslijed tih popodnevnih razgovorov s materom bez utiska.

A jednoč ga je domišljata mati i na to nogovorila, do poišće u domaćoj crikvi i svetu mašu, da Štefac jednostavno zbog toga nije dosada još učinio, ar se je bio već sasma odučio od crikve.

I zaista se je odmah na nasljednu nedilju spravio, došao zaran u Višnjac i odlazio po skupnom zvonu k Božjoj službi.

*pozer = koji se neprirodno, namješteno drži

XIII.

Kad se Štefac sjeo u klupu kraj oltara, ka je po navadi rezervirana za seosku inteligenciju pak za islužene crikvešnjake, odmah su se svi oči uprli u njega i ljudi su bili očivideć radosno presenećeni zbog prisutnosti svoga gospodina notaruša pri Božjoj službi. Ar narod misli, – a u tom se i rijetkoput vara, – da ki činovnik nediljom s njim skupa Boga moli, ta i u djelatniku s njim skupa djela.

No, Štefac je još malo poznavao svoj narod, a da bi si bio znao rastumačiti, ča zlamenuje to značajno miganje i potiho šušljanje medju muži i ženami. Niti je posvećivao pobožnoj skupini, ka je napunila hižu Božju ča do najskrajnijega kutljaca, – a bilo je danas, na prvu

adventsku nedilju, opravna sva u črno, – kakovo osobito zanimanje. Već je, onako nehajno i nemarišno, kako se ogledamo u jednom kazališću, okružio očima crikvu. Ali njegovo oko, kad je proletio okolo-naokolo, nije moglo najti u svem starom Božjem stanu ni jednu povoljnu točku, gdje bi bilo postalo te se malo razdragalo. Nego je lebdilo po njem simo-tamo kao lastavica, ka se katkada slučajno zaleti među ove zidine. Pravoda, bio se već previše otudjio od svoje domaće crikve. A nije bilo prošlo još mnogo vremena, da je ovdje na oltaru ministrovao, a ono odzad na korušu školniku orgulje gazio.

Stoga se je Štefac samo grosljivo* protegnuo u svojem škamlju*, zeo u ruke jednu razdrapanu „Hižu Zlatu” i počeo u njoj napamet prevraćati i listati.

Samo kad je pak na početku svete maše zaorila i zaljuljala po crikvi, nujno i željno, kao krik jadne zemlje za spasiteljskim nebom, ona najistinitija adventska pjesma:

Ave, o Marija, ružo rumena,

Milosti si puna i Preblažena...

zaljao je nenadjano neki topao slap Štefačevo srce. I on se na hip zagleda preda se, brižljivo i nabranim čelom, kao da se silom sili, da ulovi neku nejasnu uspomenu iz svojega ditinstva, ka se je sada dignula iz njegove podsvisti, ali opet mu odmah i skrsnula... Pak je nakanio, da će doći još kada u crikvu.

Ipak mu nije bilo žao, kad je bio kraj jački i maši, i on je smio opet izlaziti iz tijesne i sparne crikve.

Vani se je na crikvenom dvoru naslonio na jedno sedrovo stablo*, zapalio cigaretu i dokle je seoski načelnik opravio pod starimi kostanji s muži i junaki običnu „gmajnu“, Štefac je radje razgledivao divojke, ke su upravo počele suvajući i lezgetajući (smihljajući) se izlaziti. No kako je on počeo svoje negdašnje suškolarice prokšivo* i prezirno fiksirati, polako je surovi izraz njegovoga obraza omeknuo i prominio se u pravo iskreno čudjenje, kad bi opazio medju timi seljačkim divojkama Hrvaticami i vrlo snažne i lipe, od kih bi neke i po svojem obliku i vladanju potpuno odgovarale njegovomu birljivomu gospodskom ukusu. Ali opet se morao katkada i slatko nasmijati unutra, kad je gledao na njihovoj opravi onu neskladnu i smišnu mišalinu varoške mode i seoske nošnje.

U to je dolazila iz crikve, kraj svoje družice, neka vanredno dražesna divojka, krasnoga rasta, svježega lica kao zora i blijedokostanjaste kose. Ona je koračala lagano ali skromno. A na nje prateži poznavalo se, da ima od navadnoga različan i osoban ukus, čim je ona namah obrnula na se pažnju mladoga gospodina.

Kad je divojka došla do Štefaca, a on je nato malo prignuo glavu i zlovio jedan plah pogled iz nje lipih, modrikastih očiju, odmah ju je prepoznao i utvrdio pri sebi udivljenjem, da je ona njegova vršnjakinja i miljenica, Peričina Ilka.

I od tada je Štefac počeo hoditi i na ples i u kazališne predstave, no samo kao gledalac, opazavajući muče ali velikim zanimanjem Ilku, ka mu se je pri svakoj zgodi sve više dopadala.

Jednoč je ipak zaboravio svoju gospodsku dostojanstvenost, ka mu dosada nije dala, da stupi s prostim narodom u bliži doticaj, ter se otrpavio za divojkom. I kad se je Ilka rastala sa svojimi družicama i krenula po putu u njihov „mali kraj“, Štefac se je popašćio.

– Ali mi letiš, divojčica, kao srna! – doviknuo joj je s odzad poluglasno i vas zasopan.

Kad se je Ilka na ta glas obrnula, opet je odmah i odmaknula glavom i našla se, kako bi se i svaka vrla seljačka divojka, kad se kakov „gospodinac“ zabode u nju, u velikom strahu i sramu. Pak je obisila glavu, uprla oči u tla i počela brže koracati.

No Štefac se je namah stvorio kraj nje i ju nježno zapitao:

– Ča me već ne poznaš, Ilka?

Divojka mu ništa nije odgovorila. Nego se sva zažarila i pustila trepavice na oči, kao da se je bojala, da će ju ta gizdavi gospodin u isti hip uvrijediti kakovom nezgodnom ričju. Samo, kad je Štefac ponovio svoje pitanje i to još ljubeznije i naglasom dobrovoljnoga prijateljstva, prikrenula mu je malo svoju glavu, briznula ga plašljivo okom ispod rupca i prošapnula skoro bez glasa:

– Kako vas ne bih poznavala!

– No ipak! – kriknuo je Štefac veseo. – Ali u tom slučaju, – nastavio je, a da je i sam ćutio, da prebrzo galopira i sebe ponizuje pred divojkom, – u tom slučaju mi je smišno, da mi – „vi“ veliš. Reci mi prosto „ti.“

– Zač?... Vi ste gospodin, a ja sam samo seoska divičica, – odvrtila mu je Ilka naravno.

– Ne tako, lipa moja! – prigovarao joj mladi notaruš razigran, te joj povjerljivo pokuknuo pod rubac. – Nego ja sam sada ditić, a ti divojka!

Ilka je na to omirila svojega sprohodnika nešto sumnjičavo i zažmirila se opet ozbiljno preda se. Ali kad je Štefac potom okretno skočio na drugi razgovor, a njegov je glas nastao sve nenasilniji, divojki je malo po malo odlanulo i počela ga sve većom pažnjom slušati. A odgovarala mu vrlo pametno, dokle god ju nije dohitljivi mladić opet nagnao u nepriliku.

– A recider mi, rožica, u kom kraljevskom vrtu si dosad cvitala, da te ja kao študenat nikad nisam vidio doma? – pitao je šaljivo.

– To je moguće. Ar kad sam bila iz škole van, onda su me naši zaminili za Ugre, da se ugarski naučim; a potom sam bila tri ljeta u Beču kod moje tetke pekarice.

– Ah, tako! Onda mnogo razumim! – nasmišio se on tajanstveno.

– Ča razumite? – vratila mu se divojka sramežljivom radoznalošću.

– A da si mi tako elegantna!... No, pak uopće, da si tako milotna i duhovita divojčica, a mogao bih reći i gospica...

– Ne! Samo gospica mi nekatere reći! – branila se divojka iskreno.

Ovako se degajući i čavrljajući med sobom dospili su mladi ljudi ča do Petričine ljesa. Sada je bio Ilkin udvaratelj već toliko siguran, do ju je zeo za ruku i pitao:

– A pak Ilka, je li ću smit koč-toč ,nako po podne ili na večer i k vam dojtj?

– Da... Ako vas bude volja! – jecala je divojka u stiski i porumenila. – – Naša majka ćedu vas vrlo rado primiti... Oni se još danas mnogo shadjaju s vašom materom. Ter se i mnogoput pominaju za vas. I naš otac...

– No da. A ti?...

Ali na ovo pitanje mu se Ilka hitro skinula i skrsnula za njihovom ljesom.

No, uprav zato je Štefac sidio već na narednu nedilju po podne kod Petričinih u „prvoj“ hiži u prijaznom razgovoru s hižnom gospodaricom i divojkom. A tako je bilo i za osam i četрнаest dan. Medjutim se je Ilka koliko joj to bilo moguće skrivala pred njim. Niti je hižni otac početkom rado gledao dolaženje gospodina notaruša u svoj stan. Ali kad se je kasnije, po gušći i razboriti razgovori s njim osvidičio o njegovom u istini ozbiljnom značaju, a i seoski jeziki nisu znali mladomu gospodinu u moralnom pogledu ništa nevaljano i pogrдно predbaciti, onda mu je i on rado i poštovanjem pružio svoju ruku.

A Štefac se je sad samo rijetko vraćao nediljom na večer u Bijeli Kapić, već je prenoćevao doma, u kući svoje matere.

*grosljivo = dosadno
prokšivo = prezirno, razmaženo
sedrovo stablo = murva
škamlju, škamalj = klupa

Kotlokrpa Janko

I.

Kad su dica išla jutro u školu, nisu zaboravila nikada da se ne zabavu malo kod Slovaka kotlokrpe Miške, ki je sidio, činilo im se, jur od vijeka onde nasred sela pred Jandrinim, pod velikim divljim kostanjem.

I znala su ga gledati dugo, kako okretno i umjetnički meće manje i veće plehene krpe na školjaste kotle i rajne*, i lipo veže tankom žicom (vlakom) puknule lonce i pressure*.

A Miško je pustio da ga gledaju. Mislio je na svoje sedmero dice doma kod žene, onde daleko med slovačkimi brigi, ka imadu uprav ovako znatiželjne nosiće i rondjave* glavice kot ova ovde. Ter se je rado upustio sa svojimi malimi zazirači i u razgovor.

Spitkovao je je ovo i ono ter se šalio s njimi. I bilo je smiha i grohotanja u dičinjem kolobaru, kad ča nije rekao dobro po hrvatsku. Zato u naši seli i dandas velu, kad se ki Hrvat ili kakov drugi Slaven ne izrazuje sasvim po njevu da govori po „slovačku“.

No, Slovak Miško se ni najmanje nije jadao, kad ga je jato tih mališanov ismijalo. Bio je dobrodušan človik, premda nije tako izgledao. Njegova široka pleća, črni vlasi i takaj črni, gusti nabori pak škure obrve i krupan, dibok glas izdavalu su ga više za kakovoga nazlobnoga Rumunja, nego li za blagoga Slovaka, ki ne bi razgazio niti puze na stazi.

Svi, ki su ga poznavali, dobro su ga trpili. A poznavali su Mišku po svi naši hrvatski seli, ke je svako ljeto obašao. No najviše je bio doma u Brezovcu. Ovde je imao i svoj privrimeni dom, svoje ljetno sklonišće, kod tete Luce Brkićeve.

Na protuliće, kad su došle lastavice, došao je i Miško. A žene su ga jur čekale i bižale preda njega, kad se je pojavio na putni vrati i zaviknuo: Mamička, Miško je ovde! Krpa kotle, rajne, stubljake*, lonce i pressure.

No, katkada je bilo i tako da gospodarica nije kroz zimu ništa ozledila na posudju. Onda ju je znao Miško dobrohotno ukarati: – Ej, ej, teta Kate! Gospodarica, kod ke uvijek sve cijelo ostane, nij dobra gospodarica!

Ali obično je imao Miško, kad je došao u selo, pune ruke posla. I kad je ophodio stane, sjeo se sa svojimi kotli i lonci pred Jandrino na putu pod veliki kostanj ter je nek krpao i nakavao do škuroga večera.

Tako je minulo mnogo i mnogo ljet, i Miško je bio jur zdavno obična ljetna pojava u Brezovcu kot i ona stara roda (gola) na krčmarovom dimnjaku.

Zato su se ljudi nemalo začudili, kad jednoga protulića Miško nij došao sam. Nego iza njega je koracao i jedan strašljiv dičak od kih četrnaest ljet, opravan u bijele suknene hlače i prsluk sa svitlimi gumbicami, na noga opanke, a na glavi mu je sidila mala okrugla krljača (kapa). Bio je to dečko miloga, friškoga obraza, kot da je zrastao kade u lozi na šipku, s blagimi plavimi očima i bjelkastimi vlasi.

Žene se ga nisu mogle dosta nagledati ter su po redu spitkovale Mišku:

– Čiji je ta dičak?... Joj meni kamen oj, kako j' snažan!

– A čiji će bit? – odgovarao je Miško.

– Moj je, moj najmladji!

– E, neka nas norit govorile su žene.

– Ti si črn kot Cigan, a ov dičak ovo je kot kakovo varoško dite.

– Da, znate, on se je dao po svojoj materi.

Osobito je bila teta Luca Brkićeva jako razdragana, kad je zagledala svojega mladoga stanara.

– Gle, gle, vrloga dičaka! – gladila ga po licu i glavi. – Kade si ga zeo, Miško?... Ča i vako da raste med vašimi brigi u Slovačkom?... Pak kako ti je ime, dragi moj?

– Janko – veli dičak plašljivo ter upre oči na tla.

– No, nek neka se ništa bojat tete Luce! Kod mene će ti bit dobro kot doma kod majke. Pak onda, ja imam i jednu divičicu ovde, moju unuku... S tom moreš skakat i plaznit po sliva, koliko te bude volja... Reska!... Čuješ, Reska!... Hodi der, hodi der malo nutar!... Glej der, novoga gosta!... Janko mu je ime... No, pozdravi se lipo š njim!... Pak budite dobri tovaruši skupa... No, ča se ne seguraš? – riva baba Luca svoju unuku najper. – Ali ova, još nešto mladja nego Janko, je nek stala na mjestu i sramežljivo gledala u dičaka.

Onda je teta Luca prostrla stol i pogostila, koliko mogla, svoje dva stanare. Pri vičeri je ujedno smirala dičaka, i kad je po vičeri povalila Janka u prvoj hiži u stelju, posadila se opet za stol i rekla Miški s dobrohotnim ukorom:

– Miško, zač vučeš ovoga dičaka sobom po svitu? Ovo je još skoro dite.

– A da ča ću s njim doma, teta Luca? Imam ih sedmero, a kruha u stolu ni za četvero. Ar ta naš svit u Slovačkom pak to naše polje, to je ništo drugo nego ovde kod vas. Srića još da kade je Bog brig stvorio, onde je i dragu, ar drugačije ne bi imali niti kade krumpir sadit... Troje od dice se je inako jur odselilo u Ameriku, dvi divojke mi idu na poljno djelo van na Esteraj, jedan dičak materi pomaže doma, a ov, najmladji, se more izučit moju meštiju. Tako je, vidite, kod nas s našom dicom. Čim odrastu, razbižu se po svem svitu.

– No da, dobro. Razumim te ja, Miško... Ali zač si mu ravno ovu meštiju zibrao? Nisi znao za njega ča spametnijega i lipšega?

– Zač velite, ča spametnijega lipšega?

– Ča ovo, ova moja meštija nij dost lipa i dostojna?

– Ne ću reć da nij. Ali neka se uvrijedit, Miško, kotlokrpa je svejedno nek kotlokrpa, – potipač na ovom svitu... Još i divojke ga nete rado za muža... A ov moj sinak, Janko, je onako ljubezljiv dičak. Meni ga je još i milo... Meni se sve čini da on nij za ovakovu grubu meštiju.

Hja, teta Luca, a morat će bit! Ar hiže i gospodarstva mu ne morem ostavit. Pak, ja se ufam da će on i valjat. I da će si već privridnit nego sam si ja, ar je bistar hlapec (dečko). Čete nek vidit, teta Luca...

– No, Bog daj tako. Ali meni ti ga je svejedno milo. Bome milo... – govorila je i mahala glavom dobra Luca, kot je raspravljala stol.

Miško je pravo imao. Sin mu je Janko nastao vrijeda vješt (šikan) kotlokrpa. Brzo je otrešao svaku dičinju sramežljivost ter išao za par tajedan jur sam od stana do stana. A kad je bio zais-ta nježan i vedar dečko, gospodarice su mu rado davale, uvijek uz kakovu ljubeznu rič, svoje utlo i popucalo posudje na vrata van. A koč-toč bi mu i sunule kus kolača u ruke. S početka

je nek sidio uz oca ter ga pažljivo smirao, kako dela. No, navredi je i on zagrabio za posao i naučio se malo po malo uprav tako umjetnički i lipo krpati i vezati kotle i lonce kot i njegov otac. A Miško mu se je veselio u svojem srcu.

Jednoga protulića je pak Janko prez oca došao u selo. Da mu je otac jur star i ne more već po svitu. I zauzeo je sam očevo mjesto nasred sela pod Jandrinim kostanjem.

Onda je bio Janko već lipo razvijen, visok i snažan ditić. I on se je kot i njegov otac najradje nek u Brezovcu zadržavao. Imao je ovde jur i nekoliko tovarušev med selskimi ditići, a katkada bi se zabol i u ovu ili onu vrliju divojku ter se pošalio s njom.

Med mladinom se je naučio i lipo hrvatski. A kad je upametzeo da ga divojke zbog njegovih suknenih bijelih hlač i slovačkih opankov malo podrugljivo gledaju, svlikao je je ter se nosio po hrvatsku. Osobito za svetak si je dao ušiti lipu pratež po ditićku. I bilo ga je milota gledati, kad je koracao, vitak i ravan kot bor, k nediljnoj maši.

Činilo se da je jur potpuno zrastao sa selom, u kom je bio cijenjjen i obljubljen. I da je već pravi, priznati Brezovčan.

***pressure**, presura = tava
rajne, rajna = šerpa
rondjave, rondjav = čupav, kuštrav
stubljake, stubljak = vrć, ćup za mlijeko

II.

Večer je.

Jedan od onih tajanstveno bijelih i čarobnih junijskih večerov, kada nigdo, ki je živ i mlad ne more izdržati u tijesnom stanu; nego kumaj da vrže po večeri žlicu, jur i biži van da hiti bar nek jedan širok pogled na silni, zvjezdani firmamenat, i da progovori s kom dušom ako i nek jednu jedinu rič.

A sve selo onako slasno duši po sijenu, roža i klinčaci, ki cvatu u mali vrtljaci pred stani.

I Janko se je sjeo pred Brkićev vrt na hrastova debla, ka su onde ležala i služila jur desetak ljet selskoj mladini za sijelo.

Iz žepa je izvadio svoju frulu, ku si je još za mlada donesao sobom iz Slovačke. Onde, na podnožja Visoke Tatre, kade je pasao očeve koze, bila je to kroz sve ljeto njegova jedina zabava.

Pak je pustio kroza nju nekoliko glasićev, akordov. I namah je bilo okolo njega na drivi par ditićev i cijelo jato divojak, ke su opet kanile čuti njegove jačke.

No ali jačke su došle uvijek nazadnje. Prije je tribalo društvo malo razgibati, razdragati. A zato su se jur skrbili ditići, osebujno Šime, Jankin drug.

– Ste jur čuli da se j' danas stalo? – otprl je Šime i danas prvi svoja usta, a divojke su se jur unajper lezgetale.

– Ne. Ča je opet bilo?

– A znate, kad je danas pastir Tome kanio na paši krave napojit, najednoč mu je vidro naglo gori odskočilo, a on, Tome, s vidrom u višak. I onda – nad njim nebo a pod njim zdenac, deset metarov dibok. Ča će ada siročak? Zajahao je na vidro i čekao, dokle gdo dojde ter ga oslobodi iz te nebeske višine... A krave su ga nek zjalavo gledale... Ne da bi mu bile pomogle...

– Kako hte mu krave pomoć? Hihih! – vriskale su divojke.

I Bog zna, kako dugo bi bio Tome čučao nutri va vidru, kad ne bih bio ja ravno...

– Da, ravno ti! Sada i lažeš!

– ...Kad ne bih bio ravno ja tude išao iz sjenokoše. Spočetka sam i ja nek bedavo zivao va njega, kot naša Šeka na novu ljesu. Ali onda mi je došla dobra misao. Pružio sam mu moje drivene vile, a on se je sjeo na nje, i tako sam doli zneo ter spasio našega pastira od jalne, strašne i nepripravne smrti va zdencu...

– Hahaha! A krave su ti s prvimi nogami božale od veselja, ne?... No, ovo si si dobro izmislio! – rekao je Joško Pavkin. A cijelo društvo se j' nek stresalo od smiha.

– Ali to je još sve ništ – nastavio je Joško. Danas se je još ča čudnovitijega godalo...

– Hoho! Povi der friško, ča?

– A znate, tetac Dudljin pak teta su se opet karali.

– Aj je! To nij ništ novoga.

– No čekte nek malo. Pravoda se oni svaki dan pomalo skaraju, i danas teta nikarko nij htela prestat, tako da si tetac Dudljin već nij znao pomoć. Zato je zgrabio za jedan stari pleheni lonac ter je počeo po njem bugnjat... Ali teta je i tu larmu nadvikala... Ča će ada stari Dudljin? Prošao je k Janki ter ga prosio, neka dojde ter s plehom zube zakrpat. Če mu dobro platit. A Janko je i prošao ter je...

– To nij istina! To si sad slagao! – krešćale su divojke u smihu.

– Pitajte ga nek!... No, Janko, reci: je istina ili nij? – rekao je Joško.

Ali Janko nij znao reći ni da ni ne, samo se je ljuljao na svojem sidalu i grohotao s punoga grla.

I ovako je to išlo dugo. Jednoč je ov, onda on znao povidati, ča mu se je ta dan pripetilo. Ili si je izmislio ča. A divojke su uživale, jaukale i padale od smiha jedna drugoj za vrat.

Kad je bilo cijelo mlado društvo jur u najveselijem raspoloženju, a štorice junakov su malo po malo sfalile, počele su se jačke.

Ovput je bila Katica Pogačeva, ka je zaviknula:

– Čemo si zajačit!

I odmah je nato prva zapjevala. Nje čisti, zvonki glas glušao je u zraku kot slavodobitni protulični slavospjev škrljanca*, kad se digne nad pšenicom i lebdi veselo pjevajući pod širokim, slobodnim nebom. A nje obraz, koga je držala kad je jačila, gori prema bijelomu misecu, bio je toliko blažen i produhovljen sjajem mladosti i čistim divičanskim veseljem da se je Janko trgnuo, kad ju je tako vidio, i dok je pevala, nije mogao odneti oka od nje.

Bila je Katica još mlada divojka, friška kot rosna kapljica, črnih očiju kot trnula i žarkoga temperamenta. Snažna divojka, i malo gizdava – govorili su od nje u selu. Janko ju je jur od davna poznavao, i dosad nije progovorio još s njom ni riči.

Veljek uza nju sidila je nje vršnjakinja i družica, Reska Brkićeva, unuka tete Luce, kod ke je Janko obično noćevao. Slabašna divojčica, tamno blijedoga lica, i dražesna i krotka duša, i uvijek pripravna da komu pomore u čem. Zato su ju svi i vrlo rado vidili.

Reska je večeras jedva sprogovorila ku rič, a i malo si jačila s družicami. Bila je nekako uznemirena, i brcala gusto svoje poglede na Janka, kot da nešto kani od njega.

I kad je pjevanje malo prestalo, odmah je izustila:

– Neka Janko jednoč jači!

– Je! Neka nam Janko ča zajačit Ku slovačku!... Da čujemo! – vikale su divojke od vsih stran. A i ditići su ga nukali:

– Da, zaistinu! Janko, zapjevaj ti opet jednoč po slovačku!

A Janko se nij dao dugo nagovarati.

Prije je odsvirao na fruli napjev, notu, a onda je zajačio jakim, ugodnim muškim glasom:

Tužim za tebou ako ryba za vodou,

Tužim za tebou ako vrták za horou.

Hlepm za tobom kot riba za vodom,

Hlepm za tobom kot ptica za gorom.

– Bravo! – kicala je mladjarija oduševljeno. – Pak to je još i lipo! Hajdi, pevaj dalje, Janko!

A Janko počne drugu:

Elena, Elena, tada si ma mala,

Nech tá Pánboch skára,

Že si ma nechala.

Jelena, Jelena, rad si me imala,

Neka te Bog kaštiga

Ča si me ostavila.

Pak opet zapjeva, onda opet zafrula. I tako po redu, jednu lipšu neg drugu, jednu veseliju neg drugu. Malo po malo ga sasvim zanese njegov vlašći glas, ki sve lipše i punije ori iz njegovoga grla, tako da sada njegovi slušatelji već ni ne disaju od uzhićenja i radosti.

Nazadnje Janko hiti vruć pogled na Katicu pa skoči usred ulice i počne plesati, tancati. S usti mrnji notu, a s rukami udara po noga ili se gizdavo podbodi ter se obraća, sada na jednoj nogi, sada na dvi, tako brzo i ljuto da se sve nek praši oko njega. I to tako da i pol ure. Kot da je ognjeni zašao u njega.

Njegovi gledalci su jur zdavno poskakivali na drivi, i cijelo jato mu razdraženo tuče takt šakami, dok Janko ne skoči opet kot jelen meda nje ter se posadi.

– Hura! Živio, Janko!... Ovo je bilo ča! – vikali su ditići iskrenim priznanjem. A divojke su začudjeno gledale u njega. Ovako divnoga i lipoga još nisu vidile...

Onda je zazvonilo na turmu na deset. Divojke su se dignule, zaželjile laku noć, i raštrkale se po dvi, po tri glasno čavrljajući na sve strani; ar to je njihova ura, kada im je triba domom pojt. A ditići su se polako otpravili za njimi.

Samo Janko je još ostao. To nije bilo ništa zvanaredno, ar je bio pred svojim domom. A i tribalo je da se malo umiri, prije nego se leže, ar stoprv sada je ćutio, kako divljački mu tuca srce od pjevanja i plesanja.

I još se je dugo hladio na svježem vjetriću, ki je popuhivao od vrta. Srkao je u se slasnu duhu te divne junijske prirode. Pred njim su letile simo-tamo krisnice (zlate mušice), ti ognjeni svetoivanjski glasniki. A Janko je je sprohadjao srdačnimi, sanjarskimi očima. Pak si otkinuo jednu rožu ter ju počeo nježno gladiti. I sanjati... I još dugo bi bio tako uzbudjen sanjario, kad se iz stana ne bi bio čuo glas Reske:

– Janko, hodi nutar, ar moram zaprit!

Kad ditić stupi u kuhinju, divojka ga primi toplim, svitlim pogledom.

– Janko, večeras si lipo jaćio... A kad si tancao, mislila sam da si kakov čarobnjak iz vilinjega grada... Ali već neka tako sam tancat!.. Bud ne ćeš?

– Pak zač ne? – pita Janko u čudu.

– A zato. Ar naši ljudi su takovi: Prvi put su ti se ćudili, a drugi put bi te jur ismijavali kot kakovoga norca. A to bi me bolilo...

Janko je vidio nje sjajne oči i čuo nje drhtajući glas, nešto zizma novo za njega kod Reske; i kot da nije ništa opazio, samo zamrjni nešto pak se da na počivak.

Tu noć je sanjao od Katice.

A Reska od Janka.

*škrljanca, škrjlance = ševa

III.

Sutradan je sidio Janko opet nek pod Jandrinim koštanjem i krpao kotle.

Divojke, ke su mimo išle, gledale su ta dan na njega nekako osebujno i začudjeno. Glej – mislile su u sebi – ter ovo je ta Janko? Čer u večer kot kakov delija, a danas nek obični, siromašni kotlokrpa. Škoda za njega!... I prošle su mimo njega tiho, i koliko su mogle neopaženo, kot da se sramuju svojega noćasnjega oduševljenja za jačkara i plesača Janka.

Ali Janku je bilo danas uprav veličajno pri srcu. Bio je vesele i prevesele volje, a i djelo mu je tako brzo odhadjalo kot još nikada. Čuda je mislio na Katicu, i njegova mašta (fantazija) je jur plela svakakove plane za budućnost. Pritom mu se kadakod činilo, kot da ni ne krpa obične bakrene kotle i pleheno posudje, nego da gradi svojom rukom zlatna kola sa zlatnim košem i sidalom za se i za Katicu, na kih ćedu se odvesti oni dva... Bog zna još kamo. U svojem blaženom buncanju nije ni opazio, kako ga teta Jandrina jur zdavno gleda na vrati.

– Dobro jutro, Janko! – javi se pak teta. – Ča ti je danas da se tako smijuckaš pod mustaće, ha? Si znamda pozvan kamo na pir za staćilu*?

– O, ne, ne, teta Liza... – zgovarao se j' Janko vas zmućen. – Ali znate, danas je tako lip dan... No, ča ne, teta Liza?

– Hahaha! Pravoda, Janko! Kad sam ja bila tako mlada kot ti, onda je i meni bio svaki dan kotno kiritof*.

Katkada je Janku pri njegovom obhadjanju po selu uspjelo da postane i s Katicom razminji ku-tu rič. A ona je bila ljubezna, i ravnodušna. No, kako je ljubav slipa, Janko je svaki lju-bezljiviji pogled vesele divojke zimao kot iskazanje nje priklonosti ter je po svakoj takovoj priliki postajao sve srićniji.

Za toliko mučnije je bilo za njega da je morao od časa do časa ipak ostaviti selo i pohoditi i druge kraje. Ali sada je gledao da čim prije opravi svoje posle ter se opet vrati u Brezovac.

Ovde je, samo da vidi Katicu, osebujno gusto zahadjao u stan Pogačevih.

– Dobar dan, teta Marica! – pozdravljao bi gospodaricu, Katičinu majku. – Je li vam je posudje sve u redu? Dajte da vam ča popravim.

– Nimam danas ništ za te, dragi sinko – odgovalala je obično teta Marica, duša dobra i uvijek prijatna. Ali čekaj, danas sam pekla dobre sirom lepnje*. Dojdi der malo nutar pak je kušaj.

A Janko se nij dao dugo nuditi, nego je išao u kuhinju, iako nij bio gladan.

Samo da ulovi ki pogled Katice i da se malo pošali s njom.

Ovi njegovi gusti pohodi kod Pogačevih pravoda nisu ostali dugo otajnost pred selskom mladinom. I jedni ditići počeli su zato gledati na kotlokrpu Janka sumljivo, još i zlodušno. A kad je jednoga večera Janko nagovarao tovaruša Šimku da ide s njim Katici u sijelo (selo), on mu je dobrohotno, i kratko odgovorio:

– Ostavi to, Janko. Ta divičica nij za te.

Janko se je na to jako začrljenio i obustao od pohoda; a ipak nije razumio, ča Šime tim misli.

No, za kratak čas je razumio – – .

Jedne nedilje je Janko opet bivao u Brezovcu. Po vičernji Šime:

– Čuješ, Janko, ča činiš ti s tvojimi pinezi, ke si zaslužiš? A čuda si moraš zaslužiti, ar imaš posla i preveć. Bud, sidiš na nji? No nek sidi... Ali znaš, jedan ditić mora pojt kod nas koč-toč i na krčmu, ar nij pravi ditić. Hodi tako danas i ti malo s manom! Nek na fitalj vina. Pak da se malo raspominamo i pošalimo s tovaruši.

– No, ne marim! – rekao je Janko. I prošli su tamo, kade je bilo obično najveć ditićev i zato najveselije.

Janku, ki zapravo nikad nije uživao zaistinu svoje mladosti, se je vidilo to ditićko društvo i njeva zabava. Za stolom je sidilo da i deset junakov, svi mladi, veseli i bez brige. Grive na čelu a kape na šišanjku*, tako su se šalili, bockali jedan drugoga, zmikali štorice i klaštrali divojke. Pak pravoda pomalo i pili.

Janka je to veselo jato i črljeno vince brzo razdragalo ter je i on dao postaviti na stol par litarov. Onda su počeli onako zaspravlje piti, tucati si ter jačiti. A Janko je bio blažen i ćutio se, kot da je stoprv danas nastao mlad i pravi ditić.

Najednoč, kad jačanje malo prestane, obrne se k Janku Petar Kovačev, jur prilično pripit ter ga pogleda s nazlobnim okom.

– Reci der, ti Slovak – počne porugljivo – koliko jutar ima tvoj otac doma pod hižu?

– Zač me pitaš? – odvrati mu Janko neugodno trgnut iz svoje dobre volje.

– To je znamda svejedno...

– Da zač te pitam? A Zato, kad ovde postavljaš litar za litarom na stol, a doma ti se znamda majka plače od glada.

– Hvala Bogu, Petar – veli Janko zbunjen – kod nas se nigdo ne plače od glada. Ali paorije nima moj otac nikakove.

– No vidiš, ti kotlokrpa! – dohiti mu grubo ditić. – Onda se i ne pačaj već va jednu paorsku divojku, nego ostani kod svojih lonac! Ar!

– Si me razumio! – zavikne Petar Janku pod nos, pak tropi po stolu jednom litarskom flošom da se ova veljek razdrobi u njegovoj šaki.

– Ko je tako – veli Janko vas žažaren od poniženja – onda ja idem.

– No, neka pojt! Ča ne vidiš da je pijan?... Pak i on škilji na Katicu! No, ostani još! Ćemo si jačit, pak će biti opet sve dobro! – zastavljali su ga jedni dičaki. Ali drugi opet su samo obisili glave i šutili.

– Ne. Ja idem! S Bogom! – odvrati Janko, ki je to opazio. Pak se stane i projde. A Šime se otpravi za njim. – Vidiš, Janko, rekao sam ti – počne Šime kot su išli doli po malom kraju – ta divojka nij za te. Prije će dostat pekljar grofovsku kći, nego ovde kod nas jedan ditić, ki nij istoga staliža, jednu paorsku divojku... Ili mora on bit ča zvanrednoga, recimo kakov gospodin-plundraš, učitelj ili bogat tržac. Onda ide... Gle, i ja sam nek hižičar*, i zato joj meni, ako se ogledam na jednu paorsku kćer.

– No, kod nas je to čisto drugačije – veli Janko, ki se počne barem na izvan polako umirivati. – Kod nas, u naši seli u Slovačkoj, nije nikakove zapreke da ditić oženi divojku, ka mu se svidila, ako je i ona priklonjena njemu.

– Jo, to ti je i ovde tako, znaš, va onakovi seli, kade stanuju zvećega sve samo težaki. Onde je ljubav med mladimi slobodna. Ali kod nas med paori, ovde roditelji ženu i udavaju. Ovde mora biti junak svojoj divojki potpuno ravan, i po rodu i po imanju. Drugače se moru dva mladi i dvajset let ljubit, još ne će bit iz njih jedan par... Bome, Janko, ovde kod nas je i ditiću teško! ... Moraš se smijati, i tako je! Ar prije nego hitiš oko na ,vu ili na ,nu, moraš si dobro ispitati svoje dušno spoznanje, gdo si i ča si... Pak onda moraš još izvidjati od stare majke, je li nij ta stan, kamo se kaniš priženit, viškinji*... Ar ko je tako, onda je opet faljeno... Hja, drugi svit, druge pravice!... Zato si, Janko, neka to tako k srcu zet... No, s Bogom! I laku noć! A zuta na večer pred vašim, je li?

– Da!... Laku noć! – odvrati Janko i srdačno stisne Šiminu ruku.

*hižičar = pokućarac
kiritof = crkveni blagdan
lepnje, lepanj = pogača
staćilu, staćilo = djever
šišanjku, šišanjak = tjeme
viškinji = vještičji

IV.

Ta događaj je strašno teško ležao na Jankinom srcu. Dugo je buncao ter se valjao na svojoj postelji, dok su mu se oči konačno zatvorili. A kad su mu se sutradan opet otvorili, činilo mu se, kot da je na jednom, sasvim drugom svitu. Na mrskom i neprijatnom svitu. I kad se je spustio iz stelje na tla, zazeblo ga je u duši, kot da je stao na led.

Jedno mu je bilo jasno: Da se u ovom selu ne će već nikad i nikad posaditi na ulicu da krpa kotle.

Ali ča drugo?

U svojoj nevolji obratio se je teti Luci, ka mu je bila jur kroz leta kot druga majka. Kad joj je na tanki pripovidaio svoju jučerašnju nezgodu, teta Luca se nije ni čudila, već mu je zizma naravno rekla:

– Vidiš, sinko, to ti je jur tako. Kod najveć ljudi nek on valja človikom, ki ima toliko i toliko jutar polja ili pun žep pinez. A kako je do njih došao, to se obično ne pita. Glavno je da ima,

a onda je on človik. No, ne samo ovde. Bit će i drugdi tako... Vidiš, ja sam ovo s tobom kotno jur najper vidila. Ja sam veljek znala, kot sam te prvi put zagledala da si vridan dičak, i zato sam bila odmah rekla tvojemu ocu da zač te nij ča drugo naučio.

– Da, to sam se i ja pitao nočas da i stoput!... Ali, teta Luca, sad je jur ovako! Ja sam sada jur dvajset i dvi ljeta star... Ča bih mogao sada još drugo započēt? Pak ova meštrija i lipo nosi.

– Da, ravno to je da nosi. To i ja znam. Ar se svako ljeto nabere da i sto dukat, ča si kod mene shraniš... Ter koliko moraš sada jur imat? ,Nako da i četiri petsto, bud?

– Da, bit će toliko.

– Petsto dukat. Hm... Čuješ, poslušni! Sad mi je najednoč ništo na pamet došlo. Šparaj ti tako još četira pet ljet, pak ćeš imar jezero! A onda počni ča s timi pinezi.

– Da, a ča ,nako?

– A ča ja znam... Ali s jezero dukat se da jur čagod započēt, ili kupit. Ča takovoga pravoda, k čemu i malo ča razumiš...

– Joj, draga teta Luca, za vu rič bih vas u zlato okovao! Pravo imate!... Triba još par ljet djelat i šparat... Doma inako već ne tribaju moje pomoći... A onda strest ovu sramotu od sebe!

– Nij to, sinko, čim si ti kruh služiš, nikarkova sramota. Ono je ravno tako pošteno djelo kot i drugo.

– Da, i va selu se tako misli... I zato, teta Luca, ja va ovom selu ne ću već od stana do stana lonce pobirat. Ne ću već bit kotlokrpa, potepuh, kot me j' čer ta gizdan nazvao. Zato sam slijedeće odlučio: Do Svih svetih je nek šest ili sedam tajedan; donle ću obajt još svoje kraje; pred svetkom Svih svetih ću se vrnut najzad simo da spravim svoje stvari ter vam zbogom dam. A onda ću pojt domom, pak ću si prik zime još jednoč dobro premislit, ča ste mi to svitovali – – – .

U selu su se, kad je Janko otišao, ovput mnogo pominali za njega. Svaki, ki je čuo za nediljno pripetenje u krčmi, bio je odmah na čistu, zač je Janko ostavio tako nanagli selo. I jedni su Janka zagovarali kot vrloga poštenoga mladića, drugi opet su pravo davali Petru Kovačevomu da je tako uputio toga „dotečenoga“.

Pravoda, prva, ka je morala ove glase dočuti, bila je Katica. No, njoj to sve nije osebjuno potreslo srca; niti je jako žalila, ča je Janko skrsnuo iz sela. Ne smi se, nemer, reći da joj se Janko, kot snažan i spametan ditić, nije dopadao, i da joj nije godilo njegovu udvaranje. Ali da ga za muža zame!.. Ha!... Ona se još uopće ne kani odati... Ona je još tako mlada, jedva devetnaest...

Ona se još hoće veseliti svojoj mladosti, i još dugo-dugo tancat u kolu kot divojka – govorila je svojim družicam. Medjutim je ipak mislila jednoč na ovoga a onda na drugoga, – i računala: Ki bude snažniji i bogatiji, za toga će pojt. Ali snažan i bogat mora bit, na svaki način!

Zato se je živo i iskreno presenetila, kad ju je jedan večer pred Svimi svetimi dočekao pred ljesom u škurini jedan ditić, i skoro je zavrisknula, kad je u tom ditiću prepoznala Janka, kotlokrpu.

Jur je dugo čekao onde u sinju ljese na nju, kada će domom dojt od susedljevih. A zapravo se je redio na ov večernji sastanak s njom jur par tajedan. Ar prije nego projde – Bog zna, na kako dugo kanio je svejedno jednoč iskusiti nje ćud. Iako su ga još uvijek pekile Petrove po-grde, a i trizne riči tete Luce su mu još svituckale u njegovoj duši ufanje u Katičinu priklonost.

– Neka se prestrašit, Katica... Ja sam. – počeo je.

– Da... Vidim... Ali... – mucala je divojka. Ali pak se brzo sabrala i pitala:

– Ali iz koga neba si sada najednoč simo spao? Pak zač ovako sam? Bi bio mogao dojt jednoč s tovaruši.

– Da zač?... Vidiš, Katica, ravno to je, ča ti kanim danas povidat.

– Ostavi to, Janko! – zavrnila ga je nervoznim, podučnim glasom. – Toliko jur i ja znam, ča more ditić jednoj divojki reć va ovako kasnoj uri i med ovako neobičnimi okolnosti. Zato...

– Ne! Ti me ne razumiš, Katica! – držao ju je ditić silom na riča. – Glej, ja dobro znam da ja sada kot kotlokrpa nisam ravan tebi, bogatoj divojki. Ali kad jednoč ne budem kotlokrpa, recimo, kad jednoč nastanem gdo, ćeš mi onda otpriti vaša vrata?... Nek ovo sam te htio pitat.

– A, tako... No da!... Zač ne?... Samo da se ne zakasniš! – rekla je divojka prokšivo. – Ali sada te lipo prosim, Janko, poj! Poj, ar će nas gdo upametzet...

– Razumim, Katica i jur idem! – izustio je Janko gorko. – Bud, bojiš se da će te gdo ulovit ovde, s jednim kotlokrpom, ha?

– Ne, to ne!... Ali svejedno... Znaš... No, laku noć!

Pak je skrsnula za kuhinjskimi vratí. A Janko je zakopao jednu svoju najlipšu sanju ...

– Pravo mi se j' stalo! Ča sam bio tako slip! – rekao je pak sebi. Pak se obrnuo na peti, hitio glavu gori ter se otpravio domom, k Brkićevim.

Svejedno se je ćutio vas potišćen i potaren, i najradje bi se bio nek zavalio na stelju. Ali kad je stupio u kuhinju, našao je onde Resku, samu, kako je gladala (pegljala) i spravljala njegovo rublje. A sva zaplakana.

– Ča ti je, Reska? To se ne plačeš? – pita ju na pola ozbiljno na pola šaljivo.

– Već se ne plačem... Ali žao mi je... Ar Bog zna, je li ćemo se već koč vidit – zdahnula je divojka turobno.

– No pak? To je jur takov red na svitu, Reska!... Ljudi dojdu, ljudi projdu... I ja ću sada projt, a drugi će dojt... Pak ča tebi potom?

– Da, vi muški, vi ste pravi tvrdnjaki. Vi tako da lako prebolite. Premjestite se iz jedne kolomije u drugu, pak hajdi dalje! – rekla je divojka tihim, blagim uočimetanjem. – Ali nas, ženske, nas je Bog drugačije stvorio... Vidiš, Janko, kako smo mi ovde ovih šest-sedam ljet lipo skupa živili. Rasli smo kot brat i sestra jedan uz drugoga, a staramajka su gledali i skrbili na nas kot na svoju dicu... I ja sada neka nek žrknem i najednoč sve pozabim?

– Da, Reska. Ti si bila zaista dobra k meni. Kot prava sestra. Samo da sam ja to do sada malo priznavao... Ali ča ću sada? Reci!...

Ja moram odavljati! Moram! Si me razumila?... A i ti ne ćeš ostati uvijek sama. Če jur dojt gdo po te, pak ćeš se odat...

– Ne, Janko. Ja se ne ću odat...

– Pak zač ne? Ej – trgnul se je Janko i počeo znatiželjno paziti divojku.

– A zato, kad – – – Kad ja ne zaboravljam tako naglo – izjecala je divojka sva rumena, pak mu se sramežljivo okrenula hrptom, i počela opet posloovati oko Jankine kise*.

A Janko ju je smirao. I kot je ona metala rublje u njegovu drvenu ladicu, kus po kus, tako brižno skrbno i mekano, kot da udiva na žicu djundju po djundju, počeli su se Jankini oči polako otvarati. I vidio je sada pred sobom – da mu dosad nikad nij palo tako u oči – divojku, ne osobito lipu, ali ipak ljubezljivu i dražesnu u nje ženskoj srdačnosti. Zvana toga je bila to jur i gotova gospodarica, okretnih, neutrudljivih i nježnih ruk... A nada sve duša, ka njega iskreno ljubi; sigurno jur dugo ljet.

I kot ju je tako gledao i najzad pomišljavao, kako dobra mu je uvijek bila, nastajalo je Janku sve vrućije pri srcu. Najednoč pak se je nek skočio, zgrabio Resku za obadvi ruke ter joj pogledao diboko u lipe, teple oči i rekao:

– Reci der, Reska, hoćeš li da još jednoč najzad dojdem?

– Da, Janko... Zato molim danas jur cijel dan – odgovorila je srdačno i pogledala ga žarkim pogledom.

Pak je uprla oči va tla.

– A je li ćeš čekati na me?

– Čekati ću, ako bude moralo biti i još tako dugo.

– Onda, Reska, onda ću opet dojt!...

– Dojt ću! Po te! – rekao je Janko strastveno i čvrstom, odlučnim glasom.

*kise, kista = kovčeg, sanduk

V.

Minulo je pet ljet da se Janko već nij pojavio u Brezovcu.

Ljudi su ga bili jur i zaboravili. Samo u jednom stanu, kod Brkićevih su ga vsaki dan spominjali.

Ali jednoga protulićnoga dana – bilo je uprav pred Vazmi, kad su žene bilile dvore – prošao je kroz selo jedan mlad i po varošku spravan človik, ki je ujedno dizao kapu i ljubezno simotamo pozdravljao.

– Bože dragi, gdo to more biti? – spitkovala je susjeda susjedu. Kot da sam ga jur koč vidila.

– A da ga ne poznate? – doviknula im je treća. – To je on... No, kako mu je nek bilo friško ime? Da, on Slovak Janko, ki je no kod nas lonce krpao.

– Ali nek se!... Ter to bi on bio?

– Da, on... Ali si ga dobro pogleda? Kako je spucan! Kot ki je sedam ljet cicio. A spravan kot gospodin.

– Bome, i ja sam štimala da je kakov školnik! – dotrčala je k njim i četvrta.

I namah je bilo skupa cijelo jato žen, ke su razdraženo mahale i gestikulirale svojimi ščetkama, i znatliželjno zagledivale za Jankom.

– Bože, kamo će se vrnut nutar?

– Čekaj nek, to ćemo veljek vidit.

– A gle, k Pogačevim je prošao.

– Oho, k Pogačevim! Ča će onde?

– A sigurno će tetu Maricu poiskat. Tamo je i prlje rado zahajao.

– Da, i ne zbog tete Marice. Već zbog mlade, Katice... Ako nek i ovput nij zbog nje došao va selo.

Tako su nagadjale i klandrale još dugo.

Medjutim se je bila jur i teta Marica Pogačeva sabrala iz velikoga presenečenja.

– Ter to si zaistinu ti, Janko? No, još jednoč: Bog te j' donesao!... Pak kako to da si još pogodio našu ljesu? Po toliki ljeti!

– A vidio sam vas na dvoru, teta Marica. Pak mi nij dalo mira, ter sam nutar skočio da vas pozdravim. Vi ste bili uvijek tako dobri k meni.

– A mer si bio i ti svenek jako vrli dičak!... A kako ti sada ide, kade si?

– I to ću vam povidat, ako željite čut.

– Pak još i kako! Nek počekaj još malo, neka i ti naši divojke.. Hej, Katica! Otac! Hodte der malo nutar!... Pogledjte der, kakovoga gosta smo dostali! – viknula je teta najzad po dvoru.

Kad je Katica najper došla ter se pozdravila s Jankom, bila je i ona nemalo začudjena, ali zato svejedno nij zaboravila da pogleda toga novoga Janka od pete do glave... dopadao joj se je. Silno joj se dopadao, tako ogladjen i finoga, punoga obraza.

Pak su se seli u prvu hižu za stol. I Janko im je na kratki povidao svoju historiju, svoj život kroz minulih pet ljet; život pun djela i skrbi. A završio je s riči, u kih je glušalo veliko zadovoljstvo:

– A sada imam trgovinu s železom, u Požonu. Na jednom lipom, vidnom mjestu, blizu crikve jezuitov.

– No, čestitam ti od srca, Janko! – rekla je teta Marica iskreno i srdačno.

– Ja sam znala, da će iz tebe nastat još ča. – I posegla je za Jankinom rukom da mu ju strese.

No, Katica je nek obisila glavu i nervozno umatala na prsti neki papir, jedan list od nediljnih novin, ki je na stolu ležao. Pritom se je i sama nemalo jadala da joj niti jedna pristojna ili pohvalna rič ne more dojt na usta. A i Janko se nije zabadao u nju. Samo ju je katkada pogledao i ustvrdio da je još uvijek ona snažna divojka; jur i prezrela za odaju. Ča ju još nigdo nij prosio za ženu?... E, pak ne! Jur je dva i tri prosee odbila... Ali on, pravi, na koga je uvijek čekala, još nij došao po nju – povidali su mu kašnje kod Brkićevih.

– Ter ti dobro ide?... Mer si si i zaslužio! – prekinula je šutnju opet teta Luca. – A sada, kad si jur svoj gospodar, morat ćeš se jednoč i oženit, Janko... Ili si se jur znamda? – pita ga šaljivo ispod obrv.

– Ne još, teta Marica.

– Pak kako to? Ča nij Požoni – ja ga poznam još od vojske – da nij onde žene za te? – zamišao se je u razgovor i tetac Ferko.

– Ter vi poznate Požon, teče? No, onda ćete znat da i onde trči (biži) po placi vrlih divojak, kot i va svakom varošu. Slovakinj, Ugrič i Nimic... Ali k ženidbi je svejedno još i ča drugo potribno, ne samo lipo gojeno lice i vesela ćud.

– Pak ča bi to bilo, ti mudroznanac? – nasmijao se je tetac Ferko.

– A dobro duša, teče. I srce, ko nas ljubi, ne zbog toga, ča imamo na sebi, nego ča imamo u sebi – rekao je Janko s naglasom i proletio Katicu svojim pogledom.

– To si sada pogodio! – priznao mu je tetac Ferko ozbiljno.

Onda se je Janko i dignuo da će projt.

– No, ča je to? Ča ćeš nas jur ostavit? Ne ćeš kod nas vičerat? – zastavljala ga je teta Marica.

– Bi još malo ostao! – rekla je i Katica, pak se je začrljenila.

– Ne, ne morem. Hvalim na ljubavi.

Znate, moram još kamo pojt ... Zapravo sam i nek tamo došao.

– Da, pravoda, k Brkićevim!... Ej, kako ćedu se Luca i Reska jako veselit!

– No, pak prlje neg projdeš, daj da još čujemo ča od tebe! – naručala mu je teta Marica, kad ga je sprohodila do putnih vrat.

I čuli su od njega.

Čulo je sve selo.

Na sam Vazam oglasio je gospodin farnik Janka i Resku kot zaručnjake, jednoč za trikrat.

A tajedan kašnje je otprimio Janko Resku kot svoju ženu sobom u „pisani“ Požon.

Iz naše stare gore (odlomki)

Paragrafi vrdira Tobolca

Prepostavni gorske općine ili gornik biše onda Franjo Sedenić a čuvar gore ili vrdir Miško Tobolac.

Kako je Miško Tobolac došal do toga imena, toga vam ne znam povidat, ali moj ded mi je povidal, da je bil vridan toga smišnoga naziva.

Bil je nepopravljiv potepuh. Tri dane je delal, jednoč kod ovoga a onda kod onoga gazde, a četire dane je ležal na truhu pod slivom. A i kad je delal uvek je nek za tanji kraj grabil, da se ne pregrabi. Ter i najbolji ljudi u selu nisu znali niti toliko dobra od njega, kot je črno pod noktom, odlag da je svoju staru majku zaistinu ditinski ljubil. No tako daleko već nij' dosigala njegova ljubav, da b' se bil i za nju skrбил.

Konačno se je ta Miškin stališ i selskomu sucu zamiril ter je prosil gornika, da ga sredi za vrdira u goru. I gornik ga je sredil. Ravno na Lovrenču kad su gorske čuvarе metali.

A gorski vrdir, to je bil onu dob velik red, zvanaredna čast, ka je htila pripast samo človiku poštenjaku. Ali kako je mogal i Pilatuš zajti u Veru Božju, tako je došal i Tobolac u vinogradske čuvarе. Morebit, da se popravi i nastane poštenim človikom, mislili su i sudac i gornik.

Ali čuvar gore moral je znati i regule gore, naime ona pravila, ka je gorska prepostavnost stavila lipo u paragrafe i trikrat u letu oglasila.

Kad ali Miško nije poznaval niti jedno hrvatsko slovo, ar je i u školi, kad je htil uopće dojt, već nek pod škamljom nego na škamlju sidil, poslali su ga k školniku na nauk. A ov je bil oštar človik ter mu je zabil u četernajst dani vsih sedamdeset artikulušev ili paragrafov gorske pravde u glavu. Pak su mu obisili na ramen jednu staru pukšu, s kom su još nekada na Turke striljali i jednu kožnu torbu za vrat; a Miško si je odrizal u plotu i jednu glogovu baticu pak se j' otpravil u goru za čuvara.

I pasal je tamo, u goru, med zeleno trsje i ptice pevačice. Pohadjal je med njimi u svojoj silnoj krljači i srakinjim perom kot kakov bajoslovni princ ili kraljić iz povidajke. Namah je znal vse ptičje jezike i jačke ter si je cel dan samo fućkal i jačil. A ljudi, osobito dica, su ga rado slušali. Samo gornik mu je pregovaral neka ne fućka ujedno preda se, ar tako nikad neće nijednoga tolovaja ulovit.

No više nego na svoje muzikalno znanje bil je gizdav naš Miško na svoje paragrafe, ke je bome bolje znal napamet nego desetere Božje i petere crikvene. I joj je bilo onomu, ki je u čem pogrišil proti njim.

– Ča ne znate, da se na mladu nedilju ne smi cel dan u goru? – urupil se je na dičake, ki su došli tamo skoruše* (neka vrst sada) trest. – Paragraf 3! 48 novac kaštige! – zagrmil je još

jače na nje. Ali dičaki su znali bolje bižat neg Tobolac; a dokle bi si bil on pukšu nabil, bili bi zašli u Rim.

– Glejte, da domom zajdete! – upomene opet jednoč drugda tetu Martu, ka je još pri škuri fufnjala* u trsju. – Ar vas moram za četire novce kaštigat. Vi ste jur stara baba ter bi mogli znat, da se po Zdravoj Mariji već nigdor ne smi u gori zadržavat. Tako veli paragraf numero 2.

– No no, nek ne tako z visoka! Pak neka človiku veljek glave znet, ako se ku minutu zabavi – odbriznula mu je Marta, ali si je obisila odmah korbicu za vrat.

Da bome, s Tobolcem se nije bilo dobro šalit, ar je bil oštar i pravičan. Nikomu ništ nij zagledal, odlag nosećim ženam i divojkam za odaju, ali to je i zakon sam tako prepisieval.

– Katica, sad sam te jur dvaput ulovil, da si si na susedljevom jabuke kinula – rekal je ljubeznom oštroćom snažnoj Gazdinoj divojki. – Ali po treći put te moram kaštigat. Paragraf 21.

Tako je Miško Tobolac vršil svoju službu. Gornik ga je hvalil a i ljudi su se vred ubiknuli na njega, i on je postal za goru ono, ča je bila onu dob luč (svića) za štanje. Vsagdir je svitil svojim znanjem paragrafov i svojom pravičnošćom.

Samo dedu Merti je bila Tobolčeva poštenost sumnjiva. On je gledal u Tobolcu uvek nek onoga bivšega selskoga ništvidnjaka. I vsenek je htill, kad je bil govor o Tobolcu, samo mahnut: E, iz kucka nigdar ne će bit slanina.

A ded Merte biše, onu dob najpreštimaniji gazda i vinogradar u celom selu. Jur je imal daleko prik sedamdeset let na hrptu, ali još je bil vsako protuliće prvi u gori a i u jesen je odlazil poslidnji. Došal je uvek na cel tajedan, samo prik nedilje je išal domom u selo zbog Božje službe.

Imal je lip velik pčelinjak pod slivljem u svojem vinogradu a u njem vsega dobroga, ča je bilo potrebno, da mu duša uvek friška ostane a telo ne pogine. Slanine, šunke, ukadjenih kobasic i pravoda vrč vina. Ali mer mu je i cvalo lice črljeno kot rožica. Za svoje pčelce se nij mnogo maril. Ti bi bili mogli svoj med i na susedljevo nosit; ali na vinograd i delače si je jako skrbil. Rekoh, ta ded Merte nije mogal trpit Tobolca.

Osobito tvrdo mu je ležal u želucu od onoga vrimenta, kad mu je Tobolac preštal jednoč na glavu osamnajsti paragraf gorskih pravil, polag koga se vsaki, ki u vinogradu zapsuje, kaštiga s 44 novci, od kih dostaje crikva 40 novac a vrdir četire novce.

– Ter ti ćeš mene zavraćat, ti mačkotar ti! – prasnul je vas črljen od srama ded Merte na Tobolca. – Prije si tvoju črnu dušu operi, onda otari moja usta! Ti Cigan!

– Paragraf numero sedamnajst! Jedan dukat kaštige, dede Merte, ča ste čuvara gore uvredili odbrusi mu Miško srčeno.

– Ej ti tolovaj! Pak ćeš me još dalje učit? Sada ali glej, da mi zgineš spred očiju, ar!... – zaviknul je ded Merte i zahustil jedno držalo od motike. I skoro mu se j' spružilo u ruki. Ali Tobolca je bila jur zemlja požrknula...

Došla je trgadba.

Vse je bilo radosno uzbudjeno; ar biše to leto čuda i dobroga vina.

I Miško Tobolac je imal pune ruke posla. Rizal je verno i savisno na palice rovaše (zarize), da koliko vidar će jedan i drugi gospodar dostat; ar od vidra dobiva čuvar gore po jedan novac.

Ded Merte je takaj išal od kade do kade i računal. Dvisto vidar ću ga lako natrgat, brojil je u sebi. A to je zlamenovalo, da će bit vrdiru dužan dva dukata. I on bi mu je bil dal, ar skupnjak nij' bil, ali prije nego ga je isplatil, bil bi se vsejedno malo fantil nad njim i rado dokazal svojim tovarušem, da Tobolac nije još svlikal čisto svoje stare kože, nego da se u njoj shranja još ništvrindjak.

A k tomu, da tako zločesto misli od vrdira, imal je Merte još i jedan osebujan uzrok.

Bil je naime još pred trgadbom opazil, da mu one dobre ukadjene mesne kobasice, kih je imal uvek u pčelinjaku nekoliko pari, prebrzo sfaljuju. Još nij htíl jako načet jedan par, jur je htíl bit i na kraju.

– Ovo nek ta Tobolac more bit! – sinulo mu je kroz glavu. Ali od tata nikad niti sleda.

Kad se je pak trgadba zvećega svršila, on je još ostal u pčelinjaku. Da pčele poshranja za zimu, rekal je Tobolcu, kad ga je ov jednoč opomenul, da se more sada i lako razhladit.

No ali nisu bile Merti pčele u glavi, nego je vse dane mudroval, kakovu lečku će tolovaju podmetat. I pokidob je bil duhovit človik a i šali priklonjen brzo je izmudroval.

– Ti Miško! – rekal je vrdiru jednoga večera. – Oglej se nočas koč i na moj pčelinjak; ja ću skočit u selo, da se zračunam sa svojimi delači. Jutro sam jur opet ovde.

– Morete mirno pojt, ću ja merkat – će Miško.

Ali nij prošal ded Merte u selo, samo do devetoga vinograda a odanle se je u škuri ukral najzad u svoj pčelinjak. Kad je otprl vrata: Miško Tobolac sidi na starom kanapetu ter se gosti. U ruki mu pol metara dužička kobasica i kus kruha a uza njega vrč vina.

– Aha! Imam te, ti vražji sine! – prasnul je na njega Merte. – Ter ti si imal vsenek gustar na moje kobasice!?

– Joj, dede Merte! – zdrhnul se je Tobolac i duša mu je od straha zašebetala u telu. – Ja sam nek kanil očistit ove kobasice. Mrvunci su na nje došli.

– Da, mrvunci!... Vuki i medvidi, reci! Da ti budem laglje veroval... A sada reci, ti farizejuš: koliki paragraf je na to, kad gdo kobasice krade u vinogradu?

– Na to nij paragrafa, prosim vas lipo, dede Merte! – drhtal je siromah Miško.

– Ako ga nij, onda ću ti ja jednoga zdiktirat!: Čuj! Paragraf 71. Ako si gdo u vinogradu tudje šunke ili kobasice posvoji, dobiva na nepoštenu stran njegovoga tela deset šib, po prvi put na hlače, po drugi put na gaće. Ako' je isti tolovaj sam čuvar gore, onda neka mu se odmiri

duplo! Si me razumil? – zaviknul je Merte oštro sudačkim plasom. Ali sada, kad je vidil, kako mu se je ugodalo Tobolca ulovit i splašit, već se nij mogal u svojem zadovoljstvu zdržat, da se malko ne nasmiši.

– Da, razumil sam – rekal je Tobolac još uvek u velikom strahu. No, kad, je ulovil ta svitli trak dobre volje u očima svojega suca, veljek se je počelo s njim i pogadjat.

– Dragi dede Merte, budite milostivni. I neKate me čisto ubit. Dvajset palic još ni vaš konj ne more zdurat.

– Dobro! Ako ne ćeš podnest mojega paragrafa, onda te neka gornik sudi.

– Marijajožef, nek to ne, dede Merte!... prije me vi nute!... Ali dragi dede Merte, par punktov mi vsejedno otpustite od toga vašega paragrafa. Kad tako dobrih kobasic u celom selu, ne, u celoj varmedji nij kot su vaše.

– No, ne marim. Na ta konto, ča si moje kobasice tako pohvalil i pokidob si bil zbog njih u velikom skušavanju, ću ti otpustit polovicu... A sad van, pod slivlje... Daj tu glogovu baticu... Sprigni se dobro i zgrabi se za slivu, da mi ne ujdeš... Tako, sada... Jedan... dva... tri... I tako mu ih odriže s čvrstom rukom deset.

Ali potle bi bili mogli Tobolcu vse zlato kineskoga cesara zručit. Ne b⁴ se ga bil dotaknul.

***funfnjala**, funfjati = zavláčiti, otezati
skoruš = oskoruša

Trgadba leta 1848.

Na nebu, ko je bilo drugda tako vedro i nasmijano, kružaju ovo leto vse samo črni oblaki.

A ljudi po selih skuču i jauču.

Boj je.

S ugarskom zemljom trza jur od protulića nemila buna, a posle mlati biju se jur i krvave bitke med Ugri i Austrijanci, a ovim pomažu i Hrvati bana Jelačića. Njihov topot nije doprl do sada još do našega sela, vsejedno živu ljudi jur vse vrime u najvećem strahu i nemiru.

Ali kad prispiju Terezije (15. oktobar), i gorski prepostavni u nedilju pri „gmajni“, zapovid dā na trganje, onda se čudo stane: Kot kad se u povidajki na jednu rič čarobnjaka začarani grad opet oživi, tako se i naše selo najednoč probudi iz svoga mrtvila.

I kako ne bi?

Ar kad bude opet vina, bit će i veselja. A kad bude već veselja, bit će manje tuge.

I veljek u ponediljak kot da je selba naroda. Kolija za kolijami se brodu van u goru. Ali kako je to sada drugačije neg kad se ide na polje! Vse je radosno uzbudjeno, a još i konji su nakinčeni

šarimi pantljini, kot da se vozu na pir. Konjari volarom obisno dovikuju: No, hajdi, ki čemo prije va vinograd! – pak pač med konje i jur su je presignali. K tomu vsemu još i to lipi, sunčani jesenski dan! Zaista, ni sam Bog ga ne bi bil mogal lipšim stvoriti.

A stoprv u gori! Onde se ta općinska radost još jače rasplasa, i namah ječaju obadva brigi, šamperski i sridnji, od urnebesne vike.

Dica nikada nisu bila tako opačna i razuzdana kot danas, na trgadbu. Ona ne slušaju ni na zapovidi ni na prepovidi, nego kriču i krešću, ki jače ki bolje, i napravljaju svoje šalamije. Zajašu na lagve (bačve) pak se po njih doli sankaju ili s muštilji* boj bojuju med sobom.

No, ni ditići i divojke ne znadu danas mirno i ozbiljno poslovati. Kot da im u žilah živo srebro biži gori ter doli. Ter bi se podjedno nek dražili i podbadali, lezgetali i štorice si povidali. I zaman je vsaka dobra rič. A kad bi im gdo htíl prodiku držati o lipom ponašanju, ta im se je danas u zgodno vrime javil! Onda si nek zajaču kakovu veselu jačku, i prodikač već ne dospene reći: Amen... I tako to ide celi mili Božji dan.

Pak i čemu na takov dan stugivatil

Nije li trgadba plaćni dan, kada gora najzadplaća težaku vse one muke, skrbi i trude, ke je kroz celo leto na nju rastrošil? Nut, još i mudri i oštri vrdir Mate kako luduje danas. Ujedno si nabija tu staru pukšu ter puca i puca s njom kot iz možara. I on se veseli, da je konac njegovoj raboti ter da more opet malo otpočinut. I neka se veseli!

Vsejedno, trgadba nije nek prosto uživanje, – kot kad se na kritofu kod svaka posadiš uz prostri stol, pak samo jiš, piješ ter se raduješ. Nego trgadba je i delo. Lipo delo nemer i radosno delo, osobito, kad trsje obiljno plaća, a mušt ti je sladak, da ti se prsti nek onako zalipljaju od njega. Ali za dobroga gospodara-vinogradara se s trgadbom samo jedna skrb završi, a druga, veća se počinja. Ar da s toga bogodanoga soka na trsu nastane u njegovoj pivnici i dobro vino, ko svoga gospodara hvali, a človiku srce razveseli, to zavisi samo od njegove brige i skusenosti.

A naši stari oci su bili takovi brižni vinogradari. Triba je je samo gledati danas pri trgadbi. Kakovom skrbljivošćom i točnošćom mustraju ponovo svoje lati, kade, lagve i putnje, je li su zaista čiste i ne zadušljuju. A kad sin-ditić donese opet jednu putnju doli, oni vsako grojze prije dobro prigledaju, raziberu i očistu od lišća, smrada i gnjilote, i stoprv onda je počnu s muštiljom razbijati. Dokaz njihove skusenosti je i to, da na trgadbu delače dobro nahranu, da im ne pošćukaju najlipše grojze.

No, najveć se čuva mušt od vode. Nje ne smi ni toliko dospiti u posude, ča bi u jedan napršnjak stalo. Nato pazu ne samo gospodari, nego i gornik ter čuvari, ki ovako pri trgadbi cel dan pohadjaju od vinograda do vinograda, da bi se prepričil vsaki zlonamerni prestup gorskih pravil i regul, i da bi se ta dar Božji va uredbi, prez kvara i škode spravil domom.

Medjutim se susedi ujedlo dogovaraju i kušuju svoje mušte, da bi ustvdili, je li će bit letos vino dost dobro i slatko. Nije triba njim nikakovoga mirila; ar njihov jezik bolje razibira kakvoću, kvalitet mušta, nego bar kakov umetni gradomer.

A kad se sunce jur počne nagibati, onda se vsa ta množina spravi na kola. Mladina si sada onako zaspravlje zapeva, pak udri med konje, i vsa gora se najednoč gane. I kad človik vidi i čuje ov narod kako se čudno i radosno brodi prema selu, mogal bi misliti, da se vozi s kako-voga kraljevskoga pira.

U takovom raspoloženju je trajala ta trgadba pune dva dane.

Ali treti dan, veljek po podnevu, pojavi se zgora na štamperkom brigu neki človik iz susedskoga sela, pak metne svoje dvi šake kot trumbitu pred usta i tako zavikne med vinograde:

– Ljudi! Kod Livira je boj! Horpač gori!

A sridnji brig strasno odjekne i još gromovitije ponovi njegove riči:

– Ljudi! Kod Livira je boj!... Horpač gori!...

I od tada ta krik već ne zamukne, nego se ponavlja i širi od vinograda do vinograda na sto i sto ust, vse jače ter jače, dok se preobrne na opći plač i jauk... Tim i gora najedamput promini svoje lice. Kot kad veselo, nasmijano dite udriš šakom po obrazu i ono se gorko rasplače, tako se rasplače sada vse to blaženo ljudstvo i gora nastane za dašak spodobna groblju.

Kad se pak ljudi saberu od prvoga presenećenja*, odmah pohitaju vsa posudja brzo na kola, i vse biži ki piše ki na kolih, ča god nek more najzad u selo.

Ovde je čeka još veći strah. Strašno je jur poslušati, kako zvoni, ki su dosada pozivali ljude samo na vesele svetke i mirne bogomolje, danas tužno klenkaju na uzbunu. To neobično zvonjenje dovabi vse, ča god je još nutri u stanih, mlado i staro van na put, i namah vrvi i budi celo selo, kot da je od vsih četirih strani u ognju. Po ulicah bižu razvlasane žene, ke zdvojno zapomagaju s rukami, a za njimi vrešču mala dica. Nemoćni starci i starice skuču u strahu. A muži se ovde i onde spravljaju u čopore ter se živahno dogovaraju. Najveć ih stoji pred selskom krčmom, kade im jedan židovski trgovčić povida, ča je doživil:

– ...Znate, pak kot sam se vozil čez sela gori uz potok Rebac, vidil sam cela jata hrvaćanskih konjanikov, jake i visoke kot hrasti, a na glavi im dužička kapa s pernicom. Jahali su s golimi sabljami va rukah, i jačili, da su se stene nek stresale:

Pucaj, brace, pucaj,
po zelenoj travi,
po madjarskoj glavi!

– ...I Bog zna, ča je bilo još vsega va toj njevoj jački. Ali na očima im je bilo vidit, da ne poznadu šale.

– E, – javi se jedan muž – ako su to Hrvati onda nam se nij triba od njih bojat! Mer smo i mi Hrvati, njihova braća, no ča ne?

– Da, istina je! – odvrati mu sused. – Ako nas nek ne naranu protiv njih! Ar onda će ti ta brat Hrvat ravno tako veselo odrubit glavu, kot da si Madjar iz Čeprega...

– Bome će, tetac Jandre! – zaplete se opet u razgovor debeli Židovčić. – Oni uz Rebac, na peldu, ti ćedu znat povidat...

– Ča se j' onde stalo?

– A čul sam, da su se va ondešnji malin zatekli tri hrvatski vojaki. Siromahi su bili jako gladni ter su kruha prosili. Niki muži iz sela su to dočuli ter su došli va malin sikirami pak su te Hrvaćane tuk-tuk po glavi.

– No, to su čemerno učinili! Te tri glave ćedu morat ti isti drago platit!

– Ča bar ko ne: glavu za glavu!...

– U to zatutnja na gornjem kraju, sela buganj maloga liktara, ki nazvišćuje selu:

– Daje se na znanje, da je došla zapovid od velemožne vlade Kossuth Lajoša, da se iz vsake hiže po jedan muž od dvajsetoga do šezdesetoga leta veljek oboruži, kako najbolje i najfriže more ter ide pod peljanjem jednoga skusenoga peljača pod Livir našoj ugarskoj vojski na pomoć.

– No, si sada čul? – veli isti muž svojemu susedu. – Nisam ti rekal, da ćedu sada i nas vagnat va boj! ...A ča moreš?... Ako ne ćeš pojt s dobra, ćedu te silom odvuć.

Tim se muži razbižu po stanih, a selo nastane još nemirnije i bučnije. Neki starci-gospodari su jur napregli konje ter nalažu na kola dicu i svoje vridnosti, da krenu s njimi u livčanski ili lakimpuški kneževski grad. Drugi su se kradomice razašli po vrtih i zakapaju svoje pineze u zemlju. Srčeniji muži kleplju svoje kose ter nasadjaju na držala, ili se oboružavaju s vilami, krampom i pikom. No, ima i takovih, ki se poshranjaju po lopah i škadnjih. A žene napunjuju za muže torbe s jiliši, pri čem im gusto ronu suze po obrazu; a katkada i glasno zaplaču i zdvojno padaju mužem na prsa.

Pod večer je pak jur vsa četa skupa pred stanom općinskoga suca. Onde im se nekadašnji pandur, Ferdo, postavi na čelo. Pak je razmuštra. Dvajset starijih muži će se postaviti od fileške i menovske strani van na općinsku medju, da brani selo, a ostali se pripravljaaju, da krenu s njim prema Liviru.

*

Medjutim se je u jednom stanu prikunjega kraj zbila velika zabuna.

Onde stanuju dva stari brati, samci i čudnjaki. Ive i Albert, a jedan veći straško nek drugi. Jur se celo popodne pregovaraju med sobom, ki da ide od njih dvih u boj.

– Ti si mladji ter moreš bolje bižat, ako te naranu! – govori Albert Ivi.

– A ti si stariji ter nij tako škoda za te ako ti preškuljastu glavu! – odgovara Ive.

– Ter tako ti miluješ svojega starjega brata, ha? – zaplače on.

– Ne velim ja, da umreš!... Ali ako pak ja poginem!... Ča će bit onda s našim gospodarstvom? Gdo će onda naše bejce (krave) krmit? – udri u plač i drugi.

I tako bi se prendali i oplakivali svoju smrt jur unajper još kroz celu noć, da ne bi doletil k njim pod večer sused, Tome Sabovljev.

– No ča je? Ki ćete s manom pod Livir? – javi im se hinjenim zapovidničkim glasom Tome, drugačije velik šaljivac.

– Još ne znamo! – odvratu mu oni plaho.

– Aha, ne znate!... Onda ću vas tako ja odredit: Ive, ti si mladji, a i duže noge imaš nego ov odve. Ti ćeš pojt s manom... A Albert neka se dosljek povali va jasle pred krave, da ga morbit ki esterajski dragoner ne najde i ne zame sobom na sedlo.

– Ijej! – prekriži se u strahu Albert. – Da me Bog očuva od takovoga zla! Gdo će onda naše bejce past, vani na Podvornicah?

– Ostavi sada te tvoje bejce! – odriže mu Tome.

– Ter glej, da svojemu bratu-vojaku ča va torbu daš. A ti, Ive, – obrne se k drugomu – ča sad ovde rezgećeš kot list na topolu? Poj veljek va kamru, pak si donesi kramp sobom ili sikiru, ča ja marim... Ili znamda još uvik ne kaniš?

– Ako i ti ideš, onda ne marim!

– Pravo da idem! Ravno pod Livir! Ča ne vidiš ovu kosu va rukah? S ovom ću nočas još odsić nikoliko glav!

– Marijajožef! – viče i uptiče medjutim Albert simo-tamo po kuhinji. – Ča ,nako misliš, Tome, ča ću ter ča ću mu dat sobom, kad ničesar nimamo!

– No, ča-to ćeš nek zrovat kade-tade... Nek glej, da se paščiš, ar će se naša trupa veljek ganut. A Bog zna, kako dugo će ov naš boj durat.

– No, ovo sam našal ništo! – doteče konačno Albert s torbom. – Kus kruha i orihov. Ovi su nam još od lani ostali.

– Onda tako s Bogom, sused! Pak da budeš dobro čuval te bejce! – vikne mu Tome, a braća se plaćuć zagrlu, i Ive otide s Tomom. Kod liktarovoga stana se pak pridružu mužem. A veljek potom da Ferdo zapovid na odlazak.

Četa se gane uz opći plač žen i dice, i krene kroz Cerje na menovski put, da pak prik Kamenja dospene u Livir. S početka su muži jako tihi; nit za dukat ne bi sprogovoril ki i jednu rič. Ali kad kasnije Marko Perdin potegue s hrpta k sebi barilo i dobro povučē iz njega, i kad njegov primer pak i drugi nasleduju ter si počnu vse gušće i gušće poplavljat gute s lanjskim črljenim, onda se njihovi jeziki malo pomalo razvežu, a srca ohrabru. I sada je mora kapitan Ferdo opet podjedno upomenjivati, da šutu, da se ne uvadu mrbit neprijatelj.

A Ive se nek stalno drži za Tomu. No, vreda ga, kad dojd u lozu, zgrabi i za lakat, i markako se, Tome brani i trese, on ga drži kot s železnimi klišći.

– Tome duša, ne ostavi me! – šapta mu plašljivo u uho. – Ti si moj andjel čuvar...

– Trap! – zapovi Ferdo, kad zajdu iz Cerja i pred njimi se u slaboj misečini opet pokaže put. A muži se smaknu i počnu bižati.

No, Ive, premda ima najduže noge izmed vsih, ipak vsakim korakom nešto zaostaje, a orihi na hrptu mu počnu sada strašno škrebetat. Tome se jada na njega i više muklo:

– Češ si podbrusit te pete, ti lena para*, aš ću te ostavit!... Pak, k vragu! Ča ti to rošta* na hrptu? Ti ćeš s timi tvojimi orihi još vse Esterajce simo dovabit.

I kad se Ive još vse jače potrkuje i zaostaje, onda mu se Tome naglo istrgne i proteče za muži.

A Ive više i časak još biži za njim; no vreda potom se najednoč popikne i odleti u jednu diboku jamu. Ali kot je bil u bigu, uz to i u novom strahu, a orihi mu na hrptu još glasnije zaškrebeću, on misli, da dalje biži ter neprestano kopiće s nogami. A čim on već brca noge u višak i udara šakom pred sobom, kot da tuče po neprijateljskih glavah, tim orihi jače roštaju, doklegod ga ta muka ne umori, i on ne zaspi.

Kad se probudi, jur je skoro bela zora. Onda se stoprv osvisti, kade leži. Pak se polako pobere iz jame i otšebeće domom. – –

A u našem selu i dandanas još povidaju starioci svojim unukam o dužičkom Ivi, ki je na tako smišan način potukal neprijatelja, i vratil se prvi s boja najzad.

***kopiće**, kopitati = mahati nogama

lena para = ljenčina

muštilju, muštilj = drveni bat, gnječilo

rošta, roštati = zvečati, čegrtati

presenečenje = iznaneđenje

Zašila soljdatu trbuh

– Najdraži su mi bili u ditinstvu oni zimski večeri, – počeo je naš „razgovor ugodni“ moj prijatelj starac, – kad su me htili školara dičaka naša majka, zet za ruku pak smo išli prik ulice k staroj materi. Onde je bio svenek ča za grist: orihov, suhiv sliv i hrušak i jabukovih škalic. Ali ne zbog toga sam ja tako rado išao k staroj majki. Nešto drugo me je vuklo tamo. To su bile jedne jako debele i lipe knjige s kipići „Žitak svecev“ je stalo na korica. Naša staramati su te knjige čuvali kao najveću dragocjenost stana i redovito je štali cijeloj družini. I onda, kad sam ja htio dojt s majkom k njim, prvo je bilo, da su posegli za tram i dolizneli Žitak svecev. Pak su knjigu parput ljubezno pogladili i otvorili ravno onde, kade se je nahadjao svetac istoga dana. Ja sam osebužno rado čuo život svetih kraljev i kraljic; ali najdraži su mi bili pustinci: sveti Anton, sveti Pavao, a onda naš crikveni patron, sveti Egid, ki biše mladenac kraljevs-

koga roda a ipak je jako ljubio siromahe i oblačio je. Počinio je i mnoga čudesa. A kad se je kašnje povukao u pustinu, onde se je hranio nek korenjem trav i mlikom jeleninje krave. To je uvijek razdražilo moju dičinju fantaziju i obično sam potom cijelu noć sanjao o tom čudnom pustincu i njegovom jelenu.

Kad smo po svetom štanju zmolili Očenaš, roditelji i nazočni susjedi su se razgovarali za ovo i ono. Katkad su došli i stari časi u pominak. Onda sam im, sideći za stolom ili uz toplu peć, nek žrkao riči. Jednoga večera sam zazinuo:

– Staramajka, danas sam opet vidio onu staru tetu, ka su ,no bili zašili soljdatu trbuh. Povi-dajte nam, kako je to bilo!

– Ej, sluga moj, mer to sam ti jur da i desetput povidala.

– Ja bih svejedno još jednoč čuo.

– Haha, ti ćeš sigurno bit koč študenat, kad te tako veselu te ištorigije, – nasmijali su mi se do-bra staramajka. I pravo su imali. Ja sam zaista nastao študenat i najradje sam učio med svimi nauki povijest.

– Tako čuj opet, kad mi ne daš mira! – rekli su starica. I otvorili pred manom zlatu škrinju svojega znanja u povijesti i životnoga iskustva, ko me i danas još zadivljuje sa svojim bo-gatstvom.

– Bilo je onoga burnoga ljeta 1848-ga, – počeli su. – Ja sam bila onda još nek divičička od kih dvanaest ljet. Kad je i simo k nam na Prisiku došla jedna četa Jelačića, bana hrvatskoga. I čemerno bi nam bilo išlo, kot i susjedskomu Horpaču i Kevešdu, ke su popalili. Ali naš on-dašnji farnik, ako mi je pravo, Marković, prošli su, a i ljudi s njimi, s bijelom, zastavom pred hrvatskoga oficira i očitovali mu, da je ovo hrvatsko selo. On je to rado čuo i smilovao mu se. No vrijeda su dorukali za njimi i Madjari Kossutha. A peljao je je jedan mladi kanonir, nek 22 ljeta star. Ovi Ugri su se med Višijom i Prisikom skvačili s Hrvati i tukli se s njimi sve dokle im nije mladi peljač spao, s njim skupa zakopali su mrtve Ugre na Višiji a Hrvati su našli svoj grob na granici našega hatara. Na njega su postavili velik driveni križ. (Kasnije je ov križ gospodar Barišić zminio s željeznim križem, ki i danas još stoji.)

Po bitki su se vojaki raštrkali, a jedan Jelačićev muškatiir se je bio shranio pod križiće. Ili je bio onde zaspao. U to je došlo kih 30-40 madjarskih husarov mimo. Ti su bili ušli s talijansko-ga fronta, da ovde doma pomoru svojim. Kad su ovi upametzeli toga pod križići, kanili su ga ustriljit. Ali kad im se je toliko molio, ostavili su ga. No on im se nij pokazao zato zahvalan, nego je striljio u poslidnjega u redu Ugrov i pogodio ga smrtno. Ov se je prije neg se srušio još obrnuo i sabljom zasikao u Hrvata i prerizao mu trbuh. Ali čriva mu nij uškodio. Ter se je človik dignuo, zeo razriženi trbuh va šake i prošao u selo. Ovde su ga Ferenčevi primili, a žena je, kad je vidila ranu, velje zela konac, naudila ga va iglu ter mu zašila trbuh.

Vojak je i ozdravio. – A kad ta žena, sada jur vrlo stara, projde čez selo, majke i danas još kažu dicit: Glej, još ovo su ta teta, ka su soljdatu zašili trbuh.

- Pak se ne srdi, kad im tako velu? – zapitao sam starumajku.
- Ča hte se srdit, ti norče, mer nisu ništ zloga učinili.
- Ali ta soljdat ne bi bio smio striljit na one, ki mu ništ nisu.
- Da, vidiš, sinko, to je boj. Uvijek okrutan, nečlovičan. Va boju ne mislu ljudi: ti si človik, ja sam človik, ter pojdimo lipo mirno jedan uz drugoga. Nego onde svaki samo nato gleda, da čim već neprijateljev krajspravi. Zato neka nas Gospodin Bog očuva od boja.

Duhanske neprilike i pušačke nevolje

- Čuješ, mat, je li si denas ča dobre volje? Ar onda bih te se segural ča prosit.
- Ča tako zjalavo pitaš? To se nek ti staješ vsaki dan s livom nogom. Osebužno, kad nimaš ništ va fajfu. Onda jur na rani jutro gledaš, kot ki je žabu požrknul.
- No vidiš! Ter onda bi mogla denas svojega hižnoga druga muru* razveselit.
- Hm, kako?
- Kako: A tako, da bi si sada veljek svezala drugi kukljin* preda se pak drugi rubac na glavu, pak bi se zmaknula va konclaj po moju duhansku hartu. A i za se prosi veljek jednu. Ar denas da čedu je opet dilit.
- Ču ti ja tužnu tugu! To su muški posli. Pak i nimam lazno sada.
- A ja vidim, da imaš lazno. Zdele i pladnje si si oprala, a ja bih moral još konje napojit... pak i muru otpočinut va škadnji na ditelini, da budem moćniji, kad pak u trih krenemo na jarac... No ne ukunjaj se tuliko!... Spravi se ter biži!... Si čula?... Glej, i kuma Bare ide vsenek sama svojemu Pavi po tu hartu. A ti imaš friže noge neg ona... Nek kaplju dobre volje mora bit, je li?
- No ne marim, idem tako. Ali da budeš znal, za se si ne ču harte zet!
- Pak zač ne, duša?
- A ča ti ne kanim pomoć još već rasprudjevat*.
- Oho! Rasprudjevat si rekla? To vsejedno ne misliš zaspravlje, bud ne? Ar va čem ja rasprudjevam, ha? Vina na krčmi nij za dostat, jur zdavno ne, a i piva nek vsaku nedilju po jedan kriglj na dušu...
- No ter, onda bi se mogal i toga kurenja odučit. Ionako vajedno pokašljuješ, još i va crikvi pri prodiki, da me je sram pred drugimi ljudi... Pak vidiš, i moj brat Šime je jednoč jako kuril, a sada...
- Dobro, dobro! Tu lipu peldu od vrloga i šparnoga muža sam jur stokrat čul; ali kod mene, kako vidiš, ona ništ ne popadje... Pak ti si me s fajfom zela, kad si me zela, ter se moraš kot dobra hižna družica i skrbit, da i bude ča va fajfi.

- Hoho! To ne stoji med dužnostih žene.
- A ja sam pri tom, da stoji veljek va prvom paragrafi... Ter se neka čuda prendat* s manom, nego podbrusi pete pak bištahari! I glej, da budeš friško najzad!
- A sad jus ne ću.
- Ne ćeš?
- Ne ću.
- Je ,vo tvoja zadnja rič?
- Zadnja i poslidnja.
- Ter zaistinu ne kaniš?
- Jur sam ti jednoč rekla.
- Hm dobro!... Onda ću i ja štrajkat. Da budeš znala: od denas početo ja se već ne ću dotaknut kravskoga vimena. Moreš si vsih pet krav sama podojit... A i na drvalo neću već štronut po suče; neka mi prije obadvi pete otpadu... A i vode ti ne ću već zvadit za vežu, nit jedne kante. Moreš se sama navlačit... Pak čekaj nek... ča ti još neću?...
- No reci nek, da mi i plenice već ne ć' pomoć prat. Bud, to si još kanil reć, ha? No, nij mi triba odsle već tvoje pomoći, nit kod ovoga nit kod drugoga ženskoga posla... Ali da se zbog te vonjave harte ne prehiti naš hižni mir, idem. Pak i poslovica veli, da spametniji popusti.
- No, kad mi jur poslovice zbrajaš, draga moja, onda ovde bolje paše ona, ka veli: ruka ruku pere, – ne nek va trštvi, neg i va hištvi.

*

Gospodarica Katica riže testo na kuhinskom stolu. Danas hte bit sirom kunci* na obed. A mali joj sinčić, Franci, pobira otpatke od testa, frče od njih male krugljice pa se zgdaja s njimi mačkuru va glavu. A kad mu mačkur fućne prik vežnih vrat van, tada zame Pinčija u cilj.

No nek najednoč počne mati sumnjičavo zaduškivat po kuhinji. Zadušne na desno, zadušne na livo, i vse joj se čini, kot da nigde vonji po pogorenom. Otpre zjulo, ogleda krušnu peć, no nigdi nit zazlanka kakovomu gorućemu canjku ili spodobnomu dugovanju. Zato opet nek dalje riže, ali medjutim naruča sinkacu:

- Pojder, Franci, ter poglej, je li ne gori ča kade na dvori ili na susedljevom krovi.

A Franci se otkotrlja van i veljek se pred vežnimi vrati zabusne u staroga oca, ki sidi onde na jednom panjiću i puši lulu. A on jako rado vidi staroga ćaćku, ar mu vsenek ča donese iz gore ter veselo cecne uza njega. Ali odmah i odmakne glavu kraj od fajfe pak počne kihati: trikrat, dvakrat i još jednoč; a oči mu se obliju suzami. Kašnje pak pita:

- Ijej, stariotac, ča vam se to kadi denas iz fajfe?
- A duhan, ki je na bori zrasal.

– Ki je na bori zrasal?... Ja još nis vidil na bori duhana! Kade on raste, zgora ili zdola?

– A zvana.

– Kade zvana?

– No na stabli... Triba je samo zet nož pak ga doli postrgat, a onda nametat va fajfu.

– Aha. Ter to je ta duhan, koga vi sada kurite – veli mali Francl razumivanjem. Pak ga opet nešto zažaklja u nosu, i on počne ponovo nemilo kihati, ali tako kihati, da mu još i plundrice odzad puknu. A stari čačko se nek posmišuje pod mustaći na njega.

*

– No čekte još malo! Denas ćete dostat vsaka dvi kocke cukora va kafe, kad je nedilja, – veli majka Dore svojim trim kćerkicam, ke jur spravne k maši sidu za stolom i čekaju na ručenje.

I dok si one tri na te vesele glase smihljajuć namiguju, majka projde u prvu hižu, otpre ormar i poseže u donju ladicu. Onde, pod belim ubrusom si shranja ona svoj cukor, koga si je prištedila za zakuhanje slivovoga lekvara*.

Ali kumaj da pokukne u ta svoj otajni »špajz«, jur i doleti najzad u vežu, vsa izobličena od črljenoga jada ter puca na dicu kot iz mašinpucike: – Vi vražje kuzle, vi... vi strelje prokljete, vi – – – vi – – – ! Ča ste mi opet stvorile?... Ka mi je cukor požerala, ha? Povite, ka? Ja ću ju veljek rascipat, ovde na mesti! – I jur zgrabi za metlu, da će po redu potuć vse tri; ali u to zagleda na njih čistu i novopotiglanu svetačnu pratež. A te joj je vsejedno milo. Zato pusti opet metlu i počne nek onako šakom po glavah i obrazih. A siromašne divojčice drhću i vrišću ter odmiču s glavami, da čim manje ulovu od te besne materine tuče. Stoprv kašnje im dojde rič ter jecaju kroz suze:

– Majka, nekate me, ja sam si nek jednu kocku zela!... Ja sam si nek poldrugu... A ja nit nis' bila va ormari... Ojoj, kako me glava boli.

– A da odaklje onda fali tuliko cukora, ha? Bit će već od kile... Kamo je skrsnul, ha? – kriči Dore još uvek vsa zasopljena, ali ipak prestane tuć, ar opazi, da joj je najmladja, Marica, dite slaboga srca, obledila kot vosak i skoro da će past pod stol.

– Mi ne znamo, majka!... – govoru dica tareći si gorke suzice. Pak se po redu popostajuju od stola ter idu, prez ručenja, na vrata van. Idu u crikvu k svetoj maši... I nedilja, ka se je toliko sunčano i radosno počela kod Dorinih, pretvori se na črni petak. A to vse zbog kile cukora, ki je na otajni način skrsnul.

Nut, to je, ča odsle neprestano kljuva u glavi gospodarice Dore. Da dica vsejedno nisu mogla bit, to joj još isti dan postaje jasnim.

Ali gdo je onda ta tat?

Treti dan pak, kad pri čišćenju nenadijano otpre i vraća kaljene peći u prvoj hiži, najde Dore onde jedan svežnjić duhana. Lipoga, žutoga duhana. Aha!... I sada jur jedva more dočekat, da

se Jure s krmom domom doveze. On se i doveze vreda, a med zubi mu se veselo kadi fajfa, ka još prije par dan uopće nije davala dima.

– Ter ti si ta tolovaj! – frca na njega žena srditim, ali zbog susedov prigušenim glasom jur u štali, kot on veže krave za korito. – Ti si ta, ta prezbožnik, ki mi cukor krade, a ja ga moram dicit od zub otkidat, ha!

– Da kakov cukor, veliš?... Mer...

– Kakov cukor? – pita on nešto plaho, ali ne pogleda joj u oči.

– Ti dobro znaš, kade sam si ga shranila ti farizejuš!... Pak si takovu vonjbu kupuješ za njega! Sram te budi! Ti si mi lip otac i skrbitelj svoje družine!... Da, nek na svoj čmar* misliš uvik!

– Hehe... Ali ovput nisi pogodila. Ar dim ne ide va čmar, nego va zrak.

– Da, pak vas stan smrdi od njega. Ali čekaj, mer mi ga već neć najt, toga cukora, ako ga budeš s četirimi očima sto let iskal. A vsakoga Ugra, ki mi dojde s duhanom va stan, ću s lokvenicom* zaljat, da će vonjat do Čeprega.

– No ča ti je to, Pave? Ti nikako još i staze ne vidiš denas od tuge, ča ti se j' dogodilo? Ti se j' znam kobila nesrićno uždribila?

– E, još ča gorjega, Pere.

– Još ča gorjega? No nuder se neka!...

– Duhan su mi ukrali.

– Duhaaan? Čuha teremtete!

– Pak z odakljek?

– A ziz kukorice. Onde na Jerbinah.

– Jo ga j' stvorilo kada. To je bome nesrića.

– Pak kakova nesrića. Jur je bil zrel, lip žut kot šafran, prikzutra sam ga kanila potrgat. A bilo ga j' na četrdeset batav.

– Ter su ga i tebi ukrali. I mojega je vrag odnesal, iz vrtljaca. A ča sam se ga napoljival. Još i ta naša mi je pomagala, da mi bude čim lipši. A sad je oda!... Ali to bih željil tomu tolovaju – Bog mi oprost – grih da ga zadrigne va grči, kad si ga prvi put zapali.

– A i fajfa neka mu se razleti va zubih na sto kusićev, da si je već nigdar ne nameće!

*

Nedilju otpodne.

Susedi počivaju pred Stolarovom hižom u hladu oriha. Vina nij, piva nij, ter se i razgovor nek mućno počinje i polako razvlači, ar je i u hladu vruće kot u krušnoj peći. Usred žetve je. Nek koč-toč se provezu kroz selo kakova ruska kolija, to pak opet gane zustali razgovor i zapelja u novu koloniju.

Najedampt Štefe vsejedno izvadi mišak iz žepa. Bojazljivo, ali vsejedno ga izvadi pak će si nametat. A muži kot da ne vidu. Ar preveć ih je, neg da bi si mogal vsaki i jednoč nametat. Ali i Štefu je sram, da tako nasami uživa ter se obrne k najbližemu:

- No na, Ivane, nameći si.
- Ne ću, i sam nisi bogat.
- E ča, nameći si nek.
- A kakovoga imaš?
- Pogodi.
- Orihovoga?
- Ne.
- Pažonovoga?
- Toga ni ne poznam dosad.
- No onda bome već ne znam.
- Tako to nij fileški?
- A je. Pravi fileški.
- Ča ti ne veliš! Sada, jur skoro po žatvi?
- Mer znaš, muru rodbine na Fileži...
- Pak muru ovoga i onoga, bud?...
- Tako je. No na! Neka se ukunjat.

A Ivan sada zaistinu poseže za miškom, na oko nemer nehajno, ali prsti mu nek drhću od dibokoga nutarnjega poželenja ter počne skoro pobožno, kot da vrši kakovu svetu službu, namitat svoju fajfu i pretiskat palcem. Medjutim ga malo po malo i ostavi plašljivost i nadvlada radost budućega uživanja ter mu prsti nešto predugo hodu med Štefinim miškom i svojom fajfom, a palac mu nek gnjavi ter gnjavi duhan nutar u drivenu lulu, kad lula najednoč vres!

– Joj te j' dalo kada i fajfu! Sad mi je pukla! – veli pak se začrljeni prik ušiju.

A muži se nasmiju. Jedan mu ne prez vsake nazlobe dohiti:

– Jojo, Ivane, sad ti je išlo kotno onomu gerištofskomu pastiru – ako mi je pravo – koga je bil vicišpan ponudil iz svojega miška. Hehe.

*

Mikuli su zvali doktora. S daleka su ga zvali, ar bome sada su i doktori retki, i čuda su platili za vizit, va... no ne ću ministaru presraknut va čem.

Bilo kako bilo, doktor je pregledal ta kup staroga košća, ovitoga u žutu nabranu kožu, ča su ljudi zvali skupnim imenim Mikula Lugarov – zgnjavil ga dobro va trbuh – i tada je počel Mikula strašno stenjat.

– Da, tote, tote boli, gospodine doktore!

– Vidim – veli doktor – a dehodj* je vidil kroz kožu. – Vi imate preveć suh želudac. Malo kiseline u njem.

– Kakov suh želudac!?! – javi se Mikulina bakpa od peći. – Mer je vas svoj žitak vujudno nek masno (mačkot, žiroš) žeral!

– Da, gospodine doktore, prava božja istina, ča moja žena govori – veli plačljivo Mikula. – Ali znate, pokljek ovi prokljeti paori, moji susedi na zdravlji, vse samo kakove kore pak žilje ter korenje kuru va svojih fajfah, a ja to moram vsaki dan jutro po štalnih oblokkih pobrat, potljek se je i meni počemerilo... No, prepišite vi jednoč tim mojim susedom pravi duhan va fajfe, pak ću i ja uzdravit, prez vsake vaše medecine.

*črnar = trbušina, kulja

dehodj, ug. = ada ne/nije
kukljín = pregača
kunci = narezano tijesto
lekvara, lekvar = pekmez, marmelada
lokvenica = gnojnica
murú = malo
prendati, prendati se = svadati se
rasprudjevat, raspudjevati = rasipovati
štronuti posuće = poći po cjepanicu

Hiža rasipana po svitu (odlomak)

5.

Miljenka se je po svojem odlasku iz doma u ondašnji teški pobjorni prilika samo uz velike napore probijala kroz život. Da se u svojoj tugi nije slomilo, to je imala zahvaliti svojoj prirodjenoj žilavosti, pak da je uza nju bila Julka, sestrica nje bivšega muža. One dvi su stalno skupa poslovale, kad na boljem, kad na gorijm mjestu. Kad si je Miljenka negde našla viši zaslužak, zela je uvijek i svoju družicu sobom. I tako je prošlo nekoliko ljet.

Tada su jednu nedilju popodne opet skupa sidile i odmarale se na friškom zraku. Julka je bila ta dan osobito dobre volje i šalila se. Ali Miljenki nije bilo do smiha. Podbočenim licem u šaku gledala je dugo zamišljeno preda se, dok se nje družica nije zdrhnula i pitala ju zabrinuto:

– Ča ti je danas, Miljenka, ča ti obraz tako zaoblačen kao nebo pred godinom? Ča te trapi?

– Dobro, da si me pitala, moja Julka. Tako će laglje dojt iz mojih ust, da ti moram povidat.

– No?

– Ti me trapiš, družica, i tvoja sudbina.

– Moja sudbina?

– Je. Da ča će bit s tobom, ako te ja ostavim.

– Ča to čujem, Miljenka? Ti me kaniš ostavit?

– No ne na sve vijeke. Ali sada kanim odavle, iz ovoga mjesta projt, a ti ne moreš ovput s manom.

– Kamo ćeš?

– Ovde sam, kako znaš, u našoj trgovini kasirka. Imam i lipu plaću. Ali sada mi je jedan poznanac, takaj naš človik doma iz susjedske općine, našao još bolje mjesto. On je visoki

činovnik onde u glavnom varošu u trgovačkom ministerijumu, on je dobro poznao našega pokojnoga oca ter mi hoće pomoći. Posadit će me u neki manji ured, u jednu kancelariju za stenotipistkinju.

– Aha, – začudjeno je rekla Julka, – sada razumim, zač si išla po večeri u školu i katkad se do polnoći učila doma.

– Da, učila sam se u takozvani brzopis i baratanje s pisaćim strojem. I još već toga.

– I dobro si učinila, Miljenka, da si na ta način nadopunila svoje nauke u školi. Ja se iskreno veselim tvojemu napretku. Poj samo i posadi se za stol i piši. Laglje ćeš živit neg ovako jednoč ovde, jednoč onde, a da nikad ne znaš na kako dugo.

– Da, Julka. Ali turobi me, da već nećemo moć ovako dalje skupa živit. Ti ne moreš s manom.

– Pak zač te to muti? Ti imaš u glavi i tim ćeš si zasluževat, a ja imam hvala Bogu svoje dvi zdrave ruke, kimi ću dalje djeljat, kako i do sada.

– Ej, draga moja, kako mi je odlanulo, kad tako govoriš i ne srdiš se, da ću te nevjerna ostavit. Ali ja bih ti još ča pametnijega svitovala: Kako si mlada, zdrava i snažna, poj domom pak se udaj za koga našega vrloga junaka.

– Rekla si ča. Ali to ću si još premislit. Ar kako sam sada već par ljet u varošu prebavila i dobro zaslužavala, a doma imadu naši kup dice i samo par kabličev grunta, teško će bit meni ubogoj divojki, da si najdem, kot i jačka veli, vridnoga šohaja*. Pak ako ovde ostanem, vidit ćemo se i dalje, bud družica, većput, bar svaku drugu tretu nedilju. Naime, ako me se kot gospa ne budeš sramovala...

– Neka me tako dražit, Julka. Mi ćemo ostat zauvijek sestre! – rekla je Miljenka objamila čvrsto i teplo svoju družicu. – –

Sada si je Miljenka još samo željila, da odnese dobru vist o svojem novom namješćenju stricu Silvestru. On joj je bio od sve rodbine srcu najbliži. Pak ča je i sam u stalnoj borbi lizao na sve više i više, njega će najveć obradovati nje skok na ta ugledni položaj. Stoga je jedva mogla dočekati dođuću nedilju, da sjede na brzovlak ter se odveze prik granice u nedaleko austrijsko kupališće, gde je stric u hotelu službovao.

Ali kad je Miljenka stupila u njegov stan, prijela ju je sama strina, a sve u črnom. Ona joj je otkrila tužnu novinu, da stric Silvestar leži već tajedan dan pod zemljom. Zatim je uzela Miljenku za ruku i otpeljala van na varoško „staro groblje“. Putem se je mladoj rodjakinji otvorila opet jedna čudna človičja sudbina: Ta žilavi muž Silvestar, ki je u svojem trsenju za pristojnijim životom nekolikoput pao na tla i nastao puki siromah, ali se opet dignuo na noge i nazadnje obiljavao u dobrotu života, sada je podlegao jednoj neobičnoj nevolji: ogladio je. U tom pobojnem času, kada mnogi ljudi u varoši nisu znali, ča hte danas jisti, stric Silvestar je obolio na želucu. A kad su bili njegovi prištedjeni novci u banka zaprti, nije si mogao nabaviti propisanu mu hranu i medicinu. I tako je u kratkom vrimenu odnemoćao, i on je naglo i neočekivano ostavio svit, koga je toliko ljubio.

Miljenka je uz ujnu udovicu drhtajući od boli stala na njegovom grobu i samo mu se jednim Očenašem i točeći suze zahvalnice na svježem kupu zemlje mogla odužiti za ljubav, kom ju je on kroz cijeli mladi život sprohadjao.

No isti dan doživila je tužno mlada rodjakinja i jednu radost. Kad su naime na večer prošli sa strinom i nje sinom u neku krčmu usred zelenoga vrta, da onde večeraju, poslužio ih je jedan mladi zemljak konobar.

U razgovoru s njim o pokojnom gospodinu Silvestru, ki je znao u večernju dob većkrat dojt i ovu gositonu na staklo vina, povidao im je ditić ovu zgodu:

– Ta naš radovidjeni gost je svagda samo po našu, po hrvatsku govorio s manom. Meni je, – to vam iskreno velim, – skoro neugodno bilo, ar su drugi gosti, ki su nas slušali a ne razumili, nešto čudno gledali u nas. Dogodilo se je, da je on i poznance dopeljo k nam. Kad takozvane „bolje ljude“, dakle gospodu, a kad i seljane u paorski hlača i čižma. I s ovimi se je on samo na hrvatskom jeziku zabavljao. A kad ih je bilo vino malo ražarilo, onda im je znao reći:

– No nute si zajačite ku našu. Da vidim, je li si ju i ja još znam. Pak su si zapjevali nujno, skladno, a zatim i veselo. No tada se je jednoč stao neki ovdešnji človik i urupio grubno na nje:

– Ovde kod nas se samo nimški govori i pjeva!

Gospodin Silvestar ga je pogledao pak mu je mirno ali oštro odgovorio:

– Sram vas bilo, poštovani susjede, ča tako govorite. Ovo su pravoda samo obični seoski ljudi, kim vi zdivljete „pošiškani“. Ali da znate, svaki od ovih muži volio za tri vas, ki nosite varoške pantalone. Ar oni mimo svoga hrvatskoga jezika govoru još i nimški i mađjarski, dakle tri jezike. To je jedno. A drugo je: vi ovdešnji stanovniki vašega kupališća živite svi od gostov, ki dolazu iz svih zemalj i govoru sve jezike Europe. I ja sam jedan od njih. Mi pijemo vaše vino, jimo od vaše muke pečene žemlje i tako dalje. Bez nas bi malo šilingov došlo u vaše novčarke, a da ni ne govorim o dolari i franki, ke toliko ljubite... Budite dakle, pametni i dajte nam uz vaše odlično vino govorit i pjevat, kako nas je naša majka naučila. Pak se je obrnuo k svojim ljudem i rekao:

– A sada im pokažite, da znate i onu njihovu. Holjadaro, holjdarija ho!

To je bilo poslidnje očitovanje starca Hrvata, ki je prošao cijelim svitom i ostao vjeran svomu rodu i materinjem jeziku. Odsle ni mene mladoga nij' već sram, da govorim svojim jezikom, – završio je svoje povidanje ditić. A Miljenka ga je ganuto i ponosno poslušala.

Hvala nje iskušnosti u različiti služba i pismeni posli, Miljenka se je brzo privikla svomu novomu djelokrugu. A kot je bila po naravi ljubezljiva i po odgoju strica Štefana priučena kretanju u učenom društvu, obljubili su ju vrijeda i ženske i muži u nje odjelu. Naročito se je zanimao za „mladu udovicu u najlipši ljeti“ neki kolega, ki je tako i pred par ljeti izgubio hižnu družicu, i sada samotovao u jednoj skromnoj sobi činovničke zgrade. Miljenka se u početku

nije obazirala na različne znake njegove priklonosti i na njegovo diskretno ali očividno trsenje, da joj se približi. No kad se je u duge zimske večere ćutila katkad vrlo zaostavna, odazvala se je voljko, kad ju je Imre zapitao, da li ju smi otpratiti u Narodno kazališće. Igrokoz „János vitéz“, koga su skupa gledali, bio je zaista divan, i upravo je očarao Miljenku, ka još uopće nije vidila u velegradu kakovu predstavu. Zato se nij kratila, kad ju je Imre opet i opet pozvao u ku kazališnu ili kabaretsku igru. A kasnije još je znao pristupiti i s kakovim cvijećem ili drugim malim darom, ča mu je činovnička novčarka dopustila.

Tako je prošlo jedno cijelo ljeto. Tada je Miljenka po jednoj šetnji s kolegom Imrom nekim strahom oćutila, do njihovo prijateljstvo nastaje sve tjesnije. I Imre će jednoga dana stupiti preda nju s prošnjom, da mu bude žena. A to je ono, čega se boji. Ar ona nije bila pozabila svoga bivšega muža Ferija, i u svoji sanja se nadijala, da će još jednoga dana najzad dojtii. I njegovu fotosliku je brižno ćuvala i sobom nosila. To ju je sada ozbiljno uznemirilo. Zato je jednoga dana hitila rubac na se i popašćila se k svojoj družici Julki, ka je sada stanovala u jednoj bližnjoj ulici.

– Julka, – rekla joj je sva zasopana, sad mi pomozii!

– No ča ti je, sestrica, ča si tako uzbudjena? – pitala je ova.

– Triba da ćujem tvoju misao kod jedne jako važne odluke. Kako znaš, imam med kolegi jednoga poznanca i ja se bojim, da će mi dojtii sutra-prikosutra kao uprošnjak u hižu. Reci mi, ča ću onda ćinit?

– A lipo ćeš mu pružit ruku i reći: da!

– Ali Julka, ravno to je ono, ča me straši. Bojim se i tebe, da ćeš me zavrći, ča sam tako brzo pozabila tvoga bratića, s kim sam proživila toliko srićnih ćasov. Pak, Julka, ako si ispitam srce, ja njega još uvijek ljubim.

– Toga nevjernjaka, Miljenka? Njega si nek izbij s glave. Pak ča ne znaš, on si je već ljeto dan po vašem rastanku našao jednu drugu ženu.

– Da, ćula sam, ali nisam vjerovala.

– Sad znaš i vjeruj. I ćuj još: on ima jur i dice s njom.

– Vjerujem sada i jedno i drugo. Ali on mi je po zakonu Božjem i danas još hižni drug, ar nas Crikva nij rastavila. I tako ja ne morem dat ruku jednomu drugomu.

– Istina je, Miljenka, ča veliš. Ali glej, ti nisi kriva, da si ostala ovako mlada sama, Bog to zna, i kako je on milosrdan, oprostii će ti. Pak vidiš, koliko raspitanih žen i muži se dandanas po drugi put udava i ženi.

– Istina je, Julka. Ali znaš, ča bi mi rekli moj otac i mati, kad bi još živili i ja bih im ovakovoga muža, s kim nisam bila u crikvi, dopeljala u stan.

– E, ja danas poznam i takove roditelje iz sela, ki na prvi takov glas karaju i tuću svoje dite, a za par tajedan idu i oni na njegov pir.

– Ne, sestrice, ja toga ne bih mogla.

– No nek promisli si, i još si parput premisli pak ćeš znamda moć, – rekla je Julka i toplim milovanjem stisla ruku družice.

I družica je imala pravo. Po ovom razgovoru je otpornost Miljenke pri svakom sastanku s Imrom popuščala. K tomu je mnogo pridoneslo i njegovo pristojno i obzirno držanje i nesebičnost njegove ljubavi, kom ju je hotio usrićiti. Tako je jednoga dana ipak izrekla tu sudbonosnu rič, da će poiti s njim na matični ured i vjenčati se s njim. Ali kad joj je potom jednoč opet došao u ruke kip Ferija, nije ga othitila, nego ga još dablje shranila u neku tajnu kutijicu

A nekad ozbiljno lice Imrea je sada stalno sjalo od radosti i blaženstva. To je malo po malo otvorilo i Miljenkino srce, ter su prijatelji i kolege, kad su ih sretnuli, s veseljem namigovali na nje: Gle, srićnoga mladoga para!

Onda se je stalo, a bilo je ravno u protulićni čas na jedan svetak, kad je Imre zeo ženu srdačno za obadvi ruke i rekao joj:

– Miljenka, danas i sutra smo slobodni, pak i vani je sva priroda puna sunca i cvijeća. I zato znaš, ča te prosim? Odvezimo se k tvojoj jednoj sestri ku još imaš i za ku mi toliko pripoviđaš. I ja bih rado upoznao nju i nje dražesne kćere. Hoćeš li?

Miljenku su te riči u prvi mah trgle unutra. Ar da Agnjica vidi nje nepravoga muža? Ali pak se domislila i odvratila mužu ljubezno:

– Da, idemo! I ja sam već davno željna vidit te drage poslidnje ostatke naše Jankine družine.

– A u sebi je još mislila: Pak moja sestra je već davno varošćanka i neće tako oštro sudit o ovom mojem odnošaju s Imrom.

Ipak je bila Agnjica nemalo iznenadjena, kad su se oni dva pojavili na pragu krčme. Ali onda je raskriljenih ruk priskočila k sestri i dugo ju grlila i kuševala. Zatim je pristojno dala ruku i nje mužu. A sestre su upravo zaronile jedna u drugu. Državši se nježno oko pasa, pripovidale su i izminjevale živo svoje doživljaje poslidnjih ljet, otkad se nisu bile vidile. A toga je bilo puno i prepuno. Dok se Imre nije stao i prošao kroz stan, kroz krčmu i sobe. I kad nije našao nikoga živoga, pitao je Agnjicu:

– A gde su tvoje kćere, nevjesta? Ovde je sve prazno.

– No nije uvijek ovako. Moja najmladja kćer je još s manom. Ali danas u svetak je otišla na šetnju sa svojim zaručnjakom.

– A one druge? – javila se Miljenka.

– Da, za nje sam vam ionako htela mnogo povidat. A sada, kad me pitate za nje, idemo velje po redu: One tri su već ostavile majku i prošle daleko u svit. Tako daleko, da mi skoro nećete vjerovat, kako nekad oni naši strici.

– No govori jur jednoč!

– One su se već udale. Druga po starosti, to je Monika, stanuje ovčas u Solnogradu-Salzburgu. Nje muž je, premda mlad, već valjan željezničar, ter je namješćen kod Orient-ekspresa i vozi se s njim od Pariza do Carigrada ili Konstantinopola. Pravoda je jako dobro plaćen, ali je malo kod svoje žene.

– Željezničar, veliš? – začudi se Miljenka. – I toga još nije bilo kod nas.

– Da, dakle naši dičaki još nisu vidili ta željezna kola na šina. Ali čim su se i uz naša sela počeli vozit vlaki, dičak Pavko je je svaki dan žarkimi očima sprohadjao. I kad je dorastao, nije htio bit drugo nego onakov u lipoj plavoj uniformi s črljenom kapom na glavi, ki ide od vagona do vagona i mašincem cvik-cvika karte putnikom. I ar je bio uvijek točan i vrlo okretan u službi, a uz to i jako željan vidit ča već svita, iskao si je dobroga človika zagovornika. I našao ga u osobi nekoga poznanca domačega školnika, direktora željeznic, ki ga je sredio u ta ekspres-vlak, gde je postao kasnije i vlakovodja.

No njegova žena Monika, premda joj je Pavko donesao svaki misec lipih novcev, nije hotila dugo podnašati svoj više-manje udovički staliž, kupila je pomoću naše strine Martine u svojem varošu jednu slastičarnu-konditoraj. Ovde će joj pak i muž pomagati, kad dojde na dopust, tako hte oni na svojem skupa živiti i zajedno se skrbiti uz odgoj svoje dice.

– I dobro je učinila. Ali kad si spomenula strinu Martinu, ča znaš još za tu rođakinju? – pita Miljenka.

– O, Martina je nastala veliko zvire. Ona je jedna od onih Hrvatic kuharic, ke su kot i Češkinje na glasu po naši varoši, po velikaški hiža i hoteli. I ona je ovde kod nas izučila ta zanat, tu dobroplaćenu meštrijju; no kad je pak znala, kuhajuć po različni gostiona, takorečeno sve kuhinjske knjige napamet, otišla je u Ameriku i dostigla onde, ča je i namjeravala: nastala je vrijeda šef-kuharica u najuglednijem gostinju Astoriji. Odavle ju je pak digla i sredila u svojoj raskošnoj palači jedna filmska glumica, poznata po pozornica svih kontinentov. Ovde je par ljet dugo peljala kuhinju i priredjivala gozbe za najuglednije ljude umjetničkoga i bogataškoga svita. Potom je bio pravoda i nje zaslužak. I nje konto u banki je zlizao na svotu od pet brojkov (desettisućkov). Ali prem toga visokoga položala ostala je strina Martina u svojoj duši jednostavna i bogabojeća kršćanka. I jednoga dana postavila se je pred upravitelja stana i rekla mu:

– Ja ovde zaslužujem kao nijedna kuharica u najugledniji hoteli. Ali kad gledam, kako se u našoj vili na košare rasipuju novci, i kako neki ovi ljudi lamlju Božje zakone, osobito one ča se tiče hištvene vjernosti, meni se to odura i ja s današnjim danom otpovidam domaćici službu.

– Ali žena, jeste li vi izgubili pamet, kad napušćate ovakovo mjesto, gde ste prva za gospodaricom? – presenećeno joj veli upravitelj. I kamo ćete sada?

– Idem u kakov skromniji stan, u jednu manju gostionu, gde znam da ću si lako brojiti dolare, ali ću u miru i poštenju živit uz gospodara i malobrojnu družinu.

Tim je zbogom dala luksuznomu, gospodskomu svitu. A za nedugo vrime je došla i domom i ovde živila s našom Monikom do svoje nedavne smrti...

– A ona, ka se zove Greta, ako mi je pravo, kade je ta s onimi zlatožutimi vlasi?

– Ah, Greta je još dalje. Nju je bio upoznao jedan mlad trgovac, Slovenac, pak se je jednoga dana, vrijeda po vjenčanju dao s njom u Kanadu! Ja prije još nisam ni čula za ovu državu. Onde je u kratko vrime dostao mjesto u jednom velikom bazaru. A kot je i moja kćer bila učena prodavačica, zeli su i nju u službu. I upravitelj bazara je dobro pogodio s njimi, ar govoru slavenske jezike. Varoš Toronto je, kako poznate, pun Slavenov, Hrvatov, Slovakov, Ukrajincev i drugih, i sada ovi svi najradje k njim idu kupovat.

– Sada još samo najstarija Marinka fali, je li? – ispituje dalje Miljenka sva u čudu. – Ja se jur bojim, da si tu pustila u Afriku.

– Još dalje, sestrica moja. Marinka je, vjeruješ ili ne, u Australiji.

– U Australiji, veliš? Jedna divojka iz našega shranjenoga hrvatskog sela, pak iz Austrije. Toga još nije bilo.

– Nije bilo prije. Ali sada u zadnji dvi desetljeći se onde nahadja tisuć i tisuć naših jiudi, Austrijancev i Hrvatov od zdola.

– Moram vjerovat, kad veliš. Pak da, i radio i novine govoru o tom. Ali kako je ravno naša Marinka dospila tamo?

– Hja, ona ti je med svimi sestrami najpoduzetnija, najgibljivija. Kad su se dakle pred nekoliko ljeti Austrijanci jako zanimali za one iz driva napravne stane-kuće, ki su se morali onde na mjestu samo skupapostavit, to je mnoge drivodjelce i djelače iz naše zemlje odvabilo tamo. Oni su se morali samo sredit barem na tri ljeta, pravoda za poštenu plaću. Tako je i muž Marinke, po zvanju inženir, otišao s jednom trupom tamo, a s njim i žena ka je učna bolničarka. I oni dva su odlično zasluževali, na samo dvi zime. Ar se je muž već u tretom ljetu pri jednoj vožnji na autu onesrićio. Marinka ga je pokopala, ali se potom nije vratila domom. Ona posluje dalje u bolnici kao nadsestra.

Ovde ju je Bog nagradio za nesriću, ku je gubitkom svoga muža pretrpila.

Jednoga dana dovezli su naime u nje bolnicu nekoga starijega muža, po zvanju majstora stolara, koga je udrila srčena kaplja. A ta muž je bio Austrijanac, ki je već duglje vrime poslovaio u ovom dalekom kontinentu. A ča je hotio, da si nagrabi čim već funat ter se jednoč kao bogat človik vrne najzad u svoju domovinu, pretirao je svoje moći i srce mu je otpovidalo službu. Kao teški bolesnik došao je u odjeljenje Marinke, a ova se je za toliko radje zela za njega, ča joj je bio zemljak domorodac i kao udovac nije imao nikoga rodjaka u ovom stranom svitu. Marinka ga je tajedne dugo njegovala i pazila danom i noću, da ga po nalogu šefa-liječnika niko i ništa ne uznemiruje, jer ga samo potpuni mir more spasiti. Kad je pak bolesnik uslijed liječničke brige konačno izašao iz smrtne pogibelji i počeo opažati, gde je i ča je oko njega, rekao mu je primar bolnice:

– Vi ste sada najteže prebolili i smite se ufati, da ćete moći u svojem zvanju opet djelati. A zato morete najveć hvaliti evo svojoj podvorkinji, sestri Mariji, ka vas je sve vrime tolikom ljubavom čuvala kao da ste joj rodjeni brat.

A tako je bilo i odsle. Pacijent je morao, da se potpuno oporavi, ostat još par misec u sanatoriju. Kroz ovo vrime su se Marinka i on još uže sprijateljili. Obadvim je bilo, kako se po sebi razumi, neobično drago, da su se našli, jer su se znali ure dugo razgovarati o svojem milom domaćem kraju. A kad je mister Stanko, kako su ga onde zvali, zbogomdao bolnici i vratio se opet u svoju tvornicu, oni su se u svojem slobodnom vrimenu rado sastajali i skupa se po nedilje i svetke vraćali u crikvu, da se zahvalu Bogu za njegovu obrambu. Kad i kad su zajedno poiskali i kakovu zgodnu zabavu. To ih je toliko zbližilo, da je Stanko za par ljet, kad se kanio povrnuti u domaću zemlju, ponudio Marinki, da skupa idu domom, kao muž i žena.

No Marinka mu je ljubezno, ali iskreno odgovorila.

– Hvala vam, Stanko, na sklonosti k meni. Ali ne zamirite mi, ako ne pristanem na vašu ponudu. Ona je jako časna za mene. Ali ja sam se već udomaćila ovde, osobito pokle sam upoznala jednu dragoljubnu i vridnu hrvatsku obitelj. Pak i ne bih rado ostavila svoje zvanje u bolnici, ko mi je odredio, kako ćutim, sam dobri Bog za dio. Izvan toga imam, kako znate, od pokojnoga muža jednu kćerku, ka mi je draga nad sve. I ona neka ostane uza me u ovoj tudjini. Pak mislim, da ću ju moći u ovoj bogatoj zemlji i bolje oskrbiti, kad jednoć odraste.

– Razumim i uvažam vaše razloge, draga družica, i ništa vam ne pregovaram, niti se srdim ča mi starcu odbijate ruku. Ali kad se moram najviše vam zahvaliti, da sam ostato u životu, dopustite mi, da i ja pridonesem nešto k odgoju vaše kćerke, – rekao je muž i predao Marinki ček od 5000 australijanskih funat. – A ono drugo, – čim vam se hoću još odužiti, čitat ćete u mojem teštamentu. To će biti za on slučaj, ako se jednom ipak vrnete u svoju domovinu. A ja vas prosim, da primite ta moj zadnji dar, mar kade vas on dostigne.

Marinka je samo po dugom nagovaranju primila ček i metnula ga u ručnu tašku. A kada je po nekoliko ljeti dobila iz Austrije teštamenat preminuloga prijatelja Stanke, postala je vlasnica jednoga velikoga gospodskoga stana u varošu M. Ali kad se nije vratila domom, prodala ga je i kupila svojoj kćeri i mladomu mužu jedan skupocjen, elegantan fotografski salon u Johannesburgu u Južnoafričkoj državi. Ar je bilo Jankinim kao sudjeno, da jedna žila njihovoga roda bude i tamo presadjena.

– Ah, Agnjica, ovo je cio roman, ča nam ti povidaš.

– Da, pravo veliš, sestro. Gotov ali istinit roman, koga piše današnji život.

– Tako je. Čudno mi je samo, – veli zamišljeno Miljenka, da su u ov moderni kolovrat zašli i ljudi s našega kraja, dica pravih seljačkih starosjediocev.

– O, nisu bili ni oni već tako doma zasidjeni, od svita odvrćeni ljudi. Misli samo na našega Štefana i Silvestra, i još dalje na pokoljenja pred njimi. Na one naše stare stareoce, ki su na

svoji dužički kolija vozili svakakovu robu iz Beča do morja Jadrana. A i kašnje pak trgovali s Hrvatskom. Znaš li još za staroga strica Matiju?

– Da, čula sam doma kot dite povidati za njega. No sada, kad su njihovi potomci, – i ja brojim meda nje, – jur obašli sve kontinente, sada im nek još fali, da isprobaju svemir, ter čujemo, da je ki od njih odletio na Mísec ili još više. Hahaha!

– To još ne. Ali nedavno mi je jedan gost, muž iz naše krajine, ovde u krčmi jako ozbiljno povidao, kako su dva unuki našega negdašnjega školnika postigli visok položaj u Ameriki. Oni da su jako cijenjeni, preštímáni inženiri špecijalisti. I jur ljeta dugo djelaju u onom svemu svitu poznatom atomskom zavodu, na stanici, odakle se dižu rakete na Mísec.

– Da, pak i zač ne? Naš hrvatski narod, on u staroj domovini pak i izvan nje, dao je svitu već mnogo jako talentiranih i znamenitih ljudi-učenjakov. Ja sama ih poznam nekoliko u našoj Austriji i Ugarskoj. A za one druge, još glasovitije i mi sami nek malo znamo, – uvjerenjem veli Miljenka. Pak uzme sestru za vrat i zakrene drugim putem:

– Ostavimo, draga sestra, sada ta svemir i njegova čudesa i hodmo opet doli na zemlju, simo u tvoj stan. I ti nam povidaj, – kad smo se tolič na široki razgovorile o svem, ča smo u minuli ljeti proživile – kako je sada s tobom? Kako živiš i ča te još čeka sutra i priksutra?

– Tako čuj: Danas još krčmarim ovde, ali već ne dugo. Za par mísec će me i moja najmladja kćer, Renata, ostavit. Udat će se za jednoga mehaničara. Ov posluje u djelaonici svoga oca, a za nedugo vrime će mu ju otac sasvim predat. Po ženidbi će pravoda i ona pojt u muževu hižu.

– I ti ćeš ostat sama u gostioni. – – –

– Ne. Ona već ionako ne ide najbolje, a daće su sve više, ter se ovakove krčmice već ne isplaćaju. Zato ću ju prodat i odselit se k svomu sinu Ivacu, koga će si jedan naš rodjak trgovac s obučom zeti za svojega.

– Aha, da. To si mi jur bila pisala. No Bog daj, da ti budu dobri i ti onde konačno otpočineš od muk svoga burnoga života. S ovim se danas lučimo od tebe, Agnjica. Dojdući put ćemo tebe i sina poiskat u vašem novom prebivališću.

Kad su se sestre potom rastale, Agnjica je još na vratu pošušljala Miljenki:

Za ovoga tvojega muža govori koč s kim duhovnikom. I ne zaboravi na našu tetu opaticu Veroniku u kloštru.

Ova opomena sestre nije bila potribna. Miljenka ju je ipak dobroćudno primila. Ali sada, u prvi ljeti svoga hištva s Imrom se je još čuvala, da se dotakne te rane njihovoga hištvenoga sveza, ku je ćutio i nje muž kao dobro odgojen kršćan istotako kao i ona. Oni su obadva trpili pod težinom spoznanja, da živu izvan zakona svoje Crikve. Ali su se trudili da to ne dadu poznati jedan drugomu. Tišili su se i tim uvjerenjem, da su obadva bez svoje krivice rastavljeni od svojih prvih hižnih drugov, Imre smrću svoje žene, a Miljenka po volji muža. Naročito je znao

to Imre osvidochenjem ponavljati. Uz to je bio svojoj ženi, kako su i njegovi prijatelji govorili, zaista idealan muž, ki ju je nosio na svoji ruka. Njegova ljubav k Miljenki je bila iskrena i srdačna, i ona nije mogla imati želje, ku joj ne bi bio ispunio. Ako koč nije zmogla, da zgotovi na ta dan odredjene akte-spise, i zato je donesla domom. Imre je znao i do kasne noći siditi uza nje, da ih spravi u red, a ženu je poslao na počivak. On joj je pomagao i u domaćinstvu, išao na trg kupovati, i ča se je ončas držalo nepristojnim za muža činovnika. Imre je rado vršio i kuhinjske posle. No najradje bi se bio i s dicom igrao, ali ta radost im je bila uskraćena.

Miljenka je to trudjenje svoga muža, da joj u svem udovolji, gledala kad veselim, kad samilosnim okom. Ar kad si je ispitala srce, ćutila je bolno da ono još nije bilo pripravno, da se Imri potpuno preda. Ona je u svojoj samotni ura i sad još kad i kad izvadjala iz svoje tajne škrabljice sliku prvašnjega muža i opet ju metnula dibokim uzdahom najzad. Pritom se tukla kao luda po čelu, ali se nij mogla osloboditi svojih spominkov na Ferija.

Onda je došla opet jedna korizma i približavao se Vazam. Pri svetoj maši, kada je uvijek jedan od duhovnikov sidio u spovidaonici i ljudi su jedan za drugim šetovali da se ispovu, digla se je neki dan i ona i poklekla pred oca redovnika. No kad mu je očitovala svoje stanje u civilnom hištvu, ćula je od njega istu presudu, ku se je i nadijala:

– Ja Vas, draga duša, ne morem odvezati, dokle u tom hištvu živite. Niti vas smim pustiti k svetoj pričesti.

– Da ča mi je onda čin, duhovni oće? Pomozite mi, ar jako trpim pod ovom sudbinom.

– Mar kako vas milujem, drugoga izlaza nije za vas nego da razvaljite odnošaj s ovim mužem.

– Ali oće, ja to ne morem, barem za sada još nikako ne morem – zavapila je žena u spovidaonici i pokrila si lice rukami. – A moj muž ne bi htio.

– Onda vam samo svitujem, dobra duša, da molite Bogu, mnogo molite, da vam udili moć i pokaže put, kako bi se oslobodili ovoga griha, spasili svoju dušu.

Moliti, moliti! O, to će ona rado. Ali ča će biti, ako ju Bog zaista usliši? Samim rastankom još nije sve učinjeno. Oni obadva tribaju još daljnju pomoć od odzgo, kako da si pak poslije uredu svoj život. No ponajprije mora ona povjeriti svoje težine mužu. Ča će on nato odgovoriti? Kako će reagirati? Već ta pomisao na rastanak će biti za njega strašna skušnja, težak udarac.

Stoga se je Miljenka dugo kratila, da započne takov razgovor sa svojim mužem. Ali međjutim je sada po toj spovidi stalno klila u njoj želja, da opet potpuno pripada nje Crikvi, koj je bilo vjerno cijelo nje pokoljenje od najdavnije starine. I ta Crikva im je kao dobra majka neprestalno dilila svoje blagoslove i duhovne dare od zipke do groba, kimi su oni prevladali sve nevolje i teškoće svoga zemaljskoga života. S ovimi misli se je sada mućila u svoji neprospavani noći. Dok joj je jedanput došla teta Veronika, ončas opatica u nekom samostanu bliskoga varoša. Da, teta Veronika! – sinulo je Miljenki u glavi, – i ona je bila u ovakovoj stiski, kad joj je zarućnjak izgubio život u svitskom boju. Pak nije razmišljala dugo, nego se

odazvala Božjemu pozivu i stavila na glavu bijeli šlar koludrice. I nastala je srićna. A kad se je kroz ljeta pokazala peldovna, uzorno u držanju pravil svoga reda, odibrali su ju sada jur po drugi put za opaticu. Ovoj svetoj i mudroj sestri svoje pokojne majke će pisati. U tom pismu će joj vjerno i iskreno od srca priznati svoju pogrišku, octrtati svoje mučno duševno stanje i zamoliti ju za savjet.

I za nedugo vrime dobila je iz kloštra ov odgovor:

Ljubljena moja kćerka!

Ovako te zovem, ar si vridna ovoga imena. Kad sam pročitala tvoje pismo, oćutila sam, da si po duši prava spodob svoje pokojne majke, moje sestree. Ona je živeći u svitu istotako bila vjerna svomu Bogu, kako ja u samostanu. Ti si pravoda teško pogrišila, kada si prestupila zakon naše katolićanske vjere i živiš u nedozvoljenom vezu sa svojim drugom. Ali tvoja duša spoznaje ta grih, kaje se za njega i hoće da se očisti.

Ja ću ti skupa s mojimi duhovnimi sestrami pomoći kod Svevišnjega, da bude tvoje srce opet slobodno od griha. Ali milost Božja, da bude uspješna, potribuje voljnu suradnju ćlovika. To znaći, da i ti moraš pridonesti svoj dio tomu, da se ta nezakonita veza med vami razvalji, iako te to muke stoji i tvrdoga samozatajanja. Ali pritom budi pažljiva i milosrdna. Ne vrijedjaj muža, ki te od srca ljubi tim, da mu otkazeš svaku priklonost ter ga othitiš od sebe. Nego se trsi da njegovu sada još tjelovnu ljubav digneš do one savršene i ćiste ljubavi, ke izvor je Bog, i ka mora da spaja nas i sve pokrććene duše s Bogom i medju sobom. Kad štem u tvujem listu, da je i on u našoj vjeri odgojen i takaj bih rado primao svete sakramente, ja se jako ufam, da ćete se moći sporazumiti, i da ćete se i po rastanku od stelje i stola znati najti kao brat i sestra.

On će pravoda dalje poslovati u svojem zvanju. A za te ću se ja pobrinuti, da najdeš u koj karitativnoj druźbi mjesto, kade ćeš imati i posla i kruha, a bavit ćeš se, kako te bude volja, ili s ubogom, od roditeljev zapušćenom dicom, ili sa starimi, nemoćnimi ljudi. To bi bila najplemenitija zadaća, ku si more jedna žena bez dice, ali s majkinim srcem željiti.

Je li smo se razumili, draga moja kćerka? Promišljavaj o tom, ća ti ovde svitujem. I neka ti Bog i Majka dobroga tanaća udili tu milost i duhovnu jakost, da me posluhneš. Oprosti mi, ako previše prosim. Ja govorim, kako me je samostan naućio govoriti.

Tvoja teta i majka Veronika od Milosrdnoga Spasitelja

Miljenka je potreseno do dna duše ćitala ovo pismo. I odsle ga je mnogokrat zela u ruke, i doma i u kancelariji, kad je bila sama. A svakiput, kad je ćitajući srkala u se tetine rići, rići svete duše, ćutila se je sve jaća i odlućnija. Ipak se tajedne dugo nije usudjivala, svojom odlukom stupiti pred muža. Dokle joj on, probudivši se usred noći iz sna, nije vidio u ruki lista i prosio ju, da mu ga da preštati. Miljenka se je prestrašeno zdrhnula, ali za ćasak mu je ipak pružila pismo:

– Da, ovo ti je, kad već jednoć mora biti. Tim se je obrnula na drugu stran i plaćući zarovala glavu u vankuš.

A Imre se je nadignuo u postelji, nažgao sviću i počeo čitati. Čitao je red po red, ki-ta i opet i ponovno. Tada je Miljenka polako okrenula lice k njemu i zabrinuto opažala, kako mu se boja-farba obraza minja. Sad ta obraz gori črljenim žarom, onda opet nastaje blijed i upravo se okameni. A usta su mu nima. Tako drži još par minut pročitano pismo u ruki. Onda ga da najzad ženi i prigušenim mirom u glasu progovori:

– Ovako čega sam se već duglje vrime nadijao. Kad sam te opažao, kako gusto hodiš u crikvu. A jedanput sam te i s odzad shranjeno gledao. Klečala si pred Raspetim i tiho jecala. Onda nisam znao zač plačeš, ali sam slutio, da ti ča teško, veliko tropi dušu. Sada te razumim.

Tim joj je zeo lice u dlane i rekao ljubezno:

– Neka me se bojati, Miljenka moja. I ja nisam pogan, niti kakov silnik. Nego ar te jako-jako ljubim, neću ti stati na put. Naprotiv, gledat ću, da budeš srična na svoj način, po želji svoga srca. Samo jedno te prosim: Daj mi još malo vrimena, da sredim svoje misli i preuredim svoju budućnost. Ti dakle željiš, da raskinemo našu hištvenu vezu. To ne ide tako odmah. K tomu triba zakonskih uzrokov, razlogov. Stoga ćemo još neko vrime skupa ostati. Skupa u jednom stanu, ar nimamo drugoga sklonišća, ali razdiljeni po soba, kako bude komu drago. U tom vrimenu ćemo se pak odlučiti konačno, da li ćemo ustrajati u ovom stanju življenja, ili će zaista svaki pojeti svojim putem. Ja ću se truditi, da udovoljim tvojoj nakani, a mar kako budem zbog toga trpio.

Miljenka je napeto slušala muža. Ono je u svakoj njegovoj riči jasno ćutila veliku ljubav muža, ali i diboku bol samoobladanja. Zato se nije mogla uzdržati a da mu vrućimi poljupci ne pokrije lica.

U sljedećem vrimenu probe se je mlada žena mnoga borila sa sobom. Ali će pomoću molitve, ke blagodat je pri svakoj navali skušavanja očito ćutila u sebi, ostala jako pri svojoj namjeri. Samo je trpila zbog muža, ki je u ovi tajedni očividno klonuo. I premda se je muževno trudio, da svojom običajnom uljudnošću zakrije svoje mučno duševno raspoloženje, ipak ga je izdala njegova mučaljivost. Ar kad su skupa sidili za stolom, on je sada još manje govorio nego prije, a Miljenka je opazila, kako i u jilu zibira i uopće malo troši. Kad je ujutro otišao u ured, poželjio joj je samo dobro jutro, a i po večeri je progovorio s njom samo nekoliko riči, pak joj dahnuo na lice lagan poljubac i oprostio se od nje s ljubeznim: Laku noć, Miljenka!

Tako je minulo par misec, kada se je Imre postavio preda nju i rekao joj:

– Sada, moja draga, neka bude jednoč konac ovomu duševnomu navlačenju med nami. Ja sam zamolio svoju oblast, da me premjestu u ko vanjsko kotarsko mjesto. Oni su mi prošnju uslišili i postavili me odmah i za šefa ureda s pristojnim stanom u činovničkom domu. Dokle se tamo preselim, – jer ovako je bolje za nas dvoje, – najdi si i ti stan po svojoj volji i ukusu.

– Meni je teta opatica već osigurala djelatno mjesto sa zavičajem, – priznala mu Je Miljenka.

– Tim bolje. Po odredjenom času ćemo pak zajedno dati molbu za rastavak hištva. Dice nimamo, tako će to lakše uspjeti. Samo te prosim, ljubljena moja, – izmućio je rič i zgrabio

ženu – ljubezno za ruke, – prosim te, da me gledaš i potom za svoga prijatelja i da me, kad si zaželjim, primiš mirne duše, recimo s tetom Veronikom, – i kako sestra svoga brata. Hoćeš li?

Na te riči je Miljenka upravo skrušenim ganućem objamila svoga druga i zmogla samo, da mu svitlimi očima od gustih suz reče:

– Hvalim ti, Imre! I Gospodin te blagoslovio za tvoje razumivanje i svu dobrotu kroz tolika ljeta našega skupnoga žitka. Da, mi ćemo se odsle vidjati i bodriti, jačati jedan drugoga u skušniji ovoga zemaljskoga svita.

A teti Veroniki je javila u pismu:

– Vaš nauk sam posluhнула i našla mir svoje duše. Sada sam puna radosti, da morem opet pokornom i neokaljanom dušom služiti svomu Spasitelju. A ovdje u Staračkom domu uživam i tu sriću, da morem svojom brigom olakšati tešku sudbinu ovih nesrićnjakov, nevoljnikov. Ah, kad bi me mogli viditi u ovom nekadašnjem grofovskom kaštelu, gde se je nekad sve krisilo od srebra i zlata, a danas se sviti od starih, navoranih, ali srićnih i zadovoljnih licev, i sve duši-miriše od svakovrsnoga cvijeća, ča našimi rukami gajimo, onda bi mi vjerovali, da sam si najbolji dio odabrala.

Uza to sam si stavila još jednu dužnu zadaću: U svojem slobodnom vrimenu popisat će u knigu povijest naše očinske hiže, sada rasipane po svitu. Da se pritom ne zagušim u tugi prosim vas, draga teta Veronika, ka ste najstariji i najvridniji član-kotrig našega zgubljenoga hrvatskoga koljena, da neprestano zagovarate pri Svevišnjemu žive i pokojne našega Jankinoga roda.

*šohalja, šohalj = dragan, dragi

Bog u Dahavi (odlomak)

Ja sam došao u Dahavu zbog protivdržavne aktivnosti.

Črne knjige, u ke su pisali te takozvane protivdržavne aktivnosti su otprli jur za vrime moje kapelanije u Vincjetu. Šef na mojoj prvoj fari biše pokojni farnik Ludvig Meršić. Imao sam zadaću, da vršim kapelaniju u nimškom selu Neuhodis i u hrvatskom selu Stari Hodas. Tri pute u tajednu sam išao u nimško selo Neuhodis, da služim svetu mašu, a u Stari Hodas da podučavam u školi. U Stari Hodas sam imao jednu uru hoda. Išao sam pri svakom vrimenu: pri godini*, blatu i snigu. Ni jedan put nisam zamudio. U Novi Hodas sam morao pojti poldrug ure dugo. Prodikovao sam na nimškom jeziku.

Dojde Hitler u našu zemlju. Duralo je dva tajedne, dokle su me uhapsili. Gestapo me je dvi ure dugo preslušavao.

Ča se je dogodilo? U Novom Hodasu živu i lutori. To vrime su lutori imali svoju, a i katoličani svoju školu. Sin lutorskoga školnika me je po školi htio čekati i pozdravljati:

– Heil Hitler.

A ja sam njemu odgovarao:

– Grüß Gott!

To je bio uzrok mojega uhapšenja.

Jednoga dana dojde neki inšpektor k meni i veli:

– Zutra ćedu rano jutro u šesti k vam dojti Gestapovci. Kontrolirat ćedu svu vašu sobu. Shranite sve, ča bi vas moglo kako-tako optužiti.

Ča imam ja sakrivati?

Gestapo dojde u misli, da imam veze s jugoslavenskom vladom. Ja, nepoznati kapelan? Ki je bio krivac? Moj dr. B., načelnik Vulkaprodrštova, s kim sam se igrao šah. Takov karakter su imali nacionalsocijalisti. Bio bi se mogao fantiti* – ali nisam se.

Po jednom ljetu kapelanije dojdem 1938. za provizora na Dolnju Pulju. Moj prethodnik farnik Szabar je išao na faru Čembu. Bio sam jako rado na Dolnjoj Pulji. Poznato je, da Pulja ima dvi filijale: Pervane i Mučindrof. Išao sam u jedno i drugo selo u školu podučavati. Po jednom ljetu su raspisali faru. Ja se još nisam mogao javiti. Tako dojde za farnika gospodin Franjo Dihanić, a ja na njegovo mjesto u Štikapron. Ali bio sam samo pol ljeta.

U Štikapronu me dostigne prva nesrića. Neki me je prijavio kod školskoga nadzornika u Željeznu. Pozovu me. Dostanem zapovid, da već ne smim u školu.

Jednoga dana dojde k meni pokojni farnik Mikula u ime pokojnoga provikara Köllera i mi veli:

– Ne bi li išao u Kalištrof?

S velikim veseljem odgovorim:

– Da.

Kalištrof sam došao 1. julija 1940. Moj prethodnik Štefan Dobrović je došao u Beč kot dušobrižnik za Hrvate. U Kalištrofu sam imao i filijalu Bajngrob, kamo sam morao piše pojti dobru uru. Služio sam svetu mašu. Po nedilje su me vozili. Svete maše sam minjao: jedanput sam služio ranu u Kalištrofu, a drugu, kasnu u Bajngrobu. Kad su htile biti zornice – tri pute u tajednu u Kalištrofu i tri pute u Bajngrobu – sam morao pojti jur u 5-ti ura, i po snigu, u Bajngrob. Ali nijedne nisam zamudio*. Bajngropci ćedu se još znati spomenuti, da sam uvijek došao točno, a oni su mi dvakrat dali čekati. Onda sam im rekao:

– Treći put već neću čekati vas, nego ću se obrnuti i projti domom. Vi imate samo 10 minut hoda u crikvu, a ja jednu uru.

Kako su me posluhnuli ti dobri ljudi!

U Kalištrofu me je dostigla prva velika nesrića, a onde sam bio i u velikoj stiski.

Približava se početak školskoga ljeta. Mislim pri sebi:

– Ča ćedu misliti moji vjerniki, kad ja ne idem u školu učiti vjeronauk?

Na početku školskoga ljeta smo bili svi vjeroučitelji – i ja – pozvani na Gornju Pulju pred školskoga nadzornika Molnara. Vidivši mene pokojni dekan Karall, me začudjeno gleda. On je dočuo da ja imam *Schulverbot*. Ja velim:

Budite tiho. Ćete viditi, i moje ime će zvati.

I tako je bilo. Bio sam *frech*. Pri sebi sam mislio:

– Akt leži u ladicu u Željeznom. Već nigdo ne misli na njega.

Imao sam pravo. Dostao sam dozvolu, da podučavam u školi. To je bio moj prvi postupak protiv nacionalsocijalistov. Dojt će još gorji.

Jednoga dana dojde neki otac k meni i se potuži, da je školnik Hotwagner, jedan Nimac, u pauzi popunjio njegovoga sina na dvoru i to zato, ar se je pominao po hrvatsku. Ja utišim oca, da ću urediti ta posao. Idem ada školniku. Ov počne vikati:

– *Ich bin hierher gekommen, um diese Gemeinde zu germanisieren.*

Ja mu odgovorim:

– *Das wird ihnen nie gelingen, solange ich da bin.*

Ki bi mislio, da je on mene najavio kod nadzornika Molnara u Gornjoj Pulji. Nijedan. Kašnje bi se bio mogao i na njem fantiti. Nisam se. Svakomu sam od srca oprostio. Kad sam došao srićno iz Dahave, dostao sam pismo od suda u Gornjoj Pulji. Pokojni profesor Rudolf Klaudus me je nagovarao, da ga idem tužiti. Ja sam pisao:

– Kako ga morem tužiti. Ja sam se srićno vratio. Kako bi ja mogao mojim vjernikom prodikovati o oprošćenju, ako ja ne znam oprašćati.

A ča bi ja bio imao od toga, ako bi ga Rusi bili otpeljali u Sibiriju i da bi onde bio poginuo? Po boju sam imao dobre veze s dvimi ruskimi komisari. Na moj potpisak su odsudjene nacionalsocijaliste otpustili iz uze. Takovu sam imao moć.

Jednoga dana dojdju dva Gestapovci u Kalištrof. Njevi pohodi se čudakrat ponavljaju. Kanili su me slomiti na živci. Ali me nisu mogli. Bio sam vrlo zdrav. Uvijek ista ter ista pitanja. Pišu na stroju moje izjave, uru dugo!

Pozvan sam jednoga dana u Željezno najvišemu šefu Gestapo-a. Uvijek sam išao u talaru. Crikvena vlast nam je dopuščala da idemo u civilu. Ja sam ali svenek išao u reverendi. U Željeznom 13. oktobra 1941. stupim u kancelariju. Za hrptom stoji jedan SS-ovac. Visoki oficir se stane, ali se meni ne da posaditi. Stupi preda me, udri mi na ramena i veli:

– *Ziehen sie das Kleid aus und sie werden sofort zum hohen Offizier ernannt.*

Ne lažem, istinu govorim. Živi Bog mi je svidok. Ja mu odgovorim:

– Nimate li više časti za mene?

Jadovito ide k svojemu stolu i zapovi:

– *Wegen Ihres unpriesterlichen Verhaltens haben Sie innerhalb eines Monats Kaisersdorf zu verlassen. Den neuen Wirkungsort können Sie sich selbst wählen, wohin Sie wollen, nur darf es kein Ort sein mit kroatischer Ansiedlung. Den neuen Wirkungsort haben Sie uns entweder mündlich oder schriftlich bekanntzugeben.*

Morao sam potpisati da ću ostaviti Kalištrof, da neću stupiti u crikvu i da se neću nastaniti, kade su Hrvati.

Ja proširim moje ruke i velim SS-oficiru:

– Nekate misliti, da se bojim smrti. Evo me, ustriljite me!

Morate si misliti, kakov respekt je on, prem jada imao pred manom. Nisam dostao nikakove dokumente, ki bi potvrdili ovu naredbu. Veljek idem gospodinu provikaru i mu to javim. On me batri:

– *Keine Suppe wird so heiß gegessen, wie sie gekocht wird. Ich habe Beziehungen zum Gau-leiter Bürckel in Wien. Gehen sie ruhig nach Hause.*

Pri sebi mislim: kakove veze imaš ti. Ti nimaš pojma kakovi su SS-ovci.

Pun tuge u srcu dojdem u Kalištrof. Siroćak čučim u sobi. S nijednom dušom nisam došao u razgovor. Ča ćedu ljudi misliti, da ja ne idem u crikvu? Nisam znao uzroka, zač moram ostaviti meni obljubljeno selo.

Provikar me pošalje u Novu Goru. Siroćak farnik Anton Ferčak je bio tužan, da mora ostaviti faru i da mora zauzeti moje mjesto u Kalištrofu.

U Novu Goru sam došao 1. decembra 1941. ljeta. Ovde sam doživio još veću nesriću.

Nisam još bio dugo u općini, kad me je pozvao Gestapo u Grac.

– Vi ste u jednom hrvatskom selu, premda vam je to zabranjeno.

– Ja moram ispuniti zapovid moje crkvene oblasti. Ča sam zagrišio?

– Da ste ča zakrivili, bi jur sidili u zatvoru. Vi nimate ispuniti zapovidi vaše crkvene oblasti, nego naše. Vi morate ostaviti selo. I sada potpišite, da se nećete nastaniti 50 kilometrov od svake naše granice.

– Ja ne morem zutra ostaviti selo.

– Mi vam dajemo četire tajedne časa.

***fantiti** (se) = osvetiti se

godina = kiša

zamudio, zamuditi = promašiti, propustiti

„Ću im ja pokazat!“

Velika odluka ministranta Ivica

Ježuš veli: „Ja sam put, istina i život“. Hm, po putu se koč i potrknem, tako da i kamen odbijem. Kad sam ubut, onda nek mati zdiva, ča stvaram, danas toliko stoji šujstar, ali drugačije ništ ne boli, palac ostane čitav. Ali ljeti, kad sam bos, braci, onda palac nemer ostane, ali bome koč i nokat odleti. Hu-huj, poskaknem onda i zdvajam, ali ne pred materom. Na putu dakle ne znam nasljedovati Ježuša, ar se mnogoput potrknem.

No ali ča ću? Morebit u „istini“? Ali ča je istina? To je već Pilat pitao Ježuša pak mu nij povidao. Kako bih onda ja znao u ovom nasljedovati Ježuša? – Ili morebit u „životu“? Ar on i to veli: „Ja sam život“. To bi mi bolje odgovaralo. Zato sam jur par triskov* ulovio, kad sam preveć „vrtao“, veli g. učitelj, no ali sliši žitku da se gibljemo, ar život je gibanje. Pak kad se gibljemo, onda nismo „pobiljeni sveci“*, ar ti su tako jako kiselo naslikani. Ja sam naime na jednoj karti čitao: „Samo jedna postoji tuga i žalost: da nismo sveci.“

„Bravo!“ mislio sam si. Kad nisam za turobne, kisele posle i rado ne višam glave, zato sam dužim dibokim premišljanjem došao do odluke, da ću postati svetac. Veljek sam najperzeo sveske naših svecev, ali nisam znao, koga ću nasljedovati. Don Bosko mi se j' vrlo dopadao, kad je znao dobro bižati a i stolnu igru „pimpong“ se je dobro igrao, ali ljudi bi mahali glavom i rekli: Takovi norci su sveci? Pak i na pamet mi je došla poslovice: Norca j' po bigu poznati. Pak stoprv po skakanju! – Dakle nisam se znao odlučiti za špecijalnu struku. Ili ću postati velik učenjak? No ovo zadnje sam odmah izostavio. Nisam naime čisto bedav, ali jednomu svetomu Tomi Akvinskomu nisam hotio konkurencije napravljati. Ča ćemo dakle?

Pokoru činiti ne bi škodilo, ar grihov bi se dost nabralo: draženje direktora – kad ima prokletu (hop, to ne kani bit psovka!) brzu ruku (ne nek kod pim-ponga), no i ulicanje*, pak vježbanje u umjetnosti, kako se da ostati u cekreštiji pod mašom itd. No odluka je konačno pala. Postat ću pokornik: postit ću se, da moja čriva tako tanka postanu kot žice od gusal.

Na prvi dan je išlo zizma dobro. Mati se je čudila. Mislila je da sam si opet jednoč pokvario želudac. Drugi dan je skuhala moj ljubljani jiliš za objed. Dugo sam se borio sam sobom, neću li postati drugačiji svetac. Ali onda sam si rekao: „Ivica-Koprivica, to su sve nek skušavanja, tote sada ne smiš popustiti!“

To j' mislila i moja draga mat: Nek ne popustiti. Na vičeru je pripravila moj drugi ljubljani jiliš. Dostao sam pladanj nabit do vrha. Ali sada se je pokazao moj karakter: nešto sam pojio pak sam krajvrgao žlicu. I moj otac – ali nek zato, da mi ih par za uši vrže*. Za kaštigu sam morao odmah u stelju.

I to mi ne bilo mnogo načinjalo, kad ne b' bila naša draga mat išla s manom k barbiru (doktoru). Ta me j' dobro pregledao i kad ništa nij našao, prepisao mi je nešto da dostanem apetita.

Kad bi bio znao, kakov apetit sam imao!

Mati je pazila da tablete ne pošvindlam i s njimi sam progutao i svoje dobre najperzimanje. Takov apetit sam dostao, da sam mislio da neću nikada prestati s jilom. Mati je nek cvala od radosti. Jednoč je ipak bila zadovoljna s manom!...

Drugi dan sam još probirao post, ali onda sam morao odmah požrknuti par tabletov. To mi je ipak išlo na živce. Morao sam se podati.

No ništ zato: pokornik ne moreš postati, ali zato je još dost drugih mogućnosti!

I tako sam pokušio drugo:

Kad ja zapravo jako rado govorim, sigurno koč-toč i babunjim pak kad sam jednoč čuo, da svaki mora najprije svoju glavnu falingu svladati, zato sam si najperzeo „mučanje“: „od zutra početo će se mučati!“

Da me to laglje spade, zato sam zvečera još već govorio nego drugda. Nigdor nij mogao jednu rečenicu zgotoviti prez toga da mu se ja odmah ne zamišam u govor. Čutio sam nevrime ko se je približavalo, ali ja sam se kanio pred svojom na se zetom pokorom još jednoč dobro išlefuriti, ar to utiši živce.

„Ali sada jur jednoč drži tu tvoju čvaljavu čubu!“ zareklo se j' ocu, sigurno nehoteć, po slovačku. Kad su nato i mati i mala sestra prasnule u smih, sigurno pomisleći na bivšega staroga Slovaka kotlokrpu Jožu, znao sam da je faljeno: odmah je naime zagrmilo na mojoj glavi a pred očima mi se j' tako zalisnulo, da mi se j' činilo da vidim andjele tancati... „Kušamadino!“ rekao sam si a moj tovaruš komu sam kasnije ovo povidao, odgovorio mi je po navadi: „Špalato!“ – No da ne zabim ni kaštige ka je glasila iz ust očevih: „Ti, još jednoč ti velim, zutra nećeš sprogovoriti ni riči, drugače ćemo si obrnut drenjkovu (palicu).“

„Kušamadino!“ mislio sam si, „to j' ravno pravo za me. Sam otac je sporazuman s mojim nakanjenjem. Ovo se mora ugodati: Ivica velikan u mučanju.“

Lako nij postati svetac na nijedan način. Moja sestra je znala da ne smim govoriti, zato je to Anica dobro i ishasnovala. Sprvine me j' strašno dražila, bockala. Već sam imao parputa usta otprto, ča sam joj svega hotio reći! Ipak sam se svladao. Ali kad nikako nij kanila prestati, nego još bezobraznija nastala, no onda je puknulo u meni, no onda sam joj pokazao – pravoda prez govora – „rukovetno“ (rukotvorno) da znam mučati.

Samo u školi sam imao teškoć. Imali smo računanje u glavi. „Ivica!“ pita me profesor, „ka razlika je med 4x12 i 6x8?“ Mučao sam. „Dobro j'“ – veli – „nij nikakove razlike, svakiput znaša 48. A koliko znaša 3x12 diljeno s 6, manje 6?“ Ja sam mučao dalje. „Štimam, znaša nula-nula“. – Ali potom je poskaknuo. Kod tretoga računa sam još uvik mučao. Psovao me je, grozio mi se j' i zapisao mi je jedan 5.

Profesor je morao svojim kolegama ča uvaditi, ar u sljedećoj uri u latinskom sam opet došao na red. S mučanjem sam zdurao skroz, pravoda nek do pauze, ar onda sam stao pred „Zeusom“, to je pred našim direktorom. Sad je govorio Zeus! Zapravo govoriti nij prava rič za njegove izraze. Zabljena je bila moja nakana i ja sam kanio nešto reći – ali nisam vanspravio još ni riči, tako sam bio prestrašen.

Prestrašen je bio i moj otac, kad je morao potpisati izjavu. „Suprotstavljanje, truncanje“ (po našu zajiskovanje) je stalo u njoj.

A sada sidim na stelji i rujem kot naše mlado telče va štali i premišljam o tom, kako je ipak teško postati svetac.

***pobiljeni sveci, pobiljeni svetac** = praviti se svecem
triskov, triska = pljuska, čuška
ulicanje = za uši vrže = da čuška

Da samo znate, kako dobar je krumpir

Krumpirov ima sada svaki opet u obiljnosti. Ne moremo reći, da je cijenimo ili da smo je koč osobito cijenili, odlag ako smo je skupa sa šrotom* krmili pitancem, da dostanu pošteno salo. Krumpir, no to je bilo svojčas nešto, ča smo jili s masnim mesom, da nam se želudac ne nategne; a i sada je opet tako. Istina, da je dobro, da pojimo koč i ki krumpir na suhi, prez mesa ili maslaca, bilo da nam se je meso zamirilo, bilo da nas glad goni nato. No svejedno, krumpir je bio kod nas samo krumpir. Ovo valja kot rečeno za nas, a ne za „kartofel – kartofel, tunke – tunke“.

Da iz ovakovoga omalovažavanja krumpira zna nastati oholija i gizdost prema krumpiru, to je sigurno. Nije mi sigurno poznato, je li ta oholija boli krumpir, znam samo, da se zna i krumpir fantiti, ča sam osjetio na vlašćoj koži, bolje rečeno na vlašćem želucu. Ostalo je na mali, da se nisam splaknuo nad zgubitkom kih sedam krumpirov, a to je samo toliko, koliko ide po priliki na jednu kilu.

Istina, bilo je još u boju, a k tomu svemu još i za bodljikastom žicom, u logoru ada. Bilo je negde na zapadu, daleko od doma, na koga sam ravno ta čas već mislio nego ikada pred tim. A kad človik mnogo misli na dom, onda mu ide sigurno čemerno. Nam je išlo čemerno, nam je išlo mizerno, nam je išlo već nego zlo; ali sve je to preblago izraženo. I kad bi skupadali sve riči, ke poznate za opisivanje slaboga stanja, sve bi to bilo premalo, bilo bi to stoprv toliko, kot kad veli bogataš, da mu ide danas čemerno, ar ima samo dvi vrsti mesa na stolu.

Tako mi je ada išlo. K tomu si morate predstaviti logor, poredica zamazanih i vušivih barakov, stelje na tri kate, gole daske, a o pokrivaču ili kocanju ni govora. Ni danas ne znam, kade su se mogle zadržavati sve te vuši i stjenice, samo znam da sam ih imao toliko, da se je košulja sama gibala, kad sam ju svlikao i rastegnulo na sunce. To je bilo naime jedino čišćenje košulje. Jur par misec dugo nisam se je ufao prati, ar sam se bojao, da će se raspasti na krpilje, pak bi mogao ostati i prez svoje jedine košulje. A dokle človik ima košulju, bila ona i škuljasta i zamazana, svejedno se nekako čuti još kot človik, kot pripadnik kulturnoga svita. Zato se nisam ufao dati toga jedinčeta ni u parni kotao za dezinfekciju skupa s drugom opravom. Pažljivo sam pobirao svaki dan vuš po vuš iz obrubov i nitov, u ki su na mase nastajale svoje šiljaste zadnjice. U prvo vrime dao sam si još truda, da je brojim. Kašnje pak, kad sam daleko bio jur prekoraknuo dvistovetku, ostavio sam i to. Svejedno koliko ih je bilo, u deseti minuta sam bio uvijek gotov, ar konačno se človik u svakom poslu sprakticira.

Tja, človik se mora i čim tim zabavljati. Nije dosta deset minut ubirati vuši i samo čekati od jutarnje črne vodice – prosim pol litra – do podneva na suru vodicu – isto pol litra – pak onda do večera na goščinu, naime na plavu vodicu i na 150 gramov kruha. Sve to je premalo za zrele ljude, ki su bili naučni na svakovrsno zabavljanje tijela i duha.

To su nekako bili uvidili i naši stražari. Najprije su naredili, da moramo po logoru pukati travu, prsti pukati travicu po travicu i nositi svežnjić po svežnjić na neko udaljeno mjesto, kade

neka se suši. To nam je malo pomoglo, ali smo u kratkom vrimenu očistili te hektare i hektare velik prostor od svake i najmanje travice. Sijeno, ko smo bili spravili, kanili smo prostriti na gole daske naših stelj, ali nam stražari to nisu dopustili. Moguće, da su oni sijeno prodali.

Konačno došlo je svejedno tako daleko, da su mogli jedni ili drugi djelati i izvan logora. Mnogi i tako nisu mogli, ar su kumaj vukli nogu za nogom. U logoru su se životne prilike ipak malo poboljšale.

Ja dugo nisam došao na red djelati izvan logora, a bio bi išao golimi rukami žeti trnje. Svejedno, moglo se je dojt do ovoga i onoga. Ki su dospili van, nabavili su ko-čega, a ča im se nije dalo iz milosrdja, to su ukrali. Krali su svi prez iznimke i nigdo im to nije zamirao, a sigurno im ni dragi Bog to nije zeo za grih. Kad kod človika ide za zadnje, onda postane strašan nečlovik, onda će mirne duše ne samo ukrasti nego i umoriti. – Kad nikako nisam mogao dojt do djela, natentao me je glad, da zaminim zadnju vridnost, ku sam imao i ku sam dugo čuvao, prez zamiri, u gaća, naime zlatan prstanj. Bio mi je draga uspomena, ali glad je glad, i ja sam bio pun sriće, kad sam dostao za njega pol hlipca kruha, nekoliko krumpirov i pet cigareto. Kad sam ležao navečer sa sitim trbuhom – Bože, po kolikom času? – na goli daska, prosio sam dušu, ka mi je ta prstanj bila dala na spominak, neka mi oprosti. Kad sam joj po dugom, dugom času povidao o sudbini nje dara, razumila je sve, prez toga da je znala, ča je glad.

Ali kako jednoč dojde na sve red, tako je došao i na moje djelo, to je, da sam mogao pojti van na djelo. Kamo su me sve poslali, to vam neću ni povidati, ar sam početo od metenja cestov do čišćenja človičjega smrada djelao sve. No u takovom stanju je človiku sve pravo, samo da ima mogućnost održati si život. Najlipše mi je bilo, kad sam mogao neko vrime djelati u velikoj konjskoj štali, ne toliko zbog konjskih gubonac, koliko zbog toga, da nisu na me pazili, kad sam krao zob, krumpire, kruh i drugo. Vraćao sam se svakoga dana kot paša, sit, bogat i zadovoljan, a imao sam uvijek nešto, ča sam mogao minjati s drugimi, na primjer jedan velik krumpir za jednu cigaretu ili manji kus kruha za dvi cigarete.

Zob, ku smo ja i drugi krali, rastucali smo doma na betonski stepenica kamenjem, ravno kot prvi ljudi tisuće ljet pred nami. Za sito nam je služila stara konzerva, razvaljena i prebijena običnimi čavli. Zobna muka, ku smo tako producirali, bila je ča zvanaredno dobroga. Vjerujem, da nijedan cesar niti kralj nije imao takove. Pomoću ukradjene soli i masti načinjali smo od zobne muke prava čudesa od jilišev. Je li bi je i danas tako slasno jio, ne znam, ali onda su mi se bolje račili, nego najbolji jiliši pokojne majke, ka je bila dobra kuharica.

Važno je bilo samo to, da su nam se dijelom poštenim, dijelom nepoštenim zasluškom počeli puniti želuci. Glada već nismo poznali i bili smo skoro srični, samo da nije bilo bodljikaste vlake!

Kot i drugi, tako sam i ja pokušavao, da kuham još bolje, još slasnije. Promatrao sam tovaruše, kako oni načinjaju različne jiliše. Tako sam došao i do neke grupe, ka je od prijesnih krumpirov načinjala gubonce*/fanjke*, vežući poribane krumpire zobnom mukom, ku smo im mi bili preskrbili. To je dosta dobro izgledalo, a kad je človik gledao te ljude, kakovim apetitom to jidu, slinila su mu se usta.

Hm – sam si rekao – ča oni znaju, znam i ja. Dobro sam pogledao, kako je načinjaju. Premda sam bio jur neko vrime prez djela, imao sam još nešto rezerve, imao sam zobi, imao sam i nešto krumpirov, ada hajde, da si načinim i ja te čudnovite gubonce/fanjke od krumpirov.

Sve sam učinio kot i oni. Pažjivo sam poribao prijesne krumpire na nekoj čudnovitoj spravi, načinjenoj od stare konzerve, dobro sam to pomišao, posolio i opet zmišao, dodao toliko zobne muke, da se je sve to vezalo skupa i da sam od te mase mogao načiniti gubonce/fanjke, kot sam to vidio kod tovarušev, a i doma kod majke.

Dobro, voda je kipila, i ja sam pometao fanjak za fanjkom u lonac. Strpljivo sam čekao, dokle su došli jedan za drugim opet na površinu. Žene i samci znaju, da je to najbolje zlamenje, da su gubonci/fanjki onda skuhani.

Povadio sam je van – jednoga po jednoga – i veselio se dobroj večeri.

No prerano sam se veselio. Ti krumpirovi fanjki mi nisu išli doli. Silio sam se, ali sve je bilo zaman. Moguće, da sam bio ča zabio kod kuharenja, ili je bio moj ukus drugačiji od ukusa onih ljudi, ki su je žrkali s velikim užitkom i još većim apetitom.

Morebit nisam bio preveć gladan, a morebit su bila ta dica moje kuharske znanosti zaista tako čemerna. Na svaki način dao sam je tovarušu, ki je bio još siromašniji od mene, ar se nije mogao gibati. Svenek je naime tako, da siročak najde još većega siročaka, komu more ča dati. Da je bogataš dao nešto još većemu bogatašu, to se još nije doznalo.

Darovao sam ada te gubonce/fanjke, misleći da ću opet navredi zaslužiti dosta krumpirov, ukrasti zobi i drugoga, tako da neću gladiti.

Nije bilo tako. Ne samo da sam ostao prez djela, na svoju nesriću sam još i obetežao.

Ležeći već mrtav nego živ na goli daska, mislio sam mnogo puti na onih osam krumpirov – toliko ih ide na kilu – ke nisam mogao sam potrošiti.

Spokorio sam se i prosio svaki pojedini krumpir za oprošćenje, koga do toga vrimena nisam poštovao.

Tako je to, kad se človik gladom i kradjom mora naučiti, kako dobar i sladak je krumpir.

*gubonce, fanjke, gubonac, fanjak = grudica, okruglica
šrotom, šrot = sačma

Šiling i groš

Bilo je oko podneva jednoga vrućega junijskoga dana. Sunce je žgalo na asfalt varoških ulic, da je asfalt sve nekako popuščao pod nogami. Silno brigovlje varoškoga kamenja odbijalo je vrućinu sunčanih trakov i pojačavalo i tako jur skoro nepodnošljivu sparinu.

Svaki, ki je mogao, skrivao se je negde u hladu, a na ulicu išao je samo on, ki je zaista morao. Prema tomu bio je varoš i prilično pust i prazan. A ki je ravno morao da ide nekamo, stiskao se je u rijedak hlad stanja, ko je svoje kratke sinje hitalo na vrući asfalt. Bilo je naime oko podneva, kot smo jur spomenuli.

I Mate Ivanović stiskao se je uz stanje i koracao teškimi koraki. Bio je sveučilišni student, seljačko dite i siromašan kot cijelo jato crikvenih mišev. Kako i ne, doma nisu imali ništa, slali mu nisu ništa, u varošu i tako vlada velika nevolja, zasluška nigde, odlag ako mu se nije ugodalo nabrusiti ku staru milosrdnu damu, da joj smi sprášiti sag/tepih. Onda je Mate opet živio od danas na sutra, ar se je dalo svojčas mnogo kupiti za šiling ili dva, ke je pri takovoj priliki dostao. Bilo je naime davno pred bojem, kad šiling nije imao samo u povidajka vridnost alpskoga dolara, nego i u trgovina.

Bilo je prošlo opet nekoliko dan, a da Mate nije imao ni hrdjavoga groša u žepu. Zadnje dane bio je isprobao sve mogućnosti, kako bi došao – ako i teško i mučno, ali svejedno po človičju – do koga šilinga. Ali ništa i ništa, ravno kot da je sve bilo zaviškano. Ni daleko ni široko ni groša, a čřiva siročaka Mateka bila su se jur isušila kot pijesak u pustini. Kruljenje u njegovom trbuhu davalo je neugodne glase. Neugodne za Matu i sve ki su je čuli, prolazeći mimo njega.

Mana nebeska, odakle pomoći? Kade god je Mate potuketao, svagde mu se je mahnulo rukom. – Ajde, sinak, sami nimamo! – ili spodobno. Niti u poznate krčme se Mate već nije seguroao, ar ga je svaki konobar imao jur diboko u svoji knjiga, još i stari Zapletal, duša od človika. Ali i najduži put ima kraj, tako je i Mate jednoga dana stao pred ugljenarom. A on, ne samo dobra duša nego i bistra glava, ne veli mnogo, jedino:

– Mate, bud si gladan?

– Kapetane, jesam bome!

– A kad si zadnji put jio?

– Ne pametim, kapetane!

– Ča ćemo, Mate?

– Kapetane, šiling!

– Na, Mate, kupi si gulašovu supu s dvimi žemljami. Ne, Mate, kupi si dvi supe i četire kruhe. Još će ti ostat za malo pivo ili za par cigaretov, kako budeš kanio. Poj sada, a potom dojdj. Onda ćemo vidit dalje!

– Bog plati, kapetane, zbogom, dojt ću opet!

Mate se presrićan oprósti od kapetana ugljenara. Znao je dobro mjesto, kade je cio kabao gulašove supe s kruhom stao samo trideset i tri groše.

U svojem veselju izvadi iz žepa šiling, da ga dobro pogleda prije nego ga izda, da se zasiti. Igra se njim i prispodablja ga s jednim dvogrošašem, koga je slučajno našao u žepu. Rulja i preokreće s užitkom obadva med prsti.

Ide Mate ulicom i dalje se igra u svojem veselju svojim bogatstvom. Usta mu se od slasti slinu u misli na gulašovu supu, ka je za njega u tom momentu andjeoska hrana, najbolja hrana svega varoša, cijeloga svita. A bogatstvo u ruka okreće i okreće.

Kad najednoč – o sva stvorenja milosrdnosti i nemilosrdnosti! – kad se najednoč Mati sfuzne šiling iz ruke. Spade na asfalt i veselo se tače po trotoaru, a Mate kot zmahnut za njim, ali šiling, ravno kot da ga neka otajna sila vuče sve dalje do kanala, kade veli kroz rešetku pljumps!

Mate udri veni, gleda na rešetku, gleda na dvogrošaš u šaki. Ne vjeruje, da je toliko okrutnosti na svitu, ka bi mu mogla zeti šiling, a ostaviti mu groš! Popade ga zdvojnost i jad, srdit je na cijeli svit i na sve gulašove supe cijeloga svita. Ostalo je na mali, da nije glasno zdravo zapsovao na cesti.

Konačno mu klonu ruke, klone mu jad, klone mu zla i dobra volja, ostane jedino gola zdvojnost u srcu.

To tupo, zdvojno srce odnese Mate konačno domom, u svoju kamricu, med četire puste stijene. Prevali se na klimavu stelju. Suze se boru sa zdvojnošću, siromaško srce ne zna, na ku stran će vagnuti, dokle konačno ne obladaju suze. Ispočetka su to bile suze mučne, teške, jecave, svejedno nekako zdvojne, onda pak suze mira, ke zlakotu človiiku dušu i srce.

Na Matu spusti se konačno san truda, glada i izmučenosti, nemiran i nestalan, koga je noćni mrak pretvorio na san preporoda.

Drugi dan svitilo je opet sunce vjekovječnoga žitka, a Mate je bio utišen i miran. Našlo se je opet hrane za prazan trbuh, ka je bila i balzam ranjenomu srcu.

Molitva na Novo ljetu

Približavalo se je predzadnje ljetu projdućega boja. Teške decembarske magle provlačile su se kroz loze i polje nekoga kraja na zapadu blizu fronte, ka je bila došla jur blizu granicam.

Isto tako teško probijao se je vlak, ki je primio novi transport vojnikov na frontu. Uglavnom su to bili starji ljudi, ali je med njimi bilo i mladjih, ke je vojna vlast zbog prekršenja vojnih zakonov prisilila na odsluženje kaštige. Velim da se je vlak teško probijao kroz kraj propisanom prugom, ar je bilo neprijateljsko zrakoplovstvo tako nadmoćno, da nam je svaki čas bombardiralo lokomotive. Vlak je nekoliko puti ostao ležati na prugi, dokle nije došla nova lokomotiva, da ga odvuče za kus dalje.

Bilo je i putem jur mnogo ranjenih. Kad je pak transport po dugom času došao na svoje odredjeno mjesto, ostao je ipak još dobar dio transportirane vojske sposoban za to, ča se zove boj i borba. Med njimi bio je i jedan naš človik, kažnjenik, komu se je bilo dopustilo, da svoju kaštigu mjesto u zatvoru odsluži na fronti. Da to nije bila bogzna kakova polaščina zna svaki, ki ima toliko razuma, kot ima svaki človik prstov na ruki.

Došli su konačno na odredjeno mjesto. Po propisi i običaju bilo bi se moralo dati došljakom par dan počivka, da se odmoru i da ojačaju za buduće teškoće. No nije došlo do toga, ar su na svi kraji manjkali ljudi. Neprijatelj imao je preveliku nadmoć ne samo u ljudstvu nego u prvom redu u materijalu. Moralo se je ada odmah krenuti na frontu, na odredjeno mjesto.

Med prvimi grupami bio je i naš zgora spomenuti človik. Došao je, kot da su se svi odlučili ravno za njega, kot prvi na stražu. Ravno od polnoći do dvih ur, ada prve dve ure na samo Novo ljetu. Gledajući preda se, po snižnom, granatami izoranom polju, mislio je človik, da je Novo ljetu dobro počelo.

Naokolo bilo je sve tiho. I na fronti je vladao božični i novoljetni mir. Nasuprot ležali su, nedaleko od naših linijov, Amerikanci pomišani s črnici i Marokanci francuskoga generala De Gaulla. Moglo se je čuti, kako se veselu uz novoljetne obiljne porcije jila i pila, a njihove neobične jačke odzivale su se daleko iza naše linije.

Moguće, da to veselje i te jačke nisu dali mira zapovidniku toga odsjeka na našoj strani, moguće da je bilo i ča drugoga, moguće da si je negdo kanio steći osobite zasluge; kako je bilo ne znamo. Na svaki način naredjen je napad na Amerikance. Naši su došli nenadijano, postigli su neke uspjehe i zarobili nekoliko neprijateljev.

Pravoda, to su bili uspjehi samo od čerišanj do višanjan, ar su se počele gibati i amerikanske komande, slale su pojačanja ravno na naše mjesto. Prošlo im je za rukom, da nas porinu daleko najzad, zgubili smo i naše stare, izgradjene položaje, ostali smo praznih ruk. Imali smo samo to kod sebe, ča je svaki nosio sa sobom, sve drugo ostalo je kokuda po polju i grmlju. Zaustavili smo se u jednoj maloj lozici, tronugljastoj i obraščenoj starimi hrasti. Odavle smo davali jak otpor, tako da nisu mogli ni Amerikanci dalje. Povukli su se najzad na naše stare, prvašnje položaje.

Bila se je jur spustila noć drugoga dana, kad je neprijatelj počeo iz teških topov/štukov pucati na našu malu lozicu. Spočetka skrivali smo se za debelim stabaljem, zatim smo se počeli zakapati za hraščem, med žiljem. Kopali smo, da nam se je po cijelom tijelu utakao pot, ravno kot usred najtoplijega ljeta. Kopali smo kot zmahnuti, ar smo znali da kopamo za svoj život.

Granate su krepirale oko nas. Pomagalo nam je iskustvo. Znali smo, kad se moramo skriti pred „bumm“, ar smo čuli prije kratak i oštar „ffč“. Svejedno, nekim nije pomagalo. Naokolo čuli su se jauk i plač. Kod susjednoga hrasta, samo par malih korakov dalje, razneslo je tovarušu obadvi noge do koljena, drugomu ruku, već komu i glavu, a mnoge je razmrcvarilo do zadnje žive žilice.

Kopali smo. Jedni su imali sriću, došli su med žiljem za hrasti na meku zemlju, mogli su se zakapati u par minuta, drugim opet išlo je gorje, imali su pod sobom kamenito, šudrasto* tlo. Isti pot su točili za svoj život, kopali i kopali. Mnogi je došao prekasno. Dokle je dospio u zemlju, raznesle su mu neprijateljske granate ruke ili noge.

Ne znamo, je li je to bila sudbina, no našem človiku bilo je dano, da najde za svojim hrastom meke zemlje. U kratkom času bio je zarovan u svojoj jami kot krt. Pucnjava topov nastajala je sve jača, jaukanje i plač naokolo sve glasniji. Svaki je mogao računati samo od hipca na hipac, ar je svaki sljedeći mogao značiti konac.

I u tom, za njega dosada najpogibelnijem času izmolio je naš človik svoju novoljetnu molitvu. Bio je u srcu tvrd, neponizan, ali u zadnjoj svojoj zdvojnosti, a u času, za koga je držao da je njegov posljednji, našao je put k Višnjemu govoreći mu:

– Oče, Ti znaš gdo sam i kakov sam, kakov sam bio dosada i kakovomu si mi dao dojt na svit. Ne zmaljam* Ti se za svoj mali život. Ti ćeš odrediti, je li moram pojti danas s ovoga svita, a Ti ćeš odlučiti i to, je li držiš za potribno, da ostanem još u ovoj suznoj dolini, da otkoračam korake, ke si za me predvidio. Neka bude na Tvoje, Oče! A za domaće ćeš se skrbiti kot za ptice nebeske!

Ta molitva na Novo ljetu je malo umirila našega človika. Uz svu jaku pucjavu topov zadrimao je malo, a kad se je kašnje prebudio, bili su prestali grmiti i topi svojimi grubnimi glasi, kot da su i oni čuli ta razgovor s Ocem.

Vrijeda potom osvanulo je jutro, osvanuo je novi dan. Novi dan, novo ufanje.

Naš človik ostao je na životu, pretrpio logore i ropstvo. Na svako Novo ljetu spominje se rado svojega razgovora s Ocem, svoje novoljetne molitve. Daje Ocu hvalu i diku.

*šudrasto, šodar = šljunak, tucanik
zmaljam, zmaljati se = moliti se

Viške* i viškinji*

Ljudi, kim su obrve zaraščene da jedna u drugu prelazi, su „viškinji“. Viškinji ljudi su oni, ki su imali koč-kada posla s viškami i višci. Ako da su obrve jače skupa zaraščene, onda tomu nije tako dugo, da su s viškami imali posla – kako bi rekao – kot sa svakidanjimi gosti. Kad je ali most od obrve do obrve tanji i redji, onda su si s viškami samo u dalekom koljenu rod. Ali svejedno je rodbinstvo, a s viškami biti u rodu nije ravno dika za seoski stan. Tako velu ljudi, a mora biti tako, ar je na priliku nemoguće, da Anka Čuntina – Čuntini su viškinji – na Lovrenču u Ribežu tanca s Ivanom Rajkovićem. Rajkovićeви naime nisu viškinji.

Sad vam moram povidati, gdo i ča su viške. Sram me je, ali i ja nisam znao, dokle god me nisu teta Rezljinka Tatinkina rasvitili. Ada: Viške su duhi, a živu med nebom i zemljom. Ali ne onako, kot smo se u školi učili „andjeli su duhi, ki imaju razum i slobodnu volju i tako dalje“, ar viške imaju još nešto, čega andjeli nimaju, metlu naime, a na toj metli jašu. Tvrdo je to sedlo, ali one jašu. A i drugače su viške vrlo nazlobna stvorenja, dojdju po noći, pokleknu se nekrivičnomu človiku na prsa i ga „gnjavu“.

Da im njevo viškinje društvo bude prijatnije, stupaju u vezu s običnimi ljudi – pravoda samo sa zlimi i pokvarenimi ljudi. Tim ljudem daju zvanaredne moći, smidu kadakoč na metli jahati i još drugoga ča. Ti ljudi su na neki način kompanjoni višak, a zovu se „viškinji“. Tim je sva moja znanost o viška i viškinji iščrpana, ar već i teta Rezljinka Tatinkina nisu znali.

Znam samo još to, da se viške pojavljuju u različni forma. Ili jašu na metli ili dojdju kot „ognjeni“ kroz dimnjak u stan i iz njega van. Moguće je i to, da se pretvoru u običnoga človika, jedino da imaju mjesto človičjih nog konjska kopita. Tako je nekada prošao glas široko i daleko, da takova jedna viška dohaja selo k jednoj lipoj divojki u Rakišću. Mislim, da je to bila muška viška, ada višac.

Sve ovo ne povidam iz svojega iskustva, ja samo ponavljam, ča sam tako po selu čuo. Moje iskustvo s viškami je vrlo slabo, ar sam dosada imao samo jedan jedini put s pravom viškom posla.

A to se je godalo ovako:

Ta viška, s kom sam se ja upoznao, pojavljivala se je na teple ljetne večere. Bila je velika, prevelika, sada dva i pol metra, sada tri metre, strčala je bijela kot snig u noćno nebo. Sada opet bila je niska i mala, kot da ide čuče po zemlji. Bome, sâm sam ju vidio na svoje oči.

Po selu i okolici razglasilo se je ča bi tri pute zabožnuo šakami, da jedan strahovit duh pohaja po Zelišču. Jedni su govorili, da su vlašćimi očima vidili, kako se je bijeloognjena kača protezala ča do neba. Drugi opet su rekli, kako je ta isti duh protezao strašnu ruku prik sela, čas prik Gornjega kraja, čas prik Dolnjega. Treti opet su čuli, da su oni prvi povidali, kako se je uz šum i grmljavinu pojavio ta duh pod oblokom Anice Pelinkine.

U bližoj okolici znali su ljudi još već o istom duhu, još mnogo već i mnogo strašnijega. A oni iz dalnje okolice povidali su i to, da se je onde negde na Prakoni javio jedan strahovit duh, a pred samim farofom, da je gromovitim glasom prorokovao – pritom mu je ognjena slina frcala iz ust – da će se za tri ljeta 27. maja ponoviti općinski potop. A bit će strašno, ar tako da stoji pisano u knjigi glasovite Sibile.

U samom našem selu Zelišču, u kom se je pojavljivala ta čudnovita viška ili višac ili duh, ča svejedno biše, gledali su ljudi jedan drugoga pažljivije nego dosada. A svi su gledali samo na obrve. Ako su bile zarašćene, onda se nije razgovarao najbolji susjed sa susjedom, a stvorile su se dvi grupe u selu. Jedni, ki su imali zarašćene obrve, i drugi, ki su se one prve grupe čuvali kot vrag svete vode. Stare babe, kot na priliku teta Rezljinka Tatinkina, prekopale su sve stane u selu, ki su se od starih vrimen računali med „viškinje“.

Cijeli život u selu tekao je nekako mutno i potučeno, jedan se je strašio drugoga.

Ovo se nije dopadalo nekim junakom i mladjim mužem, ki su manje držali do višak i starih bab. Srčeniji med njimi dogovorili su se, da ćedu jedanput pogledati tu višku malo iz bližega.

Jednoga večera spravu se, razdilu se po vrtljaci pred hižami i čekaju. Oko jedanaeste ure zais-ta se pojavi „duh“. Čas mali kot dite, čas prikorečno velik, brodi se po Velikom kraju mirnimi i dužičkimi koraki.

Najednoč se začuje glasan „hop“ iz jednoga vrtljaca, i na ta signal navali cijela četa junakov na „duha“. Ja med njimi.

Duh se je trsio, da pobigne, no ugodalo mu se nije. Držale su ga čvrste šake.

Kako je „duh“ vrtao simo-tamo, da se izvuče iz „zagrljaja“, bio je pozgubljaio sve ono, ča je bilo viškinje na njem: veliku bijelu plahtu i dužičku palicu, kom je nadizao plahtu ili spuščao ju niže, kako god je ravno bilo potribno. Kad bi dignuo palicu s plahtom iznad glave, izgledala je „viška“ prikorečno velika, a kad bi išao malo prignuto, izgledala je „viška“ mala kot dite.

Takova ada biše viška, s kom sam se upoznao. Da nije bila prava viška, kazali su nam glasni i bolni jauki, kad smo toga duha batinali u troje kot mlaci malo niže pod hrptom. Da je bio pravi duh, ne bi bio imao na svojem tijelu toga dijela, akoprem je za sidjenje vrlo potriban.

Sve selo je vjerovalo, da je ta duh bio samo Ferko krčmarov, ta tolovaj. Samo teta Rezljinka Tatinkina i njoj spodobne stare tete vjerovale su i dalje u viške i viškinje, u zarašćene obrve itd. Drugi ljudi u selu – iako nisu imali zarašćene obrve – razgovorali su se opet i s onimi, ki bi po staroj reguli bili morali biti viškinji.

*viške, viška = vještica
viškinji = začarani/zakleti ljudi

Na kratki

Ime mu je bilo Dani, ali onomu drugomu Daniju nije bio ni najmanje spodoban. Mislim onoga, koga su bili zli ljudi hitili u jamu med lave, da ga razdraplju.

Ne, nije mu bio spodoban. No ali sada su obadva jur na drugom svitu, pak mi je lako pisati o nji, ar me ne moru grditi ili znamda tužiti, kot mi se je nezdavno skoro stalo. Ali to ne spada simo.

Naš Dani bio je mali, suh, mršav človičac, po obrazu i vratu imao je na sto naborov i naboričev, a koža mu je bila kot rubava ripa na protuliće, samo malo škurija; bijeli vlasi strčali su rijetko i šršasto ispod masnoga oboda stare škrljake, a mustači bili su užutili od vječnoga cmuljenja fajfe ili lule. Koliko god puti sam vidio Danija, nikad nije bio prez fajfe.

A govorio je rijetko, malo teško i jecavo, nije znao izgovarati mekih glasov. Sve je on izgovarao tvrdo, tako da je pozdravljao uvijek s „topar tan“ mjesto „dobar dan“. Ali premda je teže govorio nego obično drugi ljudi, govorio je ipak mnogo i rado. Nije mu bilo ni žao, kad se je komu dalo na smih, ako mu se je slučajno ča šalnoga ugodalo pri tom njegovom razgovoru. Na priliku je znao reći mjesto „hvala Bogu“ „fala poku“. Nije ada čudo, da su mu ljudi govorili mjesto Dani samo Tani.

Naš Tani je ata pil toper člofik, koforil je nemer teško i polako i rasretno ali čuta. Kad bi se bilo moglo upraviti jednom ričom ili dvimi, on bi rekao rado i mučno sedam drugih.

Ne samo ja, nego i cijelo selo vam more posvidočiti, da je to tako bilo, ali prosudite sami. Dogodilo se je med drugim jednoč sljedeće:

Naš Tani vozio se je jednoga dana popodne kravami po ditelinu na Krčić. Vozila se je s njim i njegova hižna družica Magda, ili kako ju je Dani zvao Makta. Vozu se oni i vozu, a uboge kravice koracaju klecavo i polako ravno tako, kot je Tani govorio. A Tani sidi uz svoju Matku i cmulji svoju dragu fajfu, spušća oblačić za oblačićem.

Nikako ne moru dojtii dalje s mjesta, da je bilo i samomu Taniju krivo.

Nato veli Tani Makti:

– Makta, reci krafam hajs, ar ja kurim!

Šola i Šmula

Došla mi je na pamet ona zdravo-živa Miloradiceva slika „Naša teta Kate bila vam je žena nad sve advokate“, kad sam se nezdavno spomenuo neke druge naše tete, ka je bila teti Kati spodobna kot jaje jajetu.

Još se ja dobro spominjam, premda sam bio svojčas maljukrljan*. Dosta dugo je tomu. A sigurno ste ju poznavali i vi, ako ste kad god bili na sajmu u Šopronu, Kisegu ili Sambotelu. Sve te sajme dospila je poiskati ta naša teta Kate, koj ali nije bilo ime Kate nego Šola. Matične knjige su pisale Uršula. Ali ne samo u Šopron, Kiseg i Sambotel je ona išla na sajme. Ne, naša Šola je dospila pohoditi sve sajme (i shodišća) do sedamdesetsedmoga hatara naokolo, hrvatske jednako kot i nimške i ugarske. Svagdir, kade je bilo samo ča zazlamka od sajmenoga šatora, onde je bila i Šola za mlada i stara. I onda, kad je jur išla potrto i plantavo* s palicom.

Sve to sam razumio, jedno ali ne.

Šola bila je naime i vidna u glavi i spametna, ali znala je samo hrvatski i jedva pet riči po nimšku i ugarsku. Toga ada nisam razumio, kako ta Šola dojde sa svimi timi nimškimi i ugarskimi tršci, Cigani i drugimi nakraj, kako dojde s njimi na jedno.

Ali i zato je imala Šola svoj posebni recept.

Sve te tršce, Cigane i druge, s kimi je Šola imala posla, naučila je ona svoj jezik, svoj „hrvatski“ jezik.

To je činila ovako:

U Šopronu je bio Miholjski sajam, a Šola bila je pravoda onde. Kupovala je kod Šmule česalo za svoje krave. Dobro je kupila, zato je bila dobre volje. Dala se je sa Šmulom u razgovor, za ovo i ono, za vrime i nevrime. Sve to Šola po hrvatsku, a Šmula je po nimšku odgovarao. Došli su i na boj, kako i ne, ar je opet izgledalo nekako mutno na svitu i svi su se za boj pominjali.

Ta razgovor prakticirala je Šola ovako:

- Bos is, Šmula, će bit boj?
- Šola, bos i tes boj?
- No, bast, Šmula, kad se ,nako soljdotn rafn.
- ? – Aha, naaa, Šola, es bird ka boj!

*malukrljan = malen, mališan
plantavo = šepavo

Probijanje u vječni led (odlomki)

Zarobljeni u ledu

U ovom ljetu 1872. došla je rana zima nad Ledenom morju. Ako je drugda ležala temperatura u augustu uvijek oko nule, mirili su sad jur 10 stupnjev pod nulom. Padao je većkrat snig i sunca već nije bilo viditi, iako su svi dobro znali, da još stoji na nebu. Oko polnoći zašlo je ono jur na nekoliko uri pod horizont. Brod je bio posipan tankim snigom i ledom. Ov je pokrивao palubu i visio na jarbolu i na konopci.

Smrz, snig i vrime bez vjetra su bili uzrok tomu, da su se početkom mali ledeni kusići povezali na ogromnu, tijesno zbitu ledenu santu, ka je mirila nekoliko kilometrov u okrugu. U svojoj sredini držala je nepomično brod. Vode već daleko nije bilo viditi.

Kad je brod još plivao u vodi, imao je na njem komandu Weyprecht kot kapitan. Sada, kad su ležali mirno i bili zaokruženi i zarobljeni od leda, preuzeo je opet Payer peljanje cijele ekspedicije. On nije mogao i kanio mirno čekati i metati ruke nezaposleno u naručaj. Zato sazove svoje oficire u veliku kajutu broda na dogovor. Po dugljem vijećanju konačno ocрта kratkimi riči njihove sadašnje dužnosti i plane:

„U slučaju, da se oslobodimo još pred zimom iz leda, brodit ćemo najzad prema jugu na obalu otoka Novaja Zemlja. U sigurnom zalivu ćemo ovdje prezimovati na kopnu. Pričekat ćemo ondje, dokle proljetne oluje ne polamlju led. Tada ćemo opet pokušiti našu sriću i zaploviti u vječni led prema sjeveru. To je dosle naš daljnji cilj!

A naš najbliži cilj je, da se svi pripravimo na prezimovanje u sadašnjem položaju. Pse moramo konačno priučiti k sanam. Poručnik Brosch je odgovoran za dnevnu stražu i službu na brodu. Poručnik Weyprecht će nastaviti dnevno i naučno promatranje vrimenta, vode i će sve točno upisati u dnevnik broda. Zastavnik-fenrih Orel će se brinuti za prehranu i kuhinju. Liječnik dr. Képes će svaki tajedan pregledati zdravlje posade. Ja sam ću se skrbiti za rad ostale momčadi, ar mislim, da nitko ne smije ostati bez posla. Dugočašće potuče svaku disciplinu. Sve druge službe neka ostanu kot su do sad bile.“

Weyprecht, ki je dnevno mirio i preračunao položaj broda, izjavi na ovom dogovoru, da se velika santa, ka je drži zarobljeno u svojem naručju, sama dalje giblje i da plovu s njom svaki dan oko 8 km. Oni plovu do sad u nepoznate krajine morja i to u isti smir, koga su imali u svojem planu.

„E pa dobro!“ reče mu Payer. „Ako ne moremo sami, neka nas nosi led u te nepoznate kraje, ako zna i na sjeverni pol. Samo škoda, da idemo tako polagano!“

2. septembra otvori se pred brodom uz veliko rompotanje uzak puč. Santa, ka je je opkolila, razdrobi se na manje kusiće. Odmah naložu oganj pod stroj, ar nisu imali vjetra. Ali prije nego su se ganuli s mjesta, zamrzne se opet uzak kanal. Još gorje! Led se počne gibati i rivati tako,

da se porinu njegovi rubi jedan na drugoga. Tako je bio brod kot u neki škara. Na prednjem dijelu se počeo dizati iz vode.

Payer naredi odmah uzbunu-alarm!

Svaki zgrabi za svoje uređeno culo* i svi su bili pripravnici, da ostavu na zapovjedni brod. Stao je svaki mirno i šutljivo na svojem mjestu. Nitko nije galamio ili jaukao, ar su znali, da im to najmanje pomaže. Led oko njih se je kalao, vrešćao, pucao, dizao i spuščao. Konačno nastane za pol dana mir i tišina. Žitak na brodu se nastavi svojim običnim i poznatim redom.

To je bio prvi napad neizmjernoga leda na njihov brod. Za njim su slijedili po kratkom vremenu i mnogi drugi.

Kad se drugi dan sastane momčad na svoj dnevni jutarnji apel-sastanak, Payer predloži, da se spravu na klizanje klizaljčkama. Dobro je znao, da je tjelovno vježbanje i ov sport svakomu potreban. A ravno klizanje odgovara najbolje ovoj ledenoj krajini. Tim je kanio i ujedno zaposliti momčad, da se ne ljenjari bez posla i djela. Tako si pričvrstu Dalmatinci prvi put u svojem žitku klizaljke (korčulje) na niske čičme, ke su bili primili iz skladišća broda. S veseljem i velikim smihom otpravu se na led, da pokusu hodanje i klizanje. Neki od njih padnu odmah kot pokošeni, a drugi guraju jedan drugoga i se brzo odalju iz okoline broda. Samo dva Tirolci, Haller i Klotz, se nisu dali nagovoriti, da si pričvrstu klizaljke. Haller je rekao, da ta „Teifizeug“* ni za vas svit neće uzeti u ruke, a još manje na noge. Oni su pustili svoje pse preko leda i se s njimi zabavljali.

„Es išt goteslesterung!“ brundao je Klotz, kad je vidio Dalmatince, kako su se kobacali, a k tomu još smijali.

Payer, poručnik Brosch i kapitan Karlson bili zu majstori u klizanju. Liječnik broda, dr. Képes, je začudjeno gledao. On je zbog zdravlja Payeru vruće preporučio ov sport. Tako su većkrat pri dobrom vremenu ponovili klizanje.

Dan za danom opravili su meteorološku službu, pazili na minjajuće vrime, mirili morsku struju, i kroz neku školju u ledu mirili i dibinu morja. Svako jutro su dva određeni momci primili sanami čist snig za kuhinju i za pitku vodu. Dnevno je jedan mornar stao uz otvorenu rupu leda u blizini broda i sikao u njoj led, da se ne zamrzne. To je bila voda za upotrebu pri ognju, ako im se koč nenadijano zapali brod, njihov dom i njihovo posljednje utočišće. Uz tu rupu visilo je na obližnjoj stalki-polici 6 vidar iz gume, ka su bila priredjena za ovakovu nesriću. Ovu vatrogasnu stražu su minjali svake dvi ure.

Malokrat se pokažu galebi, ki su kratko kružili oko broda pa letili dalje prema jugu. Jednoč se pokaže i prvi bijeli medvid. Ov je sigurno jur prije kada upoznao človika i brzo skrsnuo u magli, kad se opravi veća grupa za njim.

Nastalo je hladnije i tamnije. Oko sredine septembra su svi, a najveć hrvatski mornari, jur drhtali od zime. Zato zapovi Payer i u brodu grijanje. Popodne nažigali su u kajuta petrolejske lampe.

Velik vihor početkom oktobra polamlje opet led i otvori nekoliko kanalov u njem. Ali brod je još držala čvrsto opkoljeno manja ledena santa. Kad nije bio jedan kanal odaljen već od 100 korakov vidi Payer mogućnost, da oslobodi brod od leda. Svi se brzo otpravu sikirami, pilami, krampi i lopatami, da razbiju otvor od broda do kanala. Payer sam rashiti led na tri mjesti pomoću eksplozije. Dalmatinci su juhukali od radosti i razbijali ostali led takovim oduševljenjem, da im je usprkos zime pot curio po tijelu u čizme. Brod je bio pod parom i svi su čekali velikim ufanjem ta hipac, da ga kapitan Weyprecht krene u otvorenu vodu. Ali kad je vihor naglo prestao, padne brzo temperatura na 20 stupnjev ispod nule. Na mig se zamrzne pred njihovim očima voda morja i mučno djelo cijeloga dana je bilo zaman. Parostroj već nije mogao krenuti vijak broda. Tako su napustili i ovput natezanje, da oslobodu svoj brod.

Navredi potom uzburkao je sve nenadijan događaj.

S malim polarskim psom, koga su zvali „Pekel“, otpravi se Payer nekog dana nekoliko 100 korakov od broda, da u sinju zadnjega sunca crta naokolo ledine. Najednoč počne Pekel jadovito lajati i zavijati pa skrsne kot strijela prema brodu. Payer digne svoje oči od papira i zaobličić pred sobom na 15 korakov ogromnoga bijeloga medvida, ki je dohadjao brzo prema njemu. Nije imao pri sebi ni puške a ni noža te je morao pobignuti pred njim, da si spasi žitak. Ali je znao, da bijelomu medvidu nitko ujeti ne more. Ar ti gorostasi, viši od dvih metrov, su tako brzi, da sve uhvatu, za čim se spravu na lov. Niti brza lisica i hitri polarni zec im se ne moru ugnuti, Payer je kričao iz svega grla pri svojem bigu, da uzbuni mornare na brodu. Na njem je stala neprekidno straža pod oružjem.

„Ahoj, medvjed, medvjed!“ Bez toga, da bi bio mislio, upotribi nehotimice hrvatske riči.

Za sobom, čuje lakomni dah ledenoga gorostasa i baci mu u bigu najprvo svoj blok za crtanje pak i svoje rukavice u oči. Medvid za kratko vrime postane i radoznalo njuši ove dare, ke mu je bacao Payer u glavu. Kroza to ga je pretekao i zaobličić mašinista Križa, ki je imao stražu na brodu. Ov ispruži nekoliko hicev na medvida. Sad su i drugi mornari bižali k stalku, na kom su visile njihove puške. Nastala je pucnjava pušak kot u boju i Payer je samo stisnuo glavu med rameni, da ga nitko slučajno ne pogodi. Ov medvid se ali nije dao zastaviti, iako je imao sigurno jur nekoliko kogulov u tijelu. Stoprv onda, kad su Payeru bacili s broda pušku ubio ga je on kroz dva hice u srce, da se je protegnuo dva korake pred njim.

Medvidu su pustili krv, ogulili mu kožu i porizali meso. Vidili su, da mu je želudac prazan. Tko zna, koliko dan je jur lutao gladan po ledu? Lipo, gusto krzno je kašnje naredio Klotz kot kožar i predao je Payeru za dar. Ovo meso prvoga medvida su svi otklanjali i zato su je bacili psom za žeralo, ki su se lakomno drapali za nje. Dokle ga je bilo, su se oni dnevno skrili siti u svoja skloništa, da spavaju.

Bijeli medvid je zaista jedna životinja. Cio njegov žitak je svagdanji lov za hranom. Nije lako za njega, da si mora iskati bez mira svoje žeralo u toj krajini ukočene zime u tamnini. Luta nemirno i kada čuje strahoviti polarski vjetar, koga zdržu samo ledenjaki. Suprot najveće zime čuva ga njegovo debelo salo, ko zgubi, kad mora gladiti. Njegov rođjak, mrki medvid, živi po šuma i gora Europe kot u raj.

Malokrat vidu bijeli medvidi človika i zato ga odmah napadu u misli, da je kakov tuljan, ki mu je dnevna hrana. Puca li se na njega, otvori začudjeno svoje oči, ar si ne more predstaviti, kako njemu, jedinomu gospodaru sjevera, tko naškoditi hoće. Rijetko kada uteče. A kad pobigne, onda ima jur sigurno nekoliko kogulov u tijelu. Strašno brani medvidja mati svoje mlade i ide prije u smrt, nego da je napusti.

Ovim događajem s medvidom prestrašen naredi Payer sljedeće: Na drivenoj polici na palubi moraju posjeti uvijek nabijene puške. Kad tko napusti brod, da ima posla u bližnjoj okolini, mora sobom na rameni nositi nabijenu pušku i svoj nož oko pasa! Tom naredbom je kanio postignuti, da nitko ne dojde u pogibelj žitka. Ova mala skupina ljudi bila bi sama ugrožena, ako bi pogubila samo jednoga od njih, ar je svaki igrao važnu ulogu.

Payer je još nešto vidio pri ovom događaju. Malo tko je pucao-striljao dosta sigurno. Tako su hodili nekoliko dan na pucanje nišan-ploče. Za nje to nije bila igra i danguba, nego potreba za očuvanje svojega žitka. Puške, austrijskoga sistema Werndl iz Steyra, bile su prvorazredne i prokušane! Nosile su na 500 korakov i točno gadjale na 180 korakov. Ali nesigurno, titrajuće polarsko svitlo bilo je za nje neobično. Tek vrimenom su se na nje morali naviknuti junaki. Za najbolje strijelce izručio je Payer sljedeće nagrade: Ure, lule, miške, napunjene najboljim mirisavim hercegovačkim duhanom, nože i nekoliko bocov ruma. Momčad je bila oduševljena. Oficiri su pucali prvi, ali nisu uzeli nagrade. Payer je bio med svimi najbolji i je dobio za se svih pet vrsti pucanja. Prve nagrade dobili su dva Tirolci. Kuhar Oraše iz Graca rekao im je, da su sigurno jur kot pravi „vüđšici“* došli na svit, ča je je jako veselilo.

Zadnje, sve kraće dane jeseni iskoristi Payer tim, da je dao izgraditi u okolini broda nekoliko malih kućic iz leda. U jednu su strpali sana i sve orudje, u drugu sve pse, a u treću došli su bačve-lagvi s petrolejom i špiritusom, ke su sprimili s broda. Pri gradnji kućic su popilili prije debeo led na kusiće i cigle i nje uložili na ravnu stijenu. Čim su je poljali vodom, držale su kot beton. Po nekoliko dani bile su kućice pokrite platnom, ko su uzeli iz broda. Payer je gledao radosno, kako su svi marljivo radili i se uvijek veselio, kako dobro su spavali po ovom napornom djelu. Dr. Képes, ki je nadzirao momčad zdravstveno, bio je isto vrlo zadovoljan, ar dosle nitko nije bio obolio.

Grupa mornara Lukinovića bila je najmarljivija. Počela je graditi turam, ki je bio na tri kate. Dali su mu ime „Babilonski toranj“. Peljale su u njem stepenice-stube od kata do kata (štoka). Upotribili su ga za izgled i promatranje, zato su ga Dalmatinci nazvali „motrilišće“. Veselili su se kot dica, kad su svi skupa slavili grupu Lukinovića s govori i nazdravicami.

Na početku prve teške zime vladali su u ovoj maloj skupini med svimi dobri prijateljski odnosi i svaki pojedini je znao, da se more pouzdati u drugoga. Nepodnošljiva jednoličnost i miran izgled ledenih brežuljkov i sante kazali su, da je čeka ugodno vrime prezimovanja, kot u sigurnoj luki. Ali Payeru, ki je kritično promatrao njihov položaj, nije usmaknulo polagano gibanje ledene sante.

Ujutro 13. oktobra, kad su mirno skupasidili kod ručenja, počela se najprvo ljuljati sve jače lampa, ka je visila pred njimi. Uz strašan, na grmljavinu sličan tresk, puknuo je napreko pod njimi led. U isto vrime digne se brod u zadnjem dijelu tako, da se sve dugovanje potače i otkliže u brodu napred, ča nije bilo povezano i osigurano. Payer da opet uzbunu i svaki proteče svojim pripravnim culom na palubu. Pred nekoliko dani izgrađjene ledene kućice se srušu i pokopaju pod sobom ne samo strašno zavijajuće pse, nego i najveći dio sprimljenoga dugovanja pod ledom. Led naokolo se oživi i riva na sve kraje, škriplje, stenji, kot da su se svi paklenski vrazi stekli u napad na brod.

Ali Payer nije izgubio glavu u ovom vražjem jeku. Mirno naredi, da se sabere sve njihovo dobro izvan broda i da se opet sprimi na palubu. Najprije iskopaju pse, ki su im od radosti lizali ruke. Bili su čitovati. Iskopalali su ispod leda bačve i orudje. Kad je djelo bilo gotovo, počeli su zagrnavati snigom i ledenimi kusići brazde i široke pukotine, u ki je šumila morska voda. Iz njih se dizala para u mrzao zrak. Mislili su, da će smrz u kratkom zatvoriti sama otvorena mjesta.

Ali ovo mučno človičje krpanje razdrobi najednoč jedan jedini dah zburkanoga morja.

Čitav led naokolo dignuo se suprot njih, ki su provalili u ovu pustinju smrzi i svojom radoznavošću mutili vječni mir. Iz do sad ravne površine dignu se visoko humki i brežuljki, iz tihoga škripanja nastane grozno triskanje, vrešćanje i šumenje. Grmljavina pretvori se na tisućkratno zavijanje. Korak za korakom razdrobi se led oko broda. Debeli kusi dižu se i riblju o driveni bok, dudnju i pretišću debele hrastove trame kot nože u tijelo broda. Led se metre visoko digne na livo i desno nepokolebljivoga „Tegetthoffa“, ali se porine pod njega. Tako se je on sve više dizao iz vode.

Svi su se divili, kako je brod izdržao ovu strašnu navalu.

Payer sad zapovida, da mornari natovaru sve četire čamce sa svim najpotribnijim, da je odmah moru spustiti u vodu, ako im se razdrobi brod pod njim. Kad od jutra nitko nije još navukao toplu krznenu opravu, poskaču mornari pojedimice u svoje kajute, da obuču toplu i novo ruho.

Pod palubom u brodu je još bilo strašnije. Svaki je imao utisak, da zali duhi nestrpljivo čekaju i juhuču kad zarompotanju driveni boki, kad se brod diže i legne na stran, kad se u njem razletu otkinuta iz stožera vrata i kad se sve kolotače amo i tamo. Svaki je mislio, da je ov ili ta udarac zadnji, pod kim će se razlomiti brod.

Payer je stajao, opravljen i spreman, raskoračenimi nogami na palubi uz sridnji jarbol i se držao za čvrsto užje, ko si je povezao oko sebe.

Čamci su bili priredjeni a u nji psi i četira natovarena sana. Svaki je imao svoju pušku oko ramena. Zamotan u toplu krzno, svoje culo u ruki, čekao je na zapovjed, da napusti brod. Ovo mirno i disciplinirano čekanje junakov bilo je protivno lomljenju i dizanju leda i neprekidnomu drhtanju broda.

I sami psi su bili u velikom strahu. Lukavi i oštri Sumbu davao je bez nukanja svoju veliku čampu svakomu, ki je išao mimo njega. Mali Pekel sidio je prestrašeno na nekom sanduku i lizao Payeru ruku.

Popodne prestane pritisak i led se nekako smiri. Zato su napustili uzbunu. Jedna grupa mornarova počne razbijati velike bloke-sante, ke su se dizale nad brodom. Tesar Večerina dobije naredbu, da točno preišće čitav brod, koliko je pretrpio škode. Po dugljem vrimenu javi pun veselja Payeru, da čvrsto držu boki i ostvice* i da su jaki trami unutar broda čitavi. Kad se polagano i brod opet nastavi u svoj prvašnji položaj, da se je moglo po stepenica pojti bez svake teškoće, dopusti Payer, da se naloži u kuhinji oganj pod štednjake. Njega su bili ugasili zbog opasnosti ognja (požara). Bio je nastao večer kad su mogli jisti tepao i nešto zakašnjen objed.

Kot ljudstvo, ko živi stalno na podnožju jednoga vulkana, tako se naviknu i svi stanovnici broda na drhtanje i triskanje, na šumenje pod njimi i okolo njihovoga doma. Ali odsad su spali obučeni u svoji kajuta i to kroz 130 dan durajuće zimske noći.

Po skupnom savjetovanju naredi Payer, da se sagradi opet veća kuća na jednoj santi, ka je bila odaljena 100 korakov od broda i još neoštećena. Neka im bude služila u slučaju za zaviće, da im se polamlje brod. Dane dugo nosili i vozili su svi drivo, daske i ugljen s broda i po jednom tajednu biše „Dom iz ugljena“ gotov. Kameni ugljen upotribili su za gradnju a za povezanje mekak snig, koga su poljivali vodom. Kad je stalno toplomjer kazao 22 stupnje ispod nule, se snig brzo zamrzne i drži kot beton. Dom je bio tako velik, da je u njem bilo dosta mjesta za cijelu momčad i za najveći dio hrane. Čamci i sana, natovarena i priredjena, stala su dobro pokrita uz vanjske stijene.

Kroz stalno mirenje i računanje bilo im je svim jasno, da njihov led, ki drži brod u svoji pandža, dalje plovi prema sjeveroistoku u vode, gdje prije njih još nitko nije bio.

Svaku nedilju pozvao je zvon broda na skupnu Božju službu. Jedan od oficirova pročitao je evandjelje i skupna molitva u tri jeziki prosila je za daljnju pomoć i blagoslov s odzgor. Po molitvi razgovarao se Payer obično sa svojim junaki, dao im pregled njihovoga položaja i pričao im o svojem daljnem planu. Ovimi riči je jačao i oporavljao svoje prijatelje, da nikad i nisu izgubili nade. Znali su zagvišno, da će po ovoj teškoj zimi opet prosvititi sunce i da čedu moći nastaviti dalje svoj cilj, izvidjanja i promatranja.

Neprekidno potribno svakidanje djelo, meteorološka služba, čitanje knjig i manje ekspedicije okolo broda, bilo je jedino, ča su mogli činiti u ovoj zimskoj škurini. Na 100 korakov od broda već nitko nije njega vidio, iako je na njem gorila jaka lampa, visoko na jarbolu. Često su kružili bijeli medvidi i polarne lisice oko njih. Za njimi su išli na lov.

S 21. decembrom prekoraknuli su sredinu duge polarske noći. A na Božić su opet uresili zastavami „Tegetthoffa“. Dobro i izabrano jilo skupi sve na ov dan u prijatnom društvu. Svaki dostane bocu domaće vina. Otvorili su velik sanduk pun darova, koga su im za ovakove prilike sobom dali iz domovine njihovi prijatelji. Da nikoga ne uvrijedu, izdali su sričke, ke su si pukali.

I posljednji dan ljeta 1872., ko im je koncem doneslo samo nezgodu, proveli su u prijateljskom društvu. Jednu od trih bocov šampanjca razdilili su med sobom. Oko polnoći pjevali su Dalmatinci podoknice svojim oficirom. Lipe melodije hrvatskih pjesam, troglasno pjevane, podertale su ov svečani trenutak. Črljenožuto svitilo jake lampe titralo je nad naguranim ledom. Pustiti su tri svitile rakete prema škuromu nebu i tim pozdravili početak nove godine.

Kapitan Karlson je jur duglje vrime pred ovim dogodjajem tajno kramario i nešto radio. Sad on preda svečano Payeru lipo narezbanu daščicu, u ku je gotskimi slovi urizao u svojem norveškom jeziku sljedeće:

„Gut vere med os in det nye aar,
da kan intet vere imod os!“ –
(Neka bude Bog u Novom ljetu s nami
onda ništa neće biti proti nami!)

Payer pričvrsti ovu tablu pod velike ure u kajuti oficirov.

Još nekoliko puta doživili su napad leda. Brod se je dizao, spuščao, naklanjao na stran i hras-tovi trami na boku razdrobili su se pod ogromnim pritiskom. Nje su odmah zaminili drugimi. Mornari su svakiput brzo ostavili unutarnjost broda i toplinu i skupili se na ledenoj, snigom pokritoj palubi. Čekali su mirno, tisuće kilometrov odaljeni od domovine, ča će im donesti sljedeći hipac. Odučili su se, da pri ovakovoj priliki govoru, ar vjetar i smrz od 35 stupnjev otkine im svaku rič iz ust.

* * *

Oko sredine januara zaobliči straža, točno u podne, neko črljeno svitilo na istočnom vidokru-gu. Bez naredbe, iz dibine svoje mučene duše, kod da bi si ju oslobodio od stiska, počne mornar stražar Katarinić iz svega grla kričati. Svi poskaču na palubu, da vidu, ča se opet godalo. Kad vidu prve znake proljetnoga dana, bili su izvan sebe od veselja i tukli jedan drugoga po rameni, kot da bi kanili reći:

„Najgorje imamo sad za sobom!“

Čim je postajalo svitlije, tim jasnije su opazili sliku opustošenja oko sebe. Nova krajina se je raširovala oko broda, ka je bila puna grebenov, pukotin i brežuljkov. Neki su bili mnogo viši od njihovoga broda.

Ali u misecu februaru pojačala se još jednoč zima. Jednoč im se zamrznu pod šatorom na prednjem dijelu broda petrolejske lampe i se ugasu same. Zastavnik Orel pobiži ujutro k toplomjeru i zagleda, kako kaže hladnoću od 48 stupnjev pod nulom. Ovu najtežu zimu, ku su samo jednoč doživili, zapisao je u dnevnik broda.

U toku vrimenta promatrao je Payer dizanje i padanje barometra, ki im je unapred pokazivao vihore i nevrimenta. Znao je iz knjig za strašne bure početkom proljeća. Čekao je svaki dan na nje. Ali kad je svanuo 19. februar i sunce pokaže prvi put svoje svitile trake na nekoliko minut

nad horizontom, svečevali su svi s veseljem povraćanje svitloga dana. *Sad je bio zaista konac turobnoj zimskoj noći!*

A vihori se nisu pojavili. Kot iz mrtvačke škrinje splaznu jedan za drugim iz snigom pokritoga „Tegethoffa“ na palubu, da se obveselu sunčanim trakom i da si oteplu ukočeno tijelo.

Već davno su prodrli svojom plovećom santom u pokrajine svita, ke još nikad nije vidilo človičje oko i još nikad nije zaveslao brod človičanski.

Veliko ufanje stavio je Payer u ovo povraćanje sunca i u teple dane. Pisao je sam u svi jeziki, kimi je vladao, kratku crtu i dogodjaje dosadašnje ekspedicije i opisao njihov položaj. Papir su taknuli u prazne boce, ke su lojem sviće dobro zatvorili. U okolini od nekoliko kilometrov taknu je Dalmatinci u led i snig. Svi su znali, da će se led tokom ljeta polamati i otploviti vodenom strujom na sve strani. Ufali su se, da će ki-ta ribar najti ploveću bocu i svemu svitu javiti o sudbini austrijske ekspedicije. Payer u ovoj poruki nije prosio za pomoć, nego je naprotiv naglasio, da će slijediti dalje svoj cilj.

Lice članov ekspedicije bilo je blijedo, nos u njem biše šiljast, kot u mrtvacu, a oči su im dibo-ko upali. No pod toplim suncem ovo stanje nije dugo ostalo. Navredi je sunce marca počrnilo njihove obraze i prvašnje veselje se skoro pojavi.

Svi, ki su bili slobodni i bez službe, rivali su na sunce. Najbolje mjesto su imali u zaviću „Doma iz ugljena“. Ovdje su ležali i grijali se kot gušćerice u vrućem ljetnom suncu.

Opet je posjetu opasni bijeli medvidi. Nisu se dali ovput prestrasiti od puške.

Jur drugi dan pokusi jedan medvid, viši od dvih metrov, da skoči na brod. Psi su bili zatvoreni u kući i tako ga nisu zadahnuli i javili. Na straži je bio mornar Sušić. Dao je najprvo nekoliko hicev na njega, da ga preplaši, ali smjelo ga medvid napade. Hladnokrvno se Dalmatinac čučne za ogradu broda umirenom puškom i kad je dilina bila na tri metre blizu i jur grabila za njega, udari ju točan metak točno u pravo oko. Sučić se skoči pun veselja i pokaže svakomu od svojih prijateljev ubitoga gorostasa. Ponavljao je ponosno riči:

„Hej, da mene nije, sad i vas ne bi bilo!“

Meso medvida predjelali su u kuhinji, gdje je dobro došlo. Lipo krzno dostao je Sušić, ki je majstorski naredi i spravi, da je sačuva do povratka u domovinu. U želucu ubitoga medvida našli su samo kusić tuljanove kože. Kako dugo je gladila jur ova živina, da ju je glad pognao u sigurnu smrt?

Koncem miseca februara slavili su Dalmatinci južnim veseljem karneval, poklade-fajšinjak. Nikoga na brodu nisu izostavili i štedili. Pas Sumbu je dobio ušito opravu zmaja i vukao za sobom dug zelen rep. Svi su nosili maske, na glavi kacige, krune ili šešire iz limena konzervov. Dane dugo su to redili, nakavali, šili i farbali. Svaki je nosio zvonce iz konzervne doze oko pojasa i u ruki palice pune pantljikov. I svi oficiri morali su držati s njimi. Liječnika dr. Képesa pozvali su iz njegove kajute. Kad je otvorio radoznalo vrata, zlijalo mu se vidro vode

na glavu. Zastavnika Orela prosili su, da se sjede na neku dasku. Kako je sjeo, ona ga baci u dalekom svodu preko broda u snig. Payera su nosili uz juhukanje, klepetanje i zvonkanje oko broda na rameni tako dugo, dokle im nije obećao velik sanduk kekša. Izvan toga dostane svaki pačku duhana za lulu.

Ov veseo dan u prijateljskom društvu dao im je zaboraviti njihov pogibeljni položaj.

Sunce je postajalo sve jače i samo škurimi naočali si mogao bivati dulje vrime na slobodnom. Koncem marca mirili su na suncu jur 19 stupnjev topline i snig se brzo talio. Radosnim krikom i juhukanjem pozdravu Dalmatinci prve galebe, glasnike ljeta, vijesnike iz njihove domovine. Oni su prhatali kikavim glasom oko glavnoga jarbola broda i pa dalje letili prema sjeveru.

* * *

Raskošna polarna svitlina prosjaje sad u noći i ure dugo je sidio Payer, da nacрта različne oblike i boje za sebe. To mu se i odlično ugodalo.

Pa oboli sam liječnik broda, dr. Képes. Visoka vrućica silila ga je tajedne dugo na postelju. Payer je dao otvoriti skladište broda i naredi, da mu se usliši svaka želja. Svi su znali, ča za nje znači u ovoj ledenoj pustinji jedan liječnik!

Suproti lijenosti i dugočašću pronajde Payer uvijek novo zabavljenje. Tim je držao čitavu momčad u dobrom raspoloženju. Predloži im, da opet sagrađu „Babilonski toranj“, ki neka bude viši od 15 m. Momci se odmah dadu na rad. Po 20 dani je mogao Payer na njem zataknuti zastavu, kad su ga prvoga otpeljali gori. Potom su dobili nalog, da si spravu svoju zimsku opravu, da ju operu, očistu i zamotaju do druge zime. Osebitu pažnju su svi nosili za teplo krzno. I puške si očistu od zimske hrdji i nanovo uredu njišanjan na nji. Pucali su na prazne konzerve, da se uvježbaju. Kroz ledene brežuljke prosiču četire radne grupe ravne, široke ceste, ke su peljale prik 5 km naokolo na sve strani od broda. Dokle su bile gotove, radili su naporno tajedne duge sikirami, lopatami i pilami. Na nji su učili napregnute pod sana pse, da se naviknu na vojke.

Početkom aprila dignuli su se jaki vjetri i Payer je slušao na kalanje leda, ča se čulo izdaleka, kot da pucaju topi. Ovo triskanje bila je za nje dobra vist, a ne grmljavina straha prošlih zimskih noći. Njegovo zaufanje lizlo je od dana do dana i većputi govorio je svojim junakom o blizoj uri oslobodjenja. Tako naredi, da se brod opet spremi za put. I nekoliko dan potom javi mu kapitan broda, Weyprecht, da je sve gotovo. Pritisak leda dignuo je bio kormilo iz svojega položaja, ali to su navredi uredili. Pred cijelom posadom broda zahvali se Payer svojemu kapitanu i mašinist Križ dobene zadaću, da opet naloži oganj pod stroj broda. Iz dimnjaka se je kružao opet gust črni dim i na probu su pustili parni stroj u pogon. Za odlazak na daljnji put bilo je sve naredjeno.

U maju pomnožio se je broj živin za četire mlade pse od vrsti Neufundlanda. Svoje prve dane proživili su psići pod šatorom na ledu, u kom je gorila lampa špiritusa i davala im nešto toplinu. Dobro su im došli mladi zato, kad su kanili odgojiti novu upregu za sana. Ali po jednom tajednu zagnjavi jedan od njih svoje tri brate. Toga zločinca, ki im je ostao sam, nazvali su „Torosy“, ča znači u jeziku Eskimosov, „rodjeni na ledu“. Jur po nekoliki tajedni je bižao sam naokolo i obveselio svojim igrajućim napadanjem svakoga na brodu. Postao je tako bezobrazan, da je Jubinalu, najoštrijemu psu, krao i žeralo iz zdjele. Kroz slavu, ku je ov Torosy kašnje postignuo, nastao je vridan član ekspedicije.

Psi su tokom oštre zime tako ojačali, da su spavali cijelu noć izvan kuće i šatora. Unutri im je bilo prevruće.

Pod toplimi sunčeniimi traki se je led raspadao i snig talio. Svitlo je bilo tako jako, da su svakoga ukratkom zabolile oči i zaslipili od blistanja sniga, ako si je nije čuvao škurimi očalji. Dnevno pri apelu morao je svaki pokazati svoje škure naočalje i Payer sam se je strogo skrbio zato, da su je nosili. Htio je, da nitko ne bude bolestan na dan odlaska, s kim je računao u toku ovoga ljeta, i da ne bude drugim na ter i skrb. Svaki je morao vršiti svoju službu, za ku su ga zadilili.

Neumorno čekali su na kalanje leda, na pukotine i na kanale, da se brod oslobodi iz svojega ropstva i iz velike sante, ka ga je opkolika. Jednoč su bili svi opet puni zaufanja, kad je Tirolac Klotz zaobličio s turma u daljini od dvih kilometrov širok otvoren kanal. No zaman su vrebali na jake vjete, ki bi bili pokidali još jače led. Ovput ih ali nije bilo, iako su jur pisali misec juli.

Ta kanal prema sjeveru otvori se još šire. I kako je peljala ravno k njemu „cesta“, naredi Payer, da se svi otpravu prema njemu. Samo straža ostala je na brodu. Još nije prošlo pol ure, kad su stigli na rub toga kanala. Kako su se čudili, kad su zaobličili u vodi plivajuće ledenjake. Ovi su nosili na sebi kamenje i veće odlomke skalina črne boje.

Payer je gledao kroz svoj dalekozor na nje i lice mu se rasvitalo. To je bilo isto kamenje granita i škrljevca, kot su je upoznali na otoku Barentsa. Je to kamenje došlo odanle? Sigurno ne! Payer počne svojim slušateljem razlagati, da je to kamenje doplivalo sa sjevera. Ta ledenjak je bio tako iz neke zemlje ili iz nekih otokov, ki moraju ležati na sjeveru, ki do sad nisu nikom bili poznati. Znamda je to ta „Zemlja Gilisa“, o koj su mnogi govorili, ali ku još nitko nije gledao?

Neki mornari zagledaju na ledenjaki i nešto žutoga, da se je blistalo na suncu. Odmah su svi mislili, da je to zlato. Iako im je Payer govorio, da su to samo odlomki čistoga sumpora, ki je bez vridnosti, nitko mu nije vjerovao. Prosili su ga, da je pusti tamo. Tako izaberu tri najsmjelije, najsrčenije, ki su stojeći na većoj ledenoj ploči, veslali preko kanala k ledenjaku. Payer im zapovi, da doprimu i kusiće črnoga kamenja sobom, ko ga je već zanimalo nego žuti

sumpor. Mnogi Dalmatinci su si napunili kot dica svoje žepe i nitko im nije mogao zabraniti, da nosu to žuto kamenje sobom u domovinu.

Još su se spravili kašnje nekoliko puta k vodi, ali zaman (uzalud) su čekali, da će se kanal otvoriti do njihovoga broda. Nije došao željno čekani vjetar i gorkoćom su opazili, kako je počeo ta kanal opet zamrzivati.

Ledena santa plavala je s njihovim brodom dalje prema sjeveroistoku.

*culo = putni smotak
ostvice, ostvica = osti, ostve
„Teifzeug” = vražja sprava
„vüdšici”, zviokradljivac = zvjerokradica, krivolovac

Zemlja, zemlja...!

Nabori na čelu toga človika, komu je bila naložena odgovornost za cijelu ekspediciju i za posadu, nastajali su sve dublji. Njegov nepokolebljiv i neustrašljiv duh premišljavao je jur drugo prezimovanje u Arktiki. Vihori, na ke su tako željno ščekivali, da im polamlju led, izostali su. Led je još uvijek čvrsto držao brod kot u željezu zakovano i svako nadijanje, da će sam krenuti dalje, bilo je uzaludno. Ali misao na povraćanje u domovinu s praznim rukami, bez uspjeha, Payer ni najmanje nije uzео u obzir. Niti je sam pomislio o tom, a još manje je dopustio, da se o tom razgovara. Oficiri i mornari su ga posluhnuli bez prigovora. Disciplina u ovoj maloj skupini bila je do sad peldodavna, iako su svi znali, da je njihov položaj postao strašan. Payer je dobro znao, da je pri drugi ekspedicija u ovakovom teškom položaju disciplina popucala i razbila ekspediciju.

Njegova briga bila je u prvom redu, da uzme u ruke sljedeći razvitak u augustu 1873. ljeta i da se opet priredu za drugo dužičko i strašno prezimovanje u ledu Arktike.

Bojao se teške bolesti skorbuta. Ona napade svakoga, komu manjkaju u tijelu životvorni vitamini. Ovih vitaminov je dovoljno samo u svježem-friškom sadu, u povrću i u svježem mesu. Ovdje usred leda nije bilo sada povrća. Njihovi „Viseći vrti“ bili su samo mali surogat-nadomjestak. Namjesto sada imali su još preko 1000 litrov limunovoga (citronovoga) soka, koga su svi dnevno pili. To im je dosad najbolje pomagalo i bilo im za spas. Ali ako ga budu dalje ovako uzimali, će im još durati samo 7 misec, a čа onda? Zato se Payer počeo skrbiti zato, da dostanu dovoljno svježega mesa i da manje uzimlju limunovoga soka. Tako je naredio pred zimom lov na tuljane i medvide. Ov lov biše svim vrlo obljubljen posao.

Dan za danom išle su male grupe na rub ledene sante, da ovdje uz uski kanal čekaju tuljane. Oni moraju iz vode na površinu, da žrkaju zrak. U tom hipcu, kad im se pokaže glava nad vodom, moraju se loviti. Svaki dan su vukli psi na sani dva do tri trupla tuljanov.

Iskušeni u ovakovom lovu kapitan Karlson priučio po nekoliko mornarova na baratanje harpunom-ostvami. Ako je njim pogodjena živina počela roniti pod vodu, povuču ju mornari konopcem k čamcu, koga pa brzo veslaju k ledu. Striljati tuljane nije bilo moguće, ar su odmah pod vodom skrsnuli, iako su bili smrtno pogodjeni.

Sačmom-šrotom striljali su na svako jato ptic, tako da su mnogokrat jili ptičje pečeno meso. Ovo je bilo žilavo, iako su je ure dugo pekli, ali za promjenju im se račilo.

Po jednom ljetu u ovoj ledenoj pustini bilo je zdravlje posade dosta dobro. Samo mašinst Kriš je imao nešto na pluću, a tesar Večerina se žalio, da ga noge bolu i da su mu svako jutro ukočene. Payer se razgovarao s liječnikom, ki je bolest tesara gledao u manjkanju vitaminov, u skorbutu. I ov jedini bolesnik uzrokovao je u Payeru uzbunu. Nije dao mira nikomu, dokle nisu išli svi na lov na bijele medvide. Njihovo meso su još najvolili. Metnut će njihovo meso u led, ar bolje ledenice na svitu nije bilo nigdje nego ovdje u Arktiki.

Ove kasne jeseni su imali toliko sriće pri lovu, da su svaki dan raspravljali medvida. Kad su mu svikli veliku kožu, odrizali su najprije četira velika stegna, najbolje meso, ko je došlo pod led. Pluća, moždjane, bubrige i jezik su svi najvolili i još isti dan došli su na stol. Ostalo su predali svakomu, ki si je mogao odrizati to, nač je imao želju. Kostu su bacali psom, ki su se jur bili spravili oko njih i teško čekali, dokle su se mogli lakomno drapati za veće kusiće. I za nje su Tirołci rizali duglje uske kuse i sušili na toplom suncu, da je shranu za teža vrimenta.

Medvidi su došli iz svih stran, pre i su kanal, skakali lako od brežuljka do brežuljka kroz snig i led i odmah napali svakoga punom silom. Sigurne Werndlove puške i mirno oko junakov prepričilo je najgorje. Neki medvidi mirili su 2 i pol metra, kad se dignu na svoje zadnje noge. Svako njihovo stegno je vagalo čisto već od 25 kg. Karlson momčadi pokaže svoje veliko iskustvo, ko je dobio kod Eskimosov i Lapov. Cvrio je na otvorenom ognju slaninu tuljana i ov miris pečenke dušao je medvid kilometre daleko. To ga je nagnalo gladnoga k brodu i tako je zašao u svoju propast.

Jednom su ovako privabili mat s dvimi mladimi. Kad su psi odmah napali mlade, je ona ljuto počela braniti svoj rod, ubila psa Matočkina i teško ranila Novuju. Payer je prepovidao junakom, da ju ustrilju, ali kad je ona navalila i na poručnika Broscha, mogao se ov obraniti samo puškom. Mlade su polovili. Nje su taknuli u veliku bačvu i zatvorili ju pokrovcem, da je psi ne podraplju. Ovi su bili na mlade medvide, ki su im bili neprijatelji, ljubomorni, kad su se najednoč svi mornari skrbili samo za medvidiće. Mornari su se rado igrali s njimi, a pse su medjutim zatvorili u gajbe. Mornari su mislili, da moru ukrotiti medvide, dokle zrastu i priučiti je na nošenje tereta ili na zapregu. Jednoga jutra ih ali već nisu našli u bačvi. U noći su polamali pokrovac i sami se oslobodili. Mar kako su preiskali ure dugo cijelu okolicu, nisu je našli. Skrsli su bez slijeda.

25. augusta je sunce opet skrslu za neko vrime pod horizontom. Približavala se duga zima. U brodu su opet nažigali jake petrolejske lampe. Najprvo su švikale teške kiše, ke su polagano prešle u snig. Brod je opet pokrio snig i led.

30. augusta, ljeta 1873., kad se santa s brodom nahadjala skoro na širini od 80 stupnjev sjevera, u voda, ke još nikad nije gledalo človičje oko, doživili su najveće presenećenje!

Oko podneva stao je Payer s dr. Képesom i s poručnikom Boschom opet na palubi te buljio u maglu pred njimi, kroz ku je prosvitlilo koč-toč i malo sunca.

Najednoč zagledaju pred sobom, kad se digne koprena magle, u pravcu prema sjeveru, neko hrapavo, kamenito brigovlje.

Nijedan od njih nije spustio najprvo ni riči.

Ča je to bilo?

Pogledavši jedan drugoga osigurali su se, da ne sanjaju. I opet upru svoje oči prema kamenitoj obali pred njimi.

Kad se magla još jače digne i sunce opsipa kamenite brige, na ki se zakrisi snig i veće ledine, mislili su, da su u domači Alpa. Ar ovako je Payer mnogokrat gledao brdovite vrhe u svojoj domovini.

Tek sad, uvjereni, da vidu pravo i da ne sanjaju, počeli su puni sriče kričati iz svega guta:

„Zemlja, zemlja! Ahoj, kopno pred nami!“

Straža na brodu preuzme krik i nastavi dalje kričanje pod krov u unutarnje broda pa počne od veselja plesati i skakati.

Namah su svi dotekli na palubu, da se osvidoču svojimi očima, da imaju zemlju i kopno pred sobom.

Vidili su dugačko, visoko brigovlje i to ne samo jedno, nego više njih. To je mogla biti velika zemlja ili već bližnjih velikih otokov, ki su se dizali iz vode pred njimi.

Svi su bili odmah osvidočeni, da je ova zemlja prvi uspjeh ekspedicije, koga im već nitko ne more skinuti iz srca i pameti. Ar još dosad nije bilo človika, ki je ikad gledao ča su oni vidili i bi bio došao tako daleko na sjever, kot su oni sad doplovili.

Njihova sanja, njihova velika želja im se sad ispunila. Dobili su sad mogućnost, da otkriju i upoznaju opseg ove nove zemlje, da pomiru brigovlje, da nacrtaju prvi u zemljovidne karte položaj obale i otokov. Dostali su mogućnost, da svojoj domovini i cijelomu človičanstvu nazvistu prvi put o novom kraju, koga moru sada temeljito proučiti.

Na prvi mah činilo im se to sve kot čarolija. Neki su trli suzno od radosti oko, drugi su pali jedan drugomu oko vrata, treći su pjevali i kretali se slično koloturieu.

Pod ovim prvim utiskom poskakali su svi s broda i bižali preko leda prema toj novoj zemlji. Još i bolesni tesar Večerina je klecao preko sniga za njimi. Mornar Lukinović, ki biše zadiljen za stražu na brodu, ku nije smio ostaviti, psovao je na svi jeziki, ke je poznavao.

Kad su stigli na rub njihove sante gledali su na to, 5 km od njih odaljeno skalnasto brigovlje zagonetne tajanstvene zemlje. Da je ne bi bile rastavljale nek pukotine u ledu, bižali bi bili sad do nje. U hitrini nitko nije uzeo sobom dalekozora, da točnije preišću obale i doline.

Skoro svi su bili osvidočeni, da se ondje zelenu obronki brežuljkov i da raste tusta trava u dolina. Da tamo pasu črede* sjevernih jelenov u miru i slobodi. Da se ovi jeleni ne boju človika, koga još nikad nisu vidili. Neki su svidočili, da moraju živiti tamo i ljudi, znamda Eskimosi. Ovi čedu je sigurno prijeti gostoljubivo, ar su oni prvi bijeli ljudi, ke čedu uopće zagledati. Ali drugi su sumnjali i rekli, da to u ovoj zimi nije moguće. Neki su se zbog toga i kladili-valjali.

Svi su gledali na Payera, da slušaju njegovo mišljenje. No ov nije rekao ni riči, ali mu se je svitilo blijedo i zapadjeno lice od unutarnjega uzbudjenja.

Prošlo je na jezera ljet bez toga, da je človičanstvo znalo za ovu zemlju. A sad je malomu jatu skoro jur zdvojnim mornarom palo otkriće ovih otokov kot zreo plod-sad u ruke. To je sad bila plaća za njihovo teško podnošeno strpljenje i dosadašnju muku.

I ova mala skupina, ku je jur sigurno domovina i cijeli svit brojio med izgubljene, bila je puna sriće, da more dokazati cesaru i kralju svoje domovine znak odanosti. Na prijedlog Payera imenovali su novu zemlju: „Zemlja cesara Franje Jožefa! – Franz Josef Land“.

Vrativši se na palubu „Tegetthoffa“ pili su brzo napravljeni „grog“ – mišalinu čaja, ruma i cukora. Uz pjevanje, uz burno klicanje „živio“, dignuli su Payera na ramena. Brzo su nategnuli opet po dugom vrimenu na brodu svečane zastavice.

Najednoč su skrsnule sve njihove skrbi. Sad su imali čvrst cilj pred očima: Istraživanje i proučavanje nove zemlje. Već nije bilo ure i dana, da ne bi bila ta tajanstvena zemlja u njihovi razgovori. Pretresivali su svakojačka pitanja: Da li je on humak na obali rt ili nos? Je li je ona ledina samo tanak snig ili ima dosta pitke vode? Kad po dugom iskanju nisu zagledali trave kroz dalekozore, znali su, da ondje nima života.

Prednju, strmu skalju, ka se dizala oko 150 m ravno iz morja nazvali su „Rt Tegetthoffa“.

Svaki pronalazač-otkrivač nove zemlje ima pravo, da nazove još nepoznate i neimenovane kraje po svojoj volji i da ta nova imena predloži cijelomu svitu. I Julius Payer i njegova ekspedicija je upotribila ov međunarodni običaj. Imenovali su nove otoke i otočiće, vrhe brigov, zalive i fjorde, strme nose i rte, silne ledine, imenom velikih, njim blizu stojećih mužev, po imenu otkrivačev polarskih stran, po imenu domaćih i tuđjih učenjakov, po varoši domovine, po plemenitaši ili po imenu kraljev i vladarov prijateljskih držav.

Sad su im se razvezale ganjke ledenjakov, ke su vidili bili pokrite kamenjem. Otkinuli su se od ove brdovite zemlje, ka je zaista morala biti velika, kad šalje ovako ogromne dijele u vode morja. Slične misli išle su im po glavi, kot nekad pronalazaču Amerike Kristofu Kolombu, kad je stao na rijeki Orinoko. Tada mu je prvi put bilo jasno, da je otkrio novu veliku zemlju. Ar iz manjeg otoka ne more teći ovako silna rijeka.

Novi vjetri, ki su se dignuli sa sjevera, sve su preplašili. Još i mornari su to očito izgovorili: „Djavska sudbina! Kako su nas nagnali vjetri ledom na ovo kopno, tako ćedu nas otkinuti i odvući opet u more!“

I Payer je imao iste misli. Još isti dan izabere pet muži i naredi, da će s njimi odmarširati k novoj zemlji i staviti svoju nogu na nju. Znamda je bila sad jedina prilika, ku su doživili, da dostignu obalu, da pomiru veličinu i točno nacrtaju u morske karte.

Sutra ostavi Payer sa svojim muži, ki su se samovoljno javili i s jednim psom brod i navredi skrsnu za humki (brižići) leda i za mećavami sniga. Ako su i upadali u diboke puči, u ki je popustljiv snig zakrivao vodu, izvukli su se brzo i nastavili put. Mokra oprava im se brzo smrzla na tijelu. Gibali su se kot u željeznom oklopu. Ali nitko od tih stradalih nesrićnjakov nije htio najzad k brodu, ar je svaki kanio staviti svoje noge na novu zemlju.

Obašli su neke druge diboke pukotine, poplazznili na humke leda i ogledali naokolo. Od broda ništa već nisu vidili. I brigovlje je skrslo u magli, ka je nastajala sve gušća. Led je pucketao a vjetar ga je dizao i rivao na sve strane. Izgubili su smir, iako su sobom nosili dobar kompas. K tomu još je je trapila misao, da će ov vjetar porinuti opet njihovu santu s brodom u morje i da već nećedu moći po ledu najzad k brodu. Zato izjavi Payer teškim srcem, da se vratu.

Izgubili su u tmuni svoje slijede i gazili sad nepravim smirom. Malo su najprvo pazili na psa Jubinala, ki je je svojim kikavim lajanjem opominjao, da ne idu dobro i svojim skakanjem kanio pokazati, kamo da krenu. Stoprv onda, kad su nastali jur umorni i kad je nastala škura noć, slijedili su bez vlašće volje tamo, kamo je je vukao Jubinal. I zaista su zagledali po nekoliko uri brod. Već nisu mogli hoditi i njihovi drugovi su je dizali i peljali po stepenica.

Ov prvi pokušaj, zagaziti na novu zemlju, se je izjalovio. Na brodu su užgali bili baklje, kad se spustila noć, da im svitu i pokažu pravi smir. Ali debela magla, slična mličnoj supi, požrknula je svitlo, da je nisi vidio ni na 100 korakov.

Ova gusta magla durala je cio tajedan, potom se nadignu opet teški vihori. Led se počeo gibati. Grmio i pritiskao i dignuo brod iz vode. Najveć su se bojali, da ćedu je silni vihori otkinuti od bližnje obale i da ćedu pretrpiti, kratko pred svojim ciljem, neuspjeh. U slijedu je išlo mokro i hladno vrime. Prouzrokovalo je puno sape i pare u brodu. Tako su po kratkom naglo obolili i mornari Falešić i Palmić. I nje su počele boliti ukočene noge.

U ovom položaju sazove Payer sve oficire broda na dogovor, kot je to uvijek činio pred važni mi odlukami. I sad zaključu sljedeća:

1. Temeljito ispitivanje „Zemlje cesara Franje Jožefa“ još u toku ove zime, ma kako im to bude teško.
2. Ako ne moru proljećem osloboditi brod iz leda, ćedu ga napustiti u toku ljeta 1874. S čamci ćedu iskati otvorenu vodu i potom veslati na jug prema obali Sibirije. Odavle ćedu krenuti konačno u domovinu.

Ovi dva jasni cilji stali su im pred očima i sve dojučeršnje pripreme služile su samo toj svrhi. Sad nikomu nije bilo više dugočasno.

Sredinom septembra je opet skrslo sunce pod horizontom i počela je njihova druga, dužička zimska noć. Kad je bilo jasno, stao je blijedi Mjesec na nebu i obasjao svojom svitlošću u daljini novu zemlju. Vjetri, ki su duvali sa svih stran, lamali su led njihove sante. I najednoč su opazili, da santa opet plava.

Kamo su plavali? Svi su zadržali namah svoje disanje. U noći nije bilo lako zabilježiti, u kom smiru plavaju. Ni Weyprechtu nisu pomogli njegovi instrumenti. Ali kad su opazili, da se još sada približavaju k ledu kopna, bila je njihova radost velika.

1. novembra porine se njihova santa na obalu otoka. Iako je bilo dosta tamno, otpravi se Payer opet s nekoliko samovoljci i jednim psom, da sad konačno stupu na zemlju.

Kako nije bila potpuna škurina, koračali su preko leda i sniga dosta brzo. Pred sobom već nisu imali pukotin nego mlad i grbast led, ki je vezao santu s obalom. Preko ovoga popustljivoga leda bižali su posljednjih 100 korakov i skočili konačno na ravnu kamenastu obalu.

Vidili su navredi, da je ova prva zemlja samo manji otok. Ali za nje je bio pravi raj. Po 18 mjeseci stali su opet na tvrdoj zemlji.

Ov prvi otok nazvali su po imenu njihovoga velikoga prijatelja i pomagača, ki je bio duhovni otac njihovoga poduzeća i zagovornik: „Otok Wilcseka“.

Provirili su za svaki kamen, u svaku pučinu skale, grabili su rukom za svaki veći kamen, da ovim kretanjem posjedu za se ov kameniti dio naše majke zemlje. Svaki oblik kamenja je je obradovao i velikodušno govorili su snigu na obronki „ledine“.

Raslin na otoku nije bilo. Opazili su samo sivi mah pod kamenjem. To je bilo sve. Niti slijeda jelenom ili lisicam, a kamoli ljudem!

Poplaznu jedan za drugim na vrh prve skale. Zagledali su prema jugu u plavo-sivoj ravnini pod mjesecom svoj brod. Kad upametzamu, da se otok zdizao prema unutarnjem dijelu, plaznu dalje. Znatiželjni su bili, ča čedu viditi dalje prema sjeveru.

Kad su ovako stigli na najviši dio otoka, zagledaju ogroman vidik pred sobom. Na sjeveru ležao je otok za otokom, veliki i manji i još više brigovlje na nji, ko se je blistalo u daljini. Kako zmožna je bila njihova zemlja!

Payer nacрта brzo na blok papira ov novi svit. Teško se je mogao odlučiti, da se vrati k brodu. Čvrsta misao mu se zagrizla u volju: Ne klonuti prije i ne odmaknuti, dokle točno ne prouči čitavu „Zemlju cesara Franje Jožefa“.

Na vrhu otoka snosili su skupa kamenje na 3 m visoku piramidu. U nju su zataknuli štangu*, na koj je prhatala austro-ugarska zastava. Tim je preuzeo Payer ne samo ov otok nego i sve druge otoke novoga svita u posjedstvo svoje domovine.

Brzimi koraki hitrili su prema brodu. Jubinal je je pretekao i prvi nazvistiio svojim kratkim lajanjem njihov dolazak. Svi su je radosno opkrojili, čestitali im i počeli je spitkovati za sve, ča su vidili.

Kapitan Karlson je navukao svoje bijelo krzno sjevernoga jelena i obisio na nje sve svoje medalje i odlikovanja. Htio je na ov svetačni način slaviti uspjeh svojih prijateljev, Austrijancev.

U sljedećem vrimenu mogao je svaki napraviti izlet na otok Wilcseka i se mogao sam uvjeriti o opsegu svojega uspjeha. Pri ovakovoj priliki prekoraknuo je Payer sa svojim mornari kot prvi človik onoga vrimena 80° sjeverne geografske širine prema polu. Iako je imao sve potribne instrumente sobom, ke je upotrijbljavao za mirenje, nije vidio na nji u tami tanke zarize i crte. Tako nije mogao točno obaviti svojega posla. S vi su vidili u misečini još daljnje dijele nove zemlje. Svoju nestrpljivost su ali morali zadržati, dokle se opet ne povrati svitlo sunce. Stoprv onda moru sigurno i pravo ocrtati, pomiriti sve dijele zemlje.

Ova druga zima se je razlikovala znatno od prve:

U čekanju na daljnje uspjehe, u sigurnosti, da je njihova santa povezana čvrsto s otkritom novom zemljom, čekali su mirno na sljedeće pritiske leda. Ali ovih već nije bilo.

Mnogo uzbudjenja prouzrokovao je u toj noći lov na miše broda, ki su se preko ljeta dobro pomnožili bili. Para ovih malih živin išla je samo zatim, da su djelali kvar: Nisu štedili dragocjenu hranu niti rezervnu opravu. Lečkam, ke su im vješto postavljali Dalmatinci, su se ugibali i nisu uzimali na nji niti najbolje pečenke. Lovili su je svaki tajedan jednoč i ubijali. Tako su smanjili časom njihov veliki broj. Praznovjerni mornari su čvrsto vjerovali u to, da im se ništa zloga dogoditi neće, dokle ima mišev na brodu. Kad bi ga jednoč ostavili, bilo bi to zlo za sve.

Otvor u ledu, koga ljetom nisu čuvali, došao je opet do svoje važnosti. Uzrok tomu biše dr. Képes. Čistio je jednoč svoju pušku i kad je izvadio magacin s patronami, ispruži se hitac. Nabito u njoj imaše najoštrije metke, ki se rashitu pri gadjanju. Kogula je probila pod i rashitila se pod njim, ravno u skladišću, gdje su ležali limeni sudi petroleuma i špiritusa.

U ta hipac su svi znali, da su se ugnuli velikoj i strašnoj nesrići. Kakova srića, da se nije užgao petrolej! Zato su opet postavili k otvorenoj školji stražu, da bude za vrime neočekane nesriće vode za gašenje. Promislili su, da sidu na pogibeljnom vulkanu. Ar u utrobi broda imali su još 100 tonov ugljena, čitavu municiju ekspedicije i u bačva za jedno ljeto njihovo gorivo.

Na prošnju liječnika bilo je jilo u ovoj zimi još bolje. Upotribili su najveć konzervirano povrće, kompot i dnevno je svaki primio tri žlice limunovoga soka. Kako je dr. Képes čvrsto vjerovao i u pomoć alkoholnoga pića, dostao je svaki za tajedan 1 i pol litra umjetnoga vina ili s vodom mišanoga ruma. Svi su držali pri pilu takovu disciplinu, da nikad nisi vidio još nijednoga upitoga, iako su neki imali našparano i shranjeno do 8 l alkoholnoga pića.

21. decembra su opet prelazili sredinu 125 dan duge polarske noći. Čitava momčad je radila na izgradnji jedne veće kuće iz sniga uz svitilo baklje i lampov. Nju kanu upotribiti za skupno

svečevanje Božića. U ovi dani bilo je sve u pokretu. Nitko se nije mogao suprostaviti djelatnosti i živom siljenju Payera, ki nije poznavao mira. Njegova djelatnost je digla opet svim uklonjena srca i napunila ju ufanjem i hrabrošću. Njihov život imao je opet smir i cilj.

Gotova, 12 m dugačka kuća bila je pokrita velikim jedrom i u Svetoj noći se spravi u njoj čitava posada. Stali su okolo „božićnoga drvca“. Zapravo je to bio iz driva napravljen jež, na koga su zatakneli sviće. Gdje bi bili mogli priskrbiti u ovoj pustinji nešto zelenila? Zmožno se čuje zvon broda naokolo i poziva sve na svečanost. Onda zagluši u kući iz sniga i leda, ka je bila iznutra zastavami ukrašena, u tri jeziki lipa božićna pjesma, ku pozna cijeli svit i ka je izašla iz Austrije: „Tiha noć, sveta noć...!“ Poručnik Brosch pročita božićno evandjelje, a Payer je u kratkom govoru pomislio na ljubljene i prijatelje u domovini, ki su u isto vrime svečevali, kot i oni ovdje u dalekoj pustinji leda i smrzi. Hvalio je Bogu, ki je nje sve do sad branio svojom zmožnom rukom i sve velike pogibelji odvrnuo od njih.

Neočekivano za sve dâ Payer narediti 25 kupičev svakovrsnih darov. Kroz pukanje je svaki dobio broj, ki ga je peljao naredjenomu kupu, punomu željnih i dobrodošlih stvari: Bilo je cigareto, cigarov, duhana, lulov, nožev, britav, ur, sapuna, svake vrsti vina, čokolada i puni sanduki peciva i dvopeka. Za svakoga su bili ovi dari bogatstvo ovdje u Arktiki. To su bili sve dari prijateljev iz domovine, ke su natovarili prije odlaska. Imali su dobrih prijateljev napose u Beču, Gracu, Rijeki i u Puli.

23. februara počeo se črljeniti horizont kroz maglu na istoku. To su bili glasniki sunca, ko je završilo svoj dugi krug. Sutradan pokaže se na nekoliko minut nad vidikom i prosipa svojim rožastim svitlom sve oko njih. Sinji pokazali su se plavi i davali ovoj pustinji izgled raja bajke i čarobnjakov.

Svim junakom na brodu razjasnio je Payer odluku oficirov: Proučenje nove zemlje, ostaviti i napustiti brod još pred zimom sljedećega ljeta i vratiti se s čamci preko leda najzad u Europu.

Treće prezimovanje u ledu već nije bilo moguće. Iako su dosta štedili, počne nestati neka potrebná hrana. I ljekarna biše pol prazna, obuća i oprava poderana. Špiritusa za gorivo imali su samo na 5 misec. A i njihova zdolnja oprava se brže pokinula nego su mislili. Nju je razderalo mučno pranje pri teški zimski okolnosti.

Sad su jur imali tri bolesnike i dr. Képes imao je dosta skrbi s njimi. Na plući bolesni Kriš biše jur na smrt bolestan. Večerina već nije mogao časom gibati svoje noge i prije jaki mornar Palmić tužio je svoju bol. Mogao je hodati samo palicom. Liječnik je njegovu bol držao takodjer za skorbut.

Lučenje zime ove godine im je dalo izvanrednu predstavu. Nju daruje samo ledeni sjever kot nadomjestak za sve drugo veselje žitka. To je bilo blistanje polarnoga svitla! Kišicom i bojami je nemoguće nacrtati i riči človika ne moru pravo opisati ovu prekrasnu pojavu. Črljeni svodi na škuroplovom nebu plamsali su neko vrime i se čakskom pretvorili u ognjene sloje, ki su minjali svoju boju, kot da bi bi stao jedan pasac na drugim. Iz njih su se kretale vatrene kogule

na sve strani neba. Onda se pretvoru u zavjese trakov, ki su se gibali, kot da bi igrao s njimi vjetar. Boje su se minjale stalno i do vidika stalo je nebo u svitlu ogromnoga ognja.

Narav im je predočila na ov dan jedan vatromet kot ga nikad ne bi bila nacrtala najsmjelija fantazija človika. Svi su slušali i očekivali neku strašnu grmljavinu. Ali ostalo je sve tiho i nitko iz njih nije glasno dahnuo. Mnogi Dalmatinci sklapali su ruke kot na molitvu. Mornar Žaninović biše jedini, ki je glasno izgovorio njihove misli:

„Sad smo mogli pogledati u nebo, Gospodine!“

Svi su stajali dulje vrime mirno na svojem mjestu i gledali velike otajnosti naravi, ka im je crtala na škurom nebu gorućimi slovi ogromnu veličinu i divotu Božju.

Klotz je opet prorokovao svojim dibokim glasom pokrivši si svoje oči:

„Dös gföt ma goa nit. Es išt via komet. Dös bringt niks guats nit!“ (To mi se ne dopada. To je kot repatica, to nam neće doprimiti ništa dobrog!)

Strog pogled Payera ga je prisilio, da odmah zamukne svojim nevaljanim prorokovanjem. Klotz posluhne i projde na stran od drugih.

***črede**, črijeda = stado, krdo
štangu, štanja = motka
švikati = šibati

Skok konjića (odlomki)

Noć bez maske

Strašna tišina, ka sad nastane, prisili sve, da govoru šaptajućim glasom. Oficiri kontroliraju položaje i spravnost na o dbranu svojih jedinica. Svakomu oštro naložu, da bude pažljiv, kako još nikada nij bio u svojem žitku, ako želi, da ovu noć preživi. Strah pred noćom, prastrah svakoga človika pred škurinom, čekanje na predstojeće zlo zaustavljalo se zbog negibljive volje i želje, obdržati si žitak.

Marić je ležao za kamenim zidom, ki brani zapadnu stran. Tisk uz njega dao si Huith skopati grabe. Nastavili su tri prevraćene grobne kamene tako, da su je branili od gadnih odlomkov granat. Ako granata ne eksplodira baš u sredini njihove jame, ostali su sigurni i nij se moglo njim mnogo godati.

Malo gdo od tih dvisto neranjenih padobrancev, ki su u ovoj noći našli obrambu za kamenjem grobišća je zatvorio svoje oči. Svaki je čekao na partizanski juriš, jer je znao, da su volili napadati ravno u noći. Tako nigdor nij znao za njihovu jakost ili slaboću. Nigdor nij vidio njihovo kretanje i nij slutio njihovo nakanjenje. Svaki je dobro znao, da su ovde već od deset puta tako jaki neg su bili oni. Koliko će umriti od tih tristo ranjenih nigdo nije znao, kad ih nisu mogli dovoljno opskrbiti.

Sve, osobito oficire, gnjavilo je spoznanje njihovoga neuspjeha. Mislili su, da su diozeli pri jednoj od najvažnijih akcijov boja u ljetu 1944. i zato su si željili, da ju dokonjaju dobrim uspjehom. Njihovo natezanje, naporna borba i hrabri pothvati bili su zaman. Velik dio njih leži mrtav po ulica ili cesta grada ter pred mostom. Gdo zna, ča djelaju partizani s palimi. Bilo im je sudjeno, da neće dostati pravoga groba, da kašnje nigdor neće znati kade ležu, jer će ostati bez imena. Kao da bi bio Huith Marićeve misli doganjao mu prošapta:

– Rado bih upoznao tu svinju, ka je današnju akciju uvadila. Vlašćimi rukami bih ju pokidao na kusiće. Meni se činilo, da su Titoisti jur čekali na nas.

Marić nij dao odmah odgovora. Pravi uzrok ovoga neuspjeha nigdor nij mogao pogoditi. Bilo je ovde sigurno već uzrokov.

– Mislim, da nas nigdor nij izdao ili uvadio! – veli preišljavajuć. – Morebit su jur partizani s tim računali. Ali sigurno je, da smo aldovi teških, taktičkih pogriškov!

– Nekate! Na kakove taktičke pogriške mislite?

– Jur kad su štuke naletile i bombardirale grad, doznao je partizanski Vrhovni štab, da znamo, kade se nalazi on i Tito. To je prva pogriška, jer ga kašnje već nismo mogli iznenaditi. A druga je, da si svaki vojak zna izračunati na prsti, da po bombardiranju slijedi napad. Osebito, kad se pokažu najednoč Štuke, ki nij na Balkanu, ke su zdaleka simo prebacili. One su Tita glasno opomenuli, a on se pripravio.

Izvan toga nisu dovoljno i točno izvidjali. Mislili su, da se Tito zadržava uvijek u gradu. Naš najjači i najveći udar išao je u grad. Iskrvavili smo se u borbi za grad. Nismo ništa znali za špilju s onkraj mosta. Na most je bacio Ramek samo dva vode. Žestoka odbrana Pratećega bataljona pokazala nam je jasno, da brani Glavni štab i Tita s onkraj Unca. Ali ne, naš cilj nisu bili oni, nego grad. Ništa zloga ne predbacujem Rameku. Imao je svoju naredbu od odzgor. Morao bi bio raditi i boriti se samostalno. Ako bi mu se bilo ugodalo, da ulovi i usmrti Tita, pohvalili bi ga bili, dobio bi bio ta *Ritterkreuz*. Nigdor ne bi bio onda govorio o tom, da nij uzeo prije grad. Pao bi bio od sebe u naše ruke.

– Ako tako kritično premislite našu borbu vjerujem sad skoro i ja, da su nas besmisleno bacili u propast.

– Još nisam gotov. Jur sam već od dvih ljet ovde na Balkanu. Dobio sam utisak, da našu borbu ovde još nisu zeli za ozbiljnu, kad nima pravoga fronta. Ne vidu sami, da su ovde vezane dvi čitave armije? Borili smo se uvijek nek po malo. Napali smo uvijek nek s regimenti. Ako je koč teže išlo, onda jednom ili dvimi divizijami. Uvijek smo nek držali položaje i se branili. Partizane nikad nismo pobili, otkad su se pojavili. K vragu, zač nisu bacili na nje cijelu armiju, to je dvanaest do petnaest divizijov. I to ne samo jednoč, nego već puti. Očistili bi bili Balkan i sad bi imali mir.

Slična je bila i današnja akcija. Samo jedan bataljon padobrancev, 600 vojakov suproti Glavnomu štabu. Kad ne bi bili razbili pri skakanju bataljona krugovalne uređjaje, ne bi bio skočio

drugi val na pomoć, bataljon Lovcev padobrancev. Ne tribam vam naglasiti, da sad ne bi živili i bi gledali božji svit ispod trave. Ali da su dva bataljoni, oko devetsto muži suproti divizijam i brigadam naokolo. Te imamo sad na vratu. Stoput su jači neg mi.

– Vi strašno pretjeravate, *Herr Marić*.

– Koliko puta sam to čuo u ovoj borbi s partizani, kad je bio govor za broje i ocjenjivanje jakosti. Danas jutro pri dogovoru sam jasno vidio, da su neznalice na poslu. Šesnaest tisuć naših vojakov napada ovde zgurene partizanske vojske, ke ocjenjujemo na 12 do 18 tisuć.

Ne kanim vas upozoriti nato, da napadač mora biti najmanje dva puta tako jak ako kani računati na uspjeh. A ča nam ovde demonstriraju? Su jur svi naši odgovorni oficiri išli na lepak prokletomu šantavcu i hvališi u Berlinu, ki prodikuje: Pobit ćemo je našim srcem. Neka nam pokaže, kako si to predstavlja! Ako nima pojma kako se pelja boj, računat će to znati i će mi povidati, koliko je dva pak dva. Prenošeno na našu borbu to znači, da dva puta šesnaest tisuć daje 32 tisuće. Ste čuli, najmanje toliko bi nas moralo biti!

– Odakle uzeti tri, četiri divizije sad u boju šestoga ljeta?

– Kad već dalje ne moremo moramo dokonjati rat. Kad već ne postoji ufanje na dobitak boja je svaka daljnja borba bez smisla. Neka zamolu mir, ki će milijonom ljudi spasiti život. Nisam zlovoljan, ali u lice dvisto palih, tristo ranjenih, ke će s nami skupa masakrirati partizani u ovoj noći, ako nas pobiju ufam se sprogovoriti to očito, ča misli i na milijone vojakov.

– Ne mislite na oružje, ko će čudo činiti?

– *Herr Hauptsturmführer* – čekate vi na nje? Prije sam vjerovao, da će ča-to imati, kad su počeli boj suproti cijelomu svitu. Ali po katastrofi u Stalingradu, koj sam sâm božjom pomoću pobignut mogao, već ne vjerujem. Onde je Adolf morao napustiti čitavu armiju, oko 350.000 svojih najboljih borcev. Imao bi on čudesno oružje, bogami, onda bi je bio pred Stalingradom pokazao. Ni najveća svitska sila ne more aldovati jednu armiju. Odonda već nijedan landser* ne vjeruje, da će ga osloboditi, ako ga neprijatelj okruži. Vojak nij kukavica, ali aldovat bez smisla se ne da!

– Čudesno oružje! Mislite, da su Nimci pametniji od svih drugih narodov. To su nam uvijek govorili i se tim dičili. Da se ne nasmijen! Mislite, da drugi narodi spavaju, da nimadu svojih izumiteljv? Recite, zač podmornice jur ljetodan dugo već ne javljaju dobitke? Ste čuli za radar? Recite, zač Amerikanci letu svojimi bombarderi nad *Reichom*, kako je volja i metnu svoje bombe, kade najveć naškodu. Zač im to prebranit ne moru? Ča imadu oni za nova sredstva, da su tako nadmoćni?

Zvijezde na črnom nebu su migljale, a nad lozami visio je blijed polumisec. Bilo je tako mirno, da su čuli izdaleka žuborenje rječice. Samo zdihavanje i jadikovanje ranjenih si mogao čuti.

Huith se digne:

– Vi ste hrabren človik, *Herr Marić*, da se usudjujete meni, SS oficiru, očitovati vaše najtajnije misli i bojazni. A ja vam otvoreno velim, da mislim slično vam: Da je naša stvar, za ku se bo-

rimo jur zgubljena! Nas Esesovce čeka pakao, kad nas potuču. Zato želim prodati svoju kožu čim skuplje. Kao vojak kanim se boriti do konca i pasti u borbi. Zato se ne bojim današnjega napada partizanov. Neka nek dojdju. Idem naokolo.

Marić sjede, nagne se na kamenje zidi, otkvači čaturicu i se napije hladnoga čaja. I mladi Leitner uz njega počne gristi svoj tvrdi kruh.

Najednoč spade jedan metak.

Marić skine svoj MP s vrata i pokukne pažljivo preko zida. Naokolo grobišća počne jadovito striljanje. Izbulji si svoje oči, ali ništa nij mogao opaziti.

– Zač striljate? – zakrikne na bližnjega lovca.

– Partizani su nas napali!

– Pokažite mi jednoga. Ga vidite?

– Ja ne, ali drugi će koga viditi, kad striljaju.

– Prestanite sa striljanjem. Striljajte samo onda, kad koga zagledate i ciljati budete mogli. Ne trošite municiju!

Nekoliko bijelih raket se digne i jasno rasviti pred njimi polje. Ništa nij bilo viditi.

Jedni ranjeniki počnu kričati i plakati se, a drugi su jaukali i cviljili. Polako se umiri paljba. Vojake su njihovi nategnuti živci obmamili i bez cilja striljali su u prazno.

I mladi Leitner je zaplakao. Marić se prigne k njemu.

– Ča se stalo, Leitner? – Ov se poveze rukavom prik šmrkljivoga nosa. – Ne plači se, umiri se. Poglej, ono je naš spas!

Leitner se digne iz svojega položaja i gleda prema Vrtoču. Onda, daleko za lozami digle su se dvi zelene rakete. Svi padobranci počnu uzbudljivo šuškatati med sobom.

– Su to naši?

– Da, to more biti Legionarski regimnat 384, ki ima najbliže k nam. Vidili su naše rakete i nam kanu pokazati, kade oni ležu.

– Če sad dojtji?

– Ne vjerujem. Uježili su se kao i mi *Wehrmacht* nikada ne napada ili maršira u noći na neprijatelja. Dojt će jutrom. Imaju jasnu naredbu: Posjesti grad Drvar! Ovu naredbu još nisu ispunili. Ta se nij preminila. Ne vjerujem, da su nas otpisali.

Iako je Marić tiho govorio, da mladoga Leitnera utiši, rinuli se od liva i desna drugi padobranci nablize, da slušaju. Iz škurine začuje se glas:

– Znamo, kade su ostavili na cidilu jur cijelu armiju!

Za dašak je bio Marić zbunjen. Čuje dvojenje u riči, nepouzdanje i nestrpljivost. Iste misli, ke je i sam imao. Ali znao je dobro, da ne smi klonuti, jer su zgubljeni. Svi vojnaci moraju znati, da je vridna i važna odlučna odbrana. Zato čvrsto odgovori:

– Ne prisposodbljajte našu operaciju sa Stalingradom. Kanimo uloviti Tita, zato je velika akcija u pokretu. Naše trupe rivaju sa svih stran i držu partizane u čvrstom obruču. Na početku imaju neke poteškoće, dokle se probiju do nas.

– Rekli su nam, da će nas u večer transportirati u Bihać. Vidite sami: Velika sračka u makaruni.

– Nećemo dojt živi odavle, ako počnu bacati na nas u ov zgureni svinjski hlivac. Na kašu će nas!

– Još nij polnoć, sigurno će jurišati!

– Razmrcvarit će nas, jer mi smo slabi, da se protivimo.

– Ta vražja komanda, ka nas je porinula simo, misli da ćemo si dat sve dopadat.

– Bez nas, *Herr Offizier*. Mi već nećemo dalje!

Marić je ne prekine. Sprogovorili su sve svoje teškoće i brige ter je sklali s duše. Žuč, ku su pljuvali bila je gorka. Ovo je bila jur otvorena buna! Ča su to za Esesovce, ke su držali za elitnu vojsku? U škurini nij vidio njihove obraze. Kao lopta letile su žestoke riči od jednoga do drugoga. Kanili su ga izazivati ili su očekivali jasan i pošten odgovor?

Marić biše utučen. Znao je, da su imali dijelom pravo. Ali nij smio puhati s njimi u istu žeravku, da im ne zame posljednju iskricu ufanja i hrabrosti. Pred vlašćim oficirom toga ne bi bili sprogovorili. On im je bio tuđji. Zato su mislili, da moru kod njega najlakše spustiti paru. U njihovom položaju ali bilo je najopasnije, da se gdo sam napusti.

Kad već nigdor ništa ne veli, znao je, da čekaju odgovor.

– *Meine Herrn*, dakle ča kanite onda činiti. Čekam na vaše prijedloge. Pripravan sam, da je javim dalje, iako još nismo tako daleko, da landseri međjusobno diskutiraju, je li će se boriti ili spavati, je li će nastaviti borbu ili se predati.

Govorio je tihim i mirnim glasom. Sad se čudio, kako to more u ovakovi teški prilika. Kad nigdor ne odgovori, pita oko njega stojeće:

– Niste još bili u ovako gnjusnom položaju?

Nekolikimi se porugljivo nasmiju. Jedan mu dovikne:

– Mogao bih vam biti otac, *Herr Oberleutnant*. Jur sam od početka u ovom cirkusu. Kanite viditi moja plehena odlikovanja?

– Svi smo jur bili na ruskom frontu kod Harkova i Murmanska.

– Još pred jednim ljetom sam peljao kompaniju. A sad su me taknuli u ovu posranu akciju, ka će nas odvući ravno u pakao.

– Kako to?

– Ne veli vam broj 700 našega bataljona ništa?

– Ne znam, ča kanite reći?

– O presveta neznalica! – reče negdo i se lezgeće.

– Gnjusnijega položaja nek smo ga podnosili na Krimu već ne more biti.

– Ipak kanu neki od vas napustiti borbu, kako sam to čuo iz njihovih riči – reče Marić glasnije.

– Lagao bih, ako ne bih sam vidio, da su naša kola sad vrlo diboko u blatu zustala. Ali naš položaj nij bezizgledan. Imam drugo mišljenje neg vi. Sidim s vami u istom gnjoju. Smišno bi bilo, da meni ili vam igram teatru. Želite čuti moje misli? Ili ću je pridržat pri sebi?

Marić nij dostao odgovora. ali je ćutio, da svi poslušaju.

– U našem položaju imamo samo dvi mogućnosti: Nastaviti borbu, zdurati ili bijelom zastavom se predati partizanom.

– Ima još i treći put! Probiti se u borbi prema kopненоj vojski, ka ide po nas.

– Dobro, ćemo i njega zeti u obzir. – Marić se nakašlja, pljune preda se. Leitner se porine bliže, da čuje svaku rič.

– Prvič: dakle probiti. U Bihać imamo po cesti 80 kilometrov. Lipo daleko piše, ha? Dobre dva dane marša. Bila bi cesta k nam slobodna, došao bi jur bio Oklopni regimenat 92 po nas. Ča mislite, zač se još nisu probili? Na zapad, do sela Srb, imamo samo 30 kilometrov. Tamo nima ceste, nego samo lozne i poljne pute. Vidili ste pred kratkim zelene rakete. Onde je zustao cijeli regimenat. Gdo pozna pute tamo? Koliki bi ostali živi do Srba? A kamo s našimi 300 ranjeni, kamo s našimi zarobljeniki. Ne znate, da imamo Engleze i Amerikance u ruka?

– Drugič: Da se predamo! Da pobignemo partizanom! Toga neće sigurno nigdor med vami kaniti. Partizani nimaju i ne tribaju zarobljenikov. Dosta dugo sam ovde u boju i dobro znam, da svakoga ubiju, ki spade živ ili ranjen u njihove ruke. Ulovljeni su njim ter, nekorisni žerači, kamen na noga, ki im brani brzo kretanje!

– Ča nam onda ostane? Probit se ne moremo, predat se ne kanimo, jer je to smrt za nas. Ostane samo zduranje, žestoka borba, ako nas napadu. Bolje u borbi umriti i pasti, nego dojt partizanom u ruke. To je moja misao. Znam, da najveći dio od vas isto misli.

Blizu željezničkoga nasipa digne se fućkajuć bijela raketa. Svi stisnu glave i čekaju. Rasviti jasno kamenito polje pred njimi. Sve ostane mirno.

– Neka pokusu napad na nas! – nastavi mirno Marić.

– Vidite slobodno i ravno polje pred nami? Liže nešto prema grobišću. Nima nikakovoga zaklona. Ja ne bih nikad jurišao s mojim vojaki prik ovoga polja. Dat ćete mi pravo, za napadača je to sigurna smrt. Imamo još dosta municije, da je dostojno primimo. Tvrdjava smo.

Ostane još nešto: Pogibelj, da počnu bacati granate teškoga bacača na nas. Ali u noći nij lako najti točno cilje. Mislim, da bi granate na prsti mogli prebrojiti, ke bi pogodile unutarnje grobišće. Štedit će dragocjenu municiju. Sigurno jur znadu, da sa svih stran marširaju na nje jake vojske. Za nje nije tako važno, da pobiju 200 neranjenih padobrancev i tristo ranjenih, nego da pobignu i se oslobodu smrtnoga obruča.

– *Oberleutnant* Marić! – krikne negdo poluglasno i dojde bliže.

– Ča je ovde za spravišće i velik palaver. Svaki u svoj zaklon, dali, dali. Otvorite uši i oči, vi canjkari!

Padobranci se brzo rastežu.

– Od ke kompanije ste vi? – pita Marić za njimi, ali nisu mu dali odgovora.

– *Oberscharführer* Panzenwöck prosi, da dojdete s njim na borbeni dogovor bataljona u kapelici.

– Peljajte me, Panzenwöck.

Pokraj stenjućih ranjenikov, ki su ležali med grobljem, pokriti šatorovim platnom, potpikovajuć u nasipe i školje dospu pod velike koštanje. Pred vrati dočeka je oficir.

– Prosim vas, *Herr* Marić. Ja sam *Oberleutnant* Klein, adjutant Lovačkoga bataljona padobrancev.

Usred kapelice sidilo je društvo oficirov na golom kamenu. Žepna baterija rasviti bijeli strop, ki baš toliko svitila reflektira, da se je malo vidilo. Iz uskih oblokov spalo je bilo razbito staklo. S ikonostasa gledali su škuri sveci velikimi očima na ovu skupinu tuđjih vojakov. Onde, kade su obično gorile sviće i kade se dizao dim tamjana na slavu Božju, raspravljali su nimški oficiri svoj teški položaj.

– K vragu sa Ženevskom konvencijom! Pravo u boju piše se krvlju! – kričao je ravno major Zalevsky.

– Sad k vam, *Herr* Marić. Dokle dura naša operacija vas uzimljem u moj štab za ZBV – posebno upotribljavanje. Kad govorite jezik ove zemlje preuzet ćete sljedeću zadaću: Idite k našim zarobljenim. Rastumačite im, da ide jedan funkcionar Tita odmah sad partizanom s ovim prijedlogom: Ako nas ne napadu nočas, ako ne bacaju granate med nas, pustit ćemo deset njih na slobodu, izneto tuđjince, novinare. Neka sami izaberu vjesnika k partizanom i deseticu. Vi Marić, ćete s vjesnikom do kamene zidi i paziti, da srično dojde prik k svojim.

Zarobljeniki ležali su pod velikim koštanjem za kapelicom. Četiri padobranci držali su upruženo na nje nategnute MP. Marić stane u sredinu i veli po hrvatsku:

– Nosim vam poruku, gospodo. Poruka komandanta ove odbrane, majora Zalevskyja. Da li me svaki čuje i razume?

- Čujemo, čujemo! – promrnji naokolo i neki ustanu.
  - Ne dizajte se, molim vas. Ostanite leže – krikne Marić i razloži im nakratko nakanjenje i plan komandanta. Začuje se šaptanje i mrnjanje med njimi, ali i doviki.
  - Tko je najstariji medju vama?
  - Ilija Stanković!
  - Da ustane i dojde do mene.
- Digne se visok i mršav človik iz njihove sredine, prekorakne ležeće i se postavi pred Marića.
- Jeste li spremni, Ilija Stanković, da nosite poruku?
  - Ne guram se napred. Samo ako svi žele.
  - Naravno ćeš ti, Ilija. Ti si najvredniji medju nama.
  - Pozdravi drugove i kaži im, da oni presude. Nećemo ih siliti. Dvojimo, da će Nijemac držati svoj zagovor. Ali nosi poruku. Idi, idi!
  - Idite sa mnom, Ilija Stanković. Povest ću vas do ograde. – Marić koraca napred tamo, kade zid biše najniža.
  - Kade je peljač voda? – zapita čučee padobrance. Negdo se javi.
  - Naredba bataljona: Jedan zarobljenik ide kot vjesnik parlamentar k partizanom. Nigdor ne smije pucati na njega.
- Marić pomore civilistu preko zidine.
- Idite samo napred. Ostat ću, dokle vas budemo vidili.
- Človik je nešto oklijevao pak se obrne k Mariću i veli:
- Lepa fala, da ste se uzeli za nas, napose za me. Skinuli ste me iz sigurne smrti, jer ne bih podnesao zarobljeničtva. Molim vas, kažite mi vaše ime.
  - Zašto? Svršio sam samo naredbu. Ali, ako vas interesuje: Hans Marić, Hrvat iz Burgenlanda.
  - Najtoplija fala, gospon Marić. – Zgrabi za njegovu ruku, digne šešir i se brzo odalji. Skrsne u mraku noći.
- Na zvijezdami punom nebu začuje se brundanje teških avionov. Su to nimški ili tudji? Mar kako on natezao vrat i valjao oči ništa nij zagledao. Činilo se, da kružu nad gradom.
- Najednoč se nad nji zakrisi črljeno svitlo.
- Neprijateljski avioni! – krikne i pobiži kapelici. Svi oficiri stali su pred vrati i gledali prema nebu, kad on majoru javi, da je svršio naredbu.
  - *Herr* Marić, vi partizan, ča znači črljeno svituckanje avionov?
  - *Herr Major!* Energično odvracam naziv partizan! Gledam u tom ruganje moje osobe. Ja sam nimški oficir, kako ste to i vi. Tužit ću vas na višem mjestu. Imam dosta svidokov.

– Dragi Marić! Nekate bit tako osjetljivi. Nisam mislio rič kao ruganje. Vi ste cijenjani i vridni zbog vašega iskustva u partizanskoj borbi. Ispričam se, ako sam vas uvrijedio.

I drugim oficijom biše ov nastup nezgodan. Znao je svaki, da je Marić u pravu i da će majora kazniti, ako se tužba preda AK. Adjutant krene misli opet na pitanje, ko je sve zanimalo.

Marić se brzo snajde i reče:

– Nad nami su neprijateljski avioni za opskrbu. Vjerovatno Englezi. Poznam njihove znake, jer smo je većkrat jur gledali. Još ne znaju, da smo prognali Vrhovni štab Tita iz Drvara. Htili bi sklasi svoj ter, ali ne dobivaju krugovalnu vezu na njihov signal. Vidu ognje u gradu ter su nesigurni, ča da činu.

– Poznate partizanske znake za avione?

– Poznam neke. Da li su ovde u Drvaru isti, to ne znam. To su znaki ognjem i svitlom u trokutu.

– Ča velite, ako bi je mi napravili ovde? – Rado bi znali, ča su dovukli lordi sa sobom.

– Naše područje je premalo i usko. Znaki moraju zasvititi u dalekom razmaku, na pol kilometra.

– Velika šteta! – rekli su svi drugi oficiri.

Avioni se odalju i brundanje motorov prestane.

Bila je topla noć po vrlo vrućem danu. Lagak vjetrić propuhnio je kroz široku dolinsku kotlinu Drvara prema sjeveru. Čulo se samo lako šuškanje lišća velikih kostanjev nad njimi.

Ognji u Drvaru svitili su gori do kamene zidi, kade su si Nimci izgradili svoj svit, napunjen smrtonosnim oružjem, da si obranu svoj ubogi žitak i kade su bili pripravnici, da se branu rukom i glavom do skradnjega. Buljile su budne oči u škurinu i nategnuti sluh pokusio je raziznati zvuk naravi od človičjega.

Jadno stenjanje ranjenih nij zastavljalo Marića, da zatvori oči i da zaspi, iako se dosta branio. Škura noć pokrila je svojimi črnimi velami milostivno raskinute i krvlju poljane uniforme. Koliko človičjega trpljenja i patnje je bilo koncentrirano za kamenim zidom ovoga grobišća!

Da li će partizani jurišati na ostaline dvih padobranskih bataljonov i je pokriti dugotrajnim bijanjem teških granatov? Ili će im se smilovati zbog puščanih zarobljenikov, da ostanu u slobodi...?

*landser, nim. = vojnik na frontu

Ste ulovili Tita?

Marić se trgne iz sna kad ga negdo popade za ramena. Pred sobom zagleda od praha zamažen obraz maloga Leitnera. A uz njega kao kolac stojećega Panzenwöcka. Jednim skokom je i on na noga i strese sa sebe šatorovo platno, u ko se bio zamotao u noći.

– Ča se godalo, Panzenwöck?

Ravno puščaju preko zidi tih deset zarobljenikov, ke su obećali. Partizani nas nisu napali u noći. Nij to veliko čudo? Nikad ne bih bio to vjerovao. Još već. Partizani su se povukli! Nima ih naokolo. Deveta je u gradu, dijeli Trete idu u Vrtoču, a Deseta će opet preko mosta. Meni i mojemu vodu dali su zadaću, da opsjedemo vrh 884 za Vrtočom i da onde dočekamo Legionarski regiment 384, ki je nablizu.

Marić nategne ručne ure. Prošlo je šest, biše srijeda, 26. maj, drugi dan njihove akcije na Drvar. Svit se obrnuo! Partizani nisu iskoristili noć, da je potuču. U noći nij palo ni metka od njihove strani. Je li jur ćutu smrtonosnu uzaljku oko vrata?

Naokolo se sve oživi. Negdo si fućka šlager. Dim se dizao nad drivljem kod kapelice. Onde su Lovci naložili oganj, da dostanu ča teploga u želudac. Marić otkvači od torbe svoju ćuturu ter ju baci malomu Štajeru:

– Oglej se, Leitner, da i mi ča dostanemo. Gladni i žajni ne idemo u boj, ako jur moramo.

– Dozvolite, *Herr Oberleutnant* – veli Panzenwöck da vam ponudim bijeloga kruha i mesne konzerve!

– Ako ne bi bili tako zabradani* i ufuljani*, Panzenwöck, bi vas držao za andjela. Odakle imate ove dragocjenosti?

– Organizirali smo je, kad smo dočuli, da su našli engleske sanduke pune korndbifa.

Dokle je Marić jio, se ogleda naokolo. Padobranci su sidili ili čučali na groblju. Teško ranjene nosili su skupa pred kapelicu. Za mrtve u noći kopala je jedna grupa velik, masovni grob. Iz zapalih, žutih obrazov gledali su oči landserov u prazninu. Opazi sad, da med njimi ima puno starijih mužev i kad pomisli na čerašnje pitanje jednoga, da li zna gdo su, nastane znatiželjan.

– Recite mi, Panzenwöck, da ste vi u istini za trupu?

– Mi smo Padobranci SS bataljon 700. Skoro svi padobranci, izneto oficiri i unteroficiri su pripadnici kaštiganih kompanijov. Izobrazili su je u kratkom vrimenu za padobrance.

Mnogi su degradirani oficiri. Obećali su im pred ovom akcijom, da će im brisati sve kaštige i je pustiti na slobodu. Nisu razbojniki, *Herr Oberleutnant*, nego su zakrivili zbog discipline, pijanstva u službi, neposlušnosti ili kukavščine. Rekao bih, to su vojnički prekršaji. Vidite, na primjer onde onoga, ki jaše na grobnom kamenu. To je naš dobrija. Svi mu nek velu – major – . I zaista je bio *Sturmabführer* kod jedne SS trupe.

Marić je gledao u brazdato lice, manjega, širokogrudastoga človika, nalik boksača. Njegove vodoplave oči migale su lukavo k njim.

– A ča je on zakrivio?

– Nigdor to ne zna sigurno. Povidaju, da je u Francuskoj dao oplinjiti jedan teretnjak s hranom i pilom, ki je bio naznačen za štab njegovoga bataljona. Njegovi ljudi su zaplinjili već od sto boc Kurvoasje-konjaka, najfinijega u onoj krajini i ga spili u veselom društvu tokom jedne noći. Onda im naredi, da se u boce svi pošcu i da je pošalju opet pune k štabu.

Marić nij mogao zadržati smih:

– Luda stvar, ako je istina!

Kad se Leitner povrati nalije mu pun pehar vrućega čaja. Bože, kako ga je ovo vruće, necukreno pilo oživilo!

Nad Vrtočom digla se zelena raketa. To znači, da onde već nij partizanov i da je put za vod Panzenwöcka slobodan. Marić vrti glavu, jer to još nikad nij doživio, da napustu partizani bez borbe njim siguran plinj. Med bosanskimi brigi je sve moguće i svaki dan moraš novo učiti.

Vjetar im popuše slatkovonjavi miris u nos od ravnine pred mostom, kade su ležali skupasnošeni pali vojnici, ke jučer nisu mogli pokopati. Marić digne dalekozor na oči. Ča je vidio, to ga napuni užasom tako, da zadrhće.

Partizani su sve mrtve svlikli do posljednje krpice. Mnogim razbili su lubanju na glavi, drugim osakatali obraze, prsi ili spolne organe. Su to bile rane borbe ili su se fantili još u smrti na protivnikom na ov beštijalni način? Mrtvi već nisu ležali jedan uz drugoga, ka su jučer poredili, da je pobroju, identificiraju i da im uzmu pločice s vrata, nego su bili raštrkani po cesti, u graba i po polju, kao da bi u noći bilo došlo jato šakalov ili vukov na nje. Čerašnja vrućina je jur napuhnula trupla i vonjba raspadjenja je jur očividno počela. Nastalo mu je teško pri duši.

Na prokletom mostu preko Unca radila je grupa pionirov, da ga provizorno popravu. Na njihovi goli ruka i hrptu svitio se pot u jakom suncu.

Lako ranjene primili su s grobišća u prazno stanje oko pogorene pilane. Veliki, masovni grob su zagrnuili. Ovde med grobe pravoslavni Srbov pokopali su pale Esesovce. Kako je smrt sve izjednačila! Ležali su mrtvi gospodske rase uz njim podložne sluge u kamenitoj bosanskoj zemlji, mirno, jedan pokraj drugoga.

Borbeno središće bataljona ostalo je u kapelici i brzo su napravili biro u njoj. Namještaj su dovukli iz grada.

Oko podneva pojavi se Panzenwöck sa svojim vodom i sa svih stran od Vrtoče napuni se polje i stanje s vojskom Legionarskoga regimenta. Predbježni odio porine dvi jake kompanije u grad. Drugi dijeli regimenta posjedu okolinu.

S regimentom pojavu se i Četnici. Najveći dio prelazi odmah Unac, a petorica njih pojavi se kod grobišća. Biše to vojvoda Gavro s kurirom i još tri nepoznati. Mladi Leitner prestrašeno gleda bradaste muže i svi drugi padobranci ostavu svoje djelo. Marić projde pred nje i pozdravi je.

Gavro mu predstavi jednoga, koga ime je jur čuo: Vojvoda Momčilo. On biše pravi peljač Četnikov ove pokrajine. Nij nosio torbe, ni oružja, nego je držao rezbarenu palicu u ruki. Bio je dobro i čisto opravan.

– Jeste li ulovili Tita u špilji? – bilo je prvo pitanje Gavre. Marić zavrti glavom i pokaže na brda preko špilje.

– Pobjegao nam je. Imamo njegovu generalsku uniformu. A kade ste vi noćili?

– Držali smo vrh Metle protiv Prve proleterske. Metla je prava straža nad Drvarom. Ne može se boriti u dolini, ako ima neprijatelj vrhovine u rukama.

– Kako imate pravo, vojvoda Gavro. Idite sa mnom, predstaviti ću vas komandantu svih padobranaca.

Zalevsky se nij mogao dosta načuditi, kad su mu rekli, da ih ima oko 600, dobro naoružani i zadiljeni Legionarom. Oni točno znadu, kade se sad nalazi Tito. Zamolu komandanta, da to dalje javi, da se koncentriraju sve sile na to mjesto.

Zalevsky si da rastegnuti od adjutanta zemljovidnu kartu. Gavro kratko pogleda i pokaže na sjeverne vrhe i reče, a Marić prevadja:

– Jedan naš čovjek, pravedan kao andjeo, donesao nam vest, da drži Prateći bataljon vrh Klekovače. A sam Tito se nahadja u selu Potoci, pod njom. U Klekovači imaju špilje za ranjene, za oružje i za hranu. U njima se sklanjaju pred bombarderima. Tito je ranjen. Ima povezanu ruku. Ide batinom. Ne dopusti, da ga nose. Imate krugovalnu vezu?

– Imamo. Velika hvala, to je za nas vrlo važna vijest. Dat ćemo ju dalje na AK-armijski korpus. Nećete u grad?

– Ne osećamo se sretnim medju kućama. Ostat ćemo na terenu.

– Pukovnik Legionarcev, *Herr Welkam*, dat će nama dalje naredbe. Suradjujemo s njimi. Bog! Četnici dignu ruke k črnoj šubari i otkoracaju gizdavo za svojimi ljudi.

Bog zna, odakle su kuhari štaba organizirali ukadjeno ovčino meso. Na ognju, ki je gorio uz uloženu ciglu, stali su veliki lonci, u ki se kuhala mesna supa. Leitner mu donese punu posudu i kad je vidio, kako mu se rači, projde po drugu, za *Oberleutnanta* Gorskih lovcev.

On sam nij zamudio naše i doprimi od negde kruha.

Oko dvi pojavi se i *Oberst Welkan* kod Zalevskyja.

– Ste Tita ulovili? – bilo je prvo pitanje. Obadva sjedu skupa, da se točno porazgovoru o sadašnjem položaju.

Najednoč začuju teške detonacije prema sjeveru, na putu, ki pelja preko Bosanskoga Petrovca u Bihać. Obadva skoču.

– To su sad konačno Oklopnjaki regimenta 92. Oborit moraju partizansku posadu gori na prelazu! – veli Zalevsky. – Ako je Tito po izjavi Četnikov u selu Potoci, onde ga moraju uloviti Lovci Sedme SS divizije, jer selo leži na njihovom putu od Jajca. AK nam mora dati nove borbene cilje – ubaci *Oberst Welkam*.

– Na krugovalu sam jur predao te novosti. Vjerujte mi, da ću bit veseo, kad splaznimo danas u večer u teretnjake za Bihać.

– Ćutim s vami *Herr Zalevsky*. Vi imate vašu zadaću za vami. Pokaže na daleko polje pred njim, na kom su ležali zgorene jedrilice i avioni. – To svidochi od teške i oštne borbe ter od aldovov, ke ste vi i vaši vojaki podnesli.

Welkam se oprostí i nadoveže:

– Za nas se kolo dalje obraća i prikaz se nastavlja. Ćekamo na dobar uspjeh.

Pred zidinami dočekaju ga oklopna borbena kola, u ke splazni sa svojimi oficiri.

Marić raskvači ogrtač, položi njega i oruđe uz sebe u suhu travu. I za njega sad boj načinja opet pauzu. Rastegne se u hladu ubogoga hrasta. U blizini su čučali ili ležali zarobljeniki. Razgovarali su se tiho med sobom ter zagledivali većkrat prema njemu. Je li su dostali ča jila. To mer nij bila njegova skrb, ali svejedno se stane i projde k njim. To človiče držanje prema suprotivniku je imao u sebi.

Zapita jednoga starijega, sijedoga človika, ki je bio ubogo, ali čisto opravan:

– Mogu li vama kako pomoći? Imate kakvu želju?

Njegovo brazdato, nepobrijano lice se k njemu obrne, ali mu ne da odgovora. I drugi su ga nimo gledali.

Dva padobranci, stražari se približu i on je pita:

– Je li su dostali zarobljeniki ča-to jisti?

– *Jawohl, Herr Oberleutnant*. Dostali su supe i kruha kao i mi.

Marić se okrene i kani projti. Ako ne kanu govoriti s njim, siliti je neće. Gdo zna, ča za uzrok imaju. Najednoč krikne jedan za njim:

– *Herr* oficir, molimo vas, ponesite nam vode!

– Dobro, hoću! – odgovori on i da *Leitneru* nalog, da ide s dvimi čaturami i posudami u grad i da donese čiste pitke vode. Mladi *Štajer* se odmah otpravi na put.

Marić si svliče bluzu, svalja ju u klupko, da bude imao mekak podmetak pod glavu. Kanio si je sazuti teške gorske cipele, kad su ga pekle noge. Jur dva dane dugo su mu bile neprestano na noga. No sram ga je bilo pred vojaki i zarobljeni. Jedan oficir si to dozvoliti ne more.

Skoro je zasnuo, kad ga zdrma rujenje motorov i glasno kričanje na egleskom jeziku:

– *See You! They are ours. The US Airforces!* (Poglejte, to su naši. Avijacija Udruženih Držav) Amerikanski novinar je kričao iz svega grla, mahao rukami i skakao od radosti.

U području grobišća su svi gledali na te visoko leteće avione. Kamo kanu? Marić skoči i pretisne dalekozor na oči. Na plavom, bez oblaka nebu pojavi se trinaest bliskajućih avionov. Diboko ruječ preko vrha *Metle*. Bišu četirimotorni bombarderi, ke su zvali – *Leteće tvrdjave*.

Vrh *Metle* davao im je pravac, jer onde krenu u polukrugu prema gradu.

– Za volju Božju! – krikne Marić, – ti idu na nas!

I od štaba bataljona morao je negdo opaziti minjanje pravca i je slutio pogibelj, ka je čeka. Zato nastane kričanje:

– *Fliegeralarm! Deckung!* (Uzbuna, zaklon)

Marić zgrabi svoje stvari, skoči prema bližnjoj zidi i čeka, ča će na nje dojt. I u gradu nastane panika, jer su vojnaci bižali van na slobodno polje.

Padajuće bombe nisi vidio, ali si čuo njihovo bujajuće rujenje. Onda se potrese zemlja. Brzo slijedi jedna eksplozija drugu. Črljenožuti plamen, dim leteće krovne cigle i odlomki kamena, u nosu grizeća sumporna vonjba bili su prvi nepodnošljivi utiski. Prostirač bombami razdubi još čitavo stanje trpećega grada.

Marić se stisne uz zid, kad vidi, da avioni držu po drugi put smir prema grobišću. Za hipac strese se zrak od ogromnih eksplozijov vrlo nablizu, tako da je čriplje kapeljice letilo kao prestrašene ptice na sve strani. Bombe razoru tisk uz zid obronke polja. Pritisak zraka biše tako jak, da je lomio stalbje.

Kad se posegura dignuti glavu i oči vidi avione letiti prema jugu. Žutosivi prah napuni zrak nad gradom, tako da se nij moglo zapravo viditi, ča su avioni onde stvorili.

Marić pomisli na mladoga Leitnera, koga je poslao u grad po vodu. Pomisli na Legionarce, ki su bivali u gradu.

Po črnom, vonjavom dimu mogao je slutiti, da gori asfalt ceste.

Da li će se Amerikanci opet vratiti? Njihova krugovalna služba radila je vrlo dobro, kad su jur napadali grad, koga su Nijmci stoper pred kratkim posjeli. Tito je dakle imao krugovalnu vezu s njimi. Njihovi avioni bili su sigurno nablizu u posjedjenoj Italiji. Kad se na Balkanu nikad nisu pokazali nijški lovački avioni, imali su Amerikanci slobodan put ter su razbijali svaku odbranu i svaki otpor.

Kad se po času pojavi mali Leitner kao duh iz oblakov dima i praha, zamažen i poderan kao ugljenar iz rudnika noseći vodu, začuti Marić veliko veselje. Bilo mu je, kao da se vratio rodjak ili dobar prijatelj iz velike pogibelji.

Preplašeni zarobljeniki pili su lakomno njim ponudjenu frišku vodu i spraznili posudje. Tobaže i lulupušeci Amerikanac, ki je pred kratkim plesao od veseija. Zrakao je iz čture, tare si usta i veli:

– *Thank You, mister officer!* (Hvala, gospodin oficir.)

– *Herr Marić!* – krikne negdo pun jada od kapelice. – Toj amerikanskoj svinji bi morali ritnut u zadnjicu, a ne nositi njoj vodu! – Biše to glas adjutanta Kleina.

Marić se brzo odalji od zarobljenikov, da ga Klein ne zaplete u beskorisnu svadju. Naglo ali postane, kad začuje za njim kričanje:

– Ostati ležat, ti posrani Ami! – Jedan stražar upre svoju nategnutu MP na Amerikanca. Ali ov se ne da mutiti, ide nekoliko korakov simo i tamo ter se nateže, da si naravna kliće*. Sa svojim smišecim mladim licem, kratko porizanimi vlasi izgledao je tako nekriv, ali bio je opasan. Pozove i druge, da se stanu i da isto činu. Kani demonstrirati?

Marić se opet pribiži, jer je znao, u kakovoj pogibelji se Amerikanac nahadja. Reče mu:

– Ne govorim perfektno engleski, ali toliko ćete me razumiti. Ja vam svitujem, mister novinar, da sjedete ili ležete.

– Ne činim ništa krivoga, ako stojim ili idem, Vi nas mučite tim, kad nas silite, da ležimo ili stojimo na mjestu. Bojite se, da ćemo vam pobignuti?

– Vam nij jasno, da ste zarobljenik. Morate poslušnut vam dane naredbe, ako kanite živi viditi domovinu. Straža ima svoje zapovidi i ubit će vas, ako se suprotstavljate. Ni petelj neće kuriknuti za vami, iako imate pravo.

– Vi Nimci mislite, da morete počiniti sva ubijstva. Čete pak gledati, kad vas budu sudili oslobođeni narodi. Osebito vi SS banditi ćete platiti za vaše zločine!

– Nisam Esesovac, mister novinar, to morete viditi po mojoj uniformi. Molim vas samo, sjedite, ako kanite ostati živi!

Amerikanac pogleda pred njim stojećega oficira, nasmiši mu se i konačno polagano sjede.

– *Well, Herr* oficir, vi ste prvi Kraut, s kim uopće govorim. Vidim, da imate ča človičjega u sebi. Dobro, sad moram biti pokoran. Ali zapamtite si. Sad smo nek borbu zgubili, ali boj ide dalje. Toga ćete zgubit vi!

U tom hipcu dignu se na prelazu Lunjevače zelene rakete. Motorizan regimenat 92 nazvistio je tim, da je prelaz u njihovi ruka i da su na putu a kotlinu Drvara.

Oko tri pojavi se prethodnica kod mosta nad Uncu. Četiri teški oklopni izvidnjači zavezu se skoro nečujeno uz rub loze na podnožju stijene, da se zakru i da se branu od napada iz zraka. Peljač prethodnice popašći se, da postavi vezu s padobrancu ter se javi s dvimi sprohodniki kod Zalevskyja. *Hauptmann* Dennicke zamoli, da ga uputu u opći položaj.

Zalevsky mu pruži ruku i veli prijekorno:

– Jur smo vas jučer čekali, *Herr Hauptmann*: Ali i danas ste nam dobro došli. Naš sadašnji položaj ćemo vam brzo razjasniti. Klein, dajte nam zemljovidnu kartu!

Po stasu mali oficir nij nosio na glavi šljema, nego nahero viseću prusku poljnu šapku, šaroliku bluzu za maskiranje, hlače za jahanje ter visoke, osvitlane čizme. U ogrtaču visila mu je ručna granata s držalom i oko vrata dalekozor. U njegovi plavi oči bilo je raziznati, da kani drsko odgovoriti padobrancu. Ali kad mu Marić migne okom i vrti glavu, obustavi odgovor.

Zalevsky brzo razloži položaje pak pita:

– Recite, ča je bio uzrok tomu, da ste se za dan zakasnili?

– K tomu nimam tumačenja, Herr Major. To će vam komandant našega regimenta, Oberst Heller razložiti!

– No, nekate mi zamiriti. Nisam vas kanio uvrijediti. Sigurno ste imali važne uzroke. Kako daleko ste došli jučer?

– Morali smo najprije osvojiti tijesan klanac kod Ripača protiv jake sile. Onda smo očistili na livom boku Grmeč planine zaležaje i cestu, ka je bila puna min. Tek onda smo povukli naše teretnjake u Bosanski Petrovac, koga smo posjeli po teškoj borbi.

Za noć smo se uježili u njem. Danas smo oborili prelaz Klekovače, da dobenemo vezu s vami. Sad imamo zadaću, da jurišamo na vrh Klekovače, kade se Tito skriva.

– Koliko teretnjakov je predviđeno za naš transport u Bihać?

– Kod dogovora sam čuo nešto od 25 teretnjakov i 12 Sankra-kol. Kanite još danas u noći najzad u Bihać?

– Sigurno čim prije, tim bolje. Imamo jur pun nos, vjerujte mi.

– Ja bih vas odvrtao od transporta u noći. Grmeč planina još nij posjedjena! – Dennicke pokaže prema ishodu, kade se plavile visoke gore.

– Dozvolite mi, Herr Major – reče Marić, – da se i ja priključim ričam Hauptmanna. I ja ne bih peljao kolonu teretnjakov kroz noć. Partizani vrebaju i čekaju, da ćemo koristiti osvojenu cestu, ka nij dosta osigurana.

– Ne povidajte bajke – Herr Marić. – Ja sam znam, ča moram činiti. To bih vidio, da napadu partizani jedan dobro naoružan bataljon. Ufam se, da ćemo dostati za sprohod te četire oklopne izvidnjače za osiguranje. Klein, oznanite mi skoro, koliko zdravih borcev i koliko ranjenih imamo. Skrbite se za nadopunjenje municije. I tih trinaest zarobljenikov mora s nami. Oko osam krenemo!

Dennicke otpelja Zalevskyja svojemu komandantu. Kad skrsnu reče Klein:

– Kako vidite, Herr Marić, zagrizli ste kod našega staroga na kamen! Kani silom s nami u noći u Bihać!

– Poručite mu, Herr Hauptmann, da me more*! Ja ne morem prebraniti, ako i on zagriže u kamen.

Pun jada otkoraca Marić prema mostu. Mladi Leitner bižljao je za njim kao mali kucić.

Jedan teretnjak za drugim doveze se po cesti prema gradu i iz njih poskaču grenadiri. Zavezu svoje teretnjake pod drivlje, da je sakriju od avionov. Držali su disciplinu i ostali skupa u svojem vodu. Nisu se razbigli, da razgledivaju grad. Sigurno su vidili amerikanske bombardere. Gdo jamči, da se neće opet vratiti?

Zalevsky dostigne, da mu dadu za transport potribne teretnjake i Sankra-kolija. Zadilili su mu i dvi oklopne izvidnjače marke „Puma“. Bila su to najnovija kola, ke još Marić nij vidio.

Četiri osi nosili su osam gumenih kotačev. Kretala se napred i najzad. Šest vojakov sidilo je u nji i rukovodilo dva tope i četire strojnice, MG 42. Mladi Leitner se nij mogao dosta načuditi ter se razgovarao s posadom. Dvi antene za krugoval bišu visoko nategnute i migale su se, kad si je dotaknuo rukom.

Kad se sunce skrilo za vrh Metle dovezu se teretnjaki na cestu i se poredu u kolonu. Vozači otvoru odzad daščena vrata za padobrance, ki poplaznu u teretnjake. Bišu sivim platnom nalik krova pokriti. Jedan „Puma“ stajao je na početku kolone, a drugi će biti posljednji u dužičkom repu. Sankra-kola uzeli su u sredinu. U prvi teretnjaki sidili su lovci padobranci, a u zadnje smjestili su Esesovce.

Vozači sidili su jur za kormilom, samo oficiri, Marić i mali Leitner stali su još na cesti. Zalevsky i Klein još jednoč ophodu zbog kontrole cijelu kolonu i dadu si javiti broj vojakov.

Kad Zalevsky zagleda Marića mu veli porugljivo:

– Ako želite ostati ovde, nimam ništa suprot toga. Ako ali imate dosta hrabrosti, da se vozite s nami u noć, će vam Klein zadiliti mjesto. Kako ste se odlučili?

– Naredba XX. AK za me je bila, da se javim kod štaba SS bataljona. Kako ste vi, *Herr Major*, preuzeli komandu svih padobrancev veže me ta ista naredba vašemu štabu. Zato moram s vami u Bihać. Molim vas za mjesto u koloni.

Zalevsky mahne nepovoljno rukom i se odalji. Adjutant reče Mariću:

– Zadnje dva teretnjake zauzimize vod Panzenwöcka. Predzadnji nima sprovođenika. U kabini je mjesta za vas, *Herr Marić*.

– Leitner, hajdi u našu kočiju – pozove Marić svojega zemljaka. – Ti dečko si dosta vitak, da imamo trimi mjesta u kabini. Sjedi u sredinu. Splazni gori!

Vozač, jedan stariji *Obergefreiter*, ki si je oblikao za noć jedan do košić dugi mantilj, otvori uljudno vrata velikoga teretnjaka marke Hentschel. Za Leitnerom splazni i Marić gori i uzme mjesto pokraj desnih vrat. Uzme MP s ramen ter zabuši vrata.

Pusti doli staklo.

Zakašnjenjem gane se kolona prema Bihaću.

***kliče**, klit = zglob
more = pogrđno, neka me ima
ufuljani, ufuljan = zgužvan
zabradani, zabradan = zarašten

Doživljaj pri žatvi

Koliko puta se u žitku stane, da nenadijano pred tebe stupi kakov događaj i ti si prisiljen, da se odmah odlučiš, bez toga, da imaš vremena o njem razmisliti. I u tom hipcu pokaže se tvoj karakter, tvoja duša, tvoj odgoj i tvoje srce. I ako je sve ovo u tebi plemenito, onda se odlučiš onako, kako je pravo. I kašnje se ne trebaš kajati, da si zlo činio ter nosiš u srcu ono dobro čutenje i veselje, da si pred Bogom i ljudi dobro djelao.

Nešto takovoga se je i dogodilo s tecom Matom.

Bilo je za vrime prošloga boja, u žatvi, kada su jur sve ptice pjevale, da će biti zao konac i kad je zato nasilje vlastodršcev postajalo sve veće, ki su se jur bojali za svoju kožu. Teški časi su bili to, osebužno za ravnoga človika. Zato se je malo govorilo, a već mislilo.

Još je bilo vrlo rano, pred ishodom sunca, kad je tetac Mate obisio kosu preko ramena i dao se iz sela van na polje. Za njim je hodila Mare, njegova žena, ka je nosila korbac s hranom i putrom punom friške vode. Dokle je muž načinio jedan korak, načinila je žena dva.

U taktu hoda klepetao je samo brus u tobolcu i katkada zaškripnuo korbac na hrptu žene.

Krenuli su stazom u lozicu, ka je ležala za selom i za kom je pak bilo polje. Najednoč im nenadijano stupi jedan žandar preda nje na put, a njegov kamerad se pokaže za grmom. Tetac Mate postane i čeka na kakovo pitanje. Ali ta u uniformi ga pogleda samo od glave do pete, poseže pak ženi u korbac i potom mahne rukom, da moru dalje.

Ča opet kanu? Sigurno koga išću. Tetac Mate pomisli na čera. Jer kad su oni išli od maše, vidio je plakat, u kom su pet tisuć marak obitali onomu, ki pomore najti izbjeglice iz koberštovskog logora, ki su im pred nekolikimi dani huknuli. Tetac Mate vrti glavu i pljune preda se.

Za kratak časak su bili na laptu. U tihom jutarnjem vjetru ljuljala se je pšenica. Još je bilo rosno. I kad su se prvi traki sunca pokazali za drivljem lozice, otkosi tetac Mate s ogromnim zamahom jur prvi vakao. Žena je imala puno skrbi, da ne ostane s branjem daleko za njim. Oni su se jur približavali koncu lapta kad se najednoč nekoliko korakova pred kosom teca Mate nastavi neki človik u visokoj žutoj pšenici. Prestrašenimi očima gleda na seljaka i pak poluglasno prošaptao:

„Niks sagen,... niks sagen!“

Bio je to neki blijed, gologlav i nepodbrit muž, zapadjenoga lica, u hrapavoj nekoj tudjoj monturi, ki je bojažljivo promatrao teca Matu i pak se opet u pšenicu čučnuo. Sigurno je ovde počivao ili spavao.

Tetac Mate se podboči na kosu, poškilji potajno k lozici i čini se, da bi htio počinuti i počekati na ženu. Da je ov človik kakov bigunac, ki kani ovde preko granice u Madjarsku! I zato ga pita:

„Kicsoda ön? Hová...?“ (Gdo ste vi? Kamo?)

„Niks verstehn!“ odgovori nekako tužno tudjinac. Će biti znam kakov Amerikanac ili Talijan, pomisli tetac Mate ter se spomene na neke talijanske riĉi, ke si je joŝ zapametio od 18.-oga ljeta, kad su ga Talijani zarobili.

„Signore italiano? Si?“ (Ste vi, gospodine, Talijan?)

„No, no!“ odgovori taj ĉlovik, „Io e Jugoslavia!“ (Ja sam iz Jugoslavije.)

„Aj, pak ĉemo se morebit po hrvatsku razumit!“ veli tetac Mate.

Tudjinac, kot da bi kanio skoĉiti i ru ku seljaka zgrabiti. Njegove oĉi se zakrisu i on se odveze preko vlasi.

„Za Boga miloga, dobri ĉovjeĉe, vi govorite hrvatski?“

„Da, pak mi smo Hrvati. Ovde u Gradiŝću nas ima puno!“

Tudjinac diboko odahne, kot da bi mu spao bio teŝak okov od srca.

„Hvala Bogu, pak me neĉete izdati. Ali molim vas, gospodine, dajte mi piti. Silno sam ŝedan!“

„Nekate se ĉuda kazat i ostanite nek u ŝitu. Ar ovde u lozi ĉuĉu oni, ki vas iŝću!“

Tetac Mate poloŝi kosu i ide nekoliko korakov najzad. Ŝena Mare se je s prignutim hrptom pribliŝavala. Ona joŝ sama nije niŝta opazila. I tetac Mate joj dovikne:

„Mare, pojder mi po putru!“

„No, to nisi jur zaŝajao. Stoprv smo poĉeli?“

„Ti nek donesi vodu, bolje vas korbac, simo. Si ĉula?“ On projde bliŝe k ŝeni. „Ovde u pŝenici jedan Hrvaĉan leŝi. Kanim mu dat napit. Ćujder, pak se oglej malo u lozicu, je li ĉeŝ te dva nablizu vidit i dojdi opet friŝko!“

„Boŝe moj, Mate, da nas gdo vidi!“

„Neka sad ŝtrljit ovde, poj nek!“

Ŝena metne srp na tlo, popravi si rubac i projde prema lozici, gdje je, zakrit pod ŝitom, stajao korbac. Tetac Mate krene najzad i sjede uz svoju kosu na medju susjeda.

„Odakle ste vi?“ zapita on toga ĉlovika.

Muŝ se dopruŝa u pŝenici neŝto bliŝe i veli: „Rodom sam iz Bosne, blizu Prijedora. Hoću natrag u domovinu. Bio sam major u jugoslavenskoj vojsci. Nas trojica pobjegli smo prekjuĉe. Traŝe nas, je li?“

„Hm!“ Tetac Mate nij sve razumio. „Ter ste pobignuli? Merkajte nek, da vas opet ne ulovu, ar vas iŝću svagdir.“

„Gdje se nalazim sad, molim vas?“

„Vi ste sad skoro na ugarskoj granici. Vidite ono te brige? Za ki leži Kiseg. Ako kanite va Ugarsko, onda morete tote najbolje prik. Još je nek deset kilometarova do varoša.“

„Tamo je već Madjarsko?“ Tudjinac izvadi iz svojega žepa surkaste monture list papira i duglje vrime gleda u njega. Medjutim je jur i Mare došla s korbacom ter uzme iz njega mokru putru u bijel rubac omotano ručenje. Pak veli:

„Niš nisam vidil“. I ona pogleda tajno u pšenicu blizu muža, gdje je tudjinac ležao. Jedva ga je vidila. Pak projde opet na svoj posao.

Tetac Mate dâ človiku putru s vodom i gleda, kako lakomno i dugo žrka. Kad muž postavi vodu opet na tla, mu porine on bijeli rubac s kruhom i slaninom. A tudjinac se začudjeno brani, ipak zagrabi za rubac.

„Nemojte, brate, ne mogu sve uzeti. Kuda s njim?“

„Nek zamte si, ćete je moć dobro pravat, ar još imate jako daleko.“

Človik razmota rubac, odlomi si kusić kruha i ga odmah metne med zube, a drugo si u žep zatakne pak vrati rubac. Kot da prosi za oprošćenje reče:

„Već tri dana nisam ništa jeo, a i prije samo malo. Bog vam nagradi obiljno, što ste vi sa mnom tako dobro postupali, dobri čovječe. Neću vas više zadržavati, jer je opasno za vas i za me. Bog s vama.“

I on zgrabi za teca Mate ruku i ju čvrsto stisne.

„S Bogom!“ veli tetac Mate ter se stane, pljune si u ruke i znova zgrabi za kosu. Prije nego zamahne, pogleda na susjedljevku kukoricu, u koj je tudjinac ravno skrsnuo.

Zač lako, kad ide i teže?

Bilo je još ra no jutro, kad se je bogati seljak Jure vozio na voli po krmu. Kad je došao na kraj sela, počelo se ravno črljeno lipanjsko sunce dizati na nebu. Obitao se je opet vruć dan, ča je moglo seljaku biti po volji, ar je žito šušnjalo jur za kosom. Pogled zlatnoga žitnoga polja, ki je seljaka Juru uvijek tako razveselio, ga je danas ostavio prez svake ćuti. Bio je naime pun jada. Danas jur od zore bio je zle volje. Najprije nij mogao svojih bočkorov* najti, ke mu je bio kucak odvlikao, onda ne pipu (fajfu), onda se je morao sa sini i kćerami jadati. O Bože, te kćere. Ča za skrb one jednomu načinjaju. Naročito ta sridnja, Katica. Ali i s njom će se još pogoditi! Pokle se je popala špičiti* i zagledjivati za junaki, nij cijele noći mira. Jedni si zjačkaju pod oblaki, drugi tukeću, treti se smiju. To je za poluditi. I on, Jure, je bio jednoč mlad i je išao selo*, ali toga se nij ufao činiti, ča ova današnja mladina. Ali će on i ovoj buki načiniti konac. Katica se mora udati, čim prije tim bolje. Jur zbog mira u stanu.

Medjutim su se voli približili malomu brišku, za kim je seljak Pave ravno s plugom nagrnjevao krumpire.

„No ov mi je sad pravo došao na melac“ – zabruna Jure, kad vidi Pavu i zustavi vole.

„Dobro jutro, Jure“, krikne Pave živo. „Voziš se po krmu?“

„Kot vidiš!“ odvratil je Jure mrmljajući i si frče mustaće*.

„Ča si se danas s livom nogom stao?“ podraži Pave Juru.

Ali ov ne zna kako će početi. Pave se dobro stoji kot i on. I ne bi se srdio, kad bi se Pavin Miško i njegova Katica skupazeli. Ali ovde je bilo nešto u Jurinoj duši, ča ga je još uvijek grizlo, i ako je toga jur prik trideset ljet. A to je bilo, da mu je Pave odvabio u mladosti dragu, Maricu Trebićevu, ka mu se je tako vidila. To mu ne more oprostiti, a još manje pozabiti. I zato ne smi Miško dostati Katicice.

„No, hm, kade te grize, Jure?“

„A kade? Tvoj Miško! Da budeš znao, ako još jednoč mojoj Katici pod oblok dojde, onda ću mu zlomit sve križe.“

„Ča, moj Miško?“

„Da, tvoj Miško! Tako, sad sam ti svoje povidao, a ti se redi potom.“

Pavi u čudjenju skoro zustane rič. Onda reče:

„A, ča imaš ti najjednoč proti mojemu sinu?“

„A ča? Ja ne kanim, da se budu ljudi za moju Katicu zbog tvojega Miške pominali...“

„A pak zač, ako te pitat smim?“

„Zato, kad je jur drugomu obećana. Si me razumio? Drugomu, ki ima već pinez, nego je tvoje imanje dupljasto vridno.“

„Sad sam te razumio. Ali pazi samo, da se ne budeš kajao“, reče Pave srdito i pogna konje. Ovakov gizdelin. Moj sin mu je prečemeran! No ali mer mi već neće tamo koraknuti!“

Od ovoga dana Miško zaista već nij došao selo Katici. Za toliko već ali debeli Tome, sin krčmara.

Katica, snažna i zdrava divojčica, primila je očevu prepovid med suzami. Tome na Miškino mjesto? Ne, ne, za vas svit ne! Ali ča da učini? Da se potuži majki? Ili staro jmajki?

U sljedeći teški žetveni dani imali su obadva samo malo časa, da mislu na svoju tugu. K tomu je i doprineslo, da je svaki stanovao na drugom kraju sela. Ali preplakane noći se nisu dale skriti. Katica, ta vesela duša, počela je blijediti i šutiti.

Ali i Miško je govorio sve manje. Nij mogao vjerovati, da Katica voli bogatijega, kot mu je otac rekao. Za takovom divojkom se nij vridno plakati. Ali Katica, da bi bila takova?

Nebo njihove ljubavi bilo je vrlo oblačno. Bili su jur i zobi pokosili i počeli su doma mlatiti. Došao je čas, da su seljaki i na drugo mogli misliti. I tako se je stalo, da je Katica neki večer dočekala Mišku kod mlikarnice.

Obadva se plašljivo pozdravu, ne znaju u prvom hipu, kako da bi se ponašali. Ali onda se obisi Katica Miški za vrat i rasplače se:

„Miško, na Veliku mašu kani otac, da budem drugoga.“

Miško prebljedi. „Za voju Božju! Ča ću činit? O reci, ča ću započēt?“ Katici teču suze po licu kot rodna godina.

Miškino srce puca od tuge i ljubavi, ku ćuti za ovu lipu divojku. On mora ča učiniti. Bar ča, ali Tome je ne smi dostati. Ako ne bude drugačije išlo, pojť ćedu u varoš i onde se skrbiti. Da, to će biti najbolje. I zato reče tužnoj Katici:

„Ništ se neka strašit, draga moja čini se sprvine, kot da bi bila s tvojom sudbinom zadovoljna. A za osam dan ćeš ćut moj plan.“

Katica se malo obatri: „A ča misliš učiniti?“

„Još ne znam sigurnoga, ali to ćeš za dobe ćuti.“

U žarkoj ljubavi, kot da bi bilo lućenje, za na vijeke, su si zbogomdali.

Drugi dan jutro rekao je Miško svomu ocu slobodno, ča i kako misli s Katicom. Ili ona ili nijedna. Zato ča nje otac za bogatstvom gleda, bi morala ona zeti neljubljenoga muža i s njim živiti do smrti. To ne ide!

„Ćaće, pomozite mi!“ prosi Miško oca.

„Sinak, s kakovim obrazom bih ja tamo išao?“

Posao je ada stao jako zlo. Sve dok nij nedilju došao stric Pera na skok pred mašom k Pavinim i čuo za tugu Miškino. „Tomu je lako pomoći“, rekao je veselo. I držao je svoju rič.

Nedilju otpodne spravili su se junaki na krčmi, da se uz fitalj vina malo razgovoru. I Miško i Tome bili su med njimi. Društvo je bilo veselo i mnogo se je šalilo. Osobiti ljubimac društva je bio danas Tome. Svaki se je kucnuo s njim i pio na njegovo zdravlje. Tome je bio dobroga srca človik, samo je polakše mislio nego navadno, a to ga je učinilo malo smišnim. Njegova priprosta narav mu nij dala diboko misliti i tako je držao uljudnost junakov za ljubav i je s tim radje pio. Zato se nij čuditi, da je po nekom času, iako je bio krčmarov sin, bio pijan kot bunda.

Sad su počeli Miškini drugi svoj posao. Vadjali su se s njim za dvadeset litrov, da se ne se-gura ovakov pojti Katici selo i svojega budućega tasta pozdraviti.

Tome u vinu je na sve privoljio. Naučili su ga neku zdivajku, ku mora reći, kad dojde u Jurin stan.

S velikom larmom i bukom sprohodili su junaki Tomu do Jurkinih. Onde su mu još otvorili vrara i porinuli ga nutar.

Jure, žena i teta, ka je bila ravno na posjetu, pogledaju Tomu, kot da je iz drugoga svita.

Tome se počne smijati. Sve mu se činilo tako lako i smišno. On stupi k gospodaru i ga udri zdravo po ramenu: „No Jurkac, ovo ti se vidi, bud? Ali znaš ti, meni je danas sve tako vurst. Ja sam se vadjao,... da se seguram tebi reć, da si ti jedan stari vol... da, znaš, onakov s rogi, ki „no više muuuu! Pak da...”

Dalje već nij došao siromah Tome. Jure se je začrljenio kot kuhani rak, zgrabio je Tomu za vrat i povalio ga pred vežna vrata*.

„Ovakov zet va moj pošteni stan? Ni za vas svit ne!“

Nekoliko dan po ovom strefu se Jure i Pave opet na polju. Ali sad se zabode Jure u Pavu.

„Reci susjed, se još srdiš zbog onoga, ča sam ti onda rekao?“

Pave se čini kot da ne bi znao: „Ne znam, ča misliš!“

„No znaš, ja sam si mislio, ako ti je pravo, neka bi došao tvoj Miško...”

Mojemu Miški daj mira. Od onoga dana nij već prestupio tvoga praga.

„Ali Pave, neka bit tako tvrd. Ja sam on dan bio srdit, zle volje, a onda se človik lako pozabi. Znaš...” pokusio je Jure lagati. Ali Pave ostavio ga je u nesigurnom. Jure govori dalje, neugodno mu je. Ali kad si na pijanoga Tomu pomisli, onda ide lako:

„Znaš Pave, ja sam si to dobro premislio. Ti si mi nekad moju dragu zeo, a sad neka zame tvoj sin moju kćer.”

„Da Jure, ti lipo govoriš. Ipak ja ne znam, da li će moj sin još tvoju kćer htit, ku je drugi ostavio!“

„Ti, ne govori tako od moje kćere. Ona je poštena divojka!“

„Ona da. Ali ti nosiš previsoko nos.“

„No, da.“ pridoda Jure slabim glasom. „Ali kako sam rekao, premisli si sve dobro.“

„Ću ja, ću ja! A sada zbogom, Jure. Moram dalje po poslu.“

I po nekom času se je vidilo. Lip par su bili Katica i Miško. A stric Pera su rekli: „Vidite dica, pamet preoblada još i pohlepljivost.”

***bočkorov**, bočkor = cipele
mustaće, mustaći = brkovi
selo pojt/dojt = ići u pohode djevojci
špičiti = očijukati
vežna vrata = kuhinjska vrata

Dan Gospodinov – po modernu

Prik doline i maloga sela svanulo je krasno protulično nediljno jutro, tako veličanstveno, kot na prvi dan po stvaranju sveta. Svježi zrak bio je napunjen s blagim mirisom probudjujućega polja i pjevanjem šarih ptic, a trava i cvijeće blistalo se u jasni boja. Sva narav pjevala je veliku pjesmu zahvalnicu svomu Stvoritelju.

Polako su se počeli zbudjati i mali stanići u selu. Ovdje i onde otvorili se oblaki* i njihovi zastori počeli prhatati u lakom povjetarcu. Kade-tade pokuknula je i ka glava van, i teške ruke dignule se kot oslobodjene iz noćne tamnice u zrak.

Medjutim splaznilo* je sunce tiho doli po crikvenom turmu, preskočilo je na dimnjake, iz kih se je vijugao plavi dim i je pokucalo redom na obloke, da probudi sve zaspanke iz sna.

Kad je došlo na dvorišće stanića, ki je ležao pod crikvenim briškom, vidilo je već oca i majku u napornom radu. Trebalo je opskrbiti domaće živine i onda se još za dobe spraviti na svečevanje dana Gospodinovoga. U drugi dani moglo je sunce opaziti uz roditelje i dvi mlade procvate divojke. No danas je zaman zagledivalo i slalo svoje trake kroz svaku puč i obloke u štalu i kamru. Kad ih nij moglo nigde opaziti, otpuzilo je doli po strihi i pokuknulo u spavaću sobu. Onde zagledalo je nešto, ča je je mnogo iznenadilo. Prik stolca hićeno ležale su svilne haljine, na nji najlonske čarape, a pod stolcem nove cipele iz finoga laka. Poznalo je sunce, da je to nediljna oprava i bilo je veselo, da su mlade divojke tako uredne i si jur subotu pri-redu svoju svetačnu opravu. Ali kad je malo točnije pogledalo tamo, vidilo je, da su haljine zdola na rubu pune praha, a i cipele bile su izgažene i blatne. Ča je to značilo? Stoprv kad je sunce splaznilo gori na postelje i pogledalo u obraze spavajućih divojak, sjetilo se je, da ovako izgledaju oni, ki svoje noći probavu pri tancu i u veselom društu, namjesto da bi iskali kriposti u snu. Da, sad je još i vidilo ostatke dima, ki se je u noći bio zavukao i ulovio med onduliranimi vlasi.

Ovakovih slikov nij imalo sunce rado i zato se je uvrijedjeno opet povuklo brzo najzad. Da se njegov dolazak primi s ovakovim umorenim izgledom, to nije bilo u redu!

U tom se začuje iz štale, kade je ravno majka dojila krave, a otac krmio blago, sljedeći razgovor:

– No su se te gospe jur stale?

– Još ne, ostavila sam ih, došle su kasno domom.

– Srića njihova, da ih nisam čuo. Kad su došle?

– Mogle su bit tri-četire ure.

– Tako, ter moje divojke se potiplju do četirih ur po krčma, a jutro se pak ne znadu izvuć iz stelje. Velje neka se stanu, ka zna bit divojka pri tancu, neka bude i pri djelu.

– Ali Jandre, daj im se malo ispat, drugačije neće bit s njimi cijeli dan ništa za počet.

– Poglej ti moju ženu, kako zagovara svoje kćere. A ki im je dopustio da idu tamo? Ti subotni tanci su zapeljani od samoga vraga!

– Svit dragi, to ne moru cijelo vrime doma čučat. A pak nisu bile same. I susjedljeva Katica je bila onde, a i kumina Marica i sve njihove družice. Kad su one smile pojti, onda ni naše nisu mogle doma ostat!

– Tako, ter ti si mišljenja, da kad su sve pokvarene, da moraju bit i naše?

– Bog Nazaretski, gdo ti je rekao, da su zato pokvarene, kad se idu malo na tanac razveselit? Spomeni se nek na tvoju mladost! Ča si znam ti bio bolji? A pak i danas je čisto drugačiji svit, nego je bio onda pred četrdesetimi ili pedesetimi ljeti. Mi se moramo po današnjem svitu redit!

– Ča ti ne veliš! Po tvojem mišljenju sam ja ada premalo moderni človik. Nij li tako? Tebi i tvojom kćeram su svi, kim se ne vidi današnja pokvarenost mladine, starovjerci, premalo moderni. Ali poznam ja to vaše moderno! Pod izgovorom da je to moderno, čini svaka mlada gusica, ono, ča će ona, i naše nisu drugačije, a ti je još zagovaraš, Ča misliš, kamo će to peljat? Ki vrag će zmagat svaki tajedan novi par tih kucinjih najlonskih čarapov? A stoprv te svilne canjke, ke si moru jednoč-dvakrat oblič, a onda su ravno dobri za čizme svitlat. Ali bud, to je tako moderno.

– Aj ča ti brbljaš, ti si s glavom još uvijek u onom času, ki je bio pred 1900. Odonda se je svit jur trikrat preobrnio i nastavio na glavu.

– Svit se je preobrnio, a poštenje i pravica je ostala stara. Ili misliš, da je to u redu, kad idu divojke na subotu na tance, a nedilju dopodne prespu?

– No, to od naših ne moreš reć.

– Ča ja znam, ča im još more na misli dojt, ćedu se činit, da su betežne, a onda je pošalji u crikvu, ako moreš.

– Ti vidiš svenek prečrno! A ča si to bio rekao od oprave, va tom se ne slažem s tobom. Kad su sve po modernu obličene, onda ni naše ne moru bižat kot nimške Ciganice. Danas junaki gledaju kod divojak najprije na opravu, kako je obličena, da li se more s njom u društvu pokazat. Ako ne kaniš, da ti kćere ostanu na cidilu, onda se i ti moraš redit po novom vrimenu.

– Da bi strijela udrila! Ter ovakov duh vlada u mojem stanu! Stara doba, da načinim uredbu. Ovoga to još svit nij doživio, junaki da si izibiraju žene po opravi. O ti staro budalo! Sad posluhni, ča ću ti ja povidat. Ki na opravu gledaju, ti si išću samo dragu, onako za par tajedan, ali ne ženu za cijeli žitak. Ja znam, to ti još ni na misli nij došlo.

– Da se ne nasmijem! Ti poznaš, svit? Ča stimaš, da ćedu se ljudi po tebi redit?

– Ča meni idu drugi s puta, va mojem stanu mora bit uredba. Si me razumila? Dosta dugo sam se nagledao toga, sada imam do vrata. A te dvi va hiži, da mi se odmah stanu, ar ću je dojt s mrzлом vodom poljat. Za pol ure ćedu prvič k maši zvonit, dokle se nafizljaju i opravu, projt ćedu ionako dvi ure!

– Da, da – zabrunđa žena i projde s dižicom* punom mlika van iz štale. Na putu ne more, da ne bi zamrljala: „Ovakov stari zjale, ča misli, da će moć svit preobrnut!“

Kad su divojke čule, da se otac ljuti, dokomuljile su se zlovoljne ispod dunje.

– Ovakovoga ča, človik se ni na nedilju ne more ispati, ča nij dost, da po svakidanje mora jedan bit u peti ura na noga – izusti jedna od divojak i si riblje zaspane oči.

– To je od toga, kad se ne seguraju naša majka ocu ništa reć – će nato druga i mladja od sestar.

– Znaš, tako rado bih još bila ostala onde. Lipo je bilo. Ali ča ćeš, nas jedan ne smi imati ni to malo veselja, kad imaš doma takovoga staroga bučnjaka. No ter ča ima človik dobra na svitu? Djelat pak opet djelat, a nazadnje te kamo zagrnu, to je sve!

Mladja sestra je samo zdahnula diboko, nje misli su jur bile davno drugde.

– Čuješ, ča ćeš si ti oblič k maši?

– A ča imam? Bijelu svilnu bluzu pak črnu haljinu, štimam, da mi je to još čisto. Človik ionako ne potribuje Bog zna ča, ali par canjak bi mogli jednomu kupit u ljetu, to si je zaslužio, pak to neće gospodarstva zničit.

– Ča ćeš, ča moreš, kad imamo ovakove roditelje, ki nas ne razumu.

– Znaš, ča ću stvorit? Beć ću pojtt služit. Pisala mi je družica Roza, kako joj onde dobro ide.

– Ča štimaš, da ćedu te otac pustit?

– To ćemo vidit!

Medjutim zazvoni prvi put k svetoj maši. Otac se je bio već naručevao, a i za kćere je stalo ručenje pripravno na štednjaku. Ali mlade se još nisu gibale van iz hiže. Zazvonilo je i drugi put. Polako je i u majki zakipilo.

– Ali sad se jur jednoč spravite. Svaku nedilju je to isto! Človik ionako ne potribuje na nedilju ništa od vas, samo da se za dobe spravite, no, vam je to kot gluhomu „dobro jutro“!

– Ča brundate i vi cijelo jutro. Do skupnoga zvona smo zdavno gotove.

To je bilo lakše rečeno, nego učinjeno. Najlonske čarape bile su od plesa prekinute. Svilne bluže od ležanja pognjavljene, a i cipele pune blata.

Kad je zazvonilo treći i zadnji put, zapsovala je i majka:

– K vragu nigda! Sad se ali ramajte van iz hiže. Opet ćete kasno.

Ali mlade su imale tvrdju šegu*. Nisu se bojale majke.

– Opet vam ide ta trubac kot vjeterni malin, mer već nismo dica. Znamo i same, ča nam je činit. A pak ča vi štimate, da ćemo ovako rastrzane pojti med ljude, da nas budu svi junaki osmihavali? Neka čeka ta p... s njegovimi povidajkami, dokle tamo dojdemo...

Majki proteče mrzlo po hrptu doli. Ovako govoru nje dica, ku ona pred mužem zagovara? Neka čeka crikva, neka čeka Bog? Da, Bog će u svojoj milosrdnosti čekati jedanput, dvaputa, znamda i tri puta, a onda? Neće biti prekasno?

***dižicom**, dižica = čabar
obloki, oblok = prozor
splaznilo, splazniti = popeti se
šegu, šega = tvrdoglavost

Tomina Lotika

Govorkalo se je već duglje vrime, da će se kod Jelkinih u kratkom ča preminiti, ali pravo se je stoprv onda znalo, kad su došli zidari.

Jelkin stan bio je još on pravi, stari seljački stan s otprtom vežom* i ognjišćem. Istina je, da je bio zreo za pik i lopatu. Ali človik se navadno samo ne rado i teško luči od staroga, na ko se je u toku ljet tako naviknuo.

Da su se konačno ipak odlučili, je bilo sinu Tomi za ljubav, ki je nasljeđivao na bojnem polju paloga brata Ivana. Dugo su se kratili, ali Tome se je htio ženiti i svoju ženu u novi stan dopeljati. Ali Bože mili, ča za ženu! Jednu iz varoša, frajlicu, s kom se je bio prilikom svoje službe onde spoznao. Dobri i brižni roditelji bili su nesrićni. Takovu si je morao zeti, od ke ništa ne zna, ku ne pozna. Ča nij bilo doma dosta vrlih i poštenih divojak iz dobrih stani? Pak se ide zagledati u damu, ka joj nij slamke na križ vrgla. Ča ta razumi od seljačkoga djela? Iako je Jelkin stan bogat, ipak se u njem triba svaka ruka za djelo.

Ali zaman se je majka plakala, a otac grozio. Sin je imao tvrdju glavu. Konačno su teškim srcem privoljili, samo da im ne bude mogao u oči metati, da su mu pogazili sriću. Ipak su u svojem prostom, ali poštenom srcu ćutili, da to neće dobro proći.

Kad je novi stan bio izgrađen, dopeljao si je Tome svoju izabranu. Zvala se Lotika.

Kratko zatim držali su pir, bilo je to koncem januara, kakovoga selo jur dugo nij doživilo. Mlada zaručnja bila je zaista lipa i dražesna. Pri smihu vidio si na nje čistom licu dvi slatke grabice, ke su svakoga privlačile nekim darom, ki se ne da popisati. Bila je opravna u tešku bijelu svilu, a dužički šlar nosilo joj desetero dice. Kad je išla povorkom u crikvu, mislio si, da gledaš neki prizor u kinu (filmu).

Gledaoci iskrenuli su si skoro svoje vrate. Svaki, naročito junaki hotili su viditi lipoticu, ku si je izibrao Tome. Mnogi mu je bio čisto nenavidan.

No, bilo je kako svagdir u životu i ovde drugih riči. Na primjer: „Poglejte si samo nje dužičke i nafarbane nokte. Da li će ta znat i za djelo ulovit, kot se zna namazat?“

Mladi par bio je srićan i veseo. Kako još nij bio fašinjak na koncu, išli su od zabave do zabave, od tanca do bala. Lotika je cvala kot ruža od sriće, a Tomi činilo se sve kot i lipa sanja. Trudio se je, da ispuni svojoj lipoj ženi svaku želju. Kad je došla korizma i čas pokore, vozio se je s njom većkrat u tajednu u susjedsko selo u kino, samo da se Lotika ne bude dugočastila.

Kad je pak granulo toplije sunce i snig se otalio, počeli su muži oranjem i sijanjem. Mlada i na zabavu naučena žena ostala je sada više puta cijeli dan sama doma i nij znala ča da počne sa svojim časom. Obiknuta na društvo nij znala sama ništa pravoga popasti i bila je srićna, kad se je htio na putu ki junak va nju zabosti. Ovo pak nij ostalo ni susjedom zakrito. Varoške navade nisu za selo, morala je Lotika razočaranjem spoznati, kad joj je svekrva rekla, da se njoj, kot odanoj ženi ne dostoji na puti stati i se s junaki razgovarati.

Kad se je u pismu potužila svojoj majki u varošu prik toga, odgovorila joj je ova, da je glavno da joj tako dobro ide i da ne treba djelati.

No ovde se nij mogla potužiti, ar Tome je nosio skrb, da si Lotika ne nategne žile. Seoskim mužem činilo se to ugadjanje smišnim, ar su bili naučeni, da i njihove žene ravno tako čvrsto zgrabu za djelo kako oni. Ali žene u ovom pogledu nisu poznale šale.

„Ha!“ govore su, „lako se je toj frajljici mazat i fizljat. Kad bi nek morala od jutra do noći, po vjetru i godini, zimi i ljeti se po lapti potpikovati, bi onda vidila, kako brzo bi skrsla nje lipota. Ha! Zač ne ugadjate vi tako nam?“

Tako je tekao dan za danom po volji Višnjega. Išlo je već ka koncu aprila. Sada je bio svaki boravak na polju radost i uživanje. Mlade sitve dizale su se pred očima k suncu, da je bila lipota gledati. Već je bila stara dob da dojdju krumpiri u zemlju.

Neki dan reče otac sinu: „Sad bi ali bila doba, da nam tvoja žena pomore. Krumpiri su za posadit, a i bregunda. Majka pak kuma ne dospu sve same udjelat. A tobrača* si ne moremo najet, to i sam znaš. Novi stan nas je spravio va dug.“

Tome je prosio oca: „Ćaće, nij naučna, ćedu ju križi jako bolit.“ Ali otac nij popustio.

Po ovom razgovoru išao je Tome obišenom glavom po stanu. Mlada žena opazila je odmah, da nje muža ča gnjavi i ćutila je, da je to zbog nje.

Kad su ta dan po večeri sjeli na vrt, počela je odmah:

„Tomac dragi, povij mi, ča ti fali. Ti znaš, da te tako tužnoga ne vidim rado. Nu, otvori mi tvoje srce, mili moj, ti znaš, da ću za te sve učiniti.“

Lotika pogladi Tomu po vlasi, ki spusti glavu na nje ruke. Bio se je uza nju naučio to varoško laskanje i miljenje, ko trizni i pošteni seoski junaki ni ne poznaju.

Njemu je teško oko srca, ne kani svoje lipe žene rastužiti, sjeća se, da joj je nekad u sparni ura bio obećao, da kod njega neće tribati ništa djelati, da će ju uvijek na ruka nositi. Diboko u njem klila je još klica poštenja, ko mu je kazalo, da mora zadanu rič držati. On nij znao, da ga je njegova draga Lotika ravno zato obljubila, kad je znala, da je on, suprotivno od nje, gospodar svoje riči.

Kad je on još uvijek šutio, počela je ona: „Znam, ča mi kaniš reć. Da moram i ja na djelo s vami na lapat. Neka se zato trapit, dragi moj, tebi za ljubav ću rado pojt.“

On išće u blaženoj milini nje ruku, da ju stisne u zahvalnosti, a ona mu pruži svoja žarka usta. Blijedi Misesec skrije se ravno za črn oblak.

Drugi dan svane sjajno jutro. Kod Jelkinih je već sva porodica na noga. I kuma su došli. Kratko potom vozu se kola na ljesu van.

Na laptu* uredu si otac i Tome plug, a žene si zamu košare i metnu nutar krumpire. Majka pokaže Lotiki, kako to mora. Neki čas išlo je sve u redu. Ali sunce dizalo se je sve više i bilo je sve vrućije. Na Lotike čelu kazale su se velike kaplje pota. Počeli su ju i križi boliti, da bi bila najvolila vikati. Na početku se je hrabrila: Tomi za ljubav. Nazadnje kad je bol postajala sve veća, bilo joj je sve jednako. Dojde ča dojde! Ča se je ona zato udala za paora, da se bude po lapti mučila kot vol? Tome je dost bogat, neka si zame tobrača. O, kad bi me sad moja mama vidila, a stoprv Erik, Hansi i oni drugi moji kolegari? Lotiki je prvi put u životu nekako žao, ča je zela Tomu.

Onda se domisli. Ako reče, da već ne more dalje, onda ćedu ju ovi priprosti ljudi osmijati. Ako veli, da neće, reći ćedu, da je lijena. Onda ne ostaje ništa drugo nego... Lotika se pusti s krikom na zemlju.

Tome ostavi plug, priskoči odmah k njoj i ju zdigne na ruke: „Mala moja, ča ti je? Govori, sunce moje!“

Ona podigne teško oči i reče pomuklim, nekrivičnim glasom: „Tomac, oprosti mi, ali... ali mi već nećemo bit sami...“

Tome pogleda svojoj mladoj ženi u oči, kot da nij pravo razumio. Ali onda se obraća s njom u nekoj divljoj radosti, da su ostali na polju mislili, da je poludio. „Zlato moja, da je to moguće?“

„Aje, Tomac, zato mi se je umlilo.“

„Kad je tomu tako, onda već ne smiš za djelo ulovit, ne da ti se ča stane!“ Tim odnese mladu ženu u kola, kade joj n apravi iz kocanjev teplo i meko sidalo. Onda se otpravi brzo k majki i kumi, da im povi novinu.

Mlada žena zakrene za njim porugljivo nosom. „Sad znam, čim ga morem za norca držat“, misli zadovoljno pri sebi.

Obadvi žene prijele su vist, kot da je to ča naravnoga. Ali kad je Tome rekao, da već mlada ne smi na lapat, rekla je majka: „No, to će bit ča lipoga. Ja sam vas imala petime, pak sam do zadnje minute djelala kot i rob.“

Tome se ćutio uvrijedjen. „Ča ja marim zato! Ja si moje žene ne dam krajspraviti*, da budete znali.“

Odsada početo djelao je Tome za trime, samo da ne budu mogli roditelji ništa reći. A svojoj mladoj ženi ugadjao je još već. Kad se nij htila moći skihnuti, bio je pun brige. „Draga moja, poj lezi na stelju, ako ti nij dobro. Bojim se, da bi mi mogla obetežat.“

Lotika bila je zadovoljna. Ovakovoga muža si je željila.

Neki dan, bilo je to na nedilju pred mašom, dojde stric Jakov k Jelkinim, ki su stanovali blizu crikve, da onde dočeka skupni zvon. Kako je išlo k Petrovoj, počele su na polju biliti hrži i pšenice. Ča je onda za seljaka naravnije, nego da se pomina od bliže žetve. Reče stric: „No Lotika, ljetos sam se veselio, da ću imat mladu i lipu žnjačicu, ar Tome nam pomore svako ljetu pri žetvi. Ali kako sam čuo će bit ništ iz radosti.“ Kum se nasmije radosno, a Lotika preblijedi. „Ali čuješ, lipa moja, ništ ti još nij poznat, da bi bila tušća. Ha?“

Lotika je u velikoj nepriliki. Prvi put ju je strah, strah zbog svoje lakomišljenosti.

Stric Jakov, ki vidi nje zabunu, misli da je to zbog njegovih riči: „No, neka se sramovat. Znaš mi seoski ljudi ne poznamo vaših varoških izrazov pri takovom poslu. Mi velimo sve ono ravno tako, kako si mislimo. Ali po mojem mišljenju bi ti jur morali poznat božji blagoslov.“

Tome pogleda svoju mladu prvi put sumljivim okom. Zaista! Ali onda prevlada opet ljubav u njegovom srcu: „Znate striča, kod ovako mladih žen se človik dugo ne puti“. A k Lotiki obrnuto: „Bud, mala moja, kako su naš stric znatiželjni. Ali sad im neka justament ništ povidat.“

Lotika zdahne diboko. Da na to sama nij mislila. Ovi seoski ljudi su kot viške, mislila je u sebi i si najprzela, da će biti opreznija.

Drugu nedilju, kad su stric opet došli k Jelkinim, začudili su se: „Joj te je dalo kada i Lotiku, je ovo ali friško išlo!“

U dojučem tajednu počela se je žetva. Bilo je sada sve od rana do kasna vani na polju, da se spravi urodja polja za dobe u škadnje i vriće. Sad nij bilo časa za privatne posle.

I Lotika postala je opet mirnija.

Polako se je zgotovilo i to djelo. Tome je počeo orati pod zimsku sitvu. Sad će dojt skoro Lotikina doba, mislio je pri svakom koraku pri oranju. Već je sve selo znalo njegovu tajnu, ar je bilo Lotiki vrlo poznati. Kad su ga htili u šali pitati: No Tome, ča ćete si kupit, znao je svakomu odgovoriti. – A maloga Tomaca, to se razumi!

Tako je prošao august i došao magleni septembar. Jabuke na vrtu bile su već zrele, a i Lotike doba bila je pred vrati.

Tome u svojoj brigi, bio je već par puta kod vračitelja i mu naručio, da dojde za dobe, kad bude tako daleko. U zadnjoj hiži stala je čisto nova zipka. Pripravne su bile i plence i pretež za novorodjenče. U hlivcu pitala se i jedna svinja za krstitke.

Jelkin stan i s njim cijelo selo bilo je u nekom nemiru, da li će srično projt. Tome si skoro nij znao najti mjesta. A stoprv Lotika, nij već dane dugo zažmala okom. Sad kad je vidila, ča je učinila svojom nepromišljenom lažom, zgubila je sve ufanje. Mislila je, da će načiniti konac svomu životu. Ali nij se mogla odlučiti. Tako je smrtnim strahom čekala na dan, koga je imenovala. U tom joj dojde slučaj na pomoć.

Tri dane pred kritičnim danom odvezli su se svi domaći i Tome na lapat krumpire znimati. Lotika je sama ostala doma i s njom divičica, Tomina sestra, ka neka odmah proteče po vračitelja.

Sad je Lotika vidila svoju dob. Divičicu poslala je iz stana i zgrabila svoj kovčeg (kufar) pak se dala po zavrti na postaju. – – –

Glas, da je mlada Lotika ostavila Tomu, protekao je brzo po selu. A stoprv kad se čulo, da mlada nij bila noseća, nego se tako činila, rugali su se svi Tomi i rekli: „Dobro mu je tako. Nij znao kako visoko će nos nosit, otkada je imao tu Lotiku.“

Tomu je bilo tako sram, da se je jedva na cestu van segurao. Ali za mnogo jače bolilo ga je razočaranje. Njegova Lotika, koj je on vjerovao kot dite svojoj majki, ga je tako zalagala. U prvi čas je skoro obnorio*. Za njega se je bio srušio vas svit.

Njegova žena se već nikad nij povratila, a on ju iz razočaranja i boli nij išao iskati. Tako je ostao sam po smrti roditeljev i kajao se je do groba, da nij poslušao riči svoje pokojne majke.

***krajspravit** = uništiti, upropastiti

laptu, lapat = oranica

obnorio, obnoriti = poludjeti

otprtom vežom, otprta veža = otvorena kuhinja

tobrača, tobrač = nadničar, sezonski radnik

Kako je striča Štefe dostao strinu Maricu

Ne znam zač je tako, ali svako ljeto, kad dojde kasna jesen s dugimi noći, moram misliti na svoje ditinstvo, a pritom i na našega striču Štefu. Naročito, kad se počne narav pripravljati na bijeli svetak, na Božić.

Još ga danas vidim, toga našega striču Štefu, kako sidi zvečera na klupi kod kaljene peći, ka nam domaćim, a i njemu grije ugodno hrbat. Iz ust visi mu lula (fajfa). No, najvećkrat se iz nje nij kadilo, ar naš dobri striča je bio zaboravio od povidanja na namitanje i upaljenje. Ča, ali njemu nij ništa smetalo. Kad se je htio nasmijati, kazao je dva rede zdravih zubi. Nijedan mu nij manjkao, samo livi podočnjak bio mu je od lule poderan. Ča je davalo striči tako smišam izgled, da smo se mi dica htili početi smijati, kad smo htili zagledati striču. No, dobri starac mislio je, da se smijemo od veselja, ča je k nam došao. Istina je, da smo se i njegovomu posjetu jako veselili, ali ta skoro krugla škulja med zubi je bila zaistinu smiha vridna.

Kako sam napomenuo, naš kum bio je u povidanju neiščrpiv. Znao je povidati tako strašno od bečarov u Bakonjskoj lozi, kako se je s njimi spoznao za dobe svoga tržarenja kot tikas*, da smo puni straha poškiljevali k majki i k oblokom, da li ne stoji ki vani.

Ili nam je povidao, kako mu je išlo kod Štajera u službi. Bio je gizdav, da su one krave, ke je on pasao, davale najveć mlika. Ča Štajer, a ni drugi nisu mogli razumiti. Svi bi bili rado znali, da kako to stvori, da se njegove krave u dvi ura tako napasu, kot drugoga njegove u pol dana. No naš striča je držao svoju tajnu za se. Ali nam je povidao. On si je htio napuniti sve žepce solom i kad su se htile krave čemerno pasti, posipnuo im je sol po travi i „ljudi moji“, rekao je striča, „da ste vidili kako su krave žerale. Još i onu kiselu i oštru travu su poždrokale, a sve zbog soli.“ Da, da, tako lukav pastir je bio naš striča. Tribao bi cijele knjige, ako bi htio popisati sve ono, ča nam je u toku ljet povidao. Ovde kanim samo jedno spomenuti.

Bilo je to neko ljeto ravno na Tominju, kad je striča došao k nam obišenom glavom. Odmah smo vidili, da striči leži ča na srcu. Ovakovoga striču nismo poznali. Bilo nam ga je milo. Kad se je sjeo na klup, posidali smo se oko njega i gledali ga nesigurnim okom. Ali kako mlada krv ne miruje, vrtali smo podjedno simo-tamo i ribali plundricami po klupi. Šutenje strica nam se nij dopadalo. U to otvori slučajno usta. Mi prasnemo u smih. Majka nas počne karati, ali nismo se mogli umiriti. Ovo naše lepurenje* moralo je sigurno razdramiti striču, ar je rekao: „Aj ostavi je, neka se smiju, gdo zna kako dugo ćedu se još moć.“ Majki je bilo pravo, a striča zdahne diboko i počne:

„Danas je ravno pedeset ljet, da smo se ja, dica, i vaša pokojna strina bliže spoznali. Ah, kad si najzad pomislim, kakov je bio onda svit. Ne tako nor (lud) kot i danas. Ljudi su bili srićniji, mirmiji i zadovoljniji. Ali ne kanim vam od starih časov povidat, nego kako smo se ja i vaša strina, onda još Marica Rožičeva, spoznali. Prije je bilo čuda lipih navad živo med narodom. U svakom selu imali su svoje posebne navade, ili kako smo mi htili reći, pravice. Jedna takova pravica bila je kod nas, da su si htile mlade divojke, ke su bile jur zrele za udaju, metnut na Tominju predvečer pod vanjkuš* hlače onoga junaka, koga su hotile imat za muža.“

Striča, videć naše duge i nevjerujuće obraze, govorio je dalje: „Da, vjerujte mi, prave hlače. Znače, to nij bilo lako djelo, ali vindar si je svaka znala priskrbit. To su činile pomoću svojih družic. Ončas naime je bilo u svakom stanu života, bio je roj dice, da se človik skoro nij putio, kako se ko zove. Tako je mladi človik onda mogao imat iz svakoga stana družicu ili tovaruša. To je učinila i vaša strina. Ej, ne znam se već spomenuti, kako je to obaratala. Ali na Tominju probudim se rano i skočim iz postelje. Kanim si nategnuti moje nove hlače, da idem u susjedsko selo na sajam, kad opazim, da su skrsle. Cijeli tajedan visile su uz ormar na čavlu.“

„Jo basti kuli!“ sam se razjadao. „Majka... majka, ne znate kade su moje nove hlače?“

Majka su mi odrizali: „A išći si je, dragi moj, ja nimam lazno da gledam za tvojimi hlačami.“

Moja sestra Liza, ka je to čula, počne se rugati: „Trimi – mislila je „ludaki“ – su je na štajngi odnesli, a četrti je pitao kade su.“

Odmah sam bio doma, da je hlače Liza dala koj divojki.

„Hej, Liza, sad mi s dobre volje povij, kade su moje hlače. Ako ne, onda ćeš ča doživiti! Ja je pravam, ar moram na sajam.“

Ali Liza mi se smijala u obraz: „He, he, he, bud bi rado znao?“

„Ti, ja ću ti ispuakat vlase.“ zagrozio sam joj se. No ona se nij bojala.

I ča da vam velim. Nij mi htela povidati. Kad su ali to bile moje jedine svetačne hlače, sam je nužno tribao. Nazadnje su se i otac zamišali u našu debatu. Konačno sam dočuo, da je ima Marica, vaša strina.

Gdo će ali tamo po nje? „Ja ne!“ rekla je odlučno Liza. Nazadnje mi ništ nij ostalo, nego da idem sam.

Tako sam se otpravio teškim srcem k Rožičevim. Kad dojdem k njim na dvor, bilo je još vrlo rano, su krmili teta Bare Rožičeva ravno kokoše.

„Dobro jutro, teta Bare.“

„Bog daj, Štefe, ča nam ti nosiš ovako zaran?“

„Aj“, zdahnuo sam diboko, a pot me je počeo podbijati. „Je... je... vaša Marica doma?“

Teta Bare me pogledaju velikimi očima, a onda se nasmiju: „Pravoda je. Poj nek u zadnju hižu, još leži na stelji.“

Dragi moji, to vam nij bilo lako za me. Ončas imali su i junaki još srama. No vindar se otpravim u zadnju hižu, potukećem i kad čujem nutri neko kašljanje, otvorim vrata. Najprije gledam i ne vidim ništa. No, kad bolje pogledam, opazim na stelji Maricu. Samo nos i oči su joj izmed vanjkušev i dunje, kamo se je bila zarovala, vanizgledali.

„Dobro jutro, Marica!“ počeo sam, ali glas je zustao u gutu. Bio sam uzbudjen. Onda si počvrstim glas i rečem: „Ja... ja... bih...“

A Marica, črljena od srama kot kuhani rak, izjeca samo: „Ti... ti... si došao? Ja... ja sam mislila: vaš Marko...“ Ja u prvom hipu nisam znao, da ča misli.

„Zač naš Marko?“ izblecnuo sam nesrićno. „Kade su moje hlače!“

Marica nadigne milo glavu, a onda zariva obraz još dublje u vanjkuš i se počne naglas smijati.

Ča sada još slijedi, kratko je. Kad je bilo jur dugo po piru, uvadila mi je, da je bilo jur mračno u hiži, kad joj je naša Liza dala hlače i tako je krive dostala. No, kašnje mi je čuda puti rekla, da joj nij žao, da je zela moje hlače, moja dobra. Bog joj daj pokoj, draga žena.“

Striča prestane i si tare rukavom oči, ki su mu bili nekako vlažni. Da li od dima, ki je bio u hiži, ili od nutarnjega ganuća, nismo znali.

„Vidite, dica, onda su bili još lipi časi!“

***lepurenje**, lepuriti = podrupljivo (se), smijati

tikas, ug. = kokošar

vanjkuš = jastuk

Cvrčak i hrčak

Sidili su već u osnovnoj školi jedan uz drugoga u istoj klupi, Stanko i Branko, ali su bili sasvim različite naravi.

Stanko biše već od ditinstva sanjar. Kolikoputa ga je morao stari učitelj opomenuti, neka pazi, neka ne sanjari. Ali Stanka je njegova živa fantazija uvijek nanovo odvabila daleko u tudje gaje i kraje, u bajke i povidajke, u fantastična zbivanja i godanja.

Branko je opet s obadvimi nogami čvrsto stao na tlu ovoga svita. Dok je bio Stanko tanak i slab, skoro prozirno fin i mledan*, bio je Branko tust, debeljast.

Stanko je bio željarski sin, Branko sin maloga seoskoga trgovca. Dok je Stanko vedro zamišljeno sanjario, tržario je Branko već u školi sa svim mogućim, početo od kruha, ča si je done-sao za doručak u školu do gumbic, kugljic i poštanskih marak.

Obadva su bili – svaki na svoj način – dosta nadareni. Za Stanka našao se je neki rođjak, ki je financirao daljnje nauke talentiranoga mladića. Dok je Stanko pohađjao gimnaziju, išao je Branko u trgovačku školu. Ali oni su se i dalje prijateljili i sastajali.

Još prije nego bi bio Stanko dospio do mature, umro je njegov dobrotvor i on je samo podučavanjem manje nadarenih školarov kako-tako uz glad i nevolju stekao ispit zrelosti. Već prije mature objelodanjene bišu u novina i časopisi neke njegove pjesme, zarad kih se je mnogo očekivalo od njega. Po maturi dospio je u uredništvo jednih novin, ali novinarstvo i sanjarstvo se samo u neki izuzetni slučajji slažu. Od samih pjesam novine isto tako ne bi mogle živiti, kako bi i sam pjesnik morao od glada umriti, kad mimo pjesam ništa drugoga ne bi producirao. Ovako je i Stanko radi svojega sanjarenja bludio iz jednoga uredništva u drugo. Uz glad i bijedu lebdio je kao sanjar kroz život, zaljubio se obično u lipje divojke, ke su se oblačile u svilu i krzno i kim je bio i najskromniji draguljarski nakit više vridan nego najmudriji mladić ili najglasovitiji pjesnik.

Sasvim drugi put je zasikao Branko. Preuzeo je očevu trgovinu, bogato se oženio za jedinu kći nekoga veletrgovca u kotarskom središću i otada trgovao sa svim mogućim, naravno u veliki razmjeri. I pričinjalo se je, ča god popade, sve se pretvori u zlato, u pinez.

Nekoga dana imao je Branko opet posla u Beču i slučajno se je zatekao u svoga izgadjenoga ter ubogo opravnoga prijatelja Stanka. Odmah ga je pozvao u jedan elegantan restoran, gdje su se drugi gosti prezirno uzirali u ubogo obličienoga mršavoga muža. Ali Stanko je bio na to već naviknut, nij se mario za to, još i drsko je pogledao najzad u oči drugih gostov.

Spominjali su svoje davne doživljaje iz ditinstva. Branko, ki je bio sada još deblji, onako pravo „ražeran“*, jio je brzo i lakomo, dok je mršavi Stanko onako bez apetita samo prevračao jilo i pritom počeo filozofirati:

– Znaš, Branko, mi dva smo sasvim različne nature. Ti si hrčak, ja sam cvrčak. Znaš li se još spomenuti na onu povidajku našega pokojnoga učitelja, kako marljivi mrav ili mrvunac kara

lakomišljenoga cvrčka, ki kroz cijelo ljeto samo pjeva i ništa ne djela, a u zimi trpi od glada.

– A zač onda mene ne nazivaš mravom? To bi mi bilo draže, nego da me prisposodabljaš hrčku, toj živini, ku nigdo ne ljubi.

– Za mrava, za tu marljivu živinu, si mi prevelik zrastao i po tijelu i po imanju. Ali ako ti se hrčak ne vidi, prisposodobimo te onomu kralju Midasu, komu se je sve, čega se je dotaknuo, pretvorilo u zlato.

– Hm, to mi se bolje vidi. To na neki način dobro pogadja moj život. Ja sâm se moram čudit i smijati, kad vidim, ča god započnem, u svem imam nenadijano velik uspjeh.

– Ne bojiš li se, da bi ti moglo tako pojt kot kralju Midasu?

– Midasu? Kako mu je išlo?

– Umro je od glada. Sve se je u njegovu ruku pretvorilo u zlato, i svako jilo, a zlata nije mogao potrošit.

– Toga straha nimam – nasmijao se je grohotom Branko. – Vidiš, kako mi se rači. Od toga ni pominka ne more bit da ću ja od glada umrit. Ali zač ti ne jiš? Ča je s tobom?

– Nimam apetita – klonuo je Stanko.

– Ti bi se bio morao dobro oženit za takovu žensku, ka bi ti dobro kuhala pak bi se brinula za te.

– Bogata neće pojt za me, a za siromašnu zač da se ženim? Da iz jedne bijede-nevolje dvi načinim?

– Vidiš, ja sam se dobro oženio – odvrti zadovoljno Branko.

– Ali kako čujem, imaš samo jednoga sina.

– Moja žena ne kani imat već dice. Ja bih rado imao dva-tri sine. Još i kad bih imao desetero, svaki bi mogao dosta jerbat*. No i ovako je dobro. Barem ne tribam načinjat teštamenta. Sve će pojerbat moj jedini sin Albert.

Rastali su se.

Opet je prošlo par ljet. Onda je Stanko čitao u novina, da se je jedini sin Branka, Albert, ubio pri vožnji na svojem skupocjenom trkačkom automobilu.

Pri sljedećem sastanku bio je Branko jako postaran i sasvim slomljen. Ovput je on počeo gorko mudrovati:

– Znaš, Stanko, imao si nekako pravo s onom prisposodobom ka kralju Midasu. I po nesrići mojega sina imam neobičan uspjeh kod svih mojih trgovinskih poduzećev. Pod mojimi rukami pretvara se sve u pinez, u zlato. Ali ja umiram od duševnoga glada. – Ispuknuo je iz žepa svoju mošnju*, u koj su se gomilale tisućke. – Na, zami si, koliko ćeš! Načini si lip i ugodan život. A kad ti sfalu pinezi, dojdi k meni! Ja ću ti ih opet dat, koliko god hoćeš.

– Vrzi kraj te pineze – mahnuo je trudno Stanko pak se je suho skašljao i dodao: – Ako hoćeš, postavi mi kakov skromni križ na moj grob.

– Ti se pominaš od groba? – začudio se je Branko.

– Da – odvratio je kratko i suho Stanko. – Imam tuberkulozu, kod nas doma velu, suhu nevolju. Danas mi je rekao doktor, da imam još oko tri-četire misece ili najviše pol ljeta do smrti.

Obadva su obisili glave. Rado bi se bili još jednoč razgovarali o svoji mladi ljeti, ka su bila puna nade, ufanja u budućnost. Ali gorki pelin sadašnjosti stiskao im je grlo. Još su neko vrime šuteći sidili skupa i trapili si glavu, čim bi mogli točiti i tišiti jedan drugoga. Onda su si dali ruku i razšli se zauvijek.

***jerbat**, jerbati = naslijediti
mledan, mled = mršav
ražeran = ugojen, tust
mošnjju, mošnjja = kesa, novčarka

Kad selo umira

Imam jednoga prijatelja, ki me gustokrat poziva u svoju brigovitu hladnu domovinu. A kad sparno ljetno sunce upre na grad i sproгна varošćane na ljetovanje, onda i ja rado posluhnem ov ljubezni poziv. I onda skupa oplaznimo brige i doline, tako da većinom i ja jur poznam cijelu krajinu.

Ovo ljeto otpeljao me je moj prijatelj u jedno daljnje malo seoce, ko se stiska med zelenimi livadami i lozami na rebru jednoga nagloga briga. Nij bilo to obično selo. Bilo je sasvim drugačije, nego ona lipa čista sela, ka sam dosle upoznao u ovoj krajini. Med brigi su stani rašicani, a med njimi stoju u dostojnoj daljini štale i škadnji, ki su okrojani sinokošami. Tako je bilo i ovde. Ali dokle u drugi seli hiže kao gizdave divojke kažu svoju lipotu, u koj se zrcali marljivost stanovnikov i ljubav čistoće, su ovde hiže zanemarene, okrušene, krovi zapadjeni, staze zarašćene. Po mledni sinokoša raščepurili su se grmi. Iskajući stazu potrkujemo se mimo jednoga grma, na kom se pase jedna mledna koza. Vime joj je krvavo, naredno od trnja. Na drugu stran grma se zabusnemo u jednu staru babu. Debelom batunjom, na ku se naslanja, pazi na kozu. Hrbat joj je diboko prignut od starosti. Na naš bojažljiv pozdrav nešto zabrunđa, pak neuljudno obrne kraj od nas žuko-nabrano lice. Opet dalje ruši se jedan plot. Pod njim sidi starac, tako da nij jasno, je li starac potpira plot, ili plot njega. Iz ust mu visi ugašena lula. Uza njega leži svežanj sijena. Babra po žepi razderane oprave; išće žigice. Sumljčavo zdigne oči na nas, ali kad ga moj prijatelj pozdravi u njegovom dijalektu, raširi se po nabranom licu suhi dobrovoljni posmih, od koga još jače naraste broj neizbrojnih brazdov. Pomoću žigic mojega prijatelja vrijeda gori lula, a po brazda staroga lica razlije se trudno zadovoljstvo. Još par skupih riči, ke ja teško razumim, pak gazimo dalje. Sparna tišina nam veže jezike. Zamišljeno koraca pred manom moj prijatelj. Konačno ja prekinem neugodnu tišinu:

– Izgleda, kotno da bi ovo selo bilo mrtvo?

Moj tovaruš postane. Hiti oči na najbliži stan, ki pod sadašnjim uboštvom još zakriva negdašnje bogatstvo, pak zdahne:

– Da, ovo selo je odsudjeno na smrt.

– Kako to? – pitam ja. – Gdo je je odsudio na smrt?

On turobno odgovori:

– Selo samo se je odsudilo na smrt.

Znatiželjno čekam na daljnje razlaganje. Ali moj prijatelj muči i gazi teškom nogom dalje.

Dojdemo do jedne na pol slomljene klupi, ka se naslanja na jedan velik kamen. Pažljivo sjedemo na nju, a moj prijatelj počne tiho i polako otkrivati meni otajnost umirajućega sela.

Selo nikad nij bilo veliko. Blizu trideset hiž čuču okolo male kapelice, u koj svaki misec nek jednoč mašuje farnik iz susjedškoga sela.

Ja mojimi očima išćem kapelu. Moj tovaruš mahne rukom doli u jedan smir, kade najdu moji oči jato starih jelvov; med njimi se shranja kapela. Uz crikvu na livo – kaže opet moj prijatelj – stala je nekada i škola. Pred sedamdesetimi ljeti bila je ona puna života, jer se je rivalo u toj staroj zgradi do četrdesetero dice. Ali zgrada je bila jur onda tako stara, da je učitelj stalno drhtetao za tolike mlade živote. Ča bi bilo, kad bi se jednoč ta stara škola srušila na glavu te mile nemirne dice, ke dice pjevanje i vesele igre odzivale su se po paša i loza?

Lipo vrime je to bilo. Ljudi su bili srićni, ar su bili zadovoljni i mirni. A njevo bogatstvo bila su ta živa i vesela dica.

Ali onda se je doselio u selo neki tudji duh. Gdo bi mogao drugačije razložiti to veliko preminjenje, ko se zna godati doskrat u jednom pokoljenju? Ljudi su bolje gospodarili, sve već novca je došlo u selo. Se je znamda s tim novcem doselio vrag u selo? – špekulira tiho preda se moj prijatelj. S jednom ričom: bogatstva bilo je sve već, a igar i pjevanja dice bilo je sve manje. Namjesto toga našli su si stanovniki druge šale i zabave. Jednoč je buknula ovde, onda na drugom kraju vada med susjedi, čemu su se drugi veselili i smijali, ar su se barem imali zač pominati. Skoro iz svake vade nastala su dugoljetna sudstva. Ar to je jur stari zakon: vrag donese, ali i odnese pineze.

Kot sam jur rekao: dice bilo je sve manje. I konačno je hodilo u školu još samo osmero dice; i to petero od njih bila su dica pastira, a trojica bila su dica učitelja. Naokolo izgradile su se sve hiže nanovo, a stara škola bila je sve gorja. Kumaj je već nosila svoj krov, ki se je nagibao jur na stran, kot da bi jur sam sebi pjevao Cirkumdederunt. Ali učitelj je zaman prosio od ljeta do ljeta načelnika i seosku pravicu, da se mora graditi nova škola. Rekli su: neka ju gradi država. I na kotarskom mjestu je bio učitelj dostkrat. Onde su tvrdili: škola je općine, ona ju mora graditi.

Konačno je išao učitelj tako dugo na vrat samoga kotarskoga poglavara, dokle je ov jedno protuliće poslao komisiju u selo. Komisija je odmah zatvorila školu i izjavila, da se mora još kroz ljeto izgraditi nova škola.

Seoska prepostavnost se je suprotivila svom silom. Kad drugo nij pomoglo, iskali su svakud državnu potporu. Ali nij uspio njev trud, kad su bili stanovnici jur po cijeloj krajini razglašeni skupnjaki. O njevi bezbrojni zlati, ki moraju spat u njihovi ladica, povidale su se legende.

Da u svoje žepe posežu, zato se nisu mogli odlučiti. Tanačili su ada nedilju za nediljom, ča bi mogli još poduzeti.

To mnogo tanačenje doneslo je ipak svoj zali cvijet. U nekoj zvijanoj glavici seoske prepostavnosti procvala je naime misao: ča bi bilo, kad bi otpustili pastira? Onda bi se mogao i učitelj seliti, ar za njegovu vlašću perepuću* to nismo dužni graditi novu školu?

Još su malo pretresali ov mudri tanač pak su odlučili, da ćedu poslati s ovim poslom načelnika i najmudrijeg prepostavnoga u kotarsko mjesto, a ako bude triba još i k državnomu predsjedniku.

Posao je došao zaista do Ministarstva za podučavanje, kade je neki činovnik tako dugo sidio nad njim, dokle se je izlegla pomoću jedne male komisije odluka: selo nij dužno za samoga učitelja graditi školu. Po sebi se razumi, da nij malo vagala i ta činjenica, da će na ov način država prištediti jednoga učitelja. To je jur tako, da se i u visoki uredi najde uvijek materijalistov, kim je jedna štala za junce produktivnija, nego jedna nova škola – mudruje žuko moj prijatelj.

Seoska pravica je sada pod nekakovom zlikom hitro otpustila pastira. On je psovao i proklinjao, nagražao se, da će važgati stan načelnika, dokle je žena zaman iskala lakoviju* po seli, ar iz općinske kuće morali su se u najkraćem vrimenu iseliti. Za par dan kašnje naložili su si na kolca svoje ubogo pohištvo, pak se je cijela obitelj dala doli po selu. Cijelo selo je bilo na ulici. Ovako znamenit prizor nigdo nij kanio zamuditi. Uz mnoge znatiželjne bilo je i nazlobnih, ki su se još rugali nesrićnoj obitelji. Lica pastira i njegove obitelji su gorila od srama. On sam si već nij znao drugače pomoć: grozio se je, psovao i proklinjao je strašnim glasom selo. Kričao je: Prokleta neka bude svaka majkina utroba, prazna neka ostane svaka zipka dokle se hiža na hižu ne razvali!

U augustu se je iselila i obitelj učitelja, koga su premjestili u jedno drugo selo. Ukradajuć su zginuli u jednoj ranoj zori. Učitelj se je teško lučio od sela, komu je posvetio svoju mladost, svoja najlipša ljeta. Ovde je steklo protuliće njegova života. Ovde je procvala ljubav u njegovom srcu prema toj lipoj siroti, ku je k oltaru otpeljao i s kom je tolika lipa ljeta živio ovde u srići i obiteljskom miru. Još teže se je lučila od svojega rodnoga sela žena učitelja. Bila je sirota bez oca i majke od maljanstva. Rodjaki su se brinuli kako-tako za nju, nešto već za nje imanje. Kad je počeo mladi učitelj k njoj selo hoditi, obrnuli su se svi proti njoj. Ar svaki je nudio nek svoju kći mladomu učitelju. Još od onoga vrimena ostalo je mnogo težanja u selu

proti učitelju. Osebuju u prvi ljeti svojega hištva imao je mnoge poteškoće. Ali ča se je on za to mario, kad je mogao pobignuti iz človiče zloće u svoje miline puno obiteljsko gnjazdo. Zasadio je lip vrt sadovnoga drivlja oko svojega stana. Premda su mu se smijali, ča kani na voj višini od blizu tisuć metrov sa sadovnim vrtom. On se nij mario zato, fanatično je iskao onakove vrsti, ke i ovu hladnu klimu podnašaju. A sad mora ostaviti sve to mlado drivlje, ko ga je toliko truda stalo. Sve ovo je bilo bolno.

Idući mimo cimitora položili su vijenac cvijeća na grob, u kom su počivali roditelji žene učitelja. Na grobu si ona već nij mogla najzadržati suz. Bolno je zajauknula: Gdo će odsle saditi cvijeće na majkinom grobu? U jeseni bilo je mrtvo okolo stare škole. Samo noćni tati su ju još poiskovali, dokle se je našla u njoj ka daska ili ka druga malenkost. Ovi noćni gosti bili su pravoda bogati stanovniki sela, ar tatov zna biti i onde, kade je najveće bogatsvo, a ovo su najgorji tati. U zimi je došlo pak mnogo sniga. Pod težinom sniga zdviznula se je stara škola i onda je imala konačno mir.

– A ča je bilo s kletvom pastira? – pitam ja znatiželjno. – Tako izgleda, da se je ta kletva spunila?

Tako ne, kako si je on željio. I odsle je bio kadakoč porod u selu. Nek da već nikad nij bilo najednoč toliko dice, da bi bili mogli otvoriti opet školu u selu. Zato su morali slati ti pohlepni bogati ljudi svoja jedinčeta u susjedsko selo u školu. A kletva pastira se je ipak spunila. Ar kako su se povekšavali porodi u selu, tako su se pomnožavali mali grobi na cimitoru. Jedno pokopali su odmah iz zipke, drugo se je rashladilo u zimi na putu u školu. Pokašljivalo je jedno vrime, pak se je selilo vrijeda u rani grob na cimitor.

– Strašna sudbina! Pak nijedno dite nij odraslo?

– Odraslo ih je nekoliko, ali i ti su prošli po slijedu sprognanoga pastira. Kot kakova nevolja dostigla je je želja za svitom, za varošem. Zaman je bila molba roditeljev, zaman suze, zaman zdivanje, zaman je bilo bogatstvo. Razbigli su se i potepli* po svitu, kot da bi je bio gonio razljućeni pastir okrutno nemilim bičem.

Moj prijatelj je završio. Na prst je namatao jednu travicu i zamišljeno gledao u nju. Mučali smo. I ja sam premišljavao. Moje misli letile su daleko prik brigov i dolin ča do Gradišća. Mislio sam na naše sunce, na naše polje i naše loze. Začutio sam neutišivu želju za domovinom. Mislio sam na hladnu vodu, ka tiho teče pod šumećimi jagnadi*. Sanjario sam i mislio, da čujem jednoglasno žuborenje potoka, šalno šaptanje vjetrića, ki se igra s lišćem jagnada. Najednoč se trgnem. Kot da bi čuo oduran glas jednoga gavrana. U tom hipcu mi dojde na misli jedna vist, ka me je dostignula pred nekolikimi tajedni u Beču. Jedno naše selo bogate prošlosti ima tako malo dice, da ćedu mu odsle dozvoliti samo jednoga učitelja. Negda prvo dva učitelji nisu zmagali s dicom. U jednom razredu rivalo ih se je do sedamdeset. A sad ih nij četrdeset sve skupa.

Pod terom ove misli zdahnem polglasno:

– Turobna je smrt pojedinoga. Još turobnije je, kad mrtvačka duha davi cijelo selo, kad selo umira...

Na ove riči zbudi se iz sanjarenja i moj prijatelj. Zdignemo se s potrene klupi. Krenemo korake prema kapelici. Putem moj prijatelj sramežljivo doda još:

– Ta učitelj, zadnji učitelj ovoga sela, bio je moj stariotac. A sad hodmo, da vidimo grob mojih pokojnih djedov! – Pokuknuli smo najprije u kapelu. Od svih stran izgleda zanemarena. Ali nutri je čista, a na oltaru lip svežanj cvijeća kaže, da se negdo skrbi za kapelicu.

Ako jur selo umira, kako mrtav mora biti stoprv cimitor!

Trava raste po groblju. Ali na jednom grobu vidimo isto cvijeće, ko smo vidili i u kapeli. K tomu grobu me pelja moj prijatelj i veli:

– Ovo je to mjesto, kade je mojoj starojmajki skoro srce puklo od tuge, kad je morala ostaviti svoje rodno selo. – Meni se riva na jezik pitanje, gdo sadi ovde cvijeće na grobu? Gdo nosi cvijeće u kapelicu? Ali moj peljač se prekriži i mi molimo tihi Očenaš za pokojne. Pri molitvi začujem pod grobljem veselu larmu dice. Začudjeno pogledam mojega prijatelja. On se tiho nasmiši, pak me zove, da si pogledamo iz bližega tu glasnu mladinu. Kad izmed grmlja vanstupimo, presenetimo malo jato dice, dvi veće divojčice i dva dičake. Kratak hipac vlada tišina. A onda najednoč zagluši iz svih četverih ust trijumfalni krik: Onkel! I jur visi jedna divičica na vratu mojega prijatelja. Ja se presenetim i sramežljivo potegnem malo najzad, da ne bludim obiteljsko veselje. Ali vrijeda se i s manom sprijatelju dica i nas peljaju u ne veliku, ali ukusno vilu, ka je opkrojena sadovnim vrtom. Putem mi prijatelj nek na hitri razloži: Njegov brat, profesor botanike, kupio si je malo imanje ovde i sad nasljedjuje svojega starogaoca, ki goji nove vrsti sadovnoga drivlja. Projdujće dane mi je pisao, da dojdem kušati njegove prve črišnjje. Još nij završio, jur se zdravimo. A navredi sidimo za stolom uz veseo razgovor i dobru južinu, ke južine koruna je zdjela škurih velikih črišanj. Ponosno razlaže profesor, kako raste zanimanje za njegovo sadovno drivlje. Morat će najeti još jednoga vrtljara, ar on se more samo u dugi prazniki sveučilišća zadržavati ovde, premda i kroz školsko ljeto ovde stroši svaku slobodnu uru. Trgovina s ovdešnjimi sadovnimi cipi sve bolje ide, ar u ovoj višini odgojeni cipi su zdraviji i sposobniji u borbi protiv svakorjačkih škodljivcev.

– Kako Vam se raču naše črišnjje? – pita me žena profesora, da i ona dojde do riči.

– Vrlo dobro – velim. S ovom kratkom hvalom pokusim zakrivati manjkanje nutrašnjega oduševljenja. Ar črišnjje mi se činu malo žuke. Su zaista žuke? Ili mi se nek tako čini, kad mislim na dom i na umirajuća sela domovine?

***jagnadi** = topola, jasika
lakoviju, lakovija, ug. = stan, najamnina
potepli, potepsti se = razići se, rašicati se
mledan = mršav, slab
perepuću, perepuća, ug. = rod, rodbina

Mačkur i tri piplici

Veselo i tužno sklapa se skupa ne samo na selu nego i u velegradu, ne samo kod bogatih nego i kod siromahov, u društvu i u samoti.

Teta Suzana živila je u jednom od velikih siromašnijih kotarov u Beču. Uz nešto veću sobu imala je samo malu kuhinju, a vodu na hodniku. Nje muž Ferdinand bio je zaposlen kod varoškoga prometnoga poduzeća. Vrijeda zatim, kad je išao u mirovinu, umro je neočekivano naglo. Dice nisu imali i tako je ostala Suzana sama. Polako su poumirali i nje poznanci ter prijateljice, a i rodbinu je rijetkala smrt. Ki su još ostali, pohadjali su ju vrlo malo, a i kod ovih je sumnjila, da škilju na nje mučno prištedjene pineze. Onda se je jur volila shadjati s tim malim krugom poznanecv i družic u Beču.

No srce joj je najveć priraslo k jednoj mački, točnije rečeno k mačkuru Miški. Bilo je danov, kad se s nikim drugim nije mogla pominati nego s njim. Ali zapravo je samo ona govorila, a on joj je htio, migajući očima, tiho presti, osobito, ako ga je gladila: drrrv nij, trrnja nij... Vindar je i to već od ništa.

Ali kot skoro svaka živina tako je i mačkur Miško hitrije ostarnuo nego njegova gospodarica. Jedne je noći tiho preminuo.

Ča će sada s njim započeti, premišljavala je teta Suzana. Med smetlje hititi? To ne ide. Šintara živodera u varošu nije poznala, a tomu ga ni ne bi bila dala.

Odlučila je, da će ga lipo pokopati uz cimator, na kom je bio grob nje muža.

Zavila ga je lipo u čist papir, onda u kusić sukna. Zatim mu je načinila iz tvrdjega papira mali lijes i sve to vrgla u najlonsku torbu.

Kad je stupila u tramvaj, držala je torbu spočetka pažljivo na svojem krilu, ali onda ju je gori vrgla na policu za pakete. Od časa do časa pogledala je gori na torbu. Ali onda joj se je zadri-malo, tako da se je skoro odvezla mimo groblja. Na sriću se je probudila u tom hipcu, kad je tramvaj postao na štaciji uz cimator. Brzo je posegla za najlonsku torbu. Malo se je začudila, da ju nije našla na istom mjestu, kamo ju je bila položila. Sigurno se je u kom zaokretu ili kod zakočenja popružnula dalje.

Na ljesi cimatora postala je malo. Morala je odlučiti, hoće li prije pojti na grob svoga muža i zatim pokopati mačkura ili obratno. Pak i to je bilo pitanje, smi li ga pokopati negde u kom kutu groblja ili izvan cimatora. U najlonskoj taški imala je i malu lopaticu. Ali kako će izvan groblja skopati grob za mačkura tom slabom lopatom? Eh, najt će ona mjesto za mačkura Mišku i na samom cimatoru. Pak ju nigdo neće tako točno opažati.

No vindar mora pojti najprije na grob svoga muža Ferdinanda. More mu se barem potužiti, da ju je sad i nje dragi mačkur Miško ostavio.

Tako je i učinila.

Onda je posegla u najlonsku torbu, da izvadi iz nje tu malu lopatu. Ali zaman je babrala po torbi simo i tamo, te lopate nij bilo u njoj. A ča je bilo u njoj, to se je popadalo nekako hladno i vlažno.

Prestrašila se je. Negdo joj je izminio torbu. Pažljivo je potegnula van sadržaj te tudje taške. Omot je bio vlažan jak pergamenat. A kad ga je odmotala, našla je u njem... tri zakoljene gole piplice...

Negdo je zadudjeno išao mimo. Suzana je prestrašeno opet u torbu taknula gole piplice. Skoro joj se je umlilo. Ča se je stalo s nje mačkurom Miškom? Kako se je mogao pretvoriti u piplice? Najlonska torba imala je istu boju, ali falila je iz nje lopata i mačka.

Polako je opet došla k sebi i onda ustanovila, da je u tramvaju negdo morao izminiti dvi najlonske taške iste boje, ali vrlo različnoga sadržaja.

Ona ovde stoji prez mačkura i lopate s trimi piplici u torbi. Ali ča će započeti ona peršona, ka bude hotila iz torbe izvaditi tri piplice pak u njoj najde crknutu mačku i malu lopatu?

Čisto zbunjena odvezla se je k svojoj družici Rozi, da ju pita za tanač. Roza je bila odana za krojača Tomeka, ali kad je Suzana došla k njoj, njega nije bilo doma. Bio je negde po poslu. A kad si je veselo dofućkao domom, znale su obadvi družice, da je po tom poslu zašao i u njegovu drugu domovinu, u krčmu na nuglju ulice. Roza se je još i čudila, da je tako vrijeda došao domom.

Krojač si je posluhnuo, ča se je stalo Suzani s mačkurom i s najdenimi piplici. Tako se je morao smijati, da se je lovio za trbuh.

– A ča ćemo sada s piplici? – pitala je Suzana. – Toj peršoni, ka je izminila torbe, falit ćedu strašno.

– Pak kako ćedu joj falit! – lepurio se je krojač Tomek. – Kad si pomislim, da bi mene poslala Roza po tri piplice, pak bih joj donesao crknutoga mačkura... – Opet se je počeo smijati.

– Ti bi sigurno na krčmi zminio torbe – zavraćala ga je Roza.

– Onda bi se moglo pojt na krčmu ter zaminit torbu – jecala ie Suzana. – Ja bih morala piplice odnest tramvajskoj upravi.

– Pak još ča!? – uzrujao se je krojač. – Da se gostu pipletinom tramvajski kondukteri? Ti ne hte iskati, a još manje najti gospodara piplicev. Mi ćemo je pojist! Nosite je veljek va kuhinju pak načinite od piplicev karmine za mačkura Mišku.

– Smimo to? – pitala je teta Suzana.

– Zač ne? Pak nisi ti zminila torbu. A ja idem friško po litar vina u krčmu – reče krojač i hoće se usmuknuti van.

– Ovde ćeš ostat! – zapovi mu njegova žena. – Imamo i doma flašu vina. Ako projdeš, nećeš dostat ništ od piplicev!

Uz pečenu pipletinju i kapljicu dobrog vina pozabila je za neko vrime i Suzana mačkura Mišku. Krojač Tomek joj je obećao, da će joj on nabaviti novu mladu mačku.

– A ki je domom odnesao mrtvog mačkura Mišku? – pitala je još jednoč – sada već ne tako plaho i turobno – Suzana.

– Ta si je sam kriv! – završio je debatu krojač Tomek ter se dao svimi svojim snagami na oglabanje pečenih piplićev.

Gdo je kriv, da se brati srdju?

Protulično sunce se je počelo ravno na stran nagibati, kad je Štefe sjeo na kolce*, da se odveze u susjedsko selo. Išao je kupiti prašćice; prasicu za odgoj i prasca za klalo. Imao je jur nešto na oku kod teca Jandre, ki stanuje odmah na početku sela.

Teca Jandre svinje bile su na glasu u cijeloj krajini, a to je najbolje znao tetac Jandre sam. Zato on nikad nij zamudio*, kad je komu svinje prodavao, da mu drži dobro dužičak nauk o odgojivanju svinj. I Štefe si je morao poslušnuti ovu dužičku prodiku. Najprvo je razložio tetac Jandre, kako je došao do ove fajte. A onda je slijedilo cijele rodoslovlje njegovih svinj, početo od prvoga pokoljenja do zadnjega. Zatim je tetac Jandre na drobno razložio, kako se moraju krmiti svinje, kako im se moraju mekine napraviti, koliko napoja mora svinja dostati, kako im se mora nastirati itd. Kad si je Štefe sve ovo pokorno poslušnuo, onda je počeo tetac Jandre izbrajati sve one srićne, ki su si kod njega u prošli ljeti kupili prašćice početo od Štajerske do Slovačke, a još i jedan noter i dva školniki su primili blagoslov pitanca ravno iz hlivca teca Jandre. Štefe bi bio jur zgubio strpljenje, ako ne bi bio znao po ovom zadnjem dijelu prašćičarove prodike, da se približuju k pravomu cilju njihovoga razgovora, naime k pogadjanju.

Ali mora biti zvijana lesica, ki će se pogadjati s tecom Jandrom. Čuda se ne smi pogovarati, ar tetac Jandre vrijeda kaže putna vrata. I Štefe je morao iz daleka početi, pažljivo. Umatao je simo, umatao je tamo. Ali tetac Jandre je ostao tvrd. Kad već drugače nij išlo, onda je obećao tetac Jandre, neka ostane cijena, a on će na krčmi udomaš platiti. Pravica ne bi bila tako, ali da se laglje pogodu. Izvan toga se je umiljalo tecu Jandri na krčmu. A Štefe je rado privoljio, kad ravno krčme prik stoji njegov brat, ki se je oženio tamo. Barem ga more odmah poiskati.

Sve bi se bilo tako ugodalo, ako teta Bare, žena teca Jandre, ne bi bila rekla nato veto (ne!). Ar bar kako velik junak je bio tetac Jandre kod svojih hlivac, u kuhinji je nastao jako mali. Teta Bare je odmah uganjala, koliko uri bije, kad je muž počeo zavraziti* za novi fertuk*. Tetac Jandre ima naime smole, ča toliko znači: Ako on jednoč sidi na stolcu krčmara, onda već ne najde tako hitro cestu, ka pelja domom. Zato je teta Bare živo protestirala protiv namjere teca Jandre:

– Ču ti ja krčme! Ča nimaš dost vina u pivnici?

– Ča ti brbljaš! – pokušio se suprotstaviti tetac Jandre. – Mi smo se pogodili, da ja plaćam udomaš*, pak punktum!

Ovu rič „punktum“ nij mogla trpiti teta Bare. Kumaj ju je čula, jur joj je kipila žuč. Vrgla je ruke na boke, a to je imalo značiti, sad počinje grmljavina.

– No ter ko ste se pogodili, ćete udomaš ovde pit. Ti ćeš pojť s bućicom po vina u pivnicu, a ja idem po slanine u kamru. Mekoga kruha je u škrinji. Ali bud, tebi se umilja na krčmarovu kobasicu, ti stari gauženjak! – zagrozi se teta Bare.

Morao je kapitulirati tetac Jandre, ako nij htio predstavljati tudjincu Štefi obiteljsku vadu. Brundajuć je prošao s bućicom po vina.

Štefe je još stao uz hlivac i gledao prašćiče. Činio se je tako, kot da ne bi bio čuo ništa. Medjutim si je ostrim okom izabrao najvrliju prasicu i najlipšega prasca. Ove će si uloviti u vriću, mislio je pri sebi.

Za toga je stala jur Bare za njegovim hrptom i ga pozivala masno na južinu u vežu:

– Ča ćete pojť na krčmu? Krčmar i tako nima ča ćemo, vina. Pak znaš, naš krčmar miša i vode u vino – šušlja teta Bare Štefi u uho.

Štefi nij čuda ležalo na udomašu. Zato je privoljio teti Bari.

Dokle su se najužinali, počelo se je jur zamračivati. Štefe je počeo magaditi, ar ako bude škuro, neće znati već pogoditi najlipše prašćiče. Stoprv onda se j' umirio, kad su bili prašćiči u vrići.

Na kviljenje prašćičev došla je susjeda teta Roza prik, ar prez nje se ne smi ništ godati, ona mora znati, ča j' to novoga kod susjedljevih.

Kad Štefe zagleda tetu Rozu, dojde mu opet brat Ive na misli, ar teta Roza se je kumila s obiteljjom njegovoga brata. Ivu bi morao još poiskati. Ali jur se zaškuruje, a žena će zdivati doma, ako do krmljenja ne dojde domom. I tako je jur dost kasno. Ali kad je jur ovde, morao bi svejedno barem na hipac skočiti k bratu. Drugače će mu biti žao, ako ga ne poišće. Nato opet zakvilju prašćiči u vrići, a Štefe misli: ovako s prašćiči u vrići se ne morem voziti po selu. Pak Ive ne mora znati, da sam ja bio ovde. A i kiritof je vrijeda. Če se onda dovesti s malim Mirkacom.

Štefe se odluči, da će se voziti odmah domom s prašćiči. Ali prvo nego projde, još lipo prosi tetu Rozu, neka ništ ne veli kod Ivinih, da je bio on ovde.

S tim je načinio Štefe grubnu taktičnu pogrišku. Da bi bio rekao kumi Rozi, neka da pozdraviti Ivu, bila bi ona sigurno pozabila na to. Ali da se njoj zapovi mučati, onda čedu nju tako dugo srbiti usta, dokle sva otajnost nij vani.

Nima teta Roza lazno dočekati ni konca večere, jur biži k Ivinim. Sva zasopana dojde do Ivine ljese, onde se malo spuše, pak ide nutar, kot da bi iz samoga dugočasja došla na pohod.

Teta Roza j' diplomat. A diplomat ne smi odmah na početku sve karte na stol položiti. Kad se jur dost napominaju za vrime, za situvu, kad se kuma Roza nazdivlje mlinaru, da joj je dao čemernu muku, ar joj zadnji put nij dost zlizao kruh, kad žena Ivi povi, koliko piplicev joj se je izleglo pod kolikimi kočkama i koliko jaj, kad rastresu jur sve novine, onda kuma Roza s potpuno nekrivičnim licem postavi skromno pitanje, ko je ali mišljeno za prvu bombu.

– Čuješ Ive, ča se ti srdiš sa svojim bratom?

– S kim bratom? – pita začudjeno Ive.

– No s Štefom.

– A zač bi se srdio?

– No ja sam si nek mislila, kad je bio ovde u selu, a kod vas nij bio.

– Gvišno nij imao lazno – misli Ive.

Ali na to je jur i Ivina žena nadignula uši pak veli oštro:

– Na to mora imat svenek lazno, da si poišće brata, ako je jur došao u selo.

Bomba tete Roze nij eksplodirala odmah. Ali je dalje vrtala u duši Ive, a osebujno u njegovoj ženi. Ivina i Štefina žena se i tako nisu mogle trpiti. Ivina žena je u ovi dani polako skopala sve uvredljive malenkosti, ke je doživila od strani Štefine žene. Ive je htio nek mahnuti rukom. Gdo će dati ča na ženske fabule. Ali i u njem je rasla sumlja: zač bi se mogao Štefe srditi? Zač ga nij poiskao, kad je bio ovde?

Kroz tajedan došla je kuma Roza još jednoč, da vidi uspjeh nje moralne-podložene bombe. Nij smila biti dosta zadovoljna, zato je još povidala, da je nigde nabrala, kako je Štefina žena osmihavala pred drugimi ženami Ivinu ženu, da ta ne zna kuhati.

Sad je bio oganj gotov, ar na kuhinju si je bila Ivina žena jako hakljiva.

– Da budeš znao, – rekla je Ivi – ja od tih farizejušev nikoga ne kanim viditi ovde na kiritof! Neka se idu drugamo nažerat!

A Ive je jadovito odbriznuo:

– Ionako ti nigdor neće dojt. – Zbog mene moreš zasunut vrata i ljesu.

Ar i Ive je jur polako vjerovao, da se brat Štefe zaista srdi.

Došao je dan kiritofa. Krasno je svitilo sunce. Štefe si je osvitlao dvokolce, počvrstio najper sedlo za maloga Mirkaca. Žena mu je na dvoru još okefala svetačnu pratež i davala im zadnje upute. Mirkac je morao još položiti ispit, kako će pozdraviti strica i strinu. A onda su se ganuli na put.

Štefe je polako gazio, da si ne uvalja godovnu pratež. Ali u susjedskom selu je pohitrio vožnju, da dojdu za dobe. Ljudi su jur šetovali k maši, ar su zazvonili drugič, a Štefe se nij hotio zabaviti pred mašom. Ča bi bio kiritof bez svetačne maše?

Vrijeda je stao Štefe s Mirkacom pod putni vrati brata Ive. Ali ča je to? Vrata se ne daju otpri-
ti. Štefe tukeće, a onda i tuče po nji. Ali nigdor se ne gane.

Ravno prik pred krčmom stoji nekoliko muži i junakov. Jedan krikne:

– No Štefe, ča ne moreš nutra? – To je bio Štefin tovaruš.

Štefe hoće sad potucati po obloku. U tom hipcu zaoblīči, da se je zastor-firong ganuo za oblo-
kom. Učinilo mu se je, da je nevjesta stala za oblokom. Kod krčme se javi jedan porugljiv glas:

– No ča te ne pustu nutar? – A drugi smijuć doda:

– Ki nij pozvan, cuki van!

Štefi se polako razbistri u glavi, ali od srama i zamagli pred očima. Mali Mirkac zacmigne,
kad vidi škuri pogled oca.

Negdo ide od krčme, da pomore Štefi dospiti u stan brata. Ali Štefe već ne čeka. Srdito skoči
na kolce, pak je pogna. Nasred puta skoro poveze jednu gusku. Uz stane idu muži u crikvu.
Čudno gledaju za Štefom: Kamo ov kani?

Ali on ne vidi, ni ne čuje. Nek čim prvo van iz ovoga prokletoga sela.

Kad se vozi u domaćem selu mimo crikve, zazvoni ravno zvon. Je stoprv evandjelje ili jur
podizanje? Bi znamda išao nutar u crikvu? Štefe navadno nikad ne zamudi maše. Ali sad se
sramuje. Ča bi ljudi rekli? Zato se vozi još srditije dalje domom.

Ženu ne najde doma, nek njegova mati sidi uz peć i moli očenaše. Začudjeno gleda Štefu,
kako da je jur najzad iz kiritofa. Sirota starica prva dozna, ča se je godalo. Ona ima i med
prvimi dijela od srde. Ar Štefe si mora sad nad kim svoj jad spuniti. Oči meće majki, kakovoga
gizdana si je othranila u Ivi. Ča sve mora još čuti ta dan starica: da drži s Ivom; da su joj Ivina
dica draža; da je Ive bolje lapte dostao itd.

Ta dan staramajka suzami smače svoj objed. Srda med sini će nju najveć trapiti. Gnjavit će ju
do groba i zrušiti u grob.

Duga ljeta su se srdili još Štefe i Ive. Oduravanje je raslo od ljeta do ljeta. Kad je njihova mati
umrla, svadili su se opet zbog jerbinstva, ar starica se nij ufala načiniti teštamenta. Ovako i
majkino jerbinstvo nij nastalo ni Štefino ni Ivino. Dilili su si je fiškali.

Ovako se goda, kad ženski jezik srdu sije. Onda u pakli vrag smijuć žanje, ča je neznajuć po-
sijao nazloban ženski jezik. A kade se vrag smije, onde ljudi toču suze. Ali ča zna kuma Roza
za suze jedne starice? Ča sve to njoj s puta ide – bi rekla ona. Teta Roza bi prva odbila od sebe
svaku krivicu. Gdo je kriv kad se brati srdu? No ona sigurno ne.

Ej, tete Roza! Jednoć ćete račun dati za svaku rič, ka je ostavila vaša usta!

*fertuk, nim. = pregača
udomaš, aldomaš, ug. = likovo
zamudio, zamuditi = propustiti
zavraziti = tražiti
kolce = bicikl

„Vuk“ u neprilici

(Dvi uvodne napomene: 1. Kad je prije kod nas negdo išao komu iskati zaručnju, htilo se je reći, da ide za „vuka“. 2. Najbolje pripovjesti, ili barem najrealnije, stvara život sam. Mi pisci črpamo iz života, i iz vlastite fantazije. A kad previše uzimamo iz života, prisiljeni smo preminuti imena i kombinirati činjenice ter događaje, stvarati svojom fantazijom nova lica, nove karaktere, pritom nešto naravnati, drugo prignuti, karakterizirati, ali i karikirati. No moram brzo završiti i ovu drugu napomenu, da se ne zapletem sve više i više u zaista opravdanu sumnju, da sam u ovom slučaju previše zeo iz života. Toga ni ne smim tajati, nego se zahvaliti onoj osobi, ka mi je posredovala k ovoj pripovjesti slasne elem iz samoga života.)

Imaše udovica Mare tri sine i dvi kćere. Muž joj je u boju spao, isto tako i najstariji sin. Obadvi kćere bišu lipe kot duhovske rože (ili recimo bolje: kot šipkove rože, barem dokle su bile doma na selu). Dospile su u Beč i dobro se odale: jedna za željezničarskoga činovnika, a druga još i za fiškala. I najmladji sin Miško, pravi bečar i veseljak, oženio se je za jedinu kćer jednoga dosta bogatoga gospodara ter se ovako ućaćio-usadio u dobro prostrto meko gnjazdo.

Samo ta sredinski sin Mikula, ki je još jedini ostao uz majku udovicu, nij mogao ter nij mogao sebi najti zaručnje. A imao je vedru naturu i jako dobro srce. Svakoga je veselo pozdravljao, u svakoga se rado zabadao, samo, samo... u divojke ne. A to ne samo zato, ča ga je natura nadilila prevelikim nosom. Konačno je imao njegov mladji brat Miško nos kot pijuk* i s njim sebi isključvao vrlo zgodno mjesto pod nebom.

Da, obadvi sestre „Bećanke“ imaše ne samo lipe obraze, nego i tako savršeno skladan-harmoničan nos kot Madone slikara Rafaela. No Mikuli je grdio ta šiljasti špičasti nos to dobrotivno lice i miloželjne oči i kvario mu prilike na ženidbu.

Ali to nije bio jedini uzrok, da je Mikula ubajao, izbigavao divojke. Bilo je pri jednoj tančenoj zabavi na jedno protuliće, vrijeda po Vazmi. Mikula je hitio svoje blage oči na jednu od najmladjih divojak, na Moniku iz susjedskoga sela, iz Prikpotošcev. Divičica je bila vjerojatno prvi put na tančenoj zabavi, ali već se je rasevala u krasnu majušku rožu. Vlase je imala još zapleteno u kosu. Modre oči su joj sjale od mladovite, nešto naivne radosti. Kad se je htila ljubezljivo nasmišiti, pokazala je biserom slične i u savršeni red postavne bijele zube. Ča govorim od biserja ili djundjev? Ti mali zubi su bili kao da su perfektno rizani od najdragocjenije slonove kosti. Ah, ča? Od slonove kosti? Ta je i onda, ako je najbjelija, samo mrtav materijal, ukradjen komu staromu elefantu u Afriki. A ti mali zubići su živili i dražesno pogledivali izmed rumenih usnic, ke bišu bez svakoga mazanja lipše od najlipših zrelih črišanj. A vrhunac svega bišu ta dvojka rumena lica, lipša od svih jabuk svita. Igrajuć se je to rumenilo na obrazu malo proširilo i ojačalo, onda opet oslabilo, da bez konkurencije prepusti vladarstvo divnim modrim plavim očima. S jednom ričom cvijet od divojke, cvijet ki se jedva da naslikati, a još manje opisati.

U ov divni cvijet, koga je prvi put zaoblčio, zazivao* se je naš na ženidbu već zdavno zreli dobri Mikula. Zazivao se je tako, da je skoro udrivenio. Za jedan hip pogodili su i njega lipe oči te divne rožice-divojke. Samo za jedan hipac, ar od njegovoga željno oštrog pogleda žesnula se je divojčica i brzo pogledala drugamo. No od toga jedinoga kratkoga pogleda naježila se je Mikuli koža po cijelom tijelu. (Nimci bi rekli, da je dostao gusinju kožu.)

Sad se je počeo boriti u sebi, i dugo dugo se je borio, hoće li se usuditi da na tanac pozove tu lipu divojku. Da mu kuraž naraste, zapovi si još firtalj najboljega. Od vina mu je nemer narastao kuraž, ali za tanac i tako dosta drivene noge postale su još drivenije. Onda je uhvatio, ulovio još jedan hitar i kratak pogled divojke i sada se je – iako nesigurnimi – koraki otpratio k njoj da ju zaprosi za sljedeći tanac.

Divojka je bila iznenadjena. Ogleдалa se na livo i desno, kade su nje družice još „peršin prodavale“ (ovako se veli kod nas za one, ke još nigdo nije pozvao na tanac, a za ovako neskusene „marcijuške“ divojke, ke još ne znadu dobro tancati, ne lovi rado svaki tančoš). Velim, ogleдалa se brzo simo i tamo kao da začudjeno hoće pitati: Kani ov zreliji junak s velikim nosom zaista mene pozvati na tanac?

Jedna i druga susjeda suhнула ju je laktom, da se ne nečka-prokši, nego da ide u kolo, kot se to dostoji, kad ju jedan mladić zaprosi, još i onda, ako on nij već tako mlad, nego nešto i pofureno* uvenut. Dala se je dakle u kolo.

Ali ta prvi tanac od početka nije bio pravi užitak ni za Moniku, ka se još nije dosta uvježbala u plesu, a niti za Mikulu, ki se još uvijek nije naučio, niti se je i kašnje kada naučio tancati. No i on i ona pokusili su pokazati to malo ča znadu. I tako su se rivali, gnjavili i ždrofali kroz gužvu med drugimi. Zbog rivnje mimo njih ne bi bilo nikomu u oči palo, kako nešikano se kolovraču u klupku drugih parov.

Još nij bio tanac na kraju, još su ribali Cigani, iako nešto polaglje i trudnije pak su za jedan hipac i prekinuli guslanje, i ravno u tom hipcu iskinula se je Monika Mikuli iz ruk ter plačuć i blejuć protekla van iz kola, bižala van iz krčme pak se dala pod vrte domom u Prikpotošce.

A Mikula je stao usred kola driveno kot da ga je strijela udrila. Cigani su produžili nepredvidjenu stanku-pauzu i svi pari su zivali* u prestrašenoga Mikulu. Njemu se je činilo, kao da u njega sve oči začudjeno zivaju, još gorje: kao da ga svojimi očima na križ prebadaju s pitanji: Ča si učinio? Si joj kot medvid stupnuo na nogu? Si ju nedostojno k sebi pretisnuo, nje se nepristojno dotaknuo? Neki pogledi kao da bi ga podrugljivo i uočipitanjem spitkovali ter mu nečujno predbacivali: Glej nek, glej nek, staroga kokočaka!

Mikula se je teškimi koraki ganuo iz sredine kola. Divojke su mu se prestrašeno ugnule, ditići su mahali glavom i pustili ga skroz. A on se već nije ugledao ni nadesno ni nalivo nego je teškimi koraki odstupao van iz krčme i već nikad nije prekoraknuo krčmenoga praga pri tančeni zabava.

Mikula se je već hotio podati u sudbinu da će ostati „za sime“ (ovako se zovu kod nas oni, ki se ne oženu). Ali u takovu budućnost nij privoljila mati Mare. Ona je hotila na svaki način

dojti do snahe. Sada se je još lipo baružljala* s Mikulom, ki joj je od petero dice najviše prirastao srcu. Pak s njim je i najveći dio života skupa strošila. Bio joj je jako dobar i ne bi ju bio zbantovao ni jednom najmanjom ričom. Ugadjao joj je, kako je nek mogao. Još nije pravo ni ust otvorila, on joj je svaku želju iz očiju preštao i namah spunio.

Ali ča će biti, kad ona ostarne, a stoprv kad oči zapre na vijeke? Ča će onda nje siročak Mikula? Nigdo mu neće kuhati, šiti, čistiti stan i prati rublje. Zaman ju je Mikula batrilo i tišio:

– Dajte mira, majka! Ja ću se naučit i kuhati i šiti, a prat si i tako jur znam.

Ali mati Mare s tim nij bila smirom. Kad je sljedeću nedilju po objedu Mikule brat Miško došao pogledati svoje domaće, napala ga je mati Mare nenadijano:

– Čuješ, Miško, za „vuka“ ćeš pojti!

– Za kakovoga vuka? – čudio se je Miško.

– Tvojemu bratu ćeš pojti zaručnju iskat.

– Mikuli? Zaručnju?... A neka si ju išće sam kot sam si ju i ja našao!

– Ti znaš, da je tvoj brat Mikula nešikan za takov posao. Ti mu moraš najt zaručnju! Gdo će se skrbit za njega, kad mene već ne bude?

– Ali majka, vi znate, da zaručnje ne rastu na seli kot vrganji va lozi. Pak i ako se još kade ka najde, skoro svaka škilji nek na gospodski žitak u varoš kot i moje obadvi svilne sestre. Zač ste nje pustili u Beč?

– One su se dobro uskrbile, a za Mikulu se mi dva moramo skrbit, ti pak ja. Ili se hoteć ne kaniš pobrinut za to, da se tvoj brat oženi? Kaniš da tvoj domaći stan ostane prez gospodara i prez nasljedstva ter i ovoga kaniš ti pojerbat?

– Ali kamo mislite, majka? Moj tast ima pod svakim oblakom lapat. Ča se ja marim za vaše gospodarstvo!

– Ti! Miško! Poglej mi va oči! – zvrčkiva ga mati sumnjičavo. Va tebi nij čuda dobra. Ja tebi ne vjerujem.

– Ča ne vjerujete?

– A da iskreno i ozbiljno kaniš, da se tvoj brat Mikula oženi.

– Koga smrada mene trapite s tim! Neka se Mikula ženi, ako će i kako će – razljuti se Miško.

– Ja ću ti nek onda vjerovat, ako mu još ov tajedan najdeš zaručnju.

– Ter ča ću? Pojt od stana do stana ter iskat zaručnju kot vuk išće janje?

– Da, od stana do stana. Dost je divojak u našem selu, a i na susjedstvu. Nek po jednu mi ne smiš pojti!

– Po ku ne smim pojti?

– Po Baričinu Francu ne!

– A zač ne?

– A kad ta ima nos... ima nos... no kot ti i Mikula. Premisli si: Ako si Mikula zame Francu, imat ćedu njeva dica ne nose neg cijele nosoroge.

– Ali majka, kako morete ovako bedavo govorit...

– Neka ti meni pamet solit! – prekine ga ljuto mati. – Bolje glej, da tvojemu bratu najdeš zaručnju. Prez zaručnje mi ne tribaš praga prekoraknut!

Miško je zlovoljno odbrundao van iz domaće hiže tr krenuo svoje korake prema krčmi. Pritom se je skoro s nosom zabusnuo u Baričinu Francu, ka mu se je kiselo nasmišila kao da mu hoće zapjevati onu jačku: „Nosi su nosi kot su stvoreni“. A Miški se je skoro ispružnula iz ust mrska psovka. Da je morao justament „nosorog Francu“ strefiti kot prvoga človika, to mu se je činilo za čemerno zlamenje.

Na krčmi se je ravno zabusnuo u teca Ivu „prodikača“. Ovako su ga zvali, kad je znao strašno čuda povidati od svojih bojnih doživljajev. Miško je već poznao sve njegove štorice, ke su mu se dogodile od Beča i Budimpešte do Moskve i Sibirije. Ar i ulovljen je bio par ljet.

I ov „prodikač-Ive“ je imao još jednu neodanu kćer, tihu Milku, ili kako ju je nje otac volio zvati: Emiliju. Miški je strelovito prošlo kroz glavu, da bi i ovu zreliju divojku mogao uračunati u broj mogućih zaručnjov za brata Mikulu. Podao se je dakle sudbini i posluhnuo si po deseti put, kako je tetac Ive dospio u rusko ropstvo, gdo je bio tomu kriv – on sam nikako ne! – i kako je dospio ča u Sibiriju.

Miško je par puti pokušio prekinuti to dužičko sibirsko putovanje i hotio pitati za Milku. Ali nij došao do riči. Konačno je zgubio strpljivost i prekinuo to dugočasno povidanje.

– Znete ča? Ovo ste mi jur dvajset put prodikovali – kanim reć: povidali – pokušio se je popraviti Miško. – Ali ja bih vas hotio ča pitati: Ne bi dali vašu Milku mojemu bratu Mikuli za ženu?

– Mikuli? Za ženu? A ja ti prodikujem? Ja sam prodikač? Skrsni mi ispred lica! Moja dobra Emilija nikad neće biti snaha tvojoj materi, ti nepošteni gizdan!

Dokle mu se je „prodikač-Ive“ grozilo, trgnuo je Miško svojimi rameni, popio vino, platio i dao se domom iz krčme. I tako su ga jur sigurno čekali domom na krmljenje. Za Milku mu je bilo skoro žao. Ali ako skroz dalje posluša ovoga staroga „prodikača“, mogla bi bila polnoć nastati pak bi se bio naposlušao doma uočimetanja.

Materina zapovid, da Mikuli išće zaručnju, išla mu je cijeli večer po glavi. Još i kad je legao spati, počeo je tiho zbrajati: „S Francom je ništ, s Milkom je ništ...“

Njegova žena ga je malo šaljivo, ali i malo ljubomorno prekinula, ča to za ženska imena zbraja, jesu li to njegove stare ili nove „šohajke“. Miško joj je razložio, kakovu oštru zapovid je

dostao od svoje matere. I sada su obadva po seli gori i doli, skoro po svi stani pobirali i tribili sve divojke, ke bi mogle doći u račun za Mikulu. Kumaj su došli na pol tuceta, a i od tih su polovicu lišali. Onda su skupno kovali plane, kako i ča će Miško poduzeti odmah drugi dan.

Po tom planu se je redio Miško sljedeći tajedan. Odmah pandiljak je išao dopodne kukorišće rizati, a otpodne u lug drva cipati. Bio je maglen jesenski dan početkom novembra. Polag plana, kako se je nedilju navečer dogovorio sa ženom Rozom, nij se vratio iz loze po putu domom, nego je presikao kroz vrte i dao se kroz vrt i škadanj – ov je bio na sriću otvoren – ravno u Matošev dvor. Matoševi su jur marljivo krmili, štale su bile otvorene, u kravskoj štali su natezale vimena krav stara Matoška i nje najmladja, još neodana kćer Angela, dokle je mladi Matoš sijena hitao pred krave u šaraglje. U konjskoj štali česao je konje stari Matoš. Bilo je u selu i po okolici dobro poznato, da je bio stari Matoš jako gizdav na svoje konje, a onda – i u ovom redu – i na svoje snažne kéere.

– Dobar večer vam Bog daj! – kriknuo je srčeno Miško noseći prik ramena sikiru i pilu. Stari Matoš se je uzirio van iz štale, a Miško se je naslonio na podboje vrat konjske štale ter na diplomatski način najprije pohvalio lipe Matoševe konje. To je staroga Matoša udobrovoljilo ter se je obrnuo k vratom i pitao Mišku:

– Ideš iz luga, kot vidim. Si bio drva cipat?

– Da, pak sam mislio, da ću presić put, da dojdem prije domom. Vidio sam da je vaš škadanj otprt i zato sam se dao ravno kroz vaš stan.

Dokle je Miško to razlagao, postavio se je i stari Matoš na vrata, naravnao se u cijeloj višini, vanporinuo prsa kot na vojski pri „haptaku“ i reкао:

– Znam ja, Miško, po kakovom poslu si ti došao. Ali s toga će bit ništ!

– Po kakovom poslu? S čega neće bit ništ? – zapita namjerno začudjeno Miško ne kot „vuk“, nego kot nekrivično janje.

– A da se moja lipa Angela oda za tvojega brata Mikulu.

Nastala je tišina. U kravskoj štali prestalo je ritmično cicanje mlika u dižice. Žene su prekinule svoje djelo. A i Miški je na prvi mah falila sapa. Još i kotači u njegovoj lukavoj glavi obraćali su se polako ili još i zustali. Odakle ov stari zna, da iščem mojemu bratu zaručnju? Još nisam ni zaziniu za to. No onda mu se je rasiknulo u pameti: Kad se je on čera u krčmi prepirao s „prodikačem-Ivom“ zbog Mikuline ženidbe, je ov stari kujon Matoš morao to čuti. Pravoda je čuo! Sada se zna spomenuti, da je čumrio u jednom kutu krčme. Ali sada je i Miško napunio svoja pluća zrakom ter odrješito-rezolutno i srdito pitao:

– A zač ne kanite dat vaše Angele našemu Mikuli?

– A zato, kad se maj ne odaje za oktobar. I zato moja Angela nij za tvojega Mikulu! – odbriznuo je stari Matoš i pritom s kažiprstom prije udrio po svoji prsi, a onda je s njim tako sunuo i Mišku u prsa, da su ovomu na rameni zazveketale sikira i pila.

– Da, ali u oktobru dozrejšano vince rado pijete – narugao mu se je Miško.

– Istina, ali ne oktobarski mušt ili novembarski rampaš*, neg kad mušt prik zime dobro iskipi, onda se rado napijem dobroga vinca... i u maju.

– No, da, kako mislite. Onda tako ništ nij. Nekate mi ništ zamirit. Laku noć!

Nastalo je tiho i iz kravske štale bilo je opet čuti, kako mliko iz vimen pošicne u dižice. Miško si je još gizdavije naherio krljaču i tako pokusio svoj poraz (Schlappe) duševno izjednačiti i svladati pak se je dao kroz ljesu van na ulicu.

Zle volje je bio još uvijek, kad je došao domom. Žena ga je naravno odmah znatiželjno spitkovala, ča je upravio. Skoro je puknula od znatiželjnosti. To je još jače razljutilo Mišku ter joj neko vrime nij dao nikakovoga odgovora. No ona je na ženski način za toliko dablje pokusila vrtati u muža, dokle ov nij počeo mrazno psovati, a žena Roza na to blejati.

Nij bilo riči med njimi ni pri večeri. Rozin otac i mati su začudjeno pogledali jedan u drugoga, ali u posle mladih hižnikov se nisu htili zabadati.

No prije nego su se spat povalili, pomirili su se i mladi hižniki. Miško je povidao Rozi, kako mu je išlo kod Matoševih. Ada Matoševu Angelu moru brisati iz liste Mikulinih zaručnjov. Onda su se dogovorili ča će Miško učiniti sljedeći dan.

Ta drugi dan, utorak, htio je biti Miško spametniji. Zato je išao za „vuka“ stoprv onda, kade se je već zaškurilo. Otprovio se je u brižak gori k Tamburininim, ti imadu lajavoga kucka, zato si je u novine zamotao kusić malo već plisnive slanine. Ali kad je došao pod Tamburinu lopu, nij ga kucak prestrašio, nego žene, ke su se – sigurno pri čihanju perja – u zadnjoj hiži vrlo glasno razgovarale i smijale. Oj-oj, preplašio se je Miško. Žene bi mogle uganjati po kakovom poslu je došao i onda će se – nebere – zamračiti Mikulinoj ženidbi. Ar žene čedu po cijelom selu hitrije nego vihor raznositi vist, da je Miško bio kod Tamburinih za „vuka“. Potom ne bi već mogao prekoraknuti nijedne strihe u selu, a da ne bi morao zaoblčiti u očima gospodaric i njevih kćer otajni podrugljiv smih.

Miško je jur kanio najzad povući noge i skrsnuti kroz ljesu, kad najedoč doteče od vrta pas – morao je imati randevu sa susjedljevom kuzlom – i srdito zalaje na njega. Miško je pred kucka stresao sve ča je donesao u novine zamotano i ov je prestao lajati ter je još mrnjajuć nosom poduškiavao, ča mu je donesao noćni gost.

Ali na lajanje došao je van na dvor Tamburin gospodar, tetac Joško. Približio se je noćnomu došljaku i kad je prepoznao Mišku, ki si je ravno zapalio cigaretu, hotio ga je pozdraviti, ali Miško je vrgao prst na svoja usta i tako gospodaru na znanje dao, neka muči.

Dobri tetac Joško se je nemalo začudio i zato mu je Miško odmah morao razložiti, po kakovom poslu je došao i da bi bilo najbolje, ako žene, ke perje čišu, ništa ne doznadu od toga posla.

Ide dakle za to, hoće li dati tetac Joško svoju kćer Klaricu Miškinomu bratu Mikuli za ženu. Činilo se je tako, da tetac Joško ništa ne bi imao protiv tomu. Ali i to biše poznato, da se kod Tamburinih čisto drugačije stoji nego kod Matoševih. Dokle je stari Matoš sve posle sam odlučio u svojoj hiži, Tambura Joško ništa nije uredio prez toga, da ne bi bio pitao svoju hižnu družicu Anu.

– Znaš, Miško, ja ništ nimam protiv tvojega brata Mikule, počeo je tetac Joško. Meni se on još i dopadje. Ali prvič kod ovako važnoga posla moramo pitat našu gospodaricu, a drugič tvoj brat je za dobrih deset ljet stariji od naše Klarice. Ona je još i premlada za odaju.

– Ako je mlada, za toliko laglje će privoljit i bit će vam opskrbljena. Ča niste i vi za deset ljet stariji od vaše gospodarice. Pak ča nij vaše hištvo srićno? Najdite srićnije hižnike u selu neg ste vi!

– Vidiš, u tom imaš pravo – nasmišio se je tetac Tambura. – Ali to dojde i odatle, kad ja u svakom poslu pitam za tanač moju ženu. Zvat ću ju i sada.

Nij ju tribao zvati, ar se je skrbna gospodarica Ana ravno pojavila na vežni vrati i zabrinuto viknula:

– Joško, kade si ovako dugo? Da mi se ne prehladiš!

– Pst! Tiho! – opomenuo ju je nje muž i kad im se je približila pod lopom, uputio ju je: – Vidiš, Miško je došao pitat, je li ne bi dali našu Klaricu njegovom bratu Mikuli za zaručnju.

Od toga pominka ne more bit! – zavrнула je odmah gospodarica. – Prvič je Klarica još premlada za odaju. Drugič: mi moramo prije opskrbit naše dva starije sine. Znaš ča, Miško? Najdi zaručnje za naše sine, onda moreš opet dojt pitat za našu Klaricu.

Na ove riči Tamburine gospodarice nij znao Miško ništa odgovoriti. Da sada još dvi zaručnje išće po selu, ada ukupno tri? To je nemoguća zadaća. Otkadio je tako od Tamburinih, da im je skoro zabio reći još i „laku noć“.

Sada ostaje još nek Bunarova Julka, ako ne računa Nosorog-Francu, premišljavao je putem domom Miško. Ali Julke nij doma. Nje obadva pohlepni brati, Jure i Tinko, pošalju ju odmah u Beč, kad prestane teže djelo na polju. Neka si zaslužava onde. Tim manje ćedu joj morati dati, kad se bude odavala.

U ove dva brate se nij rado zabadao Miško, ar od njih dvih bio bi se jedan rado oženio za njegovu ženu Rozu. Sigurno mu do danas nisu oprostili, ča se je on ućacio u ono meko gnjazdo, ko je jedan od njih za se hotio imati.

Pominao se je s Rozom i predložio joj:

– Ne bi ti pitala za Bunarovu Julku?

– Si se ti norih gliv? – odbrusila mu je ona. – Obadva su bižali za manom, da su poderali dvatri pare potplatov, a sad me kaniš k njim poslat, da pitam, je li hte dat svoju sestru tvojemu

bratu Mikuli? Da ja idem tim pohlepnjakom u stan kot nekrivično janje med vuke? Sram neka te bude, ča ti je ovakova misao uopće došla u glavu!

– No-no, utiši se! Nisam mislio, da ideš k njim u stan.

– A da kad ću je pitat? Na placi pred crikvom? Ili ću je dat pozvati k noteru?

– Pravo imaš. Ja se moram s njimi pominat – priznao je Miško. Ali još se je ukunjao. Na misli mu je došlo, da ga njegov tast jur cijelo vrime nagovara, neka ide pogledati u Dubravu, u treto selo od domaće općine. Onda ima jedan gospodar lipo ždribe na prodaju. Bilo mu je još i po volji, da po tri neuspjehi prekine to utipanje za zaručnjami za svoga brata. Napregao je dakle svoje konje i ganuo se na put u Dubravu.

Kot se je vozio po cesti, zaobličio je da nakraj svoga lapta uz cestu stoju obadva Bunari brati, Jure i Tinko. Zustavio je konje i upustio se s njimi u razgovor, kad je jur ovako doprinesla prilika.

Tinko i Jure bišu dobre volje. Jesu li jur zakopali staro neprijateljstvo? On je pitao nje ča djelaju, a oni njega, kamo se vozi. A onda je Miško pobrao skupa svu svoju srčenost i pitao direktno brate Bunare, ne bi li odali svoju sestru Julku za njegovoga brata Mikulu. Diboko je odahnuo, kad je izrekao pitanje.

Brati su pogledali jedan u drugoga. Onda je Jure rekao:

– To ne bi bila čemerna misao. Julka bi bila zrela za odaju i njim je draže, ako se za seoskoga človika oda, neg za kakovoga tudjinca potepuha ili bečanskoga štricija. Ali oni sad nisu pripravni na pir. Pitanci još nisu iskrmljeni. Koč kašnje moru se opet pominat za Julkinu odaju.

Miško je pognao konje i vrijeda našao u Dubravi gospodara, ki je prodavao ždribe. Ono na sriću još nij bilo prodano. Miško si je mladoga konja pogledao najprije u štali, a onda je prosio gospodara, neka mu ga pokaže i na dvoru, kako hodi i kako galopira.

– Iluška! – kriknuo je dubravski gospodar. Hodi! Upeljaj našega Jakšu po dvoru.

Gospodar je dodao, da su ždribetu dali ime Jakša.

Od vrta je dotekla zrelija čvrsta i snažna divojka, pozdravila se s Miškom, stisnula mu ruku skoro na muški način, a onda ispeljala konjića Jakšu na dvor. Kot kakov konjski tržac poprakljala je konja, onda ga polako peljala pak se dala s njim i u galop. Miški se je činilo, da bi bila najvolila još i zajahati na konja, i on nij znao, u koga će jače zivati: u lipoga vranca konja ili u snažnu divojku črnih očiju. Vidio mu se je i konj, ali još jače divojka.

Dokle je divojka otpeljala konjića opet u štalu, posadio se je Miško s gospodarom u vežu, kade je poslovala oko ognjišća hižna gospodarica. Za ždribe su se vrijeda pogodili. Gospodar mu je ponudio i čašu vina, a gospodarica kusić kruha i slanine. U dobrom raspoloženju ter od vina ohrabren poufao se je Miško postaviti pitanje, ima li kćer Iluška jur zaručnjaka.

– Još nij zaručena – odgovori majka.

– Ča se zanimaš ne nek za moje ždribe, nego i za moju kćer? – upita otac. – Čini mi se, ti nas kaniš osiromašit za dvi najveće vridnosti naše hiže.

– Ja sam jur oženjen – prizna Miško. – Ali za mojega brata išćem zaručnju.

– Hja, znaš, naša Iluška neće svakoga. Ona si ga mora prije pogledat. Neka se dojde tvoj brat k nam predstavit.

– Hm, znate, moj brat je jako dobar, duša od človika, ali na razglede ga ne bi spravili nit s četirimi voli.

– Ah, tako se posao stoji! – zdahnula je mati. Ona si je pritom jur mislila svoje.

– Nećete se mrbit vi koč s vašom kćerom voziti kroz naše selo? – pita Miško.

– Da, veljek zutra se vozimo u malin skroz po vašem selu. Iluška će se i tako s manom vozit.

– Onda bi si mogla pogledati i mojega brata.

– Kamo mislite! – prekine odmah gospodarica. – Toga još svit nij vidio, da ide divojka u stan junaka na razglede.

– Znate ča? Kad se budete mimo vozili, stat ću ja s mojim bratom pred našim domaćim stanom.

– Još bolje će bit, ako dojdeš s tvojim bratom u malin.

– I to moremo učinit – odgovori Miško pak veselo krene na svoji koli domom. Ali još prije je dao zaudavak* za ždribe, ko je bilo tim kupljeno.

Veselo se je dovezao domom, povidao ča je upravio. A onda je po večeri išao k svojim domaćim, da majki da račun, ča je svega poduzeo dosada, pak da Mikulu nagovori, neka s njim ide drugi dan po objedu u malin.

No putem k svojoj materi i bratu skočio je još na jedan špricer u krčmu. Upustio se je s krčmarom u razgovor i pritom med drugim doznao, da Bunarovi brati, Jure i Tinko, išću kupca za svoje pitance. Odmah se je Miški razvedrilo, da su ga brati Bunari na riči ili za norca držali. I tako more majki javiti: s Prodikačevom Milkom je ništ, s Matoševom Angelom ništ, Tamburinom Klaricom ništ, a i s Bunarovom Julkom je ništ.

Mati mu nij mogla pregovarati, da nij poduzeo ništa. Jur bi bila skoro i privoljila i u Nosorog-Francu. Ali onda joj je Miško povidao za lipu divojku iz Dubrave, s kom bi se morao Mikula drugi dan sastati u malinu. Ali Mikula, ki je cijelo vrime čumrio i šutio, nikako nij kanio pojti u malin. Privoljio je nek onda, kad mu je mati zapovidala.

I zaista su se drugi dan po objedu sastali u malinu, ali niti se je mario Mikula za lipu Ilušku, a još manje snažna Iluška za drivenoga Mikulu. Iluškin otac je nek očima mignuo Miški: Ništa nije, Iluški se Mikula ne vidi. A onda je sve zaman.

Pofureni su se brati vratili domom. Tajedan se je približavao koncu, a Mikula još nij imao zaručnje. Zašutila je za neko vrime i mati, kad si je posluhнула raport o sastanku Mikule s dubravskom Iluškom. Onda je diboko zdahnula i rekla:

– Tako va ime Božje! Kad druge nij, poj pitat za tu Baričinu Nosorog-Francu.

Još isti večer, ali opet malo kasnije, otpravio se je Miško Baričinim. Još je bio dost daleko od svoga cilja, ali učinilo mu se je, da od Baričinih ide negdo van. I kad je bliže došao, zaoblčio je Pijukovoga Luku. Tako to nij bio ov Pijuk Luka zaprositi Francu!?

I zaista je bilo tako. Baričin tetac Toni je ruke zdizao i zdvajao:

– Miško! Zač nisi došao prije? Ja bi bio stokrat volio vašemu Mikuli dat moju kćer neg ovomu Pijuk Luki.

– To još svenek morete, tetac Toni! – nagovarao ga je Miško.

– Ne! Ja sam mu dao rič i ja si još nikad nisam najzadzeo svoje riči!

Tako je odgovorio Baričin gospodar. I zaman je bilo sve. Pitali su i Francu, ali ni ona nije htila već izminiti gizdavoga i naprasitoga Luku s tihim i drivenim Mikulom. Nije mogla najper znati, kako će se kašnje kajati za to, kad ju bude Pijuk Luka tukao.

Miško je još neko vrime ostao kod Baričinih. Rado se je razgovarao s tecom Tonijom. Ponosno mu je povidao, da je u Dubravi kupio lipoga konjića. I Baričin gospodar ga je najzadržao i tako se je malo zakasnio.

Kad je išao van na ulicu, bila je već slama pošicana od Baričinih do Pijukovih. Luka je morao pojtj ravno na krčmu i onde povidati, da će se ženiti za Baričinu Francu, a ditići su to po staroj navadi na znanje dali cijelomu selu tim, da su načinili slamnu cestu od hiže zaručnje do hiže mladoženje.

U domaćem selu je Miško sa svojom materom i ženom rastribio već sve divojke, ke bi bile došle u račun Mikuli za zaručnju. Za jednu nedilju kašnje pokusili su još u susjedskom selu za brigom, u Zagorskom, kade su imali jednu daljnju tetu. Ta je natuknula bila jur prije Mikulinoj materi, da bi na nje susjedstvu bile još i dvi divojke, ke bi znamda išle za Mikulu. Mikula opet nije imao prave volje, ali morao je pojtj i u Zagorsko. I dokle je on kod tete sidio kot driveni djed, došle su obadvi mlade divojke iz susjedskoga stana, šalile se s tetom, nasmijale se Miški, a Mikula je bio jednostavno „luft“ za nje. Još ni uzirile se nisu u njega. A Mikuli je bilo čisto pravo tako.

Mišku je razljutilo to tupo i nemarno držanje svoga brata. Jur putem domom nazdivao mu se je med psovkami, karao ga je, narugao mu se, kakov driveni djed je. A kad su domom došli, sapunali su ga skupa s majkom, mučili ga tako dugo dokle vindar nij otvorio usta i izjavio, on druge neće, nego Pandurinu Moniku iz Prikpotošca, a ta i tako neće pojtj za njega, ter neka mu dadu mira.

Majka i Miško su se zaliknuli. Oni su štimali, da se Mikula ne zanima za divojke, a sad se je ispostavilo, da je zaljubljen u jednu i zato nima očiju ni volje za nijednu drugu.

Ali kako doći do te Monike? Miško se je sada znao spomenuti, ča se je pred par ljeti stalo na tančenoj zabavi med Mikulom i Monikom, a mati je dobro znala, kako gizdava žena je Monike mati, Pandurova Jele.

– Nima druge pomoći – rekla je po kratkom premisslavanju. – Miško, ti moraš pojt Pandurovim u Prikpotošce ter kako-tako nagovorit Moniku i nje mater Jelu, da iz ovoga hištva ča bude. Vidiš, da je ovo poslidnja mogućnost.

Miško se je ukunjao, ali kad mu je mati sveto obećala, da ako i ovput zaman ide za „vuka“, onda će mu dati konačno mira.

Ej, ali posao je išao jako žilavo. Miško je morao tri-četire puti pojt nagovarati Pandurovim. Kad je prvi put išao tamo, skoro ga je Pandurka stara vanhitila, ar da ona svoje lipse Monike nij odgojila za tako neskerešnoga staroga ditića s pol lakta dužičkim nosom. Ali sad je i Miško došao u oganj ter bi bio i deset puti išao Pandurovim nagovarati i prepirati se s trubavom Jelom.

– Ter ča se toliko gizdite na vašu Moniku. Vaši susjedi Banovi su dvakrat, ako ne trikrat tako bogati kot vi, a i njeve kćere nisu mražnje od vaše Monike pak su svejedno dali jednu kćer pukljavomu Pukecu Joški i jednu lukavomu Lukecu Ivi. A ta Pukec i Lukec polovicu toga nisu vridni, ča je vridan moj brat Mikula.

– Kad bi bio nek malo lipši ta tvoj brat Mikula – zdihavala je Jele.

– Zač gledate na vanjsko? – zavrnuo ju je Miško. – Kad bi vi znali, kako dobro srce ima, kako dobar je prema majki, sve joj učini, a tako će i svojoj ženi. Vjerujte mi, vaša Monika si ne bi našla boljega muža u cijelom kotaru. A vanjska lipota? Ta vam tako friško mine kot jutarnja rosa.

Jur je imao Miško nagovoreno majku Jelu, ali onda se je stala nova galiba. Monika je bila kod susjedljevih i ti su ju toliko razgovarali i ismihavali da tako to neće pojt za tako mraznoga junaka. Doblejala je domom, hitila se na stelju i nij bila za utoliti.

Na sriću je sada i mati Jele udrila na Miškinu stran. Jadalo ju je naime, da se susjedljeva Bare miša u odaju nje kćere. Pomagao je i tetac Pandur, ki nij čuda govorio, ali zbrojio mirno, ča će svega dostati njegova kćer Monika u lapti i pinezi.

Ovako je Mikula vindar došao do svoje lipse Monike, a srićna mati Mikule i Miške do vrle snah. Pandur Jele se je batrila* tom slavnom ričom, ku je još mnogokrat ponavljala za Mikulu:

– Tako nit je najlipši, nit je najmražnji, ali zlatno srce ima.

A to je najbolje iskusila Monika, ar joj je Mikula ugadjao, kako god je nek mogao. Živili su kotno golub i golubica. Pišem „živili su“, ar su jur na pokoju obadva. Ali stari Miško još danas povida, kakove prilike i neprilike je doživio kad je išao za „vuka“ iskajući zaručnju za svojega brata Mikulu.

***baružljala**, baružljati = pogađati se, cjenkati se
batrila, batriti = tješiti, bodriti
pijuk = jastreb
pofureno, pofuren = poparen, oparen
rampaš = kiselica
zaudavak = zadavak
zazivali, zazivati = zagledati
zivali, zivati = zuriti, buliti

Čežnja (odlomki)

XIV. Granica

I potom, kad je Iluška prošla, zujile su misli po glavi Bartola Burića kot pčele u uzburjenom pčelinjaku. Pred svim si je veliku skrb načinjao, ča se je stalo s Kormoranom. Očeviduće je bilo, da su ga kanili ustriljiti. Više-manje je znao iz razgovora s Kormoranom i Ramonom-Orbanom, iako ne sasvim jasno, da ide za neku veću svotu pinez i za neku vrst špijunaže, u ku je nekako uključen i Kormoran.

Bojao se je čudnoga slipoga pacijenta. Tako dugo ništa nije mogao doznati od njega, a sada najednoč zna, da je ta Kormoran u smrtnoj pogibelji. Ne bih si bio mislio, da ćedu po odlasku Ramona tako brzo dojt u kliniku najeti umorniki*. Morali su negde u blizini klinike čekati na Ramona, i on im je hoteć ili nehoteć odmah zaletio u ruke.

Sigurno su još malo počekali, dokle se zaškuri. Iako je u augustu još dosta dužičak dan, počelo se je zamračivati jur onda, kad je Iluška došla zakašnjeno na večernji pohod.

Kako i kada su nek došli ti razbojniki u kliniku?

– Sam ja bio tako zaduben u razgovor s Iluškom, da ih nisam upametzeo, kad su došli? – pitao se je Bartol.

– Da, ja sam bio s Iluškom na hodniku nešto odaljeno od bolesničke sobe, a i svadjali smo se. Ili nisu mimo nas došli, nego od druge strani provalili u kliniku?

Opet mu je po glavi išlo cijelo prepiranje s Iluškom. Nanovo ga je uznemirila vist, ku je donesla njegova nećakinja, da bi bio profesor Pelikan ozbiljno bolestan.

– Za volju Božjul Pak to nima raka! – uzdahnuo je polglasno.

Od ove tako neugodne teme krenule su njegove misli opet na Kormorana. Kako je mogao za dobe skrsnuti* i kamo se je mogao shraniti? Daleko ne more biti. Kot slipac se ne more putiti

u bolnici... Ili je negdo došao po njega? Znamda ga je sam Ramon-Orban još jednoč pohodio ter mu spasio žitak od najetih razbojnikov?

Ali Ramon prem svega Kormoranovoga zdvajanja nij bio pripravan na pomoć. To je laglje razabrao znatiželjni Bartol iz razgovora, kad su se prema koncu jur po ugarsku pominali...

Gdo-ta mu je morao pružiti pomoć. Ako mu nigdo nije pomagao, onda se negde blizu shranja. Ali kade?

Bartolu se je od straha po cijelom tijelu ježila koža (mi velimo, dostao je gusinju kožu), kad je u račun zeo i tu mogućnost, Kormoran bi se mogao vratiti usred noći u bolesničku sobu, a isto tako mogli bi se vratiti najzad i najeti umorniki. Ako su vindar upametzeli, da Kormoran nije pod pokrivačem, ter su nek od jada striljali u stelju?

A kade je ta treći pacijent, ta škiljavi noter u mirovini? Rekao je po objedu, da ide u varoš pohoditi nekoga rodjaka. Kako, da još nije došao najzad?

– Bit će pogibeljna i nemirna noć – mislio je Bartol, kad se je neugodnim strahom povalio u stelju. Onda se je opet zdignuo. Babrao* je s rukom za najlonskom torbom, u koj mu je Iluška donesla sadja. Izvadio si je iz nje jednu nešto meklju briskvu. Bila je tako sočna, da mu se je sok scidjao po bradi i pidžami. Zabrinuto je pomislio na to, kako bi se mogla sestra Marijana karati, ako mu kapne toga soka i na steljnu pratež. Ali ona danas sigurno nima noćne službe. Ka će biti ovu noć na redu? Znamda ona nešto starija i jur uvenuta sestra Paula.

Od te bolničarke Paule krenule su Bartolove misli opet na njegovu sestru Palonku, ku jur dugo nij vidio. Kako je mogla i ona ostarnuti u svi ovi ljeti.

Živci mu bišu još tako uzbunjeni, da dugo nije mogao zaspati. A kad je konačno zadrimalo, imao je zabentano* tešku sanju, kotno da ga više gnjavu. U snu je doživio strašno nevrime. Strijele su triskale kot da kani biti sudnji dan. Po Žutom potoku tekla je lava, ka je po sumporu smrdila. Na mnogi mjesti buknuo je oganj, a onda je uz potok puknula zemlja. Puč je postajala sve širja i diblja. U nju se je urušio i cijeli Pelikanov malin...

Naglo se je probudio. Sanja je sigurno samo kratko trajala, par minut ili najveć četvrt ure. Kad je bolje k sebi došao, spomenuo se je, da su ga slične sanje kroz sva ova ljeta jur večkrat trapile. A nekako su stajale u vezi s granicom. I sada mu se je činilo, kao da je zemlja puknula ravno uzduž granice. Od Žutoga potoka krenula je prik sinokoš prema brižiću, za kim leži Prigorje, ko je isto tako postalo novom granicom otkinuto od Dolnjega Sela kot i Gornje Selo ili dalje prema jugu ležeći Zagorak.

Sad se je vratio i škiljavi noter. Bartol mu je povidaao, ča se je svega dogodilo, dokle je bio on projden. Bartol je bio razočaran. Noter si je posluhnuo sve pak se povalio u stelju i vrijeda zaspao.

Bartol nije mogao opet tako brzo zaspati. Misli su mu opet počele bluditi po dalekoj prošlosti i u njevoj sredini stala je ta sudbonosna granica, ka ga je u zadnji desetljeći lučila i od obitelji njegove sestre Palonke.

Kot mnogi drugi prosti ljudi, tako si i on nije znao ništa predstaviti o toj novoj granici, o kojoj su toliko govorili i debatirali plundraši, to je učni ljudi cijele okolice. Obični ljudi, osobito ki su krijumčarili, po njevu rečeno šmugljali jaja, maslac, sir ili pernato blago po boju u izgladjeni Beč, poznali su granice kod Kršljona, Novoga Mjesta ili gori dalje kod Bruke. Ali to nisu zeli tako ozbiljno. Za nje je to značilo samo nešto pustolovine, žakljanja živcev, hoće li im se ugodati prez poteškoć otprimiti hranu u Beč.

Bečani su s početka mogli plaćati banknotami, a kad su one postepeno zgubljale vridnost, morali su davati za hranu ovo i ono: od ur i dragulj do zlata, nakita i pokućstva ter ko-kakovih starin.

Za djelače, ki su iskali u Beču djelo i onde zasluživali kruh za svoju obitelj, ona granica zapravo nije značila ozbiljnu zapreku. I dokle su u Madjarskoj štuđirani ljudi bili po svojoj ćuti manje-više još vezani na kraljevinu kralja Štefana, bilo je djelačem po sebi razumljivo važnije, da im nikakova granica ne zapriči put *trbuhom za kruhom* u Beč. Ali te brige, ku im je pokusio zacipiti cipelar Luka, zapravo još nisu imali, kad si pod pojmom *granice* skoro ništa nisu mogli predstaviti. Zato Luka nij imao lako s njimi, kad ih je pokusio politički mobilizirati. To je bio on isti Luka, ki si je za vrime proletarske diktature požgao prste. Kim je bio u ono vrime naškodio, obračunali su se s njim s par pljuskami. A on im je skoro ruku kušnuo, kad su mu rekli: – Sad smo kvit! – Ali u sebi je brundao: – Vi morete bit kvit s manom, ali ja još daleko ne s vami! – Luka je bio skroz i skroz osvidočen, da će vrime komunizma opet najzaddojti. Kot na koncu Očenaša stoji amen, tako je za njega na koncu svih političkih debataov stalo ono ćvrsto osvidočenje, iako u oni ljeti po proletarskoj diktaturi toga nije htio zglasa izreći. No mislio je, da u pravom smiru djela prema svojemu cilju, ako nagovara djelače da budu za priključenje k Austriji. To nije ćudno, ar je do dna duše mrzio Horthyjevu ugarsku vladavinu, pod kom je sidio kratko i u zatvoru. Kod nekih naobraženijih djelačev imao je i nešto uspjeha, kod drugih ne. Ali ni jedni ni drugi nisu si znali predstaviti tu novu granicu. Ona ih zapravo nije jako zanimala.

Zanimljiviji je postao ta posao s novom granicom, kad je krajinu proputovala neka medjunarodna komisija. U njoj bišu zastupani, kako se Bartol zna spomenuti, Francuzi, Talijani, a još i jedan Englez. Imali su uza se i svoje tumače. Par dan su se uzdržavali i u Pelikanovom malinu. Na sriću u to vrime nije ovde boravio pukovnik Dobory Laci, brat mlinarice Kate. Bio je po neki posli kod svojega brata, suca Imre, u Djuri, zatim i u Budimpešti. Nešto je organizirao. Tvrdio je, da i to stoji u vezi s tom novom granicom. U malinu nije bilo dost mjesta za prenoćenje. Zato su neki ćlani komisije ložirali u obadvi Štimakovićevi krćma u Gornjem i Dolnjem Selu.

Ah, da, ti Štimakovići! Oni ćedu još veliku ulogu igrati u žitku ćrne Kate, ali nekako i u životu brbljavoga Bartola.

No ostanimo još u malinu. Za mlinaricom, udovicom Katom, ka je bila još uvijek izvanredno lipa, iako zrela žena i mati petero sinov, zagledivao se je i neki mali smišan Talijan, ali i jedan snažan Francuz. Talijan pun šale i smiha, Francuz pun strasti i ljubomore. Talijan je po obićaju rimskih *papagallijev* (papagajev) stalno cezljao*, kad je nek mogao, za lipom mlinari-

com. A Francuz je to opažao sve većim ljubomorstvom i pogibeljnim ognjem u očima. Drugi su mislili: tipičan Talijan – tipičan Francuz. A ča si je Kata mislila? Toga nigdo nije mogao uganjati. Na svaki način bilo joj je viditi, da joj nekako godi zaljubljenost obadvih tudjih kavalirov. Talijana nij ozbiljno zela, ali rado mu se je smijala ter šalila se s njim na koketno-razdražljiv način. Ali Francuza se je malo i bojala, ako se je ona uopće znala koga bojati. Ili se je ona već bojala svoje strastvene naravi? Francuz je bio kipan, snažan človik, atraktivan, privlačan muž. Gdo zna? Ako ne bi bila imala brigu za peteru dicu, za malin, za sve imanje, vjerojatno bi se bila zaljubila u njega prik glave.

Da joj se to ne dogodi, igrala se je s obadvimi kot mačka s miši. A oni su u ti par dani sve ludiji postajali za njom. Talijan se je jednoč još i pokleknuo preda nju, a Francuz ju je pratio sve žarkijimi očima. Drugi člani komisije počeli su se jur bojati, da bi med njimi mogao nastati talijansko-francuski boj, točnije rečeno, med obadvimi zaljubljenimi dvoboj.

Ljudi u Gornjem i Dolnjem Selu osudjivali su i u ovom slučaju prehitro črnu Katu, koj bi bili rado jur svenek prišili svako zlo. Nje najveći neprijatelji bišu osviđočeni, osebujno oni s bujnom zlom fantazijom, da je morala ča imati i s Francuzom i s Talijanom.

Zapravo je ona obadva odbila. A oni su se – barem tako izgleda – na svoj način fantili. Komisija je mirila i u svoje zemljopisne karte zacrtala novu granicu prez toga, da bi bila čuda spitkovala, pak je otputovala.

Stoprv zatim se je doznalo, kako su skrojili novu granicu. A potegnuli su ju tako, da je ona raspolovila sam Pelikanov malin. Gospodarske zgrade, štale, kosne i najveći dio sinokoš ostale su na ugarskoj strani; a malin, kuhinja i sve sobe za stanovanje priključili su k Austriji. Po planu komisije morat će granični kamen biti postavan nasred mlinskoga dvora tisk uz golubinjak.

Kata se je jadala, ljudi su se smijali. A onda se je i mlinarica smijala misleći, da to more biti nek zjalava šala, ku su joj sigurno hoteć napravili nekom nazlobnošču ta Francuz i Talijan granične komisije. To je mogla biti osveta za to, ča ni jednoga ni drugoga nij uslišila. Ufala se je: vrijeda će se ispostaviti, da je to nek bedava šala.

Par dan se je smijalo toj ludosti Gornje i Dolnje Selo. Ali onda su neki bolje upućeni ljudi, pred svim sami bilježnici, ili kako su se onda zvali, noteri, počeli premišljavati i po svoji katastralni podlogi miriti. Znalo se je općenito, da je medja med obadvimi seli išla više-manje uz Žuti potok. Kade-tade je skočila na desnu ili livu ubrov, načinila ovde ili onde kakovu kvaku, a kod malina išla je zaista ravno kroz sredinu dvora.

Skoro prik noći nastao je iz smiha strah. Prestrašena biše pred svim ugarska stranka, kad se je dočulo i to, da će i Šopron, a znamda i Kiseg dojt pod Esteraj.

Ki su se nešto već zanimali za politiku, počeli su iskati u novina svaku vist o novoj granici. Naučit su se morali i novu rič, *Trianon*. Tumačilo se je, da je to neki kaštel uz Pariz, zboka u velikom parku francuske kraljevske palače Versailles.

Ugri su vrijeda počeli to ime raščenuti u dvi latinske riči: tria i non. Pak su imali odmah i dobro glušeće geslo za proteste i demonstracije: Trikrat ne! – *Nem, nem* šoha!, ča znači: *Ne, ne, nikad!*

Doletio je u malin kot zmanuti pozoj i pukovnik Dobory Laci s tom nakanom, da će oružjem i naoružanimi četami braniti ne samo svoj uži dom, Pelikanov, odnosno Drobošičev malin, nego i svaku grudu ugarske kraljevine.

Bartol se je živo znao spomenuti na sve one okolnosti. Bio je još uvijek sluga u malinu. Neka-ko mu je još i dobro došlo, da su ti posli oko nove granice odvrćali njegove misli od pofušane ženidbe s bojnou udovicou Maricom. A pokvarili su i ženidbene plane, ke je kovala oko njega njegova bliža i daljnja rodbina.

Neko vrime se je u malinu sve kolovratilo oko granične komisije, oko odnosa mlinarice Kate k Talijanu i Francuzu. A konačno biše sve pobunjeno zbog te nove granice. Zbrajala su se sela, ka ćedu dojtj pod Austriju i ka hte ostati pri Madjarskoj. Sve to je bilo nekako neshvatljivo, nerazumljivo i nevjerovatno.

To ne more biti istina! Kakova granica bi mogla razlučiti hrvatska sela, ka su kroz vijeke slišila skupa. To ili ne more biti istina, ili to neće biti nikakova granica, još ni takova ne, kakova je postojala kod Kršljona, kod Novoga Mjesta i kod Lajte za vrime monarhije.

Ovako se je razgovaralo u dugi zimski večeri od jeseni 1920. do protulića 1921. ljeta, ako se je uopće politiziralo. Bilo je naime i dosta domaćih temov oko daljnjih ženidbov, oko porodov, oko gospodarskih teškoć s pinezi, ali i oko razlićnih betegov, ke je dijelom i zima sobom donesla.

Bartolu je na misli došlo, kako se je po boju puno ćitalo u novina i pominalo o nekakovom novom betegu, koga su zvali španjolska gripa. Ona je kot kuga harala po cijeloj Europi, osobito med izglađenim i odnemoćanim varoškim stanovništvom.

Je struja te bolesti dvi ljeta zakašnjeno stigla u Gornje i Dolnje Selo ter u okolicu Žutoga potoka? – je brbljavi Bartol sada po toliki ljeti mislio, kad je u sebi počeo zbrajati, koliko je mrtvacev bilo u onoj neugodnoj zimi. Ili su se povijesne ćinjenice zmeljale i pomišale u njegovoj staraćkoj glavi? Nij njegova glava biblioteka ljetnih knjig, u ki historićari razredu povijesne dogodjaje kot dobro izobraženu vojsku u ravne rede.

Ali nato se zna dobro spomenuti, da je ona duga zima oslabila mnoge starije ljude. Prehladjenje, oslabljenje tjelovnih snag, upaljenje pluć, sve te okolnosti davale su bogatu žetvu smrti osobito prema koncu zime.

Med drugim je usred one zime umro i stari školnik Adalbert Borković, koga si je mlinarica Kata izabrala za krsnoga kuma nje najmladjemu sinu Abelu i koga su zbog njegove duge sijede brade rado nazivali *otacbog*. Jur pred bojem je mogao pojti u mirovinu. Ali usred boja prosili su ga, da bi opet podučavao. Na koncu boja išao je konačno u dobro zasluženou penziju. Onda je kratko opet morao podučavati u školi, a u januaru 1923. ljeta odselio se je u vječnu mirovinu. Dice nij imao. Ženu je već zdavno pokopao. No cijelo selo ga je poštovalo kot vlašćega oca. Ni u najteži vrimeni nije tribao gladiti. Skromno stanje ćistila mu je mala tetica Sidonka. Ona je i kod *Noterovih* pomagala kot službena. Dokle je školnik vrlo jednostavno živio, išlo je kod *Noterovih* jako po gospodsku.

Ljudi dragi! Kad je Sidonkica htela početi povidati o porcelanski zdjela, pladnji i pladnjići, o kristalni ter stakleni čaša i čašica, kot da bi im povidala od samoga paradižoma.

Za gospodina školnika nije znala drugo povidati, samo to, da ima čuda knjig i da ga skoro svenek najde pri čitanju, kroz dan u naslonjaču kod obloka, navečer pri petruljskoj lampi.

Neko zimsko jutro našla ga je mrtvoga u mrzloj sobi.

Kolike je on sprohodio s farnikom Fabom na groblje! Kolikokrat je do suz ganuo svojim *spričanjem* (lučenjem od pokojnoga) pri lijesu na domaćem dvoru mrtvaca ne samo užu obitelj, nego i cijelu rodbinu, a bome i cijelo selo pri većem pokopu.

Sada, kad je bio njegov pokop, vladala je tako burna zima, snigalo je i šturmallo, da je skoro odneslo još i nosače s mtvačkom škrinjom skupa. Ljudem, ki su iz ljubavi išli pokopati tako obljubljenoga staroga školnika, cvokotali su zubi od zime.

Pritom se je pokopu jako nazimio i farnik Fabe, tako da su se još i za njegov žitak morali bojati. Dvi nedilje došao je superior iz susjedskoga Kloštra služiti nediljnu mašu. Po nimšku je prodikovao. Dica ga skoro ništa nisu razumila, a i odrasli su nek toliko znali reći, da jako lipo prodikuje, sigurno lipše govori nego da su se oni naučili u bližnji ili daljnji štajerski seli. Ali čuda ni oni nisu razumili.

Farnik se je nekako zibrao. Na sriću je i zima popustila ter i umiranje pohenjalo. Ali onda je po Svićnici odmah drugi ili treći dan spalo opet puno sniga. Mesopusni dani bišu opet veseliji nego pri boju i po njem. Ali na samu Čistu srijedu ili Pepelnicu jutro glasio je tanki zvon mrtvih novu smrt: Razglasilo se je po selu, a onda i po cijeloj okolici, da je nenadijano umrla u noći još dost mlada lipa krčmarica Regina. Jur u mesopusni dani bila je prehladjena. Zvali su joj i doktora. On je ustanovio, da joj ide jur bolje. Sigurno bi bila morala ležati. Nje pukljava sestra slala ju je cijelo vrime, da se povali*. Nije htela, premda nije tribala podvarati goste. Kot drugda, tako je i sada već primala nego podvarala u krčmi. Bila je polnoć, kad se je legla. U zori našli su ju mrtvu.

Nje smrt je strašno pogodila muža Nandora, sina Roberta i kćere Valerije ter Štefiku, ali i cijelu preštimanu Štimakovićevu rodbinu.

Prem oštre zime došla je silija ljudi iz cijele okolice na pogreb. Došli su krčmari i mesari, sajmari i drugi redoviti gosti Štimakovićeve krčme, u koj je lipa Regina zaista kraljevala kot *dama za primanje gostov*, ka je zabavljala bolje goste. A sve drugo grubno krčmarsko i kuhinjsko djelo stajalo je pod komandom nje grbave sestre Marte.

***babrao**, babrati = čeprkati, prčkati
cezljao, cezljati = tapkati, gackati
najeti umornik = plaćeni ubojica
povali, povaliti = leći
skrsnuti = nestati
zabentano, zabentan = začaran

XIX. Ženidba malina i krčme

Profesor Pelikan umirio se je opet. Čudio se je samomu sebi, kako ga je mogao ta neugodni posjet komisara Adolfa Taschnera, sina Štefike i ministerijalnoga činovnika Taschner-Trgović Egona tako jako uznemiriti. Još je preletio u misli daljnji razvitak odnosa Štefike prema njemu. Po onom tako neugodnom doživljaju u malinu ponašala se je Štefika prema njemu vrlo plašljivo. A onda se je strastveno zaljubila u njega. Spočetka je to bilo još nezrelo obožavanje. Ali onda se je u njoj počela razvijati silovita ljubav. Jedva je mogla dočekati praznike, kad se je htio Abel vratiti iz Djure, a ona iz Kisega. Procvala je u lipu divojku, koj su s vrimenom rado udvarali i drugi študenti. No nje misli i ćuti kolovratala su se jedino oko Abela. A Abel je bio prema njoj uljudan i hladno ljubezan, ali nikako nije bio u stanju da joj uzvraća tu strastvenu ljubav.

Na sriću nisu stanovali pod istim krovom. Prem je bila mlinarica Kata po hištvu s Nandorom Sokolom i krčmarica, malina nije htela napustiti, barem po danu ne. Vrijeda se je naime ispostavilo, da je malinu već koristila nego škodila ta činjenica, da je nova granica išla kroz dvor malina. U njem su se sada rado sastajali krijumčari-šmugljari. Sumnjivo su to gledali i financi, ali čuda nisu mogli poduzeti. Malin im je bio trn u očima, ali on je nikako dobio novi stav, kao da ne pripada ni na jednu ni na drugu stran. I tako je on nastao nekako na novi, iako nezakoniti način opet pravi zlati rudokop.

Štefika je bila ljubomorna i na malin. Osobito u ljetni prazniki, kad su se oko malina sakupljali študenti i študentkinje na kupanje. Velika mlinska gat zastavljala je vodu, u koj se je dalo odlično kupati i plivati. Abel se je opet zamislio u ona ljeta med dvimi svitskimi boji, kad su se djaki od obadvih stran granice sastajali oko malina, politizirali, debatirali, šalili se i igrali.

Podvečer morao je sprohoditi Štefiku u Štimakovićevu krčmu. Obično su se i drugi pridružili k njim. Osobito rado se je zabadao u Štefiku sin Mihe Trgovića-Taschnera, gospodara glavne prodavaonice u Dolnjem Selu. Mihe Trgovića otac bio je oženjen za jednu Štimakovićku. Zato je i on pripadao k takozvanoj *preštimanjoj rodbini*. Njegov sin Egon bio je za oko pet ljet stariji od Abela. Bio je velik egoist, sebičnjak, i zato nije bio obljubljen kod drugih djakov. Bio je podnikast, manji od svojih vršnjakov. Po maturi počeo se je študirati pravo na sveučilišću u Beču. Po Štimakovićevom pokoljenju bio je daljnji rođjak Štefiki. Zato ona dugo nije ozbiljno zela njegovo zanimanje za nju. Pak bio je i dobro stariji od nje.

Kad je nek mogla, pokusila je jur putem iz malina u krčmu sama ostati s Abelom. Našla si je kakov zgovor, da je morao Abel na nju čekati. Njemu je to bilo neugodno, jer su se drugi posmihovali tomu. Štefiki je opet godilo, da su ju nekako držali za Abelovu zaručnju.

Podvečer je obično htela biti i mlinarica Kata opet u krčmi. U malinu bila je samo tako dugo, dokle je upravila najvažnije posle. Spočetka ju je Nandor pokusio nagovoriti da napusti malin ter se potpunoma preseli u krčmu. Kata se je zgovarala, da mora čekati, dokle se nje sin Konrad izuči za mlinara. Krčmar se je morao podati nje tvrdoj volji. S njom skupa si je našao

jako dobru i skušenu kuharicu, ka je prije toga služila kot jednoga grofa diplomata. Diplomata ju je kot izvrsnu kuharicu sa sobom primio po svitu. Bila je rodom Hrvatica, ali naučila se je uz nimški i ugarski jezik i prilično dobro govorila po francusku. Krsno ime joj je bilo Eva. Ali grofici je bilo to ime prekratko i premalo elegantno. Zato su joj podužili ime na Evelinu.

Grof je po boju zgubio ne samo diplomatsku službu, nego i grofovsko imanje. Evelina je došla domom u svoje domaće selo Prigorje. Šogorica Nandora, krčmarica u Gornjem Selu, nagoovorila ju je, da ide na Štimakovićevu glasovitu gostionu u Dolnjem Selu za kuharicu. No Eva je samo uz neke stroge uvjete privoljila. Med ove je slišilo i to, da ćedu ju svi nazivati gospa Evelina. U to je Nandor rado privoljio. Puno teže je bilo to potribovanje, da joj se nigdor ne smi mišati u kuhinjske posle i da joj se sve ono stavi na raspolaganje, ča je za jednu gospodsku kuhinju potriбно.

Nandor se je sa svojom šogoricom Klaricom skupa bojao ča će reći črna Kata tim uvjetom. Na sriću se črna Kata nikada nije marila za kuhinjske posle. To je u malinu prepustila gluhoj Tinki. A i to joj je bilo pravo, ako se bude mogla Štimakovićeva krčma u budućnosti štimati* i dičiti gospodskom kuhinjom.

I zaista je kuharica Evelina dovabila u Štimakovićevu gostionu goste iz cijeloga kotara. Doprimila je sa sobom i jednu svoju rodjakinju, Maricu. Ovoj je prepustila kuhanje onih prostijih jilišev ča su si naručali konjski tršci – Nandor je naime i dalje tržio i s konji – pak seoski ljudi ter drugi obični gosti. Ali uz Evelinu naučila se je i Marica različite finoće francuske ili talijanske kuhinje.

Kako u malinu, tako se je naravno i u krčmi potipala cijela družina slug, služičkov i deklav*. A u krčmi su podvarali goste konobar Ferko i konobarica Berta. Ferko je bio u prvom redu za finije goste uvijek elegantno spravan. Još i obični *sako* je tako nosio kao da ima obličeno frak; a debela Berta, uvijek vedra i na svaku šalu pripravna, volila je podvarati prostije goste. Vindar su se va nju rado zabadali i gospodski ljudi, čega elegantni konobar Ferko nikako nije imao rado. Ali Berta mu se je htila nek smijati.

Štefiku je naravno obožavala sva družina. Ali i Abela su svi i u krčmi rado imali. Vindar se on nije dobro ćutio u bučnoj krčmi. Pri večeri morao je biti skupa s majkom i očuhom (Stiefvater) ter priženjenom sestrom Štefikom.

Vičeralo se je uz kuhinju u domaćinskoj sobi. Kata je oštro gledala na to, da barem pri vičeri bude skupa cijela obitelj. Dica su pravoda bila samo u prazniki s njimi. U prvi ljeti bila je samo Štefika s njimi. Onda je i ona dospila najprije u gradjansku (glavnu) školu u Kiseg, kasnije pak u domaćinsku školu, konačno pak bilo je predvidjeno, da će se u Beču izobraziti u stručnoj školi za hotelirstvo.

Ali do toga nije došlo. Abel se je po maturi upisao na Medicinski fakultet u Beču i već usred študijuma zaljubio se u jednu kolegicu. A to je bila upravo kći profesora i primara klinike za oči, profesora Georga Falkenstein-Falconierija, kod koga je Abel postao asistent, pak se i on

specijalizirao u istoj struki ter postao ne samo liječnik za oči, nego i docent, a po Drugom svitskom boju i njegov nasljednik.

Štefika je bila strašno razočarana kad je morala konačno na znanje zeti, da Abel ne uzvraća nje veliku ljubav, nego da se je zaljubio u drugu. U svojoj tugi prepustila se je *Trgoviću*, Egonu, koga je dotada uvijek ismihavala i odbijala. On je bio za deset ljet stariji od nje. Jedva-jedva je mučno završio študijum na Pravnom fakultetu i s protekcijom postao činovnik na Ministarstvu za unutrašnje posle.

Štefika još nije bila sedamnaest ljet. *Trgović* joj je bio bratić u tretom ili četvrtom koljenu. Razgovarali su ju od odaje. Ali ona je ostala tvrdoglava. Abel je bio osvidočen, da se ne odaje iz ljubavi, nego isključivo njemu *na truc*, da ga jada i kasnije na njega sklade odgovornost za nesrično hištvo.

Sve ovo išlo je profesoru Abelu Pelikanu po glavi, kad ga naglo prekine nametno drsko zvonketanje telefona. Uznemireno je posegao za slušalicu. Začuo je tihi ženski glas, ki biše prekidan od grčevitoga plača. Abel je morao dva-tri puta pitati gdo je na telefonu, dokle je prepoznao glas Štefike. Prosila ga je, da bi se mogla još isti dan sastati s njim. On je na stolu u kalendaru pregledao termine istoga dana pak joj obećao, da ćedu se navečer u sedmi sastati u kavani Mozart za operom.

***deklov**, dekla = službenica, poslužiteljica
štimatei (se) = dičiti se, umišljati se

Veliki i Mali File (odlomki)

V.

Jesen ljeta 1865. Bila je isto tako kot protuliće mokra, mrzla, maglena. Ljudi su zlovoljno upravljali svoje posle. U poltamni škadnji* mlatili su brižno snope hržulje, da po slaboj žetvi izmlatu i poslidnje zrno, premda ćedu u zimi još jednoč mlatiti po svakom snopu, prije nego načinju iz njega škop* za pokrivanje slavnih krovov, ili ga posičkaju ter umišaju blagu u krmu, ili ga upotribu kljetu na pravisalje* za povezanje snopov nove žetve.

Kad se je nebo polako opet razvedrilo i zemlja barem u toj mjeri osušila, da se je moglo u lapte, posijali su jesensku sitvu i po redu spravili domom kukoricu, brgundu* i ripu.

Jesen zaista nije bila lipa. A k svemu tomu zavukla se je u selo neka bolest, ka je najprije uhvatila konje, onda i krave. Nije to bila ona poznata slinavka i kopitna bolest, nego neki sasvim nepoznat beteg. Blago je čumrilo u štali, slabo žeralo i tako odnemoćalo. Na sriću je bilo vanjsko djelo više-manje završeno. Samo u lozu moraju* još pojti drva sići. Zatim ćedu je jur kako-tako dovesti domom. Pak jednoč će morati i blago u štali ozdraviti.

Uz ovakove okolnosti ni za furmane* nije bilo jesenskoga vozarskoga puta. Mali File je bio dva-tri pute pogledati na oštariji* u Velikom Borištofu, da bude stalno dobro informiran.

Ispitavao je furmane, kih je bilo sve manje, ar su teško mogli konkurirati sa željeznicom, ka ih je izrivala na zbočne ceste. Čemu prik Šoprona i Sambotela po rimljanskoj cesti voziti u Triest/Trst ili Veneciju robu, kad vlak to prik Semmeringa u većoj množini i puno hitrije more obaviti?

Od zbočnih putov kroz Slovačku u Krakavu ili u daleki Lemberg nisu vozari mnogo držali. Na takove pute se već ni vrlo poduzetnomu Malomu Fili nije umiljalo, premda je tvrdio, da se je i vožnja u Krakavu dobro isplatila. Zbog pretirano lažljivoga povidanja Križogled-Luke ne bi se bio nigdo ni javio, da se na takov put pridruži Malomu Fili, ki bi bio ovput zaman apelirao i na poznati kuraž Velikoga File. Ov se je naime bojao, da će se ta bolest, ka pohadja konje i krave po selu, zavući i u njegove štale. On nikoga mimo svojih domaćih nije pustio svojim konjem i kravam i jur se je ufao, da će svoje blago moći očuvati od ovoga betega. Ali onda je otajna bolest napala i njegove konje. Crknula mu je najlipša kobila, ku je odgojio od onoga ždribeta, ko je na prvom svojem vozarskom putu kupio u Varaždinu. Na nju je bio tako gizdav. Držali su ju za najlipšega konja cijele okolice. Samo s nje ždribići nije imao Veliki File mnogo sriće. A sada je i ona crknula.

Malomu Fili su od iste bolesti još i dva konji kraj bili. Ali on je to laglje podnosio. I jedva je minula bolest, jur si je kupio nove ždribiće.

No, to je bilo nešto kašnje. Bolest je skoro do Božića harala po štala. O njoj su se još i na Štefanju po Božiću razgovarali gospodari na Mesarovoj krčmi kod brata Velikoga File. Ganjali su još uvijek, gdo se je mogao dovući ovu bolest u selo.

– Niste ju vi dovukli iz Slovačke? – počeo je podbadati pol šaljivo, pol ozbiljno Matkin Jukac Klabučića Križogled-Luku.

– Pravoda! – odbriznuo je Luka i u njegovi križogled-očima zaigrala je paklenska šaljivost. – Ča ne znaš? Ona staramat samoga satana, od ke sam vam povidao, obisila je meni na švoru* tu konjsku koleru pak su ju moja kola raznosila po svitu i doprimila i simo u Frakanavu.

– Ah, neka tako bedavo govorit! – zavraćao ga je Mali File. – Mi smo jur pol ljeta prije došli iz Slovačke, nego se je ov beteg počeo u Frakanavi.

– Ja vam velim, tu bolest su dovukli u selo Cigani, ki su bili od polovice septembra skoro do polovice oktobra u Lužiću – tvrdio je čizmar Zel.

– Pravo imaš, Zel – javio se je sada i krčmar Pave. – Njim je i najprije crknuo jedan konj.

– Sigurno su Cigani ili kakovi drugi potepuhi dovukli ovu bolest u selo – zapleo se je u razgovor i Blaškin Šandor. – Liktar bi morao prepovidati, da bar gdo u selu primi kakove potepuhe, Cigane ili prosjake na kvartir.

– A ča more liktar na svaku cestu i put, ki pelja u selo postavit boktu (stražu)? – branio se je tetac Štefe Debelov, ki je jur peto ljeto bio sudac i ki je upravo nešto prije stupio u krčmu ter je čuo zadnji dio razgovora.

– Moralo bi se dat zbugnjat, da nigdor ne smi pustit pod svoj krov tuđe ljude, – predložio je kišbirov (mali sudac) Gašpar, ki je naravno i na to mislio, da za svako izvanredno bubnjanje dostaje posebnu plaću.

I zaista je jur drugi dan, na Ivanju mogao bubnjati po selu, da je zbog bolesti štalnoga blaga najoštrije prepovidano na kvartir primiti tuđjega človika. Još ni u škadnje ili na pode, a još manje u štale se smi pustiti kakov tuđjinac.

Farnik je nezadovoljno mahao glavom, kad je dočuo ovu prepovid. I ona je zaista prije imala zle posljedice nego bi si bio gdo mogao misliti.

Med Božićem i Novim ljetom zaoštrila se je naime zima na samo Staro ljetu, kad je išao zvonar u zori zvoniti na Zdravu Mariju, našao je na crikveni vrati jednoga skučenoga prosjaka. Kako se je ispostavilo, bi je smrznut...

Prije toga navečer je zaman tucao na mnogi vrati u selu. Nigdo mu nije dao ni kusiće kruha, a još manje teple večere. Nigdo ga nije htio primiti pod krov. Ni u štala, ni u škadnji nije bilo za njega mjesta za prenoćevanje.

Nesrićna smrt tuđjega prosjaka je sada potresla cijelo selo. Osobito oni, ki su bili milosrdnije-ga srca, bili su vrlo uznemireni. A još i oni tvrdjega srca bili su prestrašeni, kad se je dočulo, da ćedu dojti žandari istražiti okolnosti smrti i ličnost smrznutoga prosjaka. Stariji su se još dobro znali spomenuti na ljetu 1849., kad su došli žandari kaštigati selo zbog bratoubijstva nad onimi trimi hrvatskimi vojaki.

Osobito ljut je bio farnik. On je pri večernjoj Silvestarskoj pobožnosti Frakanavcem na glavu pročitao ono evandjelje o Sudnjem danu: „Gladan sam bio i niste mi dali jisti, žajan sam bio i niste mi dali piti, gol sam bio i niste me oblikli, tuđjinac sam bio i niste me primili u vaš stan...“ Zatim je držao jako oštru prodiku, u koj je ustanovio, da ovako tvrdi i nemilosrdni stanovnici ovoga okrutnoga sela nisu vridni pomilovanja Božjega. Svojom nemilosrdnošću izazvali su na se srdu Božju. Ne bi bili ni toga vridni, da im se drugi dan, na Novo ljetu, služi sveta maša. On je to kanio i predložiti ešperešu*, ali susjedski farnik ga je razgovorio od toga. Maša će biti, ali zvonit će se samo u 11 ura dopodne i u tri otpodne, da se vjerniki pozivanju na molitvu za pokojnoga prosjaka.

I zaista nije bilo u sljedećem ljetu 1866. blagoslova Božjega ni za Frakanavce, ni za cijelu državu. Zima je po novom ljetu nešto popustila, ali onda je došlo puno sniga.

Oko sredine januara dojahalo je jato žandarov u selo. Kratko su se uzdržali kod krčmara, gdje su popili zakipljenoga vina i nakrmili konje, a onda su se dali ravno u malin. Nakraj dobre ure jahali su najzad iz malina kroz selo. Med njimi je povezanimi rukami išao sluga Miško. Svi su se čudili, kako da su žandari slugu, ki je bio prije kod staroga Perušića, a zatim kod mlinara, našli u malinu. Nij li on morao lani na vojsku? Je dezertirao, pobignuo odanle?

Ljudi su stopr drugi ili treći dan doznali, ča se je stalo. Miško je imao teško na vojski. Jedan narednik-feldvebl je imao tu navadu, da si je med regruti uvijek našao jednoga, koga je bez

kraja i konca i bez mjere šikanirao. To je bio ovput sluga Miško. Narednik Zaturek, ovako se je zvao obiteljskim imenom, izmislio je sto načinov i našao sto prilik, da muči i ponižava slugu, ki je kot sirota bez oca i majke jur dotada imao teško kroz cijeli svoj život. Od rane mladosti služio je tuđim ljudem, a služio je marljivo u toj velikoj želji, da bi dobio od ljudi priznanje i barem nešto ljubavi. Kad se je pak kći gospodara Perušića zaljubila u njega, onda mu to ipak nije doneslo prave sriće, ar ga je gospodar svom silom počeo mrziti i proganjati.

Miško je spočetka mislio, da nazlobno zahadjanje narednika Zatureka nekako sliši vojničkoj disciplini i pokori. Škripao je sa zubi i čekao, da hte i drugi regruti doйти na red. Ali kad je vidio, da Zaturek uvijek samo po njem mlati, postao je sve jače ogorčen. A kad je to narednik vidio, izmišljao je još gorje poniženje za nesrićnoga vojaka.

Kad je nekoga dana Zaturek potribovao, da mu Miško poljubi od blata i sniga umazane čizme, odbriznuo mu je mladi vojak odlučno i srdito, da nima prava tako ča potribovati od njega. Narednik se je zamahnuo, da ga udri po licu. Ali Miško je s livom rukom odbio udarac, a s desnom je tako pogodio narednika po slipom oku, da se je ov na nesriću mrtav srušio.

Za hipac nastala je smrtna tišina, onda nemir, uzrujanje i trčanje po liječnika. U tom velikom zbludu i nemiru skrsnuo* je Miško bez slijeda.

Najprije je bludio po varošu Šopronu. Onda se je ubojao vojničkih žandarov, ki hte ga sigurno najprije iskati u varošu. Ukrao se je van iz varoša. Premišljavao je, kuda bi mogao krenuti. Roditelj, braće, rodbine nije imao. Jur se je skoro bio odlučio, da će se skrivati u kom velegradu, u Beču ili u Budimpešti. Ali kako doйти tako daleko bez toga, da bi ga putem ulovili. Frakanava mu je bila puno bliže. Dao se je ada k svojemu gospodaru mlinaru u Frakanavu.

Po danu se je skrivao u slami ili otavi u škadnju, a po noći se je išao stepliti u štalu. Blago ga je dobro poznalo i rado imalo, ar je bio kot sluga uvijek jako dobar prema svakoj živini. Glad si je tišio mlikom od krav. Našao je u kosni i pšenice ter je grizljao zrnje, kad ga je jako trapio glad.

Ali prevario se je, ako je mislio, da ga žandari ne hte iskati uprav u onom malinu, odakle je morao na vojsku. Došli su po njega, našli ga i u veruga otrimili u tamnicu.

Za Perušićevu Klaricu bilo je strašno, kad je kroz oblok vidila, kako nje dragoga Mišku vuču kroz selo, kako ga udaraju puškami. Skoro joj se je umlilo* od tuge i boli. U sljedeći dani bišu joj oči črljeni i zatečeni od suz, ke je kroz cijele noći ronila.

A došlo je za nju još gorje. Iako se Kadnerov Nahero-Ive po onoj bitki pri tančenoj zabavi lani na krčmi već nije mnogo mario za nju, kad je pred svimi pokazala, da njega neće i da voli slugu, pohlepni oci nisu napustili svoga plana, a kom je išlo već za skupaslaganje laptov nego li za sriću njihove dice.

Jur se je tako činilo, da su slomili odupiranje nesrićne mlade divojke. Još pred mesopustom hotili su pirovati, ali onda je nova nesrića prekrižila plane pohlepnih ocev: Klarica se je nazimila i teško obetežala. Imala je upalu pluć. Dane dugo je lebdila med životom i smrću. I budući da za život već nije imala ništa volje, nadvladala je u ovoj bitki smrt.

Dokle su drugi mladi ljudi nekim ogorčenim i raspušćanim veseljem svečevali mesopust ter uz rajle* staroga pastira Mikule skakali, tancali, pjevali i ludorije napravljali, vladala je kod Perušićevih velika zdvojna tuga: U jedinjoj kćeri Klarici izumrla je Perušićeva hiža. Mati Johana je bila i sama teško bolesna, a oca je trapilo i dušno spoznanje, ko mu je vrtajući šušljala-šaptalo: „Ti si kriv smrti svoje kćere!“ Ali on zglasa za ništa ne bi bio priznao svoje krivice.

Ča je jednim na žalost, to zna biti drugim na nazlobnu radost. Med obične ljudske zloće slīši, da se znadu otajno, kadagod i očito veseliti kvaru i nesrići drugih ljudi. A kad pritom još kumuje pijanstvom pokrščena mesopusna norija, onda se zležu iz toga i neukusne šale.

Med mladići u selu bili su mnogi nenavidni Kadnerovomu Ivi za lipu i bogatu zaručnju ter su se nekako još i veselili ranoj smrti Perušićeve Klarice. Izmislili su si paklensku šalu. Kotno da bi se vindar hotila svečevati svadbva, pošicali su po snigu od Perušićevoga do Kadnerovoga, kako je to u Frakanavi navada, kad se dozna za plan neke ženidbe, široku cestu od slame. A ne samo da su postrovašili cijele voze slame, čim su obadvim bogatim gospodarom napravili i dosta velik kvar, nego su si izmislili i nešto gorjega. Negde su nabavili človičji kostur. Toga su oblikli u bijele plahte, lubanju nakitili glogovim vijencom, na koga su privezali pokinutu koprenu (šlar) pak postavili ovu kosturnu zaručnju Kadnerovim na strihu i naslonili ju na vežna vrata.

Kad je drugi dan rano u zori Kadnerova gospodarica otvorila vežna vrata, srušila se je na nju kosturna zaručnja kotno da ju kani objamiti. Kadnerka je spala u nesvišće. Bila je bolesna na srcu. Na mali je ostalo, da nije umrla. Kumaj su ju mogli zbuditi iz nesvišća.

Stari Kadner je bio strašno uzrujan. Išao je k sucu Debelovomu tecu Štefi ter potribovao, da se islušaju svi ditići i kad se najdu krivci, neka se oštro kaštigaju. Sudac je k sebi pozvao još dva prisežnike, Dreiskera Ivana i Meršića Ignaca (Miloradićevoga oca) ter s njimi skupa po redu islušavao ditiće. Ali vas trud je bio zaman. Mladići nisu uvadili krivce. A Kadnerovomu Nahero-Ivi je bila sva ova istraga samo na škodu. Od toga početo ubajali su ga svi ditići kotno da bi imao koleru.

Smrt je imala odmah u prvi miseci ljeta 1866. bogatu žetvu. Prema koncu februara umro je i Velikom Fili sin Blaž, ki se je rodio na početku istoga miseca i još nije bio ni tri tajedne, kad je umro. A smrt je dalje haraćila, dok nisu pokopali cijeli tucet stanovnikov. Farnik je tvrdio, da je to kaštiga Božja za onoga smrzloga prosjaka, komu Frakanavci nisu dali ni hrane ni kvartira.

Na početku korizme spalo je još mnoga sniga, a onda se je počelo taliti. To je za Frakanavce uvijek značilo veliku pogibelj, da će stari potok, ki pelja kroz selo mimo crikve, opet istupiti iz svojega korita. I ovput se je voda razlijala po cijelom „Kutu“ i „Nimškom kraju“, tako da je stara crikva stala kotno na otoku. Mutna žuta voda je još i nutar udrila u hižu Božju. Farnik Martin se je jur duže vrimo bavio tom mišlju, da će dati graditi novu crikvu. U jeseni ljeta 1865. pominao se je i s biskupom pri bermanju u Malištrofu za ov plan. Biskup je privoljio, da se počne sakupljati novac za gradnju nove crikve, ali je i to naglasio, da se mora zadobiti za ov plan i patron crikve, knez Eszterházy. A budući da to ne odluči knez sam, nego u prvom redu njegovi činovniki, razvlačit će se posao dosta žilavo. I zaista je još cijelih deset ljet mi-

nulo, dok su mogli srušiti staru crkvu i početi graditi novu. Farnik Martin je u onom istom ljetu umro, kad su rušili staru crkvu. Gradnje nove crkve već nije doživio. Bio je 36 ljet dugo farnik u Frakanavi, poznavao je sve stanovnike do dna srca i do bubrigov. Doživio je s njimi puno dobra i zla. Kadagod su se i ljutili na njega, ali visoko su ga poštovali. Govorili su i po njegovoj smrti: kad bi bio on ostao na životu, bila bi nova crkva za dobre dva stupnje više građena.

Ali sve to godalo se je za dobrih deset ljet kasnije. Vratimo se opet u sudbonosno ljetu 1866. Po „velikoj vodi“, kako se u Frakanavi naziva poplava, došlo je neobično toplo rano protuliće. Još ni stari ljudi nisu pametili, da su ikada doživili tako tople, skoro na ljetni način vruće dane u marcu. Sve je naglo i bujno pognalo. U najlipšem cvijetu biše i sadovno* drivlje, kad se je u Velikom tajednu opet nenadijano naglo najzad vratila podmukla zima. Cvijeti sadovnoga drivlja bišu pofureni. A na samu Veliku subotu je tako zamitalo, da nisu mogli van iz crkve na tako obljublenu prošeciju goristanja. Drugda je htio svaki rado pokazati pri ovom ophodu, da ima novu pratež, novu obuću ili barem novu krljaču. Sada su si morali oblići kot na sam Božić zimsku jupu, tople kape i čizme.

Mali File je po Vazmi dočuo od Velikoborištofcev, da se je vozarstvo opet oživilo. Išao je u Veliki Borištof i na oštariji zaista našao cijelo jato vozarov-furmanov, ki su pred svim vojničku robu, municiju i hranu vozili u Veneciju. Jednoga je Mali File dobro poznao. Ov mu je kot neku veliku tajnu povidao, da će vrijeda biti boj s Talijani ter da zato prem željeznice sve već posla imaju i vozari.

Od poduzetnosti vas črviv vratio se je Mali File u Frakanavu pak počeo nagovarati Velikoga Filu, da bi opet išli na vozarski put.

– Kamo kaniš s tvojimi mladimi ždribići? Opet u Slovačku ter Poljsku? Tamo me nećeš spravit! – zavrnuo ga je Veliki File.

– Moji konji nisu ždribići – branio se je mladi File. – Oni su mladi konji, ali dosta jaki i za dalek put. Pak ovput ne ide za Krakavu, nego za Veneciju. U Italiju vozu furmani sada vojski hranu.

– Da. Pak oružje ter municiju – odbrizne Veliki File. – Takove voze ću rado prepustiti drugim.

– Zač misliš odmah oružje?

– A ča nismo i prvi put, kad smo se vozili, podmučkoma oružje dostali nakladjeno od firme Wagenseil? Zač nam ne bi tako ča obisili na kola i sada, kad svi povidaju, da će biti boj s Talijani?

– Ah, ter si i ti čuo jur za boj s Talijani? – začudi se Mali File.

– No, ča misliš, da ja za Misecom živim. Pak to su nam jur lani povidali u Veneciji Talijani – odgovori Veliki File.

On se je u maju još odupirao novomu vozarskomu putu. Ali kad je bilo najveće protulično djelo mimo, a i sijeno su u juniju zaranije spravili domom, počelo se je i Velikomu Fili umiljati na to, da vidi opet nešto tudjega svita.

Ganuli su se dakle u Beč. Ovput nisu mogli kola napuniti žitom. Naklali su samo par vrić pšenice i zobi. Dijelom su još nešto imali, a dijelom kupili od staroga Perušića, ki je namjeravao napustiti gospodarstvo.

U Šopronu su kod jednoga vinskoga trgovca, koga je Mali File poznao, kupili još nekoliko bačvic ili lagvićev vina. Tim su došli u Beč, ki im se je ovput činio nemiran kot razdraženo osinje gnjazdo. Na sve strani se je govorilo samo za boj, ki se grozi od dvih stran: od juga se nadižu Talijani, a od sjevera Prusi.

Naši vozari su ipak dobrim dobitkom prodali i pšenicu i vino, a onda su se odvezli kroz nemirne ulice, ke bišu pune ljudstva i vojske, u Schwechat k firmi Wagenseil.

I onde su našli veliki široki dvor pun vojske. A kad su stupili u ured, zaobličili su uz staroga i mladoga šefa firme jednoga oficira i dva podoficire. Ispostavilo se je, da su u toku pripravljanja na boj postavili i transportnu firmu Wagenseil u vojničku službu. Mali i Veliki File pokusili su se pogadjati sa starim Wagenseilom, ali ov im je pokazao na oficira i rekao, da sada gospodin kapetan zapovida i zadili vozare.

Kapetan je najprije u jednu knjigu zabilježio sve podatke obadvih vozarov: njihovo ime, odakle ishadjaju, kako jake konje i kako velika kola imaju. Onda je Velikoga Filu zadilio k sjevernoj vojski, a Maloga Filu k južnoj, ter počeo zapovidati s njimi kotno da su oni postali regruti. Zaman su se suprotstavljali ter govorili, da oni dva na svaki način kanu skupa ostati. A kad su izjavili, ako ih ne ostavi skupa, vozit ćedu se opet domom, kade ih i tako čeka obitelj i domaće djelo, onda im se je kapetan još i tim zagrozio, da će je dati kot dezertere-bigunce ustriljiti.

Nij im preostalo drugo, morali su zagristi u gorku jabuku, morali su poslušati oficira kotno da su odsada i oni vojaki. Kola su im naklali hranom i opravom za vojake. To ih je nešto umirilo, da ne tribaju voziti oružja i municije. Još su prenočili u Schwechatu, onda su se drugi dan jutro teškim srcem lučili jedan od drugoga.

***brgundu**, bregunde = stočna repa

ešperešu, ešpereš, ug. = desetnik

furmane, furmar, nim. = vozar

lozu, loza = šuma

u lozu moraju = šumski robot

oštariji, oštarija = prenočište

pravisalje, pravisko = povrijeslo

sadovno, sad = voće

rajle = ručna haronika

škadnji, škadanj = štagaj

škop = snopić slame

skrsnuo, skrsnuti = nestati

švoru, švora = Wagenbaum, na kolima zadnji dio

umlilo, umliti (se) = onesvijestiti se

VI.

Ostavili smo naše dva vozare, Velikoga i Maloga Filu u zabrinutosti. Zabrinuti su bili dijelom zato, ča su bili postavni pod vojničku komandu, a ne manje zato, ča su je razdružili. Dok je Veliki File morao čekati, da se s drugimi furmani gane prik Dunaja i Dolnje Austrije u Češku, kamo je hotila udriti mobilizirana pruska vojska, bio je Mali File jur na putu u Italiju, kade su od francuskoga cesara Napoleona III. nahuskani Talijani hotili oduzeti Austriji, odnosno osloboditi od Austrije Lombardiju i Veneciju.

Vojsku i teško oružje transportirali su naravno za mnogo hitrije po željeznici prik Semmeringa. Ali mobilizirali su i konjskih kolijev, koliko su nek mogli. Nij se naime moglo najper znati, kade ćedu se morati vojevati. Od željezničkih postajev na mjesto bitkov morat ćedu konjski vozari voziti municiju i hranu, a odanle hte morati primiti naranjene k željeznici. Ovako im je razlagao neki major, ki je bio za to odgovoran, da uputi furmane u njihove zadaće.

Svi vozari kod velike firme Wagenseil u Schwechatu, ka je sad bila isto pod vojničkom komandom, stali su pod zapovidničvom potporučnika Franca Štabela. Ov je zadilio vozare sedam po sedam u grupe. Na čelu svake grupe bio je postavan jedan vojnički vozar, obično nižega vojničkoga šarža. Pojedine grupe poslao je potporučnik Štabel jednu za drugom na put. Mali File je bio zadiljen u zadnju grupu, u koj je bilo samo šest kolijev. Ovu je peljao narednik (feldvebl) Filip Kuhar, ki je bio po rodu Slovenac. Dalje su bili u ovoj zajednici dva bečanski furmani, ke su kod firme Wagenseil, kod ke su bili stalno zaposleni, nazivali samo pod imenom „Prater-Sepi“ i „Otakring-Frici“. Pravo obiteljsko ime im nije ni bilo poznato. Bili su pravi bečanski štriciji. Med sobom su se stalno svadjali u svojem originalnom otakrinškom narječju, jer je bio i Sepi rodjen u bečkom kotaru „Ottakring“. Ali joj je bilo, ako ih je gdo drugi napao. Onda su skupadržali kot čelik. Obadva su bili podnikasti, dakle niskoga stasa, ali debeljasti, mogli bi reći pu našu „ražerani“. Jisti im se je naime vrlo račilo i jedva je postojalo još nešto na svitu, zač bi se bili toliko marili kot za dobro jilo i pilo. Imali su velik trubac, rado su šale zmikali* i druge podbadali, po bečansku rečeno: druge „štenkali“. Malomu Fili biše odurno njihovo hvalisanje ter podbadanje. Znao si je predstaviti kako bi ovi štriciji dno napunili, kad bi se onako preda nje postavio jedan pravi bečar iz Bakonjske loze, na priliku on Žubri Joška, s kim se je Veliki File pred prvim vozarskim putem morao poboriti na velikom dvorišču firme Wagenseil. Bože dragi! Živi li još ta Žubri Joška? Sidi u zatvoru? Ili je i on u vojsci?

U istoj grupi bili su još dva Slovaki i jedan Štajer. Od obadvih Slovakov bio je veliki, po imenu Jan, stalno u službi firme Wagenseil. Mali, koga je veliki zvao Tonček, iskao si je u Beču kakovu laglju službu kod neke bogate ili plemenitaške obitelji. Ravno je pohodio svoga starijega brata Jana, kad su i njega jednostavno regrutirali u vojničku službu. Prez mnogo spitkovanja zadilili su mu kola jednoga furmana, ki je teško obetežao. File se je s njimi znao pominati: on im je govorio po hrvatsku, oni su mu odgovarali po slovačku. Ali čuda se nisu mogli pominati. Fili su bili previše priprosti s uskim vidokrugom. Veliki je bio strašan dilina*, još veći od Velikoga File, ali pameti je imao – kako bi kod nas rekli – kot vrebac pod

koljenom. A mali Tonček je bio jako bojažljiv. Na sriću su mu zadilili najmirnije konje i zeli ga u sredinu, tako da su konji već njega kućirali nego on konje. Nek pred par dani je prvi put prekoraknuo hatar svoga maloga seoca negde pod Visokom Tatrom ter mu je sve bilo novo, u sve je začudjeno zivao kot tele u nova vrala (i ovo je naša domaća izreka). S ovimi dvimi priprostimi brati Mali File zaista nije mogao mnogo započeti.

Ostao bi mu bio još ta tihi stariji gutavi Štajer, ki je i po sudbini najbliže stao k Malomu Fili. Zvao se je Florijan Murnauer ili nekako slično. Bio je iz sjeverno-istočne Štajerske, iz takozvanoga „Pukljavoga svita”. Odanle je htio voziti u Schwechat firmi Wagenseil žito ili sadje. I on je bio samo slučajno kod firme, kad su i njega prisilili pod vojničku službu. Skoro se je plakao i tako miloželjno se zmaljao, da ga pustu domom, kade ga čeka bolesna žena i sedmero gladne dičice. Ali sve je bilo zaman. Od toga početo je samo tužno šutio. Zaman ga je Mali File pokušio razvedriti. Štajer je samo nakratki odgovarao „da“ ili „ne“ i žrkao u sebe suze tuge, od čega mu je guta (Kropf) na vratu još veća nastajala.

Ovako Mali File kod pet drugih vozarov nije našao nijednoga, s kim bi se bio mogao razgovarati i pravo sprijateljiti. A prez toga opet nije znao živiti. On je tribao kot svakidanji kruh koga, s kim se je dalo pominati mudro i trizno ili šaljivo ter veselo. U ovom društvu falio mu je još jače Veliki File kot kad bi mu falilo pol srca.

Konačno se je počeo prijateljiti s narednikom-feldveblom Kuharom, od koga je spočetka imao respekta, ar je narednik oštro zapovidao i trsio se, da bude imao kod drugih vozarov ugleda i preštimanja. No zvijani Mali File opazio je jur drugi dan, da feldvebl ima za tvrdom vanjštinom pravo meko slavensko srce. Vrijeda mu se je poufao reći i ku-tu hrvatsku ili slovensku rič, ča je osobito u obadvi Bečani zbudjalo sumnju i ljubomornost.

Na sam Vidovdan, 15. junija, toga nesrićnoga ljeta 1866. približavalo se je vozarsko društvo teškom mukom na vrh Semmeringa. Zanimanjem su gledali vozari-furmani čudnovito izgradjenu željezničku prugu, ka je ovde i onde skrsnula pod zemlju u tunele, onda zlizla na visoke vijadukte. Mogli su opažati, da se i lokomotivi zapuhano muču gori: jedan vuče najper, drugi s odzad riva vagone. Mali Slovak Tonček je s otvorenimi usti zivao i htio se je prestrašeno prekriziti, kad je htio zaobličiti vlak s lokomotivi, ki su visoke stupe črnoga dima rigali u oblačno nebo.

Ali kad su dostigli vrhunac Semmeringa, došli su van ispod oblakov. Južno Štajersko sunce smijalo se je s neba, po kom su se pasli bijeli oblaki.

Svi su sad bili bolje, vedrije volje, samo Štajer Florijan je bio još tužniji. Tako blizu se morao odvesti mimo svoje pukljave domovine. I Fili bi bilo draže, kad bi bio mogao odmah od Bečkoga Mjesta krenuti domom. Ali sad se je već podao sudbini. Još i zanimati ga je počeo ov daleki put. Bio je znatiželjan, ča će svega opet doživiti u Italiji. Ljubio je široku dolinu velike rijeke Po. Kad bi nek došli čim prije van izmed brigov. Ali još su pred njimi štajerske Alpe, onda koruske Karavanke i Dolomiti.

Kad su se po prvoj noći u Štajerskoj probudili, falio je Štajer Florijan. Narednik Filip Kuhar je srdito psovao. Morao je posao javiti vojničkim žandarom, ki su pratili vozarske grupe i

ravno to jutro dojahali najzad. I žandari su psovali pak se dali po nekom zbočnom putu prema jugoistoku. Bilo je jur pod večer, kad su siromaha Štajera Florijana opet najzad doprimili. Konji su bili zmartani* i potni, a za njimi na koli sidio je još tužnije i još zdvojnije Florijan, ruke povezano u veruge. Navečer su ga hitili u jedan zatvor u nekom većem mjestu. Prije toga su mu se zagrozili, da će ga vojnički sud odsuditi na smrt.

Mali File je prestrašeno pitao feldvebla Kuhara, hoćedu li siročaka Štajera zaista odsuditi na smrt.

– Isključeno nij, odgovorio je narednik ozbiljno. – Ki od vojske pobigne za vrime boja, tomu cvate smrtna kaštiga.

– Ali mi zapravo nismo vojnaci – branio se je Mali File. – Mi samo kot furmani stojimo u vojničkoj službi.

– To bi moglo Štajera znamda spasiti od oštre kaštige – odvratio je feldvebl.

– To bi značit moglo, da ga ne hte ubisit, niti ustriljit, nego ćedu ga na mnoga ljeta zatvorit u tamnicu.

– To je strašno! – odgovorio je plaho File. – Ča će njegova sirota žena, ča ćedu dičica?

– Na to bi bio morao Štajer sam mislit – trgnuo je ramenom narednik Kuhar.

Malomu Fili išlo je sve to po glavi. Bio je po naravi optimist, dakle vedro raspoložen. Ali za ovoga Florijana Štajera bio je jako zabrinut. Dugo nije mogao zaspati. A kad je zaspao, sanjalo mu se je svega nedobroga. Konji su mu pocrkali, velika voda je bila doma Frakanavi, sina su vanhitali iz škole u Kisegu... Zbuditi se je htio po svakoj strašnoj sanji, onda nanovo zaspati. Kad se je jutro stao, činilo mu se je, da su mu svi kotrigi od olova. A obično je on htio biti svaki dan u zori prvi na noga, pun cvatućega zdravlja i vedrine.

Ovo jutro je bio jedan od posljednjih, ki se je stao, i bio je začudjen, ar su opet vojnički žandari nemirno poadjali uz kola i nešto se tanačili.

Ča se je moglo stati? Jedan od Bečanov, Otakring-Frici, pokazao mu je najprije s rukom oko vrata, onda mu je i ričom povidao, da se je Forijan u zatvoru ubisio i da je mrtav. Sad se tanaču, gdo će pojti povidati ovu nesriću obitelji pokojnoga i ča će se stati s njegovimi konji ter koli.

Mali File je prestrašeno pitao narednika Kuhara, kako se je to moglo dogoditi, da se je Florijan u zatvoru obisio.

– Sad ćeš mi još i ti u oči metať? – ukinuo se je na njega feldvebl. – Morem bit ja zato? Sam mogao postavit uza njega noćnoga čuvara?

– Nigdo ti ne daje krivicu – pokusio ga je tišiti File. – Kriv je svemu ov nesrićni boj. Koliko će ov boj još životov zničit!

– Morebit je bio Florijan Murnauer prvi, ali sigurno ne zadnji mrtvac ovoga boja – odvratio je zamišljeno narednik.

– A ča će bit s konji i koli pokojnoga?

– Gdo će odnesti tužnu vist njegovoj familiji? – zvrčkivao je Mali File pak se ponudio: – Ako je potribno, ja ću se zeti za tu tužnu zadaću, da odnesem vist ženi i otprimim domom njegova kola i konje.

– To bi ti dobro došlo – nasmišio se je podrugljivo jedan od Bečanov, ki je uza njega stao cijelo vrijeme. – Pak bi i ti mogao fućnut domom k tvojoj staroj ter k tvojim mladim.

– A ča bi bilo kad bi svi fućnuli domom? – pitao je već u šali nego ozbiljno ta drugi bečanski furman.

– To bi bila pobuna pak bi nas sve povišali s manom skupa – rekao je ozbiljno narednik Kuhar.

Med tim je dojahao i potporučnik Štabel, ki je bio odgovoran za cijelu kolonu vozaških kolijev i donesao višu zapovid: Za pokojnoga ćedu se brinuti štajerski žandari. Oni hte odnesti obitelji mrtvo tijelo. Kola će preuzeti jedan novi furman, koga su najeli u sljedećem selu.

– Najeli? – nasmijao se je „Prater-Sepi“. – Sigurno ste mu obećali, da će u dvi tajedni postati general. A zapravo ste mu zapovidali, da mora s nami.

Potporučnik je srdito pogledao „Prater-Sepija“ i ov je odmah zamuknuo.

Vozili su se dalje još većim naporom, ar su morali i zgubljeno vrijeme kako-tako prištediti. To je značilo još manje spavanja, još kraće počivka, ča je mučilo i vozare i konje.

Mali Slovak Tonček je pri vožnji zadržimao. Na sriću je imao mirne konje. Ali ravno pred konji je skočio prik ceste zec ili neka druga živina i konji su se dali u big, kola su se srušila u jarak, slomio se je jedan kotač. Tonček se je vrlo stukao, ali na sriću mu se nije slomio nijedan kotrig*. Morali su zvati iz najbližega sela kolara i kovača, a s tim su još već vrijeme izgubili.

Potporučnik se je zagrozio cijeloj grupi oštrom kaštigom, ako još dalje zastavljaju napredovanje cijele vozaške kolone.

Jur su bili već od jednoga tajedna na putu, kad su konačno došli do Udine. Vojska je bila jur zdavno u dolini Po. Znamda se je jur i vojevala. Potporučnik Štabel je bio nezadovoljan i zlovoljan. Ali ča je mogao s utrudjenimi muži i s izmučenimi konji. Morao je najzadostaviti ovu zadnju grupu, da prije dojde dalje s onimi drugimi.

Kad su došli do Mestre, dočuli su nesigurne visti, da bi se bio boj negde kod Verone jur počeo. Subotu su došli u Mestre i potporučnik je dao cijeloj grupi dozvolu, da prik nedilje ostanu onde. Da se spočivaju konji i ljudi, ne smu se ganuti s mjesta. Ovako je rekao potporučnik i feldvebl Kuhar je to tako razumio, da ne smu ni u Veneciju. A on je jur od svoga ditinstva toliko čuo u svojoj slovenskoj domovini od lipa Venecije, od ove kraljice morja, od varoša s bezbrojnim kanalima, palačama i crikvami.

Navečer mu je Mali File dugo razlagao lipote Venecije i kako rado bi mu je on pokazao.

– Potporučnik Štabel je prepovidao, da se ganemo s mjesta – rekao je turobno narednik Kuhar.

– Ali toga nije rekao, da ne smimo u Venedig – branio se je Mali File.

– Sigurno je i to mislio – odvratio je feldvebl. – Pak koliko je meni poznato, Venedig je sada kot osinje gnjazdo za jednoga esterajskoga vojaka.

– Pak ne tribamo pojti kot vojaki – zavrnuo ga je File. – Ja sam i tako civilist, a tebi ću ja nabaviti civilnu pratež.

– Ali ča ćemo tim drugim reć? – pitao je narednik.

– A da moraš na raport – razložio mu je File. – A mene ćeš sobom zeti za tumača. Ja znam toliko talijanski, da ćemo svagde skrozdojt. To znadu i ti drugi. Mladi Štajer i obadva Slovaki su veseli, da se moru ispočivat, a za bečanske štricije se ne tribaš mariti. Ti te i tako ne hte posluhnut. Oni ćedu jur imat svoje pute.

– A gdo će se skrbiti za konje?

– Ti ćeš oštro zapovidat Slovakom i Štajeru, da moraju ostati pri konji i koli. Ne hte se ufat ganut od kvartira. Pak nisu sami, i druge grupe su ovde i sve skupa čuvaju i vojnički žandari.

– Ako nas pak budu iskali? – bojao se je još uvijek feldvebl.

– Ča ćedu nas iskat? Nam je određeno, da do pandiljka jutro ovde ostanemo – odvrnuo je File. – Do toga vrimena se nigdo neće marit za nas.

Narednik Filip Kuhar dvojio je još uvijek, nij li prevelik riziko, bez izričite dozvole pojti u Veneciju. Ali Mali File mu je tako dugo povidao od lipote varoša, da se nij dalje suprotstavljao.

Nedilju rano jutro imao je Mali File već civilnu pratež i za feldvebla Kuhara. Još su drugi spavali, kad su se oni ganuli na put. Po velikom kanalu vozili su se do bazilike svetoga Marka. File je putem feldveblu razlagao palače. Kadagod nije pogodio pravoga imena jedne ili druge palače, ali to ni najmanje nije bludilo narednika Filipa. On je srićno uživao lipotu varoša. A stoprv kako je gledao, kad je zaobličio duždevu palaču, baziliku svetoga Marka i druge lipote oko velikoga Markovoga trga.

U bazilici su bili pri svetoj maši. Na feldvebla je načinila osobit utisak prodika duhovnika, iako nije razumio od nje skoro ništa. Ali to temperamentno lomatanje rukami i osvidočeno kričanje davalo mu je ta krivi utisak, da sve razumi.

Po maši su mirno ručevali na trgu svetoga Marka. Nisu imali ni najmanje slutnje, da se je u isto vrime počela kod Custozze med Veronom i Garda-jezerom odlučna bitka. Bio je svetak svetoga Ivana Krstitelja, dakle Ivanja, ka je to ljeto spadala na nedilju. Mali File nije mislio na bitku, od ke nije imao pojma, nego na židanski kiritof, na dom, da li zreja već žito, ča činu njegovi domaći.

Onda mu je na misli došao Gémes Gyurka iz Velike Genče, ki pod imenom Džordžo Ghimesi djela ovde u Veneciji kao urar i draguljar. Morao bi ga pojti pogledati. lšli su ga iskati. Dugo su bludili po uski ulica uz male zbočne kanale. Medjutim je narasla vrućina i sve veća sparina. Kanali su počeli vonjati. Feldveblu se je jur zamirilo iskanje. Onda su kumaj našli najzad k Trgu svetoga Marka.

Dokle su oni pohađjali po Veneciji, razvijala se je kod Custozze strašna bitka. Talijani su posjeli brižiće. Austrijska vojska je pokušala prepričiti, da se različni dijeli talijanske vojske združuju. Isticali su se osobito husari, ki su neustrašivo napadali Talijane. A Talijani su se osobito bojali hrvatskih vojaka, ki su se borili pod vodstvom generala Maročića i pukovnika Bujanovića.

Sparna vrućina je ovde u Po-dolini bila još strašnija nego u Veneciji, u koj su narednik Filip Kuhar i vozar Mali File uživali hlad pod arkada trga. Mali File je nagovorio feldvebla, neka čeka na njega na trgu, a on će još jednoč pojti iskati svoga prijatelja urara Ghimesija. Ovput je vrijeda našao stan svojega prijatelja. Ali onde su mu okolišno razložili, da se je urar preselio u drugi dio varoša. Dosta pobit se je File vratio na trg, kade ga je jur teško čeka feldvebl. Ovoga su naime okrojili Talijani. Nekako su morali naslutiti, zadušati, da imaju s esterajskim vojnikom posla ter su mu se sve divljije grozili i stukli bi ga bili, ako mu Mali File ne dojde na pomoć. Feldvebl se je naime zaman branio, da je on Slovenac, „Schivone“. To je bilo u očima Talijanov još sumnjivije. Mali File se je brzo spomenuo, kako je Velikoga Filu i njega pred par ljeti spasila ta okolnost, da su se izdali za Ugre. Ali sada je zaman vikao: „Siamo Ungheresi, siamo Ungheresi!“ Talijani su je držali i nadalje za austrijske špijune. I bilo bi im gorko išlo, ako se slučajno ne pojavi urar Džordžo Ghimesi i ne potvrdi kao Ugar, da mu je Mali File dobar prijatelj. Gyurka je spasio narednika Kuhara i Maloga Filu iz stiske pak ih je otprmio u svoj novi stan u nekom elegantnijem dijelu varoša, gdje je imao urar iz Velike Genče i lipu trgovinu.

Žena i dica urara bila su projdena kod rođakov ili pozancev. Neka stara službena je podvarala goste. Urar Gyurka i Mali File povidali su si svoje stare doživljaje, kad se je Mali File još u Velikoj Genči učio ugarski jezik. Onda su krenuli na političke posle. Urar je bio vatren Madjar i pristaša Kossuth Lajoša. Zato se je ovde u Veneciji skrivao pod tuđim imenom. On je još uvijek mrzio Austriju i bio siguran, da ćedu Talijani pobiti austrijsku vojsku. Ako ju i Prusi na sjeveru pobiju, onda će postati Madjarska samostalna.

– Hoćeš li se onda vratiti u Madjarsku? – upitao ga je Mali File.

– Na kraće vrime sigurno – odvratio je urar. – Ali zauvijek? Toga ne znam. Ovde mi dobro ide, lipo zaslužavam, imam ženu i dicu. Ja mislim, ja ću ostat ovde, ali dalje ću se boriti za slobodu Madjarske.

Narednik Filip Kuhar je postao sve nemirniji. Razgovor obadvih prijateljev ga nije mnogo zanimao. On bi bio najvolio biti jur najzad u Mestri. Bio je znatiželjan, ča je s konji i kolijami na kvartiru u Mestri. Magadio* je sve nestrpljenije, da se vozu najzad.

Još je bilo sparno, ali sunce se je jur nagibalo, kad su se lučili od urara i vozili po velikom kanalu najzad.

Kad su došli na svoj kvartir u Mestri, nisu našli ni konji ni kolijev, nego su jur čekali na nje vojnički žandari, ki su je odmah uhapsili. Dokle su oni naime bili u Veneciji, dogodilo se je puno svega u Mestri. Bečanski vozari-furmani Prater-Sepi i Otakring-Frici počeli su na krčmi zbog talijanskih divojak svadju s Talijani. Odmah je nastala cijela bitka. Talijani su bili

u većini i Bečani bi bili kruto nadoplatili, ako ih ne spasi mjesna policija. I ovako su imali črnjalkov po ruka i glavi, a Prater-Sepiju su skoro i jedno oko zbili.

Od policije su vojnički žandari preuzeli pobite Bečane. Isti žandari iskali su po nalogu potporučnika Štabela i feldvebla Kuhara ter Maloga Filu. Štabel je naime već oko podneva došao u Mestru, da na put gane sva kolija. On je već bio upućen, da med austrijskom i talijanskom vojskom teče kod Custozze nedaleko od Verone velika bitka i da su onde potrebna svaka kolija i svaki konj. Bio je jako presenećen i razljućen, kad nije našao u Mestri narednika Kuhara ni Maloga File, a obadva bečanske furmane držali su žandari u zatvoru. Dao je napreći kola. Kade su falili vozari, tamo je posadio na kola vojake, ke su mu od više strani stavili na raspolaganje i poslao je na put cijelu kolonu, da čim prije dojdu u blizinu bojnoga polja.

Narednik Kuhar i Mali File još nisu došli k sebi od straha, kad su upametzeli, da nije ni konji ni kolijev, kad su je već uhapsili vojnički žandari. Naklali su je u zatvorena zelena kola, u ki su već sidili obadva potučeni bečanski furmani. Ali ovi nisu bili tako stučeni, da se ne bi bili znali ukrivljati. Počeli su odmah podbadati narednika Kuhara:

– No, gospodine feldvebl! Sada je na tebi red – počeo je Otakring-Frici. – Ti si se zagrozio gutavomu Štajeru Florijanu, da ćedu ga ustriljit, kad je pobignuo od vojske. A ča ćedu učinit s jednim feldveblom, ki pobigne?

Namjesto narednika, ki je zdvojno šutio, odgovorio je Mali File:

– Mi nismo pobignuli, mi smo nek ishasnovali slobodno vrime na to, da si pogledamo Venedig. To je sigurno bolje, nego ako se gdo ide na krčmu svadjat i tuć.

– Ali mi smo ostali kod naših kolijev – branio se je Prater-Sepi. – A vi ste ostavili svoje mjesto.

– Nij bilo rečeno i prepovidano, da se vozimo u Venedig – zavraćao je File, premda je i on sam znao, da bi bili morali ostati kod kolijev.

– Nij bilo prepovidano? Zač je onda kipio od jada potporučnik Štabel? – odbriznuo je opet Otakring-Frici. – Dobro je, i nas hte kaštigati zbog bitke u krčmi. Ali gospodinu naredniku ćedu sčenut* zvijezde s parolija, degradirat ćedu ga, a onda ubisit ili ustriljit.

Feldvebl je ubisio doli glavu i šutio. I on sam je mislio, da je njegova karijera na vojski s ovom neprilikom završena. Ako mu se samo ne dogodi ništa gorjega.

– A tebi ćedu zet konje i kola – dražio je Prater-Sepi Maloga Filu, komu je i tako to bio najveći strah, da ćedu mu zeti konje.

Na te riči je i Mali File zašutio. Ništa ga nije toliko trapilo u ovoj situaciji kot ta činjenica, da nije mogao biti uz svoje konje. Ča će biti s njegovimi konji? Ča će biti s njegovimi koli u tudji ruka? Sada je prokleo još i onu uru, kad ga je natentalo, da se u ovako nesigurni vrimeni gane na furmanski put. K tomu svemu je i Velikoga Filu nagovorio, da se ganu na put. Bože dragi, kako more njemu pojti? Sigurno je jur negde u Češkoj. Sigurno se i sjeverna vojska jur vojuje, a Prusi su prez dvojbe još gorji i pogibeljniji neprijatelji nego su Talijani. Kako će ga proklinjati Veliki File!

A stoprv doma ča će biti, ako jedan ili drugi pogubi još i život!

Zanimljivo je bilo, da Mali File nije bio toliko zabrinut za svoj život. Prosta pamet mu je govorila: Zbog toga, da su se u svojem slobodnom vrimenu odvezli u Veneciju, ne moru je odmah na smrt odsuditi. Sigurno će se feldveblu Kuharu već dogoditi nego njemu. Narednik je bio odgovoran za cijelu grupu. Zač ga je nek toliko nagovarao, da si pogledaju Venedig? Zač on uopće zna s tolikim uspjehom nagovarati druge?

Mogla je biti već polnoć mimo. Bečanski furmani su jur zdavno zadrofnjali*. Tako se je činilo, da i narednik Filip Kuhar jur spava. Je zaista spavao? Od časa do časa je teško zdanuo. Je to bilo u snu? Mu se je sanjalo, da ćedu ga degradirati i otpustiti iz vojničke službe?

Pak ča bi to bila takova nesrića, pitao se je Mali File, ki nije imao mnogo razumivanja za vojničku službu. Ča ne bi bilo i Filipu Kuharu lipše doma? Feldvebl je oduševljeno povidao Fili, kako lipa je njegova domovina: dražesni nujni brižići, na protuliće puni cvijeća, u jeseni puni sadja, u trgadbi puni veselih pjesam! Malomu Fili nije tribao mnogo razlagati. Poznao je on dobro sadovnim drivljem obložene brižiće oko Maribora, brige oko Celja, dolinu oko Ljubljane, kršni kraj za Postojnom, iako sve to dosada nije gledao s tako zaljubljenimi očima kot Filip Kuhar.

Njemu je osobito mila i dražesna bila plodna i rodna dolina rijeke Po. Zato je tako rado putovao do Venecije, Padove i Majlanda. Ali od te plodne doline sada u noći u zatvoreni koli nije mogao ništa viditi.

No od svih krajinj najdraži mu je bio domaći kraj: Prisički brig s lozom i vinogradi, pod brigom sinokoše, onda lužić, lug i priklug pak ravno polje, ko se tiho i milo zdiže prema Zasadom: veliko i malo polje, Brkava, u Brkavi mili domaći stan...

Počeo je sve jače i sve tužnije misliti na domaće. Uvijek je rado išao u svit, a još radje se vraćao domom, iako je znao, da će ga doma opet vrijeda neka otajna ćut goniti van u svit. Sad si je u zatvoreni koli živo predstavio, kako doma zreja žito, raste kukorica, u vinogradi se jur kažu zeleni čehuljki, u vrtu zrejaju prve jabuke „ivančice“.

Sin Franjo je opet završio u Kisegu jedan razred u gimnaziji. Kamo će onda, kad završi četvrti razred? Hoće li pojti u mali seminar u Djuru? Hoće li ta sin Franc – ovako su ga nazivali doma – pojti za duhovnika? Dičak je vragoljasto žive nature. Će biti sposoban za duhovničko zvanje? File je jur mislio sada i na to, kako će pod starost uživati svoju mirovinu kod sina u kom lipom farofu, gdje će nadgledivati slugu, kako krmi i puca* konje, kako će se na lipom laganom kolesu zvažati sa svojim sinom.

Ali ča će biti, ako sin vindar ne bude kanio biti duhovnik? U više škole ga neće moći poslati, ako bude sin hotio postati fiškal ili inženir.

To se Malomu Fili još ni sanjati nije moglo, da će njegov sin dospiti u Estergom, odanle ćedu ga poslati na visoke študije u Rim, pak će biti profesor u Estergomu, kasnije bogat kanonik i prelat...

Njegove su misli opet krenule domom. Prestrašeno je počeo računati ter brojiti dane. Još iako bi se odmah smio ganuti najzad, zakasnio bi se od žetve. Žena će si morati najimati žnjače pak će od ove vožnje imati već kvara nego hasni.

U ovom promišljanju zaspao je konačno i on. Ali nije mogao dugo spavati. Vrijeda se je počelo daniti i zelena zatvorena kola su postala.

Ča će biti sada? Hoćedu li je odmah suditi? Ovo pitanje je klilo osobito u feldveblu Kuharu i u Fili. Bečani Prater-Sepi i Otakring-Frici bili su još tako zaspani, da se ni uputiti nisu mogli, kade se nalazu.

Žandari su odbušili vrata kol pak je gonili nemilo van s puškama, na ki je bio nasadjen ta dugi nož „bajonet“, ča nije značilo ništa dobroga. Uz oštru komandu peljali su je nekamo. I vrijeda su začudjeno zaobličili svoje konje i kola.

Potporučnik Štabel stupio je preda nje i na kratki im zapovidao:

– Prije služba, onda kaštiga! – Tim im je pokazao rukom, da preuzmu svoje konje i kola.

Mali File nije pogledao ni nalivo ni nadesno, nego je trčao k svojim konjem. Oni su ga malo začudjeno pogledali kao da mu u oči meću, kade je bio ovako dugo, veselo su zarizgetali, a File im je ganuto prakljao vrat i svojimi prsti razgribao ter česao grivu. Skoro su mu suze došle od ganuća.

Ali nij se mogao dugo zabavljati sa svojimi konji. Jur je došla zapovid, da se moraju dalje voziti.

Već ova žurba, ovo pašćenje kazalo je sasvim očividuće na to, da se najper nešto velikoga goda. Nisu mogli znati, da je ta veliki dogodjaj zapravo više-manje i završen. Treti dan su i oni sami mogli zaobličiti kod Vicenze na kolodvoru, kako su nakladali naranjene, ali i zdrave vojake u vagone. Vozari su morali i svoja kola sprazniti u vagone, a preuzeli i naklali su sve ono, ča tribaju liječnici za naranjene vojake: medikamente, poveznine za previjanje ran i slično. Pridružili su im se i vojni bolničari, ki su jedan dio naranjenih sprohodili od Verone do Vicenze. Jedan natporučnik s liječničkom izobrazbom preuzeo je vrhovno vodstvo kolijev.

Sada su od vojnih bolničarov točnije doznali, kako velika bitka je bila nedilju na Ivanju od ranoga jutra do podvečer kod Custozze med Veronom i Garda-jezerom i da su se Talijani potučeni najzad potegnuli, ali i austrijska vojska ima oko 3000 naranjenih i zato ne more marširati za Talijani. Čini se, da je iz Beča došla zapovid, da se velik dio vojske mora transportirati iz Italije u Beč, onde se mora pridružiti sjevernoj armiji, da se bori s Prusi.

Kad su došli blizu bojnoga polja, vidili su sve već naranjenih. File je naklao na kola dva debrecinske husare, ki nisu imali tako teške rane. Oni su mu povidali, kako su morali tri puta navaliti na Talijane gori na brig Belvedere. Dvapat su je Talijani najzadbacili u dolinu. Po treti put su ipak osvojili brig. Ali velike zgubitke su pretrpili. Ispod njihovoga pukovnika (obersta) istriljili su konja, a strašno gizdav je bio na svojega arapskoga punokrvnoga vranca (črnoga konja).

Mali File je mislio na svoje konje pak je bio pun sriće, da se njim ništa nije dogodilo. Bilo mu je pravo, da su zakasnili od bitke. Dosta mu je bilo gledati tužno masovno pokopanje palih vojakova i transportiranje naranjenih.

Sad mu je bila još samo jedina misao, da bi se mogao čim prije ganuti domom. Ako vojska mora po željeznici čim prije najzad u Beč, onda ni njih nećedu dugo držati ovde u Italiji. I zaista, kad su bili i posljednji naranjeni nakladjeni u vagone, dostali su i konjski vozari zapovid, da krenu na put domom.

Narednik Filip Kuhar spitkovao je još plaho, ča će biti s kaštigom. Ali na kaštigu već nigdo nije mislio. Mali File i obadva Bečani ostat ćedu vjerojatno bez kaštige, ali sigurno i bez plaće. Narednik-feldvebl Filip Kuhar dojt će prije ili kašnje sigurno još na red. Vojnički sudi samo za vrime boja i bitke melju nepromišljeno hitro. Po boju se sudski kotači polako kreću. Dojt će još kakova kaštiga na narednika, ali čuda mu se već ne more stati.

Najgorje, ča bi mu se moglo dogoditi, je to, da ćedu ga degradirati i otpustiti iz vojničke službe. Mali File, ki je sada još jače zamrzio svaku vojničku službu, to nikako nije držao za veliku katastrofu. Nije mogao razumiti, čemu Filip Kuhar zbog toga viša glavu.

Na putu najzad ih već nigdo nije gonio. Mogli su se mirno i ugodno cokorati* najzad. Talijani su je pratili neprijateljskim pogledi, ali i nekim respektom. Brzo se je raširio za nje turoban glas, da je njihova vojska zgubila bitku.

Mali File bi bio putem još rado preuzeo kakov transport, da si barem nešto zasluži. Ali na to se sada u ovi okolnosti ni misliti nije moglo. U dolini im je mnogo muke zavdavala ljetna vrućina. Morali su napodne dugo počivati. Kad su došli med brige, išlo im je nešto bolje. Još i konji su veselije koracali domom. Mogli su biti svi, ljudi, konji i kola srićni, ako zdravi i čitovati dojdu domom. A to im je – hvala Bogu – i uspjelo, iako ovput prez zasluška.

***cokorati** = bez žurbe napredovati

dilina = klipani

kotrig = članak tijela

magadio, magaditi = goniti, tjerati

puca, pucati, nim. = čistiti, strigati

sčenuť, sčenuťi = skinuti

zadrofnjali, zadrofnjati = zaspati

zmartani, zmartati, nim. = izmućeni

zmikali, zmikati = praviti (šale)

Pjevači-majstori na gomili

(Šalna satira)

Bilo je pred mnogim-mnogim vremenom, kad živine još nisu bile nime. Onda su još i petelji – majstori-pjevači med živinami – držali u svakoj ulici za pjevanje takova naticanja, kakova se danas priredjuju u svakom gnjazdu, da se izabere med divojkama kraljica lipote.

Jednu jesen, kad su mladi petelji već malo odbrknuli i hotili se brojiti med odrasle, priredjivala je skupčina peteljev u slipoj ulici (slipa se zvaše, jer ima kao slipo črivo samo ulaz, izlaz ne) pjevačko naticanje. Svi mladi petelji vježbali su brižno svoja grla. Slipa ulica odzivala se je od polzrelih i nezrelih kukurikanj. Na svakoj drugoj gomili sakupili su stari majstori-petelji svoje učenike i podučavali je i vježbali od zore do večera.

Svi mladi petelji imali su svoje učitelje, samo mladi Pjevko ne. On se je nekako iz susjedske ulice dotepao simo. A da nije našao majstora za se, bio je i on sam kriv. Hotio je biti naime previše mudar. Zato se nije vezao na ovoga ili onoga meštra. Išao je od jednoga do drugoga, da se na ovakov način nauči od svakoga ono, ča je najbolje. I tako si je zamišljao zvijani Pjevko, da on mora na svaki način dobiti naticanje. Na to ni mislio nije, da bi moglo njegovo lutanje od gomile do gomile uvrijediti oholiju starih pjevačev-majstorov. No ovi su mu ipak dilili – ako i iz visoka i hladno – njihove mudre savjete-tanače. Ovako je bio Pjevko siguran, da već u svojoj putači nosi trijumf pobjede.

Došao je lipi dan svetačnoga naticanja. Sve je obliklo najsvečanije odijelo početo od sjajnoga sunca do poslidnjega mjesta na galeriji velike gomile.

Počelo se je pjevanje. Nastupili su mladi petelji jedan za drugim. Jedan je pjevao u hrabrenom duru, drugi u slatkom molu; neki liričnim miljanim glasom, opet drugi oštro, kao vojnička trublja-trumbita. Ali skoro nijedan ne bez pogriške. Jedan je prošao van iz melodije odmah na početku, drugi je okikavio* u sredini, treći opet svršio takovom disonancijom, da nikako nije mogao valjati za majstora. Bilo je i takovih, gdje su bile pogriške već zakrite. I dok je očito zableknjenje bilo praćeno smihom i kihotanjem, odobravao se je i svaki najmanji uspjeh od jedne ili druge strane – pravoda polag partijske taktike – veselim kukurikanjem. No kod nijednoga mladoga pjevača nije bilo to veselje potpuno složno.

Pjevko kao pol-tudjinac morao je ostati pri naticanju na konac i on je nastao po svakom pokušaju mladih vršnjakov oholiji i sigurniji u svoju pobjedu.

Dugo je trajalo, dokle je došao na red. Starim peteljem-sucem, ki su sidili u žiriju, to jest u ocjenjivačkom odboru, zihalo se je već od truda i dosade, kad je konačno nastupio Pjevko.

– Ča hoće ovdje ov tudjinac? – gledali su neki od starih dobrovoljno, ako i ne oduševljeno.

– Čemu dopustu nastupiti i ovomu došljaku? – mnrjali su ljubomorno neki od mladjih. – Ali Pjevko je skočio bez straha elegantno na vrh gomile, pogledao u baršunasto nebo, skašljao se i počeo pjevati onako, da je uložio u svoje pjevanje sve najbolje nauke, ke je sabrao po

svi škola-gomila čitave ulice. Silno i zmožno-divno je glušao njegov mladi glas. Ali jedno je zaboravio. S otvorenimi očima je gledao u svit. Pjevao je s otvorenimi očima i s tim prekršio jednu od glavnih regulov peteljskoga pjevanja.

Najprije su to opazili mladji i počeli se zlohотно smijuckati. A iz smiha nastao je brzo nazloban grohot. Već davno su opazili mučno-neugodnu pogrišku i stari suci-petelji. Uzrujanim kikerikijem prekinu pjevanje mladoga Pjevka, priskoču k njemu i počnu ga od svih stran šćukati svojim ostrimi kljuni.

Pjevko biše iznenadjen. Početkom je mislio, da su iz oduševljenja zaletili na njega suci. Ali kad je strahom prepoznao njihovu zlu namjeru, zaprhatao je svojim mladimi moćnima krilama, da izbigne nazlobnim kljunom. A oni stari petelji i sva skupčina ostalih peteljev letila je za njim kao luda, dok siromah Pjevko nije našao van iz slipe ulice.

Odonda je Pjevko izbjeglica i potepuh. Potipa se po tudji gomila i ne zna, gdje mu je pravi dom. Ali on i dalje pjeva u slavu sjajnoga sunca, rumene zore, divne prirode pa ne zna, zač bi morao pred tolikim bogatstvom života, pred tolikom lipotom narave zatvarati oči?

*okikavio, okikaviti = promuknuti

„Ata-tata-ta“ i „Ha“

Pošteno ime joj biše Kate. Ali kad su joj se iz ust neprekidno i naglo sipale riči kot vodopad, zdili su joj ime „Ata-tata-ta“.

Nje muž Hanes se nikad ne bi bio usudio da u svoja usta zame ovu zdivaljku*. Da se razlikuje od drugih Ivanov, Ivov, Ivic, Ivacov, Ivankov, Nankov i Nankošov, Banov, Bankov, Ivankov i Bankacov, Janošov, Jončov i Jončijov, Honzov, Hanzijov i Hanzlov, Ivekov, Džonov i Džonijov, dali su mu ime Hanes. I on je bio jedini Hanes u selu.

Ali kad ga je htela Kata ili „Ata-tata-ta“ obično jur kod prve riči, a kasnije već kod prvoga sloga prekinuti, postao je jednostavno „Ha“.

S vrmenom je vodopad riči iz Katinih ust sve jače nabuhtio, a Hanes je postao sve šutljiviji. Konačno se je počeo činiti da je gluh. Ili je bio zaista gluh? Vrijeda su ga svi nazivali u selu naprosto „gluhi Ha“.

Ali to nij moglo zastaviti vodopada riči iz ust čvaljave Kate. Suprotivno! Sada je mužu još već i još mrskije zdivala. Imala je u svojem repertoaru za muža imen cijele menažerije početo od oslice i magarca do vola i svinje.

Apropos svinja. Jedne nedilje po podnevu išla je Kata kot obično po svoji družica sijati zlobno simenje ugovaranja, a Hanes se je dao u krčmu. Onde se je zadio u nekoga tršca, ki je kupovao svinje. Ovomu je u najkraćem vrmenu prodao sve domaće svinjsko blago, premda je dobro znao, da svinje stoju pod vladavinom njegove žene. Ona ih je krmila i pitala. A on je sada sve

najednoč prodao početo od praščičev i pitancev sve do materne svinje. Ravno su napunili mali teretni auto svinjskoga tršca, a onda su se još jednoč odvezli u krčmu, da popiju udomaš-likov za izvršenu prodaju.

Kad je Kata došla domom pak se otpravila da počne krmiti svinje, skoro ju je kaplja: našla je sve hlivce prazne.

Zaletila je kot pozoj* na muža, ki se je uprav pijan dorušio domom iz krčme. Zarula je na njega: „Kade su naše svinje???”

„Prodao sam je“, izjavio je Hanes kot da bi to bio svakidani posao ter je nemarno trgnuo s rameni i zakosio s rukom.

Kata je jur štartala s usti na najstrašnije zdivanje i proklinjanje. Ali još nij spravila van cijele rečenice, kad ju je Hanes oštro i nenadijano prekinuo: „Ata-tata-ta“ – „Ata-tata-ta“ – „Ata-tata-ta“. Kata je prvi put čula ovu zdivaljku iz ust svojega ukroćenoga muža. Zapudila se je opet i opet nanovo u zdivanje. Ali Hanes ju je svaki put prekinuo. Jednoč fortissimo „Ata-tata-ta“. Onda stakato (presičeno), no ne manje jasno „Ata-tatata“. Zatim pak kreščendo-visoko „Ata-tata-ta“, onda opet debelo i diboko „Ata-tata-ta“ ili kad je Kati već sfaljivala sapa, onda i piano ter rastegnuto „Ata-tata-ta“.

Kad je ovako iskoristio sve muzikalne mogućnosti, otpravio se je u sobu i trisnuo se s kapom na glavi i s čizmami na noga na stelju.

A Kata je s raščepurenimi usti i začudjenimi velikimi očima kot Lotova žena okamenjena ostala na pragu i prvi put nij mogla sprogovoriti niti jedne riči.

„Ata-tata-ta“ i nje susjede

Opisao sam već, kako je došla Kata do imena „Ata-tata-ta“. No ona nije rado ostala dužna, osobito ne, kad je išlo za zdivanje. Nje desna susjeda se je rado smijala, kod nas bi rekli i „lezgetala“, a načinu toga smiha odgovarala bi još bolje rič „hihotanje“. Kad se je Hilda jednoč počela zglasa smijati, nij znala prestati. Kata ne bi bila mogla bolje pogoditi tu vrst smiha, nego kad joj je zdila ime: Ihi-hihi-hi“.

S „Ihi-hihi-hi“ susjedom Hildom pogadjala se je Kata više-manje dobro. Hilda je zahvalno poslušala jedrne riči i paprene povidajke susjede Kate. A nje hihotanje „Ihi-hihi-hi“ plivalo je na ti povidajka kot na masnoj juhi mjehuri.

Teže se je pogadjala Kata s drugom susjedom, s Margom. Toj je dala ime „Koko-koko-dak“. A to je imalo svoj uzrok. Kata je naime sumnjila, da joj Marga krade kokoše i piplice. Da i piplice, one mlade, ki su htili jedva dozrejeti za dožanjke (na koncu žetve, ka je negda bila puno ranije nego danas). Kata se je jadala, da ih je svaki tajedan manje. Nij mogla pojt nadzirati, kontrolirati susjedljeve zdjele, lonce i presure. Zato je obično Marginoga pol odrasloga

sina Joškaca spitkovala po nedilje i svetke: „Ča ste si dobroga kuhali?“ Joškac je htio nahero pogledati, kot kokoš na misec, pak svojim nezrelim glasom zakukuriknuti: „Mi si svaku nedilju kokoš-piple, kokoš-piple...“

Kata mu nije mogla posvidočiti, da ju zafrkava, po našu rečeno: za norca drži, ali ta sumnja nij bila prez temelja.

Jednoga je dana zginula Kati nje najdraža kokoš: lipa, mlada pepeljužasta. Od svih kokoš je ova najveć jaj nesla.

Ne, ovo već nij mogla podnesti. Posudit će si tu susjedu Margu, kot ju nek strefi na ulici. I napasala ju je.

Ljudi dragi! Bio je to koncert. Najprije su si dobro zizdivale, onda jedna drugoj kazale... no, onu oblast, ka se za haljami shranja pod hrptom. A zatim je počela Marga, kad drugo već nij mogla, vikati: „Ata-tata-ta“, „Ata-tata-ta“, „Ata-tata-ta“. K nje dibokomu alt-glasu kontrala je Kata oštro svoje „Koko-koko-dak“, „Koko-koko-dak“, „Koko-kokodak“.

Na vikanje došla je van znatizeljna susjeda Hilda pak nadopunila ulični koncert svojim tankim i visokim „Ihi-hihihi“, „Ihi-hihi-hi“, „Ihi-hihi-hi“.

To vam je bio tercet. Steklo se je na ulicu već ljudi nego kad bubnjar bubnja.

Koncert je tako dugo durao, da je stari pastir, rentoš Luka, počeo u svoju masnu kožnu kapu „ajntrit“ brati. Ali toga nij dao ni Kati, ni Hildi, ni Margi, nego ga je popio na krčmi u veselom društvu.

***pozaj** = zmaj

zdivaljku, zdivajka = uvredljiva riječ, ružan nadimak

Od Vulke u Velebit (odlomak)

Još je na gospodju Steiner mislio, koj se je sada hotio obrnuti u poslu župnikove prošnje na Medjunarodni Karitas, kad se je približavao k školi. Sunce je sada još oštrije žgalo i on se je spotio na dugom putu od crikve do škole kroz selo, ko se je činilo, da drmlje u ovoj zaista jur ljetnoj vrućini. Mislio je, kad dojde domom, odmah će se svlići i oprati po cijelom tijelu i onda mrvu povaliti na počivak.

Ali jedva je stupio kroz široka školska vrata nutar na školski hodnik, već ga je čekao onde školski ravnatelj „Crveni Škvorcu“.

Već po obrazu direktora uganjao je mladi učitelj odmah, da je partizan Koca sigurno jur najjavio „Crvenomu Škvorcu“ kako je Valentin išao po objedu iz krčme k direktorovomu protivniku „Crnomu škvorcu“.

„Molim Vas, dojdite mrvu u moj ured!“, zvao je školski ravnatelj mladoga učitelja još i pri ovoj vrućini prilično ledeno.

„Dakle već su Vam javili“, počeo je Valentin podrugljivim posmihom.

„Ča bi mi bili javili?“, pokušio se je činiti direktor bezazlen (nekrivičan) pak je peljao učitelja u svoj ured i onde mu ponudio stolac.

„A da me je župnik zvao po objedu k sebi“, odbriznuo je Valentin.

„Zvao Vas je k sebi?“, čudio se je direktor Škvorc. „U kom poslu Vas je zvao župnik k sebi, ako Vas smim pitati?“

Valentin bi mu bio najvolio odsići: To je moj privatni posao, to tebi skažljivcu ništa ne ide sputa. Ali onda se je ipak predomislio. Ako „Crvenomu Škvorc“ ne povi istine, mislit će ov sigurno, da je sa župnikom politizirao, a znamda još i kuhao kakovu „urotu“ protiv sadašnje vlade. Zato mu je volio reći istinu.

„Glejte, gospodine direktore, ja nisam imao namjere danas, da idem k župniku. Ali on me je sam pozvao k sebi. Nisam mu mogao želje odbiti.“

„Po kom Vas je pozvao?“, pitao je školski ravnatelj znatiželjno.

„Po gospodaru Ivi Markoviću“, ispružnulo se je iz ust mladomu učitelju. Odmah se je jadao, čemu je tribao spomenuti ime teca Ive. Ali onda mu je na misli došlo, da je partizan Koca sigurno i to jur javio direktoru.

„Pak ča je hotio od Vas župnik?“, islušavao ga je dalje „Crveni Škvorc“.

„On bi htio renovirati crkvu, a k tomu bi tribao kakove pomoći.“

„I tu pomoć od Vas traži?“, pitao je podrugljivo školski direktor.

„Ne od mene! Ali zamolio me je, kad u prazniki idem k svojoj majki u Austriju, neka bi išao i u Beč k Medjunarodnomu Karitasu i da bih mu onde izgovorio kakovu potporu za crkvu.“

„I ništa drugo nije hotio gospodin župnik?“, vrtao je dalje „Crveni Škvorc“ lukavo i masno. Valentin je ipak ćutio za ovimi uljudnimi riči dvojenje.

„Ništa drugo!“, odbriznuo je odlučno. Sada mu je bilo žao, da nije odmah na početku odsikao ovomu licemjeru (farizeju) svaku mogućnost na daljnje upitkovanje. Konačno je to njegov privatni posao, ako on ide na farof. A evo, direktor mu i tako ne vjeruje, da mu je svu istinu povidao.

„Crveni Škvorc“ je opazio, da je mladi učitelj ozlovoljen. Ali to ga je na nutri zapravo nek veselilo. Ipak je sada oprezno krenuo na drugu temu:

„Ja Vas zapravo nisam zvao, da me obavijestite o Vašem klerikalnom posjetu. Pozvao sam Vas zbog nekoliko službenih poslova i pisanja. Najprije: kako se stoji s Vašim državljanstvom? Ovde sam dobio vijest, da Vi želite dobiti jugoslavensko državljanstvo, i sada me službeno prosu za informaciju.“

„Ja sam se počeo baviti tom mišljom, da ću zamoliti jugoslavensko državljanstvo. Ako hoću i u budućnosti posvetiti ovdešnjoj hrvatskoj dici svoju učiteljsku službu, ča činim – kako

se morete osvidočiti – velikim oduševljenjem, neće mi preostati drugo, nego da primim i gradjanstvo one države, koj služim. I morem Vam reći, da milomu hrvatskomu narodu rado služim. Ali za konačno rješenje ovoga pitanja moram još u toku ovih sljedećih praznikov urediti neke posle oko moje majke u mojoj dosadašnjoj domovini Austriji. Zato Vas molim, da još počekate s Vašom informacijom.“

„Kako želite. To Vam ne tribam naglasiti, da ako želite dobiti državljanstvo naše Federativne Narodne Republike Jugoslavije, onda morate tomu prilagoditi i Vaše mišljenje, naročito u poslu socijalizma i o odnosu prema religiji.“

„Mislim, da nitko nije socijalniji od onoga človika-idealista, ki posveti svoju službu i sve svoje vrime mladomu naraštaju ove države.“

„Bez dvojbe moram priznati, da dobro podučavate, da se mnogo brinete za dicu i da ste obljubljeni kod školarov. Ali to još nije sve, ča od nas očekuje današnja socijalistička republika.“

„A ča se tiče religije“, nastavio je učitelj ne mareći se za hvalisanje direktora, „znate i Vi dobro, da ustav Federativne Republike Jugoslavije jamči za vjersku slobodu. Ja znam, da mi dva imamo u ovom pitanju vrlo različna mišljenja i u tom smo već dosta diskutirali. Ja sada nisam raspoložen na takov razgovor. Mimo toga, glejte, ja sam vrlo potan. Moram se preobličići. Ako hoćete, morem Vam zatim stati na raspolaganje.“ Potan i vruć je stupio mladi učitelj u školsku zgradu. Sada se je ohladio na njem pot. To mu je bilo neugodno. Znao je, da se mora čim prije preobličići, drugačije bi se mogao prehladiti.

„Dobro je“, privoljio je direktor. „Još ćemo imati dosta vrimena, da se i za druge službene posle razgovaramo.“ S ovimi riči je otpustio učitelja.

Valentin se je najprije dobro oribao i mrvu turnao, da se utopli. Onda se je oprao i povalio na poslijepodnevi počivak.

Doma me ne razumu

Doma me ne razumu! Doma me nisu primili! Doma već ne znadu hrvatski!...

Ove riči je ponavljao zdvojno uz plač pacijent, komu me je zvao moj prijatelj nadliječnik dr. K. M. u kliniku za živce. Rekao mi je, da su bolesnika našli na pol gologa ležati uz cestu kod Neunkirchena blizu Novoga Mjesta sa stučenom glavom. Morali su ga tako udriti po glavi, da sad na nijedan jezik ne reagira. Samo ove riči stalno ponavlja: „Doma me ne razumu, doma me nisu primili, doma već ne znadu hrvatski.“

Liječnici su ustanovili djelomičnu amneziju. Ovako imenuje medicinska znanost ovu pojavu, kad človik uslijed teškoga udarca po glavi zgubi pamćenje, sjećanje, spominjanje. Doktori nisu razumili, ča brblja bolesnik. Konačno su ipak našli nekoga, ki je ustanovio: to su hrvatske riči, i to u našem gradišćanskom narječju.

Sada je moj prijatelj odmah na mene mislio i pozvao me, neka im pomorem ustanoviti, gdo je ov človik, odakle je i kakova nesrića mu se je dogodila.

Spočetka je i meni ponavljao podjednako iste riči: „Doma me ne razumu, doma me nisu primili, doma već ne znadu hrvatski.“

Neprestano je ponavljao iste riči kao da me nije ni na znanje zeo. Ja sam mu tiho govorio po hrvatsku, ali sve je bilo zaman. Već sam ga hotio ostaviti. Pokusio sam još jednoč i sad me je zamišljeno pogledao, kao da je zdaleka došao k sebi. Začudjeno me je pogledao i pitao: „Vi znate hrvatski?“

„Cijelo vrime Vam govorim po hrvatsku!“ odvratio sam nestrpljivo. Pacijent je zašutio, uslijed moje nestrpljivosti povukao se je opet u sebe.

Šutili smo neko vrime. Onda sam pokusio nanovo izviditi, gdo je, ča je, kakova nesrića mu se je stala. I onda mi je postepeno počeo povidati, najprije s dužimi, onda s kraćimi prekidanji.

I tako sam saznao, da se je rodio u jednom našem selu u sjevernom Gradišću. Poznato mi je, da se u tom selu sve manje govori po hrvatsku. Povidao mi je, da se je študirao u Beču na visokoj školi za trgovinu (Welthandel) i je kao diplom-trgovac zaposlen kod jedne poznate firme. Postepeno sam ga ispitao, kako mu je ime, kada se je rodio, živu li mu još roditelji, ima li obitelj.

Doznao sam, da su mu roditelji već mrtvi, oženjen je za jednu Nimicu iz Beča, ima sina i dvi kćere, ali dica ne znaju hrvatski.

Splaknuo se je i opet ponovio: „Doma me ne razumu, doma me nisu primili, doma već ne znadu hrvatski!“ Počeo se je plakati pak je još dodao: „Do danas me nisu pohodili ovde i nisu došli po me! Zatajali su me! Zaboravili su me!“

Tiho se je plakao. Kad se je umirio, počeo sam mu razlagati, da domaći ništa ne znadu za njega, da i liječnici dosada nisu znali, gdo je i ča je.

Nij mi hotio vjerovati. Dugo sam tribao, dokle sam ga mogao osvidočiti.

Konačno sam imao ta utisak, da sam zadobio njegovo povjerenje i sad sam ga zamolio, neka mi sasvim mirno pokusi povidati, nač se zna spomenuti, kako je dospio na rub ceste med Neunkirchenom i Novim Mjestom.

Pomnožili su mu se nabori na čelu. Premišljavao je. Onda je s dužimi, kašnje s kraćimi prekidanji povidao sljedeće:

Moja firma me je poslala u Korušku k različnim partnerom, s kimi sam tribao načiniti trgovinske pogodbe. Posao sam hitrije svršio nego sam mislio. Naminuo sam si da ću nekoliko dan počiniti uz Klopeinsko jezero. Osjećao sam se jako umoran. Nazvao sam moju firmu i dobio dozvolu za osam dan odmora. To sam javio i svojim domaćim.

Ali jur treći dan sam se osjećao tako nedobro, da sam se ubojao, neću li dostati srčani infarkt. Ganuo sam se na svoji koli domom u Beč.

Za Neunkirchenom mi je tako pozlilo, da sam morao postati. Najprije sam sidio uz svoj auto.

Kad mi je još uvijek bilo nedobro, zeo sam svoj pokrivač i povalio se na rubu loze. Na drugo se ne znam spomenuti.

Najednoč me je prestrašeno pogledao i pitao: „Ča je s mojim autom?“

Pokusio sam ga umiriti, ali konačno sam mu morao povidati, da su mu auto vjerojatno ukrali, a njega samoga skoro do gola svlikli.

Pitao sam ga, da li se zna nač spomenuti. Svaka malenkost je važna, da se najdu razbojniki, ki su ga udrili po glavi, ukrali mu auto, pratež, dokumente i ostavili ga gologa ter ranjenoga ležati uz cestu.

Pokusio se je spomenuti. Onda mi je uvadio: On je bio toga mišljenja, da je bio jur doma i da ga je vlašći sin udrio po glavi, kad je on silio, da ga pustu nutar u njegov stan, a oni ga nisu hteli pustiti nutar.

Rekao sam mu: To nije moguće, ar onda ga ne bi bili našli kod Neunkirchena.

Sad se je i njemu počelo daniti, da je to bila samo sanja, da je samo u snu bio kod svoje obitelji. Da, i to mu je na misli došlo, da su ga tudji ljudi svlačili i on se je za kratak čas probudio, onda su ga udrili po glavi i odmah mu se je zaškurilo pred očima. Od toga početo se ne zna na ništa spomenuti.

Obećao sam mu, da ću sada obavijestiti njegovu ženu i dicu. Pokusio sam mu to i po nimšku razložiti. Ali nimškoga jezika još uvijek nije razumio.

Išao sam k svojemu prijatelju nadliječniku pak mu referirao, ča sam doznao. Zabrinuto sam pitao, hoće li bolesnik opet razumiti i govoriti po nimšku.

Moj prijatelj mi je odgovorio: Sigurno ne, ali kad se pacijent polako zna spomenuti na svoje poslidnje doživljaje prije udarca po glavi, postoji veliko ufanje, da će mu se povratiti i jezično znanje.

Morao sam još na se zeti tu tešku zadaću, da pohodim bolesnikovu obitelj ter im povim, ča se je dogodilo. S prestrašenom ženom morao sam pojti opet k bolesniku. S nami su išle i obadvi kćere ter sin, ki je zbog neuspjeha u školi bio upravo u dosta teškom konfliktu s ocem.

Tragično je bilo, da muž još uvijek nije govorio nimški, nego se je pokusio po hrvatsku razgovarati sa svojom ženom i dicom. Morao sam tumačiti, prevadjeti.

Na misli su mi došli slični slučajji, opisani i u našoj književnosti. A i iz svoje daljnje rodbine poznat mi je jedan slučaj, kad se jedna 80-ljetna starica sa svojom dicom i s unuki nij htela već po ugarsku pominati, samo po svojem materinskom jeziku, po hrvatsku. Neke kćere su ju barem nešto razumile.

Ovde opisani muž se je postepeno opet naučio nimški. Korak za korakom povratile su mu se snage razuma, pameti i duha. Ali je zaista našao domom? U mili dom svoga materinskoga jezika jedva...

Slamni udovac u kupelu

Pred dvimi ljeti opisao sam u kalendaru, kako je išlo tecu Jakovu, kad je njegova žena Regina prošla na iskuriranje reume u kupel*. Odanle je teta Regina nenadijano dovijala ranije domom, ar se je u njoj zbudila ljubomornost na susjedu udovicu Jutku. Moj izvještaj završio se je s onimi srditim riječi, kimi se je Regina zagrozila svojemu mužu: „Čekaj nek dobrijak! Mer već nećeš bit slamni udovac!“

Ali vrime mnogo svega prehitati ter je ono prekobačilo i ovo prorokovanje tete Regine još prije nego bi bila minula dvi ljeta. Prošlu zimu je naime teška gripa povalila nje muža teca Jakova u stelju. Tako ga je stresala zimljica, da mu nije pomogao ni lipov te-čaj ni zakipljeno vino. Morali su doktora zvati. Ali i doktorovo vračtvo* nije pomoglo bolesniku, ar ga tetac Jakov jednostavno ni za miloga Boga nije htio doli požrknuti.

Kad se je konačno kako-tako zdignuo iz postelje, lepetao se je i rušio kot muha u kasnoj jeseni. A onda ga je tako napala reuma, da je nek pomoću kučmov* mogao hoditi. Sve tijelo ga je bolilo i bilo je toliko jaukanja, da su se od toga zaljivali uši tete Regine.

„Ar ovakovo muško stvorenje, ovo ti nikakove boli ne kani podnašat“, tužila se je svojoj sestri Luci, ka je došla pohoditi svoga betežnoga šogora. „Ovo bi nek kanilo dobro jist i pit kot da živi na vjekovječnom piru, a boli nikakove ne imat.“

„Aj, ti stara koza“, urupio se je Jakov na svoju ženu, „ča brbljaš od vjekovječnoga pira. Bolje se pripravljaj na karmine. Vidit ćeš, da će me marcijuš pobrat ter zrušit u grob.“

„Ča se pominaš za grob“, prekinula ga je šogorica Luca. „Za nebo još nisi zreo, ar te moraju još boli zmekšat kot sriž* u jeseni trnule. A vragu te ne damo.“

„No, ja ne znam, je li ga neće vrag zet, kad toliko psuje“, zabrundala je Regina.

„To se je naučio na vojski“, mislila je Luca.

„A ča vi, bedave žene, razumite od vojske?“ ukinuo se je na nje Jakov ter zeo palicu, da se otpravi van iz sobe.

„Kamo kaniš? Doma čuči!“ zapovidala mu je Regina.

„Ti mi nimaš prepisat, kamo ja idem!“ odbriznuo je srdito Jakov.

„Sigurno mu se umilja na krčmu“, pošalila se je Luca.

„Ter ako mi se umilja na krčmu, ča to tebi ide sputa?“ odvrnuo je Jakov.

„Doma ćeš ostat!“ prekinula je sada odlučno teta Regina. „Naručila sam ti doktora, da te još jednoč temeljito pregleda. Svaki hipac more dojt.“

Jakov je cecnuo na stolac i zajauknuo od boli i od presenećenja. Onda se je počelo izljevati iz njega jadanje:

„Ča!? Ti si prez toga, da me pitaš, naručila doktora? Toga ništvrjednaka, toga fušara, ki človiku ništ ne zna pomoć. Ako mi još jednoč prekorakne prag, hitit ću ga van, da si vrat slomi. I njegovo vračtvo ću hitit na gnjoj. A sada justament idem na krčmu. Onde prodavaju bolje vračtvo.“

Ali kot se je Jakov otpravio na vrata van, zabusnuo se je u doktora, ki je u istom hipcu stupio nutar. Jakov se je tako žesnuo*, da je opet cecnuo na stolac i otvorenimi usti zivao u doktora kot da mu se je skazao kakov duh.

„No, Jakov!“ nasmišila se je šogorica Luca i tiho mu pošušljala u uho: „Ča nećeš van hitit doktora, da si vrat slomi?“

„Glejte, da skrsnete odavle!“ zabrundao je Jakov.

Žene su morale van, a doktor je tako temeljito pregledao teca Jakova, da su žene vani mislile, na vijeke neće biti konac te doktorske vizitacije. Kad su konačno smile nutar, mignuo je doktor povjerljivo teti Regini:

„Bit ćete zadovoljni s manom. Vašega muža ćemo poslat u kupel u B.“

„Ča? Pak je ov stari djed privoljio?“ čudila se je Regina.

„Nij se hotio podat“, rekao je doktor. „Još i onda se je još suprotstavljao, kad sam mu rekao, da će ga ta njegova nesrićna reuma sve jače bolit i da konačno još ni na kućma neće moć hodit, nego će se morat na mali koli za bolesne vozit. Još se je uvijek ukunjao. Ali kad sam mu povidao, da će i njegov tovaruš, čižmar Šime, na kuru u kupel, onda je konačno privoljio, rekši: „Ča si more Šime ,lajstat“, to ću si moć to i ja!“

Jakov je mirno poslušao doktorov izvještaj, onda je lukavo mignuo svojoj ženi Regini:

„Vidiš! Sada ću vindar opet bit slamni udovac! Ali ne doma, nego u kupelu, kade ne hte moć za manom špionirat tvoje sestre Luca i Minka.“

Sad je teta Regina odmah počela dvojiti, kao da se opet zbudja u njoj on mali vražić ljubomornosti.

„Mislite, da će bit to dobro?“ pitala je doktora već malo dvojeć.

„Oh, Vi ste dobri!“ začudio se je liječnik. „Ja sam mislio, da ćete se veseliti, a još i ruku mi poljubiti, ča ću Vašega muža osloboditi od boli i vas barem za neko vrime od križa.“

„Moj muž je zaistinu križ, velik križ, kad je tako nestrpljen“, potvrdila je teta Regina. „Nek je li će bit to dobro, da i ta ništvrjednjak Šime ide s njim? Ča ćedu ovi dva dobrijaki napravit u tom kupelu?“

„Zrušit ga ne hte, važgat ga ne hte, bit ćedu pod stalnom komandom liječnikov kot na vojski“, smišio se je doktor ter pokusio umiriti ženu.

„Pak i vi ste bili na kuri ter znate, kako su bolesnici stalno zaposleni.“ Onda je mignuo šaljivo: „Ili se znamda bojite, da će se ka zaljubiti u vašega muža u kupelu?“

Toga ne bi bio smio reći. Ar ona mala klica ljubomornosti počela je sada još živije kliti u teti Regini, kot jur skoro ugašena žeravka, kad negdo od nje kraj puhne pepeo.

Ali da odvrne svoje sumnjičave misli pitala je Regina nešto zamišljeno, hoće li bolesnička blagajna dati dozvolu za kuru i kada će to biti.

„Za dozvolu se ne tribate bojati“, umirio ju je doktor. „Vaš muž će ju sigurno dobiti. Ali kada će to biti, toga vam ne znam reći. Svakako vrijeda, jer sam zapisao, da je kura neodložno (dringend) potribna zbog teške reume.“

Tim se je doktor lućio i otišao. A Regina je počela zdihavati, da nek ne bude ravno onda, kad je najveć djela.

„Ča se skrbiš za djelo?“ tišila ju je nje sestra Luca. I tako ste s polovice jur rentaši. A ča bude potribno, to ćemo ti mi pomoć, Minka i ja ter naši muži.“

„Da, kot ste meni pomogle, kad ste se svadile med sobom“, brundao je Jakov.

„Mući! I tomu si nek ti kriv bio!“ prekinula ga je teta Regina.

Kad je Luca prošla, počeo je Jakov šaljivo jadati svoju ženu:

„Vidiš, Regina, pred dvimi ljeti si mi se zagrozila, da neću već nikad bit slamni udovac. A sada, kad me nisi mogla spraviti u grob, zvala si doktora, da me pošalje u kupel. Morebit, da ti kaniš bit slamna udovica ter jur poškiljuješ za kim udovcem, ki će ti selo hodit*, kad ja budem projden.“

„Ne brbljaj tako zjalavo!“ ukinula se je Regina. „Za me se ne tribaš bojat! Ali ča ćete vi dva spraviti u tom kupelu, ti pak ta ništvridni Šime!“

Teta Regina je od dana do dana sve zabrinutije premišljavala o tom. A tetac Jakov i čizmar Šime počeli su se sve veselije pripravljati na kuru u kupelu. Naravno su ove pripravne „konferencije“ najvolili držati u veselom društvu na krčmi. Razumi se, da su se i drugi muži zanimali za njihove plane. Jedni su im bili nenavidni, drugi su im davali tanače, upute, tretu su je znatiželjno spitkovali, ča čedu svega poduzeti u kupelu, ili su je opomenjivali, da se pak ne zaljuba u kakovu frajlu.

Šime je i za hrptom Jakova kovao svakakove vragoljaste plane. Mesopusti su bili jur zdavno mimo, i korizma se je približavala koncu, ali Šimi su kroz cijelo ljeto šumile po glavi mesopusne norije i šalamije. Mimo toga je med njim i med Reginom već od mladosti postojalo neko otajno neprijateljstvo kao med psom i mačkom. Rič „neprijateljstvo“ zapravo ni ne pogodi potpunoma ov čudan odnošaj, barem kod Šime mogla se je opažati i neka priklonjenost. Je to bio još slab i sve slabiji znak nekadašnje zaljubljenosti i razočaranja? A tako je bilo nekako sumnjivo i njegovo prijateljstvo s Jakovom. Bili su si tovaruši, dobri tovaruši jur od

škole, a još već od boja. Ali kadagod je proudiralo i u veselom društvu, kao da bi Šime bio nešto dužan Jakovu i da ta dug hoće platiti, ali nikako ne na veselje i hasan Jakovu. Rado su jedan drugoga podbadali. Nimška poslovice veli: Ča se ljubi, to se pecka, bocka. Kod Jakova moglo je to značiti pravu priklonjenost, ali kod Šime činilo se je tako, da ta podbadanja nisu uvijek bila prez otajnoga otrova i dobro zakrite malene nazlobe.

Ali ča ćemo opisivati ove komplicirane človičje odnose. Gdo vidi u dušu drugoga. No oni, ki su imali nešto slutnje od toga, ča se skriva u srcu šalamijaša Šime, čekali su znatiželjno, ča će on napraviti s Jakovom u kupelu i kakovoga papra će teti Regini nasipati pod nos.

Vrijeda po Vazmi došla je i Jakovu i Šimi dozvola za kuru i sada je slijedila bliža priprava za putovanje u kupel. A ova se je naravno opet završila na krčmi. Konačno se od krčme gane i autobus, na kom čedu se voziti u kupel. Ali Jakov i Šime nisu čekali na zadnju pol uru prije odlaska, nego su od jutra do popodneva svečevali rastanak od muškoga društva. Plaćali su, pili, jaćili, onako kot su htili u njihovoj mladosti svečevati regruti. Bilo je smiha, šale i jaćak, bilo je vina i piva i žganoga ter dobroga jila. Krčmar ne bi bio mario, kad bi se svečevao svaki tajedan barem jednoč ovakov veseo rastanak.

Konačno su Jakov i Šime sidili u autobusu, a oni drugi su veselo uz smih mahali za njimi. Jedan je primijetio: „Kad bi se sada ovi dva vozili u kasare, rado bih vidio onoga feldvebla*, komu bi došli pod ruke!“

„Gdo zna, je li ih neće primiti kakov ženski feldvebl onde u kurhotelu u kupelu?“ smijao se je drugi.

„A stoprv kakovu sriću ima Jakov, da nij njegova teta Regina ta feldvebl“, rekao je tretí. Svi su se grohotom nasmiјjali pak otpravili domom. Oni, ki su bili oženjeni, mogli su isto računati, da će je doma žena čekati prije s plaćom i metlom, nego s objamljenjem i smihom.

Medjutim su Jakov i Šime u autobusu kot u zipki vrlo diboko zaspali. U kupelu B. morao ih je šofer mukom zbudjati ter uputiti, kamo moraju pojti. Već nisu bili tako pijani, no tlo pod nogami bilo im je još skoro tako nesigurno kot uzburkano morje plavćici. Ali rado se veli, da dicu i pijance peljaju andjeli čuvari – dicu još prije, je li i pijance? – svakako su Jakov i Šime našli u svoj kvartir. I gdo ih je onde primio. Zaista jedna ženska, koj su zdili jur prije ime „feldvebl“, kako su drugi dan doznali naši obadva muži od drugih gostov. To je bila „oberšvester“ Irma. Ča velim ženska, ženčura, a još i to je premalo rećeno, ako človik u obzir zame nje staturu, visinu, veličinu i debelinu.

Ako je bilo nešto na svitu, čega prvaćica sestra Irma nije mogla trpiti, to je bio alkohol. A iz ust Jakova i Šime izlivala se je još i po dugoj vožnji na autobusu teška duha alkohola. Prvaćica Irma je dakle vrlo nemilostivo primila obadva alkoholičare. Odmah im je odmirila i kaštigu: Prez vićere u stelju s njimi! Ona sama je peljala obadva zloćinitelje u njihove sobe, a oni su cezljali* za njom kot mali prestrašeni dićakići.

Šime je pošušljao Jakovu: „Dičak! Ako te ova zamaže, odletit ćeš prik trih brigov!“ Sestra Irma je imala oštro uho. Obrnula se je najzad, nije rekla ništa, ali tako pogledala Šimu, da se je ov namah pretvorio u preplašenoga zeca. A to je kod Šime čuda rečeno.

Jakov i Šime su odmah drugi dan mogli iskusiti, da takova kura u kupelu nije vjekovječno veselo gostovanje. Morali su k ovomu, onda k onomu doktoru na pregled. Jedan im je srce pregledao, drugi pluća, treći im je prepisao kupele. A kod svakoga moraš čekati, da štimaš, da čedu ti rogi zrasti, ar je puno drugih bolesnih pred tobom. A onda ti je i svaka soba i svaki korak nepoznat, svako lice novo. Pak dokle je človik tudjinac drugim, gledaju te, kot da si kakov tolovaj*, ki im kaniš mošnjju ukrasti. I med doktori je bio on za srce kiseo, kot da ga stalno želudac boli, ta drugi za pluća nervozan, kot kad bi mu črvi stalno globali kožu.

„Ovi bi sami tribali doktora ter kupel“, čudio se je Jakov.

„Mer zato su i stalno ovde“, šalio se je Šime.

Ali konačno su zašli k jednomu, ki im je pogodio notu. Ta je znao, kako se mora s ovakovimi seoskimi muži pominati: onako malo po kasarsku, malo grubno, malo šaljivo, malo povjerljivo, kot kad bi kanio pojti s nekimi konje krasti. Bio je i vrlo tust i zato su ga zvali i „debeli šef“. K njemu su nazadnje došli, ar on im je prepisao, kakove kupele čedu dostajati.

„Vidim, stari“, rekao je Jakovu, „kotači su kraj, bud! Noge već ne kanu. Hitit ćemo je kraj med staro željezje pak ćemo ti zavrtati nove.“ Jako se je nasmijsao, kad je upameteo strah u Jakovljevi očima. Pak ga je počeo opet tišiti i batriti: No-no, ne tribaš se prestrašiti! Si bio na vojski?“

„Da, gospodine doktore“, prizna Jakov.

„No, vidiš! Ako ti onde nisu odsikli nog, mi ti ih ni ovde u kupelu nećemo. Ali dostat ćeš kupele u črnem blatu, a i elektrizirat ćemo ti te tvoje čampe pak čedu se tako pomladit, da ćeš moć tancat na kiritof. Kad imate kirtiof?“

„U jeseni, gospodine doktore.“

„No vidiš, do toga časa pomladit čedu ti se noge, da ćeš moć s najlipšimi divojkami tancat, da će nek freat. A tvoja stara će moć nenavidno zivat za tobom.“

Šimi je opet ov „debeli šef“ od kostobolje poderane ruke drmao ter hrgave prste natezao.

„Hm, ti veliš, da si čizmar?“ pita doktor gledajući podatke Šime.

„Već ne, gospodine doktore“, odgovorio je Šime. „Vidite, da s ovimi rukami još ni šila ne morem držat, a još manje šit. Sve mi spade iz ruk.“

„Ali stakaoce ti ne spade iz ruk, kad piješ vino!“ namignuo je debeli doktor hudobno Šimi.

„Ne, gospodine doktore, to čvrsto držim u ruki“, našalio se je i Šime, ali zatim je ozbiljno pitao: „A po čem vi znate, da ja rado pijem?“

„Po tvojem modrom nosu“, odbrusio mu je šaljivo doktor i jako se je nasmijao, kad se je čižmar Šime brzo ulovio za nos.

Tako je minuo prvi dan. U blagovaonici su se upoznali s drugimi pacijenti. Bilo je med njimi i starijih ter slabijih, ali i takovih, ki su izgledali kot cvatuće zdravlje. „Ča nek ovi išću ovde?“ pitao je Jakov Šimu. „Sigurno bolji žitak“, odgovorio je Šime.

Med gosti našli su i takovih, ki su bili ljudi njeve vrsti, dakle seoski ljudi, s kimi se je dalo za sve pominati i s njimi prijateljsiti se. Kad su se zaživili u kupališni život, išli su se i šetati. Sprijateljili su se i s nekimi ženami. I kod njevoga stola su sidile dvi: jedna je bila slaba u noga, ali vrlo vješta i ljutita u jeziku. Ova je bila iz njihovoga kotarskoga središća i činila se je tako, kao da pozna svakoga u cijelom kotaru. Druga je bila tihija, kako se je ispostavilo, udovica jednoga vrtljara iz najbliže okolice Beča. Ovoj je bilo ime Antonija Burijan, onoj prvog Katarina Brennessel ter ju je Šime za hrptom uvijek nazivao nek „kopriva“.

Šime je nastao brzo obljubljen, ar je znao dobro zmikati šale*. Samo od sestre „Feldwebl“, kanim reći od sestre prvračice je imao do konca velik respekt. Ona se je zapravo zvala Irma Drescher i je stoprv ljetu dan bila u ovoj službi, ali već u tom jednom ljetu znala si je izvojevati velik ugled kod liječnikov, kod personala i kod bolesnih.

Kad se je tribalo šaliti, igrao je Jakov uz Šimu samo drugo kolo ili druge gusle. Ali za toliko već je zbudjao zanimanje kod ženskoga spola. Šimi su se i žene rado smijale, no nisu ga ozbiljno zimale. On ni zdaleka nije bio tako privlačiv kot Jakov, ki je bio – iako seoski človik – onako pravi gospodski dinarski tip ponosnoga držanja, visok i jak, još uvijek dosta gustih, iako od sriža načetih črnih vlasi.

Osobito ta tiha udovica Antonija Burijan, ka je kod njihovoga stola sidila u blagovaonici, zanimala se je sve jače za Jakova. A uprav ova se je vidila i Šimi, ča je med obadvimi muži postepeno zbudjalo i neku napetost, ke oni ni u snu ne bi bili priznali jedan drugomu.

Prvi tajedan je brzo odletio. Nisu još ni misliti dospili mnogo na dom. Za toliko jače se je razvlačio drugi tajedan, kad bi človik volio, ako bi bio kuri čim prije konac. U tretom tajednu se človik opet zaživi u gospodski život u kupelu ter bi počeo pomalo još i zaboravljati dom.

U tom tretom tajednu dozrejavao je vragoljasti plan čižmara Šime, koga je on bio već doma počeo pripravljati u dogovaranju s drugimi muži u krčmi. Ali nećemo najper uvaditi, u čem je postojao ta nazlobni plan.

Usred tretoga tajedna dostao je Jakov na isti dan dva telegrame: Prvi brzovav primio je ravno pri ručenju. On je glasio ovako: „Regina ozbiljno obetežala – Luca.“ Jakovu je odmah prošao apetit. Zabrinuto je kazao brzovav Šimi. Ov ga je pokušio umiriti:

„Poj! Znaš, da žene rado pretiraju. Sigurno ta tvoja Regina nij tako teško betežna. Pak iako bi bila, ti joj pomoć ne moreš. Neka joj doktora zovu, a tvoje šogorice Luca i Minka neka ju

podvaraju. Ostani još ove tri-četire dane, da završiš kuru. Pak ćeš vidit, kad dojdeš domom, da je tvoja lipa Regina jur čisto ozdravila.

Jakov se je nekako dao utišiti, iako mu je cijelo dopodne, a najveć pri kupelu samo njegova žena Regina išla po glavi.

Pri objedu došao je drugi telegram, ov od šogorice Minke: „Regina umira, dojdi odmah – Minka.“

Sad se je pričinjao i Šime prestrašen ter je svitovao Jakovu, komu je drhtala ruka od straha: „Ne preostaje ti drugo! Spokaj se i vozi se domom! Sigurno bi meni u oči metao, ako već ne bi našao tvoje Regine u životu.“

Jakov je bio vas zvana sebe. Prez Šimine pomoći ne bi se bio ni znao spraviti na put. Šime mu je obećao, da će sve upraviti za njega, odjavit će ga kod doktorov, kod prvačice Irme, s jednom ričom, on će sve urediti. Jakovu su od straha tako klecala koljena, da ga je Šime morao peljati na autobus.

Još nije minula poldruga ura, da se je Jakov odvezao, kad se je „na smrt bolesna“ Regina čisto zdrava i čitovata postavila u kupelu pred portira u zgradi bolesničke kase ter potribovala od njega, da se hoće pominati s feldveblom. Portir ju je zjalavo pogledao i uzbunjeno pitao, kakovoga feldvebla misli.

„Ja išćem feldvebla Dreschera“, potribuje još odlučnije Regina.

Sad se je počelo daniti portiru u glavi: „Vi mislite sestru prvačicu Irmu Drescher?“

Regina spukne iz svoje taške pismo, preleti je još jednoč, i tako je je već skoro napamet znala, i onda još jednoč potvrdi: „Ovde točno stoji, da se zbog mojega muža neka upitam kod feldvebla Dreschera.“

„Ah, tako!“ nasmiši se portir. „Našu prvačicu nazivaju u šali feldvebl. Odmah ću ju zvati.“

Dokle je portir iskao prvačicu, pročitala je Regina još jednoč, i to jur po dvajseti put pismo. U njem je stalo neotesanimi velikimi slovami: VAŠ MUŽ SE JE ZALJUBIO U JEDNU BOGATU UDOVICU IZ BEČA. IME JOJ JE ANTONIJA BURIJAN. TA GA JE ČISTO ZNORILA. ONA I VAŠ MUŽ KANU SKUPA POJTI U BEČ A ODANLE PUTOVATI NA KANARSKJE OTOKE. DOJDITE VELJEK, DA PREPRIČITE OV PLAN. KAD DOJDETE, UPITAJTE SE KOD FELDVEBLA DRESCHERA.

Regina je upravo pročitala zadnje riči, kad se je prvačica Irma postavila u svojoj cijeloj veličini i deblini preda nju i podrugljivo pitala:

„Čujem, vi išćete feldvebla Dreschera. Ovo stoji pred Vami!“

„Oprostite“, jecala je Regina, „ali meni su ovako pisali, da iščem feldvebla, ar da moj muž kani s nekom udovicom Antonijom Burijan putovati u Beč pak odanle na Kanarske otoke.“

„Gdo je mogao takovu bedavost pisati? Gospa Burijan se je danas sama odvezla u Beč, kad je završila kuru. A gdo je vaš muž?“

„Jakov Grabović, prosim.“ – „Da, i on je danas otputovao“, potvrdi prvačica Irma. „Ali ča ja znam, on je dostao danas dva brzojave, da mu je žena smrtno bolesna, i zato se je on hitro odvezao domom.“

„Kako je to moguće?“ začudila se je Regina. „Ja sam njegova žena i kot vidite, ja sam čitovata i zdrava. Meni ni u peti nij, da bi bila na smrt betežna.“

„Hm, onda to mora biti nekakova mistifikacija“, mislila je sestra Irma.

„Ja imam već svoju sumnju odakle vjetar puše“, počelo se je daniti teti Regini u glavi. Od početka je slutila i sumnjila, da će čizmar Šime napraviti kakovu nazlobnu šalu. Sigurno je on naručio telegrame. A od njega će biti i to pismo s neotesanimi velikimi slovami.

„Najbolje će biti, ako pitamo prijatelja vašega muža“, uvodila je i prvačica Irma tetu Reginu na pravi slijed. No Regina je već i tako bila na ovom slijedu.

I ravno u tom hipcu pojavio se je čizmar Šime. Regina je odmah vidila na Šiminom lukavom lesičnjem pogledu, da se ne vara. Još prvačica Irma nije jako ni sprogovorila riči: „Ovo je prijatelj vašega muža. Pitajte njega“, jur je Regina čizmaru zašila s liva i desna i još jednoč s live strani tri takove pljuske, da se je Šimi skoro zamaglilo pred očima.

To je bio kratak račun. Regina je zatim pohitrila, da ulovi još poslidnji autobus. I došla je još isti dan domom. Ne treba se posebno napomenuti, kako srićni su bili obadva: Jakov, da Regina nije na smrt betežna, a Regina, da Jakov nije utekao s tom bogatom udovicom u Beč ili još i na Kanarske otoke.

***cezljali**, cezljati = tapkati
feldvebla, fedvebel, nim. = narednik
kupel, kupelj = toplice, banja
kučmov, kučma = štaka
selo hodit = udvarati
sriž = inje, mraz
tolovaj = lopov
vračstvo = lijek
zmikati šale = praviti šale
žesnuo, žesnuti = ljutiti se

Ljubav

Bilo je 1995. ljeta u Čenstohavi na 7. vazmenu nedilju. Pri našem dužem i jako zanimljivom seminarskom izletu u Krakavu, kade nas je i kardinal Macharski primio na razgovor, završili smo izlet sa sv. mašom u milosnoj kapeli u Čenstohavi. Ja sam nenadijano dostao nalog da prodikujem. Ali vrlo kratko kad je bila predviđena i poljska prodika. Pri kratkoj pripravi na prodiku pogodile su me neobičnom jakošću riči Jezuševe kimi slavi Oca u onom nediljnom evandjelju: *ar si me ljubio prije nego je stvoren svit.* (Iv 17,24b). Dotada sam mislio, da pitanje ča je bilo prije stvorenja svita nima smisla, kad su prostor i vrime nastali stoprv stvorenjem svita. Najednoč mi je jasno postala, kako biva Bog prez početka i konca, od vijeka do vijeka, tako je i ljubav prije svih vijekov i prik svih vijekov. Nij li sveti Ivan u svojem prvom pismu izjavio: *Bog je ljubav?* (1. Iv 4,16)

Počeo sam u daljnem razmišljanju uz energije materijalnoga svita, kot su statika i gibanje, kemična i atomska energija, vrućina i svitlost, pak i otajstvena gravitacija, kom različni predmeti i zvijezde medjusobno privlaču sebe, promišljavati i o energija duhovnoga svita. Pritom sam ljubav kot privlačivost postavio u prenesenom smislu paralelno s gravitacijom.

No svakako i neodvisno od ove spekulativne prispodobe sigurno je jedno, da je u duhovnom svitu vrhovna energija ljubav, u etičnom – moralnom žitku vrhovna kripost opet nek ljubav, a isto tako i u božanskom životu med božanskimi kriposti najveća je ljubav, koj sv. Pavao posveti svoju najlipšu himnu u 13. poglavlju I. pisma Korintijanom.

Ljubav posidje i mnogobrojne oblike i zato ima jur u klasični jeziki (po grčku i latinsku) različna imena kot su eros i agape, filia, amor, dilectio, caritas, kod nas ljubav i priklonjenost... Ljubav ima različne oblike med hižnimi drugi, med roditelji i dicom, med brati i sestrami, med prijatelji, a po nalogu Kristuševom i prema neprijateljem.

Ima i krivih oblikov kot su poželjenja, sebičnosti, ljubomornost itd.

Ča veli Katekizam o kriposti ljubavi?

Citira glavnu zapovid: Ljubav prema Bogu ne pozna granic. A mjera ljubavi prema bližnjemu je ljubav prema sebi, ka se ne smi odmah gledati kot sebičnost, ali i ne iskriviti u egoizam. Ljubiti samoga sebe je zakonito mjerilo za ljubav. Egoizam, sebičnost je *duševni rak*. Kot u tijelu ili u kom tjelovnom organu počne neka nezdrava ćelija izopaćeno ludo rasti, tako u prenesenom smislu egoizam zniči ljubav prema bližnjemu i prema Bogu. A tim se prekrši smisao ljubavi, kako ju predstavi 1822. točka Katekizma.

Jezuš je proglasio ljubav kot *novu zapovid*. Ova ljubav dojde od Oca, ki nas je iz ljubavi i na ljubav stvorio. Nju posreduje Jezuš: *Kako je Otac ljubio mene, tako sam i ja vas ljubio. Ostanite u mojoj ljubavi* (Iv 15,9). Onda još doda: *Ovo je moja zapovid: Ljubite se med sobom kat sam vas ja ljubio.* (Iv 15,12 – 1823.)

Ljubav imenuje sv. Pavao kot prvu med sâdi Duha Svetoga. (1824.)

Kristuš je iz ljubavi umro za nas, kad smo bili još neprijatelji njegovi. (Rim 5,10 – 1825.)

A onda iz Pavlove himne ljubavi citira Katekizam u 1826. točki: Kad ljubavi ne bih imao, ne bih bio ništa!... Prez ljubavi ne bi mi koristilo ništa. Onda završi himnu ovako: *Sada ostaje ovo troje: vjera, ufanje i ljubav, ali najveća med njimi je ljubav.* (1 Kor 13,13)

U 1827. točki Katekizam naglasi, da ljubav kot *veza savršenosti* spaja skupa sve druge kriposti. Ona je zdiže u nadnaravnu savršenost božanske ljubavi.

Na ljubavi se temelji i duhovna sloboda dice Božje. Kršćan pred Bogom nije nikakav rob, nego dite ko slobodno odgovara na ljubav Oca, ki nas je prije ljubio. (1828.)

Plod, sâd ljubavi su radost, mir, milosrdnost, velikodušnost, nesebičnost... Ona je i temelj pravoga prijateljstva. (1829.)

Ukrajinka

Žar vrućega ljetnoga sunca, ko je duglji čas žgalo krajinu daleke štepe, duga žitorodna polja i prostrane poljane sa žutimi suncokreti, polako se je gasio nad rijekom Dnjepr, toj „majki Ukrajine“ počele se k večeru dizati i širiti jesenske magle. Cijela jata divljih gusak selila su se gagetajući u trokuti i različni oblici doli prema jugu. Hladan jesenski vjetar je zapuhao i katkada su se mogle viditi i prve pahuljice sniga, ke su tancale kot bijele mušice u razbujanom zamahu vjetra.

Bio je to sigurni znak, da je zima pred vrati. A ova zima će moći biti gorka i tvrda. I to već zato, ar je prik cijele zemlje Ukrajine prošao krvavi i ognjeni boj. Ta boj je mnoge zatekao nenadijano i nepripravno, da se nisu mogli tako lako prilagoditi na bojni život i na bojno stanje. A sada pred predstojećom zimom drhtali su mnogi stanovnici, ar je boj uništio mnoga stanja, gospodarstvene zgrade, rezerve u hrani, gorivu i drugom.

U srcu Ukrajine leži selo, kot da bi se shranjalo, skrivalo med beskrajnimi suncokreti – selo Bjelanovo. U njem ima oko sto stani, većinom su to ubogo izgledajuće kuće drvenjare sa slamnima krovi. Zvana sela nalazu se velike i prostrane zgrade s lopami*, magacini i škadnji. To je veliko poljoprivredno dobro „kolhoz“. Na drugu stran sela strču u vis gole zidine i požgane ruševine nekoga industrijskoga objekta. Visok dimnjak strči kot črni prst u višinu, on je sajav* i popucan, a zdola njega nima života. Kad su došli Nemci u zemlju i kada se je počeo takozvani „domovinski boj“, durala je borba za ov industrijski objekt nešto duglje, zato se je fabrika potpuno rastriljala i uništila. Ovo je prije bilo jedno poduzeće za hrambene produkte, mlikarna, kade se je napravljao maslac i sir, a destilirao se je ovde i špiritus i žgala se „vodka“.

U ovom poduzeću imali su mnogi stanovnici sela Bjelanova svoj „kruh“, prez koga su ostali zbog uništenja ovoga zavoda. No najveći dio seoskoga naroda je bio zaposlen u seljačkom dobru, u državnom kolektivu kolhozu. Ovde su se bojne škode vrijeda odstranile, ar su i Nemci na to gledali – budući da je narodu bilo triba kruha, a ov kruh i druga hrana tribala se je i za veliku i gladnu vojsku okupatorov.

Po hrgavoj i prašnoj cesti ravne Ukrajine, u krajini široko razljane rijeke Dnjepr, dizao se je prah. Konji su stupali teško i umorno, a mnogobrojne kolinje su škripale u smiru sela Bjelanova. To je kolona, „konvoj“, od oko tridest vojničkih kol jedne nimške transportne jedinice. Po ovi čemerni, slabi cesta i puti moglo se je najbolje voziti konjskimi koli, zato nij bilo ovde u konvoju auta-teretnjaka. Samo jedna laka oklopna kola s mašinpuškom i flakom na četire civi bila su u koloni, da se moru braniti od napadov iz zraka, ako bi slučajno doletio ki sovjetski avion „Ratas“, ar ovi su se znali nenadijano pojaviti i hititi bombe na svaka protivnička vojnička kola.

U transportnom konvoju bilo je oko pedeset vojnikov, čiji komandant je bio natporučnik Bader. Njegov namjesnik i druga glavna vodeća ruka je bio podoficir sa stupnjem narednika (Feldwebel) Štetan Zimković. Štefan, mladić od oko dvajsetpet ljet, bio je seljački sin iz Gradišća i po narodnosti Hrvat. Kad su kod njega opazili, da se on zna i u ruskom jeziku

razumiti sa stanovnici i da zna dobro baratati s konji, došao je on k ovoj transportnoj jedinici s konjskimi koli. A to je bila za njega velika prednost i srića, ar se je mogao mnogo zadržavali u pozadini fronta pri različni transporti i se tako dostkrat čuvati najveće pogibelji i ognja. Dobro mu je došao i njegov hrvatski jezik, tako da su ga u jezični tečaji jur u Poljskoj izobrazili za tumača za ruski jezik.

A koliko mu je to u vojski i u Rusiji i Ukrajini poslužilo, to se ne da reći. On je tako došao i na višu podoficirsku čast, bio je glavna ruka šefa kompanije i takorekuć most-spojka za sve vojake njegove jedinice, kim svim je morao tumačiti. Pravoda je glasila zapovid, s civilnim narodom zemlje čim manje imati posla. Ali bilo je triba organizirati kvartire, opskrbiti hranu, krmu za konje, a onda i druga ispitivanja i informacije ar su od civilnih stanovnikov stalno htili nešto tribati.

Kad se je kolona približavala k mjestu Bjelanovo, pokrili su vojak i svoja tijela i stiskali se pod dekami, ar je vjetar nastao dosta oštar i hladan. Jur na rubu sela vidilo se je, da se iz nekih dimnjakov diže dim, a to je bio znak, da stanovnici dobro slutu približavanje zime, ka se u ovoj zemlji počinje jur u kasnoj jeseni. Pred selom na desnu ruku klimave ceste stoji prašna tabla, a na njoj u ćirilski i latinski slova napisano ime mjesta „Bjelanovo“. Čim su Nimci simo došli, moralo je svako mjesto postaviti novu tablu, na koj mora biti ime sela i na onom pismu, ko je mogao čitati svaki vojak Nimške armije.

Kad je došao konvoj vojničkih kolijov u selo, dobio je narednik Zimković odmah nalog, pojt i u stane i pitati, kakovo je ovde stanje, je li se ne skrivaju kade partizani ili znamda čekaju kompaniju kakove druge zapreke. Dalje triba je bilo najti za oko pedeset muži kvartir, a mora se i rekvirirati krme za konje, doćim* su hrane za svoje ljude imali dosta.

Štefan Zimković je zeo sobom još dva vojnika, ki su isto znali malo ruski govoriti, pak je s njimi otišao kroz selo. Najprije su zašli u stan načelnika, „starešine“, ki je jur držao u ruka listu s imeni svih stanov. I prema tomu se je moglo ustanoviti, kade i kod koga ima mjesta i koliko vojnikov more onde ložirati. Kolije s konji su se postavile na prostranoj placi kod pravoslavne crkve s turmićem u obliku luka. Sijena i zobi za konje doprimili su iz kolhoza. Tim je i seoskim stanovnikom odlanulo, ar im vojska ništa nije zela.

Šef kompanije Bader je s još trimi muži uzeo kvartir u stanu popa – pravoslovnoga farnika sela, kade su našli sobicu i za provizornu kancelariju. Štefe Zimković pak još dva vojaki našli su si kvartir u nekom stanu pokraj farofa.

Štefe je bio i u ovoj „neprijateljskoj“ zemlji prema svim domaćim i civilnim ljudem dobar i prijazan, ar je htio svenek i drugim reći: „Ako smo narodu dobru, moć ćemo i od njih dobro očekivati“. U stanu kolhoznoga seljaka Ivana Jevrenka dostali su sobicu, kade su si na tlu raširili slame za noćni ležaj. Štefan je svakoga stanovnika toga stana lipo po rusku pozdravio i dao svakomu na pozdrav ruku. Toga pravoda drugi nimški vojak i nisu činili. Ovako je Štefan svagde zadobio mnogo simpatije. I doćim su si drugi vojniki svoj menaž za vičeru doprimili od takozvane „poljne kuhinje“, ka je stala u brezovom parku pokraj crkve, pozvao je gospodar

stana Štefana na vičeru uz mliko i pečene krumpire. Oko stola sidila je još Jevrenkina žena Sofija pak dvi kćerke, devetnaestljetna Nataša i šesnaestljetna Irina. Oni su mu povidali, da imaju još jednoga sina, koga su velje na početku boja povukli u armiju i sada, otkada su Nimci u njegovom kraju, a sovjetska vojska se povukla najzad, ne znaju ništa o njem. Štefan je iz riči staroga opazio, da oni nisu za Nimce, ali da se hoćedu razumiti i držati se mirno. On je razumio, da nije to lako, ako tudja vojska udri u neku zemlju i nekrivi narod ima zbog toga podnositi mnogo teškoć, straha i nevolj. Pak oni imaju i druge brige: njev sin je u sovjetskoj vojski, on se mora boriti protiv vojske ovih tudjincev, a more proljati još i svoju krv. Ovde je još i druga teškoća: obadvi divojke su ostale prez posla, ar je poduzeće za agrarne produkte, za mlične proizvode i za paljenje, žganje votke uništeno. Otac ima djelo u kolhozu, ali zaslužak je dosta slab. Majka djela na onom malom kusiću zemlje, ča su im od kolektiva ostavili za vlastite svrhe: mali laptić pak nešto vrta. Divojke su pasle krave, ali tomu će sada biti konac, ar je ljuta i duga zima pred vrati.

Štefan je gledao u cvatuće divojke, ke su imale vlase u kose spleteno. One su velikimi očima gledale i njega i pažljivo slušale njegov razgovor s ocem. Imale su nešto osebito miloga i nekrivičnoga na licu. Naročito Nataša mu se je dopadala. Izgledala je i premda je imala obične i grubne ruske haljine na tijelu, nekako fino i gospodski. Štefan je gledao velikimi očima u nju, ter si mislio, da je ova seoska divojka nekako slična, spodobna njegovoj sestrici Marici, ku je on osebito ljubio i od ke je pred par dani dostao pismo iz domovine. Na kraju te skromne vičere donesla je Nataša iz kamrice flašku i natočila vojniku čašicu votke. On si je kucnuo s njimi. Željio im zdravlje i sriću a onda je ispio tu rusku rakiju na dušak. Sada je Štefan uzeo svoju torbu, iz ke je izvadio dva komade čokolada, koga je dao divojkam. Staromu je ponudio cigaretu, a gospodarici kus kolača, koga je dostao u paketu iz domovine.

Vojaki su na goloj slami, pokriti svojimi dekami, dobro spavali. Bili su na takove kvartire jur naučni, i to je bilo bolje nego negde pod vedrim nebom. Vani je stalno virostovala straža i tako je noć minula mirno i prez svake pogibelji.

Jutro se je mislilo odvesti i putovati dalje, ali onda je Štefe čuo, da su šefu kompanije javili, neka njeva jedinica ostane još dva dane u Bjelanovu, ar da će se u kolhozu, koga je medjutim preuzela od Nimac odredjena uprava, prirediti veća količina hrane i druge opskrbe, ča tribaju oni isto sobom zeti i transportirati prema linijam fronta.

Ovo je bilo vojaku Štefanu Zimkoviću jako po volji. On se u neprijateljskoj zemlji još nikada nij zanimao za divojke i žene, ali ova kći gazde, mlada blondinka Nataša, jako mu se je dopadala. Imao je cijelo dopodne posla u privremenoj kancelariji šefa kompanije i oko tumačenja s ljudi sela i s upravom u poljodjelskom dobru. Ali otpodne je bio slobodan. Za stanom gazde Ivana Jevrenka vidio je prostrani vrt pun trave, kade su divojke pasle dvi krave i dvi koze. Pogledao je tamo, sjeo je na travu i razgovarao je s njimi. Nataša mu je donesla iz vrta krasnu rumenu jabuku, ku je slatko pojjio. Hvalila mu je za čokolad, tako dobroga i ukusnoga čokolada ona pak nje sestra jur dugo nisu trošile i uživale.

Kad su se obadvi kože dosta napasle i nemirno simo-tamo bižale i skakale, rekla je Nataša svojoj mlađoj sestri Irini, neka kože odigna domom, dočim krave moru još ostati.

Štefan je sjeo uz vitku divojku Natašu pokraj jednoga šobera-kladnje sijena. Najprije ju je zeo za ruke i gledao diboko u nje plave oči. Nehoteć ju je zagrlio i pritisnuo svoje usne na nje bijelo čelo i poljubio ju kratko.

Divojku je trglo po cijelom tijelu, sramežljivo se je zarumenila kot črljena jabuka, ku je pred kratkim ponudila tudjemu vojniku. Najprije je pitajuć gledala u njega, a onda je rekla:

– Ti me poljubiš, vojniče Štefane? Je li tebi nij mrska jedna divojka iz tudje i za vas neprijateljske zemlje?

– Ne, meni nisi mrska i drugi vaši mi nisu mrski! Ja u svakom človiku vidim svojega bližnjega. Tako je nas učila naša kršćanska vjera. Meni nisi ti neprijatelj, a ni ja nisam tebi i svim tvojim.

Znaš, da ja ne volim boja i mrzim sve one, ki su ga počeli. Ovo – ča sam ti sada rekao – ne smiš nikomu reći! – Ja sam protiv vlašće volje morao u vojsku i moram se ovako potipati po svitu, ar nas je simo pozvala i odvukla sila, protiv koj mi ništa ne moremo. Ja sam te prvi put vidio. A morem reći, da se ti meni dopadaš, ar si tako vrla i mila, imaš krasne zlatne kose, a tvoj izgled je nekako sličan jednoj mojoj sestrici u mojoj domovini.

– Razumim te! Dakle, ja ti nisam mrska! Ja bih tebe isto mogla ljubiti, ar si mio i dobar, ali moj otac bi me prokleo. I on se je jur prilagodio i zna trpiti vaše vojnike. Ali njegov sin, naš brat Vasilij, je još na frontu, on se bori na strani Črljene armije. I on nije imao volje, ali morao je. O njegovoj sudbini mi ništa ne znamo, je li je znamda jur pod zemljom, je li ne skuči negde teško ranjen ili je znamda u zarobljeničtvu vaše vojske.

– Ja ne morem zato biti, draga Nataša, ako da je tako, ja nisam kriv. I ja sam seljački sin, volio bih doma djelati na polju mojega oca, voziti se s konji i pasti ovako krave. Ali, žalibože, čas je ljut i krut. Mi za sada ne moremo drugačije.

Prije nego je došla sestra Irina najzad na pasišće, zagrlio je Štefan Natašu opet, ov put nježnije i vrućije, i kušnuo je žarko nje rumene usnice.

Dva dani u Bjelanovu su vrijeda minuli i Štefan je morao s njegovom jedinicom opet dalje. Nataša se je zaista zaljubila u tudjega vojaka, pri rastanku točila je teške suze. Počela je misliti: zač je ov svit ovako tvrd i krut? Bila je naučena na tvrdoću i hladnost nimških vojnika, ke su njevi ljudi nazivali „fašisti“. Ali ov mladi človik, ov je nešto drugo. Pak on nije Nimac, iako služi u ovoj neprijateljskoj armiji, ka je donesla njevoj zemlji i narodu toliko škode i nevolje. On je samo član ove armije, ali je sam rekao, da je po narodnosti Hrvat, tako je u njem slavenska krv.

Ali dalje, dalje misliti, to je nešto nemogućega, to je iluzija. Moj otac bi me jur radi te pomisli istukao i istirao iz doma. Ali s ovim je sve završeno. Ona sigurno već neće Štefana viditi, ali će stalno i kroz cijeli svoj život na njega misliti.

U magli daleke Ukrajine zgubila su se kolija i konvoj je krenuo dalje i dalje prema istoku.

Za oko pol ljeta kasnije došao je Štefan opet u mjesto Bjelanovo. Pri nekom drugom transportu su njega zaredili za tumača, a put je peljao kroz isti kraj. Našao je u Bjelanovu isti slamom pokriti stan i mladu Ukrajinu doma.

Nataša je bila sva srićna kad se je mogla opet s njim viditi. Ali mu je velikom zabrinutošću povidala, da se nje poduzeće još nije podignulo i tako još uvijek nima drugoga posla. U kolhozu djelaju samo nje otac i majka. No kako-tako ćedu preživotariti. Ali u mjestu se je postavila neka nova politička uprava, od ke je dostala poziv, da bi mogla pojtiti u Nimško djelati. Nje roditelji se jako kratu. Ali kako se je proćulo, otprimili su jur mnoge mlade ljude silom u Nimško na djelo. Jedno im se je ali obećalo, da ćedu onde imati dosta kruha i svega drugoga, a za njevo djelo ćedu dostati i plaćeno a za pineze si moru sve kupiti ća tribaju. Po završetku boja i kad se ćasi opet normaliziraju ćedu se moći opet najzad vratiti i se u domovini postaviti bolje na noge. Nje otac ne bi rad ništa ćuti o tom, da bi ona prošla u Nimško, ali ako ju na silu otprimu, onda se neće ni on moći suprotstaviti. Štefanu je bilo poznato to deportiranje ruske mladine na djelo u Nimšku. Ali nisu svi ćemerno pogodili. U medjuvrimentu bio je doma na odmoru-urlapu, ter je i u svojem selu vidio mlade Ruskinje, ke djelaju kod seljakov. Ovim da ide dosta dobro...

Sada je počeo i on dalje misliti. On zna, da bi samo na ovakov način imao mogućnost s Natašom bliže dojtiti. Dobro ćuti, da je ovde još mnogo zaprek i popletenih putev. Ali na ovakov način bi se moglo to pitanje još kako-tako riješiti, da bi on mogao dostati Natašu za cijeli svoj život. Pak ako ta nimška organizacija skupa s domaćimi Nimcem podloženimi vlasti bude htila, da bi divojku tribali za djelo u Nimškoj, neće se protiv toga ništa moći. Tako je on rekao potihio Nataši:

– Znaš, Nataša, mi ne znamo ća će još dojtiti. Naše su na već mjesti najzad porinuli. Ja sam mnogo i mnogo svega ćuo. Boj je nastao sve ljutiji i krvaviji. Onde oko Volge i Dona opustošene su cijele krajine i sela su izradirana sa zemljopisne karte, a mnoštvo naroda je poginulo. Oprosti mi, ako ti nešto svitujem: Javi se slobodno na djelo u Ostmark, to je jugoistoćni dio Nimške; kade sam i ja doma! Javi se na seljaćtvo u mojoj domovini Austriji, ku mi još uvijek tako zovemo. Kod nas su morali svi mladi ljudi u vojsku, a i mnoge divojke moraju drugde za bojnu svrhu služiti. U seljaćtvu jako manjkaju ljudi za djelo. Ako bi se javila na djelo na seljaćtvo u Ostmarku, bi se ta želja mogla uslišiti. Onde bi sigurno imala mir i dobro. A kad se ćasi smiru, dojtiću po tebe!

Nataša je dugo mislila o ovom. Suze su joj curile, ali pravoga odgovora nij znala. Štefe joj je dao na papiru napišenu adresu od njegove domovine, neka si ju dobro shrani i ju ćuva, da mu se bude mogla koć javiti.

Vojak Štefe Zimković je opet morao dalje i se zgubio u daljini i magli velike ruske i ukrajinske zemlje.

Nataša se je tajno javila na djelo u Nimšku, ona bi željila na seljaćtvo u pokrajinu Ostmark. Nje roditelji nisu ništa znali, da je to išlo i po nje želji. Ali kako su poznali silu i kako su ćasi bili sve teži, morali su se podati tomu.

Nataša je došla u takozvanu krajinu Gornji Dunaj, kade je dobila posao u nekom velikom seljačkom dvoru u dolini rijeke Traun. Ona je djelala na seljačtvu kod obitelji, kade su bili dva stariji ljudi, jedna mlada žena s dvojom dicom, a kod njih su još djelali jedna susjeda i jedan Francuz – bojni zarobljenik. Seljaci su bili dobri prema njoj, ar su i sami željili, da bi bili i drugi dobri prema njevomu sinu, mužu i ocu, ki je bio na ruskom frontu i ki bi isto mogao dojt i druge ruke. Ar mladi seljak, muž mlade žene, bio je jur prik ljetu dan u vojski i na frontu. On je bio u stanu glavna djelačka snaga i za njega su se stalno morali bojati, da bi mu se moglo ča stati. Stari seljak je bio jur prik šezdeset ljet star, a njegova žena iste starosti. Oni su još dobro djelali, ali već nije išlo kot mladim. Francuski zarobljenik Gilbert je bio marljiv i je znao obavljati sva seljačka djela. On je djelao najveć s konji i s mašini. Nataša je bila marljiva, ona je znala sve djelati. Naučila se je i u kuhinji poslovati a i dicu je poslužavala. Mlada seljakinja Jozefina je ju obljubila i bila njoj svagde na ruku. Dala joj je i lipu oprave, ka je bila njoj jur premala, a uzato i jedan krasan dirndl-kljat, ki je divojki iz Ukrajine tako pasao, da je u njem izgledala kot prava Štajerka.

Nataša se je polako naučila toliko nimški, da se je znala sa svimi razumiti. Jednoga dana je povidala gospodarici o svojem sastanku s nimškim vojnikom, ki je Gradišćanski Hrvat. Ona je u podstavi svojega jaketa skrivala malu čedulu s domovinskom adresom, ku joj je dao Štefan Zimković. Jozefina se je vrlo čudila tomu, ča joj je Nataša povidala. Obećala je, da će pisati na adresu Štefana, da bi se barem izvidilo kako je sada s njim.

Vrijeda je dostala od roditeljev Štefana pismo, u kom su pisali, da im je Štefan pred kratkim pisao, da će vrijeda dojt na urlap. Onda čedu mu pismo izručiti i on će moći sam odgovor dati.

Za misec dan je došlo pismo od Štefana, ali da ne bude tako upadljivo, išlo je sve na ime mlade gospodarice Jozefine Kranc. Štefan je iznenadjen, da je ukrajinska divojka Nataša došla na djelo u Gornju Austriju, on će na svaki način tamo dojt, ar ima oko četrnaest dan slobodno.

No prije mora pojti na okružni ured vojničke prijave, da bude mogao slobodno putovati na pohod, sada se to mora u vojnički pasoš zabilježiti, ar mlade ljude svagdir kontroliraju.

Seljakinja Jozefina Kranc nij imala čuda simpatije za „nacije”, ar je nju jako jadao boj, kamo je morao i nje muž, ki je sada na frontu u velikoj pogibelji, a ona se mora doma sa starimi roditelji i drugimi ljudi na seljačtvu navlačiti. Zato je podupirala to prijateljstvo izmed Nataše i Štefana i željila da bi bilo iz toga „koč-ča”.

Jednoga dana je pak zaista na četveronuglastom seljačkom dvoru, kakovi su u ovom kraju, pokucao mladi vojnik, Štefan Zimković. On se je velje preoblikao u civilno, da ne bude društvo jednoga vojnika s djelačicom iz Ruske drugim ljudem sumljivo. Nataša je bila sva srićna, kad je ju zagrlio i okušeao. Ali ča je morala ona od njega čuti, to ju nij ravno veselilo. Nimci su se morali povući najzad i Rusi su opet zauzeli sve krajine oko rijeke Dnjepra. U tom kraju otkuda je ona doma sve se je uništilo i mnogobrojni civilisti su zgubili žitak. Nju je pak još već gnjavilo to, da od nikoga nij mogla dostati kakovu vist iz nje domovine i od nje domaćih.

Seljakinja Kranc je obećala Štefanu i Nataši, da će se ona svom moćom zalagati za to, da divojka bude mogla kod nje ostati. To jur zbog toga sigurno izgleda, kad je nje muž na frontu, a oni tribaju pomoć u stanu i seljačtvu, drugače ne moru polje obdjelivati i za državu lifrati* žito i drugo.

Teška vrimena su pak išla dalje. Za poldrug ljeta se je konačno krvavi boj završio. Štefan je imao krajem boja nesriću, ali i veliku sriću. Postao je u Madjarskoj kod Blatnoga jezera ranjen na nogi i dospio je u Austriji u lazaret. A kad je ruska vojska došla u Austriju, pobignuo je on iz vojničke bolnice, preoblikao se u civilno i tako je po završetku boja srićno dospio domom. Ranjenje na nogi nije bilo teško, šplitar* su mu jur prije izvadili, rana je zacilila i on je mogao opet sve djelati.

Nataša je ostala u Gornjoj Austriji, ar se je proćulo, da su Rusi sve bivše državljane Sovjetskoga Saveza opet sprimili najzad u Rusko, ar su tribali svoje ljude za djelo. Štefan je vrijeda dobio interaliirnu legitimaciju, s kom je mogao i prik demarkacione linije svakamo u Austriji putovati ter je Natašu u Gornjoj Austriji stalno poiskovao. Našao si je ljudi, ki su Nataši preskrbili austrijsko državljanstvo i sve druge dokumente. Za „hranu” je ončas sve išlo.

Štefan je povidao svojim roditeljem, da ima u Gornjoj Austriji jednu prijateljicu, ali nij im velje rekao, da je Ukrajinka. Kad im je pak rekao, da bi on zeo jednu divojku, ka je iz Ruskoga i ka djela kod paorov u Gornjoj Austriji, bilo je iznenadjenje veliko. Roditelji su se protivili tomu, da bi si on zeo jednu tudjinku za ženu. Sada po boju je bilo u selu toliko vrlih divojak, da bi si on mogao lako ku dobru hižnu družicu u selu najti. Ali kad on nije htio drugačije, a Nataša im se je ipak dopadala, popustili su. Tako su se Štefan pak Nataša vjenčali u hodočasnoj criki u Celju.

Nataša je nastala vrla snaha i seljakinja, dobra i djelovna, tako da su ju u selu svi cijenili i rado imali. Stoprv kada se je sklopio Austrijski državni ugovor i kad su se normalizirali odnosi u Europi, pisala je Nataša domom u Bjelanovo. Kad duži čas nije dobila odgovora, pisala je ona na neku nje rodjakinju u Kijev. Ova joj je pak odgovorila, da su nje roditelji u boju zgubili žitak, a mladja sestra Irina da živi u Kijevu i da je onde udata. Od nje poslala joj je ta rodjakinja i adresu.

Kad je Nataša pisala sestri, dobila je vrijeda odgovor, ki je glasio: „Veselim se tvojemu zdravlju i tvojoj srići. Dobro si učinila, da nisi ostala doma...”

Kad su se Štefan i Nataša za nekoliko ljet kasnije vozili na koli s polja, a med njimi sidio njev mali dražesni sinčić, rekli su jedan drugomu: „Život je bio kot sanja. A da iz sanje more nastati istina, o tom nij mogao govoriti drugi, nego samo on, ki je vjerovao u bolju budućnost!”

*dočim = dokle

lifrati, nim. = isporučivati

lopami, lopa = pojara, daščara

sajav = čađav

šplitar, nim. = metalni komad, krhotina granate

Jabuka

Bilo je u šaroj jeseni pred oko trideset ljeti. Iz jutarnje bijele magle razmotao se je lip jesenski dan, pun zlatnoga sunca, ko je krasno pozlatilo prirodu u svojoj šaroj jesenskoj opravi.

Junak Marko Storičar je zašao u jedan tuđji kraj. Njegov prijatelj Viktor Jabuković, s kim on djela kod jedne firme u varošu, pozvao ga je preko vikenda (subota-nedilja) na posjet u njegovu domovinu, u njegovo lipo selo u južnom Gradišću, ko leži u zelenoj dolini med miljahnimi brižići i tamnimi lozami.

Subotu otpodne je. Njegov prijatelj ima puno posla. On je morao s roditelji pojtii na polje krumpire znimati. Gosta su tako ostavili samoga doma. To znimanje je nemer seljački posao, koga bi i Marko znao obavljati, ali on se nije javio, da bi imao volju s njimi pojtii na lapat djelati, nego se je činio kot da on od toga ne bi čuda razumio. On je imao namjeru, da će si malo pogledati to selo i okolinu oko sela. Ar njega su jako zanimali različni kraji u domovini, a pred svim hrvatska sela u Gradišću. Njegova velika radost je bila, ako se je mogao s kim-tim ku rič pominati po hrvatsku. Ar kade je on čuo lipu zvučecu hrvatsku rič, onde se je on ćutio kot doma.

Njegov djelatni kolega Viktor je prošao velje po podnevu s roditelji van na polje, a on je ostao sam u stanu. Pokusio je čitati u jednoj knjigi, ali nij mu išlo. Činilo mu se je u tom tihom stanu nekako dosadno i osamljeno. U jednoj lopi je našao dvokolce, ko je ispeljao na dvorišće, pogledao je od svih stran, opipao kotače je li su gumiji dosta napumpani. Kad se je osvidočio, da se more biciklom dobro voziti, zajahao je na kolce i izvezao se van na ulicu. Najprije se je vozio kroz selo od jednoga kraja do drugoga, a onda je krenuo u skradnje ulice. Na jednoj otvorenoj placi gledao je krasnu crikvu s nje vitkim turmom i črljenom kapom turmenoga krovića. Na turmu su zablislule velike turmene ure, kih broji i kazači su kazali na sve četire strane. Turmene ure su sa svojim zvonkim zvukom odbile ravno „dvi“. Gledao je neke stare, neke novije i najnovije stane. I ovde se je jur puno svega izgradilo i kaže se znak moderne naprednosti. Samo jedna kuća se još more viditi sa slamnim krovom, a na dimnjaku gnjazdo goljev*, sada u jeseni zaostavno, ar su se te ptice odselile na topliji jug. Ljudi, ki su bili na ulici, gledali su na njega – za nje tuđjinca. A kad ih je on pozdravio po hrvatsku „dobar dan“, odzdravljali su mu veselo i ljubezno. Svi su govorili po hrvatsku, samo jedan mladi muž mu je odgovorio „Guten Tag“ u drugom jeziku.

Na kraju sela zavezao se je po uskom putu prema polju. Došao je do jednoga potočića, u kom je tekla bistra vodica. Prik drivenoga mosta odrndao je njegov bicikl dalje u jesensku prirodu. Put dalje je peljao kot po jednoj aleji, na livu i desnu stran su stala veća ili manja stabla. Opa-zio je, da je to sve sadovno drivlje. Sve je igralo i titralo u jesenskoj šarini, na kiću su visile jabuke i hruške, a pod širokimi orihovimi stabli ležali su na tlu mnogi otpadjeni orih.

Izgleda, kot da bi bilo ovde sve tiho i u jesensku sanju povučeno i kot da ne bi bilo nikoga, ki bi došao pobrati ove orihe. Mladić je postao, nagnuo kolce k jednomu stablu, da si pobere jedan ili drugi orih. Nij on imao namjeru sada sadje trošiti, ali kad jur ležu na tlu, kad mu se jur nanudja ta otpadnuti sad, razgazi on nogom nekolike orihe, izvadi djadrke* iz lupinje i željno pogrize i potroši ta sad. Mogao bi si još nekolike u žep taknuti, ar ovde će je svaki kotač mimovozećih kol ili noga prolaznika razdrecnuti*, ali nij se hotio tim duglje zabavljati. Orihi nisu bili on sad, koga je on rado trošio. Njegovi domaći je najveć upotribljavaju za savnicu-masnicu i za drugo pecivo.

Još on nij zajahao na posudjeno dvokolce, kad se je na drugoj strani drvoreda pred njegovimi očima nešto začrljenilo. Pri jednom kitnastom i vrlo rodnom jabukovom stablu naslonjene su škale*. Na nji stoji negdo i trga rukom jabuke. Drivo je vrlo rodno, da se kite užiguju od toga jesenskoga blagoslova. Jabuke su črljene kot da bi to bili jesenski cvijeti, a črljeni se i halja jedne mlade divojke sa zlatimi kosami, ke su se žarile na suncu kot da su od svitle svile. Junak pelja kolce i gleda gori. To je divojka, mlada divojka vitkoga i šikanoga izgleda. Ona stoji na ljetvici (špriclu) škal, trga jabuke i meće je u košarku uz škale pričvršćenu.

Divojka je prema drivu okrenuta, tako Marko nij mogao velje viditi nje lice. On je gledao prema njoj, gledao je vitke noge u vuneni čarapa, gledao nje lipo tijelo. Blagi vjetrić se je igrao sa zlatnimi vlasi, ali i sa skutom široke črljene halje, ispod ke su kujcale krasno našite zubice od šnicke-zdolnje halje, kot da bi to bile modre plavenke uz grm črljenih rož.

To se je dopadalo pogledu mladoga človika, ar je on volio viditi kod nježnoga ženskoga bića tako dražesnu i čarobnu opravu, nego li kakove izrabljene hlače, u ki lipe divojačke noge izgledaju kot dva umotani kolci. Kad je on tako piljio gori, mu se je nekako činilo, kot da se divojka ne bi zanimala za njega ili ga još nij opazila.

I bilo je tako. Ar kad je ona opet stavila neke obrane jabuke u košarkicu, pogledala je začudjeno doli i opazila je njega. Ona se je zarumenila kot jutarnja zora, oči su se zakrisili, ali rekla nije ništa. A to je po sebi razumljivo, ar pozdraviti triba on, ki dojde mimo.

I Marko nije znao najti velje prave riči, no konačno je rekao:

– Dobar dan! Ali imate vi krasne jabuke! Bi li mi mogli dati jednu kušati?

Divojka nije rekla ništa. Ali je uzela jednu veću i lipu jabuku iz košarke i hitila ju doli junaku. Marko je brzo protegnuo svoje ruke, a onda je stisnuo šake i ulovio je šikano padajuću jabuku.

Pak i kako je on ne bi ulovio? On je u lovljenju jur dobro izvježban, ar jur oko sedam ljet igra ulogu vratara-golmana u jednoj nogometnoj momčadi. Pravoda su njegove labde puno veće nego jabuka, ali znadu biti i teške i oštre. No i ovde – tako se stane svakomu vrataru – ne more se svaka labda uloviti, nego tu mora on iz mriže vanzeti!

– Lipa vam hvala na ovoj lipoj jabuki! – rekao je on, nakloneći se glavom. Divojka se je kratko nasmišila, ali rekla nije ni riči.

Kad se je vozio Marko dalje, pogledao je kratko najzad i opazio je, da divojka gleda za njim. On bi joj rado rekao još ku-tu rič, ali već se nije siguran, da bi išao još najzad. Bojao se je, da bi to moglo njoj smišno biti. Pak on je bio i malo sramežljiv. Tako je krenuo biciklom prema domu svojega prijatelja.

Putem je mislio na divojku u črljenoj halji, ka se je nasmihnula kot kasno jesensko sunce. U ruki je držao črljenu jabuku, ku je mislio stoprv kasnije pogristi. Diboko u njemu su se probudile neke tajne ćuti, ke su mu užgale srce i probudile neku vruću čežnju.

Nije li i Eva u paradižomu dala Adamu jabuku? A kad je prvi muž tu jabuku pojio, doneslo mu je to nešto ča je bilo sudbonosno za njega grih!

Marko je povidaio svojemu prijatelju o svojem doživljaju i pokazao mu rumenu jabuku. A stoprv sada je on okusio i pojio ta ukusni sad iz stabla na rubu polja, ta mali dar od nepoznate divojke.

– Da, tako je! – rekao mu je njegov prijatelj. – Naše divojke ne govori odmah, a još manje onda, ako su zauzete kakovim poslom... Ali zutra nedilju, pred mašom kod crikve, ćeš mi moći pokazati, ka divojka je to mogla biti. Ar ako je ona iz našega sela, dojt će ona sigurno u crikvu.

Pred crikvom na nedilju zagledao je Marko velje* tu lipu divojku i prepoznao ju med drugimi divojkami. Nosila je plavu nafodranu* halju i bijelu bluzu, a u ruki joj molitvene knjige i očenaši. On je pokazao svojemu prijatelju, ka je to čera bila i od ke je on dostao jabuku.

– Ej* to je Jelka Prigličeva! – rekao mu je prijatelj. – Pak da ti velim istinu: na tu Jelku sam i ja spustio svoje oči. Kod nje neće biti lako, lipa je i snažna, poštena i iz dobrog stana. Na nju je jur već junakov hitilo svoje oči. To morem reći jur zbog toga, ar njoj svako ljeto ki drugi postavi majuško drivo. No jedan izmed nje obožavatelj sam i ja. Ali zbog toga ne moraš obišati glavu, ona je još slobodna. Nisam čuo, da bi koga stalnoga imala.

Marko se je zamislio i hotio je još nešto reći. Ali onda su zazvonili svi zvonci na početak maše. Divojka je odlazila u crikvu, a oni su otkoracali po stepenica gori na koruš.

Rumena divojka i črljena jabuka ostali su junaku Marku u dugoj uspomeni. Uvadi se more to, da je on tu divojku još jednoč vidio i opet dostao od nje rumenu jabuku.

***djadrke**, djadrka = jezgra oraha

goljev, golja, ug. = roda

nafodranu, nafodran ug. = nabran

razdrecnuti = razdrobiti

škale = ljestve

velje, veljek = odmah

Majuško drivo

Bila je krasna i mlačna aprilska noć. Na nebu se je šetao Misesec kot tihi noćni čuvar, a okolo njega su migetale bezbrojne zvijezde. U močvarnoj mlaki pokraj željezničke pruge kreketalale su bezbrojne žabe, a žapke pumpori pumपालi su svoje „pum-pum“, kot da bi to bilo skladno kontranje pri tom noćnom koncertu.

Po ulici sela išle su tri tajne i čarobe osobe. Ulične lampe su prijatno migale, ali ipak nidgor nij prepoznao te tri muške oblike.

Bio je to junak Toni pak njegovi prijatelji Štefe i Martin. U sjaju noćne lampe moglo se opaziti, da su oni sobom nosili nešto svitlo i oštro. Jedan je nosio pilu a drugi sikiru.

Oni su išli tiho i prez riči. Ča je uzrok, da nisu ništ govorili? Znamda ima ovde nešto otajnoga, ča nigdor ne smi znati i viditi, a znamda i nešto sumljivoga i zakonski prepovidanoga?... Gdo zna?

Kad su oni prošli po brvici prik sablasno šumećega potoka, peljala ih je tanka stazica do loze. Kad su došli med gusto drivlje u brižak plazneće loze, upalio je Toni žepnu lampu i pošušljao im je:

– Ja sam jur označio jednu lipu i ravnu brezu, ku ćemo pak odsići. Ipak moramo paziti, ar ju moramo ukrasti, kad oni u susjedskom selu ne prodavaju mlade breze za majuško drivo. A njev lugar Lang u noći oko prvoga maja pazi u lozi. Moramo dakle biti pažljivi!

On je opet ugasio žepnu lampu, ar su se polako navikli na škurinu u noćnoj lozi. Stoprv kad su oni došli na neko mjesto, kade su se srebrila neka blijeda stabla, upalio je on opet svoju lampicu.

– Glejte sada, ovo je ta od mene izabrana breza, ja sam uz stablo zabol jednu baticu kot znak.

Sada je jedan zasikao u nedebele stablo, a drugi zapilio i breza s bijelom nogom i zelenom korunom ležala je vrijeda na tlu.

Toni se je zadovoljno nasmišio. On je najeo svoje dva prijatelje, da mu oni pomoru pri ovoj akciji. Obećao im je, da ćedu pak zutra u krčmi malo svečevati. On će im rado platiti pila i jila za njevu pomoć i njev trud.

Oni su odnesli drivo do jedne grabice – suhoga loznoga jarka, po kom se je laglje moglo dalje, a oni su skupa s drivom bili u grabici dobro skruti. Po jarku su došli vrijeda po brigu doli van iz loze, a onda po stazi do potoka. Potok je sačinjao medju hatara med područji susjedskoga i njevoga sela. Kad su došli mimo mlina i po brvi pokraj šumeće gati prik potoka, odlanulo im je. Ovde na zemlji domaćega sela već nijedan lugar nij imao pravo nje zastaviti, ar se već ne bi moglo dokazati odakle su oni drivo primili.

Pod lopom u domaćem stanu Tonija nakinčili su pak brezu s lipimi traki-pantljiki u različni farba. Drivo su pak odnesli pred jedan stan, kade su skopali malu grabicu u ku su drivo stavili i grabicu opet zagrnuili.

Toni je bio duboko zaljubljen u Milkinu Maricu. On joj je hotio svoju ljubav pokazati na ta način, da joj postavi pred nje domaćim stanom takozvano majuško drivo. To je bio jur stari običaj, a i znak neke tajne ljubavi. A ki postavi jednoj divojki prvi put jedno majuško drivo, veli se, on je pravi ki ju ljubi. A ovoj ljubavi treba najveć pažnje posvetiti.

Jutro na prvi maj bilo je bistro, krasno i puno sunca. Marica se je jur rano digla, ona mora pomagati u kuhinji pri napravljanju ručenja, a onda mora nositi mliko u mlikarnicu. Ona je prva izašla iz stana. Majuško drivo pred njevim stanom je nju iznenadilo ar i do srca razveselilo.

Kad se je ona paščila u mlikarnicu i u ruki nosila plavu kantu napunjenu mlikom, bila je tako zamišljena da je još i nekim zabila reći „dobro jutro“. Stalno su joj vrvile misli, gdo bi nek to mogao biti ki je njoj postavio ovo lipo majuško drivo. Za nju se je zanimao neki stranjski junak, kovač, jedan seljački mladić iz sela... Pak... pak?... No da, ta Toni Škarićev... Toni je rado gledao za njom, ali on je malo sramežljiv, nijednu rič joj još nij rekao o ljubavi.

A pak zač ne, on je vrlj, njoj se on dopada, a ima i zanat, djela kot zidar u varošu, a na kraju tajedna pomaže i doma u seljačtvu. Ali on je sramežljiv i mučljiv... Ako hoće nešto, mora ča reći, mora srce otvoriti!

Kad je ona išla domom iz mlikarnice, vidila je da su mnogi ljudi istaknuli državne zastave na krovina ili škulja na stijeni stana. To je znak, da je prvi maj jedan svetačni dan, koga ljudi rado zovu „državni svetak“. Po selu se je vidilo već majuških driv. Tako nije ona sama, na ku je negdo mislio i za kom kuca neko zaljubljeno srce... No će se pak viditi, kad se ta postavljča majuškoga driva javi.

Prvi maj je, lipo protuliće. Ptice pjevaju kot da bi bile zaljubljene. A majuško drivo titra na majuškom suncu, šari traki igraju na vjetriću, kot čarobni cvijeti neke ljubavi. A ta tajna ljubav je razvedrila i uzbunila dvojca srca.

Mali seoski prorok

Bilo je u marcu 1938. Rano protulično sunce je slabo svitilo i probudjalo od sniga već oslobođenu prirodu, ali nad poljem je puhao još dosta hladan vjetar.

– Evo se zima bori s protulićem! – rekao je seljak Ive, kad je zatvorio štalu, u koj je on ravno završio večernje krmljenje blaga. Sunce na dalekom zapadu padalo je jur za plavucke brige, ognjeno i krvavo.

Vani s ulice bilo je čuti bučnu glazbu. Ivi Miklušiću se nije vidila ova preveć bučna mužika, ka je glušala u njegovi ušima kot kakov turobni rekvijem. Na nutri ga je gnjavilo, da ima u selu toliko ljudi, ki tako veselo pozdravljaju prevrat, novu državu i novoga vladara. Ar on se je bojao, da ta *trinaesti marc* neće donesti najboljega. On je mislio pritom i na jednu od svojih susjedov, ka je htla svenek reći, da je broj 13 takozvani „nesrični broj“.

Kad je on po vičeri skočio malo na pohod k nekomu svojemu rodjaku, da se malo skupa sjedu i pokuru jednu ili dvi fajfe duhana, vidio je on na licu ovoga blisak nekoga zadovoljstva i

ufanja. Pri razgovoru za ovo i ono došao je pak tetac Ive i na takozvani „novi protulićni vjetar“, na marše, glazbu i oduševljene poklike, ke je on čuo s predvečernje seoske ulice. Ar ovako bučno i veselo se jedan preokret još nije svečevao.

– Da! – rekao je tetac Pave – morebit da bude odsad nešto bolje. Ufati se moremo na svaki način... A ta marš kroz selo, ta glazba i ti pokliki na ulici, to se mora! To je od više štige komandirano. A kad jedni pritom diozamu, moraju i drugi s njimi koracati!

– Ter neka se nek veselu neka nek mužikaju, viču i svečuju! Jednoč će im biti i toga dosta, a znamda i preveć! A znaš ti, ča će to pak donesti? A boj, samo boj!

– A zač pak boj?

– A zato, kad ta novi duh viče, da hoće ono i ono imati. A sve to ča on potribuje, mu nećedu dati!... A zač su pak ta velika obitanja: „Dat ću svim djela i kruha?“ Kad se u njegovoj državi svom moćom djela oko naoružavanja! A za ta cilj će se sada i kod nas djelati! A sve to vikanje, nagražanje pak onda i to naoružavanje more imati za cilj samo boj. A oni, ki viču i mašu zastavami, ćedu isto kot i oni ki to šutnjom gledaju, dostati jednoga dana svoju monturu i pušku u ruke, pak ćedu dalje marširati i marširati!...

U tom je tetac Ive imao zaista pravo. Došao je boj, ki se je pak ognjeno rasplamsao i proširio se, kot kad zapališ na požetom laptu suhu slamu. Oni, ki su vikali i oni ki nisu vikali, postali su samo broji na jednoj tablici, ka je visila soldatu oko vrata.

Tri ljeta kasnije sidio je tetac Ive Miklušić opet, kot po svojoj običnoj navadi, u stanu svojega rodjaka Pave. Ta dan je bio jako vruć. Bio je cvatući misec juni, okolo Petrove. Ljudi su dovezli iz sjenokoš zadnje suho sijeno, a ramale su se domom i suhe diteline. Kade-tade je još bilo ukapanja brgunde i nagnjivanje krumpirov i kukorice. Žito se je jur dobro razvilo, tako će moći biti vrijeda i žetva.

Seljak Ive spustio se je umorno na stolac u sobi svojega rodjaka Pave i zapalio si svoju fajfu. Večer je ovako u ljeti za seljaka samo kratak, ali za par važnih riči će još biti časa. Kad su se skadili prvi dimaci iz fajfe, pitao je Ive, pokrocajući* si zabrinuto svoje čelo:

– A ča ćeš ti reći k tomu nenadijanomu napadu na Sovjetsku Rusku? Je li te nij ta 22. juni 1941. presenetio?

– Hm, hm... A ča ću reći? Nisam niti sanjao o tom. Ali kako sam čuo, naši vrlo napreduju.

– Da, napreduju!... To je samo sada na početku, ar se ti još nisu pravo sabrali od svega šoka. Ali zapameti si nek to, ča ti ja sada velim: Ruska je velika, silno velika jur u Europi, a onde za Uralom je još silna i nedokrajna Sibirija. Tako cijela Ruska – ili kako ju zovu Sovjetski Savez – to ti je skoro pol svita! Jur na početku je front dosta širok, a onda se ta zemlja širi kot traktur*, ki je zdola pri civi uzak, a onda svenek širji. A Rusi imadu i mnogo naroda – milijone i milijone! Gdo će sve to moći nutarzeti, posjesti i onda sve to držati i čuvati? – A nigdor i nigdor! Ta silna zemlja će nas poždruknuti*! Ovdje ću ti ovo pošušljati – ako bi velje zbog ovih mojih riči mogao u Dahavu dojt: To je zgubitak, sigurni zgubitak!

Pave je samo teško uzdahnuo i klimao nerazumljivo svojom glavom. Ali Ive je nastavio:

– Znaš, pred nekim časom sam imao posla u glavnom mjestu našega „Krajza“*. Tako sam zašao i na željezničku postaju. Onda sam zagledao nešto, čega do sada još nisam vidio. Na svakom vagonu, ki je stao onda na prugi, stoji s bijelom nekrivom farbom zapišeno „Kotači se moraju takati za dobitak!“... Hm, kako raskričane parole! A ja bih znao k tomu još zapisati: „Kolikokrat se kotači obraćaju najper, tolikokrat ćedu se oni obraćati po najzad!“

Kad je Ive izrekao ove „proročke riči“, nastala je u seljačkoj sobi velika tišina... Čule su se još samo riči „Laku noć“ pak muklo škripanje pri zatvaranju vrat u hiži i krpļjetu*...

Prohadjala su ljeta, jedno za drugim, Riči, ke je rekao sijedi tetac Ive, obistinitile su se. Ovih riči svidok bio je i pisac ovih redov.

Kad sam se pak jednoč u seoskom društvu razgovarao i povidao o ovi riči iz ust jednoga običnoga seljaka, rekao je negdo tiho:

„Da, tako je bilo! Tetac Ive je imao pravo! Nije li bio on u tom jedan mali „seoski prorok“?... Ja mislim, da proroki nisu bili samo u Bibliji.

***krpļjetu**, krpļjet = kuhinja

Krajza, krajz, nim. = kotara

traktur nim. = lijevak

pokrocajući, pokrocati (se), nim. = ogrepsti (se)

poždruknuti, poždroknuti = progutati

Skrivao se je...

Jesen je igrala u svojem bujnom šarenilu, kada je vojnik Joško Korenić čekao na rubu ceste na autobus. Bio je doma na urlapu-dopustu od kih 14 dan, a sada je opet došla doba lučenja – lučenja od svojih domaćih i od svoje mile domovine. Njegova majka ga je sprohodila do autobusa, da mu pomore nositi njegovu tešku prtljagu, čega ali on nije tribao: Ar ručnu torbu (ruksok) je lako nosio na svojem hrptu, a za teško nabiti kofer-kovčeg je imao dvi ruke.

Ali prije nego je došao autobus, doletila je tamo još jedna seoska žena, ka ga je prosila:

– Joško, čula sam da se ti u Beč voziš. Ja bih te prosila, da li bi zeo sobom ov paket mojoj sestri Julki, ka stanuje u nutarnjem varošu. Znaš, mi smo zaklali svinju, rado bih joj ča poslala od mesišća, ali civiliste oštro kontroliraju zbog švercanja*, a tebe kot vojnika nećedu pogledati. A ako bih to poslala poštom, nij to za mesišće dobro, ako bi paket par dan putovao.

– Rado bih vam to zeo, teta Tilda, ali ja sâm imam puno za nositi. Pak ja neću imat vrimena k vašoj sestri pojtji, ar moram velje dalje autobusom k mojoj vojničkoj jedinici u Himbergu.

Teta Tilda se je zamislila pak rekla:

– Ali Joško, neka se bojati posebnoga štrapaca! Negdo od njih će dojtji na bečanski Južni kodvor, kako sam im pisala. Onda će te čekati ili moja sestra Julka ili nje muž Štefe.

A kad je Jošku i njegova majka nagovarala, zeo se je za ta paket. Paket nemer nij bio lagak. Ali imao je još svoju drugu ruku slobodno.

Autobus je došao vrijeda na Dolnju Pulju i postao na rubu loze. Kroz lozu se je moralo još piše, ar je bio put za široki autobus preuzak. Na sredini loze Pereš stoji mala željeznička stanica, ovde postaju vlaki, ki se vozu od Kisega prik Šoprona u Novo Mjesto i u Beč. Cijela loza je šušnjala u jesenskom čaru, a žuto i črljenkasto lišće je tiho padalo sa stabalja. Vojnik Joško je plaznio u brižak gori, noseći svoje tri „pakete“, ki svi skupa nisu bili laki, ako mora putnik malo dalje i u brig gaziti. A kada je plaznio u vlak, ćutio je da mu ta paket od tete Tilde za tetu Julku u Beču pači, ar se je morao jednom rukom uloviti za ručku pri plaznjenju po štiga u visoki vagon.

Stoprv kad se je vlak ganuo i on mirno sidio u kupeu vagona, počeo je najzad misliti. Bio je doma na dopustu, ali je ta lipi čas prebrzo odletio. Još nije okusio fronta. Budući da je mladji i nešto slabiji u zrastu, zaredili su ga k flakom-topom protiv neprijateljskih zrakoplovov, ki su napadali bombami varoš Beč i okolinu. Jur drugi dan jutro morao se je javiti kod svoje baterije. Ali bolje i praktičnije je, ako se jur danas tamo odveze, da bude jutro za dobe onde. Dalje je i na to mislio, da li ćedu zaista dojtii po paket na kolodvor. On je tu tetu Julku iz Beča poznao samo površno, a na nje muža se ne zna ni spomenuti kako izgleda. Ali je li oni njega poznaju, je li ćedu ga viditi na Južnom kolodvoru gde zna sve vrviti od putnikov i drugih ljudi.

Vlak je šumio i letio kroz jesenske kraje domovine. U Šopronu je morao vlak duže vrime čekati, a u Novom Mjestu su se opazile zapreke i mnoge škode od neprijateljskih bombov.

Na Južnom kolodvoru u Beču je bilo mnogo ljudi, da se je kumaj* skroz moglo. Postao je pri izlasku s perona i gledao simo-tamo, ali nigdor nije došao po paket. Tako mu nij preostalo drugo, nego da stupi u tramvaj i da se tamo vozi. Na paketu je bilo zapišeno ime i adresa. On se je dobro putio u varošu, tako je vrijeda našao tamo.

Teta Julka mu je otvorila i mu rekla, da je nje muž Štefe otišao na kolodvor, da njega dočeka, ali se znamda u toj vrevi nisu vidili ili nisu prepoznali.

Joško Korenić se je u stanu teca Štefe i tete Julke dobro ćutio. Dali su mu vičeru i prespao je kod njih. Tako se je stoprv jutro odvezao k svojoj bateriji u Himberg.

Joško Korenić je i nadalje služio kod flak-baterije u Himbergu. Ovde je bilo mnogo posla, ar su mnogokrat došli neprijateljski zlakoplovi prik varoša, na ke se je moralo striljati. Ako je od tih neprijateljev moralo od časa do časa i dosta doli, pogodile su bombe teško varoš Beč i okolična mjesta, porušilo i uškodilo se je mnogo stanja a i mnogi mirni i nekrivi ljudi su morali aldovati svoj žitak.

Joško je zadobio kod pretpostavnih svoje jedinice mnogo povjerenja, ar je bio šikan i vrlo sposoban. Njega su većkrat poslali kot kurira u varoš i drugamo. Tako je većkrat imao mogućnosti dojtii na duže ili kraće vrime u stan tete Julke i teca Štefe, ki su bili pazikuće-hausmajsteri.

Kad se je počelo gibati protuliće, reklo se je svagde, da se od Madjarske približuje sovjetska vojska. Tako su bile postavne u alarmno stanje i sve flakbaterije u istočnom dijelu tadašnjega Ostmarka. Oko njih su se morali skopati grabe-šanci i sve se je pripravljalno na to, da ćedu svi topi-flaki a i svi vojnici baterije stupiti u borbu na zemlji čim se neprijatelj pojavi u njevoj okolini. Ovo je nemer i mladoga Jošku prestrašilo, ar on još nij sudjelivao u borbi na zemlji protiv neprijatelja lice u lice. Ali gdo ovde pita: hoćeš ili nećeš? Morao si priseći, a tako ćeš morati i spuniti svoju dužnost ako te bude to i žitka stalo!

Protulićni dani su dohajali, a tim je rasla i napetost. Od istoka se je jur čula grmljavina topov i praskanje granatov. Govorkalo se je, da more neprijatelj biti za dva-tri dane pred njevimi šanci. Sve se je pripravljalno na borbu na zemlji. Flaki ćedu biti dobro oružje protiv tenkov i drugoga, a vojnici ćedu morati pograbit i za pukše, bajonete, pancerfauste*, ručne granate i drugo. Ar braniti se mora sa svim mogućim svaki pedanj domovinske zemlje, tako je glasila zapovid.

– Kanonir Korenić! – rekao je jedno jutro šef baterije. – Evo jedno pismo, ko morate velje odnesti na višu komandu u varoš Beč! Morate se ali paščiti i velje vratiti najzad, ar sada zna jur svaka minuta kakovu promjenu donesti! Dakle, vi znate kade je glavni štab našega regimenta. U pismu je tajna i hitna poruka, ona smi samo u ruke najviših oficirov dojt!

Joško je preuzeo zapečaćeno pismo i se dao na put. Jedan vojnički auto ga je zeo sobom do ruba varoša, a kroz varoš je morao dijelom piše pojt, ar se tramvaj ili autobus već nij svagde vozio.

Vrijeda je obavio svoj nalog, odnesao je to važno pismo i predao ga kako mu je bilo naredjeno. Prije nego se je dao na put da se vrati opet najzad, htio je još jednoč pokuknuti k teti Julki i tecu Štefi.

Na sriću je našao sve doma, ali vrlo potišćene i uznemirene. Ča su mu oni sve povidali, toga svega sam nije znao. Ar su se vojničke jedinice čuvala toga, da bi se preveć govorilo, da se ne bi iz toga još zlegla znamda kakova „panika“. Kod Štefe pak Julke u stanu bio je prošli večer jedan stariji vojnik, ki im je svašta povidao. Rekao je, da je varoš Beč u velikoj pogibelji i da će vrijeda pasti u ruke protivnika. Ar Velikonimška ima premalo vojske, oružja i opreme, da bi se mogao varoš uspješno i dugo braniti. Kad im je i Joško povidao, kako se njegova baterija pripravlja na borbu, ka more svakim danom početi, rekli su mu njegovi prijatelji:

– Joško! Ti si sada u velikoj pogibeli! Ali neka biti tako zjalav-bedast, sada pojt u krvavu borbu, i znamda zgubiti glavu, pasti u ropstvo i zajti kamo u Sibiriju ili drugu dalekinu! Mi ćemo ti pomoći, dat ćemo ti civilnu opravu i ćemo te shraniti!

Joško je zašutio, srce mu je počelo burnije kucati, a glas mu je drhtao kot trska na vjetru.

– Vaše riči lipo zvuču. Ali morate si misliti, da ćedu me iskati. A ako me ulovu, onda mi još ni Bog neće pomoći, ar je to „big od zastave“!

– Toga se ne trebaš bojati! Mi ćemo te dobro shraniti! – veli tetac Štefe. Mi kot pazikuće-hausmajsteri poznamo svaki kutljac u našoj pivnici, kamo nigdor neće zajti.

– Ako bi pak u vašem stanu gdo to doznao, mogli bi me izdati.

– Za to nigdor neće znati. Mi nikomu nećemo reći ni riči o tom!

Joško si je brisao čelo, ko mu se je nehoteć smočilo. Mislio je neprestano i potiho srkao kavu, ku su mu domaći donesli na stol.

Medjutim su se vani čuli kikavi zvuci sirenov, a to znači: zračni alarm!

U hodniku i po stepenica čulo se je štropotanje i bižanje. Sve se je pašćilo u podrum-pivnicu, da se skloni u prostoriju zračne obrambe.

– Sada moraš s nami u pivnicu! – veli tetac Štefe ozbiljno. – Ali prije sukni u civilnu opravu, moja žena ti ju je jur priredila! Ar u vojničkoj uniformi te ovde nigdor ne smi viditi!

Čim su oni bili u pivnici, jur se je čulo brundanje zrakoplov. Cijele pol ure je duralo bombardiranje, ali se je činilo, da bombe nisu pale u neposrednoj blizini njevoga stana.

Kad su izišli iz zaklona gori, dotekli su neki ljudi, ki su mnogo i mnogo znali. I to ne samo kade su bombe pale, nego da je na neke dijele varoša pala i cijela tuča granatov iz teških topov. A to je siguran dokaz, da se Sovjetska armija nalazi jur blizu varoša.

Tetac Štefe je otpeljao Jošku, ki je još uvijek bio u civilnoj opravi, opet doli u pivnicu. Zdola pod velikim stanom na pet spratov-katov bila je velika i diboka pivnica, ka je imala mnogo većih i manjih prostorijov. Štefe je peljao Jošku kroz ov labirint, otvorio je jedna vrata za drugimi. Negde je porinuo kup dasak kraj, a onda je otvorio jedna skriva vrata.

– Evo, Joško, – rekao mu je – ovde je jedno sklonišće, kade te nigdor, ki ne pozna do temelja sva mjesta ovoga stana, neće moć najti. Ovo mjesto bilo je svenek tako zabacano, da ono nije ni stanovnikom ovoga stana poznato. Ovde ćemo ti napraviti malu steljku, a ulaz ću ja tako zapraviti, da nigdor živi neće toga moć raziznati ter neće moć tebe najti. Hranu ćemo ti mi nositi, a o svem drugom ću te htit informirati... Neka bit nešikan, ar ovde ide ne samo za sada nego i za budućnost. Ar ta „konačni dobitak“ (Endsieg) je jur zgubljen. A drugače tebe more čekati samo ropstvo ili smrt, ar srića ne služi človiku svaki dan. Na „sriću“ u ovom ognju ne smimo računati!

Kad su došli opet gori u sobu, rekla je teta Julka, da se je pročulo, da se neprijateljska vojska jur nalazi istočno, južno i zapadno od Beča, a njeva artilerija jur strilja u varoš nutar.

Kad je Joško Korenić ovo čuo, bio je pripravan primiti prijedlog teca Štefe i skriti se u skrivališću njeve pivnice.

Dali su mu još jednoč dobru i kripnu hranu, ar su imali ča još od onoga ča su im iz doma u paketu poslali, a imali su sakrito i dosta rezerve. Budući da je bio jur početak aprila, bilo je u pivnici dosta teplo, da se more u tom skrivališću zadržavali i spavati.

Vani pred stanom je postao jedan teretni auto pun vojske, a svi teško naoružani.

– Sada velje doli! – rekao je tetac Štefe. – Ar bi mogli ovi u stan doйти!

On je otpeljao Jošku doli, otvorio mu je vrata shranišća, ka je potom opet zatvorio, ali ne zaklenulo, tamo je pak pometao daske, različni kljumbet*, onda vriće s ugljenom, drva i drugo. On je to sve tako pokrio, da se od izvana ništa nije moglo viditi. A onda je prošao opet gori u hižu.

U medjuvrimentu su jur došli dva vojniki u njev stan, ki su pitali njegovu ženu, je li se gdo od nimške vojske nalazi u stanu. Ona im je rekla, da oni nikoga nisu vidili.

Drugi dan jutro došla je jur zapovid i naredba, da moraju svi stanovniki varoša Beča, ki su civilisti i nimaju kakove dužnosti oko obrane, pojti u pivnice, ar da će vrijeđa početi borba za varoš... Tetac Štefe je još mogao Joški u skrivališću reći, da se linija fronta nalazi jur u Schwechatu i Himbergu, ar da se tamo već ne more dobiti telefonska veza.

Kad su došli svi stanovniki stana u pivnicu i smjestili se u obrambenoj prostoriji (Luftschutzkeller), došli su nenadijano tri vojniki od vojničke žandarmerije s lančenom pločicom oko vrata u pivnicu. Potribovali su od svakoga muža iskaznicu i ga pitali, da li se još kade u stanu nalazi ki tuđji muž. Kad se je svaki legitimirao, prošli su opet iz stana.

Ova kontrola se je u danu još jednoč ponovila. Ovput je morao hausmajster Štefe otvoriti vrata svih prostorijov u stanu. Svakamo su pogledali i posvitili u svaki tamni kut svojimi žepnimi lampami.

Dezertar – kako bi mogli zvati pobignutoga vojnika – drhtao je u svojem shranišću, skrit med daskami i pokrit dekami. Ali ta tajna vrata nisu našli. Kad se je kontrola odaljila, odlanulo mu je. On je znao, da bi u slučaju da ga najdu i ulovu, bio za njega ov boj završen i on svoje domovine već ne bi vidio.

Njegovo tajno shranišće u pivnici je bilo na rubu jedne ulice. Jedan mali mutni obločić davao je nešto svitline. On je ta obločić začepio nekimi krpami. A da bude mogao ča viditi u svojoj tijesnoj prostoriji, imao je pri ruki malu žepnu lampu na bateriju. Ta prostorija bila je oko tri metre dužička i dva metre široka. Ovde je htio prije biti materijal za gorivo, ki se je ali kroz zimске dane pohasnovao i požgao. Da se njegovo tijelo ne zadriveni, htio se je malo gibati i koracati simo-tamo tako tiho, da se to ne bi moglo čuti niti od zvana a niti u onoj prostoriji u koj su bili sklonjeni ljudi stana.

Najjednoč se je od zvana čulo striljanje, praskanje granatov, roždjanje* tenkov, divlje bižanje i grubni poviki komandiranja. Vani je sve pucalo i njemu se je činilo kot da bi negde u blizini gorilo. Podnoč je pak sve to prestalo.

U noći nij već bilo pucnjave, samo ovde i onde kot da bi praskao i pucao oganj. Prem ugodne aprilske noći činilo mu se je u pivnici, kot da bi sve smrdilo od praha i dima.

Tu noć u svojem shranišću skoro nij mogao zaspati. On je nemer* dobro skrit, ali ako tamo padne bomba ili granata, ili da bi zbog ognja morao van? Pak kako dugo će to još durati?

Svistan si je bio toga, da nij samo on u pogibelji, nego i ovi ljudi, ki su njemu mislili pomoći... Ali i onda, ako bi njega znamda našli, ne bi on nje uvadio, ar onda bi mogla kaštiga i na nje pasti. Oni imaju dvoju dicu, ka bi tako mogla zgubiti svoje roditelje. No i onda, ako bi on uz sve metode preslušanja šutio, mogli bi na nje sumnjati, ar je morao ovde biti negdo ki se u stanu dobro puti i ki je tako preparirao i priredio to shranišće. Njega su nemer vidili neki ljudi u stanu, ali nisu ga vidili u uniformi i nisu znali da je on bio nimški vojnik.

Jutro mu je donesao tetac Štefe u termos-flaši čaja s rumom, da si malo otepli želudac. Mlika za kavu nisu imali. Štefe mu je rekao, da su cijeli čerašnji dan vladale teške bitke u različni dijeli varoša, puno stanja se je porušilo ili uškodilo, a na mnogi mjesti je gorilo. Ali njev dio varoša još držu Nimci u svoji ruka. Ipak se računa tim, da se branitelji nećedu moći dugo držati, ar je varoš Beč od istoka, juga i zapada okrojen. Pokuknuo je i malo van na ulicu, pokusio je nešto saznati, ali mu mimo bižeći vojniki nisu htili ništa povidati... U svom shranišću neka bude nek strpljen, mer da već neće dugo durati, a u tom shranišću ga nećedu najti.

Jutro se je opet počelo sa šumenjem, praskanjem, pucanjem, čulo se je škrebetanje tenkov i vladala je divlja buka. Sada su počele granate i bombe i u blizini padati, da je vani bubnjalo i vreščalo, a zidine su se stresale kot da bi rade skupaspasti. On je zaoštrio svoj sluh – i čudo: mogao je sve dobro čuti. Čuo je jaukati žene i plakati dicu iz prostorije za zračnu obrambu, ka nij bila daleko od njega.

U pivnicu su opet jednoč došli vojniki poljne žandamerije, ki su oštro kontrolirali sve muže, naročito one ki su mladji. Oni su potribovali, da im se otvoru svaka vrata, pokažu sve prostorijske i sve kute.

Došli su tako i do onoga mjesta kade je bio vojak Joško shranjen.

– A ča je tote? – pitao je jedan vojni žandar oštrim glasom.

– Tote su drva, ugljen, stare daske i drugi materijal za gorivo.

– Ima li još ku prostoriju ili ki kut ovde, kade mi još nismo bili? Recite istinu, ar ako koga najdemo, imat ćete vi s bojnim sudom posla? Svako skrivanje dezertorov ili drugih sumljivih osobov vas more stati najteže kaštige!

– Rekao sam vam jur, da sam vam jur sve prostorijske pokazao. Ovde u ovom stanu nima drugoga, samo stanovnici stana se nalazu u pivnici! – reče im Štefe odlučno. On se je svom moćom trsio biti čim mirniji, da ga drhtajući glas ne bi izdao.

Vojniki su još jednoč krenuli pogled na livo i na desno, zadušivali* na svaku stran kot lovački psi. A onda su salutirali i otišli van iz pivnice i po štiga gori ter ostavili stan.

Kad su ovi prošli, smirio se je opet skriti človik u kutu pivnice. U tom hipu je opet pala jedna granata na ulicu blizu pivnice, da su se na malom obločiču polamala stakla i poletila iz ramov van. Štefe je brzo skočio tamo, stavio na otvoreno mjesto neke canjke a prik njih daske. Ako ne bi to učinio, moglo bi se s odzvana lako nutar pokuknuti.

Čuo je divlju larmu i bižanje nekih vojnikov. Ali nekako mu se je činilo, kot da je došla nekakova stanka u toj buki i pucanju, kot da bi to bilo jur nešto dalje od njegovoga mjesta. Sada je čuo vani tudje glase, ke je mogao jedva razumiti. Uz poklike komande mišali su se divlji zvuki psovokov... Nije li to neki slavenski jezik? Morebit su jur Rusi ovde?... Jur ga je nutarnji glas pozivao, da bi porinuo daske kraj, zneo canjke s obločiča i pokuknuo kratko van na ulicu. Ali toga nikako ne smi učiniti, ar bi tim mogao izdati svoje dobro skrito sklonišće. A i u to se ne more ufati, da ćedu ga Sovjeti dobro primiti. Ar človik nikada ne zna, ča je u tudjem vojniku nutri.

Tako je ostao šutljiv u svojem zaklonu. Čuo je opet teške korake i psovke u pivnici. Sada je točno razumio, da to već nisu Nimci. Sada je spašen, mislio je. No ali boj još nije na kraju, Bog zna ča još more dojt?

Vrijeda potom došao je tetac Štefe doli, ki je porinuo daske i sve drugo kraj.

– Rusi su jur ovde! – rekao je kroz pučinu vrat. – Bili su i u našoj pivnici, pregledali su svakoga kot da bi iskali oružje, nekim su zeli ure a ženam nakit. Drugače je sve mirno prošlo. Ali ja bih ti ipak svitovao, da bi ostao još neko vrime ovde, ar človik ne zna. Nimci bi se mogli lako opet najzad vratiti! A i Sovjeti su nas pitali, je li nij ovde ki vojnik Nimške armije shranjen.

– Znate, tetac Štefe, da bi jur rado izašao van iz ovoga uskoga i škuroga gnjazda. Ali sada sam jur nutri u svem, sad moram još izdržati. Ki-ta dan se još mora čekati, da se vidi kako će se sve dalje razviti i da li će bit za mene zaistinu „čist zrak“.

Drugi dan jutro došao je tetac Štefe opet u pivnicu, porinuo je drva, daske i sve drugo kraj, otvorio vrata skrite prostorije i je pozvao mladića:

– Hodi sada van, Joško! Ja mislim, da sada jur moreš dojt gori na frižak zrak. Proglasilo se je, da Sovjeti imaju jur vas varoš zdola Dunaja u svoji ruka. Pred njimi si ti civilni človik i član naše obitelji. Mi ćemo reć i svim, ki god te budu vidili, da si ti naš rodjak iz Gradišća. Ako bi pak postojala pogibel, da bi se Nimci opet najzad vratili, moć ćeš opet pojti u tvoje shranišće... Hodi dakle gori! Moja žena je u kuhinji priredila tepao čaj a i kruha još imamo. Ar ti ćeš bit sigurno gladan!

Joško se je poškuljio* van, naravnao se da nategne svoje kliće, a lice mu se je zasvitilo od zadovoljstva. Opet će moći vani slobodno dihati, to mu je godilo!

Pri jilu su mu povidali o svem ča su čuli. Po varošu je puno škode, a i starodrevna Štefanska katedrala je dijelom izgorila. Mnogo vojakov od jedne i druge strani, a i čuda civilistov je zgubilo svoj žitak. Svagde u varošu je kaos i nered, manjka hrana i drugo za život potribno. Tudja vojska i drugi tudjinci-civilisti počeli su pjačkati i plinjiti. Nigdor se ne more ganuti, ar nij siguran žitka.

Joško se već nij tribao skrivati u pivnici. Ali njemu nij dalo mira, mora pogledati u Himberg, da bi barem čuo kako je onde prošao boj. Za dva dane otišao je piše u Himberg, da pogleda tamo, kade je prije ležala njegova jedinica. U civilnoj opravi i uz poznanje jednoga slavens-

koga jezika mogao se je svakamo probiti. Na mjestu njegove baterije našao je dva uništene tope-flake, a i sve njeve kućice-barake i drugo bilo je uništeno, rastriljeno i pogoreno. Našao je i dva vojničke grobe, na ki je na drivenom križu bila nimška štalhelma-kaciga. Ali nigdor od seoskih ljudi mu nij znao reći, je li su ti zakopani vojnaci tovaruši od njegove baterije ili drugi nimški vojnaci.

Prošao je opet najzad u Beč. Još samo ki dan će ostati u stanu teca Štefe i tete Julke, a onda će se dati na put k domu. Ako drugače ne bude išlo, on će pojt i piše ta daleki put od oko sto kilometrov. Kako se je čulo, nije se nikomu u civilu stavljala zapreka, ako je kamo išao, samo u noći je bilo prepovidano iz stana izlaziti.

U obitelji teca Štefe počela je polako manjkati hrana. On im ne more ostati duglje na ter, zato je odlučio pojt, a bar kako bude išlo, u svoj dom. No ako se dá na put, pojt će opet najprije u Himberg. Onde pozna jednoga seljaka, kod koga će sigurno najti hrane za čas svojega putovanja. Mer on ima dobre noge i pažljiv će biti, ter se ne boji toga putovanja.

Ovako je pak i učinio. Zahvalio se je tecu Štefi i teti Julki za sve ono, ča su mu u ti teški dani učinili, za pomoć oko skrivanja i ča su ga hranili. Kad se časi smiru, će im se on po mogućnosti odužiti. U Himbergu našao je seljake Martina i Rozu u najboljem redu. Kod njih se je htio Joško kao vojnaci zavraćati. On je nje slučajno upoznao i htio je njim u času kada je imao slobodno i pomagati pri seljačkom djelu na polju i u stanu. Karali su ga, zač jur onda kad je bio pred par dani na mjestu baterije kod sela, nij došao k njim pogledati. Reкао im je, da se ta put još nij ufao daleko pojt, nego se je pašćio velje najzad k ljudem u varoš. Ovi seljaci su još imali dosta hrane. Napunili su mu ručnu torbu s hranom za par dan, ako bude potribno; ar još ne zna, je li neće morati piše gaziti u svoju domovinu. Od ovih ljudi je čuo, da su i na području njeve flak-baterije vladale teške borbe. Ali nisu mu znali povidati, je li je gdo od njegove baterije zgubio pritom žitak i kako se je završila daljna sudbina njegovih tovarušev.

Drugi dan u rano jutro dao se Joško na put. Najprije je gazio preko polja i po loza, a onda je došao kod Münchendorfa na cestu. Auti i kolije, ča se je vozilo prema jugu, bilo je skoro sve vojničko. On je sada u civilu i je onako nemarno i siromašno opravan. U ovakovoj opravi sigurno neće sumljiv biti tudjim vojnaci. Ar je jur i vojnička oblast Črljene armije dala civilnim ljudem Austrije nalog, da seljaci i djelači tribaju sa svojim djelom početi. Ovako se jur svagde i civilisti kreću i na polju je viditi seljake djelati. Samo u noći je civilnomu stanovničtvu još zabranjeno vani se kretati.

A ča bi bilo sada ako bi on pokusio sa svojim hrvatskim jezikom, ter bi prosio ruske vojnaci, je li bi ga na koli sobom zeli.

Tako je u sljedećem selu vidio neki vojnički auto-teretnjak, ki je bio krenut prema jugu. Dva sovjetski vojnaci su nešto nakladali, a pokraj šoferske kabine je stao jedan oficir.

– Dobar dan! – pozdravio je oficira po hrvatsku i rekao mu: – Ja putujem u moju domovinu na jug. Prosid bih vas, je li bi vi mogli mene sobom zeti?

– Mi se vozimo prema Kisegu i Sambotelu – odgovorio mu je oficir. – Ako tim putem putuješ, ćemo te sobom zeti!

Joški je to dalo neko ufanje. Imao je u ručnoj torbi i flašu vina, ko je dostao od seljakov u Himbergu. Kad je ovo vino dao ruskomu časniku, govorio je ov sa svojimi ljudji, ki su bili svi pripravnji zeti civilista Hrvata tako daleko kako bude išlo na njevom putu.

Pokazali su mu, da splazni gori u tovarni dio kamiona-terenjaka, neka zame mjesto na jednoj vrići pod punjavom. Uza njega su sidili još dva sovjetski vojniki, dočim* su šofer pak oficir sidili najper u vozačkoj kabini. U teretnjaku pod punjavom bile su kise i vriće s hranom i drugim produkti i sredstvi za vojsku. Ruski vojniki bili su ljubezni prema njemu. Oni su ga uvijek nanudjali, neka pije iz flašice njeve votke a i jisti su mu dali kruha i mesa iz konzerve.

– Vojna će biti vrijeda dokončena! – govorili su mu oni neprestalno. – Onda će biti na svitu mir i mi ćemo moć domom u našu domovinu!

Kad se je po jednoj uri vožnje auto vozio u brig, vidio je on kroz puč na punjavi Šopronske brige i vrhe oko Sigroba. On je imao rijetku sriću: auto se je vozio i kroz Gornju i kroz Dolnju Pulju. Na Dolnjoj Pulji je on prosio svoje vozače, da ga pustu iz auta doli, ar da je ovde blizu njegovu domovina. Kad im se je on zahvalio na usluzi, dao mu je oficir smihljajući ruku a drugi su mu salutirali.

Sada je imao do doma kih pet-šest kilometrov. Tako je on udrio svoj put prik polja, ovde je poznao svaki put i svaku stazu. Iako nij bio gladan, ar su mu i ruski vojaki dali nešto jisti, sjeo je u sinju jednoga stabla u travu, da otvori svoju torbu i da malo pojužina. Ar čemu će sve to, ča je dostao kod prijateljev u Himbergu, sada još domom nositi?

Kad se je okripio kruhom i slaninom, nastavio je opet svoj put prema domu. Bilo je jur u drugoj polovici miseca aprila. Po polju je sve zeleno i stabalje je počelo cvasti. Ovde i onde je vidio i seljake djelati. On bi se rado zabadao u nje, ar je znao da na ovom polju moru samo njegovi Hrvati djelati. Ali nij se htio duglje na ovom putu zadržati, ar ga je jur cijela duša vukla domom. No nekako slučajno je pak sastao jednu seljakinju iz njegovoga susjedskoga sela, ku je pozdravio i pitao, kako je njegovo rodno selo onde pod briškom uz potok Rebac prošlo kroz boj i front.

– Dobro i prez svake škode! Svi stanovniki vašega sela su ostali živi i čitovati!

Kad je došao po kolomiji poljnoga puta iza zaokreta, zagledao je pred sobom žuti crikveni turam svojega rodnoga sela. On se veličajno blista na suncu i diže pod plavo nebo i med bijele oblačice... O kako je to krasna slika! I kako je to blažena ćut za njega: Po toliki teškoća i strahu sada stati na pragu svoje drage domovine!

On je pao na koljena na domaću grudu u travu i je tiho molio, da se zahvali Bogu Višnjemu za svu pomoć, a pritom su se spustile svitle suze radosnice po njegovom licu.

Doma je pak našao sve u redu. Svi su ga najvećom radošću primili i pozdravili kao prvoga bojnoga povratnika.

Sljedeću nedilju po svetoj maši prosio je pak seoskoga farnika, neka bi služio jednu mašu za mir svita pak za srićan povratak svih onih, ki se još nalazu u buri i ognju boja. A stalnu zahvalnost je ćutio prema onim svojim domoroćem u Beću, ki su ga skrivali i mu pomogli, da je mogao vrijeda zajti u svoju domovinu. Sigurno će imati mogućnost, da im se još jednoć lićno zahvali i da im na kakov moguć naćin vrne ono, ća su oni njemu u tom teškom i sudbonosnom ćasu dobra ućinili.

Misec maj se je krasno rascvao, a cvijet i zelenilo je palo prik mnogih bojnih ran domovine. Ptice su opet veselo i mirno pjevale a kukavica je krićala iz loze. Vrijeda u ovom lipom misecu maju, kada kršćanstvo slavi Rajsku Divu, zvonili su zvoni mira po cijeloj zemlji i po svi zemlja i bojišći mnogo trapljene Europe. Ovi zvoni mira su pak dali i junaku Joški Koreniću pravi mir, ar se on već nićesa nije tribao bojati. Došao je konaćno ta mir, koga su si mnogi i mnogi željili.

*doćim = dokle
kljumpet, nim. = ništarija
kumaj = jedva
nemer = naime
pancerfauste, pancerfaust = protutenkovsko oruđe, rućni bacać
poškuljio, poškuljiti = provlići (se)
roždjanje, roždjati = praskati
švercanja, švercanje, nim. = krijumćaranje
zadušivali, zadušivati = njuškat

Flajko

Kad je gospodin Šani otišao iz Brandićevoga stana, vladala je u sobi kratka tišina. Prva se je pak javila hižna gospodarica:

– Ća ćete reć, nij li to vrlo šikan i fajan ćlovik, ta Šani? On ti u današnji teški ćasi zna svega preskrbiti, ća drugde još ni s petimi lampuši ne moreš najti.

– Da, i ja sam od toga gospodina oduševljena – nastavi kćer Anica. – Tako lip štof* mi je donesao za novi kostim. Onda te fine svilne ćarape, kakovih na selu još nisam vidila. A ta ružićasti karirani porhet*, to će bit nešto toploga za zdola. Bit će to krasna šnicka*, na ku ću si našiti zdola lipe ćrljene zubice, a zgora pri naramki i njedri mala srca. A i za ta kašmirski rubac ćedu mi bit sve družice nenavidne, kad si ga prviput svežem.

– Da, tako! – zabruna hižni gospodar. – Ta masnjak* će vas žene sve ponorit s timi takovimi canjki! On je dobar agent i zvijan trgovac, ki dobro razumi svoje ćrno trštvo; ali on nij nika-kov fajan ćlovik! Bog zna, kade ta prefriganac sve to zame? Naredno će on poznat tajne hod-nike u kakove skrite magacine, kade je još ća od boja ostalo, ili će imat dobre veze s drugimi ćrnimi tršći... No zaman to nij! Ar današnje cijene u mastilu, jajci, muki i drugom se od svake strani visoko gledaju. Ja bih se znao vadljat, da će ta masnjak i flajko na tom u varoši još dobro zaslužit!... Za mene on nije ništa drugo, nego jedan folišni ćrnotržac ili – kako ovakove danas zovu – hamster“!

– Ja te ne morem razumit, Mate! – odbrizne mu majka Kate. – Ti tako porugljivo govoriš o tom človiku. A kade ćeš pak ča zeti u ovom času poslebojne krize?... A mi na selu ne moremo opstojati samo od kruha i mesa, od krumpirov, žganac i mlika, nego mi tribamo i ča za oblič! A naša divojka, ka jur duže vrime nij dostala ča novoga, a zrela bi jur bila za udaju, ne smi zaostati za drugimi!... A zač je pak Šani za tebe masnjak pak flajko?

– Masnjak zato, kad se on zna vam ženam toliko i toliko mastit, zna tolike fraze povidat, toliko nudit i nagovarat, da od njega ča kupite... A flajko je on zbog toga, ča si toliko prste uflakuje kod dobroga požerala a i kod svojega gšefta... Nekate se, ako sam ja i običan seljak, ali oči i uši imam otvoreno. Pak kad ste mu to vi ponudile ukadjenoga na pladnju pak buhtlov va zdjeli, velje sam opazio, kako se je on uflakivao. Za šunkom si je lakomno flakao masne prste i usne, a buhtle* iz zdjele zmeznuo* je sve do poslidnjega; a nazadnje si je još poflakao šaku, na ku mu je kapnulo nešto legvara*.

– Pravo imate, otac! – javi se sada junak Štefe. – I meni je nešto palo u oči: Gospodin Dušnik je iz stakla vrlo potezao – kot kakov zažajani gusak. Natakao si je sam iz flaše, dokle je ova bila čisto prazna. Mene samo to čudi, da tomu varoškomu gospodinu naša noha* nij bila pre-kisela i prečemerna!

– A ti, Štefe, lipo muči! – zasiče mu sestra u rič. – I to nij fajno, zvrćkavati za gostom!... Pak ča tebi gospodin Dušnik nij donesao lipu košulju i tu šarenu kravatu? A obećao je, da će dojući put donest za tebe štof na novu pratež. A za vas, otac, preskrbit će samit za zimske hlače, a ako bude išlo, nabavit će vam i čvrste čizme za debeli snig i protulično blato.

– Vi muži niste dost spametni u tom! – završi majka. – Mi danas to tribamo! Sve žene rado primaju Šanija. On bar ča spametnoga donese i s njim se da bolje minjati, nego s drugimi. Pak nam još nesu kokoše i masti je još u vidrici, a za par tajedan ćemo i zaklat... Danas nij druge cijene. A morebit su ove cijene za nas povoljnije i nam već donesu, nego kad bi morala iskati u štrimfi zadnje šilingaše!...

Dokle se je u Brandićevom stanu ovako govorilo, prendalo* i debatiralo, stao je na kraju sela uz cestu čvrst i debeljast muž, opravan po varošku. Bio je to Aleksander Dušnik iz varoša, koga su svagde nazivali običnim nadimkom „Šani“. Čekao je na neki „auto“-teretnjak, pokrt s plohom. Ov „autobus“ biše jedino prometno sredstvo izmed sela Bukovice i varoša Beča. Tarifi su se redili prema „bijeloj cijeni“ – za jednu vožnju jedan kilogram masti!... Uz noge putnika stoju dva veliki i debelo naduti kofani, a na hrptu mu omašan ruksok (ručna torba), kot da je to cijela vrića. Muž si je zapalio cigari, spušća zadovoljno bijeli dim u suri jesenski zrak – i smijucka se pod nos... Nije bio opet zaman u Bukovici. Naminjao i nabrao si je puno svega. Bit će jila i pila, bit će mastila i pečenje za njega i za koga drugoga... Danas, prvo ljeto po boju, kada je u gradu glad najbliži tovaruš, kada se samo od črvivoga graha pak od polgnjilih krumpirov živi – leži kapital samo u mastilu pak u dobrom žaložu. O, kako je dobro, da se

on zna tako snajti u današnjem svitu, u kolomiji ovoga slaboga časa. On pozna poredicu ljudi, ki su imali svakakovih rezervov skrito, pak ki ćedu za dobar masan kusić dati još i zadnju košulju s tijela. A on, ki ima u tom šikanu ruku, pomoć će drugim – ali u prvom redu sebi i svojemu trbuhu. Još jedno je dobro: u žepu ima potvrdu s biljegom od jednoga staračkoga zavoda, da on nosi hranu za bolesne i nemoćne. Ova potvrda – ku je njemu tajno pribavila jedna rođakinja, ka je u takovom zavodu zaposlena – čuvat će ga od kontrolov kroz nove žandare, kih glavni posao je u današnje vrime kukati i zaduškvitati u prtljage putnikov, je li u njih nima preveć mastila i je li se more ča zaplinjiti...

Medjutim se je dovezla smrdljiva škrablja*, s pokrovom od muslave-umazane punjave. Putni gosti su splaznili jedan za drugim po školica s odzad gori, a med njimi se je u hladnoj tamnini zgubio i gospodin Dušnik...

Biše nekoliko tajedan kasnije. I dobubala* je bijela zima u tiho selo. Prva mirna zima po strašnom dugom boju. Seoske ljude ona nij mnogo prestrašila, ar ima drv u cimbi*, mesa u kamrici, muke u škrinjki i kruha u stolnoj ladicu. Ali za toliko već je zima zabrinula ljude u varošu, kade je manjkalo gorivo, kruh, ostala hrana i mnogo, mnogo drugo.

Kad su jednoga jutra tetac Mate pak junak Štefe gernali novospadjeni snig na ulici pred njegovim stanom, dočopao* je kroz diboki bijeli snig poštar i pružio junaku jednu kartu-dopisnicu u ruke. – Otac, – zazine mladić, – kad je pokuknuo na otvorenu kartu. – Ovo nam piše gospodin Šani Dušnik iz varoša. Adresirana je karta na ime majke.

– Onda nek velje prešti! – izvrćuje znatiželjni seljak i stupi bliže. – Mer ča potom, karta je otvorena ter ne pripada pod pismenu tajnu.

Mladić stupi bliže k ljesi i počne čitati male rede u cifrastom rukopisu:

„Draga gospa i gospodjica Brandić! Kada si pomislim, kako mi se je kod Vas račila šunka i Vaši seoski buhtli, dođu mi i danas još sline na usta. Vi ste mene pozvali, da dojdem na Vaš „sautonc“*. Ja ću rado dojti, samo mi morate javiti, kada ćete imati ta veliki dan. Meni se jur umilja na friška jatra, na slasnu pečenju i na Vaše dobro vino... Prosim Vas, da mi se odmah javite!... Kušuje Vam ruke i pozdravlja Vas – Vaš onkel Šani“...

Kad je junak čitao kartu, morao je silom tribiti riči, ar ga je gonilo na smih. Ali kad je došao do kraja, puknuli su u smih on i njegov otac.

– Glej nek ti toga masnjaka! – ruga se otac. – Pak samo na žene piše! Kako će njim to godit, kad ih naziva gospom pak gospodjicom, pak kad im se laskavo masti „kušujem vam ruke“... Ter tako, rekle su mu, da dojde na sautonc – i to bez mojega znanja! Kako se tomu flajki jur unajper umilja na jatra i na pečenju! Ali u tom će se lakomi tetac prevariti... Ovu kartu naša majka ne triba viditi, a Šani se neće na klanje pozvati. Karta se je mogla lako na putu zgubiti ili je došla prekasno k nam. Ti ali primljenje karte moraš držati za sebe, ar drugače ćedu nas naše žene istirati iz stana!

Junak je kimnuo na znak, da je s tom očevom namjerom sporazuman. Oni su još nekoliko riči izminjili med sobom. A onda je Štefe taknuo kartu u žep, ar će ju još tribati radi adrese.

Za kih deset dan zaklali su Brandićevi velikoga pitanca. Cijeli stan je dušao po pečenjji, mas-tilu i domaćem vinu.

A daleko u varošu čekao je neki muž-zreljak* na jednu malu kartu, na nekoliko ljubeznih riči. Ali željno čekanoga poziva na „sautonc“ nije i nije bilo.

Ali gle: jednoga dana pozvonio je i kod gospodina Dušnika pismonoša. Donesao je jedan veliki paket, na kom biše kao naslov pošiljača velikimi slovi napiseno: „Dobre žene iz sela B.“... Šaniju su zadrhtale ruke od napetosti, oči se zakrisili od poželjenja, a usne se namočile slinama.

– Bit će ovde ča dobroga i masnoga za mene – juhuckao je on pri sebi – znamda jedan zaran-poslani božićni dar?... Ali ovako velik paket?...

Šani preriže špogot, doli skine omotni papir i otvori škrablju. Onda razmata i razmata – sve samo papir. Počelo se grubnima stranicama od starih novin, a onda je papir svenek finiji i bjeliji. Na kraju on napipa neko zruljnuto* klupko. Najprije vanspade jedno malo sfuljano pisamce, a onda se na stol poruljne nešto tanko, tvrdo i vunasto: svježi i sirovi svinjski rep.

Masnjaku se zamrači lice i zazeleni se pred očima... Ča je ovo?... Je li sanja ili istina?... Rep?... Čemu rep?...

Kad on zlovoljan otvori pismo i pročita njegov sadržaj: „Evo Vam od našega sautonca. Dobar apetit!“ – znao je, na čemu je on. I sline na usnica su se brzo potegnule najzad.

***buhtle**, buhtla = kolač
cimbi, cimba = sjenica, drvalnica
dobudala, dobudati = došla je (zima)
dočopao, dočopati = doći
flajko = sladokušac
legvara, legvar, ug. = marmelada
masnjak = laskavac
muž-zreljak = prepredenjak, lukavac
noha = vrsta vina/grožđa
porhet, parhet, ug. nim. = barhet, barhend
prendalo, prendati (se) = svađati se
sautonc nim. = svinjokolja
smrdljiva škrablja = teretnjak
šnicka = halja
štof = tkanina
zmeznuo, zmeznuti = pojesti do zadnjega
zreljak = vjetrogonja
zruljnuto, zruljnut = zgužveno

Stara vrba

(Starodavna priča)

Selo Frakanava i njegova okolina bila je krajina potokov, curkov, mlak i drugih stojećih vod, takozvanih dubanjkov. Ovo je govorila i jedna stara narodna jačka, ke prve riči glasu „Frakanava s vodom okrojena“. Ova jačka se je htela još pred oko 25 ljeti rado jačiti pri piri. Autor ove jačke je nepoznat, ali mogao je biti Franjo Horvat stariji, ki je bio kanonik u Estergomu. On je napisao mnoge narodne jačke, ke je on htio u času svojega odmora, ferijev, u Frakanavi mladinu naučiti...

U kraju oko Frakanave dojdu skupa potoki Rebac, Čava (Štober) i Rajdinga. Neki potoki i mlake na području Frakanave su se jur zagrnuli ili isušili, onako i potočić Šanac i Stari potok. Od Staroga potoka, koga su oko 1970. zagrnuli, a tekao je kroz lozu, Lužić i kroz selo uz crikvu, se najdu još samo neki ostanki u lozi i na sjenokoši Gmajne.

Povida se, da je ov Stari potok bio nekada širok i dibok, a u njem je bilo čuda rib i drugih živin. Uz ubrov ovoga potoka su stale mnoge vrlo debele stare vrbe, na ki su se gnjazdile bezbrojne ptice. Jedna ovakova orijaška vrba, za ku su govorili, da je bila prik sto ljet stara i prik metra debela, stala je na onom mjestu, kade se je tihi Stari potok utikao u živahno žuboreći potok Rebac. To mjesto se nalazi na sjenokoši Gmajne, a nešto odaljena se diže strma gorica Derfljar, ka sliši pod selčanski hatar.

O ovoj starovječnoj vrbi su povidali stari stanovnici ovo: Nekada su bile kaštige za krivice seoskih ljudi i onih, ki su u selu kakovo zlo počinili, određene po odsudi načelnika, ki je bio zajedno i sudac općine. Ki su bili na teže kaštigani, one su htili zatvoriti u stan seoskih ognjogasev (špricenhau), a ki su bili na kraće odsudjeni, privezati su je htili k toj staroj vrbi. A dogodilo se je, da su i koga, privezanoga k toj vrbi, za kaštigu izbatinali. A ulogu izvršitelja kaštige (šarfrihter) vršio je seoski kišbirov. No kad su pak minuli časi ovakovih zakonov i kaštige, ostala je stara vrba u kutu uz Stari potok i Rebac i nadalje kot mjesto, ko su ljudi svenek gledali nekim strahopoštovanjem i se je htilo rado reći: „Ako nisi dobar, dojt ćeš k vrbi!“ Ako se je htio koč kakov akt protesta ili demonstracije izvršiti, htela je ova vrba, ovo bivše „sramotišće“ k tomu služiti.

Jednoč pred mnogo i mnogo ljet odibirali su u selu starešinu-načelnika. U selu su bile dvi skoro jednako jake grupe. Jedni su hotili za načelnika seljaka Matulu, a drugi seljaka Jožana. Odibirati su pri ovom smili samo seoski tanačniki, ke su ončas nazivali purgari. Ovih je bilo dvajset. No ča se je pak stalo? Svaki kandidat je pri tajnom odibiranju čedulicami u jedan stari štbljak dobio po deset glasov. Kad se je pak po nekom času odibiralo ponovo, bio je opet isti rezultat, nijedan od kandidatov nije dobio već glasov nego drugi. Nekako je izgledalo, da se ovde neće moći odlučiti, ako ne bi jedan purger od druge stranačke grupe dao svoj glas za jednoga od kandidatov, ki je pripadao drugoj partajskoj grupi. Ovde je pak našao purger Miho

jedan put. On je u tajnom govorio s Lukom, jednim purgarom kod druge grupe, neka bi ov dao pri tajnom glasovanju svoj glas za njevoga kandidata Matulu. Luka je bio siromašniji človik s brojnom dičicom, komu bi moglo sve dobro dojt. Tako je njemu Miho obećao jedno prase, ako on tajno glasuje za njevoga kandidata. I tako se je pak pri tretom odibiranju i stalo. Matula je dobio jedanaest glasov i je tako postao odibran za starešinu-načelnika sela. U svečanom sprovodu odnesli su pak tanačniki i ljudi njegove stranke črnu liktarsku tablu i ju obisili na zid stana novoga načelnika Matule.

Ovako bi bilo sve lipo i dobro. Ali ona druga stran nij bila s ovim sporazumna. Oni su mislili, da se je ovo moglo samo kroz kakovu prevaru dogoditi, ar su čvrsto računali s tim, da će biti njev kandidat Jožan novi starešina-načelnik. I joj bi sada bilo Luki, ako bi se ta tajna doznala, ali to je ostalo zakopano u duša Mihe pak Luke. Miho je u škuroj noći po zavrti donesao obećano prase i pustio je iz vriće u Lukin hidoš-hlivac. Luka se je čuvao, da ovoga niti njegova žena ili gdo od dice ne dozna. Miho je rekao svojoj ženi, da su mu prase Cigani ukrali, a Luka je rekao svojim domaćim, da je je kupio negde u drugom selu.

More se reći, da je bio veći dio tanačnikov od druge strani sporazuman s tom odlukom i zadovoljan, da se je jednoč to odlučilo i da selo ima opet svoga načelnika. Ali neki, najveć mladi nezreljaki, hotili su praviti bunu protiv te odluke. I da oni na svoj način demonstriraju, došli su u škuroj noći tajno pred Matulin stan, zneli su načelnikovu tablu iz stijene i odnesli ju van iz sela, ter ju obisili na staru vrbu pri ulazu Staroga potoka u Rebac. Drugi dan jutro se je po selu zbugnjalo, da su u noći liktarovu tablu ukrali. Ki zna za krivca ili ki tablu najde, neka to kod poštovane Gmajne javi. Kad je pak jedan ribar iz susjedskoga sela, ki je udicom ribario u potoku, vidio tu tablu visiti na vrbi, javio je to kod Gmajne. Velje je morao pojti kišbirov sa škalami tamo, zneo je tablu doli s vrbe i donesao ju u selo. Tabla se je na svetačan način opet obisila na zid načelnikovoga stana. U selo je došao i okružni knez (kotarski poglavar), ki je u vrućem govoru opomenuo stanovnike sela na triznost i respektiranje demokratske odluke od naroda odibranih purgarov. Ar drugače ćedu se raspisati novi izbori za seoski tanač, ča će stati puno djela a i pineznih stroškov za općinu, ča ćedu morati konačno svi ljudi iz svojega žepa platiti.

Polako i polako ohladile su se vruće glave. Ali sada je postala na putu nekim ljudem ova stara časna vrba, ter su ju u jednoj noći zrušili. To djelo, otpiliti i odsići tu veliku i debelu vrbu u škuroj noći, je sve stanovnike jako začudilo a neke i razjadalo. Iskalo se je, gdo bi to mogao počiniti, ar bi si zaslužio tešku kaštigu od tribunala novoga načelnika i suca općine Matule. Ali nisu našli krivca, kad svidoka nij bilo. Črna noć i velika tajna je to požrkнула.

Drivo stare vrbe se je u licitaciji od kišbirova prodalo i se u dojdūcoj zimi požgalo u peći. Za vrbom su pak plakale one ptice, ke su na njoj imale svoja gnjazda, svoj dom i svoje zaviće.

Zakopani kinč

(Priča iz Frakanave)

Krnjićev Dometar, jedan manji seljak iz sela na Repcu, imao je jedan lapat daleko pokraj loze. Ov lapat je čemerno rodio. Veli se, da mora biti ili čemerna zemlja ili da se je ta zemlja u prošlosti premalo gnjojila. A neka seoska baba mu je još i rekla, da bi ta lapat bio zaviškan.

Jednoč je Dometar djelao jako dugo na tom laptu, da se bude jur isplatilo kad je bilo tamo tako daleko. Kad su pak u selu zvonili na Zdravu-Mariju, morao je on s djelom prestati, ar se je jur kumaj moglo viditi. Prije nego se je ganuo domom, išao je kratko k lozi, da malo počine na jednom na rubu ležećem panju.

Najednoč se je čuo iz loze neki tajanstveni glas... A gdo bi to nek mogao biti?... Dometar je bio malo praznovjeran, ter je velje mislio, da je to kakov lozni duh.

– Seljače, u tvojem laptu leži zakopan jedan kinč. A toga ćeš moć najti samo tako, ako dojdeš u noći kopati u zemlji. Kopati smiš samo od polnoći po jednu uru i to po tri lopate diboko. Ali ča u jednoj noći prekopaš, to moraš u istoj noći opet zagrnuti. Pri tom djelu te nigdor ne smi viditi i nikomu ne smiš o tom ča povidati!

– Gdo to govori? – pitao je seljak Dometar začudjen i prestrašen. Ali on već nij dostao odgovora. Zato se je dignuo s panja i otpravio se zamišljen domom.

Ali on je vjerovao u te riči „loznoga duha“, ter je velje u dojdjućoj noći zeo lopatu i je išao na lapat kopati. Svaku noć po polnoći kopao je on po jednu uru. A ča je htio skopati, htio je na kraju opet zagrnuti.

Bila je to dosta velika aldovnost*, pojti u onu kasnu dob iz teple stelje van na lapat i onde u škurini cijelu uru kopati, a onda opet sve to zagrnuti, pak se vratiti tajno domom, a da toga nigdor upamet ne zame! Ar je vjerovao tim tajnim ričam, ter nij smio nikomu, još ni svojoj vlašćoj ženi, o tom ča reći. No njegova žena je to ipak upametzela*, da on u noći nekamo prohaja. Ona je velje sumljila, da more imati kakovu prijateljicu koj ide u noći „selo“. A to je nju uznemirilo.

Dometar je kopao noć po noć, ali željenoga kinča nije našao u zemlji svojega lapta. Kad je on pak išao zadnji put van, da još prekopa i poslidnji kusić lapta*, stala se je velje za njim i njegova žena iz stelje, oblikla se brzo, i išla je u nekoj odaljenosti tajno za njim, da izvidi kamo on to hodi u kasnom času oko polnoći. Ona ga je slijedila iz daljega po poljnom putu prema laptu, tako da ju on u mraku ne bi mogao opaziti. Kad je pak vidila, da on u noći kopa na njevom laptu, otpale su od nje sve druge sumlje. No to njegovo kopanje u kasnoj polnoći si ona nij znala razvezati. Je li mu se je ča ganulo u glavi* ili to ima kakovo drugo značenje? Došla je tiho k njemu, da ga pita za uzrok zač to on čini.

Dometar se je jako prestrašio, kad je zagledao neku osobu u mraku. On je velje mislio, da je to ta noćni duh, ki je njemu dao ta nalog o kopanju. Kad je upoznao svoju ženu, ljutio se je i je

počeo njoj očimetati*, da mu je ona sada sve pokvarila, ar da za to kopanje nigdor ne bi smio znati i njega pritom nigdor ne bi smio viditi. On joj je povidao o riči toga „noćnoga duha“, ki mu je povidao o zakopanom kinču na njegovom laptu. Morebit se ta kinč još nalazi u zemlji u zadnjem dijelu laptu, koga je on mislio u toj noći do kraja prekopatati. A sada je ona došla tamo, ter je sve pokvareno!

– Kad do sada nisi ništa našao, nećeš i na tom zadnjem kusu ništa najti! Znamda ti se je to sanjalo ili si je gdo dopustio kakovu šalu s tobom! Sada stoprv morem razumiti, zač si svenek tako nezispan i blijed. Moglo bi ti to još na zdravlje škoditi. A sada hajde domom, da mi se naspíš.

U ovom drugom je imala njegova žena pravo. Ar te riči o zakopanom kinču u njegovom laptu govorio je Dometru u guščari skruti lugar Jožur, ki je imao i to svojstvo, da je znao svoj glas preminiti. On je znao, da Dometar ide zaista u polnoći na lapat kopati, ter se je tajno smijao tomu... To je on naime učinio jur zbog toga, ar mu je seljak Krnjić nekada za neku njegovu uslugu u lozi premalo platio. Tako je to nasamarenje došlo iz njegovoga fantenja. On je u nekoj noći tajno gledao kako seljak kopa u polnoći i se je zadovoljno smijao u šake.

Seljak Dometar prem mnogoga djela i virostovanja nij našao ta „zakopani kinč“. Ali je došla plaća u nečem drugom: Lapat, ki je htio prije slabo roditi, donesao je dojdúće ljeto tako obiljnu urodju, da su se on pak njegova žena čudili. Na laptu je zraslo skoro duplo toliko krumpirov nego je to htilo prije biti, a pak tako velikih, da ih na cijelom njevom polju nij bilo viditi. Ovako se je to kopanje u noći ipak isplatilo, ar se je kroza to ova zemlja dobro prevrnula i pomišala.

Ta „zakopani kinč“ pokazao se je u drugom, ako to i nij bilo kakovo zlato ili srebro.

*aldovnost, aldov, ug. = žrtva

ča ganulo u glavi = poludjeti

fantenje = osveta

lapta, lapat = oranica, njiva

očimetati = predbacivati

upametzela, upametzeti = primijetiti

Dom je nek jedan (odlomak)

Navrijedi je Anka počela sve rjedje dohadjati domom. Franjo i Marica nisu znali tomu uzroka, dokle im Anka nije valovala*, da je spoznala človika, u koga se je nerazlučivo zaljubila. Željec predstaviti svoga miloga ocu i majki, prosila je za dopust, da bi smila dojtii sa svojim izibranim domom. Presenečeno odgovorio je Franjo svojoj kćeri: „O Anka, mi još s tvojom udajom nismo računali. Razumi, da se ja i majka skrbimo za tebe i da nas zanima, gdo i ča je tvoji izibrani. Je li u stanju, biti ti dobar muž i se pošteno skrbiti za svoju ženu i kašnje za vašu dicu?“ – Isto je i majka govorila: „Vjeruj nam dite, mi ti samo dobro mislimo, prem bi nam bilo draže, da bi si bila zibrala poštenoga junaka u našem selu!“ – „Znam, dragi otac i mati, vi meni sigurno dobro mislite, ali u tom pogledu morete biti umireni. Moj izibrani je poslovodja nekoga bečanskoga internacionalnoga koncerna-udruženja. Uz njegovu dobro plaću mi kot njegova žena već neće biti potribno, pojti djelati!“ – Anka osvidočila je oca i majku o nje dobroj i sigurnoj budućnosti. Zaufanjem u nje riči, uslišili su nje prošnju i želju.

Do kasnoga večera su se Franjo i Marica razgovarali o Ankinoj neočekanoj udaji. Teškoga srca govorila je Marica: „Vidiš Franjo, ovako će nas jedno dite za drugim ostaviti i projtii iz stana. Jedino ufanje su nam ostali Mirko i Joško, da bude barem jedan od njih htio ostati doma!“ – „Imaš pravo, ali ča moremo, žena moja? To je roditeljeva sudbina, koj se ni mi ne moremo ugnuti. Kotno drugoj, tako je i našoj dici draži ugodan žitak. No pak, jedan namješćenik nije najgorja prilika!“ – Još ne sluteć, kako veliko razočaranje im se približava rekla je Marica: „Bog daj, Franjo, da Ankino hištvo bude srićno!“ – Na kraj četrnaest dan postala je pred Šarićevim stanom lipa autolimuzina. Anka došla je roditeljem predstaviti svo-ga izibranoga, pozdravila je oca i majku: „Evo moj Džorži!“ – Uza nju je stao, visokoga rasta i vitkoga tijela snažan črnac. Uljudnim pozdravom pružio je Džorži Marici i Franji ruku. Ipak ih je teško spalo, zakriti pred njim svoje diboko razočaranje. Marici je veljek zašumilo u glavi: „Moje dite se je zaljubilo u negara!“ – Franjo se je prvi pobrao iz svoje štarnosti*. Misleć, da svaki človik, ki pošteno dojde u njev stan, ima pravo, da si posluhnu njegovu prošnju. Dostojno ponudio je došljakom mjesto i prosio Maricu da doprimi na stol jila i pila. Sljedeći razgovor se je tupo razvio, bio je opsinjen općom napetošću. Džorži povidao je o svojoj roditelji, kako teško su kot obični djelači uz osmero dice zmogli njegov studij. O svojoj sjajnoj karijeri u Beču, kako bi bio u stanju ponuditi svojoj budućoj ženi ugodan žitak.

Anka i Džorži imali su ufanje, kada ona Džoržija svojim roditeljem lično predstavi, najti razumivanje njevoj ljubavi i želji o skupnom vjenčanju. Ali u prevelikom razočaranju Franjo i Marica nisu našli mnoge riči pri razgovoru. Džorži morao je bolno na znanje zeti, da ga Ankini starji zbog njegove črne kože kot zeta odbijaju. Kako-tako se je toga bio jur unajper bojava, tolikoputi je morao jur od malenosti podnositi nečlovičje diskriminiranje. Nijedno odbijanje ga ali nije tako bolno pogodilo, kot ovo, prem im je izrazio svoje iskreno poštovanje. Govoreć Anki: „Vidimo se u Beču!“ – se je Džorži navrijedi oprostio od Anke i nje roditeljev, kim se je zahvalio na gostoprimstvu. Na putu je Džoržija batrilo Ankino obećanje, da bi se, ako budu nje starji protiv njeve ljubavi, skupno borili za svoju sriću. Anka mu je bila sveto

obećala nerazlučivu vjernost, bar kakove poteškoće im se stavu. Kumaj su bili sa svojom kćerom sami, je Marica plačuć bolno zajauknila: „Dite, dite moje, u koga si se ti zagledala? Ljudi ćedu prstom na te kazati, nas i tebe ušpotkivati, zlo ugovarati i za nami šušljati: „Seoski junaki su joj prećemerni, zato je spala na negara!“ – Ogorčeno javio se je otac: „Čudim se tebi, Anka, ne morem drugo misliti, nego da ti se j' pobludilo! Kako smo se tebi veselili i željili kad se udaš, da bi tvoje hištvo bilo sa zdravom dicom blagoslovljeno. Ne kanim ni pomisliti, imati negare za nukiće!“ Po Ankinom licu potočile su se suze, kad je otac zabušio za sobom vrata i ostavio je same.

Jecajući nagnula se je Anka na svoju majku: „O majko, nosila sam u srcu goruće ufanje, da ćeš barem ti razumiti svoje dite!“ Kot nekad u dičji ljeti, je Marica nježno gladila vlase svojega diteta: „Gdo bi te bolje razumio, dite moje, nego tvoja majka? Samo me srce boli, kako moreš ljubiti jednoga črnca?“ – „To, draga majka, znam ti povidati. Svaki človik je človika vridan, jednako kakove farbe je njegova koža. I negar je Božje stvorenje, ko ima pravo na ljubav drugoga človika. I u njegovu srce je Bog usadio ljubav i nije mu prepovidao, pokloniti svoju iskrenu ljubav človiku bijele kože, osebujno onda, ako mu rado vraća tu ljubav. Božje stvorenje, ko istotako ćuti radost i bol, stugujuć u nevolji kot svaki človik. Ne bi mi ti zabranila črnca, majka moja, da bi znala, kako Džorži mene poštuje, cijeni i kako je srićan, kad mi more napraviti veselje. Ne znam, majka, je li bi u našem krugu našla boljega človika!“ – „To me za tebe veseli, Anka. Svejedno se bojim dana, kad projdeš s njim u njegovu domovinu Ameriku. Teško mi je, pogubiti te i znati te tako daleko od doma. Morebit, da onda koč pomisliš na nas i budeš znamda žuko, ali prekasno govorila: „Dom je nek jedan!“ – „Ne majka, toga se ne tribaš bojati, moj Džorži ima nakanjeno ostati u Austriji i želji skupa s manom živiti u Beču.“ Ankine riči utišile su majkino srce. Kot svaka majka laglje od oca popusti svojemu ditetu, je i Anka našla u svojoj majki pomoćnicu i zagovornicu. Franju ali nije bilo tako lako utišiti, niti je bio voljan, priznati črnca za svoga zeta. Misleć, da je tim posao riješen, se već nije javio jednom ričju. Kot nje ljubljeni Džorži, prošla je drugi dan i Anka teškoga srca iz doma. Takova luksus-limuzina je rijetkokrat zabludila u malo Franjevo selo, veljek je ljudem na putu spala u oči, čudno su gledali črnca na feralu*.

*feralu, feralo, nim. = volan
štarnosti, štarnost, nim. = ukočenost
valovala, valovati, ug. = priznavati

Oprosti mi, Mirko

Čim si je Danica Kovačić upravila svoj posao u malom kotarskom varošiću, čekala je na autobusnoj štacciji, da se odveze domom. Elegantni auto, ki je kod štaccije kratko postao, opazila je stoprv onda, kad je vozač staklo obloka dolipustio i nju veselo pozdravio.

„Halo, zdravo Danica!“

Čudno i skoro malo neugodno presenećeno* prepoznala je u vozaču auta Paulija, čije lice je bilo od sunca kostanjasto spaljeno kot da bi bio ravno došao od Rivijere. Pauli je otvorio vrata auta i pozvao Danicu:

„Hodi, sjedi u auto, odvest ću te domom, imam ravno posla u vašem selu.“

Danica je glavom mahnula: „Lipa hvala, Pauli, svaki hipac će se ionako autobus dovesti.“

Čim je Pauli opazio, da Danica nima volje voziti se s njim, parkirao je auto na strani i došao k njoj.

„Zdrava bila, Danica“, pruži joj ljubezno ruku.

Teško i skoro neodlučno dala je i Danica njemu ruku. Kot da bi Pauli to ne bi bio opazio, nastavio je svoj govor:

„Dugo se jur mi nismo vidili, zato se puno veselim, da sam te po dugi ljeti opet susreo. Nisi se ništa preminila i postala si još za mnogo lipša“, divio se je Pauli poželjno Danici. „Bio sam duga ljeta u inozemstvu i mnogoputa sam se spominjao časov, u ki smo mi dva srićni bili. Oj Danica, reci mi, je li si ti zaista nastala srićna?“

„Ne znam, zač bi te to moglo zanimati? Znaj ali, da sam vrlo srićna, ar sam našla u Mirki najboljega muža i oca mojemu ditetu. Prez Mirke si ja već ne bi znala predstaviti svoj žitak.“

Pauli nij Danici to vjerovao i odgovorio joj ironično: „Veseli me za tebe, ako si zaista s Mirkom nastala srićna.“

Pri tom razgovoru se je dovezao i autobus. Prez odgovora i s kratkim hladnim pozdravom stupila je Danica u autobus.

* * *

Pri vožnji su se misli Danice kretale oko Paulija i nje prošlosti, da je skoro zamudila*, u svom selu kod štacije istupiti.

Pred desetimi ljeti bi bile Danicu Paulija riči jako veselile, ali danas joj već nisu ništa značile. Ipak su ju toga dana spominjale onoga časa, u kom je Paulija goruće ljubila.

U svojem devetnaestom ljetu bio je Pauli nje jedina velika ljubav. Nje družice i mnoga divojka zavidjala joj je toga snažnoga junaka. Puno se je i ona gizdila, da si je Pauli ravno nju za milu zibrao. Imao je Pauli snižnobijel, elegantan športski auto, u kom je imalo sidalo črljene meke vanjkuše*.

To mu je bio dar oca, prilikom dvajsetljetnoga rodjendana. Za takovu igračku bi bio morao drugi otac cijelu dviljetnu plaću na stol položiti. Jur u nje mladosti je ju nje ljubav prema Pauliju kada-koč trapila i bludila*. Mislila si je pri sebi, ta junak je tebi za jedan broj prevelik. Ona kot siromašna divojka neće biti nikada njegovim starjim kot snaha povoljna i od njih priznata. Tužno se je Danica spitkovala, zač mora biti ravno Pauli jedini sin i kot nasljednik mladi gospodar u njevoj tekstilnoj tvornici? Nje ljubav ali nije pitala niti gledala na bogatstvo.

Pauli ali se je svojim bogatstvom puno gizdio, ča je i očito kazao. Dvi ljeta su ju s njim jur vezali ljubavni odnosi, ipak je Pauli rado kazao i drugim divojkam lipe oči. Koč se je i godalo, da je Pauli hodio selo koj drugoj divojki. Danice ljubavi si je bio Pauli presiguran i mislio je da ona nima moći, odreći se njegove ljubavi.

Strastveno od svega srca ljubila je Danica Paulija u nadi, da će jednoč biti njegova žena. Zato se Danica nije plašila, kad je jednoga dana opazila, da njeva ljubav nij ostala prez posljedice. Čutila i mislila se je noseća.

U nekoj radosnoj, ali i brižnoj ćuti povjerila je svoju sumljenu slatku tajnu Pauliju. Nje goruća ljubav našla je ali kod Paulija nenadijano odbijanje i gorko razočaranje. Ogorčen i tvrd je bio njegov odgovor, ki je bolno i nenadijano pogodio Danicu i njoj kazao žuku istinitu stvarnost nje velike ljubavi. Još danas se spominja Danica njegovih riči, ke je jednoč tako gorko preboliti morala.

„Ča potom, ako si noseća? Nima tomu današnji dan problema, ima za ta posao dosta vračiteljev. Ne očekivaj znamda, da ću te ja zarad toga zeti za ženu. Takovu misao si moreš mirno iz glave zbiti. Ipak sam ti rado pripravan, dati potribne pineze za vračitelja.“

Danicu su njegove riči diboko pogodile i naranile, ćutila se je ishasnovana i diboko pogažena. Od toga trenutka-hipca pretvorila se je nje ljubav u mržnju prema Pauliju. Gorko razočarano odgovorila mu je:

„Prije nego počinem umorstvo nad mojim ditetem, čemu mi ti prez srama svituješ, volim se odati za muža koga ne ljubim. Ki će biti znamda tvojemu ditetu pošteniji i vridniji otac nego ti.“

U tom hipcu, u kom se je ona hotila ogorčeno nad Paulijem fantiti, nij slutila, da joj je jur ravno toga dana žalna sudbina priredila drugoga muža za budući život.

Danice otac i majka su se ravno toga dana razgovarali o budućnosti svojega diteta. Sjeo je otac uz stelju svoje teško betežne žene, brižno i nježno pitajući: „Kako se ćutiš danas, majka?“

„Hvala na pitanju, ne morem se potužiti.“ Prem teške bolesti veselila se je svojemu pedesetljetnomu rođendanu, koga će drugi dan spuniti. Znao je otac, da nje odgovor ne odgovara pravoj istini. Bolno je zakrivao pred svojom ženom pravu žalnu istinu, ku mu je vračitelj očitovao o bolesti žene.

S njegovom ženom se ne stoji dobro, u nje bolesti je neizvračiva i prez svakoga ufanja. Poslidnja transfuzija krvi podužila je opet jednoč nek na kratak čas nje život, ali kako dugo? Kaže se, da nje zadnja moć sfaljuje i najmanje prehladjenje zna peljati koncu nje života.

Svoje tajne, tužne misli je njegova žena prekinula riči: „Ti i vračitelj s vašim nepotribnim brižnim pretiranjem. Zarad moje male slabokrvnosti si ne tribaš toliku skrb načinjati.“ Sirota majka nij znala, kako ozbiljno pogibeljna je bolest.

„Poglej, zutra ću spuniti pedeset ljet, uvijek sam mislila, da ću onda biti stara. Danas ali ćutim, da nij to starost, samo jedna vrata se zatvoru a druga nova se otvoru. Željim si još samo jedno doživiti, naše Danice vjenčanje s Mirkom.“

„Oj vi muži“, zdahnula je majka, „vi ste u vaši misli samo pri djelu. Zato nisi ti još opazio kako je naše dite zadnji čas srično, kot da bi plulo u sriči po oblaki. Vjeruj meni, naša Danica je goruće zaljubljena u Mirku.“

„Oj žena moja, ča te osvidočuje, da je to tako?“

Položila je mati svoju desnu ruku na srce: „Ovde nutri ćutim, da je tako. Kad dojdū navečer Mirko i njegovi starji meni čestitati, željila bih si za moj rodjendan, kad bi se naša dica očitō pred nami priznala k svojoj skupnoj ljubavi. Bio bi mi to najdragocjeniji dar za moj rodjendan.“

Majka je počela srićno sanjariti o vjenčanju i svadbi svoje kćerke. Kupili bi joj najlipši pirovni „kljat“*.

Otac je strpljeno poslušao želju svoje žene. U sebi je priznavao da bi bilo i njemu združenje njegove kćerke s Mirkom vrlo drago. Mirko će postati kot jedinac jednoč nasljednik oca i gospodar njevoga velikoga trgovačkoga poduzeća. Mirke otac i on bili su skupno u Ruskom na bojišću, zato obadvi obitelji jur duga ljeta spaja vjerno prijateljstvo, ko njevi ljubezni odnosi u stalnom shajanju potvrđuju.

Tako su i njeva dica skoro skupno odrasla i kad bi se ona našla u skupnom životu, ne bi mogao otac svojoj kćerki veće sriće poželjiti.

Njegove misli je ali trapila i bolno mutila neizvračljiva bolest svoje žene.

Ako su se njeva dica zaista jedno drugomu zagovorila, bila bi majkina želja vridna da već du-glje ne odgadaju svoje vjenčanje. Tužno je otac zdahnuo, ar je ćutio, da mu već žena znamda neće doživiti ostvarenje zadnje želje, naime vjenčanja svoje jedine kćerke.

Navečer došli su Mirko i njegovi starji čestitati betežnoj prijateljici za rodjendan. Danica pri-redila je malu gošćinu, pri koj je bila gostom nje velika tuga oćividna. Gosti mislili su uzrok nje tuge u bolesti majke, ar prave istine nisu slutili.

U toku večera pružila se je ocu prilika, neopaženo prositi Mirku i Danicu na razgovor u dru-gu sobu. Oni nisu znali ča bi imao ta poziv znaćiti, zato su se Danica i Mirko jedan drugoga ćudno pogledali i znatiželjno slušali ov govor: „Vi znate, dica, u kako dobroj prijateljskoj vezi stojimo mi, vaši starji, jur duga ljeta jedan drugomu. Pokidob i vi dvimi imate nakanjeno...“ Pri ti rići je malo postao ar si nije bio potpuno siguran svojih rići, ali ćim je zaoblićio Mirke ljubezan pogled na Danicu, nastavio je svoj govor: „Ča da vam ćuda govorim, našoj majki bi bio najlipši dar za nje rodjendan kad bi se vi oćito priznali vašoj ljubavi i danas na znanje dali vaše zarućenje (Verlobung).“

Prem je Danice ljubav prema Pauliju bila toga dana izdana i ona ogorćeno odlućna fantiti* se nad Paulijem, došle su joj oćeve rići neoćekano. S jako tucajućim srcem odgovorila je ocu: „Današnji dan zarućenje već nije moderno.“

„Tvoja mati misli drugaćije o tom, dite moje.“

„Mi ali još nimamo nakanjeno, vjenćati se“, pomogao je Mirko Danici.

„Ja vas razumim, dica moja, i ne bih vas hotio tomu siliti, kad ne bi k tomu postojala turobna potreboća“, jecao je tužnim glasom i skoro pod suzami otac.

„Za volju Božju, oće, ča se je godalo?“ pita prestrašeno Danica.

Otac je imao naminjeno i pred svojim djetetom skrivati žalnu istinu valovanja vračitelja, ali pomisao, da je to majkina zadnja želja, potrla je potpuno njegove živce. Gladio je nježno vlase svojega djeteta: „Ti moraš biti hrabrena, dite moje, tvoja majka je teško betežna* i već joj nima pomoći. Vračitelj mi je očitovao istinu, čega ali naša mati ne smi znati. Sigurno slavi ona danas svoj zadnji rođendan.”

„Ča je pak istina, oče moj, zač ne bi bilo majki pomoći? Puno je dobroga vračtva i tribali bi ju dati najizvrsnijim stručnjakom, ako bi i na to prošlo sve naše imanje.”

„Ima stvari, dite moje, ke se ne moru kupiti niti za sve pineze svita.“

Danica se je ocu čudila, ar on je uvijek govorio, pinez je moć. Kade je sada u njegovoj stiski pinezna moć?

„Jedino ča bi vi mogli još našoj majki spuniti”, reče tužno otac, „bilo bi to, dica, da joj uslišite nje zadnju veliku želju. Zato vas prosim, dica, ne držite vašu sriću samo za vas. Ar vaš srića bila bi i majke zadnja srića, ku si ona još jedino u nje kratkom životu goruće želji.“

„Kako dugo još ima živiti?“ pita sućutno Mirko.

„Po riči vračitelja zna biti još nek ki dan, ki tajedan ili ki misec.“ Danica je u ovoj tugi zizma* zaboravila Mirke nazočnost. „Rado bih ja majki pomogla i nje zadnju želju spunila, ali toga aldova* mi ne moremo, oče, od Mirke potribovati.“

„O Danica! Ne govori o aldovu. Ne bih ja hotio tvoju stisku i tugu ishasnovati, ali sama znaš, da ja tebe već duglje vrime iskreno ljubim. Bila bi mi velika želja i srića, ako mi daš tvoju ruku k skupnomu životu. Običem ti, svagdar dobar i vjeran muž biti.“

Majki za ljubav i čega nigdor nije znao zbog fantenja nje izdane ljubavi, dala je Danica prez ljubavi Mirki svoju rič za skupni budući život.

Tim se je ostvarila zadnja želja nje majke, ka joj je bila bolja od medicine. Zaista se je kazala nje mati srićna, ča ju je kratko jačalo kot da bi hotila zizma ozdraviti.

Sljedeće noći nij mogla najti Danica sna. Nje i Mirke starji nisu znali, da ju ne veže niti najmanja ljubav k Mirki. Pružila je ruku človiku, s kim je ju vezalo samo iskreno prijateljstvo i za koga se nikad nij mislila odati, prem je Mirko pri već koj zabavi zvao Danicu na ples i joj pri takovoj priliki dao spoznati njegovo dopadanje i koliko ju on ljubi.

Danica je ali uvijek prečula njegovo nujno vabljenje. Mirko je junak sridnje veličine i njegovo lice kitili su očalji s debelim staklom i prevelik nos, ča mu je zimalo svaku lipotu. S druge strani bio je on jedini sin vrlo moguće i poštene obitelji. U društvu svojih tovarušev bio je visoko cijenjen i zaufanja vridan prijatelj. Danica neće moći nikad njemu dati tu ljubav, ku je ćutila i jednoč dala Pauliju. Ipak mu hoće s iskrenom namjerom biti dobra i podana žena. Toliko si je barem njegova iskrena ljubav prema njoj zaslužila.

Isto je te noći ležao i Mirko prez sna na stelji. Zarad prijateljstva i ljubeznoga stalnoga shajanja* njevih starjih oni su skupno odrasli. Tako je Mirko jur od svoje mladosti Danicu zavolio,

ali ona nij nikad njemu tu ljubav vraćala. Zbog svoje ljubavi prema Danici nij se mogao odreći pomoći, da bi se spunila zadnja želja nje betežne majke.

Daničin zdvojan pogled izrazivao mu je prošnju za pomoć. Ta pogled mu je lamao srce, ali i zajedno davao ufanje. Znao je on, da nje srce i ljubav slišu drugomu. Njemu dana rič za skupni život nij samo značila spunjenje zadnje želje na smrt čekajuće majke.

Batrio se je Mirko tim, da čas zacili svaku ranu, ar nesrićnomu pomaže i čas. Nije ali to nek samo navadna izreka, ku človik rado upotribe, kad je nesrićan ili zdvojan? Ipak on hoće graditi njevo hištvo na temelju stalne vjernosti, strpljenosti, razumivanja i kot dobar muž u svakoj poteškoći zavičaj davajući uza nju stati. Samo nek to će biti sigurna garancija njevomu budućemu složnomu životu i hištvu.

Mirko se je zaufao u Daničino poznavanje prave realnosti. Sve ča mu je sada potribno to je strpljenje, ar jednoč će i Danica sigurno najti pravi put i ljubav k njemu.

Sljedeće dane je Danicu gorko trapilo dušno spoznanje, nij ona imala prilike da bi se bila s Mirkom nasami razgovorila. Na svaki način mu mora još pred pirom valovati grih svoje velike ljubavi. Je li će Mirko i onda biti voljan nju za ženu zeti, to će se pokazati. Ne smi niti ne hoće s tom lažom pred oltar stati. Odmah je Danica poiskala vračitelja, da se zapravo osvidoči o posljedica nesrićne ljubavi k Pauliju. Na batrenja i sriću Danice je vračitelj ustanovio, da je nje čutenje majčinstva bila samo sumlja. Hvala Bogu, sada more barem u tom poslu s mirnim dušnim spoznanjem stati Mirki pred lice.

Čim je Pauli dočuo o nedočekanoj odaji Danice, dočekao ju je nekoga dana i počeo joj ogorčeno govoriti: „To ne more biti istina, hoćeš to ozbiljno učiniti?“

„Ravno Mirki i njegovomu vabljenju si se uvijek smijala. Ti Mirku ne ljubiš i nećeš ga moći nikad iskreno ljubiti, ar naša ljubav će stalno stati med vami.“ „Ča to ide tebi još sputa? Da, moguće je da ja Mirku ne ljubim, ali ti sam moraš najbolje znati kako je to? Na svaki način ću ja pojti za Mirku, ar kod njega će mi dobro biti. Znam ja da će Mirko biti srićan ako mu rodim dice. Neće si on željiti i potribovati da se njegovo dite jur u majkinoj utrobi sprogna.“

Bolno i tužno nastavio je Pauli svoj govor: „Prosim te, Danica, ostavi tvoju nepromišljenu namjeru i vrati se u moj zagrljaj. Ponizno te od svega srca prosim, postani moja žena! Tako ne more niti ne smi naša jednoč divna srićna ljubav dokončati!”

Tim je došao Danici hipac fantenja nad Paulijem i njegovoj izdanoj ljubavi. Ravno on bi joj sad govorio o ljubavi.

„Oh, obajdi me s tvojimi lažnimi riči i tvojim himbenim pogledom. Kakovo bi to bilo hištvo u kom bi si dao otac svoje vlašće dite umoriti? Takov muž nije vridan moje ljubavi a još manje moje ruke za skupni život.“

Puna zadovoljstva opazila i uživala je Danica kako diboko zbantovano su pogodile nje riči Paulija. Jednostavno ga je ostavila prez pozdrava na ulici stati i otišla k domu.

Nje negdašnja ljubav pretvorila se je u mržnju, ipak je još bolno klila u nje srcu, u kom već ne more biti mjesta za drugu ljubav. Misleć pri sebi, volila je tisućkrat stati u hištvo prez ljubavi, nego doživiti ponovno razočaranje.

* * *

Dospio je dan Mirkine i Daničine poruke i nigdor nij vidio u nje srce.

Danica je bila divno lipa, ali jako turobna zaručnja. Nij si prosila niti nosila pred oltar nijednu želju. Nje bolno i razočarano srce je prem svega ginulo za onim, koga je zgubila.

Kot da bi bila Danice majka još nek samo čekala na vjenčanje svoje jedine kćerke, po osmi dani je u miru Božjem preminula.

Ipak je dobri Bog blagoslovio njevo hištvo. Ako je i Daničin put bio dalek, našla je po dugi ljeti sriću i pravu ljubav prema Mirki.

Minula su četira ljeta, u ki je nosio Mirko ženu strpljeno s puno ljubavi na ruka. Spunjevao joj je svaku želju i nije prestalo njegovo strpljenje svakoga dana ponovno vabiti ljubav svoje žene. Strpljenje i iskrena vrst njegove stalne i vjerne ljubavi davali su Danici čudnovitu ćut zaufanosti i siguran domaći zavičaj. Nij on poznao prema njoj nedobre volje i nikad nije upotribio ku žalnu ili zbantovanu rić.

Razumljivo da tako drago biće i dobrota Danice muža nije moglo obajti nje srca, ko je po ćasu počela uvijati zahvalna i iskrena ljubav prema Mirki.

Jednoga dana stavila se je potriboća, da je morao Mirko na osam dan poslovno putovati u inozemstvo. U ti dani ćutila se je Danica zaostavna i prviput u njevom hištvu ćutila je koliko si ona Mirku želji. Nevjerovatno si je morala sama priznati, kako goruće ona ljubi svoga dobroga muža. Ona ljubav, od ke je mislila da ne sliši njemu, našla je konaćno put u nje srce.

Od toga dana je teško očekivala povratak muža i ćim se je vratio domu, spunjevala mu je s veseljem svaku želju. Prviput u njevom hištvu postao je Mirko Danici jedina sredinska toćka njevoga hištva.

Mirko je ćudjenjem opazio i primio nje oćiglednu ugodnu i ljubeznu promjenju. Srićno i zahvalno stavio je svojoj ženi pitanje:

„Draga moja žena, nastala si mi zizma druga, u ćem bih mogao tomu uzrok najti?“

„Oprosti mi, Mirko, sve one dane, u ki ja nisam bila tebi dobra i ljubezna žena. Mnogo prekasno sam spoznala, da i ja tebe od svega srca iskreno i goruće ljubim. Da, Mirko, ja te ljubim, samo jedinoga tebe. Moje srce bilo je bolno ranjeno i razočarano, zato je bilo gluho i slipo i branilo se tvoje ljubavi. Neodgovorno sam grišila prema tebi, ar nisam bila iskrena i tebi valovala prave istine. Postala sam tvoja žena ne samo iz ljubavi k mojoj majki, nego i zbog fantenja med mojom ljubavom, ka onćas nij tebi slišila. ćutim se danas kriva i nevidna tvoje ljubavi, ku si ti meni vjerno i strpljeno prez vraćanja moje ljubavi stalno davao. Ponizno ponavljam još jednoć moju prošnju:

„Moreš mi oprostiti, Mirko? Prez tvoje ljubavi ne bih već mogla živiti niti jedan dan.“

Mirko je srićno zagrlio svoju ženu. „Na ov hipac sam dugo i strpljeno čekao, zlato moje.“

„Oj Mirko, ča si ti znao istinu?“

„Da, drago moje, ćutio i znao sam, da si ti zbog razočaranja i fantenja pobignula u moj zavičaj, koga sam ja rado tebi pun povjerenja dao. Nisam ja nikad zgubio ufanja, da ću i ja zadobiti jednoč tvoju ljubav.“

Nježno se je Danica nagnula Mirki na srce: „Nut, moj ljubimac, kasno ali ipak ne prekasno polažem danas moju ljubav i srce u tvoj zavičaj s prošnjom: ne ostavi me nikad samu.

Mirko je rado dao svojoj ženi obećanje, ko su oni s gorućim poljupcem potvrdili.

U srićnoj vjernosti prolazilo je deset ljet njevoga hištva, u ki su imali mnogo veselja, ali i puno teškoć. Dilili su si sve tuge i veselje i u svi teškoća je Danica vjerno i pomoćno stala uz svoga muža. Tako su oni skupno prebolili i sudbonosni udarac, ki ih je dostignuo.

Mirke otac je nepremišljeno špekulirao s imanjem i zgubio velike svote pinez. Svom moćom se je Mirko trudio očuvati ča je još za očuvati bilo. Aldovao je sve svoje imanje, da zadovolji vjerovnike, ali bilo je zaman. Njevo poduzeće već nije bilo za spasiti.

Ravno u ti kritični časi došla je Danica u drugo stanje. Tajedne dugo se je plašila nje sriću Mirki valovati. Misleć da Mirko ravno u njevi najteži časi neće voliti diteta. U toj misli se je ali Danica ugodno prevarila, ar čim je Mirko dočuo, da će postati otac, veselo i srićno je zagrlio svoju ženu.

„Ovo je jednoč po dugom času opet dobra vist“, govorio je Mirko radosno. Još prije, nego se je njev sin, komu su dali ime Mihael, narodio, morali su napustiti svoj veliki stan i preseliti se u jednu skromnu malu kućicu. Na sriću je Mirko navredi dostao kot činovnik zaposljenje u jednom poduzeću.

Nesrićan zgubitak njevoga poduzeća bio je uzrok, da Danica već nije imala kot nekad svoj vlašći auto. Zato se je toga dana vozila domom autobusom. Čim je dospila domom, srićno je milila svoga muža i sinka. Postale su pozabljene sve nje teške misli prošlosti i sastanak s onim človikom, zbog koga je nje ljubav tako dugo bludila krivim putem, dokle nij našla svoje pravo zaviće.

*aldova, aldov, ug. = žrtva
betežna, betežan, ug. = bolestan
bludila, bluditi = smetati
fantiti se = osvetiti se
„kljat“, nim. = haljina
presenećeno, presenećen = iznenađen
shajanja, shaljanje = druženje
vanjkuše, vankuš, ug. = jastuk
zamudila, zamuditi = propustiti, izostaviti
zizma = potpuno

To je jednutš bilo v hrvatskom seli Frielištofi!

Saki tuji ki v a naše selo dojde, ostane rad u nas zato da sme mi Hrvati jako dobri veseli ugositelji, to su ur naši preotci bili a ki su nam to dalje dali. Naše vrata od naših stanov su sakomu široko otprte. Ljubim se njim aj naše lipo muoljanje* kuće, ke su čudami farbami pomuoljane. Te posljine ljeta ča sme bili oš duoma ur to ni bilo tako lipo po hrvatski pomuoljano, ono je to bilo ur modrno, ale ne tako lipo. Vrhunac su bile naše lipe nosnje, od naših junakov a divičicov. Te su se ur va ljeti 1905. slikaru Othmaru Ružički ljubile, zato je aj ostav va našem seli a je se na uljove pločke a na crtanje moljav. Danas su to pro nas historicki dokumenti, ki naš živuot dokumentiraju. Po našem silnom viseljenji, je se nam se zgubilo, ale na spomen su nam nek Ružičkovi slici ostali. Našu kulturu ku je nam nas slikar na slikov preostaviv, stu muoremo danas našoj dicit a vnukom ukasati kako sme mi Hrvati va našem lipom seli Frielištof živili. Su naši šohaji s lipimi hrvatskimi divičicami va kuoli tancali je to biv lip hipac. Z daleka a široka su došli na naš kiritof a hodke Nimci kukat na naše lipe nošnje. Lipe su bile aj te čisme, danas nuosi saki nek šoljine. Pri hižah je to takoj tako za stare čase su naše hiže bile zvana a znutra poumoljane te farbe su lipo igrane.

Lipi su bili i naši kršćanski zviki. Na protuliće je biv prvo zagovor, to sme šli rano va crikvu na ti dan nisu dica imali školu, ali rano sme se pri školi trefili, a pak sme šli si i učitelji skupa va crikvu. Po svetoj maši sme va procesiji na naše lapte k sakomu križu i kapeljički. Gospodin su nosili se sviecto pod palduhim ki su četiri hlapci* od gmajnskoga savjeta nosili. Prvo na procesiji je jedan križ nosiv, pak sme šli mi školari, predmolitelj, jačkarice, gospodin sim svetim, robe a hlapci. Cielu put je se neg molio, a prosilo da nam Bog vo lieto sopet dobru a punu žetvu daju. Pri sakom križu sme ostali stat a sme pri klečanju molili, pak je se šlo drugomu križu i tamo je se to samo dielalo. Po puti je se na kratko va crikvi zagovor s koniv*. Pak su došle vasma*, tielovo-Božjega, svieti Peter a Pavla, Cirila a Metuda, Unebostupjenje Duvice Marije, Vsih svetih drugi dan Dušičkova procesija na cmitier*, drugu nedilju va septembri naš kiritof a hodke, svieti Nikolaus, Božić, a nuovo lieto nate svitku su naši ljudi jako držali. Liepo je aj.

Va crikvi sme imali na pavlačav jako dobar zbor. Joza Sičan je biv orgulist, jačkarice su bile njegova gospa, Roza Treierinka Slunska, Ana Vašačka, te su mi oš znae. I dobre jačkare sme imali, mi ur nisu znami. Kad su ti jačili je to bilo tako lipo kod va koncertni. Na veliku svietu mašu kad je nika solo jačila to je biv doživljaj. I na placi viečer kad su hlapci šli skros selo a su jačili to su divičice, i robe okna* odprili a su slušali kako lipo su jačili. Da mi va seli elektronsko svitlo nisme imali, a večer misec lipo je svitiv je to bilo jako romantišno. Na jednu grupu se oš spomenim, su to bili Joško Slunsky, Ivac Suparić, Jandre Vašak, a Jaza Slunsky, oni su bili od sela najbolji jačkari. U nas sme imali aj svaki da su se divičice i hlapci

kamaradili. Divičice su treba bile piet dobrih kameradkov, i hlapci su takaj već kamaradili. Ta zvik je biv ta da su od jedne kamaradke rodiči v sobotu šli nikamo va selo, a te kamaradke su se zišli va stani kad ti rodiči nisu bili duoma. A to je šlo saku sobotu taka ale puored u drugoj kamaradki. A to su ur ti hlapci znali, ale te kameradke su neg te hlapcu nutar pustili ke su one htli. Te divičice su si donesli sopu flienkanje* i vino sodovke su imali k tomu su si povidali, jačili, a tancali ono je to bilo jako lipo.

Ale te junake ke nisu ostali nuter, ti su njim škuodu udelali. Na vrata od vieže su njim na legli kablič toga su s vuodu napunili, pak su na vrata potukli a kad su te divičice vrata odprili je ta kablič upav a ta vuoda je s kros cielu viežu tekla. Nebo su njim te vrata posekanem drivljem napunili da nisu mogli van. A to se su morali ti hlapci ki su bili nutri dat va poriedak neg su ti rodiči dom došli. To je se danas z gubilo, danas si to moremo neg na spomin pretstavit.

(Ov članak smo ostavili na originalnom frielištofskom idiomu kako smo ga dostali od autora.)

***cmitier**, cimator = groblje

flienkanje, sl. = ?

hlapi, hlapci, sl. = mladići

hodke, hvaka sl. = posjet

koniv, sl. = konac

muoljane, moljan = slikan, obojen

okna, okno = prozor

šohaji, šohalj = dragi

vasma, Vazam = Uskrs

vieža, veža = kuhinja

Dok nas smrt ne razluči (odlomak)

Med mjestom Bijeli Jar i varošem Novosibirskom sve do Omska u Sibiriji nalazu se logori za teško kaštigane, kaštigane na doživotno prisilno djelo. Neki su pomilovani i od ove kaštige. Sudbina ulovljenikov logorašev je strahovita. Još strahovitija je sibirska zima, jedva podnošljiva za slabo hranjenoga človika. U ovi logori valja zakon jačega, i svaki je sričan, kad je preživio opet jedan dan. Smrt susjeda jedva koga potrese, jer svaki smrtni slučaj javu stoper po nekoliko dan, a dotle si logoraši moru diliti hranu pomrloga tovaruša. Dakle ima i smrt svoju korist. Hrana po osobi je skromna: 300 g lečavoga kruha, zelje i ribinja supa je na dnevnom redu. Zbog svakoga maloga prekršaja reducira se jilo na polovinu. Molbe ili pitanja su nepoznata. Zato nima ni smisla, da se človik negde potuži.

Oko tristo nesrićnjakov predano je sudbini logora broj 700/2. Ima ovde ljudi svakorjačkih rasov i zvanj: Azijatov, Europejcev, Židovov, duhovnikov i kriminalcev. Stražari su vojaki Čerkezi i Mongoli s uskimi očima. Površina logora je sva popucana od oštre zime, a opkoljena je tri i pol metra visokim plotom od bodljikave žice. Na već mjesti su postavni driveni stražarski turmi, u ki pazi na logor teško naoružana straža. Stražari se ne maru mnogo za ulovljene, jer iz ovih logorov nij još pobignula živa duša. Pak i kamo? Sibirska ledena i močvarna pustina je veća od čitave Europe. A gdo bi se i dao raskinuti od pregladjenih vukov ili bi podnesao pod vedrim nebom zimu do četrdeset stupnjev?

Med dvimi drivenimi turmi je ulaz-ljesa, ka se samo onda otvori, ako se pokaže pasoš, potpisan od samoga priglednika Tatarova. Takova je uredba i propis.

No sam Tatarov se mnogo ne mari za uredbu i propise, a još manje za ove nesrićnjake. Za njega je važno, da ima svoju svakidanju votku, ku cijeli dan pije uz grdne psovke na nekom azijatskom jeziku. Nepodnošljiv postane, kad potroši zadnju votku. Onda nastane pogibeljan kot razljućeni lav. Jednoč u tajednu pregledava barake, ke su svaki put u najboljem redu, ako se ne zgleda na nepodnošljivu duhu od gulinja* i urina. Vuši i buhe se ne ubrajaju u nesnagu*, nego valjaju kot domaće živine. Ovih je nek dost, iako ih nijedan ne gaji.

Bar jednoč u ljetu mora ali biti glavna inspekcija. Odmah po dugoj sibirskoj zimi, kad su puti slobodni od sniga, dolazi na svoji tatarski konji major Nataško. On je najbolji nekadašnji prijatelj Tatarova. Bili su vas boj nerazdruživi kot brati, dokle nij po generalovoj nepravici Nataško postao majorom, a Tatarov samo priglednikom logora 700/2. No tomu kriva je bila njegova prikoredna žaja za votkom. Ali Nataško se je ipak brinuo za njega, svoga staroga prijatelja. Nij ga zaboravio. Svaki put je dovezao sa sobom u logor teško čekanu votku.

Usred januara je počela vladati grozna sibirska zima. Bura sa Sjevernoga oceana nosila je snig, ki je jur osam dan padao. Snižne mećave zaravnale su sve pute i doline. Po danu se samo kratko razvidni, i človik ne zna, je li je dan ili noć. Čini se, da je vani zamro svaki život.

Samo barake su ležale kot mrtve pod silnimi smeti i masami sniga. Izgladjeni vuki su stalno pokušavali dojt i blizinu vlaknenoga plota, jer su ćutili neku toplinu... život. Ali u ovu stra-

hovitu dob se nitko nij mario za nje. Prije su htili striljati u nje stražari, da mrtvi daju žitak živim. Sada ih već nitko ne strilja, jer je straža skrsnula iz turmov. Nima još smisla, paziti na koga. Gdo bi pobignuo van u ov ledeni pakao?

U baraka na slami ležu zamotani u kocanje* „pleni“ – zarobljeniki. Ova strahovita zima im je ali donesla jedini počivak. Završeno je vanjsko djelo u šumi, a na rijeki Ob dubenje školj u led za ribolov. Mnogim, ki ne moru podnositi ove zime, je sigurna smrt. Nitko ne pozna sudbine dojučega dana. Mnogi sidu s klonutimi glavami; siguran dokaz, da im manjka svaka snaga za daljnji život.

Jedni su si ipak kratili čas napravljenimi kartami, drugi su opet bili zaposleni ubiranjem vuši. Marljiviji su mogli bolje spavati. Ča bi i drugo mogli, to je bila jedina mogućnost, da se odupru svojoj sudbini.

U jednoj baraki ovih logorov leži na drivenom ležaju u slami Jože Jandrić. Optužen i odsudjen bez svakoga suda. Zbog protivljenja vojnoj vlasti, u toku koga je ranjen ruski vojak u Austriji. Budući da mu se krivica nij mogla sasvim sigurno dokazati, nij odsudjen na smrt, nego pomilovan na doživotno robovanje u Sibiriji.

Od glada mu je istrošeno tijelo, u licu su mu se pojavili nabori zdvojnosti. Jedino, ča ga je još spominjalo na dom i domaće, bio je črljeni rubac njegove žene Tilde. Njega je čuvao kot dragi kinč. Nemoguće misli mu stalno bludu po glavi, ne more spavati. Nervozno se hita, jednoč na livu, onda na pravu stran. Ne zna, je li ga boli tijelo od zime ili od tvrde stelje. Samo to čuti, da već ne more dalje... živci su mu rastrzani, sam se čudi, da je izdržao ovako dugo. „Zač? Ča je Bog pozabio na mene?... Zač se još moram dalje trapiti, zač, kad već nima smisla moj žitak? Samo da je jedan zarobljenik već... ili da sam neka sprav za Sibiriju? Ne, ne kanim već! Da učinim kot moj susjed Nikola? Imao je znamda pravo, kad se je svlikao do gola i u svojoj zdvojnosti protekao van u dvor na najoštriju zimu. Nisu ga već mogli spasiti. Nij već znao, ča djela, zdvojio je. U toku jedne jedine minute se je smrznuo – bio je štaran* kot kamen. Da, jedna jedina minuta, i nestalo je človika... ča je ovde človik? Pahuljica sniga. Zač nek nisam i ja rekao komisaru, da sam kriv? Sad bih jur zdavno ležao pod zemljom. Da, lako je trpiti onim, ki su krivi. Bože, zaista nima već smisla, da živim... ne, ne... ne morem već dalje. Zamirio mi se je žitak do dna duše!“

Gdo zna, kako dugo bi Jože još tako razmišljao i se mučio, da ga ne prekine njegov susjed i tovaruš Werner Vili. Vili je doživio sličnu sudbinu kot Jože. I njega su odsudili na smrt, pa onda pomilovali na doživotno robovanje u Sibiriji. I to zbog znaka SS pod rukom. A med SS-ovce su ga primili nasilno, samo zbog visokoga rasta. Imao je još sriću, da je dospio odstraniti tetoviranje.

Da nij bilo Vilija, bi Jože jur zdavno zdvojio. Vili je vidio, da se Jože opet trapi. Počeo ga je batriti: „Čuj, Jože, opet se stalno umješčaš. Čutim, da si nemiran. Trsi se malo i upameti se! Bog će nam pomoći, ufaj se u njega. Ne daj se stalno skušavati, ča nimaš mrvičicu snage za daljnji život?“

„Kako moreš imati volje da živiš...? Pomisli, ča je ovde človik! Manje od blaga smo. A kade nam je sloboda? Nij je već. Ne, ne morem vjerovati dalje, da ćemo koč doživiti slobodu. Kad pomislim na naša izgubljena ljeta...

Vili se bliže nagne k Joži i ga pogleda ozbiljno.

„Sada je dost zdvajanja... jur deset ljet čekamo u nadi na pomilovanje. Moraš priznati, da je sve zaman. Sada ide za život ili smrt! Triba nam samo odluka i kuraža. Velim ti iskreno, ja u Sibiriji poginuti neću. Odlučio sam se na nešto izvanredno, čudit ćeš se.

„Znam jur... ti misliš na big?“

„Da... pogodio si. Pobignut ćemo skupa, i to odmah kad mine zima.“

Jože okrene glavu na stran, da ne bi čuo, ča mu se čini nemogućim.

„Ali Vili, to su sanje! Kaniš van u ovu neizmjernu daljinu, pustinu? To znaš, da nam je to sigurna smrt!“

„Smrt nam je sigurna, i ako ostanemo ovde. Znaj, prez prave volje ne dostigne se zaista ništ.“

Vili začne još tiše šaptati Joži u uho:

„Budi iskren, Jože, da imaš isto tako goruću želju za slobodom kot i ja. Zato te prosim, da se i ti odlučiš. Dva su jači neg jedan. Vidio sam jur na stotine mojih tovarušev, kako su kapali od glada i zime, i ke je Sibirija požrknula za uvijek...“

„Prosim te, Vili, prosim te, prestani s tvojom povidajkom...“, prekine ga Jože, „izbaviti se ovoga pakla je zaista nemoguće, bez svega, bez hrane, oprave i bez oružja...“

„Ča veliš bez oružja?... Ča ti nij dost veliko oružje ruska rič. Govoriš perfektno ruski jezik, ne pozna ti nitko, kad govoriš, da nisi Rus.“

„Ča bi pak započeo svojim znanjem ruskoga jezika?“

„Čuj, Jože, napravio sam plan za big.“

Jože pogleda s nerazumivanjem Vilija, čini mu se, da se šali. Ali Viliju se nikada ništ ne čini nemogućim.

„No, htio bih znati, ča sve mudruješ u planu“, nasmijao se je Jože.

„Sigurno ti je poznato, da po svakoj zimi dojde major Nataško na inspekciju u naš logor.“

„Da, to znam točno... ti misliš, da će nas odmah otpustiti, zato ča sam ja Jože, a ti Vili.“

„Ne... ali njega doveze kočijaš Luka, i to na dobri kozački konji.“

„Ah, sada znam“, veli šaljivo Jože, „ti hoćeš od njega kupiti konje, pak u Moskvu na razglede?“

„Sigurno ne na razglede. Ali jedina mogućnost za prevaru. Mogućnost s konji pobignuti u slobodu.“

„Mislim, da ti je poznato, da se još nikomu nij ugodalo pobignuti. Znamda iz logora u neizmjernu daljinu... Sibirija je veća nego čitava Europa. U toj daljini ćemo se izgubiti!“

„Ča se toga tiče, nimam straha, nego povi, je li znaš upravljati s konji?“

„Još i predobro. Pak ja sam seljak iz Gradišća!“

„Hvala Bogu!“ zdahnulo je Vili i otišao u svoj ležaj na spavanje.

Jože mu je dospio zabrudati:

„Pak pazi, da ti vuši ne požeru do jutra tvoj plan, jer nećeš dobiti za njega zlate medalje. – Laku noć!“

Vili je zadovoljan otišao, bio je veseo, da je našao u Joži ostatak humora.

***

Položaj u Bučovcu se je u zadnje vrime dosta preminio. Selski život postajao je sve bolji. Djelački zaslužak je bio još dosta slab, iako se je u Beču jur mnogo bolje zaslužavalo.

Tetac Mate nij već bio načelnik. Zaminio ga je mladji. Svoje malo gospodarstvo nij dalje obdjelivao. Za njega i ženu nij imalo smisla, da se muču bez pomoći sina Feliksa. A ta se je smjestio u Beču. Njegova veza s domaćim selom postajala je sve slablja, jedva da je koč toč pohodio svoje roditelje.

Kod Jandrićevih je početkom vladala tuga za Jožom. Žalovalo se je i za ocem Tomom, ki je svakim danom sve jače ginuo i venuo, dokle nij od tuge preminuo.

Tilda i kćerčica Marica isplakale su si skoro oči. Ostale su u svojoj žalosti same, u ufanju da će se Jože ipak vratiti. No o Joži se ništa nij znalo i čulo. Medjunarodni črljeni križ davao je samo negativne informacije: u Sibiriji, kade bi se po njihovom mišljenju mogao nahadjati Jandrić Josef, pogine od velike zime mnogo zarobljenikov. To znači, da se u toku od nekoliko ljet mora računati s gubitkom većine zarobljenikov. Točan identitet pomrlih i izgubljenih dosidob nij još moguć, jer su visti iz Sovjetskoga Saveza rijetke i nepouzdate.

Ova vist je u Tildi ugasila skoro svaku nadu, da će ikada viditi živoga svojega muža. No človik se mora snajti u životu, ne glede na svu žalost i sve nezgode sudbine.

Tilda je bila prisiljena, da obdjeluje gospodarstvo sama, barem tako dugo, dokle ne odraste Marica. Drugo joj nij ni preostajalo. Briga i navlaka sprohadjale su ju na svakom koraku mračnoga života.

No po svakom nevrimentu pokaže se i divno sunce. Sunce novoga života i tračak nove čežnje.

Da nij bilo dobroga susjeda Marka, ne bi Tilda mogla dalje. On je bio jedini, ki ju je milovao. Nij mogao gledati, kako sama riva kola po blatnom dvoru, kako se Tilda i Marica muču skladanjem krme i drugim, za žene preteškim poslom. Osobito joj je pomagao pri djelu, kod koga su potrebni dvimi.

Susjed Marko bio je zreo junak. Svoja mlada ljeta prebavio je i on u boju. Njegov otac poginuo je još u prvom boju, zato je bio prisiljen, da od rane mladosti obdjeliva sam sa svojom betežnom majkom polje. Najti ženu nij bilo lako, ka divojka će pojti za seljaka?

Uprav pred žetvom mu je umrla majka, pa je ostao sam. Ča započeti u najveće seljačko djelo... bez žnjačice...? No dobre misli dojdú obično same. „Prosit ću susjedu Tildu, da mi bude žnjačica. Nijam druge mogućnosti.“

Ove žetve imao je ada Marko susjedu Tildu za žnjačicu. Tilda mu je odnimala, i Marku je bilo, kot da slijedi andjeo za njegovimi petami. Zato je ljetošnja žetva bila pravo veselje. Igrajuć su poželi Markovo i Tildino polje. Zato je po sebi razumljivo i njihovo prijateljstvo postajalo sve bliže. A sve bolje se je privikavala k susjedu i školarica Marica. Nij ni čudo, jer su prve čerišnje, prve jagode i najbolje sadje pripadali njoj. Domaću zadaću si nij već mogla predstaviti bez susjeda Marka.

Odsada je išlo djelo kod Jandrićevih kot po žnori. Na svi dvi strani su se gospodarstva razvijala izvrsno. Vožnja na dvi konji bila je divota, kad je Marko jednoga dana napregao svoga konja uz Jandrićevoga. Selski ljudi su nek pucali od znatiželje. Osobitu aktivnost razvijala je teta Marga, poprična susjeda Jandrićevih. Kad bi čula otvarati njihovu ljesu, tako se je pašćila, da ne zamudi ni najmanje malenkosti prizora. Jožu Jandrića je još jedva gdo spominjao, svi su se zanimali za posljednju novinu.

Po selu su jur govorili, da će Marko napraviti iz dvih stani najlipši seljački stan cijeloga Bučovca, kad se oženi Tildom. Bila je samo jedna zapreka, da još nisu bili skupa. Službeno se nij potvrdilo, da je Jože mrtav.

***

Premda se je činilo, da ova grozna zima nima kraja, pokazalo se je na nebu ipak opet sunce. Znak, da još živi priroda, da postoji dan. U zarobljeniki zbudila se je slaba nada za još ki dan života. Prik zime je u logori poumiralo mnogo zarobljenih. Nemilosrdna sudbina jednih donesla je malo olakšanje onim, ki su preživili, jer je ostalo za nje već hrane.

Straža je opet zauzela svoja mjesta. Dokaz, da se je svakidanski život počeo normalizirati. Samo Tatarov je nastavio sa svojim psovanjem. No ne zato, jer je bio pijan, nego zbog pomanjkanja votke.

Svi zarobljeniki su bili zaposleni čišćenjem i razmitanjem putov i prolazov. Djelo se je moralo dogotoviti najvećom brzinom, jer je Tatarov jur jako teško čekao majora. Stalno je brojio ure do Nataškinoga prilaska u logor.

„Skoro tri dane zakašnjenja zbog vražje zime, to znači ostati dalje bez votke... sto vrazov neka pobere ovu sibirsku uredbu! Gdo drugi bi ovo izdržao...? Pašćite se malo, vi lijeni medvidi, zakurit ću vam pod nogami. Cijelu zimu ste ležali kot stare babe, sad djelajte! Joj vašoj duši!“, grmio je za hrpti zarobljenikov.

Jože i Vili bili su isto zaposleni razmitanjem putev. No uza to su si postavili veliku zadaću: izviditi točnije svu okolicu.

U logoru su jur davno poznavali svakidanju navadu, no ove dane se je dogodilo nešto osobi-toga. Odmah kad su bili puti i ceste slobodni od sniga, stigla je u logor pošta. Zarobljeniki dostali su prve novine, a neki i pisma. Došlo je svakorjačkih novin iz Europe, med njimi i austrijske „Österreichische Zeitung“. Veselje je bilo veliko, neki su mislili, da se je dogodilo čudo. Austrijanci nisu vjerovali svojim očima, kad su čitali, da će se potpisati 15. maja ovoga ljeta Državni ugovor. Velesile ostavit ćedu još ovoga ljeta Austriju.

Austrija će biti slobodna! Jože bi najvolio zapjevati od veselja. Prvi put u ovi deseti ljeti vidio je Vili Jožu Jandrića veseloga.

„Vili, dobio sam novu volju za slobodom!“

„Polag naše odsude moremo mi zabiti slobodu!“

„Ne... ali ja sam se odlučio. Pozdravljam tvoj plan. Dosad držao sam sve nemogućim, ali sada me goni neka sila, da nešto poduzmemo, nešto velikoga! Drugačije smo izgubljeni.“

„Hvala Bogu, da si se opametio...“

„Pripravan sam s tobom poduzeti sve. Čutim neku tajnu silu u sebi. Ti si mi dao toliko moći, da nisam ovde sasvim propao. Zaista ne morem dočekati dana naše slobode!“

„Budi strpljen, Jože, dosada nam je pomoglo ufanje. Znaj, da ni ja ne bih već dugo izdržao ovde, ali u tebi sam vidio zaista dobro srce. Kad sam tebe batrio, batrio sam i sebe.“

„Ne morem već čekati dulje. Vidim, da je sloboda najveće bogatstvo. Najvolio bih jur danas, da je major Nataško ovde.“

Želja se je ispunila. Drugi dan se je zaista dovezao major. Kad ni danas ne bi stignuo, sigurno bi Tatarov polamao sve pohištvo svoje barake. Jur od ranoga jutra je ophadjao po logoru kot da je poludio. Svaki se je bojava dojtji u njegovu blizinu. Ritao i hitao je sve, ča mu je dospilo pod ruke. Vikao je kot zmahnut* lav. Nij se ga već moglo podnositi.

No odjednom je zašutio, kot da je onimio. Ča se je dogodilo?... Svi su presenečeno gledali. Ovakovoga Tatarova jur dugo nisu doživili. Na obrazu pojavio mu se je neki čarobni smišak. Smišak zadovoljstva. Njegovo lice postajalo je sve vedrije. Tatarov je dobro raspoložen! Počeo se je i tiho smijati. Kot da je iz drugoga svita. Pomoćni vojaki su mislili, da ga je opsjeo zali duh. No uzrok njegovoga veselja bio je drugi. Izgleda, da je ćutio približavanje Nataškovi-h kol i dugočekane votke. To je bila srića.

Srića i za stražara Guskova. Da nij mogao navredi javiti dolazak kol, sigurno bi ga Tatarov bacio iz drivenoga turma. No odlanulo je svim. Guskov je bio osobito srićan, ne samo, da je ostao na životu, nego i da će dobiti dvi flaše votke kot premiju.

Veselje je zavlдалo u cijelom logoru, kad se je otvorila velika ulazna ljesa. Začarano su svi gledali koliju majora Nataške. Kočijaš Luka je gizdavo držao za vojke kao da vozi samoga ruskoga cara. On je bio srićan, da ima čast biti kočijaš ove najlipše kolije u okolici.

Tatarov nij se ni ogledao na konje. Njega je već zanimalo, ča je odzad u koli. U svojem uzbuđenju pozabio je pozdraviti svoga pretpostavnoga majora. Ali Nataško ga je jur duga ljeta poznao. I on je bio dobro raspoložen. Bio je veseo, da se je opet sastao sa svojim starim tovarušem, vragolinom Tatarovim... Pomislio je, kako će najbolje iskoristiti ov za njega slobodni čas. Jedini čas, kad se more pravo po volji raspoložiti, razgovoriti i popiti ku čašicu votke. A sve to u društvu svojih tovarušev Tatarova i Luke. Kod njega u službi je bio zabranjen svaki alkohol. No ovde je uživao veću čast i preštimanje* nego general u Kazanu. Zato se je ovde ćutio slobodnim. A gdo bi se i brinuo, ča se za vrati goda, kad je i tako sve u redu.

Glavna skrb mu je bila, da se čim prije izbavi te dosadne inspekcije. Jur si je najper ribao ruke, kad je pomislio na današnju noćicu. Grohotno se je nasmijao, kad je vidio Tatarova u koli, ki je jur po drugi put brojio u slami dobro zapravne boce s votkom.

„Točno četrdeset flašov votke! Ov put dvostruko“, zakriknuo je Tatarov, da ga je bilo ćuti do pol Sibirije. Sada je stoper objamio majora.

„Zdravo tovaruš... zdrav bio! Da sam sada na mjestu druga Staljina, znaš ča bih stvorio?“

„Ne znam, govori!“ znatiželjno pita major.

„Dao bih ti podignuti na glavnom trgu u Novom Sibirsku spomenik. U svakoj ruki bi imao flašu s votkom.“

„Ej, onda ćemo morati tako dugo čekati, dok bude curila rijeka Ob s votkom“, nasmijao se je major.

Danas o inspekciji nij bilo ni spominka. Ne zato, ča je bio major Nataško umoran od putovanja. Ne, nego se je jur ispraznila peta boca votke. U baraki Tatarova bilo je strašno. Luka nij dospivao natakati čaše. Njihov govor nij već bio sličan povidanju, nego velikoj larmi. Duha votke širila se je po svoj baraki, kao da se rashitila tvornica žganoga. Zbog prendanja, ki je ustriljio već Germanov u boju, bilo bi došlo i do tučnje, da ih Luka nij pokuso razlučiti u zadnjem hipcu. Ali i njemu je manjkala potribna moć. Konačno su svi tri zajedno pali pod veliki stol usred barake. Noge im već nisu bile u stanju, da se opet poberu. Tijelo bez nog nij htilo. Ali pomogao im je dibok san. U kratkom času zaspali su, kao da je udrila meda nje smrtna kuga.

Mnogo bolje nij išlo ni vojakom stražarom. Oni su isto na neki način došli do vodke. Na neki mjesti ćulo se je pjevanje, znak, da u logoru vlada svetak narodnog pića. Nij bilo osobito teško dojt do votke, kad je u blizini. A kradnja je u svakom logoru bila u modi i zakorenjena. Čim se je oštrije postupalo, tim jače se je kralo.

Zaman su zarobljeniki čekali cijeli dan na inspekciju. Čekali su do kasne noći. No, ča bi ovo moglo značiti? Da li je ovo nova taktika. Konačno se je proćulo, da danas neće već biti inspekcije, jer druga majora Nataška boli zub.

Usred ove noći se je u logoru dogodilo nešto izvanrednoga. Mjesec rasvićevao je okolicu, kao da je bijeli dan. Stražari na dotični mjesti su spavali kot panji. Naredno od dobre votke. Samo dva Mongoli su imali službu u maloj kućici na glavnom izlazu logora. Zaspao su zivali* u praznu bocu, ku im je darovao Gusakov, da ga zastupaju kod noćne službe.

Za Jožu i Vilija je nastupila odlučujuća ura. Još jednim zadnjim pogledom oprostili su se od svojih spavajućih tovarušev. Kako je u planu bilo predviđeno, ostavili su svoju baraku, kao da bi išli na latrinu. No cilj im je bio Tatarova baraka. Vani je vladala tišina, kao da su svi stražari pomrli. Samo iz daljine čulo se je neobično hrkanje Tatarova, Nataška i Luke. Možda se zato nijedan nij usudio doći u blizinu načelnikove barake.

To je bez dvojbe bio najzgodniji čas. Jože i Vili su bili sasvim mirni, sami su se čudili, kako je to moguće.

Odmah za barakom Tatarova bili su u niskoj štali smješćeni konji. Jože je bez svake teškoće napregao konje pod kola, dočim je Vili dospio u otvorenu predsobu barake. Kroz ključenku se je mogao osvidočiti, da Tatarov i njegovi gosti spavaju kot ubiti. Njihove uniforme visile su pokraj vrat u predobi. Nij postojala nikakova pogibel, da bi se mogli probuditi; i bolje tako, jer bi se drugačije morala upotribiti metoda drvene narkoze.

Stalo se je, kako je u Vilijevoj vražjem planu bilo predviđeno. Vili si je oblikao majorovu jupu, dekoriranu mnogobrojnim medajlam, obuo čizme i nasadio visoku krznenu kapu. Medjutim su konji bili vani jur napreženi.

Sada se je preoblikao Jože. On je zgrabio jupu, kapu i čizme kočijaša Luke. Prvi dio plana je ada bio izvršen. Izvana su još suvajkom zatvorili vrata barake.

Vili se skočio na kola, a Jože je pognao bičem konje u smiru logorskoga izlaza. Nitko ne bi ni u snu slutio, da to nij majorova kočija. U žepu majorove jupe je Vili našao njegov službeni revolver. Da bi slučajno neki od straže došao na nezgodnu misao, bio bi potriiban.

No zaman su se bojali.

Stražari Mongoli su čvrsto spavali na malom stoliću u stražarskoj kućici pokraj izlaza. To je bila srića. Jože je trikrat morao udariti bičem po stolu, dokle su zaspani Mongoli dignuli glave. Sigurno je i nje votka zaljuljala u sladak san.

„Vi zaspani medvidi! Lenjaki . . . ležite kao mrtve ribe. Zvucite se! Major je vani!” zalarmao je Jože i zamahnuo bičem.

Stražari se trgnu. Još sasvim presni od dibokoga sna nisu ni pogledali kočijašu u lice. Jedan je počeo jecati:

„Jož, oprost nam . . . oprost . . . neka vikati, umiri se. . . , ča mora svaki čuti, da smo spavali? Šuti!”

„Ča, šuti? Znale li, ča vas čeka, ako major sazna za ovu neuredbu?”

Jože je vidio, da ih more omotati oko maloga prsta. Pristupi im čisto blizu i pošuška im tiho u uho:

„Čujte, lenjaki jedni! Zašutit ću. Vani pred izlazom čeka major Nataško, kani se odvesti u varoš!“

„Ča, major Nataško? . . . u ovu dob? Ča se je s njim dogodilo? Još nij bilo inspekcije. . .”, zivali su u nerazumivanju otvorenimi usti kroz mali obločić u koliju vani. Zagledali su majora s omotom prik obraza.

„Ne pitajte mnogo! Ča nimate očiju? Ne vidite, kako siročak zdvaja od muke? U noći počeo ga je boliti podobni zub. Jedva podnaša muku. Čim brže želji u varoš k zubaru.”

„Vražji zub! Volio bih se tri puta oženiti, nego jednoć k zubarul”

Pritom mu se zihnulo, da mu je bilo viditi ča u želudac. Stražar je posegao za kljube, obrnuvši se k svojemu tovarušu:

„Čingiz, udari mu pečat za izlaz! Ja idem otvoriti lesu.“

***gulinja**, gulina = ljuska, kora

kocanje, kocin = gunj, deka

preštimanje = poštovanje

nesnaga = gamad

štaran, nim. = ukočen

zivali, zivati = zuriti

zmahnut, zmanut = lud, bijesan

Željezni krčmar

I ljetos na mesopusni utorak napunila se je mala gmajska* krčma do zadnjega mjesta. U šanku mudrio se je zadovoljno krčmar, komu su ljudi u okolici govorili: „Željezni“.

Željezni zato, kad je imao neobičnu moć u ruka. Teške lagve, sude, kise, ke su obično htili nositi po tri ili četiri muži, htio je zagrabit i kot da ima prazne ruke. Teško bi pohodio on, ki bi ga koč uvrijedio ili ga gledao za primitivca. Nepravice uopće nije podnašao.

Dogodilo se je, da je zabludio k njemu agent Florijan s namjerom, da mu „obisi“ mašin za dojenje krav.

„Ako kupiš ov aparat“, začeo je Florijan, „imat ćeš poseban popust, zato kad si krčmar i slišiš med prve u selu.“

„Poj mi, za koga vraga bih ga kupio kad nimam niti kopita u štali, a najmanje kravu.”

„Siguran sam, da ćeš si ju na vrijedi kupiti! Ne samo jednu kravu nego dvi... tri... pet... ili...“

„Ne govori bedavosti, gdo je danas znatiželjan na krave.“

„A svaki ki dalje misli!”

„Ti govoriš samo zato tako, da prodaš tvoj mašin?”

„Vidiš ovo isto je rekao i Alojz krčmar. A danas ih ima šest u štali.”

„Ali niti jedne jedine krave, samo pet bičičev (malih bikov),” veli jedan gost.

„Onda sam se pobrojio... jedan vol fali.”

„No ta si ti, ter vas je šest, to štima! Za bike se ne triba mašin za dojenje.” Zamišao se je neki drugi gost i grohotno se nasmijao.

„Onda si ti kupi krave, krčmare.“

„Nač? Ja imam svoj mali traktor, ta mi je dost!”

„Pomisli, ovako dobra marka, pak 20 % popusta, ovako dobra šansa. Kasnije ćeš platiti punu cijenu!”

„Rekao sam ti, da ga ne tribam!”

„Dobro, 25 % popusta. Niže ne ide! Ovde nisam zaslužio niti hrdjavoga groša.”

„Još jednoč ti velim, da ga ne tribam! Pak koga bi s njim dojio? Moj stari traktor ili goste u krčmi?”

„Pomisli na 25 % popusta!”

„Sada je dost! Ostavi me u miru. Vidiš da imam i drugih gostov u krčmi... ne zastavlaj me!”

„Momentano ne tribaš ništa platiti. Samo tvoj potpisak...”

„Sam li dobro razumio, rekao si potpisak?”

„Da! To je najjednostavnije.”

„No, onda hodi s manom u vežu, kuhinju.”

Ča se je s agentom Florijanom u veži dogodilo, toga točno nigdo ne zna. Samo gosti u krčmi začuli su strašno zakrešćati. Kad je Florijan ostavljao krčmu, izgledao mu je nos kot suha sliva. Naredno ga je krčmar dvimi prsti čvršće useknuo. On ali tu bol nije oćutio u stisnutom nosu, nego u desnoj šaki, ku mu je krčmar svojom željeznom rukom tako čvrsto stisnuo, da je ju stoprv drugi dan pred večer mogao otvoriti.

Po navadi su se svaki dan navečer u njegovoj krčmi šnopsljali (kartali) dva zidari, Ive i Jure.

Samo mali nesporazum je bio kriv, da je došlo do svadje, i to zbog aduta.

Jure zidar je zaviknuo krčmaru: „Krčmar, oktalj vina!”

„Bijeloga ili črljenoga?” pitao je krčmar.

„Črljenoga” odgovorio je Jure.

Želud je bio adut, a ne črljeno!” Rekao je Ive Juri srdito.

„Gdo je rekao: črljeno?”

„No ti! Sada si to rekao: črljeno.”

„Ja? Ti moraš imat u glavi sve paočine!”

„Ča? Reci još jednoč, odmah si pod stolom!”

U tom hipcu su se jur zakvačili za vrata. A bilo bi došlo i do tučnje, da željezni krčmar nij uvidio, da će morati navredi suditi.

Konačno se je porinuo meda nje, zgrabio obadva za kolinare, da je razluči. Ali prije nego im je glave skupa udario, pomirili su se oni bratski. I bolje tako. Jer pred jednim ljetom svadili su se dva Lučmanci za istim stolom, za isti adut, istim kartami. Njim je glave skupa udario. Ta susret je bio strašan. Još sedmi dan po tom događaju su povidali, da još svenek vidu po danu zvijezde migljati a po noći čuju zvone zvoniti.

Ali kako je krčmar odućio pijanca Grgu vino piti, to je bio pravi majstorski čin. Grgo je bio pravi pijanac u selu. On drugo nij djelao, nego je cijeli dan vino pio. Čim su mu je jače branili, tim mu se je bolje račilo. Premda je bio nekoliko puta u kliniki, ali bilo je sve zaman, ostao je pijanac.

Tako je zašao i željeznomu krčmaru podmučkoma u pivnicu na vino. Znao je dobro, ki čas je najbolji. Ali jednoč ga je ipak Željezni iznenadio. Tim Grgo nij računao. Željezni ga je nek mirno pogledao, pak mu je rekao.

„Dragi Grgo, sada znam, da mi jur duglje ideš u pivnicu na vino... No ja mislim, danas ti je poslidnji dan.”

„Joj prosim te, krčmare, neka me ubit. Učinit ću sve, nek ostavi me u žitku”, začeo je Grgo plašljivim glasom.

„Niti popast te neću. Ali moraš bit poslušan.”

„Da bit ću. Obićem ti... nek neka me ubit...”

„Dobro, pazi.”

„Poslušam pokorno.”

„Sjedi na tla!” zapovi mu krčmar čvrstim glasom.

„Na tla?” pitao ga je splašeni Grgo.

„No da nač, ću ti znamda stelju?! Noge pod lagav! Ali brzo!”

Grgo je posluhnuo točno sve, kot mu je krčmar zapovidao.

Kad se je Grgo sjeo, ga je Željezni povalio, noge mu je pod gantare* i lagav porinuo. Pod glavu mu je podmetao slame i to tako visoko, da mu je čep dosigao ravno u usta. Zatim je doprimio još dva druge lagve, kimi mu je glavu zacvikao, da ne bude mogao mahati na livo ili desno. Onda je otvorio čep. Ali ne potpuno. Samo tako, da je kapnula svaku sekundu po jedna kapljica vina Grgi u grlo. Tako ga je ostavio ča do jutra.

Od onoga dana su se svi ljudi u selu čudili: Kako da pijanac Grgo već neće vina? I nije ga okusio cijeli svoj žitak.

Ovakov je bio željezni krčmar. Prem svega ovoga bio je u svoj okolici obljubljen. I kot mužikaš sam čuda puti na mesopusni utorak kod njega svirao. Sjećam se još kako nas je htio voziti na svom malom traktoru.

I na ov mesopusni utorak bilo je kod njega veselo. Tancalo je sve, staro i mlado, da se je nek prašilo. Svaki je bio mišljenja, mesopust se mora dobro završiti! Ništ zato, ako su u krčmi bili ljudi sprešani kot sardine u dozi. Neki su govorili toj krčmi: „Gumijeva čižma!”

Ravno kad je bilo najveselije, pokazao se je na vrati debeli Ringo. To ime mu se je jako dopadalo. U misli je imao, kot svaki put, napraviti kakovu galamu ili drapu.

No najprije se je postavio pred mužikaše, zasukao si rukave i rekao: „Od sada će muzika samo to svirat, ča se meni vidi!”

Muzikaši su se plašljivo pogledali, gosti su se porinuli na stran.

„Ako ne... ili ne znate ča ja hoću...” nastavio je Ringo dalje. „Pohitat ću vas sve skupa kroz oblok van. A to kompletno s vašimi cintrami! Kapirote?”

Gosti i muzikaši su se plašljivo okrenuli krčmaru... Zač ov ništa ne veli?

„Krčmar! Litar vina pak jedno staklo. Ali hitro!” zapovidao je srdito Ringo.

Željezni krčmar, kot da nij ništa čuo, poslovaio je dalje u šanku.

„Muzikaši! Svirajte: La paloma..., ali bez falinge!”

„Hvala Bogu, ov kusić znamo”, zdahnuli su muzikaši, ki su se jur pripravljali, gdo će prvi letiti van.

To je bila srića. Da ovu jačku ne bi bili znali, sigurno bi je bio neuljudni Ringo pohitao van na ulicu.

Ali dogodilo se je drugačije.

Ringo je istu jačku htio čuti peti i šesti put. Gosti i muzikaši su se sami čudili, da zač još svenek željezni krčmar u šanku ne reagira na neobičnoga gosta.

Ali kad je Ringo zakriknuo krčmaru: „Krčmar! Ovo vino je kiselo!” I hitio staklo na tla, ogleđao se je onda Željezni na njega, ali mu još svenek nij ništa rekao.

„No, ča ne govoriš, zač šutiš, ti željezni svićnjak?...Ti željezni dupli... Ovo vino je kot ocat... Ja nisam došao simo na salatu...”

Krčmar je nek dalje mirno poslovaio kot da nije ništa čuo.

„Aha, tako... danas me se bojiš?” Nadaljio je Ringo svoj govor.

„Pokle poiščujem u Beču kurze za judo i karate, ti je strah zabetonirao noge! Momentano sam na prvom mjestu. A boksanje, to me već ne zanima, to nije tako u modi... Judo, karate, onda moreš ča postignuti... A ne biti krčmar s kiselim vinom u zadimljenoj krčmi...”

Sada je bilo i krčmaru dost. Zadnje riči Ringo već nije dospio izgovoriti. Željezni krčmar namiguje je kelnerici Ani, neka mu veli, da se ogleda na vrata kroz ka je došao.

Ovo je bio pravi čas, kim Ringo uopće nije računao. Jedna grintava kelnerica da njega, nadmoćnoga Ringu upozorava na vrata, kroz ka je došao? Kako se ovako ča more gdo usuditi?

„Ča za vrata povidaš?!... Ka vrata?... Misliš ona vra...”, pitao je Ringo.

U tom hipcu ga je jur željezni krčmar zagrabio; jednom željeznom rukom za hlače, drugom za kolinar. Brzo ga je dignuo gori, jednoč oko sebe obrnuo, onda je zamahnuo. I prije nego se je Ringo predomislio, ki specijalni judo-trik će upotribiti, letio je jur u zraku jedan metar iznad zemlje kot slamna lutka van na ulicu kroz vrata, ka je točno dvi sekunde prije otvorila konobarica Ana.

Ništa zato ako je Ringo pomeo vani sedam žen u desni jarak, ke su po navadi pod oblokom i vrati znatiželjno kukale.

Ova operacija izvršila se je obično mirno, nenadijano kot uvježbana, ali tako hitro; dok su se gosti obrnuli, stao je jur željezni krčmar opet za šankom, kot da se nije ništa osebitoga dogodilo i natakao je čaše.

I ovput se je završio mesopust ne samo jačkami i veselim tancom nego i pravom seoskom senzacijom. Senzacijom, ke se još i danas rado spominjam.

gantare, gantar = ?
gmajska, gmajnski, nim. = općinski

Zakopani televizor

U bečanskom 15. kotaru živila je jur nešto starija udovica, gospa Valenta. Nije imala nikoga u svojoj sobi izvan svoga ljubimca maloga kucića imenom Pluto. Pluto je bio sve nje veselje na ovom svitu. S njim se je htela po cijeli dan razgovarati, gladiti ga i jednoč u tajednu u Kozmetiku za kucke pojtji, to je bilo sve. U park nij išla s njim, jer se je bojala da bi ga neki drugi kucak uvrijedio; a da si to sve prišpori, volila je biti s njim u svojoj sobi. Hranila ga je svim, ča je najbolje i najukusnije: pipletinjimi nogicami, čokoladom, a u ljetno vrime naučila ga je na sladoled samo iz 10. bečanskoga kotara. Srića da je nje skromna penzija ovo sve nosila.

Pluto je sve uživao, prilagodio se je, ali ki kucak toga ne bi? Samo ča mu je najvažnije manjkalo i ča svi kucki ovoga svita tribaju to je: sloboda i tjelovno gibanje. Ovo je gospa Valenta pozabila, mislila je na veliki bečanski promet ili kakov dobavljivi beteg, ča bi moglo – Bože, očuvaj – naškoditi nje malomu ljubimcu Plutu. Zato je on bio odsudjen na predobar život ali za njega – zatvor.

Jednoga dana začeo je Pluto čumriti*. Nije htio okusiti ni najukusnije hrane. U knakar-safaladi se nije htio ni ogledati, a manje u Saherovu tortu. Samo repić je stisnuo med nogice i turbobno se obrnuo na stran, da ne vidi naredjeno jilo.

Gospi Valenti nastalo je mrzlo oko srca. Strah za svoga ljubimca Pluta udrio joj je u noge. „Ča je moglo napasti momu Plutu?“, misli zdvojno. Ili je potrošio čemerno jilo? To nij moguće, stalno sam pazila na njega. Odmah mora dojt žvinski vračitelj!

Vračitelj doktor Rog je došao. Ali kad je dočuo, ča za život ima kucak, bilo mu je sve jasno. Odmah je naredio: Kucak mora van, na slobodu, na čist zrak, on se mora razbižati i to čim prije! Napisao je još recept pak je otišao.

Ali Pluto se već nije htio maknuti sa svoga mjesta, a još manje se je dao nagovoriti da ide iz sobe van. Sve zmaljanje* njegove gospe bilo je zaman.

„No, hodi moj mali cukrić, moje sve na svitu, hodi, hodi, prosim te, posluhni tvoju gospodaricu... htio si se jur najper veselit, kad sam htila za vrata nek popast, a sada nećeš...?“

Sva molba je bila zaman. Pluto nij htio ostaviti sobu, nego je pokazao gospi oštre zube, i klonuo tužno glavom.

„Joj, ov bedavi žvinski doktor, ča je on za človika. Veli mi sve obrnuto. Moj Pluto ne hoće ostavit sobu, a on to zapovida; odmah hoću ga telefonom nazvat.“

Dokle je gospa nazvala doktor Roga, žvinarskoga vračitelja, stisnuo je Pluto još jače repić, noge protegnuo i oči zatvorio za uvijek. Zamirio mu se predobar zemaljski žitak.

Po času je gospa nesriću opazila. Skoro je izgubila svist, kao nešto strašno joj prošlo po tijelu. Iz sve moći je začela tako silno kričati – vikati, da su iz svega stana dobižali ljudi, misleći na kakovo umorstvo.

„Zač va me zivate... ostavite me samu! Moj Pluto bio je moje najdraže stvorenje na ovom svitu nitko mi ne more pomoć: ...odlazite, ostavite me u miru!“; zaplakala je kao još nikada u svom životu.

Ljudi su prošli iz sobe, kad su vidili nesriću gospe Valente i mahali nerazumljivo glavom:

„Zbog jednoga kucka napravlja ovakovu buku... Ovo nij napravila još ni onda, kad joj je umro nje muž – Mundl.“

Od ovoga hipca odlučila se je gospa Valenta, da će načiniti konac svojemu žitku. Daljnji život bez svoga Pluta nima već smisla. S kim će se već moći dalje veseliti?

„Još danas navečer uzet ću tablete za spavanje!“; govorila je pri sebi. – „Najlaglja smrt. – Da, vražja misao. Ali druge pomoći i tako već nij.“

Sva zaplakana se je još jedanput obrnula k mrtvom kucku Plutu, začela ga gladiti i bila bi ga dalje gladila, kad se nenadijano nečega domisli... – „Si je moj Pluto zaslužio da ga hitu u posudu za smetlje, kad ja budem mrtva? Ne... ne! Ostat ću u životu! Pošteno ću ga pokopat. Kitit ću njegov grob najlipšim cvijećem. Ali kade da ga pokopam, na centralnom varoškom groblju, na grobu moga muža Mundla? Ne, ovde ću imat dost neugodnosti ako me neki grobar vidi da zakapam kucka na ljudski grob... ili u noći u neki park? Ne, u noći ne ide, strah me po-

padje kad pomislim u noći na park... A po danu mrvni onde puno ljudi... Još jedna mogućnost je bečanska velika loza u blizini „Jubileums-Warte“. Da, najt ću sposobno, mirno mjesto, a postoji i dobra veza tramvajem i autobusom. Laka mogućnost za poiskanje groba i dost novoga cvijeća.“

Još isti dan kupila je bijelu svilu, u ku je omotala svoga ljubimca Pluta. Metnula ga u neku kasetu, pometala bijelih rož i zaklopila vraca kasete. Ali da ne bi nekome u tramvaju u oči pala kasete, našla je negde na podu škatulju, u koj je bio prije mali televizor s natpisom „TV-Color“. Drugi dan jutro obličiće svoju najlipšu opravu, kupiti lopaticu i pokopati svoj kinč: ljubimca Pluta, u Bečanskoj lozi.

Isti dan kad je gospa Valenta doživila najveću tugu, dogodila se je čizmaru Julijusu Brukvici iz istoga kotara još veća nesrića.

On je sidio pred svojim novim malim televizorom usred prijenosa nogometne utakmice Austrija protiv Finske. Ravno kad si je Hans Krankl uredjivao labdu da strilji jedinaesterca, i sva sportska Austrija pazila na hipac, kad će se najti u tudjoj ljesi, dogodila se velika nesrića. Čizmar Julijus je sidio čvršće na svom stolcu nego drugda i uživao ovu za njega zanimljivu utakmicu, i to prvu na svom novom televizoru. Julijus udihao je dost zraka u svoje tijelo, da bude mogao iz svega guta kriknuti... gol... gol! Ali joj strahoća! U hipcu je nešto prasnulo u televizoru, jako glasno, slično grmljavini... „Joj, moj novi televizor!“ zakriknuo je Julijus vas prestrašen. „Ča se je dogodilo, znam je ova tehnika kriva ili nova stanica?“ Na kipu – ekranu začeo je padati snig kao usred najveće zime. Zaman je Čizmar psovao firmu, zaklinjao i tropao po televizoru, no on neće i neće. Bižao je kao lav u kolobaru, pokleknuo je pred aparatom i začeo moliti. Ali čim već je on iskao i obraćao po gumba, tim jače je šumilo i fućkalo u njem. Da bi bio imao u blizini svoj veliki bat iz djelaonice, bio bi ga sigurno razdrobio na šrot. Ali kad je pomislio na cijenu i garanciju, odlučio se je za drugo. Odmah drugi dan ujutro mora televizor najzad u firmu, gde ga je i kupio. Zato ga je pak zapokao u istu škatulju, u koj je još pred trimi dani bio s natpisom „TV-Color“.

Mnogi štitelj se je sigurno jur mogao osvidočiti, kakov promet zna biti u Beču oko sedam uri ujutro. Svaki žuri, da dospene za dobe na svoje djelatno mjesto. Ov dan nij bila nikakova iznimka, ni na liniji tramvaja broj 46. Ov tramvaj je bio jur skoro prepun, kad se je Čizmar Julijus dorivao sa škatuljom, u koj je bio zapokan nesrićni televizor.

Nij mu pačila* velika rivnja, u glavi šumile su mu još ognjene riči, ke je pripravio za šefa firme. Pak i za njega je ova dob najsposobnija jer kasnije mora jur otvoriti svoj kšeft: Servis za bočkore. Tako se je svom moćom dorivao med množinu u tramvaju. Metnuo je škatulju na mjesto, kamo se obično postavu dičja kolca.

U ovoj velikoj gužvi – rivnji nije ni opazio, da stoji skoro ista škatulja u nuglu i zakrita pod nogami rivajućih ljudi. Dobro, da nek ima samo tri postaje, drugačije ne bi bila ova rivnja za podnositi. I još se nij jako smjestio, kad se jur čuje iz zvučnika ime ulice, u koj se nalazi dotična firma za servis televizorov. Doba za izlaz na dojučoj postaji.

Navadno pred svakom postajom zna nastati rivnja još veća. Tako se je dogodilo, da Čižmar nije ostao na svom mjestu, nego su i njega rivali svakog puta dalje. Ali da pred postajom ne zabi na škatulju, u koj je bio televizor, bilo je dosta teško, dorivati se opet najzad.

Zato se je tribalo puno moći, no ljudi nisu kamen, oni se ugnu. Konačno se je probio, jur je blizu. Triba samo protegnuti ruku i velika škrablja je u ruka Julijusa.

Ča zato, ako su mu jedni dovikali, neka se vozi teretnim autom, a ne tramvajem, onde će imati već mjesta. Važno je za njega, da ima opet u ruka svoju škatulju* i da čim prije stigne u firmu.

Gospa Valenta sidila je međjutim sva zaplakna i tužna nešto odaljena od svoje škatulje. Ona se je morala voziti do zadnje postaje.

U tramvaju se je medtim množina dobro pomanjila, samo joj se je činilo, da nje škatulja stoji sada nešto dalje, ali to nije ništ novoga u toj velikoj rivnji. Tužno je zagrabila za nju, da se pripravi izlaziti, jer je došla i zadnja postaja.

Ča se je ov dan dogodilo kod firme TV-Color, kad su otvorili škatulju Julijusa, ne dâ se povi-dati. Nego kasnije se je dočulo, da se Čižmar Brukvica Julijus već ne smi u blizini ove firme dati pokazati, ar ćedu mu namješćeniki odbiti glavu od tijela.

Za čuda laglje ima gospa Valenta nego Čižmar. Ona još i dandanas čisti mjesto i kupuje novo cvijeće, ko svaki put dobro zalije svojimi suzami i vodom, na grobu, u kom je pokopan u blizini Jubilejske kule (Warte) u Bečanskoj lozi nesrični televizor Čižmara Julijusa Brukvice.

*čumriti = bolesno, čučati

pačila, pačiti = smetati

škatulju, škatulja = sanduk

zmaljanje, zmaljati (se) = usrdno moliti

Sveta voda

Tetu Rezu su jur pred ljetodan počeli jako križi boliti. Kad je bol postala nepodnošljivija, je prošla k fileškomu doktoru, da ju kako izvrači. No, doktor joj je naredio vračtvo, mazilo i tri tablete kroz dan. Ako da ne bi pomoglo, će po par dani dostati injekciju. Vračtvo pomoglo nij, a injekcije se je strašno bojala. Rekla je: „Ja si u mojem tijelu ne dam škulje načinjat, to nijedan doktor neće doživiti.“

„Najbolje ako ideš par puti u ugarski kupel na Bike!“ svitovala joj je nje kuma Lidvina.

„Onde je tako glasovita termalna voda, da mnogi ljudi odanjek dojdju kot novorodjeni. I Lovre Šimin je bolovao s križi pet ljet dugo, po par dani je došao odanjek, kot mlad junak, zdrav prez svake boli!“

Teta Reza je posluhнула svoju kumu.

Odmah drugi dan je zapokala svoj kupaći kostim sličan iz dobe Marije Terezija i tako odvezla na te Bike. Onde je vidila čuda poznatih obrazov, ki su ju čudno promatrali od pete do glave. I kad je koga pitala, je li ista voda ozdravi i križe, je svaki nesigurno mahao glavom: „Da i ne! Samo ako vjeruješ! Pak komu-tomu! Morebit... ćeš viditi!...“ su bili odgovori.

Kad joj po jednom tajednu i termalna voda nije pomogla, je rekla: „U smrdljivoj vodi neka sidi on ki hoće! Ali ja ne!“ Onda je zapokala svoj stari kupaći kostim i ostavila kupel.

Vani je zagladila i prošla u jedan restoran na objed. Kad nije bilo slobodnoga stola, je sjela uz dvi mladje žene i poslušala njev razgovor. Tema im je bila sauna. S oduševljenjem su hvalile djelovanje saune na zdravlje človika. Kako se cirkulacija krvotoka normalizira, živci ti se od-moru, sve tijelo ti se novo regenerira još i reuma u križi ti se zvrachi. Veli jedna: „Najbolja sauna je u Lučmanskoj termi!“

Kad je teta Reza ovo čula, je rekla u sebi: „Zač pak ne? Kad svim pomore zač ne bi i meni?“

Za dva dane je jur teta Reza stala u staromodnom kupaćem kostimu pred vrati saune u Lučmanskoj termi. Kad je stupila nutar, je skoro pala u nesvišće. Nij mogla svojim očima vje-rovati. Ovako ča još nije doživila u današnjem civiliziranom svitu. Vidila je onde strahoću, ljudi su obajali prez oprave. Su ovi normalni ili su pobjudjeni? U jednom kotlu-bazenu su se kuhali muži i žene prez oprave. U hipcu je mislila da je u ludnici i kanila pobignuti van. Ali za njom je stao jedan muž i ju porinuo nutar: „No staramajka, u zimskoj jupi ne moreš simo nutar! Doli s monturom!“

„Vol jedan. Mer nisam svinja!“ je odgovorila. Od srama si je s ručnikom oči zatvorila, da ne vidi ovoga grišnoga svita, prekrižila se i stupila zboka u jednu tamnu kabinu. Ali nutri je bilo još gorje. Odmah ju je obstrla tako strašna vrućina, da se je skoro zalipila a kad se je kanila sjesti na klup, vidila je u mraku siditi potne, gole, ljude, ki su ju čudno gledali. Jedan je rekao: „Strina ča ti je zima?“

„Med svinjami mi ne more biti zima!“ je srdito odgovorila. Pak je vrata zabušila s ričom: „Sodoma i Gomora!“ i uzburjeno ostavila saunu i Lučmansku termu. Putem se je prekrižila i rekla u sebi: „Bože očuvaj! Sad sam bila u paklu, ali već nikad! Sad vidim da svit ne more dugo stati! Saunu sam si drugačije predstavila!“

Ovako isto je povidala svojoj kumi Lidvini.

„Pokusi s masažom!“ Joj je opet svitovala nje kuma Lidvina! „Češ viditi, da staro vračenje najbolje pomaže. Jur stari Rimljani su prakticirali svakorjačke masaže s uljem, biljkami i alkoholom...“

„S masažom? U nijedni knjiga nij pisano, da su i Rimljane bolili križi.“ „Ako kaniš ozdraviti prez doktora, prez termalne vode, prez saune, onda ti je zadnja mogućnost masiranje i to s domaćom slivovicom. Češ viditi, da će te slivovica izvračiti. Ako ne vjeruješ pitaj Maru Bračovu i Lizu Matoševu, one sve su imale strašne boli u križi, danas bižu zdrave kot srne.“

„Kamo govoriš. Ja si sama ne morem križe masirati!“

„Mer imaš tvogega muža Tomu. Neka ti jutro i knoći pred spalom dobro križe zriblje sa slivo-vicom, češ viditi za par dan češ postat kot novorodjena.“

„No, dobro! Onda ćemo morat u ime Božje našega Tomu zavježbati na to masiranje!“

Po par uri vježbanja, je tetac Tome kapirao sve najglavnije trike masažov, ke mu je prlje pokazala kuma Lidvina.

On onda je tetac Tome svako jutro i navečer marljivo ribao – masirao svoju ženu Rezu, kot mu je to kuma Lidvina pokazala.

Kad i po par dani masiranja ništa nije pomoglo, je teta Reza pala u neobičnu sumnju. Ovde nije sve u redu. Zač masiranje ne pomaže? Zač joj nije ništa bolje? Slične misli su teti Rezi svaki dan bludile glavu. Samo u zadnje vrime joj je palo u oči, neobično držanje svojega muža Tome. Pokle ju riblje slivovicom je svakim danom veseliji? Po cijeli dan si jači njegove najmilije jačke, ke je zadnjih puta jačio još u vojski. Vani na ulici bar koga sastane je neizmerno uljudan, osebito mladim ženam udvara, to nije prije bila njegova navada. A čer ga je sama vidila, kako se pred zrcalom sam sa sobom razgovara i grohotno smije. Ljudi u selu su se čudili, kako da se je tetac Tome tako naglo preminio.

I kumi Lidvini je Tomino ponašanje postalo sumljivo. Bože očuvaj, da bi bila istina. Ali moguće je sve! Tako to nije Tome pao u skušavanje? Jedva se mogla dalje izdržati i pita Rezu:

„Vidim da je tvoj Tome u zadnje vrime jako veseo. Ovo nij njegova navada. Nisam sigurna, ali mislim, da ovde igra tvoja slivovica glavnu ulogu?“

„Ali kuma, kamo govoriš? Tako ča ne vjerujem! Moj Tome je bedav za to!“

„Zato nijedan muž nije bedav. Muži su svi glajni*! Ja ćutim u meni, da Tomino veselo raspoloženje ne dohaja od vode!“

„Kako to misliš?“

„Ja mislim, Tome hasnuje podmučkoma tvoju slivovicu za sebe!“

„To nije moguće. Nikako ne morem toga vjerovati! Flaša je ista!“

„Si i sigurna ča je u njoj!“

„Ja mislim, da!“

„A ja mislim, da ne! Najbolje, ako se sama osvidočiš!“

„Nisam sigurna, ali bolje osvidočiti se, nego krivo potvaranje. Pak vrag ne spi!“

U noći kad je Tome čvrsto spavao, je teta Reza pažljivo potegnula flašu ispod stelje, zadahnula... je ovo moguće? Slivovica prez duhe? Kušala ju, jednoč, dvakrat, trikrat... ni najmanje ukusa od slivovice. Da! Istina je! Čista voda... prez svake duhe. Ah, tako, sad sam doma. Prez dvojbe. Tome mene masira sa samom vodom. A moje križe neka vrag zame! Zato je on tako dobro raspoložen, samo od moje slivovice, ku mi podmučkoma popije! Misli, da je za moje križe i voda dobra. Čini se kot pobiljeni svetac*. No, čekaj ti stari dobrijak! Ču ti ja zašlajfati*!

Drugi dan jutro je odmah telefonirala svoju kumu Lidvinu, da je sumnja istina i tim očito potvrđeno zač Tome veseo obaja po selu. On podmučkoma* slivovicu popije a nju masira s

čistom vodom, i zato joj križe ne moru ozdraviti. Ovako već dalje ne ide! Ne znam? Je li će mu flašu s vodom hititi u glavu ili vodu zlijati za vrat?

„Ne, ne... tako grubno se ne ponaša s mužem!“ je odvrtila kuma Lidvina.

„Nego?“

„Nego diplomatski, uljudno, mirno i tako fajno, da ni malo ne opazi! S muži se mora nježno i fajno zahajati, kot da je u zlatnom papiru!“

„A, kako?“

„Jednostavno! Isto je učinio i Lovre Šimin. On je svojoj ženi ribao križe dvi ljeta dugo s čistom vodom, namjesto slivovicom, ku je prije popio. Još i danas ne zna da kako smo mu šikano zašljafale.“

„Ste mu znamda flašu s terpentinom zaminile?“

„Ne. To zna biti pogibelno!“

„Nego?“

„Tajno! Nadalje se čini mirno, normalno, kot da za ništa ne znaš!“

„Ali u meni kipi jad! Najvolila bi ga zadaviti!“

„Budi mirna i poslušni dalje!“

„Dobro! Poslušam!“

„Odmah isprazni flašu s vodom, i napuni sa slivovicom. Onda zalipi čedulu, etiketu s natpisom: SVETA VODA! Iz svetoga zdenca u Celju.“ „Zač sveta voda?“

„Zato, kad se skoro svi muži boju svete vode, kot vrag tamjana. Češ viditi, kako će ti tvoj Tome marljivo ribati križe s pravom slivovicom.“

„Ako zadahne? On će ali slivovicu zadahnuti kroz tri stijene!“

„Neka se bojat! Reci mu, da je li ne zna, da u Celju posvetu svetu vodu sa jakom slivovicom. Zato je ista duha!“

Odmah drugi dan jutro je teta Reza rekla svomu Tomi:

„Čuješ Tome, jur mi prik pol ljeta riblješ križe sa slivovicom, sama ćutim da ništa ne pomaže.

Od sada ćeš mi pokusiti masirati križe sa svetom vodom od Marije Celjanske. Uvjerena sam, da će mi pomoć. Mnogi tvrdu, da se u toj vodi skriva nadnaravna moć za ozdravljenje.

Statistično je potvdjeno, da ista voda ozdravi svako ljet do 150 betežnikov, ki boluju s križi.

Laglje ćemo vandojti, nego kupovati skupo slivovicu!“

Kad je Tome pročitao na flaši SVETA VODA, iz svetoga zdenca u Celju, je mrsko pogledao i strašno zapsovao.

Po par dani je opet postao isti, ozbiljan kot i prije. Zamuknule su mu jačke. Ljubeznost je prestala, bio je kot da ga je tuča pod krovom. Recept kume Lidvine postao je uspješan.

*

Samo teta Reza je još duga ljeta uživala ugodnu masažu jutro i navečer nad svojimi križi. Tetac Tome u uvjerenju, da će joj Sveta voda sigurno pomoći, nije ni najmanje slutio odakle dohaja duha slivovice nego je svakim danom, jutro i navečer, pokorno ispunio zadaću masaže nad križi svoje žene, kot se je po dugi ljeti zavježbao.

*

Navadno bi teta Reza i dandanas još uživala ugodnu masažu, da ne bi bila, jur skoro zdrava, sirota nenadijano udrena od kaplje spustila svoju dušu za uvijek.

*

Po smrti svoje drage žene Reze, je još ostala shranjena zadnja flaša domaće slivovice s natpisom na etiketi: SVETA VODA – iz svetoga zdenca u Celju.

Da se flaša, Bože očuvaj, ne bi nehoteć razbila, ju tetac Tome po par dani nje smrti pažljivo odnese na cimitor. Onda pred grobom svoje pokojne žene, je počeo moliti: „Draga moja ljubljenka pokojna Reza!

Evo sam ti donesao zadnju flašu tvoje SVETE VODE, ka ti je kroz tvoj zemaljski žitak križe vraćila. Sada, kad ti već ne morem dalje ribati tvoje bolne križe, poklanjam ti ovu svetu vodu, na tvoj škuri grob, neka ti olakša pokoj vječni!

Onda je otvorio štopl-čep s ričom: „U ime Boga, Oca, i Sina...“

I izlije flašu po cijelom grobu, ča dokle je bila prazna. A duha domaće slivovice se je proširila, ča do trećega groba, na kom je uprav kuma Lidvina molila. Kad je ona zadahnula duhu od slivovice i vidila Tomu na grobu, kako zлива slivovicu, je iz svega guta zakriknula: „Tome! Prestani! To je prava slivovica!“

Ali bilo je prekasno. Kad je tome rekao „amen“, je jur posljednja kaplja slivovice pokirala grob pokojne mu žene Reze.

*

Razočarani obraz teca Tome, uvenuto cvijeće od alkohola i duha domaće slivovice se je još dugo širila od groba, na kom je tetac Tome jadovito zapsovao:

„Nisi mi je frgnala, sad se je nažeri!“ Tim je u jadu ostavio grob.

*glajni, glajan, nim. = isti
pobiljeni svetac = licemjerman
podmučkoma = tajno, u tajnom
zašlafati, nim. = zakočiti

Nenadijana odluka

Kad je Feri Maltrović, zidar u Beču počeo kod dvajsetdruge firme, se je ufao najti spametnije djelo. Ali nažalost i onde nije našao takovo djelo, kot si je on predstavio. Konačno mu se je zamirio vas zidarski život i sve ča se oko njega kreće.

„Sad je dost! Trideset ljet žerati zidarski prah, u blatu rovati i skakati po krista kot opica. Ja ćutim da sam rodjen za bolje zvanje, kade moreš goridojti. Koliki zidari su nastali činovniki, glumci, maseri, načelniki a jedan je skoro nastao savezni predsjednik... pak more i biti da i mene kade čeka spametniji posao!“ Ovako je rekao petak i šefu na konačnom otpušćenju.

„Sanjar!“ odgovori šef i preda mu papire.

„Ljudi ki ne sanjaju, ne moru ništa nasanjati! Ki človik ne išće sriće, je nikada neće najti! A ja ćutim, da sam joj blizu! Mene vuče neka neizmerna sila više gori, na jedan vrhunac, koga kanim i moram dostignuti!“ Tim je Feri pobrao svoj zidarski ruksok*, vodene vage i ostavio šefa biro.

Putem k domu je išao uz Dunaj, sjeo se na jednu klup i dugo gledao u mutnu vodu. Iz ruksoka je izvadio zadnju flašu piva, otvorio i spio ju na dušak. Praznu flašu je hitio u Dunaj i zapjevao: „Zbogom draga flaša, dugo si mi služila. Sada plovi, plovi daleko u črno morje!

Zbogom zidarija, zbogom... Zbogom i ti stari zidarski ruksok sa spravom! Ti ostani ovde ležati uz klup, morebit te pobere ki zidarski siročak, mer neće s njim počinuti!“ Onda se je stao, zafučkao si jednu staru melodiju, pak se je otrpavio u bližu krčmu. Ali pred vrati krčme se je predomislio i rekao sebi: „Čekaj još malo dragi Feri, ovde odsada već nisi ništa zgubio.

Tvoje mjesto je odsada kavana! A ne već stara, smrdjiva, zakadjena krčma! Dosta je bilo dihati tvoji popravani dim! Odsada kanim početi novu eru mojega života!“

*

Kad je stupio u kavanu je vladao drugi zrak.

Početkom se je ćutio, kot tudjinac. Nije bilo čuti larme, kot u staroj krčmi. Po stoli nije bilo viditi kartače uz pune kreglje piva. Iz vurlicera nisu zvučali oni stari šlageri. Namjesto debele krčmarice, je pitala mlada konobarica u kratkoj mini haljici ča želji: miks, coca mit, koktel, džinfis, vodku citron, kiler, mineral, melonž, kapučino? Feri u hipcu nije poznavao sve ponudjeno piće, ali kad pogleda na šank, vidi mladoga človika, kako kroz slamku pije nekakovu plavu tekućinu. Onda pokaže tamo, i zapovi: „Isto!“ U misli: „Ako ov ne umre, onda i ja neću.“

Na strani uz šank je zeo novine, da pogleda oglase za idealna djelatna mjesta. Sjede na još slobodno mjesto uz jednoga starjega, inteligentnoga muža u dužičkoj sijedoj bradi sličnoj svetoga Petra. Po izgledu je mogao biti operni pjevač, dirigent ili penzionirani profesor iz sveučilišća u Beču. Feri ga je prik novin jedan časak promatrao i vidio, da iz novin otpiše

neke rečenice. Ali čim ga je duglje gledao mu se je činilo, da ovoga človika pozna. Da! Kade sam ga vidio. Ali kade? Po času se nije mogao izdržati da ga pita:

„Oprostite gospodine, ako sam znatiželjan. Ne da mi mira, čim vas duglje gledam ste mi poznatiji. Smim vas pitati gdo ste vi?“

Muž u sijedoj bradi ništa nije rekao, samo kad je rečenincu pročitao, se je grohotno nasmijao i ju zapisao u malu knjižnicu. Potom se je ogledao k Feriju. Novine i knjižnicu je na stran metnuo i nasmijanim glasom rekao:

„Pitaš gdo sam ja?“

„Da, gospodine! Oprostite ako sam preveć znatiželjan!“

„Znatiželjni smo mi svi na ovom svitu. Tako je dobro!“ On se napije mineralne vode pogleda u Ferijeve oči, pruži mu ruku i nastavi:

„Ako si tako znatiželjan, evo čitaj novine! Pak će ti biti poznato i moje ime. Znat ćeš kako je kritika lakocjena. Sama kritika nije sve, osebito kritika mojega djelovanja, mojega imena i moje peršone. Ako te zanima, ja sam ota kritizirani čudočin liječnik (Wunderarzt) profesor Bernhard Naturalsky sa sijedom bradom! Poznat sam po vraćenju prez stetoskopa, knjig i kemije. Učni doktori me ovde u novina špotaju čarobnjakom, „kurfušerom“ i šarlatanom.

Kad oni komu folišnu nogu amputiraju, bubrige zaminu... to je krivica, prez krivca... Ja samo pomažem ljudem, ki pomoć išću. Dokaženo imam, da na tisuće mojih pacijentov ima povjerenje u moje metode, ke su odlične, valjane i sigurne. Pitaj kolikim sam pomogao?

Najveć onim, ki nisu znali kako dalje. Danas na stotine moji izvračenih ljudi biži po ulici, ki su mi zahvalni, da bome! Poj van na cestu i osvidoči se sam! Nije sve pravo ča se u novina piše, ili ča se jednomu i drugomu novinaru vidi ili ne vidi, samo da se papir zapuni, a ljude ki pomoć išću neka vrag zame.“

Feri je bio kot očaran od ovih riči, ke su zvučale korektno, svisno, kot da su s drugoga svita. I pita s oduševljenjem: „Dakle vi ste profesor? Liječnik?“

„Ne držim čuda do profesora, ali već do liječenja. Ta znanost mi je u zipku položena...!“

Čim je Feri duglje držao ruku profesora, je ćutio, kot da je opsjedjen u krugu od neke tajne struje. Struje ili topline, ka mu je otkada bila poznata.

„Ako se ne varam, profesore, vi i vaša toplina ste mi poznati.“

„To je lako moguće. Ima tisuće ljudi, kim sam poznat! Ima i takovih kim sam trn u oku.“

Po času se je ipak Feri spomenuo, da mu je isti profesor pred desetljeći izvraćio hrptenicu i ukočenu livu nogu po jednoj prometnoj nesrići. Doktori u bolnici su mu svitovali amputaciju.

„Ah profesore sad se spominjam, da ne bi bilo vas, sigurno bih danas skakao prez jedne noge. Bog neka vas nagradi za vašu znanost!“

„Bog je mene jur nagradio, kad me je izabrao, da pomorem onim ljudem, ki išču poslidnju pomoč.“

*

Feri i profesor Naturalsky su još dugo razgovarali u kavani. Feri mu je povidao, kako je za svenek ostavio zidariju. Njega da goni neka tajna nutarnja sila, za drugim zanimljivijim zvanjem i sâm da ne zna zač i kako najti pravi put... Profesor Naturalsky je bio isto oduševljen od Ferija. Isključivo je vidio u njem interesanoga prijatelja u kom je oćutio izvanarednu ćutljivost. Za drugi dan otpodne ga je pozvao u svoju staru vilu imenom „Zlatna palma“. Onde da ima njegovu praksu i ordinaciju. Pritom se more osvidoćiti osobno od njegovoga djelovanja odnosno peljati razgovore s pacijenti.

*

U vili „Zlata palma“ je u ćekaonici našao nekoliko pacijentov, ki su sami i s dicom strpljeno ure dugo ćekali, kad će prof. Naturalsky otvoriti ordinaciju.

„Škoda, da su samo novi ovde.“ je rekao prof. Naturalsky. „Bilo bi dobro, da se razgovaraš s mojimi bivšimi pacijenti. Ali oni već ne dođu simo.“

„Ni na kontrolu?“

„Ća ćedu s kontrolom, kad su svi potpuno zdravi.“

Med tim je još došlo i drugih pacijentov.

Profesor je predložio Feriju neka se vani malo razgovara s njimi, dokle on obavi djelo u ordinaciji. Kašnje ćedu imati već ćasa za razgovor.

*

Na štiga pred ordinacijom je sidio jedinaestljetini dićak. Njegov otac nije ćekao na pitanje nego je počeo veljek* povidanjem:

„Iz Štajerske sam. Ovo je moj sin Norbert. Od rođenja mu je liva ruka bila neokretna, ukoćena. Nikakovo dosadašnje vraćenje mu nije pomoglo. Evo vidite! „Dićak nešto teže podigne ruku, vidite još dvi masaže i ruka će biti potpuno zdrava.“

„Ja sam Geörg Filip. Moja kćerka Alice, nije do šest ljet znala hoditi ni govoriti. Još je nešto nesigurna s koraki. Još samo ćetire terapije, onda će sigurno potpuno govoriti i hoditi.“

„Pet ljet me mući reuma“, počeo je jedan muž tumaćiti svoj beteg...“ Bićao sam od doktora do primarijuša; tablete, injekcije i opet tablete, injekcije. Ništa nije pomoglo. Jetra i želudac bi bio vrag zeo, da mi jedan prijatelj ne bi bio predložio profesora Naturalskyja. Sada imam još samo tri terapije pak sam kot novorodjen. Da, bome to je istina!“

„Bila sam u termalnom kupelu“, povidata teta Ana. „Onde sam se na potplati nešto naranila. Kad rana nije htela zaciliti, prošla sam našemu doktoru. On mi napiše mazilo, ali pomoglo nije ništa. Napiše mi drugo i treto, ali ništ nije hasnilo, rana je postala sve ozljjednija. Poćele su me i veće boli. Prošla sam Beć u bolnicu. Onde su rekli da operacija nij za obajti. Po operaciji su

ustanovili, noga je ugrožena od raka, i da se mora svakako amputirati. Mene je skoro kaplja kad su me o tom obavijestili. Od male rane na potplatu nogu amputirati? Ne, ne, nikada... sam rekla u sebi. Dobro da je moj muž imao prijatelja, ki mu je povidao za profesora Naturalskyja. On je napravio ljekovitu kremu-mazilo. I jur drugi dan sam ćutila, da je bol prestala. Pri izminjanju drugoga omota se je vidilo, da se rana lipo suši. U toku pete terapije je rana potpuno zacilila. Još jedna zadnja terapija, pak morem tancati ćardaš.

*

Ovako slične izvještaje je Feri poslušao dvi ure dugo. Onda je prošao van na terasu, sjeo na opleteni stolac, da doćeka profesora. Gledao je kako zadovoljni pacijenti ostavljaju profesoru praksu. U ovom hipcu je bio siguran, da je profesor jedna zvanaredno ćudnovita pojava, ka se ne more lako prisposdobiti s drugim ćlovikom. Je li je to slućaj da se je ćer sastao s njim? Jur na prvi pogled su si bili tako simpatićni, kot da se poznaju cijeli ćivot.

Konaćno po poslidnjem pacijentu se je pokazao profesor. Pozvao je Ferija, da razgleda praksu, ordinaciju, različne spravi, trave, mazila, omote, ljekovite biljke, inhalacije i drugo.

„S ovimi sredstvi vi vraćite?“ pita znatićeljno Feri.

„Da, ali ovo sve mi slući samo za pomoć. Drugu veliku ulogu imaju moje dragocjene ruke s kimi prenesem energiju na drugoga. Lako je, kad jednoć znaš najti bolest, dijagnozu, i mjesto blokade. To je najvaćnije. Terapije pojedinoga su različite. Većkade pomore samo polaganje ruk. Drugdir opet masaće i omoti.“

*

Bila je jur kasna noć dokle je profesor rastumaćio Feriju sve detalje – metode vraćenja.

„Ne morem razumit, odakle vam ova znanost, profesore?“

„Odmah ćeš razumit. Samo sjedi simo za stol!“ Profesora obraz postane ozbiljniji. Pogladi tri puta svoju sijedu bradu i blagim glasom poćne razgovor:

„Jur na mladom ćloviku se pojavu znaki, s kimi će biti sposoban za daljni ćivot. Ćlovićji ćitak je programiran. Svaki poćetak ima i konac. Zahvalan sam Bogu, da mi je u mladosti darovao ovu znanost.“ Profesor pogleda Ferija ozbiljno i nastavi:

„Naćalost ide moj ćivot koncu. Kljetu sam osamdesetpet ljet. Prez tjeľovne energije nisam nišć vridan, bezmoćan, slab. Po cijele noći mi letu svakakove misli i išću put, put, po kom dalje...

U oćima profesora su se pokazale suze. Po kratkoj pauzi je plaćućim glasom nastavio...

„Dugo sam iskao pravi put i prosio sam Boga i Mariju, da mi usliću moju zadnju prošnju pred smrćom.“

Profesor je prošao k obloku i jedan ćasak gledao van. Zatim je doćao k Feriju, pogledao mu u oći:

„Dragi Feri, odmah u prvoj minuti sam vidio kako se zrcali u tebi samosvist. U tvojoj ruki sam uptio* takovu tjeľovnu energiju, kakove još nisam doćivio. Kad sam prvi put vidio tvoj obraz,

sam bio siguran, da kako si blizu mene. Kad sam ti pružio ruku u kavani, sam oćutio tako silnu elektrinu, ka mi je prošla po cijelom tijelu.“

Profesor si otare suze iz očiju i nastavi: „Da. Onda sam zano da mi je na blizu on, na koga jur dugo čekam! I da mi se je ispunila želja po Božjoj volji. A Božja volja je bila, da si ti, dragi Feri, sada ovde pred manom!“

Feri je bio potpuno prestašen od ovoga neoćekivanoga prijedloga. Nije mogao ni sâm vjerovati, je li je istina ili je nek kakova izmišljena iluzija-fantazija profesora?

„Ali profesore, ne znam ća mislite? Ja nimam pojma od vašega djelovanja.“

„Ne znaš, koliko ljudi biži po svitu, da ni ne znaju ni sami kakov nazor – talenat se skriva u nji?“

„To mi je novo! Ja ne poznam nijedne biljke, a manje da kot zidar masiram komu tecu ukoćenu nogu. Ne, ne, vi... vi predaleko idete profesore. Zabite me! Pak ne znam, je li sam sposoban, za to odgovorno djelo!“

„...dosta je zgovaranja!“ presiće ga profesor. „Ja znam ki je sposoban i ki ne! Ti si rekao da žljjiš spametnije djelo. Sada je prez sumnje imaš pred sobom. Božjoj sudbini se ne protiviti.“

Pak kako sam pomagao tisuće ljudem, tako ću i tebi! Samo se odlući! Znaj, Bog zato daruje znanje ćloviku, da se dalje da! Znanje pojedinoga je Božji dar!“

Feri je još uvijek dvojio u profesorov prijedlog. „Ne znam je li ću se odlući?“ Mislio je u sebi.

Ali kad je vidio ozbiljan obraz profesorov, mu je ipak zasigurno pomoć na probu. Kad je po par dani profesor vidio, da ima uz sebe izvrsno sposobnoga ćlovika, mu je obećao potpuno namješćenje.

*

Odmah prvi tajedan su počele s naobrazbom; upoznanje ljekovitih biljkov, za homeopatiju, napravljanje oblogov, polaganje ruk, prijenos energije, sastavljanje razlićnih ćajev za inhalacije. Drugi tajedan su nastavili najvažniju naobrazbu s prepoznanjem bolesti-dijagnoze.

Treti tajedan je slijedila posebna tehnika masiranja.

„Najbolji maseri su zidari“, je rekao smijući profesor. „U Tarći i u drugi kupališći je svaki drugi maser zidar... i svi si žljju masažu od zidarov.“

*

U toku jednoga ljeta se je Feri tako dobro izobrazio, da je vraćio isto kot profesor Naturalsky. Po ćasu je pronašao nove i modernije metode; rastavljanje stresa, jaćanje snage, refleksne zone i još druge naravne metode.

Glas o novom lijećniku se je raširio po cijeloj okolini. Novine su pisale pozitivne ćlanke od sigurnoga gadjanja, lijećenja novoga ćudotvornoga lijećnika „Ferića-Franca Maltrovskoga.“

U svakom novinarskom izdanju su se javljali zadovoljni pacijenti sa zahvalnim članki.

Stari profesor Naturalsky je sidio u velikoj nasljonači i čitao zahvalna pisma oduševljenih pacijentov, ka su stigla svakim danom u vilu „Zlatna palma“.

Ovako su ljeta dalje bižala.

*

Jednoga decembarskoga večera je jur slomljeni starac profesor Naturalsky zadnjič sjeo u svoju staru nasljonaču i zaspao za uvijek. Tiho i mirno je spustio svoju dušu i predao Bogu.

Umro je smijućim i zadovoljnim obrazom. Jutro ga je Feri našao klonutimi rukami s kimi je vraćio i pomogao prik tisuće bolesnikom. Uz njega na hrastovom stolu je ležao pismo – TEŠTAMENAT: ...ostavljam sve moje imanje i posjedstvo mojemu dragomu nasljedniku:

Francu Maltroviću.

***ruksok**, ruksak, nim. = naprtnjača
uptio = primijetio, vidio
veljek = odmah

Bigunac u ruskoj kapi

Mladomu junaku Nikolaju Kučarjevu iz sredine Moskve je bilo dost ruskoga naprednoga žitka. Nikako se nije mogao naviknuti na novu politiku, a manje na rusku dostojnu uredbu. Vidio je u televiziji, kako na Zapadu med curi po ulica i pečene guske letu. Zato se je odlučio živiti dalje takovim životom, kot ga živu na Zapadu. Akoprem su se u školi učili da je sve to samo zapadna propaganda. Onda je rekao u sebi: „Propaganda simo, propaganda tamo, meni je dosta ruske istine!“ Sam Staljin je jednoč rekao: „S kuražom moreš prevladati čitav svit! Prez kuraža je človik nula, kukavica.“ Ovim je očito dokazano da nikomu nije zabranjeno iskati bolji put u svitu, ako ne kaniš ostati vječna kukavica.

Još isti dan kupi mapu, kartu od jednoga turista na Kremlju, da izvidi zgodan put na Zapad. Drugi dan je zapokao u svoj kufrić flošu votke, tablu slanine i hlib kruha, na glavu nasadio svoju toplu rusku kapu, pak je rekao zbogom svojoj naprednoj majki Rusiji.

Za dva misece dospene bez svega problema u Ugarsku. Ali onde mu nije dobro dušalo*, i se je odlučio još dalje na Zapad, odnosno za Austriju. Po jednom danu je jur sidio na klupi uz Keveždsku crikvu i promatrao na karti austro-ugarsku granicu, kade i kako laglje stupiti na tlo Austrije. Kad vidi na karti Nikitschbach, ki curi iz Austrije u Ugarsku je bilo odlučeno.

Bio je maglovit novembarski večer kad je bojažljivo koracao po ugarskom poljnom putu uz Fileški potok prema austrijskoj granici. Po tri kilometri hoda vidi pred sobom špalir*, ki je bio s koprivami i trnjem obrašćen. Polag karte je slutio da mora biti blizu granice. Još samo deset korakov, pak će mu zapuhati vjetar slobode.

U fileškom potočiću je mirno curila voda. Vladala je mrtva tišina. S kartom u ruki, pred granicom skrito u grmlju je Nikolaj promatrao okolicu. Čekao je još tri minute, da se još bolje

osvidoči zgodne prilike. Onda se je odšmuljao* bliže ča do bodljikaste vlake. Točno je znao da je ugarska granica u dvi redi s bodljikastom vlakom okrojena. Ali ipak se je ufao da se more kade najti mala školja za prolaz. Dugo je u mraku iskao zgodno mjesto dokle mu se je pružila zgodna prilika. Po času mu se je ipak ugodalo srično došmuljati pod vlakom prik na fileško polje.

Uz potok je peljao lip poljni put. Po jednoj uri hoda je došao do prvoga mosta. Na njega je sjeo da malo počine, očisti opravu od trave i toric*. Najednoč začuje za sobom neobično šumenje. Nije bio siguran, da li se to čuje iz strani Ugarske ili Austrije. Ali onda se dogodi čim nije računao. Najednoč stoju pred njim dva naoružani vojnaci.

Ovi bišu onda postavni za čuvanje naše granice. Skriti u lozi vidili su kroz ultra dalekozor sediti na mostu muža u ruskoj kapi. Odmah su kroz funkanje obavijestili centralu. Za par minut je bio ovde i auto s četirimi naoružani vojnaci. Ovi okroju Nikolaja s uprtimi puškami. Ov u strahu digne ruke i viče: „Njet, njet tovariš! Ja Sovjet, prihadjil iz Maskve!“ Odmah su vojnaci znali da imaju rusko bigunca u mriži.

A Nikolaj je znao da je ulovljenik u Austriji. Komandant zapovi da Rusa u auto stavu i ga odvezu na žandarsku pograničnu štaciju, ka je bila onda smješćena u privatnom stanu na Sridnjem putu.

Onde je po kratkom preslušanju Nikolaj prosio za nešto jisti, ar da tri dane putuje prez jila i pila. Kad se je dobro najio i napio, je prosio da mora van na WC.

Ali kad se po pol ure nije vratio, zapovi žandarski inšpektor Hugo svomu kolegi:

– Hubert! Poj poglej, kade je naš Rus ovako dugo?

Kad Hubert ovori vrata u WC, vidi da je prazan. Gleda još jednoč, otare si oči, pogleda u svaki nugalj, biži van na mali dvor, ali sve zaman, Rusa nigdir, kot da ga je zemlja požrkla. Kot zmahnut* počne vikati:

– Alarm! Alarm! Rus je pobignuo!

No komandant je odmah zakipio. Počeo je psovati kot divlji. Krivio je kolege da nisu ulazna vrata zaklenuli, samo da va žeralo vjeruju. Oni odvratu da ne moru biti zato, kad je tepla pica čekala na stoli.

Dokle su žandari uživali toplu picu, je Nikolaj tu priliku izhasnovao i igrajući ostavio žandarsku štaciju i pobignuo u škuru filešku noć.

– Dobro! – je rekao srdito komandant, inšpektor Hubert, svojim kolegom. Zapovidadam da za pol ure mora biti Rus ovde! Svejedno da li s glavom ili prez glave. Ovakove blamaže još nisam doživio... a sada van s vami! Preišćite sve fileške ulice i kute! Pomislite ako se ,vo dočuje, su zutra sve novine pune!

Pogranični vojnaci su svoj čas bili smješćeni na spavanje u krčmi Divoš, kad su im žandari došli javiti da im je ruski bigunac pobignuo i da se ov mora najti, jur zato, da ne dojde do

velike blamaže. Tako su skupno vojnici i žandari išli na preiskanje svih fileških ulica. Dvajset vojaka je okrojilo sve selo. Deset ih je preiskalo sve ulice i kute.

Po dva sata iskanja, kad na Fileži nije bilo Rusa, je poslao komandant pet automa s vojnicima u susjedno Mjenovo. Ondje da se mora tako dugo iskati dokle se Rus najde! I glej, čuda. Putem pod sičom, to je mala loza med Filežom i Mjenovom, su vidili u reflektoru osobu u ruskoj kapi jako pašćiti. Inšpektor Hubert pun veselja da imaju Rusa zadovoljno zdahne.

– Hvala Bogu imamo ga! Prez dvojbe. On je... sad je naš! Onda zapovi:

– Svi stat! S puškama preda njega! Zakrojite i ulovite! U veruge i u auto s njim!

Muš u ruskoj kapi, kad je vidio da je u pogibelji, počne bižati u smrtnom strahu i vikati po hrvatsku:

– Ljudi na pomoć! Ča ovo kani bit! Ja nikomu nisam zlo učinio. Dajte mi mir! Ja ću vas javiti kod policije... ja sam nekriv... ljudi na pomoć!

Bilo je sve zama. Vojnici nisu razumili tuđe riči. Odmah su ga četiri vojnici ulovili i zgrabili, ruke zavezali u veruge i silom porinuli u auto.

U krčmi Divoš se je još par muži kartalo kad su dva vojnika nutarstupili. Komandant pita muže:

– Muži! Uprav smo ulovili ruskoga bigunca, ki nam je pred urom pobignuo. Sad smo ga hvala Bogu med Mjenovom i Filežom na sriću uhapsili. Tako je prestrašen da ne zna govoriti. Mislim da nas gleda za bedake. Stalno tvrdi, da je fileški farnik.

– Ako je ovo farnik, onda sam ja koruski kardinal – je rekao jedan mlad vojnik.

– Recite, je li neki od vas razumi nešto ruski? – pita komandant.

– Morebiti da će mi nešto razumiti! Samo dopeljajte ga nutar! – veli jedan od muži.

– Hvala vam muži! Za ov uspješ zapovidam na stol rundu piva! Ovo smo si danas zaslužili! Kad su se svi dobro napili, su vojnici dopeljali povezanoga muža u ruskoj kapi u krčmu.

– Evo bigunca! – veli komandant i pehne muža usred krčme da mu ruska kapa odleti pod šank.

– O Bože, je ovo moguće? – začudu se muži. – Ovo to nije nikakov bigunac, a manje Rus! Ovo su naš farnik. Ča oni išću ovde? A kade je vaš Rus? – pitaju iznenadjeni u krčmi.

– No, ovo je ta Rus, koga smo uprav ulovili!

– Ali kade, ovo su naš fileški farnik! – odgovoru svi muži jednim glasom. – Mer je svi poznamo! Ča su vam učinili da ste je uhapsili? Ovo ne smi bit istina! Vi ste se sigurno vkanili!

– To nije moguće! Mi smo ulovili ruskoga bigunca u ruskoj kapi, ki nam je pred urom pobignuo.

– Ali, mi svi ovde poznamo našega gospodina farnika. Mer nismo slipi!

– Gdo to more znati da kod vas farnici nosu ruske kape!

Farnik su skoro plačući prosili muže neka vojakom razjasnu, da gdo su zapravo oni, da nisu nikakov ruski bigunac, nego farnik Fileža i Mjenova i da su se pašćili domom, a pokidob je hladna noć si vržu njevu svakidanju teplu kapu na glavu.

Kad su vojnaci čuli da je muž u ruskoj kapi fileški farnik, su svi oblijedili. Blamaža je bila još veća. Komandant zapovi da se mora pojt Rus dalje iskati! Pivo da će se popiti kad se pravi bigunac najde!

Po ovom aktu su farnik pozvali vojake na jutarnju sv. mašu i spovid. A Filešci su im svitovali neka brzo rusku kapu shranu, ar moru lako dospiti i u Sibiriju.

– Ne, ne, tako ne! – odgovoru. – Bolje ću kapu darovati vojakom na spominak. Da se nauču razlikovati farnika od bigunca!

***dušalo**, dušati = mirisati
odšmuljao, odšmuljati se = gubiti se
špalir = red
toric, torica = čičak, čiškovac
zmahnut, zmanut = bijesañ

Beskućnik

Bila je hladna godinasta jesenska noć. Dvadesetpetljetna Irena vozila se je kasno u noći iz djela u nje malom autu u Beč, kade je stanovala. Čim je ostavila autocestu i krenula u varoš, počeo je motor jenjati i od Švicarskoga parka nije htio s mjesta. Uptila je*, da je zabila tankati, tank je bio prazan. Nek teško je spremila auto zbaka na parkiranje da ne bi bludila promet. Ča sada dalje? Mjesto uz park je bilo škuro i nesigurno, osebito u kasnoj noći. Tankarnica je dost odaljena od parka. Ipak je zela kanticu iz auta i se u strahu otpravila prik parka kupiti benzin. Ali u trenutku je vidila prema njoj pojt muža u črnoj kapuci. Muž je izgledao neobično opravan, neočišćena brada mu je zakrivala veći dijel obraza. Frizura neuredna. Ireni je strah udrio u noge. Htila je pobignuti, ali u strahu nije mogla s mjesta. Ili će vikati za pomoć? Pak i koga vikati, kad u blizini nije žive duše. Samo auti na cesti su jurili simo-tamo. Izgledalo je da je sama na svitu, samo pred njom neobičan bradasti zanemareni muž.

„Neka se bojati mlada divojka. Ja sam beskućnik, u Beču nam velu sandleri*, mi nismo pogibelni. Samo ovde živimo naš sirotinjski život! Ča išćeš u ovu kasnu noć sama u parku? Ova okolica zna biti pogibelna za mladu divojku!“, veli nježnim glasom muž.

„Benzin mi je u autu sfalio. Samo išćem bližu tankarnicu, da kupim nešto benzina i budem mogla domom u moj stan.“

Muž u bradi ju pogleda i predomisli se kratko i veli:

„Sama mlada divojka u škurini parka? To je pogibelno! Poj najzad u auto, sjedi i zatvori si vrata! Ja ti idem po benzin!“

Muž joj zame kantu i se zgubi u škuroj maglenoj noći. Irena je bila nesigurna, da li je dobro učinila, da je slijedila njegovo svitovanje. Prem svega straha joj se je činilo, da je u mužu ćutila neko simpatično povjerenje. Jur dugo nije čula ovako uljudan simpatičan glas kot od

ovoga muža. Ona je čekala strpljeno u zatvorenom autu, i promatrala promet oko parka. Med tim počela je godina curiti kot iz škafa*. Ča bi sada započela, ako muž ne dojde? Vanstati iz auta prem velike godine je nemoguće. Bože moj kako ću dalje? Jedna minuta čekanja je trajala dvi ure. Ali na sriću hvala Bogu, po pol ure je vidila u reflektoru spasitelja, muža beskućnika s plastik-kantom punom benzina, i za časak je poslušala kako je benzin procurio u tank.

„Tako mlada divojka! Sada se moreš mirno domom vozit! Željim ti još laku noć!“

Irena se zahvali i ga pita za cijenu benzina.

„20 eura!“, odgovorio je beskućnik i potegnulo jače svoju haubu prik čela. Kot da se hoće ugnuti škuroj godinastoj noći.

I dokle je iskala nje ručnu torbu i pineze, izgubio joj se je beskućnik ispred lica. Ona otvori oblok i viče za njim:

„Nesrića! Oprosti! Joj, ovo mi je neugodno. Sada nimam pinez kod mene.“

Beskućnik je kratko postao i odvratil:

„Zbog toga nimaj brigu! Neki mi je darovao 20 eura. Ja sam je darovao tebi. Pak more biti da se sutra opet najde ki takov darovatelj.“

„Žao mi je, da mi se ovakova nezgoda dogodila! Zač sam tako zabljava?“, ispričala se je Irena. – „Ali prisežem vam, sutra imate vaše pineze u ruki. Samo mi recite vašu adresu kade stanujete?“

„To nije problem. Sada kad curi sam pod mostom. Kad godina prestane, spavam ovde u parku na klupi ili u čekaonici na Južnom kolodvoru, ako nas čuvari ne hitu van. Tja, takov je naš život. Laka ti noć.“

Tim se je beskućnik zgubio u škuroj godinastoj noći.

Misli o sastanku s beskućnikom u parku su joj lebdile sve vrime. Je li je pošteno ostaviti človika samoga u lakoj opravi na godini. Pak i ako je beskućnik ipak je človik, dobar človik, poštenjak je. Po glasu je ćutila da je inteligentan! Ki človik na svitu bi darovao zadnju dvajsetku, ku prava za živiti, tudjoj nepoznatoj peršoni? Njegove riči su glušale kot iz tudjega svita. Joj, kako su mi njega oči i pogled začarali srce i dušu. O Bože ča je s manom? Fantaziram? Vidim ga stalno pred manom, kako me miljano gleda s kantom u ruki. Još mi šumi u glavi njega miljani glas: „Željim ti još laku noć!“ A ja nesrićnica sam ostavila dobroga človika prez pinez, jila vani na hladnoj godini kot poslidnjega kucka*.

Još dugo je sidila Irena u malom autu dokle nije godina prestala. Ov sastanak s beskućnikom djelovao je na nju kot prava hipnoza. Usred noći se je odlučila pojti najzad u park i iskati beskućnika. Zela je ručnu tašku s pinezi i jila, bila je uvjerena da će ga ipak najti negde u blizini. Ali sve iskanje biše zaman, bez uspjeha. Onda se je vratila najzad i rekla: Beskućnik dobar si bio, ja ću ti pomoći!

Drugi dan ga je našla u Švicarskom parku siditi na jednoj klupi. Vrnula mu je posudjenu dvajsetku i mu darovala torbu s jilom. Izvidila je, da se zove Robi Kovačević i je 30 ljet star. On je

živio u srićnom hištvu sa svojom ženom. Imao je dobro zaposlenje kod državne službe. Kot ugledan marljivi človik je kupio zvana Beča lip stan i auto. Pred trimi ljeti je došlo na svitlo, da ima njega žena aferu s drugim mužem, nekim Turkom. U svoj zdvojnosti je počeo piti. Tim je zaigrao svoje sigurno djelatno mjesto. Ufao se je kod nove firme na novu šansu, ali šef se je podfuznuo u konkurs, i tako mu je propalo zadnje ufanje. Odonda je teško našao put u svoj normalni život, osebito onda kada te ulovi još i druga nesrića. A ota dojde neočekivano, najteža onda kad zgubiš ženu i dom. Onda navadno dojdu teži konflikti, ki se završu silom, i oštrih situacijov je, kada ti zakipi krv u žila. Zapasti u nasilje je najteže kot človika, ko je bilo i uzrok, da je dospio u konflikt s policijom, sudom i zatvorom. Odanle je teško našao na pravi put. Žena mu je prošla s Turkom, a on na cestu i konačno u zatvor. Potom je došao van iz normalne životne kolomije i se je našao kot beskućnik med sandleri, ki su kot propallice odsudjeni do smrti, živiti kot stanovniki parka u grmu, pod mostom ili u gruftu. Kad se drugi dan probudu iz sna, su siromašiji nego svaki domaći kucak.

Potom kad se je Irena vratila u nje svakidanski život, je bila tako začarana od Robija, da ga je sve noći vidila pred sobom, osebujno njega uljudno mirno lice, lip e oči. U glavi joj je šumio njega nježni glas kot najlipša melodija. U njem je vidila neku čudnovitu tajnu, ka je bila puna ljubaznosti i dobrote. On već nije bio za nju kot beskućnik, nego idealan muž pun dobrote i inteligencije, kakovoga još nije u svojem žitku doživila i kakovoga si je tajno željila. Onda je rekla, ov muž si nije zaslužio da živi kot beskućnik! Ja ću ga vanizvaditi od prosjačtva! To je sigurno!

Odonda su postajali njevi sastanki u parku sve gušći. Jednoga dana mu je otkrila nje tajnu.

„Robi sad je dost! Očitujem ti, da me neka tajna sila vuče k tebi! A ota tajna sila je ljubav. Ja ću ti vrata otvoriti tvojemu nomalnomu novomu životu!“

I novi život je odmah započeo. Najprije ga je oprimila u kupaonu, onda k frizeru, dala ga je opraviti u novu opravu. Za dvi ure je stao pred njom novi muž kot lipa čista peršona, Robert Kovačević.

Po misec dan je Robert počeo u firmi Irene kot namješćenik novu službu.

Danas po neki ljeti, kad sidim na klupi Švicarskoga parka u Beču, vidim šetati mojega bivšega djelačkoga kolega Robija i njegovu Irenu s malom kćerkom Ankicom, ka veselo za njimi skače i koč pita svoga tatu:

„Tata, zač ovim mužem, ki sidu na klupi daješ svenek pinez?“

„Kad ih nimaju, mala moja?“, odvrati smijući se Robi.

***kolomije**, kolomija = kolotečina

kucka, kucak = pas

sandleri, sandler, nim. = tko stanuje u parku, pod mostom; klošar, skitnica, uličar

škafa, škaf, nim. = čabar, kabao

uptila, uptiti = primjetiti

Stari vinogradar

Premda se je jur približavalo protuliće, počivala je stara gora još pod terom sniga. Samo vrhi kolja i kolcev strčali su gori i svidočili da ovde još postoju mali vinogradi. Vinogradi, ki čekaju da se oslobodu snižnog tera. A čekali bi na protuliće i na toplinu i sunčane trake. Jer ovde leži Božji dar, ki človiku koristi da ga u tugi batri i razveseli. A človik da tim darom vlada po svojoj milini i volji.

*

I stari vinogradar, tetac Pave, je jur teško čekao na toplije dane. Po stanu je cijeli čas ubajao, kot da mu nešto manjka. Davno su mu misli bile jur u gori i njegovom obljubljenom vinogradu. Za njega nije bilo na ovom svitu lipšega djela, nego djelo u vinogradu. Pravoda je vas čas rado prebivao u gori.

Osebito to prvo protulićno djelo. Pri rizanju trsov i kopanju bit će sve na noga. Sva gora će nek odzivati od veselih dovikivanj susjedov. Komu je još ča ostalo prik zime u lagvi...? Komu će još zdurati do novoga...? A ki ima najbolje u selu...?

Osebujno kada dojde fajšinjski čas. No pak će se rastresti i sva zimska seoska kronika. Oj, te žene hte si imati ča povidati, sve ča im se je prik zime našparalo. Pak novine i novosti su zato, da se o nji raspomina, osebito kad su zanimljive – korisne, Bože očuvaj – ako su nekorisne.

*

No došlo je ipak to teško očekano protuliće.

Od zime nije bilo već slijeda. Jedan dan je bio lipši nego drugi. Sva priroda je začela živiti novim životom. Na neki mjesti procvale su i fajgulice*. Ptice su si jačile, da je nek odzivala sva gora.

Obično je tako, da svako protuliće doprimi kakove novosti. Koč dobre, zanimljive, ali zna biti i neugodne.

Gdo bi danas držao vinogradara, teca Pavu, doma u svom stanu, na ovakov divan protulićni dan?

Jur u rano jutro mu je njegova žena, teta Marta, morala zapokati: kruh, slaninu i flašu črljenoga za ručenje.

„Poj nek, vidim da jur dane dugo čekaš, da projdeš u tu tvoju goru!“

„Ah, Marta, kako sam srićan, da ću začet djelom u mojem lipom vinogradu. Gledaj kako se kaže opet divan dan. Odmah ću začet rizanjem a potom ćemo skupa kopat. Zatim...“

„Da, da! Poj nek u ime Božje.“ Prekinula je svoga muža Pavu teta Marta kad mu je davala torbu s ručenjem.

„Dojt ću k podnevu i ja u goru, donest ću ti objed.“ Ovo je rekla s namjerom pravo ishasnovati ov divni sunčani protulični dan. Ali dok je htela još ča naručiti svomu mužu Pavi, vidila je kako je on presrićan skrsnuo na putna vrata van.

*

Ali ča je ovde u gori danas?

Prem ovako divnoga dana, nij viditi u cijeloj okolici žive duše. Sva gora je prazna. Bez svih ljudi... kot da bi bio najveći svetak. Danas ali nije svetak, nego pravi djelatni dan, a i najlipši protulični dan. Čini se kot da je sve mrtvo. Premda sunce dost toplo prodira i zemlja je išušena, ipak nije viditi u blizini ni u daljini nijednoga človika. A gora je postala tiha, sve naokolo čini se nekako čudnovato, kot na dan pred smrćom.

Obično je htela sva gora nek onako mrviti od veselih vinogradarov, osebito na ovako divan dan.

Ali ča je ovo, ča znači? Izgleda, da već nije ljudi, ke bi gora zanimala? Ljudi da bi bili zaboravili na lipu prirodu u gori?

Tetac Pave pokusio je nekoliko puta oči otvoriti a onda zatvoriti. Bilo je sve zaman. Gora je ostala pusta. Ovako ča još nije nikada doživio u ove prve dane u gori. U gori, u koj izgleda kot da je sve pomrlo ča bi moralo živiti. U ovom uzbudjenju našla je teta Marta svoga muža, kad je došla s objedom. Vidila je kako tužno obišuje glavu kot da hoće pitati:

„Ča nek more ovo značit? Kade su danas moji susjedi? Kade su svi drugi ljudi? Zač je sva gora najjednoč postala pusta i prazna?“

„Hodi, Pave, počinimo, pod črišnjom ćemo malo objedvat“, rekla je teta Marta i mislila, kako će svomu mužu uznaniti najtužniju vist, ka će ga možda teško pogoditi. Znala je da će ga ov neugodni slučaj potresti do dna duše. Jur se dugo povida med ljudi...

*

Teta Marta je prostrla pod staru črišnju ubrus i počela s pripravljanjem jila.

Drhtajućim glasom je začela povidati ča je sve dočula na putu u goru.

„Znam da će te potresti kad dočuješ, ča je novoga i ča se med ljudi govori!“

„Povidaj jur jednoč, ča ovo sve zlamenuje?“

„Bojim se. Milo mi je tebe, Pave. Kad dočuješ ča će se dogodit s našom gorom...“

„Mislim, ništa osebitoga?“

„Obećaj mi da se nećeš uznemirit. Ne ostaje mi drugo. I ja sam ljubila ovu lipu goru, ovo lipo djelo... a sada? Oj, zač sve ovo?“

Teta Marta je zaplakala da su joj se takale gorke suze po licu i u plaču govorila:

„Da, simo na putu sam čula, da će bit jur kljetu na protuliće skupaslaganje laptov. Mladi seljaki hoćedu imat široke lapte. Uski lapti nisu već zgodni za obdjelivanje modernimi mašini.“

„To ne naša lipa gora? Naši vinogradi?“ Prekinuo je tetac Pave naglo riči svoje žene.

„Da,... i gora! Nažalost i gora!“

„I gora...?“ zaplakao je sada i tetac Pave. „Za volju Božju, to ne smi bit istina... Oj joj, moja lipa gora! Ne... ne ja ovo neću moć preživit, da se iskrči moj dragi vinograd? Ova stara črišnja pod kom sam tolika ljeta prebavio? Ne morem si to predstavit, da ću ja koč bit prez vinograda moga.“

Ne već pojt u goru znači za mene smrt!... Moj vinograd mora ostat! On je meni sve na svitu, moje najveće veselje. Ovde sam zdrav i srićan. Ovde vidim najlipšu narav, moje susjede, s kimi se morem razgovorit o tugi i veselju... Ne, ja neću moć preživit... Ne... ne... to ne smi bit.“

Vinogradaru Pavi je pala žlica iz ruke. Nije bio u stanju, da nešto okusi. Sve tijelo mu je začelo drhtati. Rukami si je zakrio oči, da ne vidi već ovoga svita, ki je postao u hipcu za njega najokrutnijim.

„Umiri se, dragi Pave, umiri se!“ Pokusila je teta Marta batriti svoga muža. „Znam, da si ovu goru ljubio i se ćutio ovde najsićnijim ćlovikom na svitu. Srićna sam bila i ja. Ali ća mi moremo? Mi smo jur prestari, da bi se tomu protivili. Gdo zna kako dugo bi još dalje djelali vinograd? Mlade već ne zanima djelo u vinogradu. Nje već zanimaju široke lapti, to je važnije. Manje važna je lipa narav u gori i lipo mirno djelo u vinogradu. Velu, da se vinogradarsko djelo ne isplati. Vinogradi su nek na putu, kad se obdjeluju drugi lapti? Gdo će još pazit pri oranju na vinograd? A, vino? Vina si more svaki kupit ćuda boljega, grojze je lakocjeno. Zać ovo nepotribno djelo.“

Tecu Pavi je još jaće klonula glava. Muklim glasom je još pitao:

„Pak ća onako veli naš sin k ovomu?“

„On je kao i svi moderni seljaki. On je mišljenja kao i svi drugi. Znaš da mu nikada nije dušalo* djelo u vinogradu. Njemu je sve ovo pravo. Ća je njemu za vinogradom.“

„Oh... Bože moj, zać još moram ovo sve preživit? Zać ja, ki sam ovako rado djelao u vinogradu i ljubio svu goru. Ovde sam postao najsićnijim ćlovikom. Ćutio sam da me sva narav vuće u ovu goru. Sve brige moga života sam htio ovde pozabit. A sada? Sada moram reći zbogom mojemu vinogradu i zbogom ovoj lipoj gori... zbogom gora za uvijek.“

Po ćasu se je tetac Pave dignuo i ogledao se najzad po vinogradu, ćinilo mu se je kao da su svi trsi klonuli, a na svakom poriženom trsu pokazivala se na protulićnom suncu po jedna suza. Kot da bi bili i trsi zaplakali.

Zaplakali su s tecom Pavom i tetom Martom kad su ostavljali njevu milu goru. Za nje danas već nije bio lip sunčani dan i već manje lipa gora, nego sve samo groblje.

*

Ovako tužne trgadbe kot ove jeseni još nije bilo u staroj gori.

Nije bilo čuti veselih dovikovanj susjedov. Zanimile su jačke, ke su se htile odzivati po cijeloj gori. Još i ptice su mućec preletile glave vinogradarov. Činilo se je da i trsi tužno visu na stupi – kolci, kao da su odsudjeni na smrt. Sve je postalo drugačije nego prije... A narav kot da je pripala već sudbini odsudjenja na smrt.

*

Za nekoliko tajedan bila je gora čista od trsja.

Samo vrđirova* huta je još svidočila, da je naokolo koč bila gora i mali vinogradi.

Staroga vinogradara teca Pavu je ov slučaj tako rastužio, da je svaki dan jače ginuo. Po cijele dane nije spustio ni jedne riči. Obajao je sve ljude, da ne dojde niti u stanu a još manje na ulici nekomu u susret. Kao da nima već mjesta na ovom svitu. Po času mu se je odurilo i sve jilo. Postajao je svakim danom sve slabiji.

Zaman je bilo batrenje svojih domaćih, vračitelja i seoskoga farnika. Tetac Pave je tužno klonuo glavom i prikovao svoje jur slabo tijelo na stelju. Na stelju, ka mu je bila odsada njegov „vinograd“, koga već nije ostavio. Još jedan put je pokušio seoski farnik da ga obatri i da mu dâ nove snage. Ali sve je bilo zaman. Tetac Pave je tužno nagnuo glavu na stran i zatvorio oči. Ov svit bio je za njega nerazumljiv, okrutan. Sve zemaljsko veselje mu je bilo odstranjeno. Sve ča je najjače ljubio, nij imalo za njega već smisla.

Na dan kad se je krčio njihov vinograd, začutio je kao da bi bio s njim u vezu. Za svakim odsičenim trsom mu se je činilo, da mu se u tijelu siče jedna žila. Žila života. I kod zadnjega odsičenoga trsa je grčevito stisnuo ruke i htio nešto zakriknuti, ali bilo je kasno. Tijelo nije već imalo moći. Spustio je dušu Svevišnjemu Bogu za uvijek.

*

Staru goru je opet pokrio snig.

To već nije bila ona lipa gora, negdašnjih malih vinogradov, grmićev, stabalj i starih črišanj.

Ne. Nego polje – novi lapti, s kih će se čuti zvuk jakih traktorov i mašinov. Pokrit je i grob snigom u kom počiva stari vinogradar tetac Pave.

***dušalo**, dušati = mirisati
fajgulice, fajgulica, nim. = ljubičica
vrđirova, vrđir = pudar

Lodnarova Ankica

– Pak da budeš pazio u školi! Budi poslušan, prema učitelju!

Ovimi riči sprohodila je svako jutro pred osmimi majka maloga Ivicu, ki je išao u drugi razred osnovne škole.

Ali čim je majka za njim zatvorila putna vrata, dičak odmah zakrene u drugu ulicu, kade je stanovala Lodnarova Ankica. Ako i nima s njom dogovorenoga sastanka, vindar znao je točno vrime kada ona ide u školu. Čim ju zagleda odmah priključi se k njoj i nastavi s njom put u školu. No, Ankica je školarica zadnjega osmoga razreda, ali ništa zato ča je šest ljet starja od njega – samo, da bude u nje blizini, kad ju on tako rado ima. Manje su Ivicu zanimala nje ljeta, glavno da ju on tajno ljubi, a kad odraste bit će s njom srićan cijeli život. Isto tako kot njegov bratić Mate s njegovom Maricom. Pravoda je Mate nešto stariji od Marice, ali gdo se zato već mari. Za Ivicu je važno, da on rado ima i ljubi Lodnarovu Ankicu.

Ivici nije bilo dost svako jutro dočekati Ankicu. Nije mu bilo dost, da ju vidi dnevno samo jednoč. Stalno je izmišljao plane kako i kada bi mogao, da dojde u njev stan pak u lodnu*. Nije mu bilo dosta, da vidi svoju ljubav kroz zatvorena vrata, on je htio, da i govori s njom. A Ankica znala je tako lipo povidati, da bi ju poslušao ča od jutra do noći. Naročito o predmeti, ki se predavaju u školi. Navadno zemljopis, koga učiteljica sama slabo zna, ter ga čita iz knjige. Pak osebito, kad Ankica poviđa, kako se pišu u zadnjem škamlju* ljubavna pisma. I još o drugi školski prilika, ke su Ivici izgledale tako lipse i zanimljive.

Ivica si je kroz cijeli dan razbijao glavu, kako bi ga majka mogla slati već u lodnu i da morebit koč ujde u Ankice hižu pak se trenutak s njom porazgovori...

Dokle je tako razmišljavao, dojde mu zgodna misao: a kad bi ju prosio, da bi mu pomogla pri domaćoj zadaći.

Ta plan mu se je izvrsno i ugodao.

Ankica je bila, kako svenek, jako ljubezna prema njemu. U prvom hipcu je bio tako uzbunjen, da joj se nije poufao pogledati u oči, bojeći se, da bi njegove oči uvadile njoj, ča on u otajnom misli.

No, Ankica ništa nije uptila, nego protivno rekla:

– Ivica! Rado ću ti pomagati. Ti nek dojdi. Ti si jako inteligentno dite.

Na ov kompliment se je Ivica tako začrljenio, kot još nikada u životu. Samo zač ga je Ankica zvala ditetom? Sada kad se je odlučio, da će mu biti kašnje žena. No ništa zato... donle je još dost lazno... Pak to je svejedno, neka ostane sve onako kako je!

* * *

Ivica je i nadalje dolazio Ankici, da mu pomore pri domaćoj zadaći, kako je to doma rekao. A zapravo nije udjelao ništa, nego je sidio pred Ankicom i gledao kako je lipa, i nije lipše

divojke na svitu. Prije koč je gledao svoju majku najlipšom. Pokle je upoznao Ankicu, ona je nadmašila sve druge.

* * *

Prošli su dani, tajedni i miseci, a Ivica je još marljivije hodio k Ankici. Jednoga protuličnoga dana, kad je obično došao k Lodnarovim, njega dočeka Ankice majka.

– Ivica! Moram ti reć, naše Ankice nije danas doma. Prošla je s družicami brati ljubice. Rekla mi je, da ako nešto važno pravaš, neka ju pošaljem k vam.

Ivici se je rušio svit. Zač ga Ankica nije čekala, niti pozvala? Nevjerna ženska! Ovo joj neće nikada oprostiti!

Jedva je mogao suze najzadržati, da ne zaplače pred Ankice majkom. No, konačno se ipak snajde. Ne bi bilo lipo, da se pokaže slabim, kad će i tako koncem konca zeti Ankicu za ženu.

Okrene se i projde čim brže domom. Doma se dobro isplače. Kada se potom nešto smiri, premišlja, kako će joj očimetati za ov nesrićni dan. No ali kad dojde drugi dan, on postane tako radostan, kad ju vidi, da niti jednom ričju ne spomene čerašnji dogodjaj. Samo nekako sumljivo mu se činilo, zač ona o tom ništa ne veli? Da bi se barem ona ispričala! A to bi on mogao od nje i očekivati... Nego, postala je nekako drugačija, vedrija, kot da se nečemu neobično veseli.

A kad su se konačno rastali, Ankica mu veselo dovikne:

– Ivica! Majka mi je rekla, da si bio čer kod nas. Prošla sam se s družicami šetat. Dosta sam se nasidila u hiži prik zime. I za te bi bilo dobro, da ideš s tovaruši na igrališće. Ja ću s mojimi prijateljicami pojtj brati cvijeće. Zbogom, Ivica!

Ivica od iznenadjenja nije mogao reći ni riči. Ona ga šalje s tovaruši na igrališće i ne hoće biti s njim. Ne. Ovo ne more podnesti... Mora joj reći, da on, Ivica, već nije nikakovo dite, nego ozbiljan človik, ki ju misli zeti za ženu.

Drugi dan u školi je bio tako potučen, da se nikako nije mogao snajti, nego je počeo gorko plakati. Učitelj ga počne spitkovati, da ča ima za uzrok i zač se plače? No, kad istine nije mogao reći, odgovori, da ga jako boli glava. Učitelj ga odmah pošalje domom, a majka ga povali u stelju i pozove vračitelja. Vračitelj nije mogao ustanoviti nikakovoga betega, nego odredi betežniku dva-tri dane ležati. Potom će se viditi, kako dalje.

Sada je stoprv Ivica vidio, da je počinio falingu. Ako ostane u stelji ne more viditi Ankicu. Zato odmah drugi dan odlučno veli, da je potpuno zdrav, i da ide u školu.

* * *

Silno se je veselio, da će opet viditi svoju dragu Ankicu. Ah, ča joj ima svega za povidati. Samo da ju čim prije vidi... Ali jedva je bio na mjestu, stvori se pred njim jedan visok mlad človik, koga prije nikada nije vidio. Ov pozdravi Ankicu, a ona mu veselo pruži ruku i obadva krenu skupa dalje, a na Ivicu kot da su zaboravili. No ipak se Ankica spomene, da je i Ivica ovde, okrene se prema njemu i veselo reče: Zbogom Ivica!

Od toga dana Ivica već nije vidio Ankicu. On je znao, da je u društvu s onim „Duknjom“, kako ga je zvao.

Jednoč čuo je u lodni, kamo ga je majka poslala, kako se Ankičina majka tuži nekoj ženi, da je Ankica prošla s nekim velikim pisarom u drugo selo. Sve upomene i moljenje je bilo zaman. Bila je sasvim nemoćna protiv volje svoje kćere, ka je isto tako tvrdoglavna kot i nje otac.

Ivica je platio i ostavio lodnu. Sada je barem znao, zač već ne vidi Ankicu.

Ah, kako je mrzio onoga velikoga „Duknju“, ki mu je zeo njegovu Ankicu, ku je on iz dibine srca tako ljubio, da si nije željio već živiti prez nje. No, čekaj „Duknja“, će i tebi dojt plaćni dan... Još isti dan je odlučio: drugoga izlaza nima, samo fantenje*! Da. Samo fantenje more olakšati njegov život. Oh, Bože, skoro ne morem dočekati ta hipac, zdahnua je Ivica i od veselja zabožao rukami. Ili znamda čekati dokle odrastem, da ga kako zadavim? Ne... ne. To je predugo čekati! Pak do onda ne bih imao te sile u sebi kot sada... Odmah će se izvršiti fantenje... Da bome odmah... Još i neka nevidljiva sila mu je govorila: Da Ivica! Još danas se odluči, da naučiš toga „Duknju“ ča se dostoji!

Bilo je isti dan predvečer, kad je Ivica sjeo na svoje dvokolce, naoružan s gumijovom hitaljkom* i kamenjem, ter se odeveze u drugo selo k stanu u kom je bio zaposlen pisar.

Prvo se je točno ogledao, je li je gdo u blizini. Ali na sriću bila je ulica prazna. Vidi, da je u kancelariji još svitlo. Ali kade je pisar „Duknja“? Nije tribao dugo čekati. Za hipac pojavi se iz druge hiže pisar. U ruki držao je neke akte i zivao u nje. Gleda ga Ivica kroz oblok, gleda morskoga „Duknju“, ki mu je zeo njegovu ljubljenu Ankicu... I nijedna sila ovoga svita ne bi ga mogla u ovom hipcu najzadržati, da se odreče svoje odluke – fantenja. Obično u takovom hipcu človika ostavi hrabrost. Ali Ivica postane tako seguran, da sam nije znao odakle mu takova moć.

Brzo je izvadio iz žepa hitaljku i kamen... Ali ne kamen. „Duknja“ si je zaslužio željezni šraf*... toga će bolje čutiti. Pak je iz sve moći nategnuo gumije i umirio točno u nos pisara. Sada, vražji „Duknja“, sad ćeš okusiti Ivice ruku, evo ti plaće... i pusti kožu u koj je bio željezni šraf. Staklo na obloku se razleti na sto kusićev, a šraf pogodi pisara točno u nos. I još prlje nego mu je krv pošicnula po licu i pravoda po akti, Ivica je sidio na svojem dvokolcu na putu k domu.

Pred Ankičinim stanom je još kratko postao i tiho rekao pri sebi: E, moja draga Ankica! Danas moreš mirno spavati uz tvojega „Duknju“ s razbitim nose. Dostao je plaću, ku si je zaslužio. Oprosti mi... zbogom!

Samo: Ostaje pitanje da li mu je Ankica oprostila, ali i drugi ar neteško moguće, da nij došlo na svitlo dana gdo je to učinio. Pak je li bio sada Ivica srićniji nego prije?

***fantenje** = osveta
gumijovom hitaljkom, gumijova hitaljka = pračka, bacaljka
lodnu, lodna, nim. = trgovina
škamlju, škamalj = klupa
šraf, min. = vijak

Lijes i jabuke

Kad je paor Ranković Ferenc dočuo, da će njega sin Berti zeti za ženu bogatu divojku Davorku Lang, skočio je od veselja. Jur za par dan se je naredio pir, kakovoga selo nije doživilo. Na dvoru biše postavna cimba* za dvisto gostov. Zboka mjesto za cigansku muziku. Kumi Petar i Jakov udrili su čep u najveći lagav s črljenim vinom.

Ovim putem se je veselje obavilo kot si je sam Ranković Ferenc predstavio. Po veselju drugi dan se je zadovoljan legao na divan u maloj kamrici i umorno zdahnua: Hvala Bogu, odsada ću moja zadnja ljeta dalje živiti u miru i po miloj volji.

Ferenc Ranković biše udovac, ali veseo človik. Uzato je sanjario da njegov rod ishadjia od neke baronske obitelji. I zato je navadno igrao u selu ulogu barona. Kad je imao svoje vesele dane, dao se je iz kiritofa pratiti s ciganskom muzikom i Radecky-maršom domom. A da mu budu ljudi baronsku priču vjerovali, je poštivao bečarske zakone, ča do svoje starosti. Baron Ranković je bio zvijan* človik. Odmah kad je stupio u položaj penzionista, se je htio čim prije osloboditi svakidanje brige i tim otvoriti put u slobodu! A ovo se more svakako postignuti putem teštamenta. Da bome Teštamenat neka otvori novi put mladim hižnikom Davorki i Bertiju. Po par dani je Ranković stao pred pisaćim stolom notara dr. Hačeka, i potpisao teštamenat na sina Bertija i ženu mu Davorku. Nadalje držao je važnim osigurati si po smrti, gospodski pogreb. Zato dao si je napisati nadležno pismo, u kom budu osigurani privilegiji, ki se moraju svakako prilikom svojega pogreba ispuniti. Dr. Haček nasadio je očalje i počeo čitanjem teksta:

1. Pogreb: Dva jačkarni zbori, dva farniki i deset miništrantov. Dva govorači. Zadušnica, jednu uru dugo zvonjenje.
2. Lijes: Stabilan lijes iz hrastovoga driva, na kom pokrivaču se zgora mora krisiti zlati grb naše slavne obitelji Ranković. Pri spuščanju lijesa u grob mora svirati dvanaest Ciganov melodiju: „Gusla mi se j' potrla...“

Notar dr. Haček postane s čitanjem, znae očalje, posrbi* se za uhom i reče:

„Tja, dragi Ranković ovde kot točke lijes, će dojtii do problema!“

„Zač? Kako?“

„Lako. Problem su pinezi, takov lijes košta isto kot jedan lapat!“

„Pomislite na Rankoviće. Ja imam novca za trideset lijesov.“

„Dragi Ranković! Dosta ste stari, onda znate, kad živ človik umre je mrtav. Vaš pogreb, lijes i stroške nosi ostala rodbina, dakle vaš sin. Vi ste onda prošlost.“

Ranković udri po stolu.

„Ali ja kanim biti položen u spametani lijes. Ja sam Ranković! Najdite mi kakov kompromis!“

„Kompromis? Ja bih predložio, kupite lijes dokle ste u životu!“

„A onda?“

„Onda ste sigurni, da ćete po smrti ležati u vašem vlašćem lijesu.“

„A do moje smrti?“

„Do vaše smrti, čuvajte lijes doma na dostojnom mjestu. Onda kad vas Bog pozove, će te sigurno počivati u vašem lijesu!“

„Da! Dobro, doktore!“ Ranković se zadovoljno namudrio.

„Ako vam moj prijedlog paše?“

„Sigurno! Onda moremo pismeno potvrditi!“

„Da! Moremo!“

Za dva tajedne biše novi lijes smješćen uz vrata male kamrice, u koj je stari Ranković svaki dan po objedu uživao svoj popodnevni san. Ovde u blaženom miru pokrit sa steljnom plah-tom će čekati majstorski izdjelan lipi novi lijes na svoga vlasnika i to tako dugo dokle se ov oslobodi burnoga zemaljskoga života.

Ali zemaljski život trajao je još duglje. Ranković je uživao dalje svoj bečarski život. U stanu su polako i zaboravili na lijes u maloj kamrici. Veću brigu su imali kad urodu jabuke na Rankovićem vrtu, kamo s njimi? Mjesta u maloj kamrici su nastala puna. Mlada gospodarica Davorka je prva došla na ideju jabuke spremi u prazan lijes. Zač je ovde lijes? Dobra ideja. Zač pak ne? Rečeno i učinjeno. Da bi jabuke u lijesu bile očuvane od mišev, je Berti još metnuo pokrivač prik lijesa.

Nikomu nije bilo u peti, da će si stari baron Ranković izibrati svoju smrt u kasnu jesen i točno onda kada biše jabukova trgadba završena. Ali smrt ne pita kada, nego dojde nenadijano. Sin Berti je našao prvi umrloga oca u njega miloj kamrici na divanu. Ovim putem zrušio se je vas svit u stanu.

Osebito veliki pogrebi su povezani s velikom brigom. Naporno biše kad je notar dr. Haček doprimio nadležno pismo s privilegiji i nalog i red pokopa. Nijedan u stanu nije mislio da će ova smrt prouzrokovati uz veliku brigu još i maler.

Vračitelj dr. Višinsky biše zadnji, ki je pregledao na divanu pokojnoga. Konačno napisao je smrtni list, uzrok smrti i datum. Potom ga je pokrio prik glave i rekao: „Bože udili mu miran pokoj!“ Ženam, ke su vani čekale je mignuo, da moru pokojnoga spraviti čistoga na drugi svit. „Od mene van je sve u redu!“

Da je sve u redu čuvši i tri grobari, ki su imali nalog po doktorovom izvještaju da otprimu pokojnika u mtvačnicu. U maloj kamrici nutri biše mračno, kad su nutarstupili. Zboka uz vrata su vidili dekoriran lip lijes sa zlatim grbom, i po nalogu su lijes pažljivo otprimili van na

dvor. Onda su ga položili u auto i za par minut stao je lijes dostojno u staklenoj vitrini seoske mrtvačnice. Ovo djelo biše točno obavljeno i zavježbano kot da je svaki dan.

Drugi dan obavio se je pogreb točno pod nadgledom notara dr. Hačeka. Konačno po karmina počeo je u Rankovićem stanu opet normalni život. Sve je pasalo. Ali ne? Za vedrinom dojde škuri oblak, ki je prouzrokovao maler. Prvi aldov* biše Davorka. Ona je došla u malu kamricu, da ju očisti i donese jabuke za jabukove kolače. Ali na svu nesriću jabuk u cijeloj kamrici ne najde. Još jednoč išće i gleda u sve nugle. Kade su jabuke? Kamo je nje Berti jabuke? Konačno vidi na divanu više mjesto. U misli da su jabuke, otkrije plahtu. „O Bože, je ovo muguće? Oči moji ča vidu? Otare si oči... Ovo ne smi biti istina... ali istina je! Obraz pokojnoga oca? Ne, ne oči moji... ljudi pomoć!“ Još jednoč pogleda da se osvidoči, popade za čelo, hladno, istina je! Obraz pokojnoga oca! Momentano nije mogla vjerovati očima. Pogleda drugi put. Treti put. Da istina je? Onda je strašno zavrisknula i spala, na koljena, klečeći i unesviščena je vikala: „Berti strahoća!“ Berti doleti u misli, da je umorstvo nad ženom. Nije znao za događaj u kamrici i zač ova larma? Samo vidi klečeću Davorku, govoriti nije mogla, samo je kazala i u šoku vikala: „U kamrici!... U kamrici!... Na divanu, na divanu! Otac... otac! Naš otac...“

„Gdo je na divanu? Ki otac?“ pita Berti. „Oca smo pokopali!“

„Naš... naš... mrtvi otac je na divanu!“

„Si poludila, ti je pamet stala, ili fantaziraš?“

„Ne! Istina je! Otac... le...ži... na... di... mrtav na divanu je...!“

Oca smo dično pokopali! Kade ti je pamet? Ti jur fantaziraš?“

„Ne! Nismo oca pokopali... nego... nego... jabuke!“

„Jabuke? Oh,Bože? U lijesu su bile jabuke? Kako to, zač?“

Berti skočio je hitro u kamricu, da se osvidoči od istine ili od izvještaja žene Davorke. Da, istina je, pokojni otac je mirno počivao na divanu svoj pokojnički san, u kamrici su falile jabuke i lijes. Lijes iz koga su zaboravili prije isprazniti jabuke, ke su zele mjesto pokojnomu ocu.

Ča sada dalje...? Dobar tanač je drag! Samo hitro k farniku?

Za pol ure je jur šokirani Berti stao u hiži farnika i povidao jecajući nesrični događaj, maler, strahoću, zablјivost kako i zač?

Slučajni pokop i jabuke namjesto pokojnoga, nije poznat zadnjih jezero ljet.

„Tja“, veli farnik začudjeno... ovde je dobar tanač drag, iz ovoga vandojti je teško. Samo Bog pomore, on je zadnje ufanje. Dobro da je pogreb obavljen i to očito po krščansku. Još jednoč isti pogreb ponoviti držim za neidealno, ar će vas u selu ismijati repci na krovu. Drugo rješenje

je otajnost: Pokojnoga doma položiti u novi lijes. U noći iskopati isti grob, onda lijes pokopati u isti grob. Djelo u zori ne smi imati slijeda! Ali još jednoč. Ufajte se u Boga! Bog oprašća!“

„A jabuke?“ presiče Berti.

„Jabuke će ostati jabuke, lijes će ostat lijes, a pokojni će ostati pokojni!“ Farnik se je prekrižio i rekao: „Bog s vami! Drugo ne znam! Pojte domom! Zbogom!“

Još isti večer je Berti s dvimi kumi iskopao grob do raskošnoga lijesa s jabukami. Na njega su položili novi lijes s pokojnim ocem. Prije nego je svanuo bijeli dan, je otac baron Ferenc Ranković snivao u novom lijesu svoj pokojnički san.

*aldov, ug. = žrtva

cimba, sinjba = sjenica

posrbi se, posrbiti se = česati se

zvijan = prepredan

Žatva je

Koračamo otac moj i ja prašnim poljskim putem u ranu ljetnu zoru. Na hržulju idemo! Naprijed mi otac, ja tri, četire korake za njim. Očevi su koraki živahni, snažni, moji teški, pospani, vuču se i dižu prašinu u zrak. Uz put, na obadvi strane, lapti*, zasadjeni kukuruzom, krumpiri, ditelinom, zasijani – žitom. Blista se rosa na ditelini, buči žito kad ga prvi sunčani traki sušu od rosnih kapljic. Ocu visi preko ramena kosa, a na križi mu lompaće tobolac s brusom ter zvoni pri svakom mu koraku.

Ponekad razbije se i neki sunčani trak u kosi i pogodi moje zaspane oči. U jednoj mojoj ruki je putra* s vodom, a u drugoj torba s ručenjem, objedom i južinom pak floša vlašćega, domaćega. Kad stignemo do laptu, skine otac kosu, zaštrcne ju preda se, poseže za križe, izvuče brus iz tobolca, pljune dva-tri puta na njega i počne brusiti kosu.

I dokle se cijele vračke* oglasuju od zveketa brusenja, ja, očeva žnjačica, čekam sa srpom u ruki, podan u svoju sudbinu. Bojim se vrućine i sparine ljetnoga dana. Ukrade mi se pogled k hrastu, u čiju sam hladovinu smjestio torbu s jilom i putru s pitkom vodom, željeći da vrim ručenja ili objeda čim prije stigne, da se malo odahne, okripi i počine. No brzo me iz tog mojega sanjarenja trgne šuštanje kose, ka zariže u zrelo žito, ter očeve riči: „No onda ćemo tako va ime Božje!“ O, kad bi otac nek znao, za koliko će meni biti draže, kasno navečer, ono njegovo „Hvala Bogu!“

*lapti, lapat = njiva

putra, nim. = glinena boca

vračke, vračka = zemljišna čestica, zaokret

Jačka u polnoći

Blaga protulična subotna noć, puna misečnog sjaja. Ne morem spavati, a da ni sâm ne znam zač. Zidna ura tiktače kroz napol škuru sobu. Moje su misli lagane, optimistične, pustolovne – misli četrnaestljetnoga dičaka. Ura bije polnoć. Iz donjeg kraja začuje se jačka, najprije tiho, izdaleka, ali postaje sve glasnija, sve jasnija, sve stvarnija. Ditići, junaki jaču, tiho, poluglasno, s puno ćuti i srca. Jaču u tri glase. Zaustavu se. Kroz napol otprti oblok moje sobe dopire šuškanje, dogovaranje. I onda nova jačka, jačka o misecu, ljubavi, srići. Na trećem susjedstvu otvara se oblok.

O da, to će biti Marica kumina! Prestane jačka... tihi govor, muški i divojački... šuškanje, poluglasni smijeh. Napinjem se, ne bih li nabrao ku-tu rič. Prestane govor, zatvara se oblok, javljaju se koraki, popravljaju se grla, i opet – jačka. A ja, budan, nezaspao, uživam tu jačku, mladu misečinu, protuličnu duhu i miris akacijov. I čim se jačkari više udaljuju a jačka se sve više gubi, ja postajem nemirniji, uzbudjeniji. O, kako mora to biti lipo, jačiti u mladoj, protuličnoj misečini pred oblokom jedne divojke. O, da nek ja zgotovim tu školu! Zajačit ću si i ja, šušljat ću i ja pred oblokom neke divojke. A bome, znam ja jur i pred čijim će to biti oblokom!

Na Mrtvih god

Sve to se je zbilo nekako nenakanjeno, slučajno. Martin Božić je kanio po dugi ljeti opet jednoč pohoditi na Svesvete majčin grob, malo ga urediti, nakititi, izmoliti jedan-dva Očenaše, a potom sjesti u kola ter se opet vratiti u Beč. Jer zač bi ovde u selu duglje ostao, u selu iz koga je još kot dičak-fickov od kih 14 ljet otišao u nepoznati veliki svit, da najde sebi mjesto za izobrazbu, a kasnije i zaposljenje kot mehaničar.

Mati njegova, težakinja i bojna udovica, poslala je teškim srcem svojega jedinca k bratu u Beč, a ta je veselim srcem primio nečaka i gledao ga za svoje, jer vlašće dice nije imao. I nije mu tribalo biti žao. Martin je dobro napredovao u izobrazbi, a bome i u zvanju. Prije nego je poginuo u prometnoj nesriči, kupio je svojemu ljubimcu-nečaku mehaničarsku radionicu i ju moderno uredio.

Dokle mu je mat još živila, Martin se je gušće pojavljivao kod nje, proživio ki-ta dan med tovaruši iz ditinstva i škole, porazgovorio ku-tu rič sa svojimi znanci, susjedi ili s rodbinom. No otkada mu je mati umrla, on se je kumaj dva-tri puta pojavio u svojem rodnom mjestu. Tako su se prekinule skoro sasvim i one slabe veze, ke je još imao sa svojim rodnim selom, pa i s rodbinom.

Čim je uredio grob, položio vijenac, zmolio Očenaš i svršio tihi, bezglasni razgovor s pokojnom majkom i negdje na istočnom frontu mu palim ocem, sjeo je u kola da krene na povratni put u Beč. Ali nenadijano začuti glad (podne je jur bilo prošlo), ter se otrpravi u seosku krčmu da poobjedva.

Jur pri ulazu u krčmu iznenadio ga je ljubazan doček krčmarice Ane, ka je u njemu prepoznala svoga školskoga vršnjaka (i nje ondašnju otajnu ljubav). Da se je Martin po takovom prijemu, a po dobrom i obiljnom objedu još bolje ćutio, neće nas čuditi. Kad su pak kasnije i drugi stanovnici sela, vraćajući se iz groblja, navratili u krčmu da popiju ku-tu čašicu vina ili jednu-dvi flaše piva, i kad su oni prepoznavši ga počeli spitkovati ča djela, gdje živi, je li se još spominje tog i tog dogodjaja iz škole, Martin nije već mislio na povratak u Beč. Vrijeda se je i zaškurilo (kratki su dani u novembru) i tako se je skoro samo po sebi zbilo, da zaprosi turističku sobu ter da ostane ovde, da još porazgovori s vršnjaki i popije čašicu vina u ugodnom prijateljskom društvu. A osim toga, u Beču ga i tako nitko ne čeka. Na svu sriću, imao je sa sobom mali koferić s najpotribnijimi stvarima (ili kako je to on nazivao „koferić za svaki slučaj“).

I tako stoji sada drugi dan, na Mrtvih god, na godinastom*, maglenom, mrzлом cimatoru i prati liturgijski obred za pokojne. No, teško se more koncentrirati. Stalno mu se misli vraćaju na sinočne razgovore s društvom u krčmi, na stare hrvatske jačke, ke su navečer počele glušati po krčmi, a bome i izvan nje. Pomisli i na tupu glavu, ku je imao jutros, i kako je ta glavobolja brzo prestala po ručenju. Pomisli kako je slasno uživao malo prije u procesiji iz crikve k bojnem spomeniku i dalje na cimator. Bome, bio je užitak slušati molitve, litanije, jačke (neke je znao još iz ditinstva), slušati poluglasne razgovore seljakov, ki su uz molitvu govorili o krum-piri, čija urodja je ljetos bila obiljna, samo da su bili jako blatni, zbog godinastog vrimenta. Čuo je kako su se neki tužili, da kod lifranja* cukroške uzimaju čuda procentov. Drugi su opet govorili o zadnjoj sitvi i o jesenskoj rali. Sva ta mišavina od molitav, litanijov, jačak i

poluglasnih razgovorov davala je prem mrzлом i maglenom vrimentu neku toplu, domaću atmosferu, ke on jur dugo nije doživio.

A sada stoji med muži, med stanovniki svojega rodnoga mjesta; no, ko do sada kot takovo nije ćutio u svojem srcu. Neki tepao i blag (ili morebit samo sentimentalni) osjećaj mu oblije prsa. Zaćudjeno gleda farnika, ministrante, kako vršu pred malom cimitorskom kapelicom obred. Najednoć se spomene, kako je on sâm pred kih dvadeset ljet stajao onde, ministrirao, kako su ga zeble ruke držeći mrzlu, metalnu posudu sa svetom vodom i svetilcem. Spomene se kako mu je curio nos od zime, kako je šmrcao kradom, kad nije mogao obrisati nos, budući da su mu obadvi ruke bile zauzete. Spomene se kako je automatski odgovarao na farnikove rići, dijelom po hrvatsku, dijelom po latinsku, ća opet jednim dijelom niti nije razumio. Oh, dobro se spominja, kako je teško čekao da bude ceremoniji (i toj ledenoj torturi) kraj.

Pogled krene po ženskoj strani. Zagleda i prepozna Milicu, prvu njegovu i neuslišenu ljubav još iz školskih vrimen. I ona je jur prik trideset, ali još uvijek prava lipotica. Ni težak seljaćki posao, ni dica joj nisu pomutili mladenaćki izgled. Oko joj je još uvijek bistro, izraz lica vedar, usne nasmijane, a tijelo vitko kot kod mlade divojke. Nenadjano im se pogledi najdu. Nje molitva prestane, na ćas nek, ali je on to ipak uptio, a učini mu se da je smiješak oko nje usnice postao malo intenzivniji, ćvršći. No, ona brzo spusti glavu i nastavi s molitvom, a njemu po prvi put u životu dojde na misli, je li je ta prva, neuslišena i davno jur zaboravljena ljubav iz školskih vrimen uzrok, da je ostao do danas neoženjen. Ah da, bilo je u njegovom životu nekoliko ljubavnih aferov, ali nijedna od njih nije bila vićna*.

Na silu okrene glavu na drugu stran med školsku dicu, prozeblu od neuljudnoga, hladnoga jesenskoga dana, dicu s ćrljenimi nosići i plavimi rukami. Jaće ćuti nego vidi ili ćuje, kako i ona šmrćaju ili brisaju svoje mokre nosiće.

Pred dicom stoji učitelj. Njegov učitelj i pretkip u mnogo ćemu, i danas još. Isti je kot i pred dvadesetimi ljeti. Kumaj da se je postarao. Stas još uvijek ravan, nepognut, snažan. Iste, tipićne crte oko ust, pogled prem ozbiljnom karakteru nekako nasmijan, isto držanje krljaće u ruki kot za vrime njegovoga školskoga vrimenta. Samo vlasi su mu se malo preordili i posrebrenili, ali uprav to mu daje izgled produhovljenoga ćlovika, filozofa. O, koliko dobra ima zahvaliti tomu svojemu učitelju. Istina, dugo to nije znao ćijeniti, dugo, jako dugo je tribao dokle je spoznao i priznao, koliko je naućio (ne samo ća naliže znanja, nego morebit još već ća se tiće životne zrelosti i pogleda na svit) od toga svojega učitelja. Koliko puta je namjeravao, da mu piše za Božić, da mu ćestita Novo ljetu. A nije! Ni sâm ne zna zać. Iz nekoga srama morebit? Martin Božić je jur uvijek bio kompliciran žitelj na ovom milom svitu!

Nenadjano se krene, digne pogled prik nazoćnih, zaustavi ga na majćinom grobu, ki se nalazi u blizini. Tiho se oprusti od majke i krene decentno, ali odlučno van iz cimitora.

***godinastom**, godinasti = kišovati
lifranja, lifranje, nim. = dostava
vićna = dugotrajna, stalna

Prik plota (izbor)

Tetac Franc i hrvatska seoska kultura!

Sad ki-ta dan sam strefio teca Franca. I to u našem „Kommunikationszentrumu“. Po našu hrvatsku se tako ča zove „centar za sastanak i slobodno, međjusobno govorenje.“ Mi u Fran-kanavi mr imamo za tako ča jednu jako kratku rič. Kod nas se zove takov centar jednostavno „krčma“. Pokidob, da je to bilo na nedilju, veljek po objedu, smo bili tetac Franc i ja sami u krčmi. Tetac Franc nije smio biti najbolje volje, ar je dosta srdito gledao u njegov špricer.

No, tetac Franc, kako se imamo? – pitam ja.

– Ti se morebit imaš dobro, ali ja ne! – mi on odbrusi.

– Hej, tetac Franc, ča se je stalo? – pitam pažljivo.

– A ča, kod nas je sve vrag zeo!

– Aj pojte? Ča se je kod vas doma znamda ča stalo?

– Kod nas doma je sve u uredbi, ali u vašem selu već skoro ništ! – mi frkne* on.

– No, kako da? – pitam ja.

– A kad se dica već ne znaju pokloniti starjemu človiku. Od petnaest dice su se samo dvoja pošteno poklonila. A ta druga već ne smu znati, da ča to znači: Hvaljen budi Jezuš Kristuš! Izvan toga su se med sobom nek po nimšku pominala. No, kade smo? – počne vikati tetac Franc. – Ča smo kade u Štajerskoj? Ha?

Sad je nastalo lipo polako pogibeljno. Ar kad se tetac Franc znori, onda gori! No, ja mu mirnim glasom razložim, da nismo u Štajerskoj. A da se dica pominaju po nimšku, mi neće zapravo u glavu, ar znaju sva po hrvatsku.

– A da se nisu poklonila, leži znam na tom, da vas nisu vidila! – nadodam ja.

– Aj poj, muči! – me betonira tetac Franc. – Skoro su me pogazila, kad sam išao med njimi skroz. Znaš ča ovoj dici fali? Ovim fali naše pošteno hrvatsko ponašanje i prava seoska, hrvatska kultura! Tako je to! Ali kade bi se to bila naučila dica, kad toga svega već po cijelom selu nije! – mi se tetac Franc zaveze.

Dalo kada! Meni se je počeo polako taliti sladoled, koga sam flakao cijelo vrime.

– A ča za kulturu vi mislite? – pitam ja sada meru tojkavo*.

– Ča za kulturu, još pitaš? – se znori tetac Franc. – Kade su nam naši stari običaji? Ha? Pol ljudi već ne zna, ča ta rič znači. Kade su nam naša društva, ka bi gajila hrvatsku rič? Gdo gaji naše skromne ostanke nekad velikoga kulturnoga dobra? Tako smo siromašni, da još ni tih takozvanih folklornih tamburic i tančene grupe nimamo. Ča zna većina naših ljudi od svoje povijesti ili povijesti svojega sela? Koga već zanima, ča smo bili, ča smo sada pak ča ćemo jednoč biti? Sad govori!

Ja nisam mogao govoriti. Ar ja sam imao pune zube toga sladoleda. Ali tako lako se ja ne dam potući! Najprije sam požrknuo sladoled a onda sam pak počeo!

– „Jo“, morate znati, tetac Franc, da jedno moderno i „furtšritlih“* selo, kot je ovo naše, tu staru zaprašenu hrvatsku kulturu već ne treba! Ča dandanas koga interesira odakle smo ili ča smo?! Dandanas se nek pitanje stavi je li moremo ovde „gemidlih“* živiti i je li si moremo naše hobije „lajstati“*. To, tetac Franc, je naša nova moderna hrvatska kultura! – dogotovim ja moju litaniju i zapovim si još jedan sladoled.

– Ovo mi sad onako na tanki rastumači! – mi zapovi tetac Franc.

– Tako poslušnite! – počnem ja. – Najvažnije je, da se svaki skrbi za dobro djelo i dobar zaslužak. Onda si more svaki „paor“, „piomter“ i „oabajter“ „lajstati“ svoj hobi. A najvažniji hobi je „fernse!“ Ar „fernse“ nam doprimi kulturu „direkt“ u stan. Premislite si, kako siromašni bi bili prez „fernsea.“ Kako siromašni bi bili prez „Dynasty“ i „Denver-clan“. A stoprv za našu dicu je to srića, da imamo svi „fernse!“ Od ove „fernsekulture“ se najveć nauči!

– Najveć po nimšku! – mi presiče tetac Franc.

– No, tako pravoda! – mu ja potvrdim. – Ili ste znamda kod nas u Gradišću čuli hrvatski „fernse?“ Na svaki način se naša hrvatska dica kroz „fernse“ nauču spametno po nimšku. A onda im već nigdor ne more reći „tepata krobot!“ Pak ča si stoprv naše majke i staremajke prešporu kroz ov „fernse“. Sada već ne moraju uz dicu siditi, da im povidaju kakove-takove hrvatske povidajke. Ar sada zaštrcnu toga dečkija ili tu divičičku pred „fernse“, a ta im od devetih ur jutra do jedne ure u noći „non stop“ poviđa povidajke. Tako imaju naše žene već „frajcajta“*, da onda navečer moru gledati „Dallas“ i „Dynasty“. A mi muži se pritom sporimo* u krčmu, da se onde bavimo važnom i popularnom kulturom „preferancanja“ ili da vani kulturno lovimo ribe na „tajhi“*. Po ovim vidite, tetac Franc, da kako važno je za nas seoske ljude aktivni „cusamenoabajt“* s modernim „fernseom“.

– A to sve po nimšku! – ponovi tvrdo tetac Franc.

– Nooo! – se gizdavo javim. – Jur sada se kažu pozitivne posljedice ovoga svega za našu hrvatsku seosku kulturu. Mr znate: „Dva je već nego jedan!“ I kot ste jur sami doživili, se znaju naša dica jur perfektno po nimšku. Kako si sada veselo viču po nimšku. „Cum bajšpi: Grias di! Gip ten pojmn hea! Host hajt gsen in Najtrajda? Moang šau ma unc on in kolt fir ole fele“, i tako dalje. A stoprv naša mladina se je dobro naučila „cvašprohikajt“. Poslušnite si nek ove inteligentne „ausdruke“: Seavas koc – veli on njoj. – Čemo denas na Paxe oda hau ma uns in a disko?“ – A stoprv kad ide za auta! Onda čuješ: „Pist tepat, tes is a šlidn! Ta mora mindestns cwahundat bižat! Pak još i starje ljude je ulovio ta cvašprohikajt“. To je jur „sebstvaštendlih“*, da velu: „„Gujd moang, susjeda! Gujnj tog, Mare! ili Gujdi noht, svi skupa!“ Ovo, tetac Franc, je pravi „furtšrit“ za našu seosku hrvatsku kulturu!

– Dalo kada! – se začudi tetac Franc. – A ča je to sva naša nova kultura?

– Aj kade! – počnem opet ja. – Sada ću vam povidati ča smo još „erajhali“ na kulturnom „perajhu“ sela. Mi imamo kanal i „kleanonlog“*. Mr znate, da ste morali prlje bižati najzad na naravni WC. Svaki stan ima „vosalajtungu“*. Svi puti i ceste su asfaltirane. Svi potoci regulirani. „Bauplocov“* imamo cio kup. „Štrosnbelahtungu“ imamo po cijelom selu, još i onde kade nije „pevontes gebit“. „Športfarajn“* i pošten „športploc“* imamo. Isto tako i moderno „ausristane fajbeagare“*. Onda imamo još „kindagoatn“*, školu, crikvu i „parke“ svakudaj. U jednoga smo zaštrcnuli još i toga Miloradića. Onda imamo po svi tablica zvećega nimške „aufšrifte“*. Nek još kade-tade imamo te starinje hrvatske „aufšrifte“. Naša polja ćemo sada komasirati. Sinokoše ćemo zorati, ar ništ ne doprimu. A cijelo polje se moderno „pehondja“*. Sve se šprica, tako da od „unkrauta“* nije slijeda. „Peh“ imamo nek s fazonami, jarebi i zeci. Tih već skoro nije. Ali zato imamo i lipu „lajhnhalu“*.

– U tu ćete pak koč kasnije povaliti zadnjega Hrvata! – mi se zaveze tetac Franc.

– Aj pojte, tetac Franci – utišim ja njega. – Kod nas je još dost Hrvatov. Tih par Nimac ćemo lako „fakroftat“*. Kod nas je „sebstvaštendlih“, da se po hrvatsku pomina. Lako se već ki doma med sobom i s njevom dicom moderno po nimšku pominaju. „Des san klane fiše“*, tetac Franc. Ali na rastoki pak u krčmi „pflugamo“* našu hrvatsku kulturu, ar si po hrvatsku zajačimo!

– To je zaistinu lipo! – odgovori tetac Franc. – Ali posluhni! Kako se stoji s timi našimi starimi običaji pak kulturnim djelom, ko bi bilo za našu hrvatsku dušu i svist tako važno?

– Aj ča, to nije tako važno! – počnem opet ja – ar za tako ča kod nas nije lazno. „Tejs bringt niks!“ Kroz cijelo ljeto imaju naši ljudi druge skrbi. A naše običaje ne „prauvamo“*, ar „so-viso ibanemamo“ te običaje, ke „prauvamo“ od Nimac. No, pak mr koč-toč čez ljeto napiše, ki-ta kakovu pjesmicu za „kindagoatn“ a ja smim još i jednoč u ljetu napisati i naučiti hrvatsku „deatu“*. Meni je onda svenek mladine milo, kad moraju za ti „lari-fari“ njev „frajcajt riskirat“. Tetac Franc! Našu kulturu imamo svi u parku stati. A to je Miloradić! Toga moremo svakomu pokazati. A to je dost! No, ča ne? Ha?

Sada neka tetac Franc ča najzad velu, ako moru! Sad sam im razložio, kako kod nas zec biži! Ali tetac Franc su bili od mojega govora tako „beajndrukt“*, da su mi zapovidali još jedan sladoled a oni sebi još jedno mišano, ko su pak na jedan „cug“ spili.

– Ću vam ja platiti vaše pilo! Ča ste imali, tetac Franc? – pitam ja.

– Znaš ča! – mi održi tetac Franc. – Platit ću ja! Ar da imamo ovoliko kulture u selu, zaista nisam znao. Ti si mi zapravo oči otvorio! Ar dva je zaista već nego jedan! I zato ću ja platiti!

– „Cojn!“* – više tetac Franc, koga začudjeno pogleda krčmar. A tetac Franc nek dalje.

– „Ajzo!“* Ja sam imao četire „mišunge“ a ovo moj prijatelj je imao „traj moj ajs“. „Vos coj i?“

– Hej Franc – veli krčmar smijući – ovoliko nimškoga još nisi mišao tvoj vas žitak. Ča se je stalo?

– „Jo“, znaš – odgovori tetac Franc – od danas stoprv znam ča je prava seoska kultura. Pak, da je dva već nego jedan! „Ajzo cojn“, pak onda domom!

Tetac Franc plati, stane se i projde. Kod vrat se još jednoč obrne pak mi vikne:

– „Niks fia unguat“, da sam bio tako „rikštendik! Pfiat ajh!“ – i zgine na vrata van.

A ja sam bio gizdav, da sam opet jednoga mogao „ibacajgat“ od naše nove moderne seoske hrvatske kulture. Mr krčmar mi je onda nasami kritično povidaio svoju „majnungu“. Ali ča jur zna jedan „gevenlih“ krčmar od pravoga „furtšrita“ našega hrvatskoga jezika i naše hrvatske kulture.

No, ča ne?

- *„Ajzo!“, nim. = dokle
- „aufsrifte“, nim. = natpise, nazive
- „ausristane fajbeagare“, nim. = opremljene vatrogasce
- „bauplocov“, nim. = mjesto za zidanje
- „beajndrukt“, nim. = to mu se dojmilo
- „deatu“, nim. = teatar, kazalište
- „des san klane fiše“, nim. = male ribice
- „Cojn!“, nim. = platiti
- „cvajšprohikajt“, nim. = dvojezičnost
- „cusamenoabajt“, nim. = suradnja
- „erajhali“, nim. = postignuli
- „fakroftat“, nim. = podnijeti
- „fernse“, nim. = TV
- „frajcajta“, nim. = slobodno vrijeme
- „frkne“, frknuti = odbriznuti
- „furtšritlih“, nim. = naprednjačko
- „gemidlih“, nim. = ugodno
- „kindagoatn“, nim. = dječji vrtić
- „kleanlog“, nim. = bistrilište
- „lajhnhala“, nim. = mrtvačnica
- „lajstati“, nim. = dozvoliti
- „oarbajter“, nim. = radnik
- „pehondlja“, nim. = obraditi
- „perajhu“, nim. = polju
- „pevontes gebit“, nim. = nenastanjeno mjesto
- „pflugano“, nim. = gajimo
- „piomter“, nim. = činovnik
- „prauvamo“, nim. = trebamo
- „sebstvaštendlih“, nim. = od sebe razumljivo
- „soviso ibanemamo“ nim. = preuzimamo
- sporimo, sporiti = rinemo/ideo
- „športfarajn“, nim. = športsko udruženje
- „športloc“, nim. = igralište za sport
- „štrosenbelajhtungu“, nim. = ulična rasvjeta
- „tajhi“, nim. = jezero
- „Tejs bringt niks!“, nim. = to ne donese ništa
- „tepata krobot“, nim. = bedasti Hrvat/Krobot
- tojkavo, tojkav = bezazleno, bedasto
- „unkraut“, nim. = drač, korov
- „vosalajtungu“, nim. = vodovod

Istrijanski čavli

Bili smo na odmoru. To znači, moja žena i ja, naši dva sini i naša kćerka. Smjestili smo se u privatnom stanu, koga nam je na raspolaganje postavila jedna bolničarka iz Pule, ka je ali djelala u Beču.

Jednoga dana se je pak godala nesrića. Polamali smo stelju. Ali prosim, ne moja žena i ja, nego naši dva jako živi sini. Za reparaturu te stelje bi bili tribali par čavlov. I tako se otpravi moja žena u bližnju željezariju, da te čavle priskrbi. Po našu pravu hrvatsku se takova prodavaonica željeza zove „ajznhondlunga“.

Misleći, da se čavli u Istri drugačije zovu nego kod nas u Gradišću, počne moja žena jur na putu u željezariju pripravljeti sva moguća opisanja toga špičastoga* instrumenta, komu se kod nas jednostavno veli čavao.

Stupi u željezariju, kade jur čeka zaista uljudan prodavač. I onda se razvije sljedeći razgovor.

Moja žena Anka: Dobar dan!

Prodavač: Dobar dan! Molim,... što bi trebali?

Anka: Znete ča bi mi pravali,... trebali?

Prodavač: To ne znam, gospodjo!... Ali ufam se, da ćete mi naznaniti!

Anka: (nervozno) Da!... Hahaha!... Znete, kad se ne znam tako dobro po vašu izraziti,... ar ja sam iz Gradišća.

Prodavač: (se nasmije) Eh,... pak to nije problem. Ako se ne varam, ste vi Hrvatica iz Gradišća i naredno na odmoru?!

Anka: Da, da!... Tako je!... Ovde sam s mojom obitelji, pak nam se je stala neka nesrića,... ja mislim, godala.

Prodavač: (skrbno) Ah,... unesrićili ste vi?... Znamda udarac s vašim autom?

Anka: (se nasmije) Ne, ne!... Znete,... stelja je kraj!

Prodavač: (začudjeno) Molim?... Ne razumim točno!

Anka: No, znate,... krevet,... da,... krevet nam se je polamao... Mr znate, ta skradnja daska!

Prodavač: Ah,... u krevetu se je desila nesreća?!... Razumim, razumim!

Anka: Ne, ne!... Znete, ta krevet se je polamao,... no, bejk je,... no,... jedna daska je spala doli.

Prodavač: Iz kreveta?

Anka: (srićno) Da, da!... Krevet se je slomio! Da!

Prodavač: Krevet se je slomio? (nasmije se) Burna noć,... je li?

Anka: Ča?... Aso!... Ne, ne! To nije bila burna noć, nego to su bili naši dva sini!

Prodavač: A tako!... A što bi vi sad trebali?

Anka: A ja bi trebala,... mr znate,... no,... tako ča iz željeza!

Prodavač: (se amizira) Gospodjo,... pa mi imamo sve iz željeza!

Anka: No, da!... Ali ja trebam onako nešto,... tako ča za zabiti!... Za reparaturu trebam to!... Tako ča željeznoga, ča se u drivo nutar... No,...

Prodavač: Imamo odmah! (donese male šrafe)... Evo će vam odgovarati!

Anka: Ne!... To nije to!... To je meru tanje pak duže!

Prodavač: Malo veće željite?! (donesu meru veće šrafe)

Anka: I ovo nije to, ča ja trebam!... Znate, to je tanko pak ima na koncu špic!

Prodavač: (zamišljeno) Špic?... Hm!... Špic?...

Anka: (pomaganji) Da,... špic!... Mr znate, to je tako nešto, ča se ne zašrafa nego zabije! (kaže rukom znak zabijanja)... Hamracom,... no,... batacom!... No, kako ću vam to razložiti?...

Prodavač: (maše glavom) Gospodjo,... ne znam što mislite... Zaista, ne mogu si predstaviti!... (ali onda se prodavaču najednoč rasvitu oči) Gospodjo,... možda želite vi čavle?

Anka: (se skoro slomi) Ijeno!... Da, da!... Čavle tribamo!... Pak ja nisam mislila, da se i kod vas čavao zove čavao... No, ovakovoga ča?!

I tako su pak svejedno ti južno-hrvatski čavli došli u skradnju dasku te polamljene stelje u Puli u Istri.

A ononda se svako ljeto odvezemo doli na Jadran, da te naše Hrvate u staroj domovini naučimo spametno po hrvatsku govoriti. Ar lipo polako bi morali i u Hrvatskoj znati kako se po hrvatsku veli jednomu čavlu. ... Čavao!

No, ne?

*špicastoga, špicasti, nim. = šiljastoga

Stara dob za ženidbu

Kad se je Miho dohitio, da bi bila dob za ženidbu, bilo je skoro prekasno. Dostiglo ga je 40. ljeto, a on stoji ovde prez žene. Ta „šok“ je bio veći nego sve drugo ča je na neugodnosti dosada doživio. Da će njemu skrb za ženu ovakove skrbi napraviti, to si ne bi bio nikada mislio. Do sada se je skrbio samo za traktore, krave i svinje. To je bio njegov seljački svit. Ali ženu?...

Čemu triba človik ženu ako je zdrav?...

A Miho je bio zdrav kot kremen. A ravno to zdravlje je bilo za njega uzrok, da je došao u ovu tešku, ali i slatku situaciju zanimanja za žene. Jur pred nekolikimi dani je vidio u televiziji jedan talijanski film, u kom si je jedna snažna žena osvojila jednoga takovoga seljaka i „Jung-

söa“* kot je i on. Mr i ta seljak u filmu se je toj ženi suprotstavljao, dokle ga je ipak dostala. Miho sam je došao do osvidochenja, da se on ne bi bio tako dugo suprotstavljao takovoj ženi, kot je to bila ta u filmu. Ali to je bilo sve u filmu. A Miho je još svenek prez žene. Ipak mu ta filmska žena neće iz glave. Najgorje je pak bilo, da se je njemu u noći i sanjalo od te divne filmske žene. Onda se je htio vas potan zbuditi i osobito ćutiti samotnu svoga žitka. U takovom hipcu si je željio, da bi bila uz njegovu stelju još jedna druga stelja, a na toj stelji onako ča ženskoga, slatkoga i miljanoga, kot u filmu. Ali uz njegovu stelju nij bilo druge stelje, ni na toj drugoj stelji kakove žene. Ova situacija je u toku od jednoga tajedna krajspravila, zničila Mihi živce. Po osmi dani je došao zmučen i neispan do toga osvidochenja, da mora kakovo-takovo žensko stvorenje u stan...

Ali kade tako ča zeti, ako ne ukrasti?

Danas je opet jednoč došla Katica da mu spravi stan. Dva puta u tajednu dojde ona, da Mihi počisti hiže, opere i potigla ča se tako kroz tajedan skupaspravi i da ovo i ono u red spravi, čemu je muška ruka prenešikana. Miho si je po smrti svojih starih zvećega sve sam udjelao. Ipak si je Miho Katicu najeo, da se od časa do časa ogleda na to sve, ča si on sam nij znao upraviti. Mihi je bilo jako pomoreno, a Katica si je ipak uz nje malu udovičku rentu zaslužila još ki-ta šiling, s kim je laglje prehranila svoga maloga sina i samu sebe. Otkad se je nje muž smrtno unesrićio, spravlja Katica Mihi stan. Nje sinak je vrlo dečko i dostane od nje dobar odgoj. Ali ona sama si je po smrti muža, „dala pojti“* i se pomalo, ali sigurno „zašlompala“*.

Tomu je bio najprije uzrok smrt ljubljenoga muža a kasnije joj je bilo jur svejedno. Živila je samo još za svoga sina. Čista je mr Katica svenek bila, ali spraviti se je htela, da ju je svaki gledao za pedeset-ljetnu ženu, akoprem je bila stopr 32 ljeta stara. Nje vlase, u ki su se jur kazale prve sijede žice, imala je nabodjeno u klupko, a stari „kljat“* i grubna obuća su još počvrstili utisak jedne starje i iščrpane žene. Ovako je Miho Katicu poznao jur pet ljet dugo. Ali ravno ona je bila ta, ka je dala Mihi tip, kako bi laglje došao do hižne družice.

– Daj anoncu u novine! Ako se pak ka žena javi, poglej si ju u miru! – I Miho to učini.

Miho je mr neoženjen i živi kot seljak na selu, ali ipak ima moderan stav prema žitku. I tako sastavi sljedeću anoncu za jedne poznate novine: „Muž u najbolji ljeti, moderni tip, samostalan, financijelno neodvisan, išče ognjenu, ali i ljubljenu ženu do 35 ljet, ka se zanima osobito za narav. Kasnije vjenčanje moguće...“ itd.

A sada čeka i čeka na odgovore. I dostane ih cijeli kup. Na koncu pak ostanu dvojja pisma, ka dojdu za Mihu u bliži okrug, izbor.

Obadvoja pisma su iz Beča. U prvom pismu mu nudi jedna žena svu ljubavnu sriću ovoga svita, a u drugom pismu mu se predstavlja jedna ženska osoba, ka je preživila tešku sudbinu i išče na ovom putu novi početak. Miho si s obadvimi spišuje i zaredi termin, da je strefi i upozna. I to sve na jedan dan, da se ne mora dva puta u Beč voziti. Praktično mora človik misliti. No ne?

Tu prvu rožicu će strefiti u jednom baru, a tu drugu u jednom klubu. Kot prve će nositi Miho znak u obliku jedne črljene rože na svojem špenzaru*. Drugu će pak upoznati po nje dužički črni vlasi i sunčani očaljji, ke će ona nositi. Malo neobično po noći sunčane očalje nositi. Ali kakov-takov znak mora imati.

Jedan dan pred velikom ekspedicijom Mihe u Beč, naredi Katica njegovu opravu, počisti stan i zGINE kot i sve dane prije. Drugi dan nakrmi Miho svoje blago malo ranije i se u šesti ura pod večer gane svojim autom u Beč. U deveti ura navečer ima prvi sastanak.

U jednoj gasici, ulici usred Beča najde Miho ta bar, bolje rečeno ta noćni klub. Bolje poznat kot „Night club”. Miho začudjeno gleda u izloge toga etablismana, iz kih mu se smiju odgovarajuće fotografije bečanskoga noćnoga žitka. Lipo polako mu se razfulja sve, da takova žena ne more biti za njega, ka ga u ovakovoj okolici čeka.

Dokle on još simo-tamo špekulira, otvoru se vrata toga bara i jedan par stupi van. Muž je spravan kot kakov engleski „snob”. Ali obraz bi bio došao do bolje valjanosti, kad bi bio imao pred sobom uzne gatrice. Ali Mihi pak sapu zustavi oblik žene. Dalo kad, tako ča na selu nij viditi. Nje figura i kljat su igrali sve melodije grišnoga poželjenja šeste zapovidi. Iz sada vidljivih uzrokov je ta nje kljat bio na strani razrižen od nog skoro do hrpta. Ov izgled podigne Mihe temperaturu na skoro 40 gradi/stupnjev Celzijuša. U tom hipcu zagleda žena Mihu i njegovu črljenu rožu na špenzaru.

– Oh! – veli ona nje sprohodniku, – Poglej nek, Charly! Moj zaručnjak je ovde. Sad je ov paorski siročak zaistinu došao. Hahahaha... hihihih...

Skoro se raspukne od smiha, a nje Charly s njom. No Miho još nij bio tako daleko, da bi bio shvatio, kapirao svu situaciju. Zato veli pažljivo:

– Gospodjica, ja mr ne znam ča imate, ali ja vas ne poznam.

– Ali ja tebe poznam, moj dragi! – nategne ona. – Ti si ta ki si išće ženu, ar imaš črljenu rožu na tvojem špenzaru. A ja sam ona s kom si si randevu dogovorio. Lipo sam te za nos peljala, ar za mene je ,vo nek bila šala. Ovako ča se nek more zaistinu jednomu Gradišćancu dogodit... Hahahahaha... hihihihih...

Sada se počne u Mihe glavi daniti. On se razjada. Ho... pak kako se on razjada. Poseže za tom bečanskom rožicom i vrže si ju prik koljena. A onda po njoj. Mihe velika šaka počne mlatiti nje zadnjicu. A žena krešči i više nje Charlyja, da joj pomore. Charly se hiti zdvojnošćom samoumornika na Mihu. Miho sada tepe, demolira s njegovimi šakami, ke su velike kot lopate, Charlyja, da ta misli, da mu se štefanski turam na glavu ruši. A onda se Miho, prez pogleda na tu folišnu bečansku ljubav, otpravi prema svojem vozilu.

U autu se opet malo počloviči, a onda se domisli, da je najbolje, ako se odmah domom odveze. Ali neki nutarnji glas ga svejedno nanudja, da ide i na ta drugi randevu.

– Ako je krava kraj, neka bude i tele! – misli si Miho i krene prema mjestu svojega drugoga randevua.

Stigne pred lokal, parkira auto i stupi nutar. U prvom hipcu misli, da je doma. Iz svih stran čuje nek hrvatsku rič. A nek najednoč stoji pred njim i Štefe Barićev. To je njegov susjed, ki u Beču djela.

– Hej Miho! – vikne Štefe veselo. – Ča ti ovde djelaš? – To isto pitam ja tebe. Zdrav bio, Štefe! Poslušni, kamo sam ja ,vo zabludio? – pita Miho. – A u hrvatsko društvo u Beču, Miho! – nasmije se Štefe. Miho skoro sjede, cecne na tla. Da će on koč u „društvo“ zajti, toga ne bi bio sanjao. Ali ipak je srićan, da je ovde.

Akoprem je osvidočen, da ovde sigurno neće tu črnovlasnu ženu strefiti, svejedno informira Štefu o svojoj situaciji. A Štefe veljek reagira. Po Mihe mišljenju još i prebrzo reagira. Ravno kad kani o ovom misliti, pokaže Štefe prstom u jedan škuriji nugalj. Miho se porine med goste. A onda ju vidi. I to s odzad pak iz strani. Ali ča vidi je fantastično. Ljudi dragi, ti lipi črni dužički vlasi, ta jednostavan, ali rafiniran kljat, ki kaže figuru nje tijela, a onda stopr te noge, dužičke kot kad ne bi imale ni kraja ni konca. – Ako ima takovo srce i ćut kot izgleda, ću si ju zet domom, ako ju moram ukrast! – šurne Mihi kroz glavu.

Onde se svejedno dohiti, da bi se morao pojti i predstaviti. Projde k nje stolu, nakloni se malo i počne: – Gospodjica, ja sam...

U tom hipcu ga žena pogleda i zname si svoje sunčane očalje. Mihi zustane rič. On gleda u jedan nasmijan obraz s najlipšimi usti i još lipšimi očima. Miho nek stoji tr ziva i ziva i ziva. Usta otvoreno i prez riči. A onda čuje iz daleka glas te žene. – Miho, oprosti mi! Ali i ja kanim još jednoč pokusit živit. Samo sam ti se bojala reći, da bi najradje s tobom...

A onda Miho zaruje: – „Katica!” – Zgrabi Katicu, tu Katicu, ka mu jur ljeta dugo spravlja stan. Pritisne ju k sebi, da skoro u nesvišće spade. A onda čuju svi gosti, kako jedan seljak prosi ruku svoje buduće žene. Ar Miho počne vikati. – Ja sam najveći vol na svitu. Ovakovoga vola kot sam ja još zemlja nij rodila... Katica, sad reci ovde pred svimi, je li ćeš si ovako ča tojkavoga, bedastoga zet, kot sam ja? – No, Katica nij rekla samo jednoč „da”, nego i već puta. A Miho je u toj noći sa svom hrvatskom družinom društva obrnuo Beč. Vridnost, cijenu jednoga poštenoga bike u svojoj štali ostavio je u Beču. Ali zato je dobio s Katicom jedno pravo zlato za sebe, ko je ljeta dugo nek držao za suro željezo. Mihi i kasnije još nij htilo pojti u glavu, da se more jedna žena tako preminiti i preobraziti.

Kad su se pak po zaruki s njevim sinom na par dan odvezli u staru domovinu Hrvatsku na morje, kupi si Miho jednu ploču, na koj je jedan šlager njegove mladosti snimljen. A ta šlager se zove: Ista žena, novo lice svaki dan...

A Katica i živi po tom tekstu. Ona se trsi, da je dobra majka, obitelji dobra gospodarica, a nje mužu Mihi dobra žena, ka se zaistinu već puta za njega preobrazi i tako svenek zanimljiva ostane. To je ta malenkost, ka poslatki opet i opet njev hižni žitak.

Katica, Miho i njev sin držu u velikom poštenju spominak na Katice pokojnoga muža. Ali isto tako se ne zaključu prema realitetu žitka, ki potribuje zdravu i čvrstu obitelj za funkcioniranje našega svita.

Za par ljet kasnije pita Mihu njegov sinak: – Otac, kako si si ti našao majku?

Miho mu počne razlagati: – Znaš, to je bilo tako: Jednoga dana sam se dohitio, da bi bila stara dob za ženidbu...

Da, da! To su još bili časi, kad si je otac našao majku.

*„**dala pojti**” = opustila se
„**Jungsöa**”, nim. = neženja
kljat, nim. = haljina
špenzaru, špenzar, nim. = kaput
„**zašlompala**“ = nastala neuredna

Eva na pragu

Pokop

U protuličnu dob je bila četrnaest ljet stara, u ljeti je umro nje otac. Bio je jur dugo teško be-
težan. Prem toga je za nju došla preneglo očeva smrt.

Tri dane pred tim se je bila odvezla s nje bratićem u velegrad, da bi malo uživala ljetne ferije.
Samo za hipac je imala čemerno dušno spoznanje, ar je znala, da bi ju majka tribala, kot i u
prošli miseci. Pokle je otac ležao u bolnici ili doma na stelji, morala se je, naime, divičica
svaki dan rano stajati, da bi majki pomogla u pekariji.

Mama je nju ipak nagovarala, da bi prošla na par dan u Beč. Tako se je otpravila i uživala
boravak, iako nek samo kratak čas. Bila je zaljubljena u junaka Petra, daljnijega rodjaka. Petar
je bio šarmantan, uvijek veseo, pun šale i razumio je, kako se triba ponašati prema mladoj,
zaljubljenoj divojki. Zvana toga je bio i – *lip*.

Po tri dani, bilo je u sredini miseca, došla je teta i rekla, da se mora divojka vratiti domom, ar
ju majka triba na pomoć.

Gledaju se teta i bratić i ne znaju, da znam čitati s njevih očiju. Veljek sam upametzela tužne
obrazе i ćutila nemir. Nigdor se nije segurao s manom trizno pominati. Nekako su spravljali
hektiku, ka nije bila potrebna u onom hipcu. Iskala sam Petrove oči i po prvi put nisu bili puni
šale. Samo su me gledali i dugo, predugo je duralo, dokle mi se je nesigurno nasmihnuo. Ča
sam očekivala od njega? Ne znam. Morebit, da sam si željila, da bi se barem on drugačije
ponašao. Rivali su mi u ruke dare – bombone, kot malomu ditetu. I nigdor od njih nije imao
dosta snage, da bi mi otkrio istinu. A ja sam jur zdavno ćutila, da je moj otac umro.

Prlje nego sam išla na vrata van, zataknula sam Petru prstanj u žep njegove košulje. Prstanj, ki
mi je bio najdraži nakit, koga sam ončas imala. Svi su me objamili, malo duglje nego drugda
stiskali u svoji ruka i konačno me porinuli u auto, da se vratim domom.

Vožnja je durala dane dugo, da ne velim tajedne – akoprem smo se samo jednu uru vozili
prema domaćem selu. Stovetere misli su mi išle kroz glavu pri ovoj vožnji. Bila sam puna
straha. Ča ću reći majki?

U noći, ka je slijedila danu pokopa, nam je svim odlahnulo. Iako smo bili potreseni od žalosti,
ku je prouzrokovala očeva smrt, nam je godio mir, ki je bio prišao u stan. Pohišstvo je opet
stalo na svojem mjestu, žalujuća rodbina se je vratila u svoje stane i škrinja je bila u grobu.
Živci su mogli polako počinuti. Da nek već nije bilo škrinje u stanu! Prisilili su me bili, da si
pogledam mrtvoga oca u škrinji. Branila sam se svom svojom mladom, ah nažalost preslabom
moćom. Ujne, tete, susjede nagovarale su me, da pogledam oca – još jedan zadnji put. Zač mi
nisu dali mira? Zač mi nisu dali žalovati na moj način?

Plakala sam se i suze moje valjale su ne samo tugi mojoj, nego i suzam majke moje i štarnim*
obrazom mojih bratov, ki su preneglo morali postati odrašćeni.

Konačno sam pogledala u škrinju. Zagledala sam tuđe tijelo i tuđi obraz. Ovo nije bio moj otac. Moj otac me je ljubezno gladio po licu, on me je sjeo na svoje krilo, pekao mi sladak vrtanj i igrao se s manom pod božićnim drivom, ležeći na tlu, da bi se izjednačio s malim ditetom, kćerkom svojom. Ov blijedi, slipi i nimi muž nije bio moj otac. Huknula sam iz sobe i shranila se u zadnjem kutu našega dvora. Na pragu odraščenoga svita zabušila sam vrata za sobom i nisam željila stupiti nutar u on svit prez čuti i razumivanja. Nisam mogla, niti sam željila razumiti ljude, ki ljubju mrtve obraze i štarna tijela.

U noći po pokopu ležali smo u najmanjoj sobi našega stana. Svi – mama, moji brati i ja. Ležali smo na tlu i stiskali se jedan uz drugoga, ar u ovoj sobi još nismo imali pohišta. Cijelu noć je strašno grmilo i liskalo* se je prez prestanka. Nevrimo je potreslo i rastreslo zadnje dane moga ditinstva. Kako-tako sam se čutila odgovorna za moju mamu. Od onoga dana sam ju gledala već kot prijateljicu, nego kot majku. Držala sam se vrlo odraščeno, bila joj na pomoć i uživala blizinu, ka prlje nije bila tako stvarna. Prem toga sam se duga ljeta srdila na život – bio mi je ukrao dane ditinstva, ke bi si bila željila još doživiti. U škrinji s tuđim mužem pokopane su i neke sanje rane mladosti.

Mnogokrat, kad se danas nevrime spravlja, vidim nas ležati na tlu ditinske sobe i dandanas išćem u grmljavini blizinu i toplinu človika, ki me ljubi.

Prstanj, relikat kasnoga ditinstva, nisam već nikada vidila.

***liskalo**, liskati se = sijevati
štarnim, štarom, nim. = ukočenim

1921.

Poznala sam ju samo kot majku – neutrudljivu, ljubeznu, s oštrimi principi, u istu dob domaćica, seljakinja, prodavačica, odgojiteljica, šivalja... stalno služeć četveroj, živahnoj dici. Stopr kad je nje muž umro, je meni svismo postalo, da je ona i žena, ne samo majka. Četrdeset i pet ljet stara, čuda premlada da bi bila samo majka.

Ončas se je činilo, kot da bi se htio slomiti nje stas. Človik si je mislio, da je nemoguće, da nje uska ramena moru nositi težinu onih ljet.

Kad sam upametzela u njoj ženu, zbudilo se je u meni zanimanje za nje dosadašnji žitak. Moje misli su se zaplele u fantazije. Ča je bilo s onimi nerodjenimi mogućnosti, ke joj je prošlost bila prebranila? Ova osebužno inteligentna žena, stalno puna šale, ka se je znala izvrsno dohiliti, nije bila dostala nikakove šanse, samo zato, kad je odrasla u krivu dob? Odgojena pod oštrom rukom mrzle maćehe, rasprudila je svoju pravu ljubav i ju konačno zgubila zbog nemilosrdnoga boja. Tako je pokušavala oblikovati prost žitak i prem malo mogućnosti je ov žitak kod mnogih zbudjao zanimanje, poštovanje, ali i nenavidnost.

Ona je tako stara kot zemlja u koj je rodjena. S ovom zemljom je mnogo dilila: početne skrbi, djelo izgradnje, gospodarstveni napredak, jedan boj i duga ljeta prez pažnje i razumivanja.

Mala po obliku, ali velika u duhu, to je ona – žena i zemlja. S pogriškama na sebi, ke kritizirati je samo onim dopušćeno, ki su njim blizu.

Duga ljeta je živila zemlja kot mali otok, nesigurna i prez kuraža, da bi se mirila s ostalom državom, ka se je mogla stalno ogledivati na stoljeća stare tradicije. Imala je mnogo posla sa sobom, da bi se razvijala, da bi konačno ča nastalo s nje.

Obadvimi dandanas još gradu na svojoj samosvisti – žena i zemlja. Kolikokrat sam jur pokušila, da bi ju ljubezno potegnula u sredinu, kad se je stiskala u zadnji kuti, da bi ostala neopažena. Ovo, u moji očima, nepotrebno prosto i skromno ponašanje sam kanila preminiti. Konačno je nisam. Ona ne paše na stupe spomenikov, ar je od previsoke vridnosti, da bi ju naprikdala množini i škoda bi bilo, nju ofrovati* površnim ljudem. S onom šakicom ljudi, ki znaju zapravo veličinu male žene, ću rado diliti moju dobrohotnost i moje obožavanje. Svit je uzak i pri svakidanjem plesu na konopcu mi ona dava sigurnost mriže, ka će me uloviti svaku dob. U ovu mrižu sam imala dosle uvijek čvrsto povjerenje i tako pri svakom padanju zgubila svoj strah. A kad bi ovo bio jedini uzrok, da nju ljubim, ne bi se smila ova ljubav nikada ugasiti.

*ofrovati, nim. = žrtvovati

Sedamnaest črljenih šipak

U vazii su se smijali. Rumeni, žarki šipki na dužički žbrički. Sedamnaesteri. Srdačan dar za rodjendan divojke Eve i vidući znak ljubavi junaka Štefana. Prem je bio Štefan u stanju, da bi kupio Evi vridnijih darov od zlata ili drugoga nakita, si je ona željila samo cvijeća. Štefan ovu želju nije znao pravo razumiti, ar sa svojimi dvadeset četirimi ljeti je imao dijelom jur triznije mišljenje i drugačiju ćut za gospodarstvene posle i za pinez. Ali on je ljubio Evu i akceptirao nje želju.

Morebit, da su bili ovi šipki prvi signal. Eva je znamda podsvisno ćutila, da još nije zrela za konačnu ljubav. U zadnji tajedni pred rodjendanom je Štefan sve već kazao svoju želju, da bi se rado oženio. Prebrzo je ova mlada ljubav postajala intenzivnija i Evu je počeo strah. Ljubila je Štefana i uživala njegovu nujnost. Ali za hipac je to njoj bilo dosta. Zato se nije hotila preusko vezati kroz dragocjene dare i nije dopušćala preintimne situacije. Stoprv kad je ćula iz Štefanovih ust želju: „Ja bi se rado oženio”, se je razjasnio nje podsvisni strah. Nije bila još pripravna, ne to nije dosta, bojala se je pojti s mužem u stelju. Ljubezni, nježni kušac da, ali ono drugo – ne, još ne. Ča je Eva samo podsvisno ćutila na ov sedamnaesti rodjendan, je nje majki bilo potpuno jasno. Zato su joj bili šipki trn u oku. Črljena, žarka farba krićala je kroz cijeli stan i dokle se je kćer veselila nesvakidanjemu daru, je majka teško čekala, da se konačno uvenu.

Nije Eva razumila misli odrašćenih, da su znamda črljeni šipki već dokazivali intimnost dara, nego djundje ili zlato. Tako je mlada divojka puna veselja kazala svakomu svoj cvatući dar i postavila ga u sredinu dnevne sobe. Jako ju je bludilo, da bi mama bila rado zatvorila vrata, tako da nijedan ne bi vidio žarke rože.

Dvadeset tri ljeta kašnje je razumila majkino ponašanje. Kad je, naime, stalo četrdeset rumenih rož u staklu vlašćega stana, dar nje muža, čije ime nije bilo Štefan, se je kratko spomenula onih prijašnjih šipak i tada se je mogla nasmihnuti i razumiti simboliku rož i smisao darovanja uopće. I svoj bivši strah je po dugi ljeti prouzrokovao posmih pun razumivanja, osebujno kad joj je nje muž koketno pomignuo kroz gorući svežanj rumenih rož.

...tako meni Bog pomози...

Zvonketale su činele, odzivale se pozaune, piskale frule i grmili bubnji, a k tomu svemu su odzvanjali crikveni zvoni, kot da bi morala izviditi cijela Dolina Vulke, da je u malom selu na Poljanci pir. Dica su bižala za igrači, babac* je veselo vijao svoju svetačno nakinčenu palicu, kuharice su se potile za vrućom pećom i gosti su opkolili sve sobe i kutljace domaćega stana. Sve je bilo veselo.

Samo Eva se je vlikla po stanu kot moker kucak, koga su pri najgorem nevrimenu signali na dvor. Nije i nije se mogla odlučiti, da bi se konačno opravila u svetačni kljat*.

„Eva, igrači su jur pred stanom, kade si?“ je kriknula majka iz dnevne sobe. I mamin glas je glušao kot zaplakan. „Kako znam sada stupiti med ljude i igrati ulogu, ku si od mene očekuju?“ se je pitala Eva. „Kako znam hoditi veselim obrazom u crikvu, kad se ćutim kot da bi išla na pokop? Ča vi znate, kako mi danas ide?“

Jur su bubnji tutnjali pod oblokom, kad si je brzo oblikla plavi kljat i huknula u dnevnu sobu. O Bože, sva hrabrost je ju ostavila, kad je zagledala svoga brata kot zaručnjaka s bijelim buketom u ruka. „Danas ću ga konačno izgubiti. Ča mi hasnu svi smihajući obrazi i vesela množina?“ Najradje bi si bila zatisnula uši, da ne ćujem, kako joj se smiju pozaune; ali bilo ju je sram.

S jedne strani se je jadala sama na sebe, kad nije bila naučna, da se plaće u javnosti – to je bilo ča novoga, da je morala upametzeti na sebi i nekako je gledala ovo ponašanje kot znak slabosti. Na drugu stran nije mogla najzadržati suze, ke su curile kot godina* iz rine*. Niti je vidila pirovne goste, niti seoske gledaoce, a još manje zaručnjaka. Samo je stalno ćula tropanje bubnjeve „bum, bum“ i pozaune smijati „trara, haha, trata, haha!“ Kašnje se već nije znala spomenuti, kako su dospili u crikvu.

Nje ćutila su se stoprv zbudila, kad je ćula zaručnjaka sprogovoriti prisegu „...tako meni Bog pomози...“

U onom hipcu je vidila bižati sebe i svoje brate u krugu živih dićakov kroz potok i ćula je vikati indijanski bojni krik. Vidila se je ležati u šatoru i gledati svoje brate pahati fajfu*, našufanu s orihovim liščem. I stalno je ćula nje brata, kako dirigira, organizira i pelja razgovore s neprijateljskimi „Indijanci“ iz nove ulice. Spomenula se je blijedih obrazov, ki su uvadili jaki tumbak i nemilosrdnost orihovoga lišća. Tiho se je morala nasmihnuti, kad joj je napamet došao majkin zaćudjeni obraz, ka po sebi razumljivo nije smila ništa znati o tajni posli svoje dice.

Spomenula se je Eva svoga šesnaestoga rođendana i velikoga presenećenja, kad je dostala od svojih bratov prvi zlati prstanj s plavim kamenom, farbom, ku je najveć ljubila. Vidila je još jednoč pred sobom obraze pune očekivanja – „Ča će naša mala sestra reći našem daru?“ Mala, da, tako su nju zvali četrnaest ljet dugo i duralo je dugo, dokle se je ona sama naučila na to, da su ju počeli zvati Evom.

„...tako meni Bog pomози...“ Aj Bože, ne samo njemu. Pomози i meni, da se naučim na to, da već neće biti doma, kad dojdem navečer iz škole, da se neće s manom smijati Asteriksu i mi razlagati tehniku i svemir. I pomози mi, da budem konačno mogla oprostiti nevjesti svojoj, da mi je ukrala prvu moju veliku ljubav!

Četira ljeta kašnje, kad je ona stupila pred oltar, je najbolje mogla ona sama razumiti, zač je skrsnuo nje brat, kad su ju otpeljali iz rodnoga stana. Njegovi oči su joj kašnje potvrdili.

***babac** = svat, onaj koji poziva u svatove
fajfu, fajfa, nim. = lula
godina = kiša
kljat, nim. = haljina
rine, rina, nim. = cijev

On

Dvorana je bila prepuna. Iz zvučnikov je glušala živa, ritmička muzika, glasno i uvjerljivo. Divojke i junaki su se neprestano obraćali i gibali u taktu ove muzike. Iznad njevih glav je puzio dim kot maglena kača*. U škuri nugalji su se stiskali zaljubljeni i oni, ki su se za takove držali, i pokušavali već ili manje shranjeno vježbati poljupce. Neki su imitali francuske glumce, neki su demonstrirali revolucionarno ponašanje James Deana a neki su jednostavno bili to ča su: početniki.

Nijedan nije bio sâm došao na ov skupni večer mladine. Svaki je imao sprohodnika, bilo ke vrsti. Svi su se zabavljali, obiljno, s angažmanom, kot da bi bio ov večer zadnja šanca. Kakova šanca?

Na dužičkom stolu u pozadini zakadjene dvorane stalo je pilo i stakalje. U nekom još čistom stakalcu je tancala svitlost, tanki bliskavi traki, ki su se spuščali s plafona doli. Na ovom stolu su bili naslonjeni dva junaki – ne, bolje rečeno, jedan. On drugi je bio jur muž, iako još neoženjen. Mlad, vitak muž. Okolo njih su uživali mnogi pari zvuk rokn'rola i obraćali svoje partnerke kot vihor.

On je gledao plesače, kot da se ih ne bi mogao zasititi. Prez toga da se je gdo mario za njega, je stao u sredini dobro raspoloženoga društva i samo gledao. Za mladoga človika je bio neobično tih, miran. Izgledalo je, kot da bi se bio duga ljeta vježbao u ovom držanju, kot da bi cijeli svoj dosadašnji žitak bio prisiljen samo gledati, opažati, i to sve prez komentara. Njegovo držanje je potvrdjivalo čvrsto vladanje svojim tijelom. Imao se je potpuno u ruka.

Mladi muž je bio prosječno velik i zapravo tanak po štaturi, prem toga je ona priznavala zvanarednu vitalnost njegovu, iako je stao čisto mirno i nenametljivo u sredini larme. Njegove

oči su uvadjivale ono, ča je tijelo hotilo zamučati. One nenaravne plave oči su zbudile Evino zanimanje. Nje lica su se žarila od plesa i vrućine u dvorani. Tancala je rado i ishasnovala svaku priliku. Samo malo junakov se je kretalo u ritmu, ki je njoj odgovarao. Svaki put bi se jadala, kad bi ju takov junak prosio za tanac, ki se je gibao kot kolac, ki se je ravno u tom hipcu probudio ili oživio.

U kratki pauza je brzo pila colu, a nje oči su tajno iskale izvrsnoga plesača. Bojala se je, da će opet biti večer prekratak. „Smim prositi za ov tanac?” – je čula za sobom. Kad se je obrnula, gledala je ravno u plave oči. „Kičaste” joj je bila prva misao. „Ovako plave oči moru biti samo kičaste. Terence Hill ima iste – samo da nisu plave. Nosi znamda i on leće od optičara? Je moguće, da je ohol? Zač ne? Cijelo njegovo držanje kaže kako-tako i obiljnu porciju oholije. Nosi plavu košulju, ka konkurira s pravilom očiju. Ohol, da to mora biti.”

„Ako još dulje budeš premišljavala, će biti jačka završena, još prlje nego se ganemo.”

„Zbog mene” je odgovorila Eva s nemarnošću, ku zapravo nije niti čutila. Bila je još i uzbudjena, ar on dosad nije s nijednom divojkom tancao. Je znamda hoteć čekao, dokle su zaigrali ovu tihu, nježnu melodiju?

Kroz njegovu košulju je čutila jakost ruk i hrpta, ki je bio nejednako širok, kad je človik gledao tanku figuru. Evi je godilo, da su ju držale čvrste ruke. Kratak, plašljiv pogled je pao na kožu, škuro pofarbanu od sunca. Gornje gumbice na košulji su bile otprte.

Ova glatka koža, harmonički korak i blizina mladoga muža su u Evi nešto zbudjali, ča dosada nije čutila kod nijednoga – iako je bila jur većkrat zaljubljena. Prez riči su govorele njegove oči jezik, koga je odmah razumila. Ove oči su skupljale u sebi cijeli red različnih čuti i osebin: jakost, odlučnost, oduševljenje, nadmoć, aroganciju, cinizam, ali isto tako i ljubeznost, nježnost, strast. Prez toga da bi bio pitao, je s Evom tancao i sljedeće kusiće. Zatvorila je oči i uživala ov rijetki hipac i novu čut, ku još nije željila analizirati. Je to bilo uopće potribno? U raspušćanosti i obidiji mladoga društva je bilo njegovo držanje miran pol ovoga večera. Miran, ali na nijedan način dosadan, kot virostujuć vulkan, ki ljeta dugo čeka na svoj hipac, kada se more oživiti i otkriti svoj žar.

Za divojke, ke nisu bile pripravne zamuditi niti jedan tanac, nije bio zanimljiv. S početka nije prosio niti jednu za tanac, akoprem se je kašnje ispostavilo, da je izvrstan plesač. Eva je mogla potvrditi ovu činjenicu. Ako si je, ali, neka od njih odlaznila i za drugi pogled, morala je biti fascinirana od zvanaredno privlačne moći ovoga mladoga muža. Bio je vridan, da se človik bavi s njim ne samo jednoč, nego da na svaki način riskira i drugi pogled i još cijelu poredicu pogledov.

Nut, Eva je riskirala već sastankov i dandanas joj nije žao. Po dvadeseti ljeti mi je uvadila, da je jur po onom prvom tancu znala, da on neće imitirati niti James Deana, niti Rhett Butlera, nego da će igrati samoga sebe. I zaista nije imao potribno, da glumi, niti se je morao bojati konkurencije. On je bio on, stalno vjeran samomu sebi i svojemu osvidočenju i strastven u svakom pogledu. To je bilo već nego se je Evi sanjalo.

*kača = zmiija

Cvatu doma tulipani?

Du-dum, du-dum, du-dum... žvrndala su kola vlaka. Eva i nje muž su sidili sami u kupeu. Tiho je bilo. Onkraj obloka je letila priroda mimo – brigi i sjenokoše, potoki i mosti, oblaki i sunce. Du-dum, du-dum. Ova monotonost je spominjala Evu na spodobnu jednodulnost. Pohodili su on dan starački dom, u kom je živila staramajka mladoga muža.

Duga ljeta pred tim mu je bilo od doma prepovidano pohoditi staramajku. Otac se je srdio sa svojom punicom. Bila je obična svadja, kot našalost postoji skoro u svakom drugom stanu – jerbinstvo, lapti, dica i pastorki, druga žena i premalo pinez. Skoro je bio potpuno pozabio svoju staramajku. Dokle se je oženio. Eva si je željila, da pozovu i muževu staramajku na pir. Tako se je počeo skroman kontakt, pažljive veze sa starom ženom. Eva je gledala van i najednoč već nije vidila prirodu kroz oblok nego u staklu se je zrcalio obraz staramajke. Bio je pun naborov, oči diboko zapadjeni, usta samo još uzak štraf*, blijeda lica i vlasi bijeli, rijetki. Obraz prez ufanja, turoban i zaostavan. Oči stalno gledajuć u nejasnu daljinu a uši zatvoreni prema povidanju pohodnikov.

Prosta, željezna stelja, sterilna soba, prez kakovih kipov na stijeni, mrzlo tlo i nikakov znak osobnoga imanja.

Eva si je predstavila žitak u onom stanu. Dan za danom, ljetu za ljetom svenek isto: ležati, jisti, umivati. Nikakovoga posla ili zaposlenja, nikakovih skrbi ili odgovornosti. Dan mora biti dug, a noć još duža. Kako more izdržati ovakov žitak žena, ka je bila naučna djelati dan i noć, skrbiti se za šereg dice, u ranoj zori pojti na žetvu i pri oštroj vrućini izdurati do večera? Ka je prala rube za deset ljudi i nosila si vodu iz seoskoga zdenca, vličeć kante pod brig; ka je pekla domaći kruh i na kasne večere krpala pratež!

Jednodulnost žitka u tuđjem stanu med tuđjimi ljudi, ki govoru jezik, ki nije nje materinski, poznat, svakidanji, ova monotonost je zatupila vid stare žene i nje pogled. Oči stalno obrnute prema daljini zatvaraju razum, da ne bi morala preveć oćutiti turobnu okolinu i vlašću sramotu. Šesteru dicu je bila rodila. U šesteri stani nije bilo mjesta za nju. Najmladji bi ju bio rado k sebi zeo, ali snaha nije dopustila.

U toku onoga otpodneva je imala Eva tu misao, da bi otpeljali staramajku van na vrt. Bilo je ugodno i teplo protuliećno otpodne i pokazali su se jur prvi veseli cvijeti i šare kitice. Prvo je hotila odbiti ovu ponudu – da ju noge već nećedu nositi tako daleko. Ali kad je točno pogledala u obraz svoga unuka i vidila odlučnost u njem, se je nesigurno nasmihnula i konačno su ju mogli otpeljati na vrt.

I onde pod starom lipom na drivenoj klupi otvorila su se nje usta i počela je povidati. Spomenula se je razlićitih dogodjajev iz svojega žitka i svaka sljedeća rić je potvrdila Evi i nje mužu veliku želju i diboku staramajkinu hlepnu za domovinom. Kad je bila dob, da se vratu domom, teško ih je palo, zbogomdati ovoj ženi. Nisu se segurali odvesti u svoje selo i ostaviti staramajku u letargiji staračkoga doma. Ćutili su, kot da bi je bila udrila po obrazu, kad je konačno pitala: „Cvatu doma tulipani?“

*štraf, nim. = crta, potez

Konačni koraki

Boj na Balkanu, vihor „Andrew” u Floridi, povodja, glad, fašizam i strah po cijelom svitu – u malom selu na Poljanci je mirno. Sve ima svoju uredbu. Znaci dobrostanja su vidljivi, ogo-varanje cvate, nenavidnost se razvija i trač prosperira. Stari škadnji, simboli neobljubljenoga časa su porušeni, klup na placi je skrsnula, istotako i lipe ter orihi. Ulice i vrte kinči egzotično stabilje a dica su zatvorena u umjetnom rezervatu igrališća.

Sve ima svoju uredbu – obitelji se shranjaju u bogati stani i vrata su zaklenuta. Problemi se zamuču i neka hištva cvatu kot kiritofske rože od papira, s daleka bliskajuće a s bliza prašne prez duhe. Ki se distancira od množine, je sumljiv. Prava ljubav, intaktna obitelj i uspjeh, bilo ke vrsti, nisu dopušćeni. Ča bi to bilo, kad bi se neki istaknuli iz seoskoga žitka?

Za svakoga se sve zna i poznati su svi tipi: on, ki svoju ženu bije i on, ki ima s drugom dite, ona, ka se prodava i ona, ka Bogu palce grize, on, ki stvara politički nemir i ona, ka krade; zbludnjače, šlefure*, nenavidnjaki, lažljivci, lakomnjaki, rasprudnjače, trubava dica i ki-ta dobar človik – svi se skrbu za to, da selo živi. Zvećega drimlje – dokle nenadijano novina zbudi požrtu kaču.

Četrdeset ljet stara žena se je poljala s benzinom i sama sebe važgala. Kakova senzacija! Kot u filmu! Velje počne djelati aparatura seoske javnosti. Ča je moglo biti krivo? Ča joj je falilo? Bogato gospodarstvo, moderni stan, drag auto, jedina kćer, pinez kot blata, atraktivan muž, svakoljetni odmor u egzotični zemlja? Sve znake dobrostanja je mogla zapisati na svoj konto – zač pak ovo? Kako je mogla učiniti samoubojstvo prez toga da pita ljude? Kako je mogla biti nezadovoljna, kad su svi dobro znali, da joj ne more ništa faliti? Pak kako se je mogla skriti, prez toga, da bi bila dala društvu mogućnost obiljne kritike! Siromašna kćer i siromašni muž; koliko se moru sramovati zbog nezahvalne, sebične žene. Siromašni muž muči. Je konačno prepoznao, ča je znaćio ov zdvojni krik njegove žene? Ili mu je strahovitost ovoga čina zatvorila usta?

Je moguće, da su joj se je smrznule duša i pamet zbog manjkajuće ljubavi? Nemoguće. To nije bilo nikada viduće. Vanjski oblik je stalno kazao srićno hištvo, a dalje ljudi ne pitaju. Je moguće, da on sâm nije opazio kakove znake u prošli ljeti, da nije čuo prošnje, ke mu se nisu činile važne, da nije upoznao upozorenje mlade žene, ka se je morebit borila svom moćom za priznanje i blizinu partnera? Nemoguće. Nemoć je bila kriva. Tada se počne analizirati ponašanje nesrićne žene u prošlom času i sâm Bog se more začuditi, koliko prorokov živi u onako malom selu. „Da, i ja sam jur zdavno vidio... to sam vam jur pred dvimi ljeti rekla... kad bi mene bili poslušali, to je bilo viduće...”

Selo je sudilo nemilosrdno i nepravićno kot uvijek.

Nekoliko ljet je prošlo, pokle je Eva gledala ovo selo prez pogriške i bila je osvidočena, da zna biti med stanovniki samo ranjena, ali svaka još teža rana more zaciliti, ako je tijelo drugaćije zdravo. Tako se je Eva naućila živiti sa selom i akceptirati ljude onakove, kakovi su. To nije uvijek lako, ali i nije nemoguće. Da, kad bi ona bila muž, većkrat bi jur bile govornile nje šake, ali žena si najde druge vrsti zadovoljšćine.

*šlefure, šlefura = blebetuša

Šani – nadaren trgovac i Miloradićev fen

Zač se je rodjeni Ivan, ki biše osvidochen Hrvat, cijeli svoj život zvao Šani, nigdor ne zna. Morebit da ima posla s tim, da je prebavio neku dob kod nimškogovoreće obitelji, kade se je u prvom redu skrbio za paradajze, ki su mu bili najdraže iz vrta: „Johann, tuast du eppa nur di Paradeisa giaßn?“ Vragolasto se je rado spominjao ovih mladih ljet, kad je zanemarivao sve drugo povrće tr se prvorazredno skrbio isključivo za svoje poželjne paradajze.

Odrašćeni Šani je bio oduševljen prodavač, angažiran otac, pobožan muž, pa – kot jur rečeno – osvidochen Hrvat. Iznad svega: Miloradićev fen. Izgleda, da je svoje vlašće stihe upotripljavao za reklamu, kot na priliku, kad je pismeno nudjao svoje produkte: „Genauso wie lani, auch heuer wieder Ihr Schani.“

Šani biše od prosječne veličine. Kad su konačno minula pobjona šparna, skromna ljeta, se je polako zaoblilo. Uz njegovo kratko truplo su se kazale ruke neobično dužičke, a rukavi su mu bili na svakoj opravi predužički:

„Ana, ča su ovu djelatnu jupu* ušili za opice*?“ se je svaki put potužio kod hižne družice, ka se je skupa sa Šanijem skrbila za prodavaonicu, ku je bio pojerbao od svoje tete Reze. Uzato mu je teta Reza, rodjakinja iz Uzlopa, dala i svoje obiteljsko ime, jer ga je za svoje zela. Ovako si je mogla opskrbiti nasljednika za svoju malu prodavaonicu. Izgleda, da je imala teta Reza zlatu ruku, jer bolje ne bi bila mogla odlučiti. Šani se je razvio tr korak po korak postao trgovac, kakovoga si je mogao človik iskati, širom-barom. U rani ljeti je prodavao muku tr griz iz jutanske vriće, mirio petroleum, ocat tr ulje u posudja, ka su kupci sobom donesli, mirio trake tr ferbersko sukno, brojio čavle, šerafe, gumbice tr čepe, dokle se je ponudjeno proširilo na oko četire tisuć dugovanj*. Pravoda onda jur u prenačinjenoj, povećanoj, modernoj trgovini.

Dokle je bilo tako daleko, prije nego je mogao 1976. ljeta pozvati Šani na pedeseti jubilej svojega kšefta, se je ljudem svojega sela predstavljao kot odlučni trgovac, ki se skrbi za svaku pojedinu želju, da bi ju spunio. Ozbiljnim trsenjem. Vidljivim veseljem. Prirodnom nadarenošću. Iskustvom prodavača, komu se ništ ne grosti. Prez granice. Skoro prez granice. Šaniju nije bilo na teret, da bi priskrbio ručne ure za bermanike, crikvene zastave za dolazak biškupa, nakit za božično drivo tr mnogo drugo. U šezdeseti ljeti dvajsetoga stoljeća, kad se je još doma pirovalo, si je bio sposobni trgovac nabavio sve potriбно stolno sudje, ada pladnje, zdjele, staklene pladnje za torte tr pecivo, pribor za jilo, velike rajne* za gulaš. Mnoga ljeta su mu bili hižni oci tr matere zahvalni, da već nisu tribali pobirati sudje po cijelom selu tr su rado platili skromnu svotu, ku je bio Šani točno poračunao.

Pravoda, vidljivi uspjeh stvara i nenavidnost. Jedan kupac se more od drugoga vrlo razlikovati. A trgovac ne smi pokazati svoje prave čuti. Kupac je kralj! Većkrat mu je pomogao Miloradić. Napamet je mogao citirati Šani mnoge tekste, odgovarajuće za različne prilike. Samomu sebi je sigurno recitirao sljedeću:

„Prvo mi je, ne se jadat, ki se jada, nij mudar.

Drugo mi je, drugim mir dat, dost je gnjavi križ i kvar.

Nad sve mi je, mir med nami! Hoće li se jadat vam,

morate se jadat sami, ar se jadat ja ne dam.“

Zvećega se je Šaniju ugodalo živiti po ovi Miloradićevi misli. Ali kadakoč, rano jutro, kad se je hotila zateći neka odredjena žena u trgovinu, tr uru dugo trapiti gospodara i inuše, prez da bi konačno kupila, se je Šaniju htio začrljeniti obraz ča do dalekoga šišanjka*. Jednoga dana – podano u svoju sudbinu – reče: „Znaš, i s pametnimi moreš lako živiti i s norci. Ali kako zahajat s polovičnimi tepij*? Ti su osvidočeni, da su pamet pinjačom* jili!“

Poznat, ne samo med prijatelji, je bio Šanijev humor. Svaku dob raspoložen na kakovu šalu. Nij se on rasrdio, ako ga je gdo za norca držao, nego tim već premissljavao, kako bi po mogućnosti izumljivo, kreativno vrnuo. Jedna od onih štoric, ke je ponovno veseljem povidaio, govori o onoj dobi, kad je Šani jur imao telefon. U noći, oko pol tretoj, zvoni telefon. Šani se skoči iz svoje stelje tr se popašči k telefonu. Mnoga ljeta je naime bio on jedina adresa, ka se je mogla telefonski kontaktirati, tako da su svi nazivi – na priliku iz bolnice – došli k njemu. Rado je išao ončas nazvstiti, kad se je dite narodilo. Od sebe razumljivo mu je teže padalo, kad je gdo umro. Tako je bila trgovina desetljeća dugo centrala seoske komunikacije.

Ada one noći u mesopustu, kad je bilo naokolo različnih priredab, digne Šani slušalicu, pa ga pita neki, njemu u onom hipcu med snom tr budnosti nepoznat glas: „Šani, host no Semmeln übrig?“ Šani potvrđi. „Wiavü hätt’st denn no?“

Šani veli, da mora pojti doli u prodavaonicu tr pobrojiti zemlje. Nazivač se kaže strpljiv. Hoće, da čeka. Šani se skoro razbije po stepenica doli, da bi na nagli mogao dati odgovor. Kad se vrne k telefonu, puše, fufnja*, lovi si sapu tr teško zdahne u slušalicu: „Siebenundzwanzig.“ Kroz slušalicu čuje smih pa odgovor: „Schlomp at gnuat, dass des net verkaft host.“ Ovoj noći biše kraj. San mu se je bio odšmuljao kroz slušalicu. Nij mu dalo mira i cijeli dođući dan. Kako-tako mu je bio poznat on glas na telefonu. Ali kamo s njim? Konačno je izvidio. Pa pošteno vrnuo.

Poli, ondašnji komandant seoskoga ognjibranskoga društva, nij slutio, ča mu cvate. Vrijeda po noćnom nazivu je bio bal. Na ov večer je Šani pokazao svoju dohitljivost. Nagovorio je dragoga svoje kćere, da bi kratko pred osmi nazvao, tr javio, da će kotarski komandant počastiti bal. Komandant Poli od ovoga hipca nij imao mirne minute. Kontrolirao je svoje ognjibrance, pozakvačevao njim košulje, davao naloge, uređivao kravate, svitlao srebrna tr brončana odlikovanja, podilio uloge, oštro prepovidaio alkohol pred polnoću, postavio stražare pred krčmarska vrata, ki su se zaman smrzavali, jer kotarska komandatura nij imala pojma od ovoga posla.

Šani – neku dob isto peljač ognjibranskoga društva – je sidio pri prvom stolu tr uživo mogao uživati situaciju. Polijeva nervoza se je dizala od minute do minute. Otvaranje bala se je

odrinulo dokle... da dokle je Poli upametzeo, kako se Šani shranjeno smihlja pod mustaće*. Diboko si je zeo sape, pa su se obadvimi počeli smijati. Glasno i ugodno. Ov večer se je bal otvorio stopr kratko pred desetimi.

Ovo se je dogodilo u onu dob, kad je bilo selo sredina života. Kad je bila trgovina pupak svita, središće komunikacije, telefonska centrala, hitra pomoć, zaviće starješin, ki su svako jutro počinjali dan ponovnim ritualom: sideći pred prodavaonicom, čekajući pekarskoga ditića, da bi donesao slane rogliće, njevo navadno ručenje uz legendarni „kirš-rum.“

Onu dob su inuši istotako kot trgovačka dica morali napamet pobrojiti litaniju dugovanj, ka bi bili mogli kupci pozabiti. Svakidanje pitanje prodavača pred poračunanjem je bilo: „Tribate još rajza, prezljov, griza, šupastara*, svićic, loncov, rajnov, črepulj, octa ili petroleuma?“

Šani, Bog mu daj pokoj, je jur dugo prošao. Njegova trgovina – nekada moderna centrala kupovanja – se bori sada jur u četvrtoj generaciji za opstanak. Vindar je ostao prava institucija. Akoprem se sadašnji gospodar zove Tome, ljudi svenek još velu: „Grem Šaniju!“ A on – more-bit da je konačno dostao odgovor na negdašnje ditinje pitanje: „Majka, kako velika je duša?“ Šanijeva majka kratko premišlja, pa veli: „Kot osmina vina.“

***dugovanj**, dugovanje = produkt, predmet
fufnja, funjati = zavlačiti, otezati
jupu, jupa, nim. = kaput
mustaće, mustaći = brkovi
opice, opica = majmun
pinjačom, pinjača = velika žlica
rajne, rajna = šerpa, padela
šišanjka, šišanjak = tjeme
šupastara, nim. = pasta za cipele
tepi, tep, nim. = bedak, budala

Tetac Kol u Trstu

Snig! Snig! Snig! Mete u decembarskoj noći po polju. Stani po škurini s bijelim, neoskrunjenim firngom*. Tihi vjetrić raširuje novu kožu na zemlju. Jedinu ranu slaboj košulji kinu moji koraki kad po zavrti kroz mećavu gledam, mislim, spomenem u škurinu – ka je bijelo rasvićena od punoga Miseca. Sapa po kratkoj dobi zamrzne u nemirnoj škurini. Jur za neki koraki za našem škadnju* sam ulovljen u drugoj, sada meni nepoznatoj krajini.

...rasti, rasti, noćni čas! Dol, planinu, brig, krit će bijeli snig! A! Ah pod snigom sve prestane, ljetna radost, ljetne rane... Vjetar propuhne rasvićene obloke skupa tr je opet rastegne, giblju se stani? Živosrebrna svića televizora u ritmu bliska. Ja ronim u nesigurnost, a televizori goru, rasvićavaju škure, mračne sobe zis lakocjenom sigurnošćom ka prestane, kad šalter prekine iluziju.

Rastu kipi u meni, kipi perječihanja, kad u sredini žen – med brigovljem perja – zrastu povidajke, šale sela, šale tih ljudi ki živu, a osebito ki živu u riči. Narastu kipi čudnovitih dogđajev, straha, vilov i čarobnjakov, prvih kombajnerov, stvari u štali i životinj nepoznatih.

Birrr! Iz mojega premišljavajućega hoda me skine glas stakla, ko se lamlje. Oči badaju u bijelu škurinu, uši slušaju u šušnjanje vjetra. Čujem par dičakov, a kroz mećavu nabadam četire ili pet mladićev, ki zis grudami striljaju na cesno rasvitljenje, na laterne i veselo viču kad staklo pukne i se razlomi. Sigurnost noći pomaže. Njim morebit smanji strah suprotstavljati se odrašćenoj uredbi. Oni su od novoga kraja sela, meni već nepoznatoga. Hiže stoju na drenažiranoj močvari od ke se još sada čudne i plašljive pripovitke širu. Ali ča to tim dičakom pači, ne poznaju je, a ča kroz riči ne živi, prestalo je strašiti. Ali se boru protiv tih, za nje neznanih moći? Ja sam u obrambi velikih, celinskih* škadnjov nevidljiv, vidim i slušam.

Ča j' to? Je to kašalj? Spljune neki muž hračak? Teški koraki za manom? Friško stupim u jednu kolovajku med dvimi škadnji. Zač se shranjam? Je to strah? Sramota da se po ovom vrimenu šećem? Ili je to vojerištička ambivalencija, jednoga ki kani otajnosti promatrati, nevidljivo? Svejedno! Čekam med velikimi kameki-nugaoniki, mene zakrivaju huljerski* grmi i ne poseguram se zdihati. Srce mi tuca do vrata. Od škure pozadine škadnjenoga reda se spusti črna pojava. Mora biti star muž, ramena prignuta, tihi hod. Ali viditi je, da je on bio nekada čvrst i moćan, kot se veli – hrast od jednoga muža. Stalno i tiho dojde bliže, oči na tlu, pozna put. Od svojega ditinstva ga je išao. Ne pozna strah decembarske noći.

Dojde bliže mojemu skrovišću, snig je jur malo pohenjao, tako da morem jur bolje raziznati gdo je. Stalni koraki sve bliže koracaju i meni blizu, ja ne odsapam, nagnem se već na kamenje, tiho se daju u moju kolovajku i stanu. Me je vidio? Zač stane? Vjetar je prestao. Pahuljice prez težine lebdu, puni Miseć rasviti sceneriju. Starac se skašlja i spljune hračka u snig, diboko odahne i kratko zdigne oči, tako da ga morem ispod njegove krljače spoznati. Ima u črnu starodajnu krljaču zis širokim svilnim trakom i širokim obodom, ki je vas doli okrenut. Črna bunda, samitne pričes-hlače i zimске čizme.

Daje mi bod kad opazim teca Kola, ki stanuje u našoj blizini. Tetac Kol, sprohodnik kroz nesvist mojih ditiinjstvenih danov. Odgovor na životna pitanja: Zač sniga, kako letu ptice a zač mi ne? Ča vile va lozi stvoru? Zač on vino pije a ne vodu kot ja? Kako krave zis četirimi nogami hodu?... Starac pun časa i mira u sredini nemira našega stana. Pomoćnik, ako su se u našem stanu tribale mnoge ruke. Ako je i bio star, ruke je još svenek imao velike, zis žuljki, ali još čvrste. Spomenem se na jedno djelo, kade se je naranio, tako da je krv iz dlana kapala.

– Tetac, ča vas to ne boli? Zač si ne date to zamotat?

– Aj to nij ništ. U žitku sam jur veće rane dostao! Ostavi nek, jur je dobro!

Glava mu opet padne i tetac Kol gre dalje. Nije vidio mene ni moje korake. Odlahne mi, a ne znam zač sam se shranio, zač se strašio. Prije nego teca Kola požrku* zidine, stupim van i pažljivo grem dalje. Sada znam da ga kanim slijediti, da sam na iskanju od jedne čudnovite povidajke, ka se u takovi noći dogadja. Znam, da tetac Kol već čuda ne gre iz stana. Pokle mu je žena umrla, govoru ljudi, se je najzad povukao, govoru, da je nastao čudnovitiji. Govoru, da sve već o stari časi povida, stvari ke ljudi, osebito njegova rodbina nek teško razumu. I k nam nek već rijetkokrat dojde na fritalj vina. Plaća još svenek istu cijenu kod kroz sva ljeta, kot smo mi i on to naučni. Sidi na klupi, sramežljivo na strani i drži staklo stalno u ruki na krilu, nikad je ne na stol postavi. Kod je lazno se sjede koč ki uza njega, onda tiho počne govoriti. Ne zna se u kom času se je to dogadjalo, od čega povida, nek malo puta se mari za ljeto. Misli, da njegovi poslušaooci sve uvjete poznaju, od kih povida. Čuda puti moram pitati, ča on misli.

Vjetar je narastao, snig se ljutije vrta, kroz mrzlinu ne ostane ležati, nego zis bijelim prostiračem leti po škurini. Stalno hodi tetac Kol prema koncu sela. Mimo kod škadnja svojih rođjakov.

Od njih znam, da je tetac Kol bio jako velik i jak junak. Kot vojske je bio neka ljeta pred Prvim svitskim bojem Trsti. Bilo je to za njega ča izvanrednoga. Zbog njegovih zasluškov i njegovoga zalaganja i kad je bio snažan, mogao bi nastati i oficir. Samo doma je na njega čekao seljački stan i starji, čija budućnost je ležala u ruka mladoga Kola. Svit onoga časa gibao se je med nastavkom i propasti a ovde, u našem selu, skrbili su se ljudi za par kabao grunta i jednu ili drugu kravu. S teškim srcem se je tetac Kol vratio najzad, i je živio kot predvidjeno u krugu svoje zemlje. Boji su išli prik sela, tetac Kol je služio kot se dostoji, različnim gospodarom i njegov život nije doprinesao na olt... – Nastavak je predobro poznat!

Došao je tetac Kol sad na kraj sela i malo stane. Ja u sigurnom razmaku za njim, isto stanem. Zavličem se u ljesu. Mislim da će se sad obrnuti i vratiti najzad. Za nami leži selo, pred nami bijelo rasvičeno polje u mećavi. Starac se skašlja i pljune u poznatoj naravi. A pak gre dalje. Krene na put van na polje, u te kraje kade su čemernija polja, zaostavna trslja, kade je pješčara i napušćeni kamenolomi. Ta put je išao tetac Kol. Čutim se neugodno. On je star, zna on ča djela, morebit je zbludjen. Već se kanim vratiti nego teca slijediti. Ali ga morem sada ostaviti? Ni jednoga človika na polju, a neki starac ide put u mećavu od koga ne znam, kamo ga pelja.

Ostavimo prvu kapelu, tetac Kol se prekriži, kako se dostoji, vidim na rameni, kako se giblju i na ruka, kako se razmahnu. Seoska, vjeronaučena automatizacija, dugoživotna navika pokaže svoju moć.

Moj dah sve teže gre, vjetar naraste, smeti nastanu viši, zapadnem koč prik koljen u snig i mučim se, a moj seljak-pratilac kroz noć, tetac Kol? U istoj, poznatoj, stalnoj moći, ziz tvrdim ritmom korakov ore stazu u snig, kot da ne bi uptio, kade gre i pod kakovimi uvjeti.

Zis časom se i moji, nestrpljeni i strašeni koraki pomiru i spadaju u ritam prednjača. Otrpao sam se na put i pratim starca i ne znam kamo će me peljati. Misli, spominki i... Kako? Ne čujem smih? Slušam najper, ništ nij čuti. Ne pazim već na razmak i na to, je li bi me on mogao upametzeti. Me je on jur opazio i se smije prik mene, ki ga pratim? Ne! Smih je smih iz mojega spomena, unutra mene. Sjećam se na njega kad je tetac Kol opet sidio kraj našega stola, a mi smo imali gubonce*. Ništ se nij govorilo kod jila. Tetac Kol je mirno toplo svoje staklo u grbavoj ruki. Bio je vruć dan u žetvi. Iz svojega znutra se je tetac Kol počeo smijati. Prestanemo jisti i svi ga gledamo pitajuć. Malo sramežljivo počne tetac povidati o knjevlji*, ku su dostali kod vojske u Trstu. A smijuć povida o oni žilavi, ke ljude ubijaju, kad se vrnu najzad, ako je človik na zid hiti.

Mečava pokriva mene i teca Kola, zgubim ga iz očiju. Dojdem mimo kod kapele zarušenih junakov. Povida se, da su ovde dva junaki kopali pijesak. Kad se je školja zaronila pokopala je obadva. Povidaju ljudi, da su je kanili iskopati i na cimitor zakopati, ali da je već nisu našli. Tako, da su im ovde kapelu postavili, da bi našli mir. A ča ako nisu našli mir? Kad u ovakovi noći kot neotkupljene duše okolo ove školje* letu?

Put nastane naglij, čujem kako teško odsapa tetac. Kamo se ide? Nedaleko je medja sela, kako daleko još? Gre na desnu stran kroz smete. Trsalj ovde već nij. Ali put pelja staromu rimljanskomu kamenolomu. Put je vrlo zapušćen i potpiknem se već puti na skalina, ke su na putu. Moj peljač s punom sigurnošćom obajde te kamene. Kot ditić je ovde krave pasao, a mnogo ljet kašnje ovde bio zis svojom dragom. Poznao sam tetu Rezu nek kot staru ženu, ka je zis istim samozatajanjem djelala, živila, govorila i teško obetežala i umrla. Sceneriju rasviti misec, Tetac Kol sve dablje gre u kamenolom. Da su orli ovde imali gnjazdo, da su vuki ovde zavijali, da su zali duhi ovde čarobili, da su rauberi... Povidajke mojega spomena narastu u mojoj glavi.

lščem si mjesto kade morem gledati ča se dogadja. A tetac počne u krugu pojti. Tanca kolo? Spomene me na ritualski hod nekih tudjih šamanov. Ča djela? Od brbljanja naraste govor. Smišno mišanje nimškoga, hrvatskoga, ne čujem dobro, ali morebit i talijanskoga.

...taaaggwakke... taaaagwaaache... andiamo... presto... doli... van iz stelje...

A tetac pritom sve brže ide u krugu, oficir, ki viče svoje podložne vojnike na egzerciranje. Od miseca rasvićene zidi kamenoloma dostaju obloke, iz kih razne vrsti vojniki vangledaju i u tihoj noći počne larma jedne kasare u Trstu. Konji vrišćaju, kola tucaju po kamenju. Rasviti

se tlo i pod komandom teca Kola, oficira armije KK Monarhije tancaju mladi vojnici vojnički balet. ... uuuuuund liiiiinks... uuuund liiiiiiinks... herrschaftnoamol liiiiinks... djereide... fix... reeeeechtsum... stiiiiiigestaaaanden...

A on gre u krugu i vježba korake i stane, puška mu je na rameni, velje u drugom hipcu ima sablju, a veljek za tim punu naprtnjaču. Ovde u decembarskoj noći u malom selu nastane u kamenolomu jedna trstanska kasara kroz san jednoga staroga teca imenom Kol, ki je svoj žitak, seljački žitak i duge i trudne noći sanjao san oficira armije KK Monarhije.

Osjetim da me snig smoči i razmrzli, ali pun oduševljenja gledam začarobljenu sceneriju. Stanu se gori stare uniforme, tudji vojnici različnih narodov, čujem različne jezike, a med njimi naš Kol.

...Deckung... erste Schützenreihe... drüüüückt aaab... Vrijeda kleči, vrijeda leži Kol u snigu, već ima pušku, već ima sablju, već ima lonac tr ji iz njega.

Pred mojimi očima se minja scenerija vrijed od kasare u vojnu krajinu, vidim krvi i blisak vojničtva i pozabim selo i odajem se fascinaciji kipov ki mi se kažu. Nastanem susanjar i pratim san peljača.

Krik, glasan, diboki krik raskine kipe. Tetac Kol, ča je? Kade je? Zgubio sam ga iz očiju. Mi-sec se shrani za jednim oblakom. Noć je nastala škurija. Počnem se gibati iz mojega mokroga mjesta. Vidim kako se tetac Kol za srce popade i se vrne na put domom. Jur je dobri kus pred manom. Srce će ga boliti, preveć mu je to bilo. Mislim da moram pomoći. Kanim ga uloviti i pitati, ča mu je bilo. Ali vidim da on jur zis stalnimi koraki trči najzad. Glava mu spada u bundu. Neću raskinuti našu vezu, neznanu. Ostanem odzad. Morebit je bio krik tuge, veselja, čežnje, zdvojnosti ili nutarnje boli.

A snig pokriva naše korake, kad se ugledam najzad u škurini.

***celinskih**, celinski = cjelovnjački

gubonce, gubonac, ug. = grudica, valjušak

firingom, fironga, nim. = zavjesa

huljerski, hulja/ hula, nim. = bazga

knjeflji, kneflj, knedl, nim. = grudica, valjušak

požrknu, požrknuti = progutati

škadnju, škadanj, nim. = sjenik, štagalj

škulje, škulja = rupa, šupljina

Frakanavsko čudo

Pandiljak rano se je Ferko otpravio s dvimi kantami vode k crikvi. Prestrašio se je, kad je vidio, ča se je onde stalo. Pet ili šest ljet dugo se jur skrbi za kitice, ke su zasadili okolo Medjugorske Marije. Frakanavci su posebno povezani s Marijom, ka se skažuje u Hercegovini. U njevo selo je redovito dohadjao i jedan od medjugorskih vidilcev. A med Frakanavcem Joškom i med vidilcem Ivanom je postojalo još i kumstvo, ko su intenzivno gajili. Pilj Medjugorske Marije, koga su postavili na mjesto uz crikvu, bi znao čuda povidati o toj intenzivnoj povezanosti Frakanave s Medjugorjem.

Ferko se je, otkada je stupio u mirovinu, počeo skrbiti za kitice, ke svaki dan jutro pozdravu s prvim sunčanim trakom kip Dvice Marije i ke ju diču dokle se spusti mrak na Frakanavu. Skoro svaki dan je išao poljivati kitice. Obično na večer. Ali držao se je nedilje, tako da na Dan Gospodinov nikada nije išao poljivati. Ako je bilo potribno, se je otpravio pandiljak rano, da kiticam dâ životnu hranu. Tako i pandiljak 15. juna 2009. ljeta. Točno si je zapametio ta datum. Dva dane po Antonovoj 2009. ljeta je naime nastao po drugi put stariotac. Jako se je veselio novomu žitku u familiji. Ali nemiran je bio zbog toga, ča je vidio okolo crikve. Travnjak okolo crikve nije bio ravan. Najednoč je bio pun brižuljkov. Ovi nisu bili visoki. Samo nekoliko centimetrov. Ali dobro se je vidilo, da se skoro svaki metar diže tlo i da onda dojde mala dolina, da bi se travnjak opet zdignuo u višinu. Ti brižuljki su otprilike bili pol metra široki i med poldrug i dva metre dužički. Ferko je opazio dva rede brižuljkov.

Preplašio se je. Nije znao, kako je moguće, da se od subote navečer do pandiljka rano ravnica pretvori u grambavo* tlo. Iskao je odgovor kod Marijinoga pilja. Znamda je ovo kakovo čudo, ko si ne more razložiti. Kad je molio Zdravumariju kod pilja mu je došla misao, da sve to, ča je vidio, javi farniku.

– Gospodine farniče, moram se s Vami pominat. Jako važno je. Morete dojt k crikvi, moram Vam ča pokazat.

– Ferko, ča se je stalo? – se je farnik čudio Ferkinomu nazivu. – Zač si tako uzbudjen?

– Kod crikve se dogadja ča zvanarednoga. Ča neprirodnoga. Znamda kakovo čudo. Dojdite! Kada morete bit ovde?

Dokle je Ferko čekao farnika se je prigibovao i djelao tako, kot da puče* halugu*. Ali na gredici kod pilja je kumaj ka halugičica mogla prorivati svoj žbričak prema suncu. Pri svakom poljivanju je gledao, je li se kade kaže ka neželjena raslinčica, ku je Ferko veljek istrzao iz zemlje.

Farnik je zaistinu u najkraćem času došao. Začudjeno je gledao brižuljkiće. Premišljavao je, more li raziznati u mustri tih brižuljkićev kakov diblji smisao.

– Nisam dost spametan – je odmahnuo glavom. – Ovako-ča još nisam vidio. Ne bi znao, ča bi ovo moglo bit. Ovo nij mogla bit nijedna živina.

– Nij ni školje*. A ako bi bile divlje svinje, onda bi se vidilo da je trava prerovana. Ali ništ od toga – je Ferko odgovorio farniku.

– Ča gledate? – je doviknuo Matac, ki se je vozio biciklom i vidio, kako farnik i Ferko gledaju travnjak okolo crikve.

– Gledamo travu i poslušamo kako raste – je farnik šalno odgovorio. Ufao se je, da Matac iz daleka nije ni opazio one male brižuljke.

– Ča ćemo sada djelat? – je Ferko zapitao farnika. – Ča ćemo reć ljudem, kad opazu ove brižuljke? Glasina, da se ovde dogadja čudo, će se friško razglasiti, a onda ćedu jur iz sve okolice simo dohadjati „Medjugorci“.

– Tast moje sestrice je geolog. Veljek ću ga nazvat. Znamda on zna dalje.

Kumaj je farnik sprogovorio te riči je jur zgrabio mobilni telefon i počeo nazivati. Na početku sestricu. Ta mu je pak dala telefonski broj od muževoga oca.

– I Dubravko, to je ta geolog, ne zna kako od ravne sinokoše prik noći more nastat grambavo polje – je rekao farnik i dodao: – Čuda laglje bi bilo, ako bi se namjesto brižuljkov bile stvorile dnike. Onda bi se moglo pretpostaviti, da se je ča sjelo. Ali ovako da ne zna, ča bi to moglo biti.

– Ipak kakovo čudo? – je Ferko pažljivo pitao farnika?

– Ako bi počela zvirati voda, onda bi mogao u to vjerovati. Ali ovako?

– No, znamda će na vrhu jednoga brižuljka početi zvirati voda, ka će pak curit med timi brižuljki i načinit malo jezerce? – je konstatirao Ferko.

– To bi mogla nastat samo mlaka. A ako bi tako ča bilo, onda bi sada jur zvirala voda. Da se čudo dogadja u etapa još nisam čuo.

– A ča ćemo reć ljudem? – je pitao Ferko gospodina?

– Da smo to vidili i da ne znamo ča je to. A ja ću se upitati u crikveni krugi, ča bi to moglo biti.

Minuli su dva-tri tajedni, a farnik još svenek nije dostao odgovor na natprirodna dogadjanja okolo frakanavske crikve. Opazio je samo, da veći broj ljudi dohadja k maši, a med njimi da je i ljudi iz drugih hrvatskih sel. Mnogi su pred mašom ili po maši išli gledati to brižuljkasto mjesto kod crikve. Postali su kod Medjugorskoga pilja i se pomolili. A i po tajednu se je već ljudi otpravilo u Frakanavu. Postajali su kod crikve i si gledali to frakanavsko čudo. Neki su dohadjali i s kiticami. Položili su je na najviši brižuljak, veljek uz crikvenu zid. Onda su ljudi počeli nažigati i sviće.

Ferko se je sada skrbio za žive kitice, ke je poljivao i za uvenute, ke je zimao od najvišega brižuljka. Postavio je još i posude s vodom, kamo gosti frakanavskoga čuda moru zafriškati kitice. Prazne pehare svić je nosio u smeće, a ako je došao ki stranjski, mu je i povidao, kako je opazio dva dane po Antonovoj to frakanavsko čudo.

Toni, načelnik sela, se je veselio novoj atrakciji. Istotako Eva pak Sigi, ki su u svojoj krčmi pozdravljali ljude, ke jur dugo nisu vidili u Frakanavi. A narastao je i broj stranjskih ljudi, ki su dohadjali u selo na Repcu.

Farniku nijedna crikvena instancija nije mogla razložiti to čudo uz crikvu. Zato je odlučio, da se direktno obrati vidilcu Ivanu, ki je povezan s Frakanavom. Pisao mu je pismo i prošao s pismom u stan, u kom je Ivan u Frakanavi jur imao vidjenja.

– Kanio sam Vas prosit, da ovo pismo pošaljete kumiću Vašega pokojnoga muža – je farnik govorio udovici. – Ide za ta neobična zbivanja kod crikve, mer znate.

– Da znam. A morem si mislit, kakovo čudo je to.

– Vi to znate? Vam je Ivan ča javio? – je nestrpljivo pitao farnik.

– Ne, ništ mi nij pisao – mirno odgovori udovica. – Ali se spominjate ča se je stalo na Antonovu?

– Ne znam nač mislite – odvrne duhovnik.

– No, na Antonovu je Frakanava dobila nogometnu igru protiv Gerištofa. Frakanavci su nastali meštri u labdanju. Potom su se igrači i navijači vozili krez selo i su trubili. Veselili su se. Još i s turskimi zastavami su mahali. – Udovica mirno maše glavom i po maloj stanki tiho veli. – Ako bi to naši stari morali viditi! Oni, ki su pred Turki bižali i ki su trpili kad su Turki pod Kiseg zašli! Svi bi se bili u grobu obrnuli. –

– To je! – podignutim glasom zavikne farnik i božne u ruke. – Okolo crikve je prlje bio cimator. Naši stari Hrvati su se u grobi zbog tih turskih zastavov obrnuli i tako su nastali ti brižuljkići.

– Ali to sam mislila samo u šali – smiškom na licu odvrne udovica. – To gor nij moguće.

– Pri Bogu je sve moguće! – veli farnik. Stane se i projde.

***grambavo**, grambav = neravan
haluga = korov, drač
puče, pukati = čupati
škulje, škulja = rupa

Pravo domoljublje

– Ako kanite još ko-to ljeta živiti, se morate početi gibati. – Ove vračiteljeve riči su sidile.

– Vi ste preteški. Vaša krv ne odgovara. Imate preveć kolesterina. Pritisak u krvi je previsok. Najbolja medicina je gibanje. Šport. A to najbolje redovito. – Sad mi vračitelj nabraja, kako bi se mogao gibati. Meni, ki je u mladosti bižao na sinokoši svaki dan za labdom. Meni, ki sam svaki dan imao najduži put do škole. Meni, najbržemu trkaču cijeloga kotara.

– Premislite si, ča sam Vam rekao. – Ovimi riči me je otpustio vračitelj iz ordinacije. Bilo je to pred dvimi ljeti.

Sada redovito hodim po jur zgaženi puti hatara. Skoro svaki dan sam na putu. Zdravstveno se dobro ćutim, a vračitelj mi govori:

– No vidite kako dobro je bilo, da ste poslušali moj tanač.

Staza, ku obično gazim, je jednu uru dužička. Pelja mimo poznatoga Gologa briga. Brižuljak Ruštanske gore se je pred desetljeći iz daleka dobro vidio, ar je bio gol. Na njem nije bilo grma ni stabalja. Sada je zarašćen. Svoju lipu golotu već ne kaže. I stari klanjac, po kom su se još krave mučile na podnožju Gologa briga k seoskim vinogradom na Vrtić, je jur zarušen. Namjesto toga pelja nova cesta na rebro briga, od koga se vidi dobro Niuzaljsko jezero. Daljnji put moje pišačke staze med vinogradi je na mjesti pošudran, na drugi pješćan ili pak asfaltiran.

Naučio sam se na različne farbe jezera, vinovoga lišća, grmov, stabalj, trave i neba. Naučio sam se prepoznavati različno pisketanje, cijukanje i kukurikanje fazonov, srakov, črnih kosov, sinic ili kukovač. I slijede pojedinih živin u snigu i pijesku jur znam čitati. Još i po izmetina znam, ka živina je križala moj put. Obljubio sam sve ljetne dobe. Ne muti me ni snig, ni godina, ni vjetar, ni žarko sunce. Za sve prilike imam pravu opravu, da morem vježbati tijelo, prozračiti pamet i putovati dušom.

Ali danas me neobično bolu zalisnice*. Kade sam si te badlje* nategnuo ne znam. Jur daleko pred polovicom puta zaključim, da ću postati onde kod klupčice uz orihovo stablo i da ću malo počiniti, da ću si masirati noge.

Glej, veliko presenećenje. Pod klupom i okolo klupi je trava lipo pokošena. Sjedem na nju. Tepla je od sunca. Klup stoji na rubu obronka, ki se spušća do Cokule (Oggau) i dalje do Niuzaljskoga jezera. Vidim vjetarnice u Zajezerju, jedrilice na jezeru i dvi jedrilice, ke se polako s uvučenimi jedri vozu med rogozom, med sulicom po kanalu u cokulsku luku. Kad pak kanim pogledati dalje od Cokule u susjednu Ruštu i na južniji dio Niuzaljskoga jezera, onda vidim samo kiće i lišće oriha, koga su posadili nekoliko metrov nizbrdo. Malo niže od mjesta, na kom je stala klup. Orih mi je zastupao vid. Prepričavao je, da se ugledivam u tudjem, ruštanskom hataru. Turističko društvo Cokule je klup postavilo tako, da turist, ili pišak s boli u zalisnica, more onda, kad na klupi počiva, viditi samo Cokulu. Divio sam se toj ideji. To je pravo domoljublje, pravi patriotizam, vridan, da se spomene u gornji redi.

***badlje**, nim. = list (noge)
zalisnice, zalisnica = list noge

Svojemu svoj (odlomki)

3.

„Zač ste nam zamučali da je jedan fajniji muž redovito dohadjao k vašoj susjedi selo“, je pitao skoro jadovito inšpektor Lizu i Demetra pri drugom preslušavanju.

„Toga človika si je naša susjeda čuvala kot školjka djundju“, je odgovorila Liza. „Zbog čega je to djelala? Bog zna. Rekli smo vam, da je naša susjeda, Bog joj daj pokoj, bila fajna žena. Bila je mirna, svenek dobre volje, a ča ju je razlikovalo od drugih žen, nikada nije bila zna-tiželjna. Nije zvrtovala, tako ju i mi nismo zvrtovali.“

„Jednoč je bila s njim kod nas“, se je Demeter umišao u povidanje. „Onda su si došli posuditi naše dužičke lojtre, da budu mogli bolje klatiti orihe. Kad su je najzad doprimili, sam pozvao susjedu i nje gosta na stakalce žganoga.“ „Odonda znamo, da mu je ime Željko i da djela u jednom muzeju, je Liza opet preuzela povidanje. Rodjen je u Koprivnici, varošiću u Hrvatskoj.“

27.

Otpравljao sam se u obližnji varoš na objed, kad sam čuo tuketanje na vrati. Pitao sam se, gdo me sada, u pol dvanaestoj, pohadja. Odgovor se je pojavio u vrati. Pred manom je stao poveći muž sa sijedimi dosta rijetkimi vlasi. Na nosi su mu sidili očalji s jako tankim okvirom, ki su bili istotako krugli kot i njegovo lice. Pod nosom su mu na livu i desnu stran strčali brki mustačev, a pod usnica se je širila gusta sijeda dužičljasta brada, ka je človiku sidila u obrazu kot otok s visokimi padinama u sredini morja. Špenzer*, koga je imao obličeno, je bio jur skoro i malo premali za širinu trbuha, ki je od človika načinjao muža.

Ta človik u vrati je bio presenečen, da vidi mene. A nije ni pravo znao, ča će djelati sa sveskom cvijeća.

„Vi ste Željko“, sam prekinuo napetu tišinu, ka je vladala med nami dvimi.

„Da, ja sam Željko Lasković. A vi ste znamda Marijin sin Ivica?“ me je pri rukovanju pozdra-vio gost, koga sam bio jur iskao kot maminoga ljubavnika ili umornika.

37.

„Prosim recite mi, kade ću najti Željka Laskovića“, sam pitao ženu, ka je sidila za velikim pisačem strojem i marljivo tipkala nekakove podatke u formular.

„Onda morate po drugom ulazu pojti na drugi kat, a na vrati vam pak piše njegovo ime.“

Začudjeno sam pogledao ovu sekretaricu, ka je odlučno govorila, tako da sam ju, takaj odlučnim glasom pitao, kade je ta drugi ulaz.

Svojom rukom je kazala ono, ča je govorila: „Pojte okolo ove zgrade, a na zadnjoj strani ovoga ulaza je drugi ulaz.“

Lipo sam se zahvalio i otkoracao okolo velike žute zgrade. Kod ulaza u zgradu sam se začudio, da se je moglo dospiti samo na prvi i drugi kat, a da nije bilo prolaza u zdolnji trakt zgrade. Sigurno je ovo rješenje imalo kakovu funkciju. Znamda su dilili na ov način niže zaposlene na dvoru od viših. Kad sam došao na drugi kat, sam po dužičkom hodniku iskao na vrati ime mojega rodjaka.

Potuketao sam i veljek stupio u ured. U maloj hižici je za pisaćim stolom sidio Željko. Čim me je zaoblčio se je skočio od svojega mjesta i me radosno došao pozdraviti. Objamio me je i ponudio mi stolac za malim pisaćim stolom, ki je bio slobodan. Potom me je predstavio njegovoj kolegici, ka je imala pisaći stol nasuprot njegovoga.

Zapitao me je, kakav je bio put, je li sam za kavu i za sok i potom je veljek zeo telefon u ruke i zaprosio Katu, neka donese tri kave. Stoprv sada je Željko nastao malo mirniji. Opet je imalo sve svoj red.

„Momentano smo u fazi obnavljanja našega grada. Poglejj, ovo je ekspertiza, ku su nam poslali dečki iz Zavoda za čuvanje spomenikov. Počeli smo obnavljati centralnu zgradu. Dostala je novi krov, a sada u kapelici mećemo nova tla. Ali falu pinezi, da bi mogli obnoviti jedan dio grada za drugim. Ako te zanima, ću ti pokazati grad.“

Zapravo sam bio znatiželjan, kako iznutra izgleda ta grad, koga sam na putu k Željku jur bio vidio.

„Grad je koncem 17. stoljeća preuzeo Ádám Batthyány skupa s njegovom ženom Eleonorom Strattmann“, je Željko počeo opisivati prošlost te zgrade, ka je sada u vlasnitćtvu općine.

„Ali kod nas u općini su još mnoge druge zgrade, ke čekaju revitalizaciju. Poglejj, ovo su neke fotografije.“

Iz razlićnih plavih kuvertov je vadio slike, ke je položio na stol. „Ovo ti je dvorac u Velikom Bukovcu. Ov je slišio grofom Drašković. Pred kratkim smo u općini zaključili, da ćemo Karlu Draškoviću vrnuti ov dvorac. Grof ima velik interes da ga obnovi. U njem je odrastao i živio, dokle ga nisu spudili* komunisti 1945. ljeta.“

Željko mi je kazao još nekolike crikvice i pilje, ki bi se morali obnoviti, da se ne raspadu i uništu.

„Ako te zanima, onda ti sada idem pokazati grad.“ Pri ovom pozivu je pogledao kratko na ure. Imao sam ćut, da si je za mene izmislio toćni program. Izvršenje toga programa sam mu bio olakšao, jer sam toćno kot dogovoreno došao u Ludbreg.

Prlje nego smo prošli u grad, mi je pokazao fotografiju, kako je grad izgledao početakom ovoga stoljeća. Uz cestu je prlje bio plot. Kroz ulazna vrata se je pak po ravnom putu dospilo direkt-

no do glavnoga ulaza u dvorac. Dvi zbočne, pomoćne zgrade dvorca, jedna na livu, a druga na desnu stran, su jur po samoj udaljenosti od glavnoga puta igrale ulogu, ka im je pripadala. Danas te dvi zbočne zgrade dominiraju, a grad je shranjen za grmljem.

Željko je otklenuo zbočna vrata grada, ka su direktno peljala u kapelicu. Bila je bogato oslikana freskami. Na stijeni svetišća mi je moj vodič pokazao lik onoga grofa, ki je dao nalog da slikar u kapeli ovjekovječi Ludbreško čudo. Oko ljeta 1411. je duhovnik pri služenju maše dvojio, da se pri maši kruh pretvori o tijelo Jezuševo, a vino u Njegovu krv. Kad je došao do onoga dijela maše, kade se oštija lomi na tri dijele, a jedan dio se spušća u kalež, je opazio, da je u kaležu prava friška krv. Oko toga kaleža s krvlju su se kašnje događjala mnoga čudesa. Papa Leon X. je pak potvrdio, da se je u Ludbregu zaistinu dogodilo čudo i da je u staklenoj ampuli, ka se čuva kot relikvijar, sveta krv Kristuševa. Ta relikvijar kot i molba, da Rim prizna istinitost toga čuda, su ovjekovječeni na freska, ke mi je Željko kazao.

„Općina i zagrebački Kaptol sada kanu od Ludbrega stvoriti veliko hodočasno mjesto“, je oduševljeno govorio Željko. „Ludbreško čudo je Vatikan priznao, Medjugorsko još ne. Za Medjugorje zna cijeli svit, a za nas nigdor. To bi se moralo minjati, a onda ćemo realizirati sve naše plane. Onda obnavljanje ove kapelice i cijeloga dvorca već ne bi bio problem. Dostali bi pineze i iz Zagreba.”

Željko mi je pokazao i neke dijele Batthyányjevoga grada, ki je u prilično dezolatnom stanju. Govorio je, da predvidjaju smjestiti u gradu zavičajni muzej, za koga je on jur pobirao različne eksponate. Ali preduvjet za to, da je temeljito saniranje zgrade.

Iz Batthyányjevoga dvorca smo se odšetali do Željkovoga stana. Imao je malu hižu, ka je bila i veža i kupaona i spavaća soba. Ponudio mi je, neka sjedem. Imao je samo jedan stolac i kanape. Iz ormara je zeo dvojka stakalca* i je postavio na stol. Potom se je morao nategnuti, da doseže do floše žganoga*, ka je bila dobro shranjena u zadnjem kutu otvora med ormarom i vanjskom zidju.

Željko je napunio stakalca i nazdravio: „Dobro došao, i na lipa dane ovde kod mene.“

Nisam ništa odzdravio. Jedino sam dušao žgano, i veljek sam prepoznao duhu slivovice.

„Vidiš, ovde stanujem onda, kad sam prelijen, da se vozim domom u Koprivnicu. Kanio sam samo prelazno ostati u Ludbregu, zato si nisam ni iskao veći stan. A sada mi prilike već ne dopuščaju, da obdržavam dva velike stane.“

„Si se zbog djela morao preseliti u Ludbreg“, sam pitao Željka, ki je sjeo kraj mene na kanape.

„Kad sam završio študij sam imao dobre izgleda, da dostanem zaposljenje u Muzeju grada Koprivnice i da budem odgovoran za galeriju naivne umjetnosti u Hlebina. Ali nisam imao ni kuma ni strica, ki bi me bio odriavao na pravo mjesto. Zato sam bio jako zadovoljan, da sam u ludbreškoj općini mogao preuzeti posao referenta za kulturu. Zapravo je općina pripravna, da realizira moje projekte. Ali falu pinez i da bi mogao već učiniti.“

Željko se je stao, da meni napuni još jedno stakalce žganoga, ali sam odbio.

„Onda ćemo sada poiti na objed. Ti je to pravo?“

I te kako mi je to bilo pravo. Otkada sam se rano u pol sedmoj odvezao, nisam još ništa jio, tako da mi je jur bruljio želudac. Znamda je Željko čuo te glase, ki su odjekali u praznom trbuhu i zbog toga je govorio o jilu.

„Po objedu ćemo se pak odvesti u Koprivnicu!“

39.

Miklinovec, ulica u koj je stanovao Željko, me je spominjala na moje rodno selo pred tridesetimi ljeti. A činilo mi se, da ljudi ovde živu onako kot pred tridesetimi ljeti. Vidio sam već konjskih kol nego traktorov. Po cesti se je vozio kumaj ki auto. Pred stani su žene sidile na klupi. Falila su mi samo dica, ka se igraju, bižu, skaču i larmaju. Televizija je dicit ukrala ono vrime, ko sam ja kot dite još imao za igranje pred školom i crikvom.

U ovi tri dani, ke sam prebavio skupa sa Željkom, sam upoznao jedan dio Podravine. Već se nisam ni najmanje čudio, da je cijela pokrajina dostala ime po Dravi, jer su seljaki imali dosta hasni od potoka, ki je prlje bio čuda širji nego je sada, otkada postoji hidroelektrana. Zemlja je bila jako rodovita. Zemljišće uz sam potok, ko je pri poplava Drave služilo kot dodatno korito, je u suhi perioda bilo dobro pasišće. Drava je davala hranu, a uzato još i pijesak i šudar*.

Povezanost ljudi s njevim najvećim potokom je očitovao i Željko, kad me je pozvao, da si idemo pogledati Dravu. Od Koprivnice je ipak dosta velik kus do Drave. Odvezli smo se tako blizu kot smo mogli i gazili smo dugo vrime kroz gaj, dokle smo konačno vidili vodu.

„Ako je junak htio i speljati svoju dragu na izlet, onda su htili doйти simo k Dravi.“

„Si li ti isto bio s tvojom dragom ovde?“ sam znatiželjno pitao Željka.

„Ne, nikada nisam imao tu priliku ispeljati divojku. Mami se to nije vidilo. Bila je protiv toga, da na duže vrime prođem iz stana. Bila je jako fiksirana na mene. To sam i potpuno razumio, jer sam ja bio jedinče i nje sve. Dokle su još živili djed i baka je mami još bilo laglje. Onda nije tribala toliko djelati u seljačtvu. Ali kad pak nje roditelji već nisu tako mogli, je ona bila gospodar dvora. Jur kot dičak sam u stanu pomagao, kade sam nek mogao. A čim veći i jači sam nastajao, tim već zadačov sam preuzimao. Kot hvalu za to moje djelo je privoljila, da se idem študirati, iako je to za nju značilo već djela i znatno pinezno opterećenje. To vrime se je morala skrbiti i za baku, ka je betežljiva ležala u stelji. Djeda je bio umro dva dane po mojem 17. rođjendanu. Mama nikada nije zdvajala ili žalovala. Djelala je svenek kot muž, kot hranitelj obitelji. Samo prema koncu već nije mogla onako djelati kot je kanila. Čutila je, da joj se približava skradnja ura i onda sam se trudio, da budem toliko kot je nek moguće doma kod nje.“

Pri povidanju je Željko gledao u Dravu, kot da joj kani dati na put svu tugu, ka se je čula iz njegovih riči. Duže vrime je pak šušljala samo Drava, ku smo obadva gledali. Tišinu je prekinuo Željko. Hitio je poveći kamen u Dravu i pitao:

„A ča kod tebe govori ljubav?“

„Kad si govorio o ispeljanju izibranih k Dravi sam si mislio, kako lipo bi bilo, da je i Julija sada ovde.“

Željko me je veljek pitao: „Zač ju pak nisi zeo sobom?“

„Kolege su joj na odmoru, tako da ona nije dostala slobodno. Rekla je ali, da će se sigurno nuditi još ka prilika, da upozna tebe i tvoj rodni kraj.“

40.

Prlje nego sam se odvezao domom sam prosio Željka, neka mi pokaže grob njegove mame, da bi rado onde nažgao sviću.

Cimitor, na koga me je otpeljao, uopće nije izgledao kot cimitor nego kot lipo uredjen park. Pojedini grobi i grupe grobov su bili opasani poštucanim živim plotom. Ako je ljudem, ki su ovde pokopani, život bio znamda težak, počivali su lipo.

Išli smo uz vanjski red grobov do male u neogotičnom stilu sagrađene kapelice. Na čelu sam opazio hrvatski grb i čitao natpis: Obitelj Fran Semper. Mislio sam, je li ova obitelj ima kakovu vezu s Gottfriedom Semperom, ki je gradío u Beču Kulturnopovijesni i Prirodoslovni muzej, Burgtheater i novi trakt Hofburga. Kanio sam pitati Željka, ali u istom trenu je rekao:

„Ovo prik je grob moje mame.“

U mirnom kutu, od dvih stran opkrojen visokim zelenilom, je bila grobnica obitelji Lasković. Na kamenu su stala jur mnoga imena, a u zadnjem redu je bilo isklesano ime Jelena. Stao sam pred nje grob, da se pomolim. Ali pri molitvi su mi se predočile, kot u filmu, sve odlučujuće scene iz nje života, ke mi je povidao Željko: Vidio sam pred sobom divojku, kako se ogleduje za vitkim, visokim starimocem, ki je u čižma s tvrdimi škornjami*, u nediljni suri pričesi* na tanke črne poteze s črnóm na trokut zavezanom pregačóm i s lajbekom, na kom se je svitio srebrni lančac ur, ke su kucale u žepiću, izgledao kot moćan tržac. Vidio sam, kako se trudi, da ju ta muž opazi. Onda mi se je izbljedjivala slika.

Sinuo mi je porod Željka, ki je došao na svit prez oca i van hištva. Potom sam jur vidio Jelenu ležati na smrtnoj stelji i očitovati Željku, da ima oca u Austriji, koga je upoznala na sajmu, u koga se je zaljubila i koga je ljubila. Znajuć da zbog nje nikada ne bi napustio njegovu obitelj, je prekinula vezu s njim i mu zamučala*, da će roditi novi život. Predočila mi se je i scena, kako je Željko pred poldrug ljeta zahvaljujući našemu farniku našao svoju najbližu rodbinu i razložio mojoj mami, da su braća s istim ocem.

Zeo sam sviću iz žepa, postavio ju na grob i važgao stinj. Gledao sam, kako plamen titra, raste i spadje. Svića nije plamsala samo na spomen Jelene Lasković, nego i na spomen moje mame. Rado bi bio znao, zač su obadvi žene i majke tako žilavo čuvale tajnu oko starogaoca, zač su sve zamučale.

Ali nutarnji glas mi je govorio, da na cimatoru svi kanu mirno počivati u miru.

Rukom sam načinio križ prik groba i rekao Requiescat in pacem.

Počivaj u miru mama, sam govorio u sebi. Darovala si mi žitak, a tvojom smrću si mi preporodila dušu. Našao sam novi smisao života. Našao sam rodni mi kraj, nove ljude, a znamda i svoju ženu. Pokazala si mi put k svojemu svoj i me dopeljala k onomu, ča sam.

***pričesi**, pričes = jahačke hlače

spudili, spuditi = protjerati

stakalca, stakalce = časa

škornjami, škornja = sara

špenzer = kaputić

šudar, šodar, nim. = šljunak, tucanik

zamučala, zamučati = prešutjeti, zatajati

žganoga, žgano = rakija

Lojhar! Lojharski!*

„Lojhar! Lojharski!“ pogodi me majka s ovimi riči. Ne znam što značu, sigurno ali ništa dobroga. Cijelo otpodne sam se naime vlikao od jednoga igrališća do drugoga. Igrao sam nogomet, onda s prijatelji na Indijanca, a potom sam – pokidob da je bila srijeda – gledao igrokaz lutkov, takozvani Kašperl, na jedinom „javnom“ televizoru sela. Istina je, da su i gospodin farnik, učitelj i bilježnik (kod nas nazivali smo ga sekretar) isto jur imali to čudo, ali za svoje privatno uživanje. Nastalo je tako dosta kasno, prekasno, jer majka je htela da joj malo pomažem pri djelu na laptu. Krumpire pobirati, to zaistinu nije bio posao, ki bi dičaka kot mene oduševiti mogao. Volio sam, da me križi, noge i mišići bolu od igranja nogometa, nego od natezanja na polju. U moji dičji misli nije bilo mnogo mjesta za paorsko* djelo, osebito za takov posao. Mislim, da je to sasvim normalno, jer „dica su holjt tako!“, kot je mogla moja skoro stoljetna baba reći, kad su se mogli roditelji ljutiti (u Bandolu džadati) na mene.

Moram priznati, da nisam ni imao čemerno dušno spoznanje. No, da se je majka ljutila je razumljivo. Prvič, nisam ju poslušao, a u ono vrime su dica roditelje imala za poslušati! Drugič, majka nije dogotovila nje djelo. Tomu u prvom redu ali nisam bio ja kriv, nego godina* ka je počela padati kot iz škafa*. Pa što, važno je bilo da nisam dostao „s baticom po riti“, a vikati na mene more koliko god hoće! To se čuje i opet pozabi – ovo se do danas nije preminilo u dičjem životu.

A sada, već od 30 ljet kasnije čujem opet ove riči. Odmah su mi poznate! Mislim, mislim, dojdu mi moji srični ditijski dani napamet i u takozvanom „aha-efektu“ razvezao sam ovu ganjku. Na našoj hrvatskoj televizijskoj emisiji kazao se prinos o starom Filežu. Pitali su neke starije žene o njevi doživljaji u ondašnjoj kloštarskoj školi. Škola bila je samo za divičice. Vladala je željezna disciplina, morali su se svi puno učiti i to jako marljivo. Za ljenjače nije bilo mjesta pa ako je negdo koracao izvan ove norme, onda joj njoj...

Jednostavno obisili su joj jednu papirnu tablicu s natpisom „Lojhar!“ na hrbat. Razložila je dobra stara žena i zlamenje ove naredno madjarske riči – naime, da na našem jeziku znači ljenjača. Nije moja nakana da ocijenim to pedagoško, bolje rečeno nepedagoško postupanje učitelja ili učiteljice. Ne bi bilo ali fer, da prisporobimo i ocijenimo ondašnje pedagoške metode s očima današnjega tako modernoga svita.

Sad još tomu, kakove veze je moja sada jur pokojna majka, Vlahica iz Bandola, imala s Filežom? Poznato mi je bilo, da je nje staramajka ishajala iz Fileža i se odala u Bandol. Majka je puno povidala o njoj. Spominjam se, da sam kot dite barem jednoč bio s mojimi roditelji na pohodu kod rodbine u ovom lipom hrvatskom selu. No, najbolje da pitam moju majku! Tako sam mogao dosta friško razvezati ovu ganjku. Moja staramajka pohadjala je naime neke

razrede škole u domovini nje majke – a to u kloštru u Filežu. Sad mi je bilo sve jasno. Morebit je na hrptu moje staremajke barkoč isto visila takva tablica s onimi riči?

(Nekoliko informacijov o ovoj kloštarskoj školi zahvaljujem dir. Petru Schweigeru za ove zanimljivosti:)

Ova kloštarska škola, peljana od Milosrdnih sestara svetoga Vinceta iz Rumunjske, postojala je od 1863. do 1931. ljeta i se je nahadjala na ulazu u Filež (ako se dojde od Mjenova). Najprvo su se puđčavale samo divičice, kasnije pak i dičaki. 1913. ljeta imala je škola šest razredov, a školi bio je priključen i dičji vrtić. 1931. je ova škola zatvorila svoja vrata, jer je tri ljeta prije općina izgradila novu školu, pokidob da je jedina dvojezična učiteljica, sestra Arsenija Kremser (pokopana u Filežu), preminula, a red nije bio u stanju poslati novu dvojezičnu učiteljicu. Kloštar se je napustio i je prodan. Na mjestu kloštra izgradjen je obiteljski stan, ki je još danas prvi stan na ulazu u Filež.

***lojhar**, lajhár, ug. = ljenjivac, lijenčina

godina = kiša

paorsko, paorski, nim. = poljodjelski

škaf = čabao, kabao

Stara britva

Bio je jednoč neki mlad i snažan junak imenom Ivan, ki se je vidio mladim divojkam a neke su još i bižale za njim. A Jive je znao, da im se vidi, zato je bio ponosan, da ne velim gizdav. Gledao si je na svoj vanjski izgled, lipo se obličevao i držao se čisto. A i karakter je imao naš Jive. Ča je jednoč odlučio ili ča si je nakanio, toga se je i svenek držao.

A kad sam spomenula njegov vanjski izgled: Jive se je redovito brio, najmanje dvakrat u tajednu, i to svojom oštrom britvom, a nije smila biti nijedna druga.

No ljeta su prošla, Jive se je zaljubio i oženio za jednu snažnu divojku, ka mu je nastala skrbna žena i dobra hižna družica. Rodilo im se je dvoje dice: divičica Renata i dičak Jive, komu su ali svi rekli Hons, jer časi su nastali drugačiji: moderniji!

Dica su rasla, dobro se razvijala, a njihov otac Jive se je još svenek brio svojom oštrom britvom, ku si je redovito nabrusio, da mu se ne bi zatupila.

Kad su Hons i Renata odrasli se je Hons oženio a Renata se je udala i po nekom času je Jive nastao stariotac, čemu se je jako veselio. Ljubio je svoje unuke i se igrao s njimi, kad god mu je nek bilo moguće.

Jednoga dana veli Hons svojemu ocu: „Tata, sad si jur jednoč kupi Rasierapparat! Još se svenek briješ s tom tvojom starom britvom!“

„Vidiš sinak, pravo si rekao: britvom se brijem, a ničim drugim! Ti se bolje pominaj s tvojim sinom po hrvatsku, a ne po nimšku!“ To je sidilo. Nato veli Hons svojemu sinkacu: „Hanzi, kum gema!“ Jer nije rado čuo, kako ga svoj otac opomenjiva, da svojemu sinu, svojoj dici, dalje dâ stari materinski jezik, koga je Jive tako ljubio.

Ljeta su prošla i konačno je Jive ostarnuo. Ali još se je svenek brio svojom omiljenom britvom, ka je od dugoga hasnovanja nastala sve tanja i tanja. „Dokle se znam brit, ču se s njom brit“, je htio reći, kad su mu sin i kćer opet jednoč rivali električni aparat za brijanje. Konačno su ali vidili, da se starac već ne more sam briti, i nisu znali, ča da činu.

„I geh den Opa rasiern!“ veli Hanzi i otpravi se staromuocu. „Jo, mali moj, lipo, da si došao k meni“, veli Jive jer se je uvijek pominao sa svojim unuki po hrvatsku, tako da je Hanzi sve po hrvatsku razumio.

Kad su neki čas skupa sidili i se ča napili, veli Hanzi: „Opa, i vü di rasiern!“ – „Ča, podbrit me kaniš?! Ali ti znaš, da sam se htio brit samo s mojom starom britvom!“ – „I was Opa, gib nur her, i moch des scho!“ Starac projde po britvu, ku je imao lipo shranjeno u ladicu u jednoj škrahljici i ju vrže na stol. Unuk zame škrahljicu i ju otpre pak začudjeno veli: „Aber Opa, mit dem Rasiermesser kann i di net rasiern, des is jo gonz rostig!“ Stariotac Jive turobno klimne i veli unuku: „Vidiš sinak, sve ča se ne hasnuje, zahrdjavi!“ Jivin unuk je putem domom razmišljavao o svojemu staromuocu i njegovoj staroj britvi.

Pave na putu domom (odlomak)

8.

Pave se je s bratom Francom već puta pominao o njevoj situaciji. Obadva su bili dosta stari. – Pave skoro 24 a Franc 25 ljet – da bi si mogli zaslužavati i obitelj imati, za ženu i dicu se skrbiti. A ča su imali? Ništa. Ništa se nisu naučili – Franc bi bio rado nastao zidar ili stolar a Pave frizer ili krojač – i ništa nisu imali, još i pratež na njegovom tijelu zapravo nije bila njeva. Dostali su ju od svojih roditeljev. Pave nije znao kako je došlo do toga ili ki je nje dao zapisati, na svaki način su obadva bili jur nekoliko ljet člani Socijalističke partije, ka je pravoda u medjuvrimentu bila prepovidana. Dakle je ovde ufanje i mogućnost poboljšanja situacije ispalo. Ča da ada djelaju? Kad je Pave jednoč bio sam i se ćutio neopažen, pogledao je na sebi doli, protegnuo ruke mrvu najper i je shvatio da ništa drugoga nima za svoju budućnost nego samoga sebe i da on drugo ništa nije nego upravo on sam. Jedini kapital za Pavin budući žitak je bilo njegovo tijelo i njegov duh, ada mladost, zdravlje, volja za djelo i marljivost. Tribalo je sada samo kade tade uložiti te vridnosti.

– Zbudi se Pave! Čuješ, zbudi se! Zutra jutro gremo Željezno na musterungu*.

– Ča je? – Pave je ćvrsto spavao i nije odmah shvatio ča brat misli.

– Za volju Božju, Pauč, zbudi se! To je važno! Čuo sam da je zutra u Željeznu musterunga za SS. Mi dva gremo isto tamo, ča veliš? Morebit ćedu nas zet.

– Nas zet? – ponovio je Pave.

– Zač ne? Ur su čisto druge zeli. A kad pak jedno vrime odslužimo ćemo dostat kade djelo, ‘nako znaš, kot Lorenc, naš bratić, ki je bio kod Reichswehra*...’

Poslidnje riči su dalje glušale u njegovi ušima kad je Pave opet zaspao... – Kod Reichswehra... Da, oni ćedu pojti Reichswehru ili SS-u*? Pak ćedu imat ča za jist, i lipu pratež, a na kraju ćedu dostat djela, a ki ima djelo ta si more ženu...

Drugi dan su se rano stali, lipo se umili i podbrili, oblikli su svoju najlipšu pratež* i se otpravili u Željezno. Otac i majka su se pravoda ćudili, morebit su bili i zabrinuti, ali ništa nisu rekli. Ali i ako bi bili ča rekli, Franc i Pave bi se i tako bili otpravili toj musterungi. Morali su iskoristiti tu priliku ka im se je nudila. Gdo zna, je li će dojti još neka druga. Kad su bili na pol puta naložio je nje jedan trgovac ki se je s konji vozio u varoš. Bilo je protulićno vrime. Sunce je svitilo, marelice i ćrišnje su jur cvale a ptice su si jaćile. Samo na horizontu su se spravljali škuri oblaki.

Ćim su dohadjali bliže k cilju, tim jaće im je tuketalo srce. Ćutili su je ča do vrata, kade je tucalo na žile, tako da su bile napete. Napeti su im bili i živci. Ćedu nas zeti, ćemo odgovarati njevim predstavljanjem i potribovanjem? Kad su stali pred ogromnom zgradom, postali su si nesigurni i ćutili su se jako mali. Papire su pravoda imali pri sebi, ali ćedu im ča hasniti? Ćuli su, da su Nimci jako toćni i oštri i da potribuju odredjenu velićinu i težinu. Plave oći i blond

grivu su imali. To je morebit dobro za početak. Hodnik na kom su čekali je bio jako dužičak. Čekalo je dost mladih junakov, svi od prilike u njevoj starosti. Da ovolikimi kanu pojti SS-u nisu znali. I dok su čekali je broj nastajao sve veći i veći.

Pave je konačno stao pred činovnikom ili oficirom, ili je bio vračitelj? Sve je išlo kot u sanji. – Name? – Paul Cvitković. – Paul Zwitkowitz. – Größe? – Einsachtzig. – Gut. Gewicht? – Ovde je nastala pauza. Za Pavu je to bilo jako neugodno. Kako more ovomu človiku objasniti da ne zna kako težak je i da se u njegovom žitku još nikada nije zvagao. To dosle nije bilo potribno. A kade bi se bio zvagao? Doma na svinjski vaga?

– Mensch, wissen Sie es oder wissen sie es nicht? – Nein, ich weiß es nicht. – Ne, ne znam – rekao je Pave i si je mislio: – Sad se je sve odlučilo. Sad znadu da me nećedu zet. – Onda se postavite ovde na vage – rekao je oficir po nimšku. Pave je posluhnuo. Postavio se je na vage a činovnik je ča brundao, ča Pave nije razumio, ali ča je glušalo kot – ...kommt sich vorstellen und weiß nicht einmal... – Uniformirani je osobno išao pogledati ča vage kažu. Morebit već nije imao povjerenja u Pavu. – 70 Kilo, Donnerwetter! Augenfarbe? – Blau. I dalje je išlo po nimšku: – Bolesti u obitelji? – Nikakove. Pave nije tribao lagati. Gdo je doma obetežao je umro ili se je vrijeda opet stao, zato kad je djelo na njega čekalo ko se je moralo udjelati i ko ga je zvalo.

– Dobro, čekajte vani. Sljedeći prosim – viknuo je uniformirani. Pave je razumio da je otpušćen, prignuo je malo glavu kot da bi se oprostio i išao je van.

Kad se je opet našao na hodniku mislio je, da ćedu mu se koljena svaki hipac sagnuti i da ga već nećedu nositi dalje. Druge mladence je kumaj vidio ili čuo. Vrtilo mu se je u glavi, ne samo zato kad jur dugo ništa nije bio jio. Sve je išlo tako šikano. – Kade je nek Franc? Je on išao pred ili za njim nutar? Ča će sada biti? Čedu morati dugo čekati? – Konačno vidi Franca. Na obrazu mu se vidi da ča nije u redu. – Tebe su zeli, mene ne. Pretežak sam – rekao je Franc. I otpravili su se domom. Kad su tako koracali, ćutio je Pave kako su mu koljena očvrtnula i kako su mu koraki nastali sve sigurniji.

***musterungu**, musterunga, nim. = novačenje

pratež = odijelo

Reichswehr = vojska

SS = Schutzstaffel

Teta Bare ili tajna smrt

Bila je jednoč jedna babica imenom teta Bare. Nikomu nije bila na kvar, a je li je bila komu na hasan se nije dalo lako reći. Ča je na njoj bilo zvanaredno je, da je rado pohadjala pogrebe. Zapravo nije smila faliti na nijednom pogrebu. Ako bi se to bilo kadakoč dogodilo (ča se zapravo nije), svi bi odmah znali da je na smrt bolesna.

Starica si je bila nemer nakanila, dobro upoznati smrt prije nego sama umre. Kako neka človlak upozna smrt ako ju ne vidi, ako se ne suoči s njom? Tako kako človlak ne zna ča znači biti tužan ako je uvijek bio veseo, ili gladan ako je svenek bio sit i kako ne more cijeniti zdravlje ako nikada nije bio bolestan, tako – bila je osvidočena – človlak ne zna ča je smrt ako ju nikada nije upoznao ako je uvijek boravio samo med živimi. Tako je teta Bare pohadjala pogrebe kot človlak, ki tako dugo gleda u dibinu škure* jame dokle ne bude vidila dna.

Za nje starost je teta Bare imala dosta hitre noge. Kad su ljudi vidili kako se pašći po selu, pitali su: Kamo grete, teta Bare? A ona je odgovorila: Na cimator? ili Na pogreb! A ako je pak gdo odgovorio: Ali denas gor nij⁶ pogreba, nijedan nije umro! Nasmihnula mu se je samo i mislila je pri sebi: Ča ti znaš, jutro još veseo i zdrav, a zvečera mrtav. I koracala je živo dalje.

Pri dvorenju* mrtvacu i pred svakim pogrebom pogledala je teta Bare mrtvacu i ponekad je dugo gledala u njegovo lice, duglje nego drugi ljudi, a pri različni pogrebi išle su našoj babici različne misli po glavi. Kad je umro jedan muž, ki je imao raka debeloga čriva, mislila je pri sebi: Hvala Bogu, imam sva moja čriva u trbuhu. A kad je kogula*, ka je bila usmirena na štakore, zabludila i trefila nekoga muža ravno u srce, mislila si je: Kako veselo još tuca moje srce! A kad je muž nje družice umro od raka na pluću, ona s veseljem diboko zdahne i čuti kako se dižu i spuščaju nje prsi.

Zemlja, naša mati, tijelu stan će dati,
o mili Jezuš primi naše duše.
Žarko sunce meni neće već svititi
ar će moje tijelo prah i pepeo biti.
O lahku noć tako, sve milo i drago,
ja sam jur u pokoju kamo svi moraju.
Jezuš, moj ljubljani, posluhni glas meni,
zami dušu moju na vijek na diku tvoju.

Dugo potom kad je pokop jur bio završen odzivala se je ova pjesma u ušima tete Bare.

S velikim zadovoljstvom pomisli najzad na jednu situaciju, kada joj je pri pogrebu u susjedskom selu jedan muž prepustio svoje mjesto s riči: No dajte se starici sjesti. A bio je samo 10 ili 15 ljet mladji od nje. Nekoliko misec po ti njegovu riči umro je nenadijano. No, neće ta već tako čega reći ni meni ni bilo koj drugoj ženski, misli teta Bare pri sebi. Uopće joj se je tako činilo kot da svi oni – ili barem najveći dio od njih – ki su joj kada ča zloga željili ili ča porugljivoga rekli, ča ju je zatim bolilo, da su ada ovi ljudi vrijeda za tim umrli. Je nazadnje ona imala kakovu čarobnu moć? Je bila viška ili je svemogući Bog ispunio nje otajne želje?

Ča će od nje nek biti? I ako joj Bog dâ još zdravlja i dug žitak, znala je da neće već jako dugo moći pohadjati pogrebe (preduvjet je bio da ju budu i nadalje tako dobro nosile noge). U

medjuvrimenu redila se je – kot se je i cijeli svoj žitak – po pravici po koj se je jur redila nje majka i staramajka: Moli kot da bi jur zutra umrla a djelaj kot da bi na sve vijeke živila! Jedno je naša baba znala gvišno: Svejedno koliko pogrebov će još moći pohoditi i svejedno je li će konačno otkriti tajnu smrti, poslidnji pogreb na kom će diozeti bit će nje vlašći.

***dvorenje** = bdjenje uz mrtvački odor

kogula = metak

škure, škura = tamna

Mrkvari

Bili su jednoč dva zeci, ćemo reći da im je bilo ime Frida i Franjo. Veselo su skakali simo tr tamo po šaroj sinokoši i zelenom polju, da bi našli ča za gristi, kad najednoč dojdou na neki lapat, na kom su rasle mrkve. „Frida“, zavikne Franjo, „poglej, ovakovoga ča oš nismo vidili! Ovde bojse rastu samo mrkve. Ovo nij za vjerovat, kot da bi bili u šlarafiji*!“

Dokle je Franjo još govorio, poduškiuala je Frida mrkvovu cimu, i pritom joj se je nosić gibao gori i doli, kot je to kod zecov navada. „No jo, lipo i dobro“, odgovori Frida, „ali ki će nam ove mrkve spuknut ili skopat? Mi smo već interesirani na tom, ča raste zdola, pod zemljom, ča ne?“ Pritom je pravoda imala potpuno pravo, to je morao i Franjo priznati, ali rekao nije ništa, jer je znao, da žene ne samo imaju skoro svenek pravo, nego kanu imati i zadnju rič. On je mrvu dalje odskakljao, kad najednoč zavikne: „Frida, friško dojdi simo tr poglej, ča ovde leži!“ I kad Frida doskaklja k njemu, vidi i ona, zbog čega je Franjo bio tako zbunjen. Onde je ležao cio kup mrkve, kot kad bi si ju bio negdo napukao, a pak ju ležati ostavio.

„Fantastično“, krikne Frida. „Hodi, ćemo je veljek pojist, nako sam jur tako gladna!“ I tako su se s apetitom dali prik tih lipih mrkvov, ke su im se činile, kot kad bi ih negdo bio napukao samo za nje. A kad su se nažerali do sitosti, veli najednoč Frida: „No, moj dečko, mislim zečko, sad, kad smo se tako dobro najili, bi se mogli i malo poljubit...“ – „Zaistinu?“ Čudi se i ujednom veseli se Franjo. „Da, nako znaš, da to udjelamo, zač smo mi zeci poznati...“, odgovori Frida mrvu razvlačeno i tako, kot da bi joj u tom hipcu uopće ne bi stalo do seksa. Nato se Franjo malo zdigne ili pothupi – kot se kod nas veli – da ispuni Fridinu želju. Pritom još friško digne svoju glavu, da vidi ča se naokolo djela i da provjeri, je li se ne približava kakova pogibelj, kad najednoč zaoblīči nešto, ča se je svitilo i ležalo med mrkvovimi redi. „Frida, mislim, ovde ča leži. Hodi, to si gremo pogledat!“ I Franjo skoči par redi mrkve dalje, da vidi ča je to. „Nij li ovo križ?“ – „No pravoda je ovo križ“, odgovori Frida, ka se je odmah popaščila za Franjom. „Ali kako je dospio simo?“ – „Dobro pitanje“, odgovori Franjo. „Premisli nek, Frida, ovde leži križ, a mi bi se bili ovde ljubili!“ – „Mislim, da bi nam Bog bio oprostio!“ odgovori nato Frida. „No da, ali križ je ča svetoga, ta se ne samo tako krajhitili!“ To su znali, kot se vidi, još i zeci. „Morebit su oni, ki su spuknuli mrkvu i križ krajhitili, jer je nje

morebit ki presenetio, tr su se morali pašćiti* ili pobignut“, mudrovala je Frida. „Joj, kako sam ponosan na nju, moja žena je pravi Sherlock Holmes“, mislio je pri sebi Franjo.

A glasno je rekao: „Frida, reci mi, ko selo je ovde va blizini, kade smo uprav seda?“ – „No Trajštof, Franjo, ća to ne znaš?“ odgovori mu Frida. „O Bože, najednoć mi je ćemerno va želuci“, počne zdvajati Franjo, pak u svojoj zdvojnosti još doda: „Sad smo je požerali!“ A Frida ga pita: „Koga smo požerali?!“ – „No Mrkvare, Trajštofće!“ uzvikne Franjo.

Frida ga u tom hipcu malo prestrašeno pogleda a pak se počne smijati. „Ali poj, mi smo požerali mrkve, no to ne Mrkvare!“ – „Si sigurna?“ pita Franjo. „Sigurno sam si sigurna“, odgovori Frida. „Ako pogledaš naokolo, onda vidiš ovde još dost Mrkvarov, ća ne?“

*pašćiti (se) = požuriti (se), žuriti
šlarafji, šlarafija, nim. = zemlja dembelija

Tumari

Sigurno je zanimljivo, kako su stanovnici naših sel došli do svojega nadimka, bolje rećeno, kako ili po ki kriteriji su im ga dali njihovi susjedi, ljudi susjedskih se! Neka imena odnosno neki nadimki se daju kako-tako razložiti i objasniti, ali nadimak „Tumari“ za Vulkaprodrštofće? Svi znamo, da oni na nijedan način nisu tojkavi* ili tumi*, nasuprot: mnogi od njih su spametni, nadareni, jako angažirani i uspješni.

Poznamo jedno ili drugo tumaćenje, kako su Prodrštofći došli do svojega nadimka. Na primjer neki tvrdu, da su Prodrštofći prlje, kad su ljudi morali dugo i mućno djelati na polju i u vinogradi, davali njevoj dicit sredstva, od kih bi spali i tako dali mira, a od tih sredstav su pak... Iskreno rećeno, ja ne vjerujem u te teorije.

Jedno drugo tumaćenje, kako su Prodrštofći došli do svojega nadimka, ćula sam od nekoga Klimpušća, ki zna povidati svakorjaćke štorice, tako i sljedeću. Kad su ga naime jednoga dana u nekom kafiću podbadali, da je „Loznjak“ – a muž, ki ga je najveć dražio i podbadao je bio Prodrštofć – povidao im je ta „Loznjak“ sljedeće: „Kad je bila prva selidba narodov, znaš ti odakle su onda došli ljudi?“ počeo je Klimpušć obrativši se na trubavoga Prodrštofća. „Ne“, odgovori ov, „odakle bi znao?“ Nato ga Klimpušć uputi: „Došli su od istoka, bolje rećeno od jugoistoka“, razlaže on i kaže prema ugarskoj granici. „A kad su došli na brig, kade sada leži Klimpuh, pogledali su doli u dolinu i neki od njih su rekli: „Ovde ćemo ostat. Ako dojde poplava smo ovde na brigu sigurni.“ Tako su i učinili a ostali ljudi išli su dalje. Kad su pak došli iz briga doli do križanja, tamo kade sada stoji benzinska pumpa, vidilu su tablu, ka je kazala na desno i na koj je stalo: Siegendorf/Cindrof. Oni, ki su znali štati, išli su dalje prema Cindrofu, a ostali išli su u Prodrštof...“ Neki od nazoćnih muž su se smijali.

Ja ne vjerujem, da je tako bilo. Postoji ali još jedna prića ili štorica, kako su Prodrštofći došli do svojega nadimka.

Za ovu priču ili štoricu moramo poseći daleko najzad u prošlost, zaista daleko, naime ča do stvaranja svita. Kad je naime Bog človika stvorio, načinio ga je od zemlje, od ilovače. Moremo si ada mirno predstaviti, da je imao čuda djela, akoprem je on bio Bog, a o Bogu smo se učili da je svemoguć. Ostanimo ali pri sasvim človičjem kipu, kako Bog od ilovače načinja tijesto. Tada ga vidi Petar kako se muči i mu u svojoj priskočnosti ponudi da mu pomore. Bog se najprvo začudi a pak iz pomilovanja privolji – jer kot smo jur rekli je Bog svemoguć i zapravo ne bi tribao Petrovu pomoć – i tako su se obadva dali na posao. Načinjali su male ljude, ke ćedu pak kašnje – uvijek kot muško i žensko – pospušćati na zemlju. Danas znamo, jer nas moderna znanost to uči, da se človik nije pojavio samo na jednom mjestu svita, nego na već mjestov.

Tada veli Bog Petru: „Dost smo ih ponačinjali, u budućnosti ćedu se pak morati sami pomnožavati, da ih bude već na svitu. Hodi Petar, pospušćat ćemo je na zemlju, da budu rasipani po svitu.“ Kad se ali Bog ogleda na te ljude ili dedljace, ke je Petar načinjio, ga malo trgne i on se prestraši, ako se to od Boga uopće more reći. Dedljaci naime, ke je Petar načinio, nisu bili jako lipi, a ako smo iskreni, izgledali su svakorjački: škiljavi, malo plantavi, no a neki su izgledali kot kad bi bili tojkavi.

Bog je bio zahvalan Petru, ča mu je pomogao i ga nije hotio uvrijediti tim, da odbije njegove dedljace, zato mu veli: „Dobro Petre, dajmo se na posao, ali prosim te, glej, da samo kaj-taj spustiš jednoga od tvojih dedljacev, od tvojih ljudi na zemlju, si me razumio?“ – „Razumio sam te, Bože“, odgovori Petar i oni se daju na put.

Petar je imao svoje male ljude ili dedljace u pregači, šurcu ili fertuku, koga si je bio zavezao oko boka. Polako i pažljivo je spuščao kade-tade jednoga ili dva od svojih stvorenj na zemlju. Tako je išlo dalje i sve bi bilo u najboljem redu. Kad su ali došli u krajinu Vulkadoline, otprilike tamo, kade sada leži selo Vulkaprodrštof, razvezao se je Petru najednoč šurc i svi ostali dedljaci rašicnuli su se na tla. Rado bi bio zamučao ča mu se je stalo, ali to se nažalost nije dalo...

Tako sam vam sada uvadila i ovo tumačenje, kako su Prodrštofci mogli dojt do svojega nadimka.

***tumi**, tum, nim. = tojk, budala, glupan
tojkavi = bedasti

Odziv dušnoga spoznanja

S Trga svetoga Marka se ganem Kamenitom ulicom, pojdem krez Kamenita vrata, kod svetoga Jurja skrenem nadesno na Radićevu, zatim prik Krvavoga mosta na Tkalčićevu i veljek desno Splavnicom na Trg. No samo ča stupim na „plac“, veljek ga ugledam. Akoprem sidi visoko, jako visoko i ne gleda ljude, nego gleda negde u daljinu, meni se vindar čini, da me nekako pod okom vidi i zna, da sam došao na „njegov plac“. I ja znam, da nij preveć srićan, kad me vidi u srcu Zagreba i da me gleda teškoga srca. Ja znam, da je on u pravu, da ima već nego dost uzrokov jadati se na me i ne nek na me, nego i na sve moje rodjake i zemljake, jednostavno na sve, ki se denas nazivaju Gradišćanskimi Hrvatima, no on je je poznavao kot zapadnougarske Hrvate. On! On se zove ban Josip Jelačić!

Ja znam, da nisam kriv, ali svi, ki slišimo bilo komu narodu na ovoj zemlji, nosimo sa sobom ili u sebi zvana Adamovoga istočnoga griha i pojerbane* skrunje* griha svojega naroda, ke nam neće oprati niti krsna voda, niti kajanje. Ja to znam i zato me još već na srcu tišći ta grih, ta zločin, koga su pred stošezdesetimi ljeti počinili naši preoci.

Brate, sestro, neka misliti, da se ovo ne odnaša na te, da ti nisi iz toga sela. Ni ja nisam iz toga sela, ni ja tote nimam nikakove rodbine, a ipak ćutim, da sam jerb onoga istočnoga griha Gradišćanskih Hrvatova, ar ban Jelačić ga takaj još nij pozabio. On se još svenek jada... I zato ja kanim oprati ov grih, utoliti svoju dušu i slušati odziv svojega dušnoga spoznanja krez pisanje ove štorice. Ada, ki ima uši, neka sluša!

Svaki človik nosi u sebi strah od smrti. I oni, ki štimaju, da se smrti ne boju, samo se kanu oklopiti od ove teške ćuti straha. Nigdor ali ne zna, kade se rastrgne tanka nit njevogova žitka. Tako su mislili i tri hrvatski vojaki – Štef iz Varaždina, Josip iz Požege i Mirko iz Karlovca – kad su 11. septembra 1848. skupa s već od pedeset tisuć vojakov pod peljanjem bana Jelačića prelazili rijeku Dravu i ulazili u ončas ugarsko Medjimurje i ostalu Ugarsku, da bi potukli ugarske revolucionarne čete i izborili prava za svoj narod. I nisu se plašili domaćega stanovništva, ar je njev zapovidnik zapadnougarskim Hrvatima i Nijcem oglasio, da se priključu njemu, ki gre cesaru na pomoć i da ne slušaju ugarske buntovnike, ar su to izdajnici austrijanskoga cesarstva.

Po bitki kod Pákozda su se hrvatski vojaki raspršili po zapadnoj Ugarskoj. Štef, Josip i Mirko su zizma izgubili vezu svojoj kompaniji i bludili su u krajini med Sambotelom i Kisegom. I nisu znali, kade se rastrgne tanka nit njevoga žitka. Kad su prihadjali u dušeću dolinu rijeke – svejedno kako se ona zvala, mer krez svako naše selo teče kakova rijeka ili barem potok – o svojoj smrti još nisu ništ slutili, akoprem su ju jur nosili na svoji hrbati. Od svojega odlaska iz Varaždina nisu se još ćutili toliko sigurni kot sada u ovoj dolini. Znali su, da ovde živu Hrvati, njeva krv i rod, ada ljudi, ki će držati skupa s njimi.

I kad su došli u hrvatska sela, bili su gladni i žajni, ali nisu ništ kanili dostati zaman, nego su ljudem nudili ča prodati. „Brate! Prijatelju! Kupi! Jeftino dajem! Kupi bilo šta! Evo, u

naprtnjači imam usnu harmoniku, nož, zrcalo, češalj! Kupi, brate! Molim te, kupi! Rodjo, kupi, em smo Horvati!”

I neki su i ča-to kupili. Fabijanić je kupio usnu harmoniku za pedeset krajcarov i Meršićka je kupila nož, samo nje mala kćerka se je plakala, ar jedino njoj mati nisu ništ kupili. I tako joj se vidilo ono malo zrcalce, ke je Mirko spuknuo iz svoje naprtnjače. Ali mati Meršićeva su nek kričali: – Muči! U vodu poglej, zdenac ti je najvekše i najbistrije zrcalo! Ali Mirko se je vadio s majkom, oči joj metao, da je skupa, da ne kani dicit kupiti malo zrcalce ili barem črljeni češalj. – Nemoj, majko! Nemoj!

– Da, mer ja dobro znam, da to nij tvoj, da si ga gvišno komu ukrao!

– Nemoj, majko, moj je! – branio se Mirko.

– Pak se jur jednoč odluči! Ili je tvoj ili nij tvoj!

– Pa koji vam je vrag, majko. Tko kaže, da nije moj?

– Nigdor ništ ne kaže, ali ti veliš za češalj: ne moj, ne moj!

– Ne, majko, ja sam rekao „nemoj“!

– A ki vrag je opet ta rič?

– To sam vas samo molio, da ne branite malo, ako želji imati češalj.

– Moli se nek va crikvi, ti potepuh jedan!

– Majko, oprostite, mi nismo nikakvi potepusi, mi smo vam hrvatski vojnici!

– objašnjava Josip.

– No? Nisam rekla, da ste to ukrali! Našim ste ukrali!

– Vašim? A tko su vaši? – umiša se i Štef.

– Hat, a ki bi bio? Ugri!

U medjuvrimenu se je nasred sela skupaspravilo čuda ljudi. Denas je u selu bermanje*, ča ćeš, i u ovu revolucionarnu dob crikva ima svoje dužnosti. I zato je u selu čuda ljudi. Svi su dotekli, da bi vidili one čudne vojake u nepoznati uniforma, ki govoru tako, da im čuda toga razumu, ali čuda i ne razumu.

– Za volju Božju, ljudi, kako vi možete držati Madjare za svoje vojnike?! Mi se ovdje borimo i za vaša prava, za prava svih Slavenov!

– Ištenem! Panslav! – zakriknuli su školnik. – Ljudi, ste čuli? Uprav denas su nam gospodin prodikovali, da se tribamo čuvati takovih banditov, ki dohadjaju s juga! I mi Hrvati ovoga kraja, moramo skupadržati s vojskom Kossuth Lajoša! S njim su naši muži i junaki!

– Tako je! Tako! – kima glavom množina.

– Éljen Kossuth! Éljen Magyarország! – kriči školnik iz svega grla.

– Éljen! – odgovara mu cijelo selo.

Meršićka s kćerkom je pobigla. I vojnici vidu, da se je množina obrnula protiv njim i proteču za njom. Ali za crikvom ju opet zaoblíču.

– Majko, nemoj bježati, vrati se! Ne boj se nas! – Štef je dosignao mater i dao je divojčici češalj.

– Neka ništ davati! Nimam ni krajcara! Daj, Liza, češalj mu vrni najzad! – zapovida kćerki.

– Bogati, ženo! Gladni smo, žedni smo, ali nismo izrodi. I ja imam kod kuće takvu djevojčicu, tamo u Hrvatskoj, u Požegi. Znam ja, da se ona tome raduje – i obrne se divojčici.

– Ostavi, mala, to ti je poklon od hrvatskoga vojnika. Ostavi za uspomenu i sjećanje! – veli Josip i još i pogladi malu Lizu Meršić po licu.

Josip, Mirko i Štef su bili u središću pažnje cijeloga sela. Ali nisu je prijeli kot drage goste, akoprem i u ovom kraju valja, da je gost kralj. Svi su im se ugibali i na ulici je ubajali kot grintave mačke. Nigdor je nij ponudio jilom ili pilom, da još su je i sproganjali iz dvorov, kad su si kanili napuljiti vidro vode iz zdenca. Samo seoska dica se nisu bojala stranjnskih vojakov i činilo se, da je bolje razumu, nego njevi starji, ki je i nisu kanili razumiti. Dica su im gledala u zmučene obraze, na ki je je ča-to i vabilo i plašilo. Bila je to pokora, divljina, siromaštvo ili sloboda? Dica nisu znala, je li to pogled pokornoga sluge ili krutoga, ali pravičnoga hajduka. Ali bilo je to nešto iz njeve prošlosti, nešto pozabljeno iz žitka, o kom su im povidali nek stari ljudi, ki su se opet spominjali povidanja starih ljudi iz svojega ditiinjstva. Dica su slušala njim bliski jezic i u njevi srci se budila politikom zgažena slavska ćut i uzajamnost.

Još pred objedom je biškup svetom krizmom pomazao čela tridesetim dičakom i četrdeset i petim divovkjam i pot je točio ispod svoje mitre. Štef, Josip i Mirko su vindar prodali sva svoja dugovanja i zaslužili si nekoliko korun. Prodali su nepotribna dugovanja. Nepotribna? Da, ako si gladan i žajan, sve ti je nepotribno. Biškup je u krilo svete Matere Crikve dopeljao sedamdeset i pet ovčic i agnjacev. Svi su se utrudili. Vojaki i biškup. Biškup je po bermanju prošao na farof, na objed seoskomu farniku, ki je polag školnikovih riči opominjao seoske ljude, da se čuvaju banditov s juga. Da se čuvaju vlašće braće, da uvadu vlašću krv!

Bermanike i bermanice su otpeljali njevi kumi i kumice na gošćinu. U selu je opet sve bilo puno. Stani, krčme, ulice, dvori, svagdir se je jilo i pilo, negde bolje, drugdir manje i čemer-nije. Takovo je bermanje na selu! Ako su želuci puni, onda su i misli mirne ter od sitosti i razuz-dane. Jednoč za četira ljeta si gošćinu more pofrgunati* i ova siromaška dolina.

Naprtnjače vojakov su se spraznile. Ništ već nimaju. Ali ipak svaki od njih si je ostavio barem svoju pušku i bajonet. Ar bajonet nij nek oružje, bajonetom si moru odrizati i landicu od tvr-doga kruha, kusić slanine, ka se još i na ovom suncu nij rastalila, ar je pažljivo zamotana u bijeli našivani slavonski ubruščić. Ali barem pušku i bajonet mora svaki vojak imati pri sebi. Vojak prez puške je kot seljak prez pluga. Puška i bajonet su njegovu čuvari i zagovorniki.

Kakov je ovo žitak!, pomislu vojak. Ovi Hrvati ovde žeru i loču i oni, hrvatski voščani, ki su došli braniti i nje od mađjarizacije, imaju trpiti glad i žaju? Dogovorili su se, da nećedu popiti već, nego dva-tri krigle piva i još pred večer napustiti ovu dolinu i poiskati sigurnije mjesto za spalo negde u lozi. Tote negde za selom ćedu se pomoliti i zahvaliti Bogu, ča je je čuvao i krez denašnji dan, potom se zispu i rano jutro se ganu dalje prema jugu iskati svoje preživile bojne tovaruše po bitki kod Pákozda. Kolikimi su nek preživili? Ne znaju. Morebit su ostali oni jedini...

Spoteni i trudni se kumaj zarivaju med ljude u dupkom punu Izakovu krčmu. Pred rastokom su je muži tako stisli meda se, da su im skoro popucale gumbice na uniforma i popadale puške.

– Majku ti, pazi malo! – zazdivao je Josip, kad su mu pogazili bolnu nogu. Sjeo se u kut za vratu na pivom dušeći ili smrdeći lagav. Na koljena je vrgao čisti našivani slavonski ubruščić ter je raspokao slaninu. Ov ubruščić je spolom nosio sa sobom kot spominak na svoju ženu, ka ga s trojom dicom čeka u dalekoj Požegi. Ona je ovo konoplje posadila, plila, trlila i česala, prela i tkala i ov ubruščić je za njega i sama našivala. – E, bogami! odsapne Josip. Njegov zdih začuje cijela krčma.

– Ča grdiš Boga, vojak?

– Ne psujem, brate, samo se sjećam.

– Ti je tužno?

– E, tužno, brate, malo mi je tužno.

Najili su se, spili su pivo, kanili su naručiti i drugo, ali nigdor je nij slušao. K rastoku se nij moglo prerivati.

– Daj još pivo, brate!

Znova je nisu čuli. Trimi na rastoku je gledaju, oči imaju jur napite, nešto im govoru, ali oni je ne razumu.

– Kaj velite? – pita je Štef.

– Hrvacani! Čujte! Kade imate naprtnjače?

– Tamo u kutu, i kažu preda se.

– Prodajte mi i vaše naprtnjače, ja ću u nje miše loviti!

Odjednoč čuje cijela krčma i svi se lezgetaju na sva usta.

Štefu se knedla kotura doli gutom. Zbantovan je.

Ali ništ ne odgovara.

– I ja pravam* tako ča za golubinjak. Dajte nam naprtnjače dične Jelačićeve vojske za korunu!

– Brate! – umiša se Mirko. – Ostavi nas na miru. Mi smo pošteni ljudi. Razumiješ, šta ti kažem?

Razumimo te dobro. Ne kaniš za korunu, onda daj za dvi.

I krčma se sada kani lezgetati na svakoj bedavosti i svi kot črijeda* podivljanih divljih svinj gledaju nek na nje i njeve naprtnjače.

– No, ča veliš, češ prodati za dvi?

Štef se je rasperušio i zazdivao: – Bogati, daj dvije, pa uzmi! No, daj! Daj!

I ne nek on, ki je kanio kupiti naprtnjaču za dvi korune, nego i cijela krčma je zatišala. Ali Štef vas u jadu nij prestao izazivati: – Daj, bogati, daj dvije krune!

Pijanac zaman kani izloviti iz svojega žepa suknenih plundrov neki novčić.

– Nemaš, bogati, nemaš, prosjak si, prosjak si još veći nego ja...

Krčma se zabavlja. Dobro mu je rekao ta Hrvacán. Banditi su, ali podbadati znaju!

– Ja? Ja da sam prosjak?! Ja tvojega Jelačića panslavskoga! Ti ku... sin hrvaćanski! – i ritnuo je u njeve naprtnjače.

Podbadač je zbantovao ne samo njegovoga zapovidnika, nego i njegovu majku! To je u njegovom kraju jako ozbiljno! Ovu knedlu Štef nij mogao progutati. Nosnice su mu se

raširile, prsa su mu se zdvigla kot brig u potresu, šake je stisnuo tako, da je u nji pucala snaga i zloća. Ta pilac nij ritnuo nek u njegovu naprtnjaču, nego je ritnuo u njegovu dušu. Štef je najprvo prsti, prez ruk odrinuo muža od svoje naprtnjače. Ali krčma je kruta, svi obrazi se grohotno smiju i ta, ča nij mogao najti dvi korune, se sada srami. On mora dobiti drugačije, drapanjem*. On će mu isprašiti bundu! Ali on se kani tući s hrvatskim vojakom? On, vrebac s orlom? Ali plavi frankovac dava hrabrenosti i malomu vrepću. Ipak je udrio vojaka po obrazu. I to nij smio činiti. Ritnuti nogom u vojničke naprtnjače? To je čuda! Zbantovati njegovu vojsku i zapovidnika? To se ne more oprostiti! Pogrditi njegovu majku? To bi bilo strašno iz ust pogana, a ne kršćana! I sada ga još i udrio... Štef je zgrabio muža za prsa, zdvigao ga je i hitio nasred krčme. Zatim je stupio najzad med svoje tovaruše.

Krčma je to ocijenila eksplozijom smiha i presenećenja, ali veljek su se čuli i drugi glasi: – Oho, Hrvaćan! Zadrži! Neka ovako! Kod nas se ne smi posegnuti na muža, poštenoga seljaka! Ta človik je naš, a ti si stranjski!

Negdo je na njeve naprtnjače hitio sviću i jur se iz njih kadi. Vojaki je ne gasu, fućka im se na naprtnjače, samo iz njih zanimaju najpotribnija dugovanja. Ljudi na krčmi su dostignuli svoje. Vojaki su sada definitivno nastali siromahi.

– Braćo! Šogori! Kumovi! – kričao je muž, kad se je zdvigao s tla i opet je kanio udriti Štefa. Ali Josipova peščica, velika kot konjsko kopito, ga je znova poslala na tla. Ali ta užeranac, koga su seoski ljudi na krčmi gizdavo nazivali poštenim človikom, je i prem toga spolom kričao: – Ču ga ubiti, ću ga ubiti... Hrvaćana jednoga!

Krčma je zanimala. Vojaki su se nanovič povlikli u kut k svojim prežganim naprtnjačam i pivskomu lagvu. Josip je skupavrgao svoj bijeli slavonski ubruščić, zataknuo ga je u žep i obisio naprtnjaču na ramen. Vojaki znaju, da je stara dob projti. Sada se jur zaistinu grah češe. Iskadilo se je i ono zadnje ufanje, da će oni, hrvatski vojak, najti potporu u ovom hrvatskom selu. Ne kanu ni piva, nisu već žajni. Napili su se gorkoga pelina, Hrvati u ovom kraju su je napojili kot Židovi Jezušna na križu, kad su mu napunili gubu octom. Svoji svojega... S počrljenimi obrazi nešto mrmrljaju i išću vrata. Ali obadvoja vrata su začepljena pijanimi i znatiželjnimi obrazi.

– Koga su umorili? – kriči zmožan glas. – Kade je? Povijte mi, koga su umorili? Na krčmu je narinuo veliki i zmožni muž, vekši od Štefa, Mirka i Josipa. Išće umorenoga. Našao ga je nasred krčme, kako leži na tlu doli trbuhom i naliguje na lakte.

– Farnik su me poslali, da na krčmi Hrvaćani naredno kanu koga umoriti. Šogor, su tebe kanili umoriti?

– Da, mene, šogor. Mene su kanili umoriti – tuži se ležeći i sada ohrabljen kriči kot grintoš*, ki zazire za plotom. – Prosjak, ti si prosjak, imaš pinez kot žaba perja... Ni orsaga nimaš, ni vojske, ni bana... Kakov si ti vojak?!

Kani se zdvignuti s tla, ali glava mu se zamotala od plavoga frankovca ino Josipove peščice.

Ali ta, ki leži na tlu, je kot mali jadoviti kucak, spolom kriči i grabi šogora za ruku:
– Braćo! Šogori! Kumovi! Mlatu me! Ne vidite?

Hrvaćan me je ovako pešćicom...

U kut, kade su stali hrvatski vošćani, je doletilo prvi krigel. Odlomki staklenih kriglov su padali na njeve uniforme i naprtnjače. Staklena godina je začela curiti na vojničke kape. Tuća staklenih krhotin buba po njevi glava i obrazi. Zviranjki krvi im jur curu po lica k ustam. Mirko je poflaknuo krv iz svoje usnice. Štef si krije svoju glavu naprtnjaćom, ali kumovi i šogori ga ritaju nogami u košćice, užerani seoski seljaki se na njega višaju kot lovaćki kucki na ranjenoga jelena. Samo krćmar Izak krići: – Ljudi, ća to stvarate, ća vam je ov ćlovik naćinio? Ostavite ga!

Znamda se spomenuo spodobnoga Pilatovoga pitanja njegovim preocem: „Kakovu tužbu imate na ovoga ćlovika?“ I dobro zna, kako su mu onćas odgovorili Źidovi: „Kad on ne bi bio zloćinitelj, ne bi ga naprikdali tebi!“ Ali ovi ljudi, ovi hrvatski vojaki nisu bili zloćinitelji, oni su bili nek gladni i Źajni putniki, ki su dosle zaman iskali svoju kompaniju.

Ali seoski ljudi nisu ćuli njegov krik, ar su uprav sada dostali apetit na utipanje* i kanili su si spuniti volju na ovi prezmoćni vojaki. Zaman je krćmar odvaja od vojakov, krvoloćni drapuri su se sletili kot grabeŹljive ptice i svaki od njih kani u vošćane šćuknuti, udriti, mer oni su im udriili šogora.

Mirko ima obraz širok, ćuda šakov na njega stane, ali skubnjakom* ni to nij dost, na!, ovde imaš još jednu po hrptu i jednu za kuma po nosu ter za drugog kuma u trbuh!

Mirko se najednoć vas potresao i hitio je doli sa sebe sve muŹe kot zmoŹan vuk pastirske kucke i zakriknuo je:

– Pomaknite se! Odstupajte odmah, jer ću vas sve ovim bajonetom poklati kao ovce!

Pravo je na njegovoj strani, ali snaga i moć na drugoj. U kutu je zapišćala Źena, krikli su i muŹi, ar Mirko ne ćeka, u ruki drŹi bajonet iz svoje puške, ono zadnje, ća još nij prodao i nigdar ni kanio prodati, ar vošćan nigdar ne zna, ća će mu se u dalekom svitu stati. Mirko, Štef i Josip si ovimi bajoneti moru izrizati put k svojim Źenam i dicit i ne dati si razrizati svoja tijela uhami pivskih kriglov. I ovi vošćani su pravi junaki, u jednoj ruki puška, u drugoj bajonet. Puška i bajonet otpiraju put k vratam. Ki neće ugnuti...

Ali najednoć je dotekao jedan mladi junak, zapravo još dićak, jedan od denašnjih bermanikov. Priskoćio je Štefu i rekao: – Dobri ljudi, ća to za volju BoŹju stvarate? Majka su me poslali, da... – i stao se na put bajonetu. Ali Štef je gledao nek na otprta vrata, nij vidio dićaka i zato se nij zastavio. Ošćrica njegovoga bajoneta je preudrila u livu stran dićakovih prsov. Štef zna, da je pogrišio, kani još friško izvlići bajonet, ali to jur ne gre, ar je dićak pao na tla s ošćtrim bajonetom u prsa.

– Brate, nisam te htio ubiti, nikoga nisam Źelio ubiti, sam si se nabo na bodeŹ, sam, dok još zadnji puta izdahneš, posvidoći mi to! Nisam htio nikoga ubiti, nikoga!

- Ubite je! Umorite Hrváčane, bandite, stipnjake, ki umaraju naše dičake!
- Braćo! Nemojte nas ubijati!
- Bodite je!
- Molim vas, ne, nemojte, braćo Hrvati!
- Panduri! Ljudi, panduri gredu! Bižite!

Kasno je. Kasno je za hrvatske vojake. Štef je oćutio bod pod livim pazuhom. Mirku su uboli ravno u pluća i udrili ga flošom po glavi i Josipa su nožem, koga su kupili uprav od njega, uboli ravno u srce. Vojaki su spali polag mladoga bermanika na svoje puške. Samo Štefov dobar i oštar bajonet je zrastao iz dičakovoga srca.

Kad su došli panduri, podivljani seljaki su još svenek ritali u mrtve vojake. Prestali su stoprv, kad je je komandant pandurov opomenuo, neka se razajdu. Na mjestu čina neka ostanu samo oni, ki su sve ove poumarali. Štef je još kratko otpro oći, još nij bio mrtav, usta su mu se gibala, ali njegovu poruku jur nigdor nij ćuo. Pandur je zeo zrcalo, koga mati Meršićeva nij kanila kupiti za svoju kćerku, primaknuo ga je njegovomu velikomu nosu i kad se nij orosilo, izjavio je: „Mrtav!“

Panduri su iz kožne torbe ispukli veruge i prez pitanj su je vrgli onim, ki su stali najbliže.

- Mi ga nismo umorili, mi smo se nek gledali, objašnjavaju presenećeni kumovi.
- Ja znam, vi niste ništ. Vi ste je samo utipali. Ali ubol je je barem jedan. I toga ćete mi uvađiti na štaciji ili pred sudom. I ako bude potribno, onda će pred sud pojti i cijelo selo! Hajdi! Idemo!
- Mi ga nismo...
- Tišat! Idemo! I prez rići...

Krćma je zamuknula. Preplašila se je smrti.

Tri panduri su otpeljali ćetire svezane kumove na pandursku štaciju. U selu će sada kipiti kot u kotlu. Pri umoreni je kot straža ostao sam komandant. Nij doslobodio, da je pobadnu. Ča do dolaska oblasti moraju ostati ležati tako, kotno su spali. Krćmaru su dopustili, da bijelom plahptom pokrije truplo mladoga dičaka. Josipov obraz je komandant pandurov pokrio njegovim našivanim ubrušćićem, na kom se jur nij moglo raziznati, ća je pofarbala krv i ća je našila ruka njegove ljubljene žene.

Stoprv ćuda, ćuda kašnjje, kad je ruska vojska slomila otpor ugarskih buntovnikov i cesar se je opet smio vratiti u Beć, su Josipovoj ženi u Požegu poslali sva dugovanja, ke su panduri našli kod njega. Zapravo nek malo pinez, škrabljicu za tubak i ov krvavi ubrušćić. To je jedino, ća je ovoj Slavonki ostalo od nje muža i po nje mužu.

Hrvatske vojake su zakopali, zapravo nek zagrebli kot grintave kucke zvana cimitora u nepoznati grob. Pokidob je seljaki nisu ubili u borbi ili bitki, morali su po svršetku revolucije i pobijenju buntovnikov praćeni od cijeloga sela pred sud u Šopron. Tri muži bišu odsudjeni na smrt i višani, petimi su dostali šezdeset batin prik hrpta i zadnjice i sam farnik je dostao

ljetu dan uze, ar da je nahuskaio narod na hrvatske vojake i potom je nij kanio pokopati na kršćanski način. Svist, da su Gradišćanski Hrvati dijel i kićica vekšega materinskoga naroda, bila za dug, dug čas zadusena.

Ali ja sam poslušao odziv svojega dušnoga spoznanja i pokajao sam se za istočni grih svojih prece, koga neće oprati ni krsna voda. I kad gledam ta strogi pogled bana Jelačića na zagrebačkom trgu, ko nosi njegovo ime, još dandanas čujem one Štefove riči:

– Brate, nisam te htio ubiti, nikoga nisam želio ubiti...

Nij kanio, a vindar je ubio... i njega su ubili, a morebit takaj nisu kanili.

***bermanje**, ug. = krizma
črijeda = stado, krdo
drapanjem, drapanje = tučnjava
grintoš = grintavac, jadnik
Istenem! ug. = O Bože!
pojerbane, pojerban, nim. = naslijedan
pofrgunati, nim. = priuštiti, dopustiti
pravam, pravati, nim. = trebati
skrunje, skrunja = ljaga
skubnjakom, skubnjak = svadljivac
utipanje = batinjanje, tučnjava

Mrzla preravska jesen 1948.

Zbočna cesta med Starom i Novom Preravom nij bila ni kolnik, ni poljni put. Znamda je to bilo nešto izmed toga. Zgaženi rubi puta počvršćeni kamenjem, prerašćeni žilami trave, služili su ljudem krez cijelo ljetu. Kad je bilo suho, seljaki su mogli konje goniti i sredinom. Ali kad je počelo curiti, put se je razblatio kot neka poljna staza i kola su u prodibljeni kolomija* zapadala u blato ča do osi. Nerijetko su je odanle vlikli i tri pari konji.

Preravska cesta je počinjala pokraj Kaljuže na Zgornjem kraju Stare Prerave, zatim je peljala okolo Pröllovoga stana, vijugala se je prik Zgornjega marofa i skrenula k crikvenomu laptu. Za crikvenim laptom je prik mosta preskočila Preravski potok i zastavila se na državnoj granici. Zovkraj je Austrija, s druge strani Moravska – Čehoslovačka. Ali Preravci iz Nove Prerave, ki su svoje lapte imali i na austrijanskoj strani granice, nisu se sa svojimi konji morali dugo zastavljati, graničari i financ i su je ionako jur zdavno dobro poznavali. I veljek za granicom se jur dobro vidu prvi stani.

Med mostom i selom na obadvi strani ceste rastu črišnje. I mrvu dalje črišnje rastu nek na desnoj strani, ar zлива stoju jur novopreravski stani. Ovde se na mali obronki prigibuju akacije i leski, i ako Bog da, onda se najde i kakov divljak.

Na rubu sela stoji stan českoga financa. Od ovoga stana je još prece daleko k novopreravskoj željeznici, takozvanoj „štreki“. Nova Prerava zapravo nima vlašće štreke, ar štacija je daleko

za drugim koncem sela u hataru sela Niuzalj. Mrvu bliže, ali takaj ne zizma blizu, je druga štreka – u Staroj Preravi. Jedna je česka, druga je austrijanska. Svejedno, Preravci, ki zapravo nisu imali vlašće željeznice u selu, ipak su imali dvi željezničke štacije. Kad su kanili putovati u Nikišpork ili Brno, onda su morali pojtii piše već od dvih kilometrov od Zgornjega kraja na „česki vlak” i kad su putovali u Beč, onda su išli, pravoda opet piše, poldrug kilometra od Zdoljnega kraja u Staru Preravu na „esterajski pon”. I tako su spolom živili med Starom i Novom Preravom. Jedina razlika je bila u narodnosti. U Staroj Preravi su živili Nimci, u Novoj pak Hrvati. I još ča. U Novoj Preravi je bila krčma, crikva i farof. Ali pošta je bila stoprv u Drinholcu na moravskoj ili u Wildendürnbachu na austrijanskoj strani. Ali u svako od ovih dvih većih sel je bilo potribno propišaćiti pet kilometrov i to se bome splatilo pojtii i na koli. U Drinholac i u Wildendürnbach su jur peljali pravi kolniki.

Otkad Nova Prerava po boju već nij u Gau Niederdonau, ali opet u južnomoravskoj pograničnoj krajini Čehoslovačke, zgubljena je i zaturena med lapti i pašnjaki. Sa zapada rijeka Dinja, s ishoda Preravski vrh, s juga državna granica. Jedini zaistinu slobodan prostor smira na sjever.

Na Sve svete otpodne, ali još za vidila, dotekao je s Dobroga Polja u Novu Preravu dičak star kih osamnaest ljet. Prez tuketanja se zaletio u stan Joze Slunjskoga.

Nagnuo se na kredenc, zivao je očima, nenazočno je gledao na šporet, na kom je žena Joze Slunjskoga Marija zgotavljala objed. Trsio se nešto reći, ali nij izustio ni glasa, samo je hrnjao*. Pluća mu hoćedu puknuti.

Kad je konačno odsapnuo, prasnuo je:

Jo, čemerno je! – I znova je dužičak hip nek hrnjao ter kašljao. Prošao je van na friški zrak, ali na dvoru je nek objamio* deblo stabla i pofuznuo se na tla.

Čuli su to i ljudi na placi, iz okolnih stanov su poishadjali ljudi, opkolili su stablo nasred Slunjskoga dvora i pomagali su dičaku, ali ta nikako ne more dojtii do riči. Stoprv kad je jedna žena došla k pameti i donesla mu lončić vrućega čaja sa žganom, dičaku je odlanulo utoliko, da je nazadnje progovorio:

– SDP-ovce višaju! Na Dobrom Polju su jur obisili Vranešića! Črljene trupe hodu po stani, sve imaju napišeno, točno znaju, ki je bio SDP-ovac, ki je bio kod SS-a i ki je bio kod Wehrmachta.

Svi su znali, ča veli. SDP je bila kratica za Sudetendeutsche Partei, čiji kotrigi su bili i mnogi moravski Hrvati. Ova stranka je bila zmožna na izbori 1935. ljeta i u Novoj Preravi. Neki od njih su kašnje bili i kotrigi NSDAP-a*, a skoro svi mladji mužii prisilno voščani nimškoga Wehrmachta, ar je njevo selo za Drugoga svitskoga boja bilo sastavni dijel Nimškoga Rajha.

– Jezuš Kristuš! – zacvilila je jedna od žen.

– I simo dojdu, ujdite! – nastavio je dičak i obrnuo se Jozi Slunjskomu. – Ujdite, čiča, ujdite, dokle još imate lazno*. – Kuda ću ujtii? – nasmišio se Slunjski. – Moste i štreke sigurno dobro čuvaju. Nimam kuda utećii!

– Bižite na Preravski vrh i potom doli uz potok u Stuttenhof! Bižite u Austriju! Iz svih strani ste jur zaokruženi! – svitovao je dičak.

– U Stuttenhof prik Preravskoga vrha? Ne, to je daleko. Onude nećemo prikdojti! Morebit u septembru ili oktobru, ali sada, sada se jur ne da. Na Preravskom vrhu je jur i mrvu sniga, a ako i dojdemo prik, onda ćedu najti naše slijede i pojti za nami kot „jagari“, ki najdu čapke srnca ili vepa.

Žene su odstupile od dičaka, zašle su na „ganak“* Slunjskoga stana i tote su nek lamentirale.

– Moram još u Frielištof – zdvignuo se je dičak.

– Čekaj, naš Mate će se tamo zritnuti* – rekao je Joza Slunjski – Prik željezničkoga mosta će na biciklu friže dojti.

Hodi, počini, i peljao je dičaka u stan. Slunjski je sa svojimi sijedimi vlasi na glavi izgledao skoro kot starac. Po parlamentarni izbori 1935. se je mrvu nešikano zapleo u politiku, ali... Neki Čehi su po boju povidali, da je Joza Slunjski bio uprav ta človik, ki je 28. oktobra 1938. ljeta organizirao svetačno pozdravljenje Adolfa Hitlera, kad je došao u Drinholac. Firer* je naime demonstrativno pohodio okupiranu južnu Moravsku ravno na dan 20. obljetnice nastanka ončas jur bivše Čehoslovačke. U Drinholcu na rasputici ga je pozdravljala hrvatska muzika iz Frielištofa obličena u prelipi hrvatski nošnja.

Svi odraščeni muži su se prignuli sijedomu Slunjskomu.

– Ča ćemo načiniti? – pitao je jedan od muži.

– Shranit ću se – rekao je Slunjski i njegov zet je nek klimnuo glavom.

Još su danas jutro na Sve svete svi bili u crikvi na svetoj maši i farnik su im prodikovali, da Svi sveti i u ovom tisuć devetsto četrdeset i osmom ljetu imaju osebudno značenje, ar i ova dob si išće za se svoje svece i mučenike. Nisu još znali, da su uprav oni toliko blizu svojemu mučeničtvu.

Otpodne se je zaoblačilo, zamračilo i činilo se, da će snigati. Oblaki su sidili nad Preravskim vrhom i u zraku su migljale snigobijele pahuljice. Zvečera su presvlikle krove tankom praheonom prevlakom.

Slunjski je u kamri zneo s čavla tešku bundu, hitio ju je prik ramena ter je u kuhinji sjeo na klup.

Gledao je krez oblok i potiho je kurio. Mučao je. Kad se jur zizma zaškurilo, stao se, mahnuo je svojemu zetu, ki je u kutu ležao na stelji, pristupio je ženi i rekao joj:

Nočas ću spati u štali. Jutro ću zlisti doli u jamu. Mirko će me pak zagrnuti. Ako bi zaistinu došli, reci im, da sam utekao.

Muži su izašli van na dvor. Koracali su k štali. Slunjski je bundu vrgao kraj i zeo u ruke vile i rilj. Velje za štalom je stala gomila gnjoja. Dosigala je ča do gatric. Za letvenim plotom na susjednom dvoru je stala zidjena lopa* za poljodjelske mašine i spravi.

Jamu su iskopali tisk kod plota. Gnjoj još nij bio preveć krut, posao je išao friško. Jama je imala oblik pravokutnika, izgledala je kot grob, kade bi stao nutar lijes sridnje veličine.

Nebo se je potihlo razvedrivalo i počelo se smrzavati. Snig jur nij lepršao u zraku i napadjen sloj je kumaj prikriivao zemlju. Zet Mirko je rilj vrgao kraj, skoćio je doli s gomile i protekao u stan. Za hip se vrnuo, izvlikao je kratke lojtrice, naslonio je na gomilu i splaznio je gori. Iz žepa je spuknuo flošicu i dao ju je tastu rekavši:

– Mati su poslali.

Joza Slunjski je mrvu otpio i dao najzad mladomu. Ta ju je položio na strihu kokošinjaka i pristupio jami.

– Sada po noći znamda nećedu dojt – reće Slunjski.

– Ki zna – pogleda ga mladi. – Radje prenoćite u jami, otac.

– Sada po noći nećedu dojt – pogovarao je tast.

Zet je mućao.

– Jutro ću pojti doli, poj, poišći der nekoliko dasak, potom ćeš je ponamješćati i zagnuti gnjojem – reće tast.

Sin se je udaljio i rompotao je negde za štalom. Joza Slunjski je učvrščivao rube jame. Zatim je zeo lojtrice, postavio je u jamu i stupio doli. Jama je bila jur dost diboka.

– Hej, zatajeno je zvao zeta. – Nu, donesi mi suhe slame.

Zet je daske vrgao na zemlju i stupio nutar u štalu. Donesao je slame i hitio ju je na gomilu. Doprimio je još nekoliko narućajev, iskoćio gori i hitao je slamu u jamu. Slunjski je porastezao slamu u sve kute jame, u jednom kutu je nastro mrvu već, namjesto vankuša*, legao je na nju, parkrat se je obrnuo i po lojtrica je opet zlizao gori.

– Tote će biti teplo, gnjoj je ododzdol još suh. I moja bunda je na ruskom frontu izdržala i drugaćije zime! – rekao je Joza Slunjski. – Jamu ćemo zadaskati veljek sada, neka nam se slama ne navlaži.

Mirko je skoćio na zemlju i pružao mu je daske. Tast je pokrio jamu, zeo orudje i prošao je sa zetom u štalu.

Sidili su i kurili.

– U jami neću moći kuriti, reće Slunjski.

– Ću ti jutro donesti vrićicu s jilom?

– Da, ali dojdi još pred zorom. Kad me jednoć zagrneš, da mi se već ne potiplješ okolo gnjoišća! – zapovi tast.

– Bogzna kade se je shranio Jurtić?

– Bolje da ne pitaš! Još bolje da nigdor ne pita! – odgovori tast.

Zatim si je oblikao bundu i legao na slamu pokraj sićke.

Drugi dan jutro su okanca bila pomoljana smrzom. Snig se je zadržao i škripao pod nogami. Marija Slunjski je pometala štige i hipac je razmišljala, je li će pomesti i pred stanom, ali

nazadnje se predomislila i začela pometati pod kuhinjskim oblokom. Snig je bio suh, nij se lipio za metlu.

S jutarnjom zorom se je i nebo nanovič zaškurilo. Teški škuri oblaki su se rivali s ishoda na zapad ter iz višine sve niže k zemlji. Iz napušćenih lastavićinih gnjazdov su strčale glave vrebac, ali nij im se letilo van. Znamda su tote čekali on hipac, kada gazdarice pootpiraju vraga kokošinjakov i hitu na dvor za zdjelu pšenice ili jarca.

Na rubu sela na krovu škadnja, ki se je jur bio rušio od starosti, sidili su dičaki, ki još nisu bili ni junaki, ali već nisu bila ni dica. Opažali su nejednako pobiljena polja, kade-tade zizma otkrta, bliskajuća črnimi flekama. Iz daljine, od Preravskoga vrha, nosilo se je protegnuto zavijanje kucka-potepuha. Nad drinholskom cestom prhatale su vrane, spuščale se na gole kite stabilj i iskale zadnje ostanke orihov. U daljini se je črljenio novi krov škole. Školnik je izašao na dvor, mrvu se uzirao ter stupio u lopu. Iz otprtih vrat se čulo škripanje pile.

U draški pod sinokošami su se naglo razlajali kucki. Najednoč se je zbusnula velika množina ljudi, ki su se jako hitro približevali i kad su došli na brižić, zizma jasno se med njimi vidilo i nekoliko uniformov.

Dičaki su poskakali na slamu, odanle su se sfuznuli na zemlju i razbižali po stani. Samo jedan, bojse najmladji med njimi, prignuo se u slami i krez školjkicu u krovu i nadalje opažao one, ki su prihadjali.

Friško su se približevali, na njevi uniforma je zveketala ocal. Civilisti s črljenimi traki na rukavi su bili obličeni u kratki jupa, neki su imali batice u ruka, drugi su pak ruke imali zatak-nute u žepi. S puškami i baticami u ruka su prišli uloviti Hrvate, kot su rimljanski vojnaci išli s meči i šćapi uloviti Jezusa u Getsemanski zaselak.

Oni, ki su koracali zboka, držali su na remenju hude* kucke. Mrnjali su, kazali zube i vlikli svoje gospodine najpr.

Dičak se još već prignuo, oči su mu se raširile strahom, sidio je vas stišćen, dokle ga jedna jaka ruka nij srušila na tla. Sve se to godalo u hipu, niti mu se ugodalo uziriti se, komu je slišila ta jako zmožna ruka, čijom silom je spao i sada leži u nesvišču s razbitim obrazom u prahu.

Civilisti s kucki su patrolirali okolo sela. Kucki su se propinjali, velike oči su im zabuhtile krvlju. Dušali su krv. Bili su to kucki čuvari. Ali slijeda nisu zadušali.

Šandari su hodili po stani, pregledivali su škadnje, štale, bajoneti su isprebadali plasnice za gumnom. Pažnju su posvetili pred svim dvim stanom u selu. Domaće su izgnali van, iz ormarov su pohitali van sva dugovanja, odrinuli su stelje, isipali su škrinjke iz ormarićev, rasparali blazine. Kad nisu ništ našli, vrnuli su se i znova su ponovili pregledanje, samo da još temeljnije. Isipali su sičku iz kis, gledali u zdence, ispitivali su, nij li tlo u vrtu rahlo.

Slunjskoga zet se vrnio u kuhinju. Legao je na stelju i kurio cigarete – jednu za drugom. Trsio se, da izgleda mirno, ali spolom je mislio na to, je li gnjojem dobro zagrmuo daske. Predstavljao si gnjoišće, činilo mu se, da je gomila nagrnutu više, nego ča je imala biti, da ne izgleda naravno. Vrh gomile je pred njegovim očima rastao, nešto ga je sililo, da projde van, ter se osvidoči, je li sve u uredbi. Najveć su ga uznemirivali kucki. Ako ga zadušu, onda je zgubljen, pomislio je.

Stao se sa stelje, navlikao na noge bočkore i stoprv onda je upametzeo, da nasred hiže jur stoji jedan od šandarov.

– Vi ste bili vindar vojak, bud? – pitao ga je šandar.

Privoljio je.

– Znate, da ako ga mi najdemo, onda će biti još gore. Ako se pak sam prijavi, neće mu se ništ stati – nastavio je šandar.

Zet Slunjskoga se je nek ironično nasmišio.

Vrata su se razletila, u kuhinju je dotekla Slunjskoga žena, bižala je k stelji, poravnala je van-kuše. Veljek za njom stupili su nutar dvimi i na ruka su nosili krvavoga dičaka. Položili su ga na stelju. Žena se je tiho plakala i vlažnim utrnjakom je otirala dičakov obraz. Dičak je otpro oči, ali veljek je i zapro i stenjao od boli.

Mirko Slunjski je pogledao svojega sina, oči mu se zamutile i zazdivao je: – J... vam mater česku! Ča vam je udjelao? – Gano se k uniformiranomu šandaru.

Šandar je stupio najzad na vrata i protekao na dvor.

Uniforme pred stanom su se poredale u polukrug.

Smijuckali su se i čekali, dokle se Mirko pojavi na štiga.

Mirko se uzirao po kuhinji, ter je iskao ča-to teškoga ili oštroga, ča bi zeo u ruke. Ostali muži su mu se postavili na put.

– Neka se noriti, Mirko! Samo toga još čekaju, da bi nas mogli krajspraviti, rekao je jedan od muži. Silom su ga posadili na klup.

Šandari su hipac mučali, nervozno su stupali s noge na nogu, ali nazadnje su se razišli. Stranjski civilisti, ki su se najprvo držali mrvu dalje, potipali su se po dvori, pohlepno su pregledivali gospodarstva, ocjenjivali konje u štala. Iz škadnjev su poizvlačili sijačice, mlatilice i druge mašine, ter su se u grupa degali*, kot da se ne znaju pogoditi.

Otpodne je u selo dojurio koles. Na baku* kraj dobro obličienoga kučiša smrzavao se šandar. Kučišu su se svitlili namrznuti mustači, na glavi je imao krljaču s bijelo-črljeno-plavim trakom i za njim zataknutu perjanicu od fazone. Na kolesu, u topli bunda i vuneni kocljinji* zamotani i raskomoćeni sidu dva gospodini.

Pinom* pokrtili konji su popostali pred školom. Šandar je pozvao školnika, izminili su si med sobom nekoliko riči i učitelj se je naglo rastekao po stani.

Na prostoru kraj školskoga dvora su se skupaspravili znamda svi stanovnici Nove Prerave. Stali su onde jur dost dugo i nigdor novi jur nij prihadjao, ali bubnjar je uporno tropao u bubanj ča dotle, dokle se nij stao jedan od gospodinov. Otpro je torbu za akte, spuknuo harak papira i pružio ga je učitelju. Učitelj su tekst na papiru štali dugo, ali ljudi su veljek po prvi riči prestali slušati. Samo su tote stali, žene su u prsti fuljale* rupčiče i ukrajke fertukov* i muži obode krljač i u ušima su im odzvanjale riči napišene na harku papira:

Na temelju prijedloga Kotarskoga narodnoga odbora u Nikišporku i Zemaljskoga narodnoga odbora u Brnu, Centralni komitet Komunističke partije Čehoslovačke i predsjednik republike

drug Klement Gottwald odlučili su za troja sela kotara Nikišpork za Frielištof, Novu Preravu i Dobro Polje – priminiti Mali retribucijski dekret predsjednika Eduarda Beneša br. 137/1945. o kaštiganju prestupa proti nacionalne časti, kot i Dekret o konfiskaciji imanja izdajnikov i kolaboraterov prez nadomješčenja...

Kad su školnik doštali, zdvojno su se pouzivali naokolo i dali su papir prik na koles.

Drugi gospodin se je stao, ter je potiho i razumljivo ljude upitao, je li im sve jasno. Ljudi su nek mučali. Gospodin se je nasmišio i jednako tako razumljivo je nastavio:

– Vagoni za blago čedu biti pripravní na zgornjoj štaciji u Niuzlju. Svaka obitelj ima po jedan vagon. Vlak u sjevernu Moravsku othadja zutra u deseti navečer. Nikoga neće čekati! Morete si sa sobom zeti nek toliko, koliko dostignete odvesti na štaciju i koliko će vam stati nutar u vagon.

Gospodin se je sjeo, prehitio je kocljinj prik koljen i dao zlamenje kučišu.

Vrijeda po odlasku kolesa su se poredali i šandari i skupa s civilisti su napustili selo.

Iz Nove Prerave na zgornju štaciju, ada na česku štreku su dva-tri kilometre. Ali ako se furman s puno nakladjenimi koli kani dva ili trikrat obrnuti, mora upregnuti još u ranu zoru i do mraka sigurno neće sprežati.

Na sriću se je smrzlo. Kola su se mogla nakladati ča do vrha, furmana se ne vuni*, da će mu voz zapasti u blato.

Muži su grozničavo bižali simo-tamo po dvori, nakladali su dugovanja na kolije, zdivali su i proklinjali i republiku, i rajh, i kraljevstvo i cesarstvo. Seljaku je potribno sve! Mar kako su razmišljali, kolije i vagoni na štaciji su bili tijesni i uski i časa je bilo malo. Žene i dica su zavezivale blazine* i vankuše u cula, u vriče su grnale zrno, ko je na podu bilo pripravno za protuličnu sitvu. Selom se protezalo cviljenje prascev, kot kodakanje kokoš i rizgetanje konji. Pospana i prestrašena dica su se plakala. U svi stani su svitili petrolejski lampuši, pred štalami su na vrata bile obišene laterne. Ljudi su proklinjali snig, akoprem su mu se u drugi ljeti veselili kot mala dica.

– Morat ćemo ovde ostaviti većinu dugovanj – reče Joza Slunjski zetu. – Da mi ne pozabiš naklasti novi plug! Sijaćicu ćemo ovde ostavit, odnela bi nam čuda mjesta. Žito odvezi sve. Krme samo onoliko, koliko ćemo tribat za put. Sa starinami se neka zadržavati, akoprem mati će se za njimi plakati! Moramo zeti samo ono najpotribnije, da imamo s čim opet početi onde gori u sjevernoj Moravskoj – pogledao je zeta i ohrabrujuće ga poprakljao po ramenu.

– Basti kuli, da to sve trefi šlag! – zazdivao je zet.

Otac je s vrat zneo laternu i obadvimi su pristupili lopi. Izvlikli su na dvor masivnu kisu*, zet je otpro vraca i stupio u hlivac. Udrio je prasca dlanom po boku, ali tomu se nij stajalo. Zeo je ada cipaljku driva i busnuo je prasca po hrptu. Prasac je iskočio, zacviljio i huknuo van ravno u pripravnu kisu.

– Zorom ću projti. Vadne ću siditi negde u slami i kad se zaškuri, dojt ću na štaciju – veli Joza Slunjski, ali pritom gleda negde na stran. – Znamda mi se ugoda dospiti u vagon – zamuknuo je i zatim dodao: – Morat ćeš si sam pomoći.

Na susjedovom dvoru zveketali su hami. I susjed je skupaspregao.

Ljesa se je otpirala škripajući, biči su pucali, iz dvorov su se ganuli prvi vozi. Išli su na drinholsku cestu. Spočetka su bili rašicani, svaki na svoju ruku, ali za školom su pričekali jedan drugoga i na štaciju su se vozili svi u koloni. Cijelo selo se je vozilo na koli. Kot nekoč pred četirastovetimi ljeti, kad su bižali pred Turki...

Jedino Joza Slunjski je ostao u selu sam. Znao je, da je u pogibelji za žitak i zato je lagao i ženi i zetu i kćeri. Nij mislio poiti s drugimi na štaciju, ar je znao, da će ga šandari najti ili u vagonu ili bar kade u cijeloj Čehoslovačkoj. Zato se je kot jedini Preravac u ta dan ganuo na ishod, kako mu je to svitovao ta neznani dobropoljski dičak, prema Preravskom vrhu. Splaznio je na brig i potom mimo svakoga puta i svake staze, samo med grmi i stabli se je uz potok spušćao k austrijanskoj granici...

Krajinom je glušalo škripanje kotačev, svagdir naokolo su pokraj ceste bila nek škura stabla i snigom zapadjeni bijeli lapti. Puhao je jak vjetar. Oblaki su se čihali i med njimi u školjkica se je na nebesi pojavilo nekoliko zvjezdica. Hrvati su napušćali Novu Preravu.

Na temelju odluke Kotarskoga suda u Nikišporku od 1946. do 1948. ljeta iz trih moravskih sel prisilno je bilo iseljeno 168 peršon okrivljenih za kolaboraciju s nacističkom Nimškom. Po preuzimanju vlasti komunisti, od 1948. do 1953. ljeta nasiljem su iselili još 83 familije iz Nove Prerave, 171 obitelj iz Frielištofa i 52 obitelji iz Dobroga Polja. Ukupno je iz ovih sel silom iseljeno prik 1700 ljudi hrvatske narodnosti.

***baku**, bak, ug. = sjedalo

blazine, blazina = perina blazina

degali, degati se = prepirati

fertukov, fertuk, nim. = pregača

Firer, nim. = vođa

fuljale, fuljati = stvoriti nabore; presaviti

fufljate, fufljati = čeprkati

„**ganak**“, gang, nim. = hodnik

hrnjao, hrnjati = sopiti

hude, hud = zao

kisu, kisa, nim. = sanduk, kovčeg

kocljinja, kocinj, nim. = gunj, deka

kolomija = kolotečina

lazno = dokle je još vrijeme

lopa = pojata

NSDAP = Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

objamio, objamiti = obuhvatiti

pinom, pina = pokrivač

SS = Schutzstaffel

vuni se, vuniti se = strah (me je)

vankuša, vankuš, ug. = jastuk

Wehrmacht = vojska (nim.)

zrinuti se = požuriti

Ferije na Dobrom Polju (odlomki)

2.

Baba Reza je bila jako interesantna peršona. Mislim, da je baba Reza bila najbolja staramajka na svitu ili barem u Beču, kade smo dosle skupa živile. Pravoda, svaka unuka hvali vlašću babu, ali meni su za babu Rezu bile nenavidne i neke tovarušice ter školske družice.

Ako vam, dragi moji, kanim opisati babu Rezu, moram početi jako na široki. Počinjem ada ovako: Baba Reza je ishadjala iz Dobroga Polja, ali Dobré Polje već ne postoji. Na karti morate iskati ili Dobre Pole ili, ako je karta nimška, Guttenfeld. Ali za me ter babu Rezu je to svenek bilo nek Dobro Polje. Dobro Polje se nahadja u južnoj Moravskoj. Ali to opet nije tako jednostavno, ar ni Moravska ne postoji, barem na karti ne. Na karti piše Češka Republika, a ova Republika je donedavna bila republika Češke i Slovačke Federativne Republike. No, ov naziv neće dugo valjati, ar je namjesto veznika tamo došla točka.

Svejedno je li baba Reza ishadjala iz Moravske, Češke ili Čehoslovačke, stare Bečanke su joj govorile, da je iz Pemske. A kakova je razlika med Pemskom i Češkom, da ne govorim još i o Čehoslovačkoj, nisam znala ni uz najbolju volju. I još jedno nisu mogle stare Bečanke razumiti. Baba Reza je došla iz Pemske, ali nije bila Pemka. Baba Reza je bila naime Hrvatica. Na sriću stare Bečanke ončas još nisu znale, kade leži Hrvatska. Kad bi to bile znale, baba Reza bi bila sigurno sumljiva osoba u našem klandravom* kotaru.

3.

Stara je jur dob, da se i vam, kako se to za pošteno odgojenu divojku dostoji, konačno predstavim. Zovem se Heidi Petrovits. Da, to ime bi se tribalo zapravo pisati Petrović, ili zbog Nimac Petrowitsch, ali ja se pišem Petrovits. I baba Reza se je pisala Petrovits, ali je svenek svoje prezime izgovarala kot Petrović. No ja se predstavljam u školi kot Petrovic. Prvič, kad ne kanim, da bi me držali za kćer kakovoga gastarbajtera iz Bosne, a drugič zato, kad Petrovic gluši već po nimšku nego Petrović. Kad bi si još mogla napisati i Heidi von Petrovits, onda bi to bilo čisto po austrijansku iz dobe stare dobre monarhije. Zvana toga je Heidi čisto nimško, ča bar i staro germansko ime. Zač bi ada mišala nimško krsno ime s hrvatskim prezimenom? Da, valujem, mrvu se pred Nimci i sramim svojega hrvatskoga porijekla, ali na pogrebu babe Reze se nisam sramila. Onde su bili zvečega Hrvati i Hrvatice, stariji prijatelji babe Reze.

4.

Narodila sam se pred sedamnaestimi ljeti u Beču i cijeli žitak prebavila u Favoritenu. Favoriten je jedan kotar Beča. Ljudi ovde govoru interesantan jezik. I ja ga govorim, ali svaki, ki se pominao s babom Rezom, morao je upititi, da baba Reza ne ishadja iz Favoritena. Baba Reza

je govorila perfektno po nimšku, ali nije znala onako po bečansku. Nje govor je sličio govoru Brigitte. Brigitta je moja školska družica iz Dolnje Austrije blizu češke granice. Ta granica je zapravo moravska, ali kot sam jur rekla, kod nas svaki pozna nek češku granicu.

5.

Ne znam hrvatski. Jako mi je žao, da ne znam hrvatski. Vidite, dugo sam čekala, dok sam se poufala zglasa reći, da ja, Heidi Petrovits, unuka Terezije Petrovits, Hrvatice iz Dobroga Polja u Moravskoj, ne znam zvana riči „baba“ ništ po hrvatsku. Baba Reza bi se svenek jako smijala, kad bi pod božićnim drivom našla paketić s čedulicom: „Für baba“. Dugo se smijala, ali jednoč sam čula, kako se plače u svojoj spavaonici. Jednoč se i vadila* s ocem. Nisam čuda razumila, ar kad se baba Reza vadila, onda isključivo po hrvatsku. Ali onda je rekla i jednu rečenicu, lipo zglasa i po nimšku. Znamda je slutila, da stojim za vrati. Baba Reza je kričala: „Barem Heidi si mogao naučiti ča po hrvatsku!“ Onda sam zapravo prvi put uptila, da babu Rezu jako trapi, da ja, Heidi Petrovits, nje unuka, ne znam ništ hrvatski. Moji starji su se kumaj* skrbili za moj jezični odgoj. Roditelji su se s manom svenek, jur od malih nog, pominali samo po nimšku. Moj otac je mledan, pliživ i bavi se kemijom i farmakologijom. Djela za jedno orijaško nimško poduzeće i cijeli dan hodi nek u lipoj škuroplavoj opravi i bijeloj košulji. Kumaj kada ga vidim doma. Jako čuda putuje u Čehoslovačku, Poljsku, Ukrajinu, Rusku, Bulgariju i Bjelorusku. To zato, kad tata zna hrvatski, ruski, češki, engleski i nimški. Ali na sveučilišću se naučio samo engleski i ruski. Ostale jezike ga je naučila njegova majka, baba Reza na Dobrom Polju. Baba Reza je najpreštimaniji* profesor stranih jezikov. Na Dobrom Polju su živili sami profesori stranih jezikov.

Sramim se, da ja, Heidi Petrovits, studentica trgovačke akademije, unuka nepromovirane i nediplomirane profesorice stranih jezikov, babe Reze, i kćer menedžera velikoga koncerna, ki govori pet svitskih jezikov, znam samo nimški pak mrvu engleski. To su zapravo dva strani jeziki, ar nijedan od njih nije moj materinski jezik. Rič „materinski“ dohadja od „mati“. Ta jezik bi tribao biti hrvatski, ali hrvatski zvana „baba“ ne znam ništa. Zanimljivo, moja majka, takaj čista Hrvatica iz Dobroga Polja, me odgojila na stranom jeziku.

6.

Kad bi me bili moj otac Joško Petrovits i moja majka Marija Petrovits, rođena Tomšić, ada, kad bi me bili moji preštimaniji roditelji naučili govoriti hrvatski, onda bi znamda bila bolje razumila neke stvari, ke su ostale za me dugo nerazumljive. Recimo stari fotelj. U spavaonici babe Reze, ka je pravoda bila ujedno i dnevna hiža i krojačka djelaonica moje staramajke, stao je i stari, nekad znamda črljen fotelj. Ta fotelj je onde stao takorekuć od vijeka, barem ča se ja spominjam. Gustokrat sam babi Rezi predlagala, neka ga konačno hiti kraj. Fotelj je bio jur zrabljen, na nasloni poderan. U fotelju se nije sidilo bogzna kako ugodno i komotno. Kad sam se posadila u ta fotelj, opruge su pucale i škripale i tako pratile svako gibanje človika, ki je sidio u fotelju babe Reze.

Ali nekad črljen fotelj babe Reze je bio mimo svake diskusije. „To ne dohadja u obzir“, odgovarala je svenek rezolutno baba Reza.

Jednoć, kad je mati tajno kanila premjestiti fotelj iz stana u pivnicu, došla je nenadijano baba Reza. Kričala, plakala se i hrabreno je branila svoj stari fotelj. „Kanu mi zeti posljednji kusić Dobroga Polja“, jecala je baba Reza. Onda sam konačno prvi put doznala, zač ima ov stari kus pohišta za babu Rezu tako veliku vridnost.

1948. ljeta su morali svi Hrvati iz Moravske napustiti svoja rodna sela, svoje stane i stara ognjišća. Baba Reza je ončas imala jur 38 ljet i troje dice. Polag odredbov si nije smila ništa zeti iz stana, samo osobno dugovanje, hranu, pratež* ter postole. Svega skupa nije smilo biti već od 60 kilogramov. Uz ovo još ručnu prtljagu s dva pute po 10 kilogramov. Pokidob je baba Reza imala ončas troje male dice, od njih jednu divičicu još u zipki, nije smila zeti skoro ništ drugoga, da ne bi prekoračkula limit. Stan je morala ostaviti u najboljoj uredbi, sve na svojem mjestu: stole, stolce, zastore, umivaonike, lampe, ubruse, utrnjake*, plahte, postelje, vankuše, tepihe...

Baba Reza je imala i nešto pinez. Sve ove pineze je pri transportu dala jednomu žandaru, da bi joj doslobodio zeti barem ov jedan jedini fotelj sa sobom. I tako je baba Reza živila u Beču već nego četrdeset ljet s ovim jedinim spominkom na Dobro Polje, kade je ostavila sve: stan, vrt, lapte, blago, svoju mladost i muža na cimiteru.

7.

Ne znam, je li to iz medicinskoga gledišća moguće, ali većkrat mi se stane, da dostanem grč u grlu. Jednostavno me neka situacija u žitku tako jako preseneti*, da sam ča do suz ganuta i ne morem ništa reći niti požrknuti slinu. I uprav u tom momentu bi rado ča izrazila, no nisam u stanju reći ni jedan glas. Prvput sam grč u grlu dostala onda, kad je baba Reza povidala, kako su se morali iseliti iz Dobroga Polja. Dotle sam samo znala, da se baba Reza odselila iz Moravske, kad su onde bili komunisti, ali da se ona zapravo iselila, to sam čula danas po prvi put.

8.

Domovina. Ča je to domovina? Negde sam štala ili čula, točno već ne znam kade, da je domovina sve oko nas: krajina, ljudi, otac i mati, stani, ulice. I ja bi još dodala, da je domovina i hrana i dobri jiliši iz ove krajine, od ovih ljudi, od oca i majke, iz ovih stanov i ulic. Barem za me je bila domovina makova savnica babe Reze, kugljuf i rizanci s makom. To su bili jiliši, pri ki sam ćutila duhu i okus doma i domovine, mladih ljet babe Reze. Makova savnica babe Reze, to je bilo ča veličanstvenoga. Kamo kanu Bečani sa svojim šniclom ili Segedinci, sa svojim gulašem? Ne znam, zač još nigdo nije upeljao pojam „dobropoljska savnica“. Na Dobrom Polju su sigurno pekli najbolje savnice na svitu. Jisti savnicu babe Reze nije bila samo slast, nego i obred. Maljucki kusići tijesta i maka su se polako rastaljivali u usti, i u tom hipcu sam zaboravljala sve grče u grlu, sve skrbi i trapljenja ovoga žitka. Negdo piše romane, da bi približio staru domovinu, baba Reza je pekla makove savnice. Baba Reza je bila najbolji spisatelj zavičajnih romanov.

14.

Vožnja iz Beča u Požon dura nek slabu uru. Nemoguće! S babom Rezom smo se dulje vozili u Poysdorf. U Požonu sam snimila nekoliko interesantnih stvari – stolnu crikvu, zamak, stari nimški cimator, zadnju židovsku sinagogu... Mislim, da sam snimila nekoliko zaistinu interesantnih fotografijov.

15.

Najednoč je došao hip, ki je prominio sve moje plane i nakane. Sidila sam u jednom kafiću u starom varošu i slušala muziku, ka je dohadjala iz malih zvučnikov. Najednoč je k meni došao jedan junak i rekao mi nešto po češku ili slovačku. Nisam razumila. Čekala sam ča će biti dalje. On se nek posadio k mojemu stolu, donesao si svoju kupicu vina, sidio muče uza me i slušao glazbu. Došao je konobar i ja sam si po nimšku naručila kavu. Stoprva sada je uza me sideći junak uptio, da nisam domaća.

– Nisam znao, da ste Nimica – rekao je.

– Austrijanka – ispravila sam ga.

– To je još bolje.

– Imaš li radje Austrijance nego Nimce? – upitala sam ga znatiželjno.

– To ne morem ovako reći, to odvisi od pojedinca.

– Ja se zovem Heidi – rekla sam, a on je stoprv sada uptio, da se još nije predstavio.

– Ja sam Vašo, ada Václav, Václav Šindelka – rekao je s malim osmihom na licu.

Václav je bio otprilike dvajset ljet star. Imao je obličeno traperice i sitočrljenu majicu. Bio je dost visok, imao je kratke črne vlase. Moram reći, da je bio simpatičan, iako način našega upoznavanja nije bio bogzna kako duhovit. Václav mi je pak još čuda svega povidaio, i tako sam doznala, da Václav nije Slovak, da je i on ovde samo na ferija, da je Moravac (ah, konačno Moravska!) i da se studirao u Brnu arheologiju ter povijest. Ispostavilo se je, da smo se jur danas bili jednoč vidili, naime kod židovske sinagoge, ku sam po podnevu pol ure dugo fotografirala. Václav je takaj fotografirao ovu sinagogu. Inače se sada vozi po Slovačkoj i fotografira stare židovske cimitore. I tako sam se odlučila, da ću s Václavom ostati još neko vrime u Požonu. Nekoliko dan sam stanovala u istom studentskom domu kot i Václav. Ferije su se počele dost interesantno.

16.

Václav je bio jako simpatičan. Znam, da je šest dan premalo, da bi si človik mogao stvoriti ovakov sud, ali mojoj starosti se odvijaju neke stvari preneglo. Na nijedan način nisam kanila, da se prekine naša dosle dobra prijateljska veza.

Navečer sam pitala Václava, kamo kani nastaviti svoj put.

– Domom, u Moravsku – rekao je zizma sigurno.

Na mojem obrazu se vidio znamda mali znak radosti. Kod riči Moravska mi svenek nastaje toplije pri srcu. Václav je uptio moju shranjenu radost.

– Kaniš li takaj u Moravsku?

– Ne znam. Još ne znam.

– Ali moraš znati. Sutra putujem dalje. Onda se moramo lučiti.

– Ne – rekla sam impulzivno. – Kamo putuješ u Moravsku?

– Domom, u rodno selo – odgovorio je nemarno Václav.

– Ima li onde ča za fotografirati? – prekinula sam ga naglo.

– Sigurno, na Dobrom Polju imaš motivov koliko nek kaniš.

Vaclav je rekao po nimšku „in Dobré Pole“.

– To je Dobro Polje, Guttenfeld? – kriknula sam od radosti.

– Da, Guttenfeld, otkud poznaš Dobro Polje?

– Ja, znaš..., baba... – nisam znala već reći. Grč u grlu. Opet je ovde ta grč. Ta grč svenek zlamenuje veliki prelom u mojem žitku. Kakov prelom će to biti sada?

***klandravom**, klandravi = brbljavi, klevetački
kumaj = jedva
najpreštimaniji, preštiman = ugledan, poštovan
pratež = odijelo
preseneti, presenetiti = iznenaditi
utrnjake, utrnjak = ručnik
vadila, vaditi se = svađati se

Moj rodni kraj (Dom koga nij)

Tako rado bi vam povidao u svojem rodnom kraju, o domu za koga me vežu najdraži spomin-ki. Ali pitam se, ča je zapravo moj rodni kraj, kade je moj rodni dom? Znamda on maljucki stan u Lamoču, u hrvatskom selu na slovačkom Moravskom polju, kade su mi živili baba i djed? Stan su srušili, kad su u selu gradili novo naselje i od sela je ostala nek crikva, cimator, jedna kapelica i jedna ulica.

Ili znamda on stan u Požonu, koga su zgradili i kamo su se preselili moji stariji još prlje nego sam se tote narodio, odrastao, školu hodio i doživio najlipše danke moje mladosti? U varošu, kade se nemer nij čula ni mrvica hrvatskoga jezika, ali s druge strani sam imao zvanaredne tovaruše, ki su me naučili po „požonsku“, ada i po nimšku i bome i mrvu po ugarsku. Barem toliko da me, kot se veli, nečedu „ni Ugru, ni Nimcu prodat“. Ali kad sam se s kim po hrvatsku kanio pominati, morao sam se svake nedilje Hrvatski Jandrof odvesti i tote otpodneva „po litaniji“ se s tetom Katicom, već poznatom kot teta Kady, toliko napominati, da bi mi bilo dost za cijeli tajedan.

Ili znamda on stan u Hrvatskom Grobu, kamo sam se kašnje preselio kad sam se oženio i kade sada već od dvajset ljet živimo? Za razliku od babinoga Lamoča ovo je zizma drugi kraj, drugi svit, čista ravnica, kade još i mali brižić zovu „gora“. Za razliku od Lamoča se ovde još kade-tade čuje i hrvatski, najveć nedilju po maši, ka je ali samo još na slovačkom jeziku.

Imam zapravo tri rodne kraje, tri dome? Ili nijednoga rodnoga kraja, nijednoga rodnoga doma? Dokle još stani stoju, dotle imamo mjesto, kamo se smimo vratiti, kade se smimo spominjati, kade se smimo smijati i plakati. Ali ča onda ako takovoga mjesta već nij, ako su stan srušili i vi morete nek naslutiti, kade je koč stajao. Tako i stan mojih starihstarih. Hvala Bogu oni jur nisu doživili, kako im teški mašini rušu stijenu po stijenu staroga seljačkoga stana. Baba je bila jur par ljet pokojna i djed, fizički i mentalno teško betežan je živio u svoji misli jur u nekom drugom svitu, u svitu svojih spominkov, u svitu svoje mladosti i junačke dobi.

Ali ja sam znao da će jednoga protuličnoga jutra dojt pred stan buldožeri, bageri i teretnjaki i za jedan jedini dan neće od stana ostati ništ, ni jedan spominak. I zato sam se onu marcijušku nedilju ljeta 1988. zadnjič ganuo prema Lamoču, da bi još jednoč i poslidnjič pohodio i pogledao stan mojih starihstarih. I najednoč stojim na pragu vrat. I zopet sam doma. Ključ sam prez problemov našao na starom mjestu, u školji* trete stube štigov, ke peljaju na pod. Ruka mi se trese, izgledam kot tat, ki se kani ušuljati va tudji stan. Tudji? Zaistinu tudji? Mer ovde je za me sve jako dobro poznato.

Veža* ter hiža. To je sve. To je vas naš stan. Zato i u neki seli zovu stan nek jednostavno – „hiža“. Hiža je stan, stan je hiža. Ionako već prostora ončas nij bilo. Stan je prazan. U stanu vlada dostojanstvena, još i mrvu otajna tišina. Tišina me muči, tišina govori o zapuščenosti stana. Ne. Ovo još nij mrtav stan. Ov stan još svenek diše, ov stan je još živ. U veži, ku smo htli zvati i veža i kuhinja, hasnovali smo obadvi riči, je još peldodavan red. Kot da bi baba prošla nek pred par minuti. Stari maljucki stol, stelaž još svenek lipo nakinčen papirom zis šarimi kiticami. Zidan šporhet* s rernom, kade smo si htli stepliti večeru, zapećak za sušenje opankov, zidić na drva, pod šporhetom krušna peć za pečenje kruha, presnjakov*, flek i paljukov*. Za vrati zidna višalica svenek puna kabanic, jup i krljač, pod oblokom klup i na njoj dva „omperi“, ada dva kabli puni vode. Kod ompera pladnjić, na pladnjiću emajlirani lončić za piti nakinčen kiticami, na obloku firong, uz stijenu široka klup, pod klupom stolčac...

Na tom stolčacu, htli su ga zvati i šamlica, sidili su baba, kad su gulili krumplje (ada krumpir), na tom stolčacu su htli siditi i stariotac, kad su nam podbijali bočkore ili šili opanke, na tom stolčacu sam htio siditi i ja kot mali kebac*, kad sam babi pomagao vunu čihati ili leću tribiti, na tom stolčacu su htli siditi i susjeda, ka se zvala Benko, kada je na hipac došla starojmajki poklandrati, kot su htli reći, došla je na „trač“. U kutu je stajao kredenc, koga je skupazbio seoski stolar, ki se zvao Sachs. Ta je sigurno morao biti nimškoga porijekla, ali meni ončas kot malomu dičaku je to ionako bilo svejedno. Nazadnje je ta Sachs govorio hrvatski jednako dobro ili čemerno kot i svi ostali u Lamoču. Njegov kredenc je bio naš najobljubljeniji ormarić za kruh, sol i hranu, fržon i grah i gori je bio mali stelaž za kuhinjsko sudje – kšir su htli reći – i uz njega stara „singerica“*, ar baba su bili i dobra krojačica. I da ne

zabim – na stelažu još okrugle i spolom kucajuće ure – obična budilnica. Ada ovo je bila naša veža. Za starumajku kuhinja, za starogaoca djelaonica. Da, djelaonica... U Lamoču nij bila navada krove pokrivati slamom, nego čripom i prlje šendulom. Zato su moj djed htili u veži i šendule blanjati – rekli su i strugati ili dilati – i na kraji žlibiti. Kdo zna još za ove riči? Žene su ovde prele i povidale strašne povidajke o duhi, mrtvac i strašili, u njoj su se muži, tovaruši starogaca, pominali ča se je stalo u svitu, o vrimenu, gospodarstvu, ali najveć o politiki. Svi su bili seljaki, gazde, katoličani i črni – naravno pred bojem privrženi Slovačkoj narodnoj stranki. U ovoj veži su staramajka kuhali one najbolje mlince, palentu, ričet i žgance i još čuda drugih hrvatskih jel, na čija imena se danas jur žali Bože ne znam ni spomenuti. Pekli su i kruh i presnjake, kadakoč i kolače, ali to je bilo nek za nedilju.

Cijeli naš stan, mali stanić je sada nakinčen marljivim djelom črvotočcev, pofarban farbom starih časov. Ova mala kuhinjica, ovo su moji mladi danki, ovo je moje ditiinjstvo, ovo je moj dom. Dom koga nij. I onda sam na pragu ovoga staroga stana napisao svoju prvu pjesmicu:

*Lamočki cimator, lozica zelena,
med tvoje grude, hrvatska padaju simena
klice pod brnom, duše zaspane,
u njimi rič naša, začarana ostane...*

*kebac = mališan
paljukov, paljuk = pogača
presnjakov, presnjak = omlet od krumpira
„singerica“ = šivaći stroj
škulji, škulja = rupa
šporhet, špored, nim. = štednjak
veža = kuhinja

Po pravu i pravici

Moj susjed je jako čudan, mledan človik. Svenek nosi čistu bijelu košulju i u celofanskoj vrićici pažljivo zamotanu južinu. Ne kuri. Ne pije. Ne harta se. Navadno je bio maloričan. Ali pred nekim časom se najednoč počeo jako tužiti. Kuda je hodio, svagdir se tužio, obraćao je svoju dužičku i tanku f acu k ljudem i jaukao:

– Predstav' te si, obetežala mi je žena...

– Žena? Ča se joj stalo?

Ljudi su se čudili. Samac Jakob Kitovec se ženio prece* kasno – i još prije je svenek htio govoriti i zaklinjati se pred tovaruši:

– Ja ću si nek takovu ženu zet, ka bude zdrava kot kremen. Ar betežna žena – to vam je pakal va stani! I mladu kanim, takovu, ka će me još pod stare dneve podvarat.

I najednoč – betežna žena.

A ne lahko, nego betežna od sušice. Ona mora veljek u sanatorij na vračenje! On, Jakob Kitovec, će to sve ishoditi. On neće dosloboditi, da njegova žena ostane doma betežna. On će to isposlovati! I Jakob Kitovec je to zaistinu ishodio i isposlovao. Sušica je dobavljiv* beteg. Akoprem Kitovci imaju velik stan i akoprem je i nalaz bio negativan, pak i vračta su zaufanja vridna i u varošu je dost ambulantov, on ne, on to neće dopustiti. On kani da njegova žena gre na vračenje. Mer i ona ima na to pravo! Ona je vindar zaposlena. Ona djela i ljeta dugo plaća u „krankenkasu“, betežničko osiguranje. Bome, on to potribuje po pravu i pravici.

I susjed Jakob Kitovec si je to zdjelao. Njegova žena je nazadnje otputovala u sanatorij.

Doma su ostala još dica. Dva živahni dičaki, vragoljasti kot da bi svi vrazi bili u nji. Treto- i petorazredaš. Zdravi i veseli dičaki, kim je nemer falila majka, ali smirili su se i navikli se na nove okolnosti. Mer staramati su im kuhali, prali, spravljali i uza to su bili još i manje oštra nego je bila mama.

Ali i Jakob Kitovec je dobar marljiv otac.

I kuda hodi, svagdir se tuži:

– Žena mi je od pluć obetežala.

– Siromah – miluju ga ljudi i on turobno sklopi oči. – Žena je jur na sigurnom, ča ćete, ishodil sam joj sanatorij, vrači se, ali još je problemov zis dicu...

– Zis dicu? I ča je zopet zis dicu? – čudi se činovnica na općinskom uredu, kad joj je Jakob Kitovec dao naprik svoje potribovanje.

– Ona moraju kraj ‘z toga inficiranoga prostora...

– Lipo vas prosim, mer štire hiže imate... žena vam je vindar na vračenju i baba se skrbi za dicu i...

Ne, Jakob Kitovec nije popustio. On se ne da. Ova gospodjica će još ovde mudrovati! On ima na to pravo!

Još i baba je nenadjano odlegla od zaduhe (astme), kot i gripe pak kostobolje. Morala je kraj iz stana. Staramat su otputovali k sinu. Kitovec je ostao sam, žena je u sanatoriju i dvojica dica doma. Mora se i za nje poskrbiti.

– Siromah – govorili su kolegi na djelatnom mjestu.

– Siromah – s razumivanjem su šušljali susjedi.

– Siromah – vrtile su glavami učiteljice u školi.

I stoprv po velikoj kalvariji je Jakob Kitovec i ovo ishodio. Sklonio je dicu iz ovoga „inficiranoga“ prostora i odvezao ju kraj u dom za zaostavljenu dicu. I kad nisu kanila pojti nutar i plakala su za babom, samo je zavrismo:

– Tišat! ,Ko se majka vrne najzad, i vi ćete dojt domom. Ali o babi ni zapisnut!

Dičakom su se ražalostile oči – i navečer su kotno sirote slagali svoju pratež na policu u ormaru. I kot sirote su se i poplakali i kot siročad su se teško spoznavali s novimi tovaruši u ovoj tužnoj instituciji.

Ali svenek je kod njih bilo ufanje, da će se mama vratiti, da će ozdraviti, da će ih pozvati najzad domom.

A Jakob Kitovec je i nadalje hodio na djelo.

Hodio je i na pohod u sanatorij.

I hodio je takaj i na pohod u dom za zaostavljenu dicu.

Nije bio već tako turoban – mer on je dosle sve tako sjajno isposlovao. Svagdir su mu udovoljili. Sve činovnike je znao zgnjaviti svojom nametljivošću, svojom izdržljivošću ter svojim govorkanjem. I pred svim svojim argumenti o TBC u njegovom domaćinstvu.

Dnevi i tajedni su se vlikli i čas se natezao i gubio tako polahko kotno voda od duge jesenske godine u pregoru* na laptu.

Ženi se sanatorij jur grustio* i ćutila je bol za domom. Ona se ćutila jur zizma zdrava.

I dičaki su se jur pitali iz doma – domom.

Staramat su tulikajše pisali, je li se za volju Božju jur smiju vratiti?

Ali Jakob Kitovec još ni izdaleka nije završio. Još je kanio izmoljati stan. Zavod za higijenu ili higijensko-epidemiološka stanica ili znamda još i samo poduzeće? Koga bi nek podojio, da bi zaman zadobio ono „dezinficirajuće“ moljanje?

A znova je začeo hoditi po uredi i poslovao, tužio se ter jaukao.

Susjed Jakob ima lazno i svoj sistem.

Žena će se med časom najisti u sanatoriju. Ne dere halje i dobiva još i betežničku pripomoć. Još barem jedan misec bi mogla ovde zdurati, ali ona je ćudna. Ne kani se na sve tužiti, kako joj je to svitovao.

– Ja kanim bit konačno jur doma, akoprem su svi padari* ovde jako ljubezni. Na plući sam imala nek jedan mali infiltrat i primar veli, da me ovde drži samo još zarad dice i zarad tebe, da se bojssek* bojiš infekcije...

Susjed Jakob ju je utolio. Obećao...

Ali siromaška žena nije znala, kade su nje dičaki, samo se ćudila, da ih nigdar nije dopeljao na pohod. No ona je vindar ča-to slutila, nije bila smirom...

Ali Jakob Kitovec je bio smirom. On misli, da dicit takaj gre dobro. U domu ćedu se najisti, ne deraju vlašću pratež, nego nosu opravu dičjega doma. Po objedu pišu domaće zadaće, naspavaju se do volje i on nima s njimi nikakav štrapac. I onoliko pinez, ča triba za nje platiti, svenek ispumpa kat potporu od sindikata.

Samo još ta stan...

Na kraju mu ga izmoljalo poduzeće, ar u kancelariji nigdor nije već mogao slušati Kitovčevo lamentiranje o tom, kako je prišao na prosjačku palicu. Tužio se, koliko ga stoji žena, koliko

dica, koliko ga stoji to domaće kuhanje, koliko toga on siromah u kuhinji zniči, užge, ča sve mu prekupi, ča sve mu se ulovi, koliko mlika mu se zakuzma, ča sve mu se pokvari...

– Siromah... – počele su govoriti njegove kolegice i nositi mu južinu, pak kašnje i prati košulje u štupati sokne. Zastupale su ga na djelu, kad je ravno „šal za ženu“ ili „za nevoljnu dicu“.

Ali on nije išao u sanatorij, ni u dičji dom, nego je išao domom drofnjati.

Konačno se to zamirilo njegovoj ženi.

– Mogla bi si to nategnuti barem još do ferijov – rekao joj je srdito, kad je zadnjič bio kod nje na pohodu.

– Donle bih sam još ča prišporil...

Njegova žena je toga stoprv sada popala.

Pandiljak se prosila iz sanatorija domom.

Utorak je energično zela svoje dva sine iz dičjega doma.

Srijedu je babi poslala telegram, da se veljek vrne domom.

Četvrtak sam kod Kitovčevih čuo paklenski krik. Domaćin je divljao, tropao na stol, zdviao i psovao, pucao je od jada. Metao je ženi u oči, da je on ča-to našparao i ona će to sada sve raspruditi, rasipati, razmetati... On je to sve tako šikano zmislio, izvojevao, isposlovao, ishodio, uredio... i ona je sada vas njegov trud i trsenje krajspravila. Kričao je tako zglasa, da su se skoro srušile stijene njevoga stana. I mi susjedi smo samo klimali glavom.

– Siromah... – šušljale su jutro žene pred mlikarnicom. – Kumaj da mu je žena prišla domom i veljek je kod njih takov „krah“ kot da bi bil Sudnji dan. A koliko se je nek natrapil i naskrbil za nju. Koliko je nek bižal za dicu. Još je i stan izmoljal, dok su se vrnuli. I na kraju – svadja! Ali to je jur „hojt“ tako; čim je muž bolji, tim je žena čemernija... – čvaljali su seoski ženski jeziki.

Milovali su ga susjedi, kolegice, tovaruši, pretpostavni. I bilo je dost i takovih, ki su to rekli njegovoj ženi direktno u oči:

– Siromah...

Da, istina. Nje muž je siromah. Ča-to joj se odurilo, ča-to je u njoj odzivalo. I čuda čega je bilo jasnije. Mer on je zaistinu siromah. Samo da o tom zapravo malo ki stvarno zna. Ovo je moja susjeda, gospa Kitovec, naglo zela upamet i najednoč je ostala jako, jako žalosna...

***bojsek**, bojse = tobože

dobavljiv = zarazan

grustio, grustiti se, grostiti se = dosaditi

padari, padar, nim. = liječnik

prece = prilično

pregoru, pregor = mjesto u polju koje propušta vodu

Profionalac

Svako uredništvo, redakcija zna dobro cijeniti šikanoga fotografa. Tako smo i mi jednoč u uredništvu tajednika, kade sam koč djelao, imali jednoga mladoga pak jako nadarenoga fotografa. Svenek „knap“ pred zadnjom redakcijom mu se ugodalo još doteći s kakovom zvanarednom snimkom, ku smo pak htli uvrstiti na prvu stranicu našega časopisa. Ta snimka je pak skoro svenek prouzrokovala veliku pažnju i senzaciju.

Fotograf je jednoč otpodne sidio u kuhinji svojega maljuckoga stanovanja na šestom katu stambenoga bloka. Polahko je mazao maslac na frišku žemlju i uza to je još listao u najnovijem broju tajednoga lista. Ali od svih fotografijov vindar nek najveć mu se vidio njegov kipić na najprnjoj stranici. Dvoljetna črna američka puma u zoološkom vrtu je popala maloga dičaka i zagrizla mu u vrat. Dičak se gor nije branio. On se zaufao u veliku črnu mačku, ar je štimao, da je to nek jedna od onih plišanih igračak, ke produciraju u fabriki njegovoga ćaće. Ali siromaški dičak je namjesto fajnoga, mehkoga pliša začutio tvrdu čampu črnoga grabežljivca. I uprav u tom hipu su velike bijele zubine ove zviru prerizale vitki grljanjak maloga dičaka. Najednoč je išpricao jaki mlaz vruće dičje krvi. I točno u tom kratkom hipcu je fotograf stisnuo okidač svojega japanskoga fotoaparata. Rezultat ove hitre reakcije pravoga profesionalca se sada vidi na najprnjoj stranici našega magazina. I dok je prihadjao hitri sanitetski auto, fotograf se jur pašćio u svoju mračnu komoru, da bi razvio film i načinio fotografije.

Fotograf sada uživa u senzacionalnoj snimki i veseli se debelomu honoraru. Pofrguna* si dragu američku cigaretu pak ispuhne dim u malu prostoriju. Zatim se dvigne i otpre vrata na balkonu, da bi cigaretni dim mogao dojt van. I onda... i onda je bilo jur tako daleko. Za oblokom* suprotnoga obloka je uptio malo dite s lipimi zlatimi rudastimi vlasi. Pravi mali andjelak... opažavao je sure varoške golube ter vrepce, ki su captali po obločnici. Dite, bojse divojčica, je nenadjano popala kvaku obloka i okrenula ju. Oblok se otprio i obadva okna su se širom razletila. Fotograf, vas zvana sebe, je prevrnuo stolac i najprije je kanio bižati van na balkon i zakriknuti, neka ljudi spasu malu divojčicu, ali onda se predomislio i bižao nutar u zadnju hižu. Na mah je otprio mali ormarić, pohitao je van sve male, šare škrahljice i zeo je u ruke još zizma novu, neraspokanu. Potom je opet dotekao u kuhinju i kuknuo je van na oblok suprotnoga bloka. Mala divojčica je jur stala na obločnici. Fotograf je od nervoze žrkao pot. Je li će to još tegnuti, dostignuti? Nervozno je otprio, bolje rečeno raščihnuo malu žutočrljenu škrahljicu, vrgao je film u aparat i naglo navijao. Samo još jednoč caknuti u prazno i sve je pripravno. Profesionalac čeka na balkonu svoj novi aldov, novu žrtvu, opet jedno dite pošpricano krvlju.

Mali andjelak još svenek krmi vrepce na obločnici visokoga stana. Morebit da misli ili još i vjeruje, da je zaistinu andjelak, ki ima prave kreljute i oni ćedu ga spasiti u slučaju, da bi spao iz višine na tla.

Samo još malo! Samo jedan-jedini mali koračić najpr! Ča je? Zač ne gre najpr? No hodi! Hitro! Profesionalac fotograf je nestrpljiv. Samo još nekoliko centimetrov i on će znova pritis-

nuti okidač i potom jako, jako friško bižati u svoju mračnu komoru, razvijati film i zanesljivo čekati prve fotografije u razvijaju. I onda će kratko pred zadnjom redakcijom kotno pravi profesionalac dobignuti u uredništvo i ponuditi uredniku senzacionalnu snimku, ka će povišiti tiražu časopisa. I onda deseti dan dojučega miseca će na njegov konto u banki dojtj debela svota pinez. Samo pet-šest centimetrov! Dite načini još jedan mali koračić i... iz hiže se protegnu dvi ruke, zgrabu dite za pas i potegnu ga nutar u stanovanje.

– Boga mu! – zazdivlje fotograf. – Idiot, zač ga je ulovil! Mer to je mogal bit tako prelipi foto!

***oblokom**, oblok = prozor
pofrguna, frgunati = dopustiti

Devetnaest ljet

Škuroplavi mercedes je vozio oštrimi zavoji polako iz obronka strmoga Biokova doli k morju, u gradić i luku Makarska. Vedro nebo, ter blijedoplava površina morja su još već markantnije kazali vrućinu kasnoga augustuškoga dneva. Fritz Giese je za vrime vožnje ogledavao okoliš. Čini se, da se ovde nije čuda prominilo. Je to jur devetnaest ljet, kako je odavle odhadjao kot vojak nimškoga Wehrmachta. Ovde nisu imali rado Nimce, no sada, čini se, nastali su novi časi. Obala je otkrila nove mogućnosti zasluška, stare nepravličnosti su morali pozabiti. Je to samo devetnaest ljet, ili jur devetnaest ljet dugo?

U lučku uvalu je ravno plovio trajekt. U repu je stalo samo nekoliko teretnjakov sa zelenjem*, ter dva veliki prazni kamioni, ki su išli po bijeli kamen u bračke kamenolome. Fritz Giese je uživao u krasoti rive, ku su rubile sitozelene palme. Na zidu stana, kraj male crikvice, je jur polako ublijedjivao natpis: Tito – Smrt fašizmu – Sloboda narodu! Fritz Giese se je nervozno obrnuo i važgao cigaretu. Do odlaska trajekta je ostajalo još nekoliko minut. Med čekajuća auta su prispili još dva nimški VW. U ovoj dobi je ovde bilo još malo Nimcev, ali ipak su tvorili polovicu svih gostov.

Kad je bio mercedes jur na trajektu, izašao je Giese na zgornju palubu plava. Odavle mu se činilo, da je otok Brač čisto blizu. Skoro bi se i poufao tamo doploviti i na maloj plavčici. Ali morje laže. Udaljenost je ipak vekša. Ionako put dura nek malo već od jedne ure. Giese je gledao jur iz daljine na mali brižić na južnom rtu. Ov okoliš je jako dobro poznao, znao je, da se pod brižićem nahadja maljucki cimitor nedalekoga selca Sumartin. Sam je tamo odnesao na ruka nekoliko svojih tovarušev. Nedaleko, znamda kih petsto metrov zdesna, je špiljica, kade su se shranjali seoski ljudi pred jedinicami SS-a, ke su gonile partizane. Ali obični vojnaci to nisu imali kod mješćanov tako čemerno. Giese je bi o ončas smješćen u mjesnoj gostionici. U slobodnom vrimenu pomagali su krčmaru, staromu Lubetiću, kod djela na rastoku. Siromah stari Mile Lubetić je bio jur ljeta dugo udovac. Ostala mu je nek mala gostionica „Kod Lubetića“, ino raskošna devetnaestljetna

kćer. Fritz je bio takaj jedan od vojakov, ki su željno gledali milo i dražljivo gibanje mlade Franjice. Ali ova Franjica Lubetić je bila za nimške voščane nešto svetoga. Ne poufali su se ju pobadnuti, tako kot su to djelali tisuće njegovih drugov na frontu, prez kakove god sramote. Franjica je bila prava Dalmatinka, krv i mliko. No simpatije su bile stalno vekše, plašljivost se je polako gubila. Zaman joj je otac govorio, mlada krv se je bunila i u nje žila. Franjica je doživila s Fritzom kratku, ali ipak veliku ljubav.

Ovo sve nije dalo Giesemu spati. Ovo ga je devetnaest ljet dugo trapila u dolnjesaskom Duderstadtu. Devetnaest ljet je morao čekati, dokle si izgradi novu egzistenciju. Probio se, počeo je djelati u tvornici keksov kot obični djelač, danas je jur uspješni šef odiljenja za marketing. Oženio se s lipom blondinkom Suzanom iz istočne zone, zgradio je stan, kupio mercedes. Ali to nije bilo sve. Prva ljubav mu nije mogla projti iz pameti. Devetnaest ljet ga je to trapilo, devetnaest ljet dugo nije znao najti pravu sriću. Stalno je mislio na Franjicu, na divne večere na levandulski polji kod zahajanja sunca, na ljubav na ubrovi burnoga morja, na prva badanja u potkrovnoj hiži. To, ča je devetnaest ljet nek sanjao, nastane stvarnost. Sada opet stoji na palubi plava i gleda na tako poznata mjesta. Srce mu tuče svenek hitrije, ćutenje uzrujanja je stalno vekše. Giese, ki je pred kratkim svećevao četrdeseti rodjendan, opet se ćuti kot mladi zaljubljeni junak.

Trajekt je polako pristao pri zrabljenom molu. Automobili su s rompotanjem napušćali plav, ki se sa snizujućom vagom izronjivao nad površinu vode. Fritz Giese je za razliku od drugih gostov, ki su nastavljali put dalje, skrenuo na desno, u selce. Postavio je auto pred poštom, ter dalje išao piše. Gostionica „Kod Lubetića“ je stala točno tako, kot i pred devetnaestimi ljeti. Povekšala se samo za mali vrtljac, pak nekoliko stolov pod palmami. Giese si je našao mjesto u sinju stabalj, važgao cigaretu i ogledavao okolicu. Za hipac je k njemu došla mlada konobarica. Lipa i zdrava divojka je Giesemu veljek zapala u oko. Joj, kako su nek lipce ove Dalmatinke! U nje gibanju je opazio iste dražesne pokrete, kot nekoč kod Franjice. Naručio je pivo. Čekao i premišljavao. Pri baru je zvana divojke bio samo jedan mladi konobar. Posjednicu gostionice nije bilo viditi. Ali Fritz je ostao miran. Na šćitu je vindar napišeno Gostionica Franjica Lubetić. Bio je zizma siguran, da će ju opet prepoznati. Nije se mogla jako prominiti, iako je to jur devetnaest ljet dugo. Ali ona ga gvišno neće prepoznati. Udebelio se, nosi oćalje i ovde ga nigdor ne ćeka. Tako je premišljavao Fritz Giese. Divojka je donesla pivo.

„Gospodjica, kade bi našao šeficu?“, pitao je plašljivo Giese.

„Prosim, ča si željite, ja sam šefica“, odgovorila je veselo divojka.

Giese se je zaćudio. Veselo je namignuo divojki, misleći, da se ona samo šali. No, kad je vidio, da konobarica ne kani prominiti svoje stanovišće, rekao je, sada jur ozbiljno:

„Ali ja bih rado govorio s gospom Franjicom Lubetić.“

„Prosim, to sam ja“, odgovorila je divojka.

„Oprostite, onda sam se morao zaistinu vkaniti“, opravdavao se Giese.

Giese nije znao, kade je načinio pogrišku. Sidi vindar u gostionici „Kod Lubetića” i ako jur ne živi stari Lubetić, ča je već nego vjerovatno, onda mora biti posjednica samo njegova kćer. Njev razgovor je slušao i nedaleko sideći starac, mornar Iko. Lomljeno po nimšku je pitao Giese: „Ali vi išćete gvišno starju gospu Lubetić, bud?”

„Da, da, poznate ju?“, zajecao je Giese.

„Kako da ne? Svaki iz sela ju je poznao, svi smo ju imali jako rado. Jur četvrto ljeto počiva na brižiću nad uvalom. Svitlost vjekovječna neka joj sviti, neka počiva u miru! Izmučila se je siromahinja, tako je!“, uzdahnuo je Iko.

Gieseu su se zarosili oči. Cijeli svit se je počeo vrtiti okolo njega. Čvrstije je zgrabio kraj stola i dalje slušao staroga Iku: „Lipa divojka je bila, u selu joj nije bilo spodobne. U boju se je zaljubila u jednoga Nimca. Ali front se približavao, Nimci su se morali povući i ona je ostala opet nek sama. Porodila je kćerku, nut je, mlade Franjice! Cijeli žitak je živila nek za nju, a Franjica joj je pomagala ča do skradnje ure. Nije joj se ugodalo i hraniti kćer i peljati gostionicu. Tako je!”

Giese je počeo slutiti ča neugodnoga. Ali bojao se toga, bižao je pred tim. Namjesto susreta sa starom ljubavlju je imao ćutenje, da bi on bio umornik, ki se vraća na mjesto čina.

„Koliko ima ljet ta divojka, znamda petnaest, šestnaest?”, pitao je Giese.

„Ne, gospodine, ne!“, odgovorio je Iko. „Devetnaest!”

Giese se je stao, prošao k pultu. i dao mladoj konobarici sto markov: „Gospodjica, platim jedno pivo i za ostatak kupite majkici kitice na grob!”, rekao je Giese sa suzami u očima.

Fritz Giese je prošao prvim trajektom na kopno i dalje autom u Nimšku. Ali domom se nigdar nije vrnuo. Zadnjič su ga vidili u Wetzlaru, kade je poiskao jednoga staroga „kriegskamerača“. Potom je skrsnuo prez slijeda. Savezna policija nigdar nije našla njegovo tijelo. Samoumorstvo nije isključeno...

*zelenjem, zelenje = povrće

Gospa Mare i nje principi

Mare je bila pravi original. Svemu selu je bilo teško za predstaviti, da je već nij. Bila je vrlo, čvrsta ženska, mogli bi mirno reći meru debela. Sigurno nije bila takozvani 0815-tip, ne Mare je imala nje principe, kih se je držala.

Tipično za nju je bilo, da je mogla s črljenim rupcem na glavi iz pivnice na oblok med ružami vankukati i s ljudi felelovati*. Mare je nje pivnicu – nje malo kraljestvo – jako ljubila, ar se je u njoj jako dobro ćutila. Prem da je imala izgrađeno lip i velik stan je najveć vrmena prebavila u ljubljenoj pivnici. Onde je bila srićna i zadovoljna. Bila je udovica, i tako je mogla skupa sa susjedom Karolom, koji joj je u vrtu pomagao, pohadjati, s njim zapovidati što mora udilati i gospodariti. Jako je bila gizdava na nje kitice – ruže, muškantline i svesvetske, koje si je sama gajila. More se mirnim srcem priznati da široko daleko nij bilo ovakovih kitic kod je je Mare imala.

Karol joj nij samo pomagao u vrtu, ne on je bio i nje šofer. Skupa su se považali po sajmi, bolta i po mjesti, kadi su imali upraviti njeve posle. Onda je uvijek bila jako izriktana* – vlasi naondulirani, s djundjami poubišena i ringli u vušeti*. To je mogla biti prava gospodska ceremonija kad je Karol mogao s autom dojti pred stan a ona kot i dama u auto nutrasjesti.

U ljeti su punokrat mogli u dvoru u hladu siditi i slasno ledenu kavu piti. Ljudi su se mogli zato pominjati i su mogli reći: „Komu ide bolje nego gospi i Karolu?!“ „Gospa“ su joj zato govorili, kad je u mladosti igrala u kazališnoj grupi. U jednoj igri je imala ulogu gizdave kćere, koja se je htela bolje udati i je rekla: „Moja mati je rekla, da neću morati djelati, ja ću biti gospa!“ I tako joj je to ime ostalo.

Nije bio samo Marin vajnski pogled originalan, ne i nje glas je bio poseban i izvanredan. Ov glas je u mladosti znao jako lipo pjevati, tako da je ona dospila med prve jačkarice sela. Uprav tako se je ov glas mogao i kod i nevrime najednoč nadignuti. Mogla se je koč tako glasno razlarmati, ako joj što nij pasalo, da je moglo po svi vrti oriti.

Istodobno je ov glas znao i jako puno i zanimljivo povidati. Rado je povidala, kako si je nje pokojni muž odibrao za ženu, prem da je bila puno mladja od njega. Sigurno joj je bilo jako teško kad je jur s 27-imi ljeti postala udovica i sama ostala s malim dičakom. Ipak nje strast za muziku nikad nije izgubila. Pod starost si je rado poslušala vesele polke i bila joj je želja da ju polka sprohadja i na zadnjem zemaljskom putu.

Mare je bila kod se veli za sve, samo za jedno ne. I zato je ta nje zadnji zemaljski put friže došao nego mišljeno. Prem da je Mare imala uvijek jako bistru pamet joj u jednom slučaju nij služila. Ništa nije držala od doktorov, niti od prahov, koje su joj prepisali, niti od njevih dobrih tanačov*, koje su joj davali. Tako je zamuknuo nje glas, koga smo mogli koč po svi vrti ćuti.

Mare se je otpravila u vječnu domovinu, već ne kraljuje po dvoru, po bolta i sajmi. Život joj sigurno nije uvijek bio lagak, morebit si ga je i drugačije predstavila?! Ali more se reći da je Mare nje život ipak tako živila kot je za nju bilo najbolje, i ako to drugi nisu razumili. Mare je imala nje principe i njih se je držala, do zadnjega. A pemski sanj – nje najdražja polka – se je zaigrala od početka do kraja pri otvorenom grobu i u sebi sam si mislio „Poglej der neki, sad nam je još jednoč pokazala gospa! Svi moramo stati ovde i čekati!“ I oprostio sam se, pogledajuć na nebo, s malim smihom na licu od pokojne.

*felelovati, ug. = odgovarati, razgovarati
izriktana = sređena, dotjerana
tanačov, tanač = savjet
vušeti = uši

Teta Ilonka i čajtansko zlo

Teta Ilonka je bila meru starija, a ja sam meru mladji. Ipak smo bili dobri prijatelji kot se more reći.

Kako smo ovako dobri prijatelji nastali – gdo zna? Morebit kad je i teta Ilonka imala čajtanske krvi u sebi – a ta je, to skoro svi znaju – jedna od najboljih. I kada se je naše prijateljstvo začelo i to zapravo već ne znam.

Teta Ilonka je bila tipična seoska teta s rupcem na glavi, vlasi ali ipak uredjeni s onduliranimi „daueri“ – kako drag mi je bio ta pogled. A ne samo ja, nego skoro svaki, ki je nju poznao je ju počastio kao jedan od zadnjih seoskih originalov. Dokle je mogla je vjerno pohadjala svete maše i sprohodjala svakoga pokojnoga na zadnji počivak, nij zamudila ni jednu fatimsku pobožnost a i rodjake u susjedskom selu je redovito poiskala. Pod starost su tetu Ilonku noge ostavile tako da već nij mogla toliko na put. Zato je joj bilo najvekše veselje da sidi za oblokom i gleda ljude, ki mimo idu. Pri tom poslu se je mogla tako šikano posaditi na stelju, da je ona sve dobro vidila, ali nju nigdor nij opazio, ki nij znao, da je ona u „obločnoj“ službi. Pokidob da je teta Ilonka bila susjeda Julije, s kom puno sudjelujem u tamburaški posli, smo se punokrat mogli viditi.

Imali smo naš ritual, kako smo se mogli pozdraviti. Svaki put prije nego sam mogao pojt k Juliji da se dogovorimo što za tamburaše mi je bilo najprvo, da pred stanom tete Ilonke zatrubim – i joj ako jednoč nisam, onda mi je drugi put mogla zatrumpfnuti: nisi mi se javil zadnji put! A i kad sam mogao glasno zatrubiti mi se je mogla nagroziti.

Na glas moje trube se je ona mogla skoknuti, oblok otpriti i obično je onda došlo za pozdrav: „Ti čajtansko zlo – što zopet ovo dilaš?!“ Ali si dva smo znali, da ove riči nisu došle od srca jer se je taki* mogla nasmijati. Tako ove riči ni u najmanjem nisu bile oštre, nego ljubezniji nego bi sve drugo moglo biti.

A ja njoj onda na to: „Što vike neg doma sidite?! K maši pojte, mer ovako nećete u nebo!” Svaki put sam si najperzeo da ću ostati ozbiljan pri ovi riči – no ali nikad mi se nij dugo ugodalo.

„Aj muč, što mi brundaš toliko. Povi mi bolje što je novoga u Čajti!“ mi je onda mogla kontrati i mi se nagroziti rukom ili palicom. Od sebe razumljivo, da i ovo nikad nij oštro mislila, svaki put je imala smih na licu.

Da stvarno – ovako se moru pozdraviti samo dva dobri prijatelji. Po ovom ritualu smo se onda mogli živo razgovarati i puno skupa nasmijati.

Sada svega toga već nij. Starost i smrtni beteg su i tetu Ilonku ulovili, otppravila se je na on drugi svit, u koga je čvrsto vjerovala. Svi ki su tetu Ilonku poznali su došli, da ju sprohodu na zadnjem zemaljskom putu i na zadnji počivak. Bilo je jako ganutljivo, još nikad nisam doživio da skoro cijeli crikveni zbor upade u plač u pjesmi „Othajaj Bogu, o duša”. Sada jur nekoliko misec počiva u hladnoj zemlji, zaman sada probam trubiti, nigdor se već ne skokne i mi se zagrozi za oblokom.

Ali morebit si je teta Ilonka našla onde pri Bogu već nove prijatelje, ke sada naziva „nebeskim zlom“ – to bi si zaista dobro mogao predstaviti.

*taki = odmah

Baba Angela

Angela Tkauz (rodj. Bruckner, 18. 10. 1924. ljeta u Podgorju broj 11) – po šalni riči nje dice si ne zna sama zarediti tablete i ne zna uvijek točno kada mora što uzeti, ali molitve zna još sve napamet, a i zubi joj još idu kod navličeni. Da će dementna nastati i to se nigdor ne mora bojati, jer u nje okolici je toliko ljudi, da stalno mora misliti ki se kako zove i ki ima kada rojdendan. „A křaku u ruke si zamem samo za propagandu“, doda posmijuć ona sama.

„Poglej, zopet je kukma-baba iz Pirgic* (tako mi velimo ljudem iz Vlahije) u prvom redu pak očenaše dere“, tako smo si mogli kod dica pred svakom „Fatimskom“ jedan drugomu šuškat, kad smo zagledali tetu Angelu Tkauz iz Podgorja u hodočasnoj crikvi u Vincjetu. Ona je potle pametim i do dandanas kot Amen u molitvi nazočna pri svakoj fatimskoj pobožnosti i skupa s nje družinom sidi u prvi stolica crikve. Kroz zato je baba poznata u cijeloj krajini, ali izvan toga i zbog nje nesvakidanje biografije – porodila i othranila je 13 dice.

Mislio sam, da bi ovo bilo vridno popisati za kalendar, a koje ljeto bi bolje bilo babi na diku nego 2014. ljeto, u kojem ona svečuje svoj 90. rojdendan? Poznao sam babu i lično, jer smo skupa verestovali* pred nekim pokopom u Čajti. Kad sam babu zagledao u krugu nje družine u Vincjetu na kiritof, sam ju po pozdravu odmah pitao za audijenciju, ku mi je i rado udilila. Tako sam se odvezao kratko potom u seoce Podgorje, ko leži za nas Čajtance, ki se držimo

za varošćane, onde kadi si lesica i zec velu laku noć. Baba me je već čekala pred stanom, mer sam se meru zakasnio. Kot prava kraljica me je pozdravila i me primila u nje malo kraljestvo. U kuhinji, kadi smo se seli mi je vadjlje na početku rekla „*Ja ću ti nek reć ti!*“ – i audijencija je bila otvorena. Uprav tako drag kod babina gostoljubljivost mi je bio pozdrav sina Štefana, ki je takorekuć čuvar matere i nje potpora u stanu. Ne znam kada sam zadnji put čuo meni iz dinstva tako poznati i obljubljeni krščanski pozdrav „Hvaljen budi Jezuš Kristuš“. Kasnije su pak i došle kćere Angelica i Eva, koje su, tako daleko kod ja to morem suditi, prošle po materi.

Ne znam kako da pravo opišem moj susret s babom i s nje familijom. Diboko me je ganuo i falu mi još i prave riči. Baba sigurno nima toliko svitskoga imanja kod drugi. Šalila se je, da će svako dite od svojega materinoga jerba moći pojti samo na kavu – ipak posjeduje ona već nego morebit ki bogatuš. Baba je potpuno zadovoljna i vesela, zvana toga i bogabojeća. A nije to na svitu uz zdravlje najveće bogatstvo? Čini mi se, da je baba to već zdavno spoznala.

Vrijeda u razgovoru mi je skoro prepao kip, koga sam si u mojoj glavi od pobožne, krščanske babe sam namoljao. No ali hvala Bogu samo skoro. Ću vam povidati, kako je skoro došlo do ove tragedije. Prosio sam babu neka mi povida iz nje žitka i ona je počela od nje dinstva. Oca je zaran izgubila, jer su ga 1932. ljeta na granici s odzad ustrijlji kad je hamstrao*. 1933. ljeta preminula je staramajka, a 1936. ljeta joj je jedina sestra Ana umrla, tako da je ona s materom i sa starimocem sama ostala. Za starogaoca se je rado brigala, nagadjala mu je kako je mogla. Svaku subotu ga je brila i mu vlase lipo ondulirala. Jednoć ga je tako lipa sfiksala da je stariotac morao priznati, da je ov put tako dobro s njim zahadjala da izgleda kot i prasac.

Kad se je drugi svitski boj dokončavao je sudbina zaigrala babi u život, kako si to ona nikad nije predstavila. Nje muž Anton, zvali su ga Zvonko, je stupio u nje život. On je bio Slovenac i se borio na Hitlerovoj strani. On i dva njegovi tovaruši su došli iz Rohunca i su iskali zaviće pred Rusi. Mislim da se je Zvonki već onda zavidila lipa i ne na zube upala Angela. Ona ga ali nije štila, jer je bio rođen 1926. ljeta, ada 2 ljeta mladji nego ona. A va takozvani „grianzeig“* se ona neće mišati. Ali došlo je drugačije. Zvonko se je za neko vrime opet vratio u Podgorje, nje mati ga je rado vidila i on je odlučio da se on već nikad neće gibati niti od Podgorja niti od svoje Angele. A to opet seoski junaki nisu rado vidili, tako da je došlo koč i do svadje i tućenja. Već ki bi se bio rado ženio za Angelu, jer je bila lipa, vrla a i dobra partija za ono vrime. Odrasla je kao jedina, imali su stan i grunta. „*Jednoga sam vidla samo 3 ali 4 ure kad smo skupa delali, pak mi je dao poručiti da li bi privoljila u takozvanu „ferntreuung“*. No ali to nis štila.*“

A sada, drage štiteljice i štitelij, se već približavamo onoj činjenici, ka me je skoro udrila kot i kaplja. Krščanski pozdrav kad sam stupio u stan, skupna molitva kad je zazvonilo na Andjeo gospodinov, nazoči pri svakoj fatimskoj pobožnosti a onda je sve kazalo na to, da bi Angela i Zvonko živili u divljem hištvu prez da bi imali poredno/čemerno dušno spoznanje. Nemoguće! Baba mi povida, da se je prvo dite – Pali – rodilo 1947. ljeta a drugo dite – Marijana – 1950. ljeta. Ali od veselja ni riči ne. Čudno! Premišljavao sam simo-tamo, da kako

je to moguće da se pobožna baba nije prije udala, nego je dicu imala. To mi nikako nije išlo u glavu. Sam se vkanio i baba nije takova, kod sam si ju ja predstavio? Ali hvala Bogu, sve se je razvezalo friško. Zvonko nije imao sve potrebne papire, ke je pravao za ženidbu. Išli su skupa na kotarsko poglavarstvo, da bi prosili sve potrebno. Onde joj je neki sekretar predložio, da se neka skupa s nje dragim vrati u Sloveniju, da te onde doйти lakše do svega. A kot baba već onda sve nje mišljenje nije mogla za se držati mu je na kratki najzad: „*Da, ja neka idem u Sloveniju, a vi ćete lipo ovo siditi!*“

1950. ljeta je Zvonko konačno dostao austrijansko državljanstvo i onda su se u Bandolu skupazeli. „*Imala sam lipu črnu halju, ku mi je Mariška ušila i lipe črne štekline* od rohumčanskoga šujstera, ki bi me rado bija za snahu vida!*“ „*No ti si onda hodila na poruke kod i na pokop!*“, se uključi kći Eva meru rugljivo u razgovor i se nasmije. „*No što bi bila? U biloj halji i šlaru na poruku kad sam već dvoju dicu imala?*“ smijuć odbrizne baba. „*No, a onda je došlo jedno dite za drugim – ja sam se 20 ljet samo babila. Ja još ni nisam imala lazno da Zvonki cvetar naštrikam od sve dice. Počela sam, ali rukave nikad nisam zgotovila*“, se smije baba. „*1951. ljeta se je rodila Irinka, 1952. ljeta Toni, 1954. ljeta Petar, 1956. ljeta Ivan, 1958. ljeta Jožef, 1960. ljeta dvojki Angelica i Rozalija, 1961. ljeta Eva, 1963. ljeta Štefan, 1965. ljeta Andreas i 1967. ljeta najmladi – Tomas. Danas imam 35 unukov, 23 praunuke i 2 prapraunuke. Ko smo samo najbližja familija skupa nas je 100 ljudi.*“

Kad sam si ov broj premislio, a još već kako je baba svu nje dicu othranila ončas kad još nije bilo skoro nikarkove potpore mi ništa drugo nije preostalo nego da babu pitam, kako je to sve zmogla, a ona samo odgovori: „*No to je štilo sve tako biti. S Božjom pomoćom je sve hodilo a i moja dobra mati mi je čuda pomagala. Prez nje ja ovo ne bi bila mogla sve urediti. A kod sam ti već rekla, ja u mojem žitku još nikad nisam bila pri frizeru ali u kafehauzu*, pak tako sam hojt sve kod sam mogla i sam zadovoljna i vesela.*“ „*Ali na „Fußpflege“* ideš!*“ zabrizne kći Angela i za nekoliko hipac namignuvši smijuć materi doda „*Kad ti to ja dam!*“ Ovako šalno je razgovor med nami četirmi pri babi u kuhinji išao dalje. Za neki čas sam se posegurao i pitati za turobne, teške čase.

„*Jako teško mi je bilo, kad je mati umrla 1965. ljeta. Nij bilo dugo betežna, 21 dan. Imala je raka. Pred njom se nisam smila plakati a prije nego je umrla mi je naručila da ostanemo svi dobri. Ona je bila jako pobožna. No i kad je sin Petar sve betežniji nastao je meni i mužu bilo jako teško. Zvonko je umro 2004. ljeta, i on je ima raka. Ravno na Božić je preminuo. A Petar je umro 2009. ljeta. To je bilo strašno kad moraš gledati ditetu u grob. Ne željim si, da bi to još jednoč morala doživiti. Ali to je život.*“

„*Ali vi još nekate umriti, još budite meru ovo*“, se našalim babi da tako razvedrim opet situaciju. „*Jo, ja ne znam što imaju sveci u nebu i Bog s manom predvidjeno*“, se nasmije baba Angela i krenuli smo zopet na vesele čase. Jednoč je mogla Eva, drugi put opet Angelica a onda zopet baba nešto raspokati iz nje bogatoga kufera života. Čuo sam, da je r(oh)unčanski staklar bi skoro svaki tajedan pri Tkaucovi, mer se je vike ka šajba polamala. „*Hebaminka*

Irma Petraković iz Vincjeta nam je bila kod druga mati, kad je uvijek bila ovo“, se nasmiju Angelica i Eva, „*a tata se je mora punokrat na mopedu u Petarštof odvez k Jandlnki da kupi novoga gšira“*.

Na moje pitanje, je li je velika familija morala koć gladiti svi zajedno zatrubitaju: „*Gladit nikad nismo morali, stol je uvijek bija pun. Imali smo 3 krave, dvoj telić, svinje, guske, poke, kokoše i svega na vrtu posadjeno. I dica nikad nismo morali pojti kamo služiti.*“ Onda baba opomene na pomoć od tetov iz Amerike, koje su od časa do časa slale pakete, da tako pomažu. „*Da, slale su lipe halje, još i naš Jožef je onda nosija halje, tako da smo mu govorile Pepica“*, se nasmije Eva, pogleda na mater i na Angelicu tako da se sve trime od srca nasmiju kad se spominjaju na on lipi čas.

I ako se je za čas mojega razgovora s babom potvrdio kip, da je baba dobra duša, bogabojeća i skromna sam ipak mogao najti i malu falingu na babi – no nebeska vrata joj se zato vjerojatno neće zatvoriti. Prvič ima ona pri Bogu već nje zagovornike, kod ona veli, a drugič je još i sam farnik Eisner koć priznao da baba već moli nego on. Poslušajte, prem da je vrijeda 90 ljet stara je ipak još meru ohola i gizdava i je pod starost nastala pravi foto-model. Da jednoč bude i nje zadnji zemaljski put perfektan, da se s neba ne bude morala sramovati i se bude mogla dično goristati si je pred nekim vrimenom prešteljala* človika da ju po nje želja fotografira. Mer gdo bi mogao bolje odgovarajući kipic izabrati za on zadnji dan na ovoj zemlji nego baba sama? Ova fotografija je odredjena da će stati uz lijes, a zvana toga će se i tiskati na spomen-kartice, tako da se svi, ki dojdu babi iskazati zadnju čast, budu mogli dobro spomenuti na nju kako to nje želji odgovara – sa smihom na licu, koje nije samo nabrano od prevelike muke i skrbi, nego najvećim dilom od smiha i humora. Smih i humor su babi cijeli nje život najbolje služili i ju tako dopeljali u blaženu starost puna zadovoljstva i veselja. Živila baba Angela!

* „Fußpflege“ = pedikura, njega nogu

grianzeig, nim. = zeleno povrće

„ferntrauung“, nim. = sklapanje braka u nenazočnosti jednoga bračnoga partnera

hamstrao, hamstrati, nim. = krijumčariti

kafehauzu, kafehauz, nim. = kavana

prešteljala, prešteljati, nim. = naručiti, narediti

Pirgic = ljudi iz Vlahije

štekljne, štekljine, nim. = cipele s visokom peticom, štikla

verestovati, virostovali, ug. = vigilija, straža (nad mrtvim)

Priča o Erwinu

Lip i sunčan dan se kreće prema kraju. Pri blagoj temperaturi i posljednji bliskajući sunčani traki na morskoj vodi sidi Erwin na kamenitoj obali. Kamen pod zadnjicom je zapravo dosta oštar i neugodan za siditi, ali 61-ljetni muž ne čuti nikakovu fizičku bol. Namjesto toga ga trapi duševna bol, ku pokušava utoliti flošom vina, ponekad i dvimi flošami ili i već.

Erwin je sâm. Još pred trimi ljeti je skupa sa svojom hižnom družicom sidio na ovom istom mjestu. Hižne družice već nije. Ostavila ga je, prez oprošćaja. „Kako je nek mogla projti iz ovoga svita, prez da mi je rekla zbogom? – Ali zapravo joj ja nisam mogao reći zbogom!“, misli Erwin u kumaj triznom stanju. Čim već se upušćava u ov nutarnji monolog, tim već se diže udio promilov alkohola u krvi, a onda se počne obraćati ta krug pakla, iz koga Erwin zapravo jur dvoja ljeta ne more izlaziti.

Počeo se je obraćati po pokopu njegove hižne družice. Stoprv na pokopu, ki je bio dva tajedne po smrti, se je Erwin mogao oprostiti od svoje ljubavi života. Barem teoretično, ar on do današnjega dana ne zna, je li je zaistinu nje tijelo bilo u tom lijesu.

On se nije mogao oprostiti od hižne družice u bolnici. Bio je poslovno u inozemstvu, kad su ga iz bolnice zvali, da leži njegova ljubav, njegova desna ruka, njegov jedini stup u životu na izoliranoj štaciji i da već nije u stanju da bi govorila u telefon. Ovim nazivom se je počeo rušiti do onda prilično štabilan Erwinov svit. Imao je dobar posao, koga je ljubio, ki je ali ipak potribovao čuda putovanj u daleki svit. Svojim salerom* si je mogao izgraditi lip dom, pravoda skupa sa svojom ljubljenom hižnom družicom. Zapravo su imali isti ukus i iste interese, ki su davali harmonirajućemu odnosu svakidanji kruh. Harmonija je i zbog toga bila intenzivna, ar su obadva imali posle, ki su je ispunjavali srićom i zadovoljstvom. Pri skupnom slobodnom vrimenu su se razgovarali o daljnji izazovi, jedan je drugoga slušao i davali su si tanače*. Planirali su daljnje cilje, pred svim u pogledu na mirovinu i tako igrali sonatu života u duetu. Ali tadašnjim telefonskim nazivom se je počela raspadati ćut sriće, zadovoljstva, zahvalnosti i ispunjenja. Smisao života je stavljao u pitanje, kad si je htio predstavljati kako svoja hižna družica leži sama u bolnici, zakvaćena na kakove aparate, ki joj omogućuju disanje i sve ostale tjelovne funkcije, ke su potribne za človičji opstanak. Kanio je k njoj. Ali nije mogao. Nisu ga pustili iz tudje zemlje van. Putovanja su bila zabranjena. Erwin je rotirao u sobi hotela. Realne misli su si davale ruku s iluzijom, kot u nekoj drugoj sferi. Živčani kolapsi su nadomješćavali svakidašnje faze počivka. Dokle je dostao mogućnost putovati domom, se je hižna družica jur zdavno otpravila na drugo putovanje, prez njega!

„Zač me nije zvala, kad je obetežala? Zač nije i mene kontaktirala, kad se je obratila hitnoj pomoći?“, se pita Erwin osamljen na ovoj kamenitoj obali. I druga floša je medjutim jur

prazna. Erwin ju hiti u vodu. Već nima nikakovoga bliskanja. Muž se polako staje od onoga tvrdoga i špičastoga kamena. Potrebna mu je treta floša. Sunce je zaspalo, ali slapi* su se zbudili. Dokle voda osvježava one vruće kamene, se ovi pretvaraju u pogibeljan fuzak teren a Erwin se ionako jur bori vlašćom ravnotežom, tako da padne u vodu. Pritom se teško udri na glavi. Ali Erwin je prez straha, nasuprot: pri zatapanju mu se vraća širok posmih na njegovo lice. Spušća se dublje i još dublje. Erwinova hižna družica ga viče. Iz dibine čuje nje glas i ne dura dugo, dokle u odaljenoj svitlini vidi nje tijelo. I ona se smije, biži prema njemu, pruža mu obadvi ruke. Vesela je, lipa i puna energije – kot svenek.

***salerom**, saler = odšteta, plaća
slapi, slap = val
tanače, tanač = savjet

Od mjesta u mojoj sanji...

Nujno* kapa godina* na vodu, sklapa se s tajnovitimi kapljicama jezera. Tako čisto, tako dreboko, tako tiho na ov jesenski dan, ki se je narodio iz mojega srca. Vječnost ovoga mjesta mi se čini kot neka površna misao, pokidob ju ne morem razumiti. Pokušavam ju raščistiti i pojačati, tako da postane dost moćna, opstati u vihoru mojih nezbrojenih misli.

Jedan drugi svit, drugo vrime. Na ovom mjestu morem letiti. S oblaki morem tancati, i svitlini dana morem dati bliskati u najlipši farba. Ovo mjesto je vječni hipac lipote, vječni hipac sriće i vječni zagrljaj ljubavi.

Zlato lišće se nježno nagiblje na travu, sve tako silno, moćno svitljucka, kot da bi svaki trenu-tak nanovič spoznavalo, kako lipo je. Ne natiče se, ništ ne potribuje. Sviti se, tanca, ne mudri se. Samo živi, da postoji, da ćuti ća je; potpunost.

Prispiva noć. Škurotilackim šlarom pokriva svojom tišinom svit pod njom. Ona ljubezno kušne to, ća ćuva i zajači tihu pjesmu, ka sve potegne u svoje krilo. Onda gleda, kako sanjari putuju; na tolika mjesta, k tolikim kipom, k tolikim susretom. Ona gleda i sluša je li neće ćuti ku ćudnovitu povidajku, ku more povidati danu, kad ga objami pak kad skrsne za suncem, da ide na poćivak.

Dan je ovput ćuo posebnu povidajku, tako lipu da je morao plakati. Bliskajuće zvijezde godi-ne se još svenek svitu u sjaju sunca, ko je zame sobom u svoju vječnost.

A povidajka putuje stazom svojih rići u nepozabljenost.

*godina = kiša
nujno, nujan = nježan, blag

BINTINGER, Fridrik, pravnik, publicist i pisatelj

Rodjen u Malom Borištofu, 27. 02. 1913., umro u Velikom Borištofu 20. 09. 1960. Kao djak bio je predsjednik „Kola”, katoličanskoga hrvatskoga djačtva. Študirao pravo u Beču, promovirao za dr. iur. Urednik hrv. novin „Naš tajednik“ (1947. – 1952.) i suosnivač „Hrvatskoga nakladnoga društva“. Mnogobrojni članci o kulturi, školstvu i gospodarstvu u Gradišću. Crtiće *Na kratki* (1990.)

BLAZOVIĆ/BLAZOVICH, (Franjo) Augustin, benediktinac, književnik

Rodjen u Frakanavi 29. 01. 1921., umro Beču 10. 05. 2004. OŠ je pohađjao u rodnom selu (1927. – 1932.), gimn. kod benediktincev u Kisegu (1932. – 1940.), stupi u red benediktincev u Pannonhalmi i študira matematiku i fiziku na sveučilišću u Budimpešti. Za svećenika je posvećen 1946. 1947. nastao je profesor na gimnaziji u Čepelu kraj Budimpešte. Po nacionaliziranju ugarskih škol ga je red poslao u Austriju. Najprije je djelao kot knjižnjičar kod benediktincev u Beču a od 1949. je imenovan dušobrižnikom gr. H-ov u Beču. Zvana toga je imao različne funkcije u gradišćanskom sjemenišću. I sam red mu je navalio cijeli red zadać, ke je izvršavao za nadopatiju Pannonhalmu sve do 1997. Uza to je študirao sociologiju na sveučilišću u Beču, ku je završio disertacijom 1953. Od 1956. do 1977. je urednik „Crikvenoga glasnika Gradišća“, suradnik gh. printmedijov i vrsni književnik gr. H-ov. 1950. do 1970. je bio narodni misionar za gr. H., član austrijskog PEN-a i hrvatskoga DHK. Sudjelao kod sastavljanja Misala.

BLAŽEVIĆ/BLAZOVICH, Ivan, pseud. Tugomir, svećenik

Rodjen u Frakanavi 17. 06. 1888., umro u Sambotelu 29. 03. 1946. OŠ je pohađjao u rodnom selu (1895. – 1901.), gimn. u Kisegu i Vesprimu (1901. – 1909.), bogosloviju u Juri (1909. – 1913.). Kapelan u Gyömöre (1913. – 1914.). Za vrime PSB vojni dušobrižnik u Beču, potom kapelan u Beledu (1919. – 1924.), Koljnofu (1924.), farnik u Hrvatskom Jandrofu (1925. – 1935.) i Koljnofu (1935. – 1946.). Umro je u bolnici u Sambotelu od ran, ke su mu zadali ruski soldati krajem boja. Bio je sudjelać razlićnih hrv. novin i časopisov, kade su mu se pojavljivali i literarni doprinosi, pjesme, proza i kazališni kusići za dicu.

BORENIĆ/BORENICH, Martin, učitelj

Rodjen u Cogrštofu 07. 11. 1850., umro u Pajngrtu 22. 05. 1939. OŠ je pohađjao u rodnom selu. Za dvorazrednu sridnju školu ga pripravi uč. Naković, ku završi u Šopronu, zatim pak učiteljsku školu isto u Šopronu (1870.). Učiteljsku službu je započeo u Orbuhu, od 1871. školnik u Pajngrtu (1871. – 1916.). Podučava u ugarskom, hrvatskom i nišćkom jeziku. Prireditelj školskih knjig. Nadzornik vrtljarstva u šopronskom i matrštofskom kotaru. 1901. je osnovao u Pajngrtu „Ognjogasno društvo”. Visoka odlikovanja. Brojne pedagoško-poućne pjesme za dicu, kot i nabožne po molitveniki. Za veći broj školarov ishodio štipendiju u Zagrebu. Njegova loza je podiljena na austrijsku (gradišćansku), hrvatsku i ugarsku granu.

ČENAR/CEENAR, Jurica, pjesnik, pseudonim Senica Ivan

Rodjen na Dolnjoj Pulji 25. 08. 1956. OŠ je pohađao u domaćem selu, gimn. u Gornjoj Pulji kade mu prof. Vladimir Vuković budi interes za novije moderno austrijsko pjesništvo. Urednik klupskoga časopisa „novoga glasa“, sudjelač Hrv. redakcije ORF-a Gradišće, kulturna književna nagrada grad. ZV 1989., mnogobrojni pozivi na čitanje svojih pjesam, dobitnik Književnoga naticanja Ignac Horvat 1993., inicijator CD izdanj ORF-a, suinicijator i u suurednik „rompotanja“. Od 1989. član P.E.N.-a, čitanja doma i u inozemstvu. Književna nagrada Dubravko Horvatić (2023.)

ČENAR/CEENAR, Ljubica, muzička pedagogica

Rodjena u Gornjoj Pulji 20. 01. 1984., odrasla u Dolnjoj Pulji. Študij elementarne muzičke pedagogije u Beču (2010.). Dobila višu muzičku izobrazbu u Beču, sponzija 2010. Diozimateljica na naticanju LINAK 2002., pjesme i doprinosi u HN, n.g., KG.

ČUKOVIĆ/CSUKOVITS, Ivan, svećenik, pisac

Rodjen u Gerištofu 11. 05. 1865., umro u Velikovcu 11. 09. 1944. Študira u sjemenišću u Juri (1886. – 1890), kapelan: St. Martin, pristupi lazaristom, ke napusti i dojde karmelitom u Sopronbánfalva. 1919. se priključi gibanju za Austriju, dojde u sukob s Martinom Meršićem st., dobene zaposlenje kod Grad. ZV u Kiseloj Vodi kot odgovorni za školska pitanja. Dojde za farnika u Novo Selo i Štikapron, odakle pobigne 1930. zbog konflikta sa socijaldemokrati i Franjom Čizmazijem u Korusku, u Velikovec, kade i umre za vrime boja. Martin Meršić st. ga apostrofira kot *jedan od naših najdarovitijih i najboljih književnikov.* Bavio se je i mehanikom i elektronikom.

DROBILIĆ/DROBILITS, Mate, gradski službenik, prevoditelj

Rodjen u Bizonji 18. 09. 1808., umro u Ugarskom Starom Gradu 02. 12. 1891. Iz Bizonje se preselio u Ugarski Stari Grad i nastao varoški policajac i gruntovničar kod varmedje. Prevadjae je iz nimškoga i češkoga jezika knjige za narod.

HORVAT/HORVATH, Ignac, svećenik, književnik

Rodjen u Malom Borištofu 01. 02. 1895., umro u Gornjoj Pulji 22. 04. 1973. OŠ u rodnom selu (1901. – 1906.), gimn. u Požonu (1906.) i Šopronu (1907. – 1910.), sjemenišće u Juri (1910. – 1918.), kapelan u Otavi (1918. – 1920.), Gijeci (1920. – 1924.) i Gornjoj Pulji (1925.), farnik u Novoj Gori (1925. – 1938.), Frakanavi (1938. – 1971.), kao umirovljenik do smrti živi na Gornjoj Pulji, kade umre u prometnoj nesrići. Mnobrojni članki kulturnoga,

jezikoslovnoga, povijesnoga, književnokritičkoga sadržaja. Pokretač društvenih događajev kot npr. HKD, izdavanje novin, kalendarov i knjig. Jezikoslovac i obnovitelj ghkj. Osnova mu je bila narodna duhovnost, zalagao se je za gh. samobitnost, ali i za približavanje gh. prema hkj. Prvi član DHK (1971.). Mnogobrojne crikvene i svitske nagrade. Upeljao u HN rubriku *Jezikoslovne crtice* (1940., 1947., 1961.). Imao politički mandat u ZS (1934. – 1938.). Pseud: Hrvat, Frakanavac, Jezičar.

HÖLD, Ewald, dr., psihijater, pjesnik

Rodjen u Uzlopu 18. 09. 1954. OŠ u Uzlopu, gimn. u Matrštofu, medicinu na sveučilišću u Beču. Koordinator GV protiv ovisnosti od drogov (Suchtkoordinator). Brojne funkcije u selu i različni društvi. Pjesnik i pisac proze.

JAGŠIĆ/JAKŠIĆ/JAGSICH, Ivan, svećenik, pjesnik, literat, hobiaarheolog

Rodjen u Uzlopu 05. 09. 1893., umro u Gracu 19. 05. 1964. OŠ u rodnom selu, gimn. u Zagrebu, poslije stupa med pijariste, posvećen u Budimpešti (1920.), podučavanje i doktorat u Segedinu, od 1924. služba u Gradišću, farnik u Gijeci, farnik u Klimpuhu (1926. – 1959.). Mnogobrojni kritički članki u novina, kalendari, prijevodi, pjesme i igrokazi, putopisi, prvi učitelj na preparandiji u Matrštofu, iskapao 1934. blizu Klimpuha brižuljkaste grobe.

JANDRIŠEVIĆ/JANDRISEVITS, Petar, svećenik, pisac, novinar, povjesničar

Rodjen u Šeškutu 22. 02. 1879., umro u Čembi 08. 06. 1938. Pseudonimi: Janicsár, Hetes, Grabič, Graničar. OŠ u rodnom selu, otac mu je zadnji hrv. učitelj u Šeškutu. Teologiju je študirao u Sambotelu, posvećen 1903., kapelan u Solunku, Rohuncu, kade je podučavao u GŠ fiziku, prirodopis i kemiju, farnik na Stinjaki (1906. – 1924.), potom u Čembi. Za vrime boja je bio vojni kaplan i nadzornik vjerskih škola u Beogradu i Sandžaku. U političkoj borbi 1919. – 1921. se je angažirao za Ugarsku opciju. Na kraljevsku vladu u Pešti je stavio memorandum (1921.) o tom pitanju. Bio zastupnik Kršćansko-socijalne stranke u ZS (1925. – 1926.), jedan od osnivačev NN, HN, HKD, KLjS. Bio dopisnik nekoliko ug. i austronimskih regionalnih i nadregionalnih novin. Bavio se arheologijom i poviješću. Literarni doprinosi po gh. novina, časopisi i kalendari. Politički mandat CSP (1923. – 1927.).

JORDANIĆ/JORDANICH, Martin, književnik, kulturni djelač

Rodjen u Filežu 15. 10. 1935. OŠ je pohađao u rodnom selu, izučio zidarsku meštiju u Pin-kafeldu (1949. – 1952.), namješćenik kod pošte u Beču (1971. – 1987.), kade osnuje *Fileški trio* (1973. – 1983.) za Hrvate u Beču, u selu peljač muzičke grupe *Domaća muzika*, aktivan

suosnivač tamburašev *Mladosti* i *Graničarov* i zabavne grupe 77 i Ženskoga zbora (1990.) dobio Književno naticanje Ignac Horvat (1980./81.), mnogobrojne crtice, priče, humoreske, radiodrame iz gh. života. Odlikovan Zlatnim križem ZG.

KARAL/KARALL, Mate, svećenik, pripovidač

Rodjen u Velikom Borištofu 17. 09. 1827., umro u Filežu 24. 12. 1911. OŠ je pohađao u rodnom selu, gimn. u Šopronu, teologiju u Juri (1845. – 1850.), kapelan u Pandrofu, Pajngrtu, Rasporku, farnik u Filežu (1856. – 1911.). Piše u Miloradićevom kalendaru pod pseudonimom „Pretelj svoga roda i naroda“, uzor-odgojitelj cijele duhovničke generacije pred PSB. Titule: papin komornik, desetnik, kanonik. U 1880. ljetu sastavio je školsku knjigu *Historia. Povést ugarska...* HŠtD mu je 2000. izdalo zbirku *Crtice iz seoskoga žitka*.

KOČIŠ/KOCSIS, Mate, književnik

Rodjen u Dolnjoj Pulji 14. 02. 1930., umro u Dolnjoj Pulji 15. 09. 1995. OŠ je pohađao u rodnom selu, izučio krojački obrt, profesionalni vozač, počeo pisati prozu prilično kasno, nekoliko pjesam, dopisnik HN i kalendara.

KRAGEL, Eberhard Marija, svećenik, servit

Rodjen u Cundravi 24. 12. 1725., umro u Fortnavi 25. 04. 1788. Školovanje pomoću servitov u Lovreti, zaređen 1748. u Beču, profesor dogmatike i hrvatski prodikač u Lovreti. Po raspušćanju reda u jozefinizmu farnik u Vorištanu i Fortnavi. Autor najznačajnije knjige gradišćanskohrvatskoga baroka, po narodu „Četiri posljednja“.

LAVIČKA/LAWITSCHKA, Jože/Joza, kulturni djelač, pjesnik

Rodjen u Frielištofu 31. 01. 1933., umro u Beču, 31. 03. 2020. OŠ je pohađao u rodnom selu. GŠ u Fölsbergu. Kot mladi človik emigrirao u Austriju (1948.). Na početku živi u Eibesthalu, DA. Sudjelač HN i PLjP o položaju i kulturi Moravskih Hrvatov, sakupljač narodnoga dobra, pjesnik, suorganizator hrvatskoga kiritofa u Frielištofu. Pjesme u jeziku svojega sela.

LEOPOLD, Anton, pjesnik

Rodjen u Frakanavi 13. 06. 1928., umro u Beču 08. 05. 2021. OŠ pohađao u rodnom selu i Lučmanu. U zadnjem ljetu boja morao u vojnu službu mladih. Po boju ostao doma u seljačtvu, ali skoro projde u Beč na privrimeno djelo, nastane pendler. Zaposli se kot knjigoveža, pak djela u gradjevinarstvu, metalnoj industriji. Na drugom izobrazbenom putu izuči se za knjigovodstvo, u kom djela do umirovljenja. Kulturne nagrade Theodor Kery i Lovre Karall.

OMISCHL, Martin, mr. za međunarodne veze

Rodjen u Čajti 1980. Visoka stručna škola (FHS) u Željeznu 2006. Položio ispit magistra, boravio u Wolverhamptonu u Engleskoj i u Zagrebu. Pjesme i proza u KG. Aktivan član folklorne grupe „Stalnost“. Socijalno djelovanje u Ekvadoru.

OSTOVIĆ/OSTOVITS, Franjo, učitelj

Rodjen u Bandolu 08. 02. 1956. OŠ je pohađao u rodnom selu, GŠ u Rohuncu, gimnaziju u Beču u Marijanumu. Poslije pohađja PA u Željeznu i od 1977./78. je namješćen učitelj u Novom Gradu, Svetom Mihalju. Od početka potpredsjednik Panonskoga instituta u Pinkovcu i sudjelač PAIN-a. Redovito publicira u časopisu Panonski ljetopis i drugi printmedija GH-ov.

PALATIN, Marijana, novinarka

Rodjena na Gornjoj Pulji 25. 06. 1980. OŠ je pohađjala u Filežu pak u Pilgersdorfu (1986. – 1990.), gimn. na Gornjoj Pulji (1990. – 1998.), od 1990. studij slavistike i španjolski. 2002. boravi jedan semestar u Zagrebu, od 2005. u ORF-u Gradišće, odiljenje za GH. Piše pjesme i kratku prozu.

SCHREINER, Bela/Adalbert, prof., pisatelj

Rodjen na Dolnjoj Pulji 19. 04. 1915., umro u Kiseloj Vodi 10. 05. 2005. OŠ u je pohađao u rodnom selu, GŠ u Štamperku, gimn. u Hollabrunnu (1935.), počne študirati bogoslovlju u Beču (1937.), tumač u Drugom svitskom boju (1939. – 1945.), študij slavistike, zemljopisa i povijesti na sveučilišću u Beču, sridnjoškolski profesor Željezno (1946. – 1959.), predsjednik HKD-a (1956. – 1962.), dir. realne gimn. na vojnoj akademiji u Bečkom Novom Mjestu (1959. – 1978.), dir. Pedagoške akademije u Željeznu (1978. – 1980.), mirovinu proživio u Kiseloj Vodi. Umro u prometnoj nesrići. Počeo mlad pisati književne i popularnoznanstvene doprinose. Brojni doprinosi u novina, časopisi i kalendari. Brojna odlikovanja.

SEMELIKER/SZEMELIKER, Mate/Matthias, svećenik

Rodjen u Vulkaprodrtšofu 25. 02. 1910., umro u Uzlopu 02. 11. 1986. Gimn. u Željeznu, teologiju u Beču (1937.), kapelan u Vincjetu, provizor u Dolnjoj Pulji, pak Štikapronu, zbog zalaganja za hrv. rič pod nadzorom Gestapoa, pak Kalištrof, Nova Gora, Perchtoldsdorf odakle djeluje u hrv. fari u Beču, 1943. uhapšen, po kratkom tamnovanju u KZ Dachau. Po DSB po različni fara, na kraju farnik u Uzlopu. U HN objelodanio svoje spominke.

SINKOVIĆ/SZINKOVITS, Ferdinand/Ferdo, svećenik, pjesnik

Rodjen u Koljnofu 04. 07. 1911., umro na Gornjoj Pulji 04. 01. 1993. OŠ u rodnom selu, preparandiju u Šopronu, učitelj u Balfu. Na svitovanje Ivana Blaževića stupa u red franjevcu u Nógrádu. Projde na teologiju u Sambotelu, zaređen 1944., kapelan po različni ug. seli, med ostali i u vendskom Dolnjem Seniku (1947. – 1949.), veliki neprijatelj komunizma, zatvor u Vácu (1949.). Pobigne u Beč, dušobrižnik u Lainzu, od 1955. u službi Biškupije Željezno, Bandol, Kerteš, Andau, farnik u Pinkovcu i Novoj Gori (1957.), dopisnik novin i kalendara. Dobitnik Književnoga naticanja Ignac Horvat (1981.), komponira od vrimenta u Lainzu. Pokretač tamburaškoga društva u Pinkovcu (1960.).

SUČIĆ/SZUCSICH, Franjo/Feri, činovnik, pjesnik

Rodjen u Velikom Borištofu 30. 09. 1918., umro u Željeznu 28. 02. 2012. Pseudonimi: F.S., Šime Šipak, Jure Octak, Jive Kopriva, V.B. = Veljko Borić. OŠ je pohađao u rodnom selu, po smrti oca se s majkom preseli u Beč, kade se uključi u kulturno djelo GHKD-a u Beču. Po DSB stupa u službu GZV (1947.) u odiljenju za tisak i novinarstvo. Prva pjesma mu se je pojavila u HN 1938. Po smrti Frica Bintingera nastane urednik NT i HN (1951. – 1967.), urednik GK. Oduševljenjem je tamburaš i autor mnogobrojnih pjesam/jačak i zbirkov za tamburaške zbove. Peljač tamburice u Klimpuhu (od 1958.).

ŠORETIĆ/SCHORETITS, Ana/Anna, rod. Pajrić, pjesnikinja, pisateljica

Rodjena u Cogrštofu 11. 04. 1952. Pseudonim Varga. OŠ je pohađala u rodnom selu, gimn. u Željeznu/Theresianum, slobodna suradnica hrv. ORF-redakcije, od 1993. slobodna književnica, piše kazališne kusiće za amatersku grupu Cogrštof, lirika, proza, eseji, prijevodi, prinosi za radio i različne časopise. Zaposlena kod Dijeceze Željezno od 1997., medije, članica Austrijskog P.E.N.-kluba (1995.). Zastupana u različni nim. antologija. Kulturna nagrada gr. H. (1992.), Landeskulturpreis (1987.), Karallova zaklada (1989.), Keryjeva nagrada (1995.). Od 2010. u mirovini.

TAŽKY, Petar, novinar, pisac, poduzetnik

Rodjen u Požonu 02. 08. 1968. Pohađao slovačke škole, diplomirao na sveučilišću u Požonu germanistiku i kroatistiku. Namješćen u uredu za tisak slovačkoga predsjedništva, član DHK-a od 1996., živi u Horvatskom Grobu. Dobitnik Književnoga naticanja Ignac Horvat 1991.

VUJKOV, Balint, etnolog, pisac, sakupljač narodne predaje

Rodjen u Subotici 27. 05. 1912., umro u Subotici 23. 04. 1987. Študirao pravo, sudac, od mladosti se je bavio književnošću. Sakupljajuć narodne predaje, proputovao i gradišćanski prostor i svih zemalj toga prostora. Značajno djelo *Cvjetovi mećave* (1971.)

VUKOVIĆ/VUKOVICH, Vladimir, slavist, pjesnik

Rodjen u Filežu 29. 12. 1938. OŠ je pohađao u rodnom selu, gimn. u Wieselsburgu. Poslije ide na slavistiku i povijest u Beču, prvi urednik „novoga glasa“. Podučavao u Gornji Šica, poslije na Gornjoj Pulji u Trgovačkoj akademiji, kade je bio i direktor. Prve pjesme je publicirao u „Glasu“. Po mladi ljeti pauzira pisanjem, kasnije piše haiku pjesme i kratku pregnantnu prozu.

WEIDINGER Joško/Josef, narodni pisac, činovnik

Rodjen u Frakanavi 06. 11. 1942., umro u Gornjoj Pulji 30. 06. 2010. OŠ je pohađao i ditinstvo proveo u rodnom selu. Činovnik Zemaljske vlade u Željeznu. Sudjelač i organizator amaterskoga seljačkoga kazališća u Frakanavi, pisatelj brojnih, popularnih kusićev za seosku pozornicu. Uz dramsko stvaranje pisatelj pjesam i kratke šaljive ironične proze. HŠTD mu je 1998. priredilo pod štampu zbirku „Prik plota“.

ZEICHMANN, Doroteja/Dorothea, rođ. Lipković/Lipkovich, pjesnikinja

Rodjena u Klimpuhu 22. 06. 1957. OŠ je pohađala u rodnom selu, študij u Americi (1975. – 1976.), študij za tumača engl. i ruski na sveuč. u Beču. Glavna urednica „novoga glasa“ (1981. – 1982.), jedno vrime živila u Beogradu, Kopenhagenu i Pragu. Publicirala pjesme i prozu nim. i hrv. u različni literarni časopisi. Članica Austrijskog P.E.N.-kluba (2022.).

Robert Bacalja (*1962.)

Rođen je u Zadru 06. 05. 1962. OŠ, gimn., Filozofski fakultet završio je u Zadru, a 1991. magistrirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Godine 2000. obranio je doktorsku disertaciju *Književni rad Arsena Wenzelidesa* na Filozofskom fakultetu u Zadru. U srpnju 2023. izabran je u zvanje redovitog profesora u trajnom zvanju na Sveučilištu u Zadru. Znanstveni interesi su mu usmjereni prema hrvatskoj književnosti 19. i 20. stoljeća, osobito razdoblju hrvatske moderne. Sudjelovao je na velikom broju znanstvenih skupova u zemlji i inozemstvu. Urednik je više znanstvenih zbornika, te glavni urednik znanstvenoga časopisa *Magistra Iadertina* i član uredništva časopisa za dječju književnost *Libri & liberi* u Zagrebu od 2014. do 2020. godine. Objavio je tri znanstvene monografije: *Književni rad Arsena Wenzelidesa* (Zagreb, 2006.), *Dubrovačke teme i portreti* (Zadar, 2011.) i *Mit i dječja književnost* (Zagreb, 2017.). Dosad je objavio tri zbirke dijalektalne poezije: *I sve pasivo* (Zagreb, 1995.), *Kolo muora i mocir* (Zagreb, 1997.) i *Besida o Tomi kuoga su na školju zvoli Odisej* (Zadar, 2016.). Godine 2001. u Zadru mu je izašla zbirka proze *Piazza Navona*, a u Zagrebu romani *Put do tihe luke* (2003.), *Razgovor o vječnosti* (2008.) i pjesnička zbirka *Iz Wiener Neustadta i drugih gradova* (2018.). Koautor je grafičkih mapa *Firentinska igra* (s Josipom Zankijem) i *Prid ultimū augusta* (s Igorom Konjušakom). Bio je voditelj (s Josipom Zankijem) međunarodnog umjetničkog projekta *Dolazak u baštinu*, a potaknuo i međunarodni umjetnički projekt (u kojem je sudjelovao): *Promjena svjetla: sjećanje na otok/Lichtwechsel: Erinnerungen an eine Insel – 50 Jahre Graz-Puch – Preko*. Vodio je s Edom Mičićem i projekt *Glazbena baština Zadra u 19. stoljeću* (monografija i nosač zvuka objavljeni su u svibnju 2021.). Član je DHK, Matice hrvatske, Hrvatske udruge istraživača dječje književnosti i Hrvatskog pedagoško-književnog zbora. Obnašao je dužnost prorektora za studije i studentska pitanja Sveučilišta u Zadru u mandatnom razdoblju 2011. – 2015. Od 2016. je suradnik radne zajednice na temu *Gradišćanskohrvatski govori: Hrvatska rič Gradišćanskih Hrvatov* (Željezno, 2019.), *Po našu, ozvučena čitanka* (Željezno, 2020.) i *Zlata riba 2021.* (antologija).

Nikola Benčić (*1938.)

Rodjen je u Velikoj Nardi/Nagynarda u Madjarskoj. OŠ je poiskao u rodnom selu, 7. i 8. r. u Jászberény/Hajta. Tri razreda Srpskohrvatske učiteljske škole je pohađao u Budimpešti, a poslije revolucionarne 1956. je u novembru pobignuo u Austriju i maturirao u madjarskoj gimnaziji u Gränu/Tirol. Od 1957. do 1963. študira na Filozofskom fakultetu u Beču slavistici, povijest i filozofiju. 1963. obrani disertaciju na temu *Mate Meršić Miloradić (Das Leben eines burgenländisch-kroatischen Dichters)*, a 1965. diplomira za sridnjoškolskoga nastavnika temom *Die Politik Kroatiens nach dem Ersten Weltkrieg*. Zaposli se 1963. na privatnoj biškupskoj gimnaziji kot nastavnik i odgojitelj, odakle 1999. ide u mirovinu. Paralelno nastane predavatelj (gradišćansko)hrvatskoga jezika i kulture na Pedagoškoj akademiji u Željeznu. Od 1983. je imenovan lektorom za gradišćanskohrvatsku književnost i kulturu na slavistici u Beču, kade ostane sve do 2007. U medjuvrimumenu je (2004.) imenovan naslovnim profesorom na Filozofskom fakultetu u Beču, slavistika. Član DHK, a od 1988. dopisni član JAZU/HAZU. Mnogobrojni znanstveni i popularni doprinosi o jeziku, povijesti i književnosti na znanstveni skupi (Budimpešta, Bratislava, Lipik, Oberschützen, Osijek, Sambotel, Klagenfurt, Varaždin, Zagreb,...). Značajnija djela su: *Nimško-gradišćanskohrvatsko-hrvatski rječnik* (Eisenstadt – Zagreb, 1983.) *Gradišćanskohrvatsko-hrvatski nimški rječnik* (Zagreb – Eisenstadt, 1991., obadva u djelatnoj zajednici), *Novine i časopisi Gradišćanskih Hrvatov* (Željezno, 1985.), *Gradišćanskohrvatsko narodno kazališće* (Željezno 1998.), *Književnost gradišćanskih Hrvata od XVI. stoljeća do 1921.* (Zagreb, 1998.), *Književnost gradišćanskih Hrvata od 1921. do danas* (Zagreb 2000.), *Kazališni peljač gradišćanskohrvatske dramske književnosti* (Željezno, 2000.), u djelatnoj zajednici *Gramatika gradišćanskohrvatskoga jezika* (2003.), *Hižna imena u gradišćanskohrvatski seli Gradišća, Slovačke i Ugarske* (Trajštof, 2014., 2015., 2016.), *Miloradić, život, djelo i poslovanje* (Željezno, 2017.), *Povijest Gradišćanskih Hrvatov* (Željezno, 2018., skupa s Miroslavom Šašićem i Štefanom Zvonarićem), *Gradišćanskohrvatski govori – Hrvatska rič Gradišćanskih Hrvatov* (Željezno, 2019., skupa s autori: Robert Bacalja, Šandor Horvath, Sanja Vulić). *Zlata riba, gradišćanskohrvatska poezija za dicu i mladinu*, Željezno – Zadar 2021., skupa s Robertom Bacaljom. Sudjelač na gradišćanskohrvatskom online rječniku (2021.). Urednik serije „Gradišćanskohrvatska biblioteka“ (12 svezak) i drugih knjig. Suosnivač ZIGH-a = Znanstvenog instituta Gradišćanskih Hrvatov, sudjelač kod Hrvatske redakcije ORF-a Gradišće, dopisnik hrvatskih, gradišćanskohrvatskih novin, časopisov i kalendara.

(Samo mjesta ka imaju i gradišćanskohrvatske nazive.)

Bajngrob	Weingraben	A
Bandol	Weiden bei Rechnitz	A
Beč	Wien	A
Bečko Novo Mjesto	Wiener Neustadt	A
Belocrikva	Donnerskirchen	A
Bike	Bük	H
Bizonja	Bezenye	H
Brucka	Bruck an der Leitha	A
Budimpešta	Budapest	H
Celovec	Klagenfurt	A
Cindrof	Siegendorf	A
Cogrštof	Zagersdorf	A
Cokula	Oggau	A
Cundrava	Au am Leithaberge	A
Čajta	Schachendorf	A
Čemba	Schandorf	A
Čepreg	Csepreg	H
Dahava	Dachau	D
Dobro Polje	Dobre Pole	CZ
Dolnja Pulja	Unterpullendorf	A
Drinholc	Drnholecz	CZ
Dubravka	Dubrava	SK
Eibesthal	Eibesthal	A
Endrišće	Fertőendréd	H
Filež	Nikitsch	A
Fortnava	Forchtenau	A
Frakanava	Frankenau	A
Fratrovo Selo	Ollersdorf	A
Frielištof	Jevišovka	CZ
Gerištof	Kroatisch Geresdorf	A
Gieca/Gijeca	Kittsee	A
Gornja Pulja	Oberpullendorf	A
Gornje Šice	Oberschützen	A
Grac	Graz	A
Gyömöre	Gyömöre	H

Mala Holovajna	Kleinhöflein	A
Velika Holovajna	Großhöflein	A
Horpač	Sopronhorács	H
Hrvatski Jandrof	Jarovce	SK
Hrvatski Grob	Chorvatsky Grob	SK
Jura	Győr	H
Kalištrof	Kaisersdorf	A
Kevežd	Sopronkövesd	H
Kiseg	Kőszeg	H
Kisela Voda	Sauerbrunn	A
Klimpuh	Klingenbach	A
Kloštar	Klostermarienber	A
Koljnof	Kopháza	H
Kršljon	Kirchschlag	A
Lakimpuh	Lackenbach	A
Lamač	Lamoč	SK
Livir	Lövő	H
Lovreta	Loretto	A
Lučman	Lutzmannsburg	A
Mali Borištof	Kleinwarasdorf	A
Malištrof	Mannersdorf	A
Margareta	Sankt Margarethen	A
Matrštof	Mattersburg	A
Mjenovo	Kroatisch Minihof	A
Mučindrof	Großmutschen	A
Neudava	Neudau	A
Nikišpork	Mikulov	CZ
Nova Gora	Neuberg	A
Nova Prerava	Novy Prerov	CZ
Novi Grad	Güssing	A
Novi Hodas	Neuhodis	A
Novo Mjesto	Wiener Neustadt	A
Novo Selo	Neudorf bei Parndorf	A
Niuzalj	Novosedly	CZ
Orbuh	Rohrbach	A
Otava	Antau	A
Pajngrt	Baumgarten	A

Pandrof	Parndorf	A
Pervane	Kleinmutschen	A
Pilištrof	Pilgersdorf	A
Pinkovac	Güttenbach	A
Plajgor	Olmód	H
Podgorje	Oberpodgoria	A
Požon	Bratislava	SK
Prag	Praha	CZ
Prisika	Peresznye	H
Prodrštof	Wulkaprodersdorf	A
Rasporak	Draßburg	A
Rohunac/Runac	Rechnitz	A
Rušta	Rust	A
Sambotel	Szombathely	H
Segedin	Szeged	H
Sigrob	Sieggraben	A
Solunak	Schlaining	A
St. Martin	Sankt Martin	A
Stari Hodas	Althodis	A
Stinjaki	Stinatz	A
Stara Prerava	Stary Prerov	CZ
Sveti Mihalj	Sankt Michael	A
Šeškut	Sulz bei Güssing	A
Šopron	Sopron	H
Štamperak	Steinberg	A
Štikapron	Steinbrunn	A
Tarča	Bad Tatzmannsdorf	A
Trajštof	Trausdorf	A
Trst	Triest	I
Ugarski Stari Grad	Magyaróvár	H
Uzlop	Oslip	A
Velika Genča	Nagyencs	H
Velika Narda	Narda	H
Veliki Borištof	Großwarasdorf	A
Velikovec	Völkermarkt/Kärnten	A
Vesprim	Veszprém	H
Vincjet	Dürnbach	A

Višija	Vis	H
Vorištan	Hornstein	A
Vulkaprodrštof	Wulkaprodersdorf	A
Željezno	Eisenstadt	A
Židan	Horvátzsidány	H

BF	Burgenländische Freiheit
CAN	Kanada
CGG	Crikveni glasnik Gradišća
c. k, c. kr.	cesarski i kraljevski (k. u. k.)
CD	Compact Disk
CSP	Christlichsoziale Partei
ČS	Čehoslovačka
CZ	Češka
DA	Dolnja Austrija
dir.	direktor
DHK	Društvo hrvatskih književnika
dipl. dj.	diplomsko djelo
dr. iur.	doctor iuris
DSB	Drugi svitski boj
engl.	engleski
FHS	Fachhochschule
GH, gr. H.	Gradišćanski/gradišćanski Hrvati
gh.	gradišćanskohrvatski
ghkj	gradišćanskohrvatski književni jezik
gimn.	gimnazija
GŠ	glavna škola
GZV	Gradišćanska zemaljska vlada
HAK	Hrvatski akademski klub
HKDuB, GHKD	Hrvatsko kulturno društvo u Beču
HKDuGr, HKD	Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću
hkdc	Hrvatski kulturni i dokumentarni centar
hkj	hrvatski književni jezik
HN	Hrvatske novine
Hrv., hrv.	Hrvatski, hrvatski
hrv. knj.	hrvatska književnost
HŠtD	Hrvatsko štamparsko društvo
JAZU/HAZU	Jugoslavenska/Hrvatska akademija znanosti umjetnosti
KG, GK	Kalendar Gradišće, Gradišće kalendar
KLjS	Katoličanski ljudski savez
KKK	Kršćansko-katoličanski kalendar
KsvF	Kalendar svete Familije
KZ	Konzentrationslager/Konzentracioni logor

LINAK	Literarno naticanje Akademskoga kluba/HAK-a
madj.	madjarski
mag.	Magistar
MH	Matica Hrvatska
n.g.	novi glas
nim.	nimški
NN	Naše novine
NS	nacionalsozijalizam, nacionalsocijalisti
NT	Naš tajednik
ORF-Gradišće	Österreichischer Rundfunk Burgenland
OŠ	osnovna škola
PA	Pedagoška akademija
PAIN	Panonski institut
PEN/P.E.N.	medjunarodno udruženje književnikov
PLjP	Panonski ljetopis
PSB	Prvi svitski boj
prir.	priređio
prof.	profesor
pseud.	pseudonim
PŠt	Perva Štanka
r.	razred
SAD/USA	Sjedinjene Američke Države
SK	Slovačka
SLO	Slovenija
SOS Kinderdorf	SOS dječje/dičje selo
sveuč.	sveučilišće
šk. dir.	školski direktor
st.	stoljeće, stariji
Sv., sv.	sveti, sveta
tj.	to je(st)
tzv.	takozvani
uč.	učitelj
ug.	ugarski
ur.	urednik
ZIGH	Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov
ZS	Zemaljski sabor
ZV	Zemaljska vlada

Bintinger, Fridrik, *Na kratki*, Željezno 1990., HŠtD.

Blazović, Augustin, *Kad selo umira*, KG 1953 i KG 2019.; *Gdo je kriv, da se brati srdu*, KG 1955. i KG 2019.; *Pjevači-majstori na gomili*, Glas, 1959/2; *Od Vulke u Velebit*, Željezno 1969., HŠtD; „*Ata-tata-ta*“ i „*Ha*“, HN 1996/14 i KG 1986.; „*Ata-tata-ta*“ i *nje susjede*, KG 1986.; „*Vuk*“ u *neprilici*, KG 1982.; *Veliki i Mali File*, KG, 1974. – 1983. (V KG 1978, VI KG 1980); *Doma me ne razumu*, KG 1980.; *Slamni udovac u kupelu*, KG 1980.; *Cvrčak i hrčak*, K G 1980.; *Mačkur i tri piplići*, KG 1986.; *Čežnja*, roman, Željezno, 2001, HŠtD; *Na putu u bolji život*, Željezno, 2001, HŠtD.

Blažević, Ivan, *Proza*, Željezno 1996., HŠtD.

Borenić, Martin, *Nauk va pustini*, KKK, Kismarton, 1895.

Čenar, Jurica, *Svojemu svoj*, roman, 1993., HŠtD; *Frakanavsko čudo*, KG 2011.; *Pravo domoljublje*, KG 2012.

Čenar, Ljubica, *Od mjesta u mojoj sanji*, KG 2014.

Čuković, Ivan, *Krez Mariju mater našal*, Kalendar sv. Jožefa, Šopron, 1922. i KG 2010.

Drobilić, Mate, *Csudnovito Godanye Grofovicze Genovefe*. Ugerszki Sztari Grad 1856.

Horvat(h) Ignac, *Veliki i mali*, Beč 1927.; *Gradišćanke*, Zagreb 1930.; *Duhanske neprilike i pušačke nevolje*, KG 1946.; *Iz naše stare gore*, Beč 1947.; *Zašila soljdatu trbuh*, KG 1959.; *S perom kroz selo i život*, Željezno 1969., HKD; *Hiža rasipana po svitu*, Željezno 1974., HŠtD; *Kad se šećem po selu*, KG 2012.; *Kotlokrpa Janko*, KG 2013.

Höld, Ewald, *Tetac Kol u Trstu*, rompotanje, 1987. br. 2.

Jandrišević, Petar, *Sličice*, Željezno 1978., HŠtD.

Jagšić, Ivan, *Kako? Hrvatski ili nimški?*, Naša Domovina kalendar 1938.; *Način i začim*, Naša Domovina kalendar 1940.

Jordanić, Martin, *Dok nas smrt ne razluči*, Prilika iz Gradišća, Željezno 1982., HŠtD; *Zakopani televizor*, KG 1984; *Stari vinogradar*, KG 1986; *Željezni krčmar*, KG 1988.; *Lodnarova Ankica*, KG 1995.; *Sveta voda*, KG 2010.; *Nenadijana odluka*, KG 2011.; *Bigunac u ruskoj kapi*, KG 2012.; *Beskućnik*, KG 2019.; *Lijes i jabuke*, KG 2023.

Lavička, Jože, *To je jednuts bilo v hrvatskom seli Frielištofi!*, KG 2002.

Leopold, Anton, *Flajko*, KG 1975.; *Skrivao se je*, KG 1986.; *Ukrajinka*, KG 1988.; *Jabuka*, KG 1989.; *Mali seoski prorok*, KG 1989.; *Stara vrba*, KG 1989.; *Zakopani kinč*, KG 1991.; *Majuško drivo*, KG 2016.

Karal, Mate, *Crtice iz seoskoga žitka*, proza, Željezno 2000., HŠtD.

Kočiš, Mate, *Oprosti mi, Mirko*, KG 1987.; *Dom je nek jedan*, Željezno 1995., HŠtD.

- Kragel, Eberhard Maria, *Csetvero-versztni duhovni persztan...*, Sopron 1763.
- Omischl, Martin, *Teta Ilonka i čajtansko zlo*, KG 2012.; *Baba Angela*, KG 2014.; *Gospa Mare i nje principi*, KG 2019.
- Ostović, Franjo, *Lojhar*, KG 2022.
- Palatin, Marijana, *Priča o Erwinu*, KG 2023.
- Schoretits, Ana, *Eva na pragu*, Željezno 1995., HŠtD.; *Šani – nadaren trgovac i Miloradićev fen*, u: *Zadnji hrvatski Mohikanac / po slijedi hrvatske abecede / Pannoniens letzter Mohikaner / eine alphabetische Spurensuche*, Željezno 2012, HKD.
- Schreiner, Bela, *Doživljaji pri žatvi*, KG 1951.; *Probijanje u vječni led*, 1971., HŠtD; *Skok konjića*, Željezno 1997., HŠtD.
- Semeliker, Mate, *Bog u Dahavi*, Željezno 1988., kanica.
- Sinković, Ferdinand, „*Ču im ja pokazat!*“, KG 1986.
- Sučić, Feri, *Tomina Lotika*, KG 1951. i KG 2019.; *Kako je striča Štefe dostao strinu Maricu*, KG 1951. i KG 2019.; *Zač lako, kad ide i teže?*, KG 1952. i KG 2013.; *Dan Gospodinov – po modernu*, KG 1953 i KG 2013.
- Tažky, Petar, *Devetnaest ljet*, KG 1993.; *Ferije na Dobrom Polju*, Željezno 1995., HŠtD.; *Po pravu i pravici*, KG 1997.; *Profesionalac*, KG 1997.; *I takovi smo bili*, pripovjetke, Željezno 2004, HŠtD; *Moj rodni kraj (Dom koga nij)*, KG 2019.
- Vujkov, Balint, *Cvjetovi mećave*, Hrvatske narodne pripovijetke iz Mađarske, Rumunjske, Austrije i Čehoslovačke, Zagreb 1971., MH.
- Vuković, Vladimir, *Jačka u polnoći*, KG 1987.; *Žatva je*, KG 1987.; *Na Mrtvih god*, KG 1988.
- Weidinger, Joško, *Stara dob za ženidbu*, KG 1987.; *Prik plota*, Željezno 1998., HŠtD.
- Zeichmann, Doroteja, *Mrtvi na odmoru*, Željezno 1999., HŠtD; *Stara britva*, KG 2019. *Mrkvari*, KG 2020.; *Tumari*, KG 2022.

Predgovor, Edith Mühlgaszner, Martin Ivancsics	3
Robert Bacalja, Hiža rasipana po svitu (Izbor gradišćanskohrvatske proze)	5
Nikola Benčić, Povidaj nam nešto!	8

Balint VUJKOV (1912. – 1987.)

Narodne povidajke

Tri bijele vile (<i>Kemlja</i>)	11
Konjac, ja sam ti otac (<i>Klimpuh</i>)	11
Fratorac (<i>Frakanava</i>)	12
Zač Frakanava nosi djime Tukavci (<i>Frakanava</i>)	
Sveti Ibasnet (<i>Vorištan</i>)	13
Mrtav dragi na bielom konju (<i>Vulkaprodrštof</i>)	13
Kako je nastao Štikapron (<i>Štikapron</i>)	14
Dorkina kapelica (<i>Štikapron</i>)	14
Kako je zniknulo selo Dubravka (<i>Dubrava</i>)	15

Eberhard Marija KRAGEL (1725. – 1788.)

Oganj paklenski	16
-----------------------	----

Mate DROBILIĆ/DROBILITS (1808. – 1991.)

Grof najde Genovefu	19
---------------------------	----

Mate KARALL (1827. – 1911.)

Spomeni se da svetke svetiš	21
Ivan Mandić polovnjak	24
Luca i Anka (odlomki iz novele)	
Antonova	30
Pir	33
Još jedan pir	36
Anka gospodarica	39

Martin BORENIĆ/BORENICH (1850. – 1939.)

Nauk va pustini	40
-----------------------	----

Ivan ČUKOVIĆ/CSUKOVITS (1865. – 1944.)

Krez Mariju mater našal	43
-------------------------------	----

Petar JANDRIŠEVIĆ/JANDRISEVITS (1879. – 1938.)

Mi Hrvati	46
-----------------	----

Sličice iz Stinjakov	
I. Mate i Mare	47
1. U stanu	47
2. Kosci	48
3. Kod mlati	49
4. Mate bez Mare	50
II. Jedan drugi Mate	52
Žuža	54
1. Žuža bi rado u Jeruzalem	55
2. Žuža na brodu	58
3. Žuža pak fratar	59
4. Žuža na oslici	60
5. Žuža pak Bosanac	61
Zač Cigan smi krasti?	63
Iz Sandžaka	
Kako su nam Turki sadili krumpire	65
Idemo iskati puža	69
Lov na divlje svinje, za ke nigdo ne zna	74
Zeleni kruh	77

Ivan BLAŽEVIĆ/BLAZOVICH (1888. – 1946.)

Fratrovac	
1. Diboki put	79
2. Pustinac	80
3. Kloštar u lozi	82
Anton Glavanić (odlomci iz novele)	
1. Zlamenite krstitke	83
2. Anton se daje zapiti med junake	86
3. Anton služi domovinu	89

Ivan JAGŠIĆ/JAKŠIĆ/JAGSICH (1993. – 1964.)

Kako? Hrvatski ili nimški?	100
Način i začin!	102

Ignac HORVAT/HORVATH (1895. – 1973.)

S perom kroz selo i život (izbor)	
Popiševanje ljudi	111
Veliki i mali (izbor)	113
Staro pokolenje	113

Kad se šećem po selu	114
Stari otac kot „Bog“	118
Štefanićev gospodin (odlomki)	
VIII, IX, X, XI, XII, XIII	120
Kotlokrpa Janko	
I, II, III, IV, V.....	134
Iz naše stare gore (odlomki)	
Paragrafi vrdira Tobolca	149
Trgadba leta 1848.	152
Zašila soljdatu trbuh	157
Duhanske nepravilike i pušačke nevolje	159
Hiža rasipana po svitu (odlomak).....	164
Mate/Matthias SEMELIKER/SZEMELIKER (1910. – 1986.)	
Bog u Dahavi (odlomak)	177
Ferdinand/Ferdo SINKOVIĆ (1911. – 1993.)	
„Ću im ja pokazat!“	
Velika odluka ministranta Ivica	181
Fridrik BINTINGER (1913. – 1960.)	
Da samo znate, kako dobar je krumpir.....	184
Šiling i groš	186
Molitva na Novo ljeto.....	188
Viške i viškinji	190
Na kratki	192
Šola i šmula	193
Bela/Adalbert SCHREINER (1915. – 2005.)	
Probijanje u vječni led (odlomki)	194
Zarobljeni u ledu	194
Zemlja, zemlja!	204
Skok konjića (odlomki)	212
Noć bez maske	212
Ste ulovili Tita?	220
Doživljaj pri žatvi	229
Franjo/Feri SUČIĆ/SZUCSICH (1918. – 2012.)	
Zač lako, kad ide i teže?	232
Dan Gospodinov – po modernu	235
Tomina Lotika	238
Kako je striča Štefe dostao strinu Maricu	243

Augustin (Franjo) BLAZOVIĆ/BLAZOVICH, (1921. – 2004.)

Cvrčak i hrčak	246
Kad selo umira	248
Mačkur i tri piplici	253
Gdo je kriv, da se brati sruđu?	255
„Vuk“ u nepriliki	259
Čežnja (odlomki)	
XIV. Granica	270
XIX. Ženidba malina i krčme	276
Veliki i Mali File (odlomki)	278
V.	278
VI.	285
Pjevači-majstori na gomili	295
„Ata-tata-ta“ i „Ha“	296
„Ata-tata-ta“ i nje susjede	297
Od Vulke u Velebit (odlomak)	298
Doma me ne razumu	300
Slamni udovac u kupelu	303
Ljubav	311

Anton LEOPOLD (1928. – 2021.)

Ukrajinka	313
Jabuka	320
Majuško drivo	323
Mali seoski prorok	324
Skrivao se je.....	326
Flajko	335
Stara vrba	339
Zakopani kinč	341

Mate KOČIŠ/KOCSIS (1930. – 1995.)

Dom je nek jedan (odlomak)	343
Oprosti mi, Mirko	344

Jože/Joza LAVIČKA/LAWITSCHKA (1933. – 2020.)

To je jedntuš bilo v hrvatskom seli Frielištofi!	352
--	-----

Martin JORDANIĆ/JORDANICH (*1935.)

Dok nas smrt ne razluči (odlomak)	354
Željezni krčmar	362
Zakopani televizor	366
Sveta voda	369
Nenadijana odluka	374
Bigunac u ruskoj kapi	379
Beskućnik	382
Stari vinogradar	385
Lodnarova Ankica	389
Lijes i jabuke	392

Vladimir VUKOVIĆ/VUKOVICH (*1938.)

Žatva je	
Jačka u polnoći	396
Na Mrtvih god	397

Joško/Josef WEIDINGER (1942. – 2010.)

Prik plota (izbor)	
Tetac Franc i hrvatska seoska kultura!	399
Istrijanski čavli	403
Stara dob za ženidbu	404

Ana/Anna ŠORETIĆ/SCHORETITS (*1952.)

Eva na pragu	
Pokop	409
1921.	410
Sedamnaest črljenih šipak	411
...tako meni Bog pomози	412
On	413
Cvatu doma tulipani?	415
Konačni koraki	416
Šani – nadaren trgovac i Miloradićev fen	417

Ewald HÖLD (*1954.)

Tetac Kol u Trstu	420
-------------------------	-----

Jurica ČENAR/CSENAR (*1956.)

Frakanavsko čudo	424
Pravo domoljublje	427
Svojemu svoj (odlomki)	428

Franjo OSTOVIĆ/OSTOVITS (*1956.)

Lojhar! Lojharski!	434
--------------------------	-----

Dorothea/Doroteja ZEICHMANN (*1957.)

Stara britva	436
Pave na putu domom (odlomak)	437
Teta Bare ili tajna smrt	438
Mrkvari	440
Tumari	441

Petar TAŽKY (*1968.)

Odziv dušnoga spoznanja	443
Mrzla preravska jesen 1948.	450
Feriji na Dobrom Polju (odlomki)	458
Moj rodni kraj (Dom koga nij)	462
Po pravu i pravici	464
Profesionalac	468
Devetnaest ljet	469

Martin OMISCHL (*1980.)

Gospa Mare i nje principi	472
Teta Ilonka i čajtansko zlo	473
Baba Angela	474

Marijana PALATIN (*1980.)

Priča o Erwinu	478
----------------------	-----

Ljubica ČENAR/CSENAR (*1984.)

Od mjesta u mojoj sanji	480
-------------------------------	-----

Kratki životopisi književnikov/piscev	481
---	-----

Sastavlači:

Robert Bacalja	488
Nikola Benčić	489
Konkordancija sel i varošev	490
Kratice	494
Literatura, zviranjki	496

